

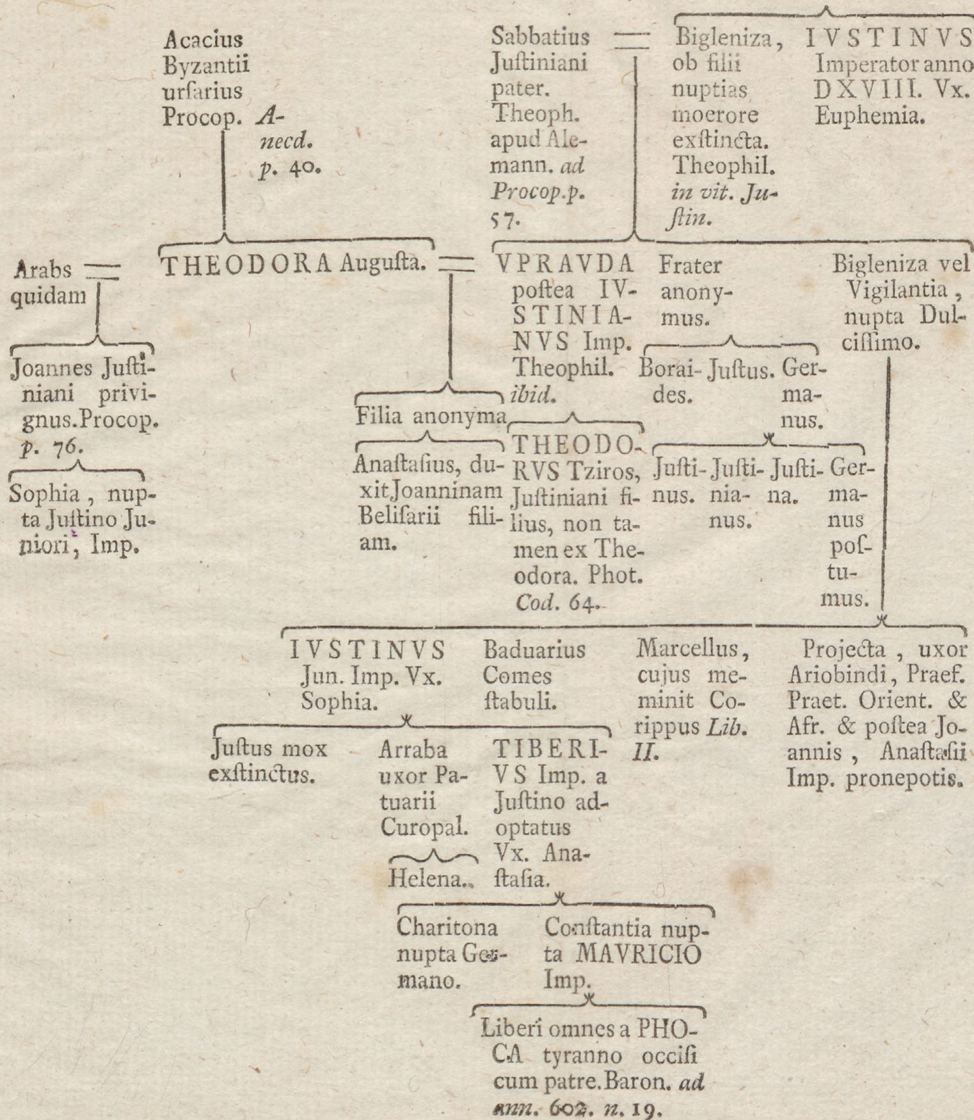
G. G. F.

Io. Gottl. Heineccii Historiae Ivris Civilis Romani ac Germanici

PARS ALTERA.

Acacius Byzantii ursarius Procop. Anecd. p. 40.
Sabbatius Justiniani pater. Theoph. apud Alemann. ad Procop. p. 57.
Bigleniza, ob filii nuptias moerore exstincta. Theophil. in vit. Justin.
IVSTINVS Imperator anno DXVIII. Vx. Euphemia.
Arabs quidam
THEODORA Augusta.
VPRAVDA postea IVSTINIANVS Imp. Theophil. ibid.
Frater anonymus.
Bigleniza vel Vigilantia, nupta Dulcissimo.
Joannes Justiniani privignus. Procop. p. 76.
Sophia, nupta Justino Juniori, Imp.
Filia anonyma
Anastasius, duxit Joanninam Belisarii filiam.
THEODORVS Tziros, Justiniani filius, non tamen ex Theodora. Phot. Cod. 64.
Boraides.
Justus.
Germanus.
Justinus.
Justinianus.
Justina.
Germanus postumus.
IVSTINVS Jun. Imp. Vx. Sophia.
Baduarius Comes stabuli.
Marcellus, cujus meminit Corippus Lib. II.
Projecta, uxor Ariobindi, Praef. Praet. Orient. & Afr. & postea Joannis, Anastasii Imp. pronepotis.
Justus mox exstinctus.
Arraba uxor Patuarii Curopal.
TIBERIVS Imp. a Justino adoptatus Vx. Anastasia.
Helena.
Charitona nupta Germano.
Constantia nupta MAVRICIO Imp.
Liberi omnes a PHOCA tyranno occisi cum patre. Baron. ad ann. 602. n. 19.

CAP. VI.
DE COMPOSITIONE IVRIS IVSTINIANEI EIVSQVE IN ORIENTE ET OCCIDENTE VSV ET FATIS AD NOSTRA TEMPORA.

§. CCCLXXXII.

Justiniani Imp. res praeclare gestae.

PRogredimur ad postremam jurisprudentiae Romanae periodum, quam a IVSTINIANI Imperatoris temporibus inchoamus. Hic princeps, humili genere ortus, Sabbatii, Taurisini, & Biglenizae filius *, antea *Upravda* ** dictus, per Justinum avunculum pervenit ad imperium, jam misere a barbaris laceratum. Et tamen iste, ut vere ac jure gloriatur, *princ. prooem. Instit.* & armis condecoravit, & legibus armavit rempublicam. Nam & Persas compescuit, &, victis Vandalis, Africam iterum fecit provinciam, & Gothorum in Italia & Sicilia regnum destruxit, tantasque res gessit, quantas vix Imperator ab Augusto alius. Procop. *de bell. Pers. de bell. Vandal. de bell. Goth.* Theophan. *in vita Justin.* & Illust. Cancell. a Ludewig *in Justiniano Cap. VIII.*

* Quum lecturis IVSTINIANI historiam, non possint non omnia quodammodo obscura esse, nisi perspectam habeant universam Imperatoris familiam: licebit ejus agnatos, cognatos, adfines, una tabula comprehendere, ne operam supra tot jurisconsultis navatam tanto Imperatori denegare velle videamur. (*)

Talis fuit IVSTINIANI familia, barbara & mo-

dica origine, sed per integrum fere saeculum magno hominum illustrium proventu insignis. Stemmata jam exhibuerunt Alemann. *ad Procop. p.* 67. Car. du Fresne *in Byzantin. p.* 97. 98. 99. perillustris a Ludewig *in Justiniano Cap. VIII. p.* 131. Sed spero, nostrum paullo plenius visum iri. Ne tamen dissimulem, unde profecerim, fateor me hic potissimum sequutum esse Christ. Adam. Rupertum, de universa Justiniani familia praeclare meritum, in *Observ. in Synops. Besoldi min. Cap. XV. p.* 467. *sequ.* H.

** *Upravda* vox est Slavica, & bene per *Justinianum* exprimitur. Etiamnunc apud Slavicas gentes, *pravda*, *justum*, denotat. R.

§. CCCLXXXIII.

Anceps ejus fama ob libros Procopii.

Et tamen junctis veluti phalangibus impetum in principem, tot rebus gestis clarum faciunt permulti, ejusque vitia & naevos cum cura colligunt, nihilque faciunt libentius, quam ut & ipsum (α), & Theodoram (β) uxorem, & Tribonianum (γ), administrum, & totam ejus aulam turpiter traducant. Quin vel solo hoc nomine iis mirifice placent PROCOPII ἀνέκδοτα (δ), primum a Nic. Alemanno *Lugd. MDCXXIII.* edita, quod ex hac pharetra depromere possint tela, quibus IVSTINIANVM confodiant. Sed quam multum scriptor iste odio tum adversus Justinianum *, tum adversus ipsam religionem Christianam suscepto indulgeat, jam ostenderunt cum GABR. TRIVORIVS in *Observatione apologetica*, & IO. CHIFLETIVS *in dissertatione apologetica de juris utriusque architectis*, quos libel-

los

Add. Heineccium in praefat. ad Cod. Jur. Rom. Freisleben. — Perria vit. Imp. Justiniani. — Eutetti vita ejusd. — Gathlas vita Justinian. in Scriptt. rer. Byzant. — Mallala vita Justinian. — Ceterum vid. Hofman. de histor. jur.

los *Tomo I. Thesauri juris* insertos animadvertimus, tum THOM. RIVIVS in *Defensione Justiniani*, edita *Francof. MDCXXVIII.* 8. IO. EICHELIVS in *Animadversionibus ad Procopium. Helmst. MDCLIV.* 4. CHRISTOPH. AD. RVPERTVS *in Observ. ad Besoldum p. 465. sequ.* & novissime Illustris a LVDEWIG in *Justiniano*, reconditae doctrinae opere, & suum apud posteros quoque pretium habituro, excuso *Halae MDCCXXXI.* 4.

* Quid tuto credas homini, in reliquis libris Justinianum laudibus velut in coelum evehenti, in anecdotis vero eumdem traducenti tamquam hominem fatuum, & omnibus flagitiis coopertum, ac proinde aut insigni adulatori, si priora falsa sunt, aut, si posteriora, calumniatori turpissimo? Quid tuto credas homini, qui eas saepe criminationes profert, quas ipse procul dubio falsissimas esse non ignoravit? Tales sane sunt fabulae, quas de artibus Theodorae daemoniacis, & *c.* 12. de Justiniano ex incubo daemone concepto narrat. Et tamen non haec tantum facile credunt viri docti, sed & illas maledicentissimi scriptoris calumnias augent calumniis, veluti quod fuerit ἀναλφάβητος (ε), quod a pietate Christiana alienum se ostenderit, quae aliaque ἐγκλήματα solide a principe illo depulit Conr. Sam. Schurzfl. *Diss. de Justiniano orthodoxo* (ζ). H.

(α) Absit a me longius, ut dicam Justiniano scribam, quem vel sola operis diu & anxie expetiti, a multis iisque magnis omnino viris saepius quidem sed frustra tentati, a se tamen magno vere animo suscepti, & successu ultra quam seculi infelicitas sperare jusserat, prospero tandem perfecti non vana sane gloria ultimae posteritati commendat. Sed ab omni ipsum labe immunem

praestare non nisi eorum est, qui nimia hujus operis veneratione abrepti, quidvis aliud aequiori animo ferunt, quam autorem ejus vel aliqua erroris vitiive macula aspersum dici. Non nunc quidem ostentationem ejus atque jactantiam operose persequar, qua omnia, quibuscunque vel aliquid ex ejus cura & ingenio accesserat, de suo nomine Justinianea appellasse, v. Heinecc. *inf.* §. 389. multarumque sibi gentium titulos sumsisse dicitur, quas nec sub suo imperio tenuerit, nec devicerit unquam, vid. Alem. *ad Anecd. Procopii p.* 51. quaque porro absoluto S. Sophiae templo Constantinopolitano exclamaverit: *Vici te Salomon!* hujusque Regis simulacrum, moesti & genas carpentis, quasi ejus aedificii mole & pulchritudine suum templum superatum dolentis, e regione S. Sophiae collocari jusserit; uti refert Auctor Origin. Constantinopol. & ex eo Rupertus *ad Besold. p.* 482. Nec fastum sermonis & inanem tumorem commemorabo, quo aeternitatis *l. ult. Cod. de Quadr. Praescript.* divini oris *l.* 1. §. 6. *Cod. de V. I. E.* divini oraculi *l.* 3. *Cod. de Jure Dom. imp.* §. 3. divinarum numinis sui aurium *l.* 12. *Cod. de Acq. & Retin. poss.* divinorum affatuum sui Numinis *l.* 23. *Cod. de Nupt.* divinae constitutionis suae *l.* 15. *Cod. de legit. hered.* divinae suae indulgentiae *l.* 23. §. 1. *Cod. de Nupt.* divinorum suorum breviculorum *l.* 7. *pr. Cod. de Summa Trinit.* & alia ejusmodi elogia non accipit, sed sibi rapit. Imputet haec, quicunque velit, seculi, non Imperatoris, moribus, quibus haec etiam adscribunt Christoph. Cellarius *in praef. ad Paneg. vet.* & Gundlingiana *T. I. n.* 5. §. 3. vide Herm. Postii *dissert. de divinis Imper. Titulis & eorum origine. Erfurt.* 1716. Detur aliquid sermonis Orientalis luxuriae. Non multum ego quidem refragabor. At fuit vir omnino uxorius, quicquid in contrarium producant Guilielmus Hieronymus Bruckerus

singu-

ſingulari Programmate: *An Juſtinianus fuerit uxorius?* & Jacobus Maeſtertius *de Juſtitia LL. Roman. dub.* 3. Memorabilia ſunt verba Zonarae *in Juſtin. ab init. Tom. III. p.* 50. *Nihil ipſo Imperatore minus, niſi etiam plus, uxor pollebat. Non unius, ſed duorum poteſtas fuit.* Abſit quidem, ut amorem conjugalem ipſi exprobrem, quem laudo prorſus & magni facio, cum quam ſuo dignam toro exiſtimaverat, non debuerit ſane amore conjugali non proſequi. Nec quod honorum titulis conjugem ſuam exceperit, *Dominam*, *Sanctiſſimam*, *Reverendiſſimam*, *Auguſtam*, *Venerabilem* appellans, reprehendo. Quis adeo ab uſu rerum remotus eſt, ut vel hodie ab Imperatoribus, Regibus, Principibus thalami auguſti ſocias *Auguſtarum*, *Sereniſſimarum*, *Celſiſſimarum* elogiis & ſuo quidem merito ornari ignoret. Nec id quidem, quod, ut vel ipſe *Nov.* 8. teſtatur, Theodoram *conſilii participem* fecerit, cenſuram adeo acrem meretur. Quis enim adeo invenuſtus eſt, ut muliebre conſilium omne reſpuat, quod multis ſaepe utiliſſimum fuiſſe, exempla luculenta probant. Et quis neſcit, quantum prudentiae uxoris ſuae vel tum debuerit Juſtinianus, cum orta ſeditione ſalutem pedibus jamjam quaeſiturus, & ita cauſam ſuam ipſe derelicturus, ab uxore retentus animumque ſumere juſſus, hac demum animi conſtantia ſibi imperium, imo vitam ſervaverat. Sed illud ſane diffiteri non poſſum, quod Theodorae praecipue conatibus effectum ſit, ut Juſtinianus Venetae factioni nimium addictus in Praſinos vehementer ſaevierit, quod Evagrius *L. IV. c.* 32. teſtatur. Ratio enim ſtudii tam propenſi in Venetos, tam iniqui in Praſinos, haec refertur, quod hi Theodorae pro vitrico officium urſarii inter ipſos ambiente preces cum contemtu rejecerint, illi, cum idem apud ipſos officium vacaret, blande exceperint. v. Procop. *Anecd. pag.* 40. Amori Juſti-

niani in Theodoram dandum etiam videtur, quod matrimonia viris senatoriis cum scenicis mulieribus permissa & omnibus verborum lenociniis contra graves antiquiorum temporum mores defensa fuerint in *l.* 23. *Cod. de Nuptiis.* Quamvis eam Legem Justino non Justiniano deberi solide evincant Hoffmannus *Hist. Jur. Vol. I. P. I. L. II. c.* 1. §. 2. *not. c.* & Struv. *Hist. Jur. C.* 3. §. 1. *not.* 4. *p.* 268. Ludewig. *in Justin. c.* 8. §. 10. *n.* 61. Brunquell. *Hist. Jur. P. II. c.* 1. §. 16. *not. b.* Multa etiam Justinianum, & quidem, ut videtur, ex consilio Theodorae, in favorem mulierum, maritis etiam, & aliis non raro gravia, ad dotis lucrorumque nuptialium jura praecipue augenda constituisse docent *l.* 20. *Cod. de Donat. ante nupt. l.* 30. *&* 31. *Cod. de Jure dotium. l.* 1. *C. de Rei Ux. Act. l.* 4. *C. de Lib. Praet.* & maxime omnium, quae vel ipsam aequitatem offendere videtur, *l.* 12. *C. qui pot. in pignore.* Quae omnia plenius jam Gundlingius & Struvius *l. c. not.* 6. *p.* 272. *& seqq.* nec non J. H. Boeclerus in *Dissert. de Justiniani favore in foeminas Arg.* 1719. observarunt. Maximopere autem JCtos offendit mitigata per *Nov.* 134. *c.* 10. adulterarum poena. Olim adulterium Romani tantum ex uxoris delicto aestimabant, ita ut maritus cum coelibe adulterium non committeret. Imperii maritalis, reverentiae marito, tanquam familiae capiti, debitae & suppositi partus rationem fere unice habebant. Paulatim, nec sine ratione, omnis fidei conjugalis violatio adulterium videbatur. In adulteros capitis poenam sine discrimine statuit *l.* 30. *Cod. ad L. Jul. de Adult.* Ab hac poena adulteras absolvit Justinianus ita, ut adulteram *competentibus poenis subditam*, monasterio mancipari jubeat, ita ut marito, si libeat, eam inde recipere intra biennii metam liceat; ne verberatam quidem. Licet enim vulgaris ejus Novellae

vellae versio adulteram *competentibus vulneribus subactam*, & Auth. *Sed hodie &c.* Cod. ad L. Jul. de Adult. *verberatam* exhibeat, Graeci tamen Codices sinceriores ταῖς προσηκούσαις ποιναῖς ὑποβαλλομένην dicunt, civiles sine dubio poenas, jacturam nimirum lucrorum nuptialium propriorumque bonorum intelligentes. Unde & Haloander & Graeca Basilicorum Epitome, & versio ejus Leunclaviana, & Theodorus Balsamon in *not. ad Photii Nomocan. Tit. II. c.* 1. competentes poenas, non plagas, non vulnera commemorant. Hinc & Julianus Antecessor competentes poenas plane omittit, quod & Harmenopulus facit, Προχειρ. *L. IV. Tit.* 6. Errorem vulgarem jam notarunt Petrus Faber *Semestr. L.* 3. *c.* 22. Rittershusius *Nov. Expos. Method. Part.* 12. *c.* 5. §. 14. & plenius persequitur Dissertatio *de Poena Adulterii Argentorati anno* 1736. *publice defensa.* Ad hanc tam mitem in adulteras Legem, Theodorae forsan consiliis suggestam non inconcinne referas, modo ex mente autoris tecte quidem nonnunquam, sed salse tamen sub specie laudis eam perstringentis intelligas verba Procopii non in Anecdotis quidem, ne testem recuses, sed *de Bello Goth. L.* 3. dicentis: *Imperatrix quodam naturae instinctu comparata erat ad suscipiendum afflictarum mulierum patrocinium.* Insignis etiam Justiniani prodigalitas excusari non potest. Munificentissimum iis, quibus haud conveniebat, eum fuisse Menander docet, nec non praeter Procop. in *Anecd. pag.* 40. & 49. Agathias *L.* 5. Ingentem in gentes barbaras effusam pecuniarum vim, ne imperio graves existerent, sub fuco prudentiae atque liberalitatis nequicquam excusat Rupertus *ad Besold. p.* 482. Magnas in aedificia, etiam inutilia, factas impensas modeste jam reprehendit Procopius *de Aedific. L.* 1. apertius in *Anecd. pag.* 36. Inde corradendae iterum quibusvis artibus pecuniae cupidissimus perhibetur Justinianus ab Evagrio

grio *Lib.* 4. *c.* 30. & Zonara *in Justin. Tom. III. p.* 50. Lepide ipsum a Juliana matrona ditissima, cujus bonis inhiabat, deceptum narrat Gregorius Turon. *de Gloria Martyr. L.* 1. Hinc non adeo sine omni ratione loquuntur illi, qui Leges etiam pretio quandoque & lucri studio mutatas asserunt. Luculento ex pluribus exemplo esse potest historia Legis 23. *Cod. de SS. Eccles.* artibus Prisci, nequissimi hominis, & Emesenorum Procuratorum promissionibus a Justiniano, in partem lucri vocato, elicitae, a Procopio *Anecd. Ed. Alem. p.* 123. *& seqq. Eichelianae vero* 156. *& seqq.* & Suida *v. Priscus Emesenus*, commemorata, foedissimam, si quae unquam fuit, Legis nundinationem exhibens. Magnis contra eam conatibus insurgunt Rivius atque Eichelius, ingeniose quidem & erudite, non satis tamen feliciter, ejus fidem in dubium vocantes. Poterat falli, poterat aliqua affectui dare Procopius; sed historiam integram de re eo tempore & sub oculis plurimorum tunc viventium gesta, commemoratis sollicite omnibus locorum, temporum, hominum, nominibus aliisque momentis contexere, eamque, quae statim mendacii convinci posset, orbi invito & indignanti obtrudere, hominis non stupidi & audacis deliramentum, sed vesani plane furor esset & rabies. Singula separata proxime opella convellere meditor. Frequentissima sane Justinianei juris in caussa Praescriptionis Ecclesiis & Civitatibus opponendae mutatio Procopio egregie suffragari videtur. Pandectae nullam Ecclesiis & Civitatibus usucapionem opponunt. *l.* 9. *D. de Usurp. & Usuc.* Tricennalem demum praescriptionem ipsis objicit *l.* 3. *Cod. de Praescript.* 30. *vel* 40. *ann.* Hanc in centenariam mutat haec *Lex* 23. *Cod. de SS. Eccles.* Mox haec ulterius extenditur in *Nov.* 9. & paulo post iterum per *Nov.* 111. *&* 131. *c.* 6. abrogatur & praescriptio centenaria in quadragenariam mutatur.

tur. Haec, ni me omnia fallunt, non levitatis tantum aliquam & oscitantiae auram spirant, sed turpioris cujusdam & foedioris omnino rei sensum naribus non sponte obstructis incutiunt. Qui rationibus frequentis hujus & mirae mutationis Legum bene subductis aequa omnia lance ponderant, illi vere, non ex affectu, scripta agnoscent verba Procopii in *Anecd. pag.* 61. *Non est veritus & leges ferre, & quas tulisset refigere, dummodo turpi lucro esset, neque ad eas, quas scripsit, constitutiones exegit judicia, sed ad quas trahebatur per pecunias seu luculentiores visas sive promissas munificentius.*

(β) Theodoram a labe impudicitiae ante matrimonium cum Justiniano contractum turpiter omnino exercitae nequicquam purgare studet Ludewigius *in Justin. C.* 8. §. 9. *n.* 55. Demus, quod fidem excedant, quae de nefanda ejus luxuria narrat passim Procopius *in Anecdotis* & maxime in fragmentis, quae verecundiae causa ab ejus editionibus remota ex Vaticano Codice exhibent Menagiana *Tom. I. p.* 348. *& seqq. Edit. Paris. de An.* 1729. Sane ipsam in Embolo vitam duxisse narrat Autor *de Antiq. Constantin. apud Alemannum* & plenius *ex Bandurii editione* apud ipsum Ludewigium *l. c.* Mulieres Embolarias honesto loco non videtur habere Plinius *Hist. Nat. L. VII. c.* 48. multo minus Harduinus *ibid. n.* 132. Levia sunt, quae huic testimonio opponit Ludewigius *l. c.* Et nisi turpis vitae fuisset Theodora, non tantis, quibus dicuntur a Theophilo *in vita Justiniani apud Alemann. ad Anecd. pag.* 35. conatibus ejus cum Justiniano nuptiis intercessissent Euphemia Justini Senioris uxor, in aliis omnibus Justiniano indulgens, v. Procop. *Anecd. pag.* 44. & Bigleniza ipsius Justiniani mater, quae tam impatienter eas tulit, ut, cum eas amplius impedire non posset, ex moerore contabuerit, ut idem Procopius testatur. Concedo

lubens,

lubens, ipsam jam Justiniano junctam mores ad pudicitiae regulas magis composuisse, cum vel ipse Procopius testetur, quingenta scorta ab ipsa in monasterium detrusa & meliorem vitam vivere coacta esse. Forsan & ipsa Justiniano leges contra lenocinia ferenti v. *Novell.* 14. consilio fuit. Vindictae tamen vehementer appetentem & imperandi dulcedine nimis captam superius notata ostendunt. Prodigalitatis & rapacitatis corream cum Justiniano facit Zonaras in *Justin. paulo post init.*

(y) Quae in Tribonianum atheismi & paganismi sparguntur convicia ex Hesychio & Suida utique non moror. Optime illa discutiuntur a viris doctis Heineccio *inf.* §. 388. Hoffmanno *Hist. Jur. L. II. c.* 2. §. 1. *not. d.* Ludewigio *in Justin. c.* 8. §. 17. *n.* 111. aliisque. Virum fuisse ultra genium seculi doctum, & res ipsa loquitur, &, qui sane non nimis ipsi favent, Procopius & Suidas impense testantur. Suavitatem morum & insignem ejus humanitatem multis elogiis ornant. Avaritiae vero maculam, quam sibi inussit, abstergere nequeo, quam ne quidem ab ipso amoliri audet Ludewigius, multam alias in ipso vel defendendo vel ornando operam ponens. Clara Procopii sunt verba *de Bello Pers. L.* 1. *c.* 24. *Jam diu Legum nundinationi deditus quotidie pretio refigebat alias, alias figebat, prout e re erat atque usu poscentium.* Egregie his subscribit Harmenopulus *Epit. Jur. Civ. L.* 1. *c.* 1. *Ad Novellarum compositionem operam suam Justiniano Tribonianus praebuit, qui ob ingenii dexteritatem & habendi studium ad miraculum usque passim omnibus in ore est: qui cum scribendis Novellis occuparetur, acceptis a litigantibus pecuniis partim pro voluntate contribuentium commutavit, partim obscura, difficilia & ad sententias duplices vergentia improvide inconsulteque effudit.* Operam perdunt, qui in verbis Procopii *de Bello Pers. L.* 1.

Tribo-

Tribonianus justum sectabatur lucrum; singulis diebus leges antiquabat aut condebat; voculas *justum lucrum* nequicquam captantes Guil. Maranus *in Comment. de aequitate & justitia p.* 69. & Chifletius *de Juris utriusque Architectis c.* 3. *n.*2. eas in defensionem Triboniani infeliciter rapiunt. Non tantum enim hae voces in comparatione Triboniani cum Joanne, illius avaritiam vincente, instituta modicum lucrum denotant, uti existimat Hoffmannus *l. c. not. c.* sed, uti vel ipse Ludewigius agnoscit, animum Autoris, avaritiam Triboniani in legibus condendis salse perstringentis, omnino produnt. Hanc tamen avaritiam Legibus condendis nihil nocuisse arbitratur Ludewigius, cum Tribonianus nec solus, nec inter collegas primus juris condendi opus perfecerit; & Justiniani ipsius curae huic operi dirigendo impensae ejus, si qui fuissent, conatus repressurae fuissent. Quanta vero Justiniani gratia usus fuerit Tribonianus, & summi in ipsum certatim translati honores & unanimis Scriptorum consensus satis superque demonstrant. Hac eo facilius principis animum in sua desideria flectere poterat, quo magis avaritia unius cupiditatem alterius adjutura videbatur. Denique quod primae ejus in condendo juris corpore partes fuerint, luculenter ostendunt Constitutiones Justiniani Corpori Juris praemitti solitae, quae Tribonianum omnibus paginis loquuntur.

(δ) Quos hic contra Procopium in aciem producit Heineccius, quibus accedit etiam Vayerus, & ipse *Opp. T. I. p.* 339. *Edit. Par.* 1656. Procopium non subitanea pugna sed justo bello aggressus, illi vero plus terroris quam vulnerum incutiunt. Diversa ab iis, quae in octo libris prioribus dixerat, in hoc nono libro, quem Anecdota inscribit, loquitur Procopius, imo cum illis non raro pugnantia. Esto. At tu vero, qui hoc solo argumento fidem Procopii dubiam reddere cona-

conaris, aut utrumque opus abjicito, aut utrumque servato: cum dissensus ipse, si fidem autoris dubiam facit, unum non magis, quam alterum opus suspectum reddat. Si alterum tantum servare vis, cur, quaeso, calculum tuum illi dabis, quod eo tempore scriptum & editum, quo non in adulationem verba componere nefas erat. Rationem dissensus, qui te in operibus Procopii offendit, ipse tamen satis indicat vero sane non absimilem, imo vero maxime probabilem. Veritus est dicere, quae non placitura essent Imperatori ejusque propinquis & summam rerum administrantibus in libris, qui sub oculis & auspiciis Imperatoris scribebantur, in eo demum libro ex animi sententia scripturus, quem serius, & quo paucos offendere posset tempore, prodire voluit. Si dubitas de fide eorum, quae in Anecdotis dicuntur, ea, si placet, conferre licebit cum aliis scriptoribus fide dignis, quorum cum Anecdotis non infrequens consensus dubia tibi suborta eximet. Habebis in conferendis aliorum autorum scriptis egregie praeeuntem Alemannum *in Praef. & notis.* Nonnunquam facem tibi accendet ipse Procopius, passim in octo historiarum libris tecte & sub specie laudis perstringens eos, quos in Anecdotis pleno ore reprehendit. At paganus est, ergo abjicienda ejus Anecdota. Bona verba quaeso! Si paganus est, non in Anecdotis tantum, sed in caeteris etiam historiarum libris, quibus tu tamen non raro delectaris, aeque paganus est, praesertim cum, quae te male omnino habent, eumque tibi paganismi maxime suspectum reddunt, ex ejus *Libro I. de Bello Goth.* desumta sint, ubi naturam Dei profundius rimari, hominibus datum esse negat. Modestum audi, si placet, Joh. Alberti Fabricii hac de re judicium *Biblioth. Graecae Lib. V. c. 5. p. 249. Nihil video, quod non scribere sanus historiae scriptor Christianus potuerit, haud professus Theologum, &*

quae

quae Christianis propria sunt dogmata, in alium opportuniorem locum rejicere se innuens. Imo vero locorum, quae Christianum & pium scriptorem sapiunt, amplum satis indicem ex scriptis Procopii contexit Martinus Hankius *de Byzant. Rerum Scriptoribus Graecis P. I. c. 5. §. 5. p.* 147. *& seq.* Sed sit paganus, an tu ipsi ideo fidem omnem historicam in rebus cum religione nihil commune habentibus protinus denegabis? Abibunt ergo in malam rem, te quidem judice, elegantissimi optimorum seculorum scriptores; quorum sane non tam vices doleo, quam tuam & nostram totiusque rei literariae, si iis carere jubeamur. At aniles quandoque fabulas nectit, maxime in Anecdotis. Sed haec quidem seculi magis, ad superstitionem omnino compositi, quam hominis labes est. Saepe tamen, pergis, de Justiniano scribit, quae fidem omnem excedunt. Quid vero, si tibi largiar, eum aliquid affectui passim dedisse, an ideo tota ejus fides corruet? Corruet ergo cum ipso plerorumque historicorum fides, quos saepius aliquid humani passos esse, nemo negat, nemo tamen non veneratur. Judicio historico opus est ad discernenda vera a falsis. Ego vero, si quid mei hac in parte est judicii, semper mihi dictum credo: οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων.

(s) Fabulam de Justiniano analphabeto ex corrupto Suidae loco ortam esse, nemo hodie ignorat, ubi pro Justino, vere analphabeto, male legitur Justinianus. Locum ex Codice Vaticano optimae notae feliciter restituit Kusterus. Duos alios non minoris integritatis in Bibliotheca Regia Parisina se vidisse Codices, qui pro Justiniano Justinum analphabetum optime exhibent, jam testatur Vayerus. Et si vel Codicum fides deficeret, ipse totius orationis, qua Suidas utitur, nexus Justinum, non Justinianum, legendum esse indicaret. Eruditionem Justiniani testantur

porro, quae in jure condendo egerat, qui leges non raro ipse scripsit, quique de se, quod Institutiones *legerit & recognoverit*, ipse testatur. Quantum temporis literarum praesertim Theologicarum studiis dederit, id satis indicat, quod multi veterum id Justiniano exprobraverint, quod literis se, ultra quam debuisset, dederit; & quod, qui cum Artabane nefarium in vitam Imperatoris consilium inierant, opportunum suis rebus tempus, teste Procopio *de Bello Goth. L.* 3. elegerint, quo Imperator sine custodibus ad multam noctem cum senioribus sacerdotibus rebus theologicis investigandis vacare soleret. Testes alios, eosque omni exceptione majores, eruditionem Justiniani impense laudantes, producunt Alemannus & Ludewigius. Operum a Justiniano compositorum indicem bene longum exhibet Hoffmannus *Hist. Jur. Lib. II. c.* 1. §. 3. *not. a.*

(ζ) Multi quidem ipsi errorem Aphthardocetarum, alii Aphthardocidarum, exprobrant, praecipue Evagrius atque Nicephorus. Sed quam bene de ipso senserit Ecclesia, non tantum Johannis Scholastici, Gregorii Magni & Agathonis luculenta testimonia docent, qui ipsius memoriam semper sub encomio pietatis recolunt, sed illud maxime demonstrat, quod in Prooemio Synodi Quini-Sextae ὁ τῆς θείας λήξεως, aut ὁ μακαρίτης dicatur, elogio, quo eum, cujus fidem suspectam habuit, Ecclesia nunquam ornavit. v. Schurzfl. *l. c.*

§. CCCLXXXIV.

Ejus patria.

Natus est IVSTINIANVS, si Zonarae fides, anno erae Dionys. CCCCLXXXII. V. Id. Majis. Patriam habuit Taurisium, quod oppidum deinde muro circumdedit quadrangula figura, & a quatuor turribus, quibus totidem angulos clauserat, Quadritur-

ritam

ritam vocavit. Quum vero Archidae, propinquo Taurisio oppido, esset educatus, & illi, basilicis palatiisque ornatae, & novo vocabulo *Justinianae primae*, ad metropoleos dignitatem evectae, nutricationis officium altrici patriae rependit. Procop. *de aedific. Justin. lib. IV. c. 1. sequ.* Facile vero in gratiam reducentur cum Procopio, qui ei *Bederinam* (α) patriam tribuunt cum Agathia*, *Lib. V. Hist. p. 166. Ed. Paris. & p. 116. Ed. Venet.*

* *Bederinam* regionis nomen esse, in qua Taurisium situm erat, suspicatur perillustris a Ludewig *in Justin. Cap. VIII.* §. 1. *p.* 127. cujus & elegans illa conjectura est, idem esse *Taurisii* & *Ochridae* vel *Achridae* nomen, illud Latinum a tauris, hoc Germanicum vel Scythicum, quasi *Ochsenried*. Enimvero Procopius Bederinam praesidium vocat, quod prope Taurisium fuerit, potestque adeo credi, locum Justiniani natalem promiscue modo ab arce *Bederinam*, modo ab oppido, quod prima ejus incunabula vidit, *Taurisium* dictum esse. H. Non elegans, sed ineptissima est haec conjectura. Procopius *de aedif. l. c. Bederinam* castellum, φρούριον, appellat. Deinde quis unquam fando audivit, ea loca, ubi *Taurisium* situm erat, inhabitasse Germanos, nomenque urbi imposuisse Germanicum, cui deinde demum Romani Latinum dederint. Confundit *Ludewigius* Scythas cum Slavis, quorum pars ibi locorum tunc temporis sedit. Sed hujus generis opinionibus haec Justiniani vita est refertissima. R.

(α) Bederina s. Bederiana, Taurisium, Quadriturrita, Justiniana prima quo loco haberi debeant in historia Justiniani, distincte docet locus Procopii ex Vaticano Codice integer exhibendus: *Apud Dardanos Europaeos, qui post Epidamniorum*

terminos habitant, ad praesidium, quod Bederiana vocatur, oppidum est Taurisium nomine. Hinc Justinianus Princeps, orbis reparator, ortus est. Eum locum muro circumdans quadrangula figura, singulis angulis turrim imposuit, effecitque, ut esset, & vocaretur Quadriturrita. Juxta eundem locum urbem nobilissimam condidit, quam Justinianam primam appellavit, atque nutricationis officium altrici patriae rependit. Ergo Taurisium est patria Justiniani, postea Quadriturrita dictum. Bederiana praesidium est prope Taurisium; in utriusque vicinia postea Justiniana prima condita est. Hanc a Bederiana distinguit Procopius, Agathias vero cum ea confundit. v. Rupert *ad Besold. c.* 15.

§. CCCLXXXV.

Quomodo & quando ad imperium pervenerit?

Justini Imp. avunculi ope primum anno DXXI ad consulatum; deinde ad patriciatum & comitivam domesticorum; hinc porro ad Nobilissimatum, ac demum ad Augustum fastigium pervenit, vivo adhuc avunculo, *anno Christi DXXVII. Kal. Apr.* Zonar. *Annal. Lib. XIV. pag. 60. Edit. Paris. & pag. 48. Edit. Venet.* Evagr. *Hist. Eccl. IV, 9.* Procop. *Anecdot. cap. 9.* Mortuo quatuor mensibus post Justino, ipse solus rerum potitus annos imperavit XXXVIII, caesisque hostibus, pacata, quoad licebat, ecclesia, conditis exornatisque urbibus, & legibus Romanis restitutis, immortalem gloriam meritus, senex admodum decessit, anno DLXV. die XIV. Novembr. *Chron. Alexandr. ad h. ann.* dignus profecto, cujus aetas in meliora tempora incidisset.

§. CCCLXXXVI.

§. CCCLXXXVI.

Quum animadverteret princeps, miserrimam esse jurisprudentiae faciem, de universo jure Romano in concinniorem ordinem, simulque ad certum modum redigendo serio cogitavit. Quod quum sine virorum doctorum opera fieri non posset: magnis profecto sumtibus in palatio aluit viros juris peritia illis temporibus celeberrimos, & partim summis dignitatibus fulgentes, quales erant IOANNES, qui excellentissimus, Exquaestor sacri palatii, consularis atque patricius, PHOCAS, vir eminentissimus, magister militum, consularis atque patricius, BASILIDES, vir excellentissimus, expraefectus praetorio orientis ac patricius, THOMAS, vir gloriosissimus, Quaestor sacri palatii & exconsul, LEONTIVS, expraefectus praetorio, CONSTANTINVS, vir inluster, comes S. C. & magister scrinii libellorum, partim antecessores scholae Constantinopolitanae & Berytensis celeberrimos, quales erant THEOPHILVS, CRATINVS,*) DOROTHEVS, ANATOLIVS,**) THEODORVS, ISIDORVS, THALLELEVS,†) SALAMINIVS *, partim caussarum patronos disertissimos, veluti STEPHANVM,††) MENNAM, PROSDOCIVM, EVTOLMIVM, TIMOTHEVM, LEONIDEM, LEONTIVM, PLATONEM, IACOBVM, CONSTANTINVM, IOANNEM, DIOSCVRVM &

Consilium ejus de jure in ordinem digerendo.

Quos viros ad id adhibuerit.

*) [illegible]

**) Berytenses.

†) [illegible]

††) [illegible]

PRAESENTINVM. Hi enim omnes recensentur ** *l. 2. §. 9 11. l. 3. §. 9. C. de vet. jur. enucl. Const haec quae necessario §. 1. de novo cod. fac. Const. summa reip. §. 2. de Justin. cod. confirm. Const. cordi nobis. §. 2. de emend. Cod. Justin.* & *§. 3. prooem. Instit.*

* His *octo Antecessoribus* Justinianus Constitutionem, *omnem reipublicae*, anno 533. emissam, inscripsit. Quoniam vero ex Codicis utriusque titulo, *de studiis liberalibus urb. Romae & Constantinop.* satis superque notum est, duos Romae, & totidem Constantinopoli, Professores jura tradidisse; Menagius *Amoenit. Jur. c.* 24. ex Justinianea constitutione manifesto apparere existimat, quatuor reliquos Antecessores Berytenses fuisse. Menagii sententiam Jacob. Hasaeus *de Berytens. JCtor. Acad. cap.* 8. §. 2. & 4. tanta cum confidentia est amplexus, ut scribere non dubitarit, *ex his, priores duos antecessores fuisse Constantinopolitanos, sequentes duos Romanos, ultimos vero quatuor Berytenses, quoniam Justiniani constitutio, Tanta, de confirmat. Digest.* §. 9. *doceat, Anatolium inter ultimos quatuor primo loco nominatum, Jus Beryti professum esse.* At viri illi doctissimi Justiniani constitutiones, & male interpretati sunt, & temporis accuratam rationem minime inierunt. Nominat Justinianus primo loco, *Theophilum & Dorotheum*, quorum tamen prior Constantinopoli, alter Beryti docuit, uti fidem facit Constitutio, *Tanta* §. 9. Salutat post hos Imperator *Theodorum & Isidorum*, quos Professores Romae fuisse, Menagius & Hasaeus, hypothesi suae inservientes, sibi aliisque persuaserunt; cum tamen eo tempore, quo promulgata est constitutio, *omnem reipubl.* Orientis Augustus, ne domunculam quidem in Italia sua in potestate haberet. Etenim anno 533. potentissi-

tissime ea in provincia regnavit Athalaricus O-stro-Gothorum Rex, qui consiliis usus matris Amalasuentae, doctissimae foeminae, insignem gessit curam scholae Romanae, severeque injunxit Senatui, ut is *Juris expositori commoda sine aliqua imminutione*, daret, docente Cassiodoro *Var. IX.* 21. Imo Justinianus mortuo jam Athalarico an. 534. ejus successori Theodohato, anno demum sequente bellum indixit, & victorem exercitum ex Africa duxit in Italiam. Vid. Procopius *de bell. Goth. lib. I. c.* 5. & Pagius *in Critic. ad Annal. Baron. an.* 535. Quae cum ita sint, facile est ad intelligendum, errare omnes, qui e numero octo Professorum, a Justiniano laudatorum, Romae duos docuisse, autumant. Certe non liquet hodie, Constantinopoli, an Beryti, *Theodorus* & *Isidorus* Antecessores fuerint. Male denique concludit Hasaeus, *Anatolium*, *Thalleleum*, *Cratinum* & *Salaminium* juris doctrina, eam potissimum ob caussam, scholam Berytensem exornasse, videri, quoniam *Anatolius* primo, inter hos quatuor, loco nominatus, Juris ibidem interpretem, Justiniano teste, egerit. Evertit enim fallacissimam hanc conjecturam ejusdem Justiniani testimonium, quod de *Cratino*, constit. *Tanta* §. 9. reddidit, *optimum eum Antecessorem almae urbis Constantinopolitanae constitutum fuisse*, referens. Igitur ab Hasaeo neque Gravina, neque Brodaeus recte erroris argui potuerunt, quorum prior *Origin. Jur. Civ. Lib. I.* §. 138. binos tantum in unaquaque Scholarum olim Professores fuisse statuit; alter vero asseruit *not. ad Polleti hist. for. Rom. Lib. I. c.* 4. quatuor in singulis Gymnasiis Antecessores docuisse. Quid enim habeat Hasaeus, quo possit probabilem Gravinae opinionem confutare, non video; in primis cum supra ostensum sit, male ipsum ad constitutionem Justiniani provocare, & tempora mire confundere. Etenim cum Imperatores, in

ſingulis metropolibus, Romae atque Conſtantinopoli, duos tantum juris Doctores conſtituerint, vix idoneae afferri in medium rationes poſſunt, quibus eos permotos fuiſſe, perſuadere nobis valeamus, ut Berytenſium civitati, quae tamen erat ſupra laudatis longe inferior, ordinarios Profeſſores quatuor aſſignare voluerint. Ad Brodaeum vero quod attinet, vir ille doctus ea tantum tempora reſpexit, quibus, Italia nondum recuperata, Juſtinianus Scholarum modo duarum, Conſtantinopolitanae, atque Berytenſis, curam gerere potuit. Satis igitur probabiliter, unicuique earum, quatuor Profeſſores, aequaliter tribuit, animadvertens nimirum, octo viris tantummodo Imperatorem legum ſuarum corpus commendaſſe. Et habet profecto haec Brodaei ſententia magnam veriſimilitudinem, quam ego tantum abeſt, ut cum Haſaeo improbem, ut potius apta interpretatione magis confirmandam eſſe cenſeam. Res igitur omnis, niſi me omnia fallunt, ita concipienda eſt. Erant in ſingulis Scholis, Conſtantinopolitana & Berytenſi, ex veteri inſtituto, Profeſſores ordinarii duo, quod dudum vidit Cl. Otto *Orat. de arduo anteceſſoris munere.* His vero, ne ſtudioſa juventus detrimenti quid pateretur, ſi quando contingeret, ordinarios doctores adverſa valetudine premi, duos etiam in unaquaque Scholarum ſuffectos eſſe, conjicio. Quod utrum factum ſit, Juſtiniano demum imperante, an eo jam tempore, quo Heruli & poſt hos Oſtro-Gothi, occuparunt Italiam, tacentibus Hiſtoricis, hodie incertiſſimum eſt. Cum vero Juſtinianus de jure in ordinem redigendo cogitaret, ordinarios tantum elegit Profeſſores, quorum induſtria ingeniique dexteritate Juris Romani corpus conficeretur. Hinc Beryto *Anatolium* & *Dorotheum* evocatos eſſe novimus, ut hi, Conſtantinopoli, cum *Theophilo* & *Cratino* ſua communicarent conſilia, quos adeo Quatuorviros

ros laudibus tantum extollit Justinianus Constitutione, *Tanta* §. 9. Perfecto vero juris corpore, cum Scholis id tradendum commendandumque esset, Justinianus, emissa constitutione, *omnem reipubl.* non ordinarios tantummodo, sed & his suffectos, Quatuorviros, qui tunc quoque temporis publico docendi munere fungebantur, salutare debuit, ut nimirum omnibus innotesceret, qua methodo jura docenda essent. Habes igitur Octoviros, sive Antecessores, quibus memorata constitutio inscripta est. Dedimus autem hic nonnihil conjecturis, cum deficiant veterum testimonia. R.

** Sunt in his quidam viri docti, aliunde quoque noti. PHOCAM maxime laudat ipse Procop. *Anecdot. cap.* 21. ubi eum vocat ἄνδρα δικαίου ἐς τὸ ἀκρότατον ἐπιμελητὸν γεγονότα, κέρδους δὲ ἐν τῷ ἀξιώματι καθαρὸν, *virum aequi justique observantissimum, in eoque munere ab omni quaestu purum & vacuum.* BASILIDEM idem *Lib. I. de bello Pers. cap.* 24. vocat *virum mansuetudine & aequitate inter patricios clarum.* In primis de ANATOLIO ipse Justinianus *Const. Tanta* §. 9. *de confirm. Dig.* non id modo observat, *eum virum illustrem, magistrum, & apud Berutienses juris interpretem constitutum esse*, sed & addit, *eumdem ab* ANTIQVA STIRPE LEGITIMA *procedere, quum pater ejus* LEONTIVS, *& avus* EVDOXIVS, *post* PATRICIVM, *inclytae recordationis Quaestorium, & Antecessorem, &* LEONTIVM, *virum gloriosissimum, praefectorium, consularem, atque* PATRICIVM, *filium ejus, optimam sui memoriam in legibus reliquerint.* Ex quo loco patet, similem hanc familiam fuisse genti Muciae, quam jurisprudentiam, tamquam gentilitium bonum sibi retinuisse, supra observavimus. H.

§. CCCLXXXVII.

Sed horum omnium non modo ἐργοδιώκτης, Iis praefecit Tri-

bonianum, virum honoribus variis functum.

sed & antesignanus fuit TRIBONIANVS, vel, uti plerique codices eum vocant, TRIBVNIANVS, gente Pamphylius, patre usus Macedoniano, Procop. *de bell. Pers. lib. I. c.* 24. qui postea virtute & doctrina viam sibi ad summos in palatio & republica honores munivit, quippe *vir magnificus*, *magister*, scilicet officiorum, (Guther. *de offic. dom. Aug. Lib. II. Cap.* 20. *Lib. III. Cap.* 10. Cassiodor. *Var. I*, 12. 13. *VI*, 6.) *exquaestor sacri palatii*, §. 3. *Inst. prooem.* itemque *exconsul. Const. omnem reip.* §. 2. *ad Antecessor.* & *Const. Tanta* §. 9. *de confirm. Digest.* Quos titulos Triboniani egregie illustrat V. C. Christ. Gottl. Schwartz. *in Schol. philol. ad prooem. Instit. Cap. II, p.* 37. *sequ.* *

* Certum est, Tribonianum ob seditionem Victorianorum Quaestura S. Palatii in gratiam plebis exutum, eam tamen mox recepisse: Procop. *Lib. I. de bello Pers. Cap.* 24. Nam ei vita demum functo in Quaestura successisse Junilium Afrum, tradit Procop. *in Anecdot. Cap. XX.* Aldobrandinus tamen & doctissimus Schwartzius, Exquaestorem tunc dictum esse quaestorem primarium, existimant: quemadmodum ὁ ἀπὸ ὑπατῶν *Exconsul*, vel *Ex consule* non fuerit, qui antea consulatum gesserit, sed omnibus Coss. tum ordinariis, tum suffectis, tum honorariis eminentior. Vid. Schwartz. *ibid. p.* 39. *&* *p.* 40. H. Noli in animum inducere, ut statuas, *Exconsulem*, & *Exquaestorem*, aliquid amplius, quam *virum consularem*, & *quaestorium*, aevo Justinianeo, significasse. Nihil enim habent viri doctissimi, quo conjecturam stabilire possint: imo est opinioni contraria *l.* 2. *Cod. ut dignit. ord.* Plura dixi *not. XX. ad Novell. I. Theodos. de Theodosian. Cod. auctorit.* quam consule, si placet. R.

§. CCCLXXXVIII.

§. CCCLXXXVIII.

Varia de eo judicia.

Hujus quoque viri vita, non minus, ac ipsius IVSTINIANI, varie extollitur, arguitur. Hesychius Illustrius *de vit. philosoph.* *voc.* Τειβωνιανὸς, illum vocat Ἕλληνα καὶ ἄθεον, *paganum & atheum:* Suidas *in* Τειβωνιανὸς, Ἕλληνα, καὶ ἄθεον, ἀλλότειον κατὰ πάντα τῆς τῶν Χειστιανῶν πίστεως· *paganum & impium, & a Christianorum fide prorsus alienum*, immo & κόλακά τε καὶ ἀπατέοντα, *adulatorem & impostorem*, quippe quem persuasisse ajunt Justiniano, eum non moriturum, sed vivum in coelum raptum iri. Procop. *Anecdot. Cap. XIII.* Addunt alii avarum fuisse hominem, & jus venale habuisse. Sed uti ipsae dignitates viri eum Christianum fuisse arguunt, via quippe ad honores paganis prorsus tum praeclusa; calumnia vero de adulatione ista tam absurda est, ut nemo eam vel probabilem saltim sit habiturus: ita Procopio, de Triboniani fama tam proterve detrahenti, neminem rectius opposueris, quam ipsum Procopium. *

* Tantum sane abest, ut Tribonianus, si gentilis vel atheus fuisset, potuisset ad tantas dignitates in palatio Justiniani pervenire, ut diserte testetur Cedrenus *Annal. pag.* 366. *Edit. Paris.* & *pag.* 289. *Edit. Venet.* illum διωγμὸν κατὰ Ἑλλήνων καὶ πάσης αἱρέσεως, *persequutionem paganismi & omnium haereseon* movisse, θεσπίσαντα, μόνους ὀρθοδόξους πολιτεύεσθαι, *lege lata, ut soli orthodoxi rempublicam gererent.* Mendacium porro de Justiniano in coelum rapiendo tam est putidum, ut aut fronte Tribonianum, aut cerebro caruisse Justinianum opor-

oporteret, si vel ille ausus esset tam proterve illudere principi, vel hic se eo modo ludibrio haberi passus esset. Denique si largiamur, opum adpetentiorem fuisse Tribonianum, eumque id vitium cum aliis pluribus commune habuisse: an inde sequitur, ut ei & jura venalia fuisse dicamus? Sane ipse Procop. *de bello Persico Lib. I. cap.* 24. Tribonianum vocat *virum moribus & disciplina omnium artium nulli secundum*, & *cap.* 25. *init.* ei, jam fatis functo, hoc perhibet testimonium: *eum virum, multis post magistratum viventem annis, morbo decessisse, nihilque a quoquam ingratum esse passum, quum natura mitis & humanus fuerit, iisque moribus simul & doctrina singulari unicum avaritiae morbum obscurarit.* An vero ea elogia cadere dicamus in hominem paganum, impium, & qui virtutem post numos habuit? H.

§. CCCLXXXIX.

Primo confectus Codex Justinianeus.

Capto semel illo consilio juris in meliorem ordinem redigendi, IVSTINIANVS primum anno erae Christianae DXXVIII. decem viris, inter quos & TRIBONIANVS fuit, id dedit negotii, ut ex tribus, qui tum exstabant, codicibus (α) constitutiones utiliores seligerent, easque, resectis praefationibus, & mutatis, quae eorum temporum foro minus concinna viderentur(β), una cum iis, quae ipse adhuc edidisset, in XII. libros, & sub certis titulis digererent. *Const. Haec, quae necessario. de nov. cod. fac.* Eum insequente anno absolutum IVSTINIANEVM vocavit*, Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. Cap.* 25. Joann. Malala *Chronograph. pag.* 63. *Edit. Venet.* editaque

anno

anno DXXIX. d. VII. Id. Apr. constitutione, publicavit, & suppressis tribus istis codicibus, solum istum in foro pro norma haberi jussit. *Const. summa reip.* §. 3. & 5. *de Justin. cod. confirm.* (γ)

* Est & hoc inter ea, quae in Justiniano reprehendit Procop. *Anecdot. Cap. II.* quod omnia a suo nomine dici voluerit. Ἀρχάς τε μενούσας ἀνῄρει· τὰς δὲ οὐκ οὔσας ἐφίστη τοῖς πράγμασι, τούς τε νόμους, καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς καταλόγους· ταὐτὸ τοῦτο ἐποίει, οὐ τῷ δικαίῳ εἴκων, οὐδὲ τῷ ξυμφόρῳ ἐς τοῦτο ἠγμένος, ἀλλ' ὅπως δὴ ἅπαντα νεώτερά τε, καὶ αὐτοῦ ἐπώνυμα εἴη. ἣν δέ τι καὶ μεταβαλεῖν ἐν τῷ παραυτίκα ἥκιστα ἴσχυσεν, ἀλλὰ τούτῳ γε τὴν ἐπωνυμίαν τὴν αὐτοῦ ἔθετο. *Nam statis magistratuum formis* LEGVMQVE *& militarium ordinum abrogatis, alias invexit, non jure, non publico commodo adductus, sed ut omnia nova, & de* SVO NOMINE *dicerentur. Rei cujus statim abolendae copia non fuisset, saltim* SVVM *indidit* VOCABVLVM. Et sunt sane magistratus novi, quos a se institutos *Justinianeos* vocavit, veluti Pisidiae praetor Justinianeus, *Novell. XXIV. cap.* 4. Comes Phrygiae Pacatianae Justinianeus, *ibid.* Comes primae Galatiae Justinianeus, *ibid.* Praetor Lycaoniae Justinianeus, *Novell. XXV. cap.* 1. Praetor Thraciae Justinianeus, *Novell. XXVI. cap.* 2. Comes Justinianeus Isauriae, *Nov. XXVII. cap.* 1. Immo & Moderatores & Procoss. & Quaestores Justinianei passim occurrunt in *Novellis XXVIII. CII. XXX. XLI.* Ita & verum est, eum ex Vandalis legisse milites, quos *Justinianeos stationarios* vocavit. Procop. *de bell. Vandal. Lib. II. cap.* 14. Denique recte observarunt Alemannus & alii, Justinianum urbes, oppida, portus, litteras, libros, scholares, & diadema de suo nomine vocari voluisse. Sed quid his omnibus inest criminis? An minus licuerit Justiniano Magistratus quosdam vocare *Justinia-*

stinianeos, quam Augusto *legatos Augusti & praefectos augustales?* An fas fuerit Trajano, Hadriano, Constantino, Gratiano, condere Trajanopolin, Hadrianopolin, Constantinopolin, Gratianopolin, Justiniano id nefas fuerit? Et quis quaeso ignorat basilicam Juliam, menses Julium & Augustum, thermas Diocletianas, bibliothecam Ulpiam, & similia, quae ab Imperatoribus nomen tulisse, nemo umquam sanus reprehendit? H.

(α) Quod non potius Constitutiones integras ex suo quamque authentico, quam truncatas ex hisce tribus Codicibus colligi curarit Justinianus, has fere potuit habere rationes. Multarum Constitutionum authentica injuria forsan temporum jamjam aboleverat, praesertim cum Theodosiani Codicis promulgatio antiquiorum constitutionum conservationem, parum diligentibus illarum custodibus minus necessariam esse persuadere posset. Compendium etiam laboris, quod Codicis Justinianei architecti in tribus his Codicibus deprehendebant, festinationi operis, quod Imperator ocyus perfici desiderabat, v. *Const. de novo Cod. fac.* §. 3. egregie velificabatur. Quod vero Justinianus hoc ipso & illud obtinere voluerit, uti existimat Hoffmannus, *Hist. Jur. L.II c.2.* §.2. *not. b.* ne usus fori per Codicem Theodosianum introductus nimis turbaretur, id quidem parum mihi videtur verosimile, cum tres hos Codices omnino obliteraturus Justinianus, v. *Constit. de novo Cod. fac.* §. 3. & *Constit. de novo Cod. confirm.* §. 3. parum videatur curasse, ut usus fori pristinus servaretur.

(β) Qui haec bene pensitaverit, merito quaesiturus est cum Jacobo Gothofredo *Proleg. Cod. Theod. c.* 4. *Quid denique profuit Triboniano, retento nomine Imperatorum constitutiones edere, cum iis aliam sententiam affigit, sic ut potius Justiniani jam sint, quam illorum Imperatorum, & quarum primus Auctor extitit?*

(γ) Li-

(γ) Licet utique largiar, Rescripta & Decreta ex eo, quod Codici Justinianeo inserta sint, naturam Constitutionis generalis, ad exemplar trahendae, obtinere, utilissimam tamen omnino arbitror eos & hodie navare operam, observante id etiam Noodtio in *Dioclet. & Maxim. c.* 2. qui sollicite adhuc Rescripta & Decreta ab Edictis distinguunt. Haec enim generalibus decidendi rationibus utentia facilius interpretationem, quam vocant, extensivam admittunt. Illa vero ex specialibus rationibus ad singulares casus eorumque momenta restrictis decidentia strictiorem naturam habent, & non nisi ad casus ex omni parte similes applicari possunt, adeoque interpretationi, ut ajunt, restrictivae potius obnoxia sunt.

§. CCCXC.

Deinde Pandectae vel Digesta.

Deinde quum maximum solidioris jurisprudentiae thesaurum in veterum jurisconsultorum scriptis reconditum esse, non ignoraret, & haec tamen etiam manibus hominum fere excidissent: anno erae Christianae DXXX. die XVIII. Kal. Jan. illa, maxime ex Triboniani bibliotheca, (vid. *Const. Tanta* §. 17. *de confirm. Dig.*) conquiri, & periochas, quae in foro usum praestarent, inde decerptas, & aliquando, si ita videretur, interpolatas mutatasque in quinquaginta libros, certosque titulos colligi jussit. Perfecerunt id opus TRIBONIANVS, aliique XVII viri, quos ei adjunxerat Justinianus, intra triennium, quum initio illis decennium (α) ad hunc laborem indulsisset: idque opus deinde Justinianus DIGESTA vel PANDECTAS,

DECTAS, veterum exemplo *, adpellavit, *quod omnes disputationes & decisiones in se haberet legitimas, &, quod undique esset collectum, in sinus suos recepisset* (β). *l.* 2. §. 1. *C. de vet. jur. enucl.* Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. Cap.* 25.

* Familiares admodum veteribus hos titulos fuisse, exemplis IVLIANI, ALPHENI, CELSI, MARCELLI & CERVIDII SCAEVOLAE, qui libros suos DIGESTA inscripserunt, nec non VLPIANI & MODESTINI, qui PANDECTAS reliquerunt, satis constat. Erat *Pandecte*, uti ex Apicio *de re culin. Lib. IV. p.* 103. patet, repositorium, quo varia condimenta & bellaria coenis inferebantur. Unde & totum artis suae librum *pandecten* inscripsit. JCtis hujusmodi inscriptiones in deliciis fuisse, ostendit Merill. *Observ. Lib. VII. cap.* 34. immo & Gell. *in praefat.* Imitati hanc figuram Hebraeorum Magistri, libros quosdam suos inscripserunt כל בו, *Colbo*, quod omnia scitu digna sinu suo complectantur. Huber. *Praelect. ad Pandect. prooem.* §. *II.* H.

(α) Ego vero, qui venerandas has purioris Jurisprudentiae reliquias magni merito facio, laetarer magis, si audaces hi Pandectarum consarcinatores tritum illud sibi etiam dictum esse existimassent: Sat cito, si sat bene! Quod cum alto supercilio spreverint, nunquam sane a me impetrare potui, quin horum Collectorum audaciae subirascerer, quotiescunque operae ab ipsis praestitae historia animum subiret. En paucis veram rei faciem. Septendecim homines Graeci rudioris jam seculi, Romanorum mores & sermonem vix leviter docti, perpetuis aulae negotiis iisque gravissimis toti plerique immersi, in varias curas & partium studia, difficillimis illis temporibus, saepissime tracti, ingentem bis mille

volumi-

voluminum molem, quibus Jurisconsultorum jam aliquot seculis a se remotorum opera continebantur, quae & ipsa magno annorum & opinionum intervallo a se invicem dissidebant, & quorum non pauca Legum antiquarum & maxime XII. Tabularum, Ciceronis jam aevo intellectu difficilium, interpretationes exhibebant, magna virium fiducia aggrediuntur, legunt, ex iis in suos, quaecunque vellent, usus colligunt, illa rejiciunt, haec servant, truncant, in partes scindunt atque disjiciunt, mutant, augent, ad genium sui seculi attemperant, in suos quaeque titulos referunt, & ita unum ex innumeris opus sibi, si Diis placet, ex omni parte responsurum componunt, idque legendum, approbandum, & confirmandum vel praemii properandi desiderio capti, vel insignem diligentiae & eruditionis laudem ex festinatione captantes, vel saltem taedium longioris laboris fugientes intra triennii metas offerunt, quod vel ipse Imperator, plus justo tamen alias festinare solitus, intra decennium vix perfici posse prudens speraverat. v. *l.* 2. §. 12. *&* *l.* 3. §. 12. *Cod. de V. I. E.* Miraculo res digna fuisset, si ab his viris, his mediis, hac festinatione tantum opus perfectum omnibusque numeris absolutum prodiisset. Optime sane Schultingius *in Orat. qua disquiritur, culpandusne sit Tribonianus &c.* Jurisprudentiae Antejust. subjuncta: *Aegerrime ferimus, vasto adeo atque immenso operi, cui exacte elimando ne decem quidem suffecissent anni, non nisi perexiguum & ne integri quidem triennii spatium impensum fuisse.* Videantur etiam, quae bene monet Hoffmannus *Hist. Jur. L. II. c.* 2. §. 4. *n. a.* Addatur Arth. Duck. *de Auct. J. R. L. I. c.* 4. §. 8. & Vigl. Zuichemus *Comm. ad* §. 4. *Inst. de mil. testam.*

(β) De Origine, Etymo & praestantia Pandectarum Recitationes conscripsit Carolus Selvaghius, insertas *Thes. Jur. Civ. T. I.* quae tamen

men ad hanc rem, de qua hic agitur, illustrandam parum faciunt.

§. CCCXCI.

Ordo in Pandectis observatus.

Hoc opus, quod ipse Justinianus in septem (α) partes diviserat, maxime ad edicti perpetui ordinem dispositum esse animadvertimus: nec tamen per omnia.* Nam & praemissa quaedam sunt de jure in genere, de statu hominum, de rerum divisionibus & de magistratibus, quae in Edicto locum non habuerunt: & quaedam, quae primo statim loco in edicto tractata erant, veluti de magistratibus municipalibus, in postremum locum *Pandectarum* rejecta, & quaedam interjecta de hypothecis, de evictionibus, de eo, quod falso tutore auctore gestum fuerit, quae vel omnino non, vel alio loco edicti occurrerunt: & denique sub finem *Pandectarum* permulta occurrunt de criminibus, adpellationibus, jure publico, quorum nullum in edicto vestigium notamus. Ceterum ne denuo corrumperetur opus, magno studio elaboratum, Justinianus illud per notas seu Sigla scribi vetuit**, *l.* 2. §. 22. *C. de vet. jur. enucl.* & a jureconsultis non alios libros in illud scribi voluit, quam PARATITLA, *l.* 2. §. 21. *C. de vet. jur. enucl.* quae fuerint, docet Aeg. Menag. *Amoen. jur. civ. Cap. XV.* & Jan. a Costa *Praef. Summar. Lib. I. Decretal.* (β)

* Male itaque faciunt, qui ordinem in Digestis observatum vituperant. Certe hi, qui de Digestis, in alium ordinem redigendis, cogitarunt, quorum fuerunt

fuerunt apud Germanos bene multi, parum subsidii, hoc facto, ad interpretationem legum attulerunt. Notent hoc juris cultores, in interpretandis legibus respiciendum esse, primo ad JCtum, ejusque aetatem, ac sectam, cui is adhaesit; deinde vero ad librum, ex quo excerpta lex est. Porro coaevi potissimum scriptores consuli debent, si quando de vocum proprietate disputemus, cum notum sit, verba valere sicut nummos, aliamque subinde, pro temporum rerumque diversitate, induere significationem. R.

** In exemplari Florentino, observante id Ant. Augustino *Emend. Lib. I. Cap.* 1. talia passim occurrunt. Quamvis enim id negarit Ang. Politian. *Epist.* X, 4. & *Miscellan.* XLI. αὐτόπτης tamen V. A. Henr. Brencmannus observavit, reperiri ibi ϗ pro *καὶ*, I. pro *primo*, EDM pro *edictum*, ū pro *quinto*, UIIIO pro *octavo*, ú pro *us*, ut jam non dicamus de variis monogrammatibus & contignationibus litterarum, quae typis tam facile, quam calamo exprimi non possunt: de quibus consuli debet laudatissimus Brencmannus *Histor. Pandect. Lib. II. Cap.* 3. *p.* 117. *sequ.* Viderint ergo, qui hunc librum ipsius Justiniani temporibus scriptum existimant, an sententiam satis probabilem tueantur. H.

(α) Sola numeri septenarii (qui sanctus veteribus visus Gell. *Noct. Att. L. III. c.* 10. Macrob. *in Somn. Scip. L. I. c.* 6.) veneratione se motum ipse prodit Imperator *l.* 2. §. 1. *l.* 3. §. 1. *Cod. de V. I. E.* Alia est barbara satis divisio in Digestum Vetus, Infortiatum & Novum. Vetus in Tit. II. Libri XXIV. finitur. Infortiatum a Tit. III. Lib. XXIV. incipit, & cum Libro XXXVIII. desinit. Novum ad finem inde extenditur. Plerumque haec Bulgaro autori, aequalem voluminum mensuram, ut videtur, servaturo adscribitur.

(β) En verba Jani a Costa: *Paratitla non sunt explicationes Titulorum, sed ex caeteris Titulis Titulo-*

tulorum repletiones, id est, Indices Legum, quae ex caeteris Titulis ad Titulum subtiliter revocari possunt: vel, ut Justinianus loquitur, per subtilitatem Titulorum admonitoria. Addatur Leunclavius *in Prol. de prisco Paratitlorum usu: Haec igitur de modo Juris explicandi posteriore per Paratitla mens Justiniani fuit, ut liceat quemvis ad Titulum Pandectarum annotare, quae aliis in Titulis ac locis illum ad Titulum pertinentia reperiantur. Hic priscus scilicet germanusque Paratitlorum usus.* Egregiis ad Codicem Theodosianum Paratitlis Jacobus Gothofredus nexum cujusvis Tituli cum aliis Titulis, & Leges ex aliis Titulis ad hunc referendas indicavit, atque perfectum Paratitlorum exemplum nobis reliquit.

Optima quaevis de suo Pandectarum opere speravit Justinianus, ut nullam in ipso voluerit esse Antinomiam, *sed unam concordiam, unam consequentiam*, v. Constit. *Deo Auctore &c. de conceptione Digest.* seu *l.* 1. *Cod. de V. I. E.* §. 8. imo *nihil contrarium, neque idem, neque simile in eo inveniri, & ne geminas leges pro rebus singulis positas usquam apparere, ambiguitates omnes decisas esse, nullo seditioso relicto, contrarium nullum in hoc opere inveniri* sibi omnino persuaserit. v. Constit. *Tanta. de Confirm. Digestorum ad Senat. & omn. pop.* seu *l.* 2. *Cod. de V. I. E. pr.* §. 1. & 15. aliquanto tamen modestius locutus sit in Constit. *Dedit. de Confirm. Digest. ad magnum Senat. s. l.* 3. *Cod. de V. I. E.* §. 15. Res ipsa tamen docuit, non adeo ab omni vitio purum esse hoc opus. Nolo hic Pardulphi Prateji querelas recoquere, qui in *Jurisprud. media, in Thes. Jur. Civ. Tom. III.* 160. geminationes L. I. plures omissiones L. II. multas truncationes & inversiones Libro III. specimina locorum veterum bene multa ex ignorantia antiqui juris & bonarum literarum in alienos sensus tractorum L. IV. magno

magno ſtudio collegit. Licet enim horum aliqua quandam forte delicatulis Lectorum ſtomachis nauſeam excitare poſſint, tanti tamen non ſunt, ut graves ſaniori jurisprudentiae dolores inferre queant. Truncationes ſententiarum ex veterum ſcriptis excerptarum licet nobis parum gratae ſint, a Juſtinianeo tamen opere, quod veteres ad ſui ſeculi genium attemperare ſtuduit, abeſſe ſaepius non potuerunt. Nec Franciſci Hottomanni iras moror, qui *Anti-Trib. c.* 12. cum multis aliis erroribus & hunc maxime Triboniano exprobrat, quod antiquiſſimorum Jurisconſultorum ſub libera republica & primis Imperatorum Romanorum temporibus viventium opera a ſuis Pandectis exulare juſſerit, cui tamen plena manu jam ſatisfecit Schultingius in *Oratione Jurisprudentiae Ante-Juſtinianeae addita* egregie demonſtrans, non vitio, ſed laudi potius verti poſſe Triboniano, quod, qui tanto a Juſtinianei ſeculi moribus diſtabant intervallo, eos ſui ſeculi Jurisprudentiae parum conducere exiſtimaverit. Illorum etiam ſententiae ſubſcribere non poſſum, qui in Tribonianum acrius invehuntur, quod paganiſmi aliquas reliquias, quarum indicem exhibet Struvius *Hiſt. Jur. C.* 3. §. 5. *n.* 8. Pandectis inſeri paſſus fuerit. Ita enim involutae ſaepius illae ſunt ſententiis veterum, aequi tamen juſtique regulam optime ſtatuentibus, ut ſine offenſa vix omitti potuerint. Quas vero illae tam uberi purioris religionis luci tenebras obducere poſſint, ego ſane non video. Sint itaque Pandectae ab his quidem accuſationis capitibus mea qualicunque ſententia abſolutae. Non tamen ita in verba Juſtiniani vel Triboniani juravi unquam, ut hoc opus Pandectarum ab omni naevo immune pronunciare vellem. Sunt enim quaedam in illis plane obſcura, quaedam ſecum invicem pugnantia, quae explicari commode & ſecum invicem conciliari utique non poſſunt. De

Antinomiis autem inferius adhuc aliqua dicentur. Nunc vero, cum quaedam non omnibus tamen obſcura ſint, quaedam etiam ſpeciem tantum aliquam pugnae, ab exercitatioribus facile componendae, ſiſtant, quaedam etiam non autorum juris, non Collectorum vitio inquinata ſint, ſed aliunde corrupta, liceat hic, ut ſtudia Cultorum Juris adjuvemus, quorum gratia haec maxime ſcribuntur, regulas quasdam, quas ſuggerit & ſcite explicat Brunquellus *Hiſt. Jur. P. II. c.* 4. ſubjicere, quae laborem hunc difficilem egregie levare poſſunt. I. *De Legis cujusvis, quae explicatione aut conciliatione indiget, lectione conſtet.* Multos textus librariorum oſcitantia corrupit, multos audax criticorum manus, dum ſanare voluit, acrius vulneravit. Genuinam itaque lectionem certius addiſcere non poſſumus, quam ſi eam ad Codicis Florentini a Laelio Taurellio diligenter inſpecti, & ab ejuſdem filio Franciſco Florentiae Anno 1553. editi normam redigamus. Artem egregie emendandi Leges docuit Guilielmus Beſt, JCtus Batavus, ſingulari opuſculo, cui titulus: *Ratio emendandi Leges Pandectarum Florentinarum auctoritate;* cui notas eruditas addidit Neuhaus. Non immerito huc referas etiam Sigm. Reich. Jauchii, *Meditationes Criticas de Negationibus Pandectis Florentinis partim recte vel male jam adjectis, &c. partim etiamnum adjiciendis &c.* Cum vero, uti Celſus bene monet *l.* 17. *D. de LL. Scire Leges non ſit verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem*, ſi de genuina Legis lectione conſtat, II. *ad ejus ſententiam progrediendum eſt.* Multum hic te juvabit noſſe aetatem, vitam & mores Jurisconſulti, cujus verba ſunt, in quibus explicandis operam ponis. Diſces haec ex iis, qui vitas JCtorum veterum conſcripſerunt, Bernardino Rutilio, Joanne Bertrando, Guilielmo Grotio, Jano Vincentio Gravina. Inveſtigabis Sectam JCti, Stoicaene, an alii addictus

addictus fuerit, Proculejanorum, an Sabinianorum partibus adhaeserit. Multa hic te docebunt, qui de familiis & sectis veterum JCtorum scripserunt a Boeckelen, Everhardus Otto, van Eck, Heringius, Slevogtius, Boehmerus, Mascovius, Schaumburgius. Inde usum verborum, quibus JCtus, tuae Legis autor utitur, egregie te docebunt ejusdem aetatis Scriptores JCti, Historici atque Poëtae. Quantum tibi lucis historiarum & antiquitatum studia accendere hic possint, quantoque cum fructu praecipue Autoris nostri opera uti queas, vel me tacente perspicies. Perspecta Legis lectione & sententia observabis Regulam III. *Quae verbis & sententiae Legis convenit species seu casus ponatur.* Dici non potest, quantum utilitatis tibi afferat, si inspecta Legis tuae inscriptione, cum de auctore & libro, ex quo tua Lex excerpta est, bene tibi constet, tum demum disjectas per varios Pandectarum titulos ejusdem autoris leges colligas, & secundum seriem operum ita in ordinem redigas, ut inde nexum omnium sententiarum ejusdem autoris, quantum quidem fieri possit, discas, & hinc ex antecedentibus & sequentibus mentem ejus facilius eruas. Utilissimam hic operam tibi praestant, qui Legum indices composuerunt, Jacobus Labittus, Antonius Augustinus & Wolffgangus Freymonius, quique omnium horum industriam felicissime superavit Abrahamus Wielingius in *Jurisprudentia restituta.*

§. CCCXCII.

Perfecto *Pandectes* corpore, at nondum promulgato, tribus viris, TRIBONIANO, THEOPHILO & DOROTHEO, negotium dedit Imperator, ut INSTITVTIONVM *libros quatuor* ex veterum jureconsultorum com- Institutiones confectae.

compendiis *, & CAII potissimum Institutionibus adornarent, ut illae essent totius legitimae scientiae prima elementa. *prooem. Inst.* §. 3. & 6. Eum libellum, quamvis post *Pandectas*, uti diximus, conditum, prius tamen, quam illas, Justinianus publicavit XI. Kal. Dec. anno erae Dionys. DXXXIII. eique plenissimum constitutionum suarum robur accommodavit. §. 6. *prooem. Instit.* (α)

* Sic multa *Institutionum* loca totidem paene verbis decerpta videmus ex *Institutionibus* VLPIANI, FLORENTINI, MAECIANI, ex *Epitomis* HERMOGENIANI, immo & ex majoribus libris veterum JCtorum, veluti VLPIANI *regulis* & *libris ad Sabinum*, PAVLLI *libris ad Edictum*, PAPINIANI *responsis*, & similibus. Unde optime meriti sunt de studiosa juventute, qui in editionibus singulis paragraphis adscripserunt loca *Digestorum*, ex quibus expressi sunt. Id quod novissime praestitum animadvertimus a V. C. Everardo Ottone (β). H.

(α) Tria tempora Institutionum studiose distinguenda sunt, quae de auctoritate Institutionum cum Pandectis comparanda totam litem definiunt. Institutiones post Pandectas compositae, vid. *Prooem. Instit.* §. 4. ante eas publici juris factae, tempore, quod autor ipse indicat, XI. Kal. Decembr. D. Justiniano PP. A. III. Conf. *v. subscript. Prooem. Inst.* cum iis eodem die confirmatae fuerunt, & autoritate legali eodem die donatae. vid. Constit. *Tanta.* & Constit. *Dedit. de Confirm. Digest.* §. 23. Ex primo tempore dubium nascitur, an Institutiones derogent Pandectis, his posteriores, ex secundo, an Pandectae Institutionibus, his quippe posteriores, ex tertio tempore decidendum. De qua re tamen plenius infra.

(β) Everardus Otto in eo praecipue utilem navavit ope-

operam, quod non tantum loca Caji aliorumque veterum JCtorum in Institutiones translata ex ipsorum fragmentis, quae extra Pandectas supersunt, & ab Antonio Schultingio in *Jurisprudentia Ante-Justinianea*, egregiis Commentariis illustrata exhibentur, diligenter indicaverit, sed & ea, quae in Legibus Pandectarum occurrunt, eadem diligentia annotaverit. Indicem etiam Legum & Senatusconsultorum, quae in Institutionibus laudantur, ex Cujacio exhibet van de Water *p.* 653. *Editionis Institutionum cum Commentario Jani a Costa, & annotationibus Theodori Marcilii & Marci Antonii Mureti Lugd. Batav.* 1714. *editae*, 1744. *vero ibidem recusae*; aliumque porro indicem Constitutionum, quas Imperatores Justiniano antiquiores promulgaverant, in Institutionibus commemoratarum, *p.* 652. nec non Justinianearum Constitutionum, quarum in Institutionibus mentio fit, *p.* 651. Quos indices cum aliis ibidem utilissime ex Cujacio exhibitis, etiam Everardus Otto suae Editioni Institutionum subjunxit, & Abrahamus Wielingius cum aliis apprime huc facientibus suae *Jurisprudentiae restitutae* inseruit, *p.* 179. *& seqq.* qui Juris Cultores in usu Institutionum egregie juvant.

Quam sortem aliae Juris Justinianei partes, eam & Institutiones expertae sunt, ab aliis quidem, v. g. Cujacio *Observ. L. XI. c.* 38. & Charonda *in Praefat. ad filium*, ultra forsan, quam debuerant, laudatæ, ab aliis, inter quos praecipue Wesembecius *ad* §. 2. *Instit. de Testam. ord.* justo acrius reprehensae. Offendit multos, quod non in tres tantum libros, ad tria juris objecta, quae in iis sibi explicanda proponit Justinianus §. *ult. Inst. de J. N. G. & C.* adaptatos, sed in quatuor potius scindantur Institutiones, ita ut non singulis objectis singuli libri respondeant; porro quod non ex suo fonte, sed ex aliorum operibus Institutiones petierit Imperator; nec non

quod Caji praecipue veſtigiis, non alterius JCti, ſuo ſeculo propioris, inſiſtat; tandem quod non uni tantum, ſed tribus architectis libelli elementaris, perpetuo filo conjungendi, compoſitionem commendaverit; quod denique multa obſoleta & antiquata juris capita Inſtitutionibus inſeruerit Juſtinianus, & quae ſunt aliae hujuscemodi JCtorum querelae. Quod vero ad primum accuſationis caput attinet, non aliam magis Inſtitutionum in quatuor partes ſcindendarum rationem habuiſſe videtur Juſtinianus, quam ut voluminum menſuram aequalem redderet, quod ex veterum ſcribendi & libros colligandi ratione egregie illuſtrat Ludewigius *in Juſtin.* c. 5. §. 8. Secundum caput modeſtiae potius Imperatoris & feſtinandi operis deſiderio, quam ignaviae adſcribendum videtur. Tertii capitis ratio ex inſigni Caji, qua tum temporis in ſcholis & foris gaudebat, autoritate petenda. vid. Ludew. *in Juſtin.* c. 8. §. 19. *n.* 130. & §. 58. *n.* 330. Quarto capiti autem excuſatio inde paratur, quod, cum ex pluribus autoribus colligenda Inſtitutionum membra fuerint, facilius illae operam plurium admiſerint, quam ſi integrae ex proprio fonte hauriri debuiſſent. Quod quinto demum loco ponitur accuſationis caput, facili negotio refelli poſſe videtur, ſi modo probe quis conſideret, antiqua ſaepius praeſentibus facem accendere, ita ut, quae in ipſo rerum uſu quotidie obtinent, denſiſſimis non raro tenebris involverentur, niſi ex antiquis lucem caperent. Multa etiam noſtris, imo ultimis jam Juſtiniani temporibus antiquata & obſoleta videri poterant, quae ea, qua Inſtitutiones condebantur, aetate pleno vigore & robore gaudebant; ut hinc v. g. antiquae ſucceſſionis explicationem, quae magnam *Lib. III.* Inſtitutionum partem implet, ſine cauſa multi Juſtiniano exprobrent, quae Inſtitutionum ſane aetate quotidiano adhuc uſu ſervabatur, licet poſtea per *Nov.* 118. antiquata

quata fuerit. Denique si quid etiam his in rebus peccatum esset, illud sane majoribus Institutionum meritis abunde pensatum esse existimamus. Illud vero utique dissimulare non possumus, quod, cum Institutiones totius legitimae scientiae prima elementa voluerit esse Imperator, *Prooem. Instit.* §. 4. operae pretium fecisse visus fuisset, si plura Juris capita, vel plane omissa, vel levi tantum, ut ajunt, calamo delineata, uberius exposuisset, cum sine illis alia, quae fusius exponuntur, vix ac ne vix quidem intelligi possint.

§. CCCXCIII.

Paullo post, XVII. Kal. Jan. anni DXXXIII. totum hoc corpus juris, adeoque & DIGESTA, constitutionibus binis, Latina altera, altera Graeca, confirmatum, & a III. Kal. Jan. in foro valere, & in scholis Romana, * Constantinopolitana & Berytensi praelegi jussum est, praescripta simul Antecessoribus methodo, qua per quinque istos annos, quos juris disciplinae dare solebant juvenes, uterentur, quin & nominibus paullo honestioribus, quibus singulis annis juris studiosi vocarentur, inventis. ** *Const. omnem reip.* §. 1. *& seq. ad Antecess.*

Publicatio totius corporis juris.

* Ita legimus *in Constitut. omnem reipubl. Haec autem tria volumina tradi eis*, *tam in* REGIIS VRBIBVS, *quam in Berytensium celeberrima civitate volumus.* Et mox: *ut si ausi fuerint in posterum in hoc perpetrare*, *&* *extra* VRBES REGIAS *hoc facere*, &c. Haec Constitutio edita est *an. Chr.* 533. quo tempore Roma adhuc erat in potestate Regis Athalarici, nec forte de Italia recuperanda cogitare poterat Justinianus. Igitur

scribi

ſcribi aliter non potuit, quam ita: *in regia urbe & Berytenſium civitate.* Cum vero jam *an.* 536. magna Italiae pars a Juſtiniano felicibus armis ſubacta, & ipſa Roma occupata ſit, ut ſcimus e Procopio *de bello Gothico*, demonſtravitque accurate Pagius *in Critic. an.* 537. Juſtinianus vero in Pragmatica Sanctione *de ſtatu Italiae Cap. II.* profiteatur, quod leges Codicibus inſertas in Italiam ſub edictali Programmate miſerit; ſtatuendum eſt, hujus conſtitutionis verba, in exemplaribus, quae deinde deſcripta ſunt, immutata fuiſſe. Vide, quae ſcripſi *in praefat. ad Tom. II. Cod. Theodoſ.* R.

** Primo anno, quo *Inſtitutiones* & *πρῶτα Digeſtorum* audiebant, pro DVPONDIIS vocabantur IVSTINIANI NOVI, vel, uti ex codice ſuo MSC. eleganter emendat V. C. Chriſt. Gottl. Schwartz. *diſſ. an omnia Pandect. exempl. e Florentinis manaverint?* §. *XVI. p.* 46. IVSTINIANISTAE: Secundo, audientes vel alteram vel tertiam *Digeſtorum* partem, una cum doctrinis de tutela, legatis, fideicommiſſis, EDICTALIVM nomen adſumebant. Tertio anno, percepta altera vel tertia *Digeſtorum* parte, (has enim Juſtinianus alternis vicibus praelegi juſſerat,) nec non deguſtatis doctrinis de hypothecis, uſuris, edicto Aedilitio, lectis denique Papiniani fragmentis per totum *Digeſtorum* opus diſperſis, PAPINIANISTARVM nomen non ſine ſollemnitate accipiebant. His ubi quarto anno acceſſerant reliquae *Pandectarum* partes, non HIRCI, uti in Accurſiano exemplari abſurde legitur, ſed LYTAE: denique quinto anno, poſtquam & *Codicem* ſibi familiarem reddiderant, non LORITAE, nec COLORITAE, uti denuo apud Accurſium eſt, nec COLOBITAE, uti Conſtant. Landus *in Exercit. p.* 1391. *Tomo III. Theſaur. jur. civ.* emendat, ſed PROLYTAE vocabantur. H.

§. CCCXCIV.

§. CCCXCIV.

Quinquaginta decisiones editae.

Observaverat interea Justinianus, quasdam dissensiones veterum jurisconsultorum, ortas ex diversis sectarum principiis, superesse. Itaque illas veterum altercationes, Lampadio & Oreste Consulibus, & duobus insequentibus annis, id est, anno DXXX. & sequentibus, editis QVINQVAGINTA DECISIONIBVS (α) composuit, quas Decisiones postea in varias particulas discerptas, Codici repetitae praelectionis, de quo mox dicendi erit locus, inseruit *. *Constit. Cordi nobis*, §. 1. *de cod. emend.*

* *De Fastorum Romanorum formula:* POST CONSVLATVM (β), quam permultae decisiones Justinianeae praeferunt, singulari, eaque pererudita dissertatione egit V. C. Christ. Gottl. Schwartzius, edita *Altorfii MDCCXXXV.* Plures, quam quinquaginta, in *Codice* nostro occurrunt Decisiones, his ipsis annis editae. Sed Em. Merillius, qui has Decisiones, cum cura collectas, luculento commentario illustravit, in *Prolegomenis* ostendit, unam saepe decisionem in plures particulas dissectam esse a novi Codicis architectis. Praeter Emundum Merillium similis labor exercuit Jo. Strauchium, jurisconsultum Jenensem, qui tamen, quod dolendum, colophonem operi non imposuit. Praeterea legi merentur Petri Franc. Linglois *Decisiones L. a secundo ad nonum librum Codicis. Antv. MDCLXI. fol.* & Dominici Bassi *redivivus ingenii partus, seu quinquaginta Decisiones D. Justiniani.* *Vienn. MDCCVIII.* 4. H.

(α) Constitutionis vocabulum latius patet, quam Decisionis, & hanc in suo ambitu complectitur, adeo, ut licet non omnis Constitutio Decisionis nomine

nomine venire possit, omnis tamen Decisio Constitutionis nomine commode insigniri queat. Hinc Decisio in *l.* 1. *Cod. de comm. servo. manum.* Constitutio dicitur §. *fin. Instit. de Donat.* ita & *l. penult. Cod. de necess. serv. hered. inst.* quae decisio est, Constitutionis nomine allegatur *in* §. 2. *Inst. Cui & quibus ex caus. manum. non licet.* & quae alia a Merillio allegantur exempla *in Proleg. ad L. Decis.* Ea vero demum Constitutio Decisionis nomine gaudet, quae quaestionem Juris ex dissensu veterum JCtorum ambiguam & in contrarias partes tractam ad certam nunc regulam ex voluntate Legislatoris adstringit, ita ut Legislator vel unam vel alteram, vel plane mediam inter eas sententiam eligat. Ut vero controversia haec circa singularem speciem versetur, nec Legem generalem constituat, quod Merillius *in Proleg. ad Quinq. Decis.* inter notas Quinquaginta Decisionum ponit, id quidem Justinianus nusquam definit, uti bene monet Strauchius *ad Quinq. Decis. c.* 1. *n.* 7. Ejusmodi Decisiones, per eminentiam ita dictae, Quinquaginta ab Imperatore numerantur in *Constit. de Emend. Cod.* §. 1. Hae quinquaginta Decisiones compositae sunt post primum Justiniani Codicem, *vid. ibid.* id est, post VII. Id. April. Decio Cons. seu Aerae Dionys. anno 529. quo Codex primus promulgatus est, v. *Const. de Justinianeo Cod. Confirm. ad Mennam*, & quidem ante Institutiones editas, in quibus jam Decisiones illae allegantur. v. §. 3. *Instit. de Libertinis*, id est, ante XI. Kal. Decembr. D. Justiniano III. Cons. anno Æ. D. 533. v. *Prooem. Instit. in fin.* qui anni in fastis consularibus notantur, Decio Consule, Lampadio & Oreste Coss. Post Consul. Lamp. & Orestis anno I. tandem post Consul. Lamp. & Orestis anno II. quibus annis Demosthenes, Julianus & Joannes Praefecti Praetorio fuerunt. Unde sequitur I. *Legem ult. Cod. quando tutor*

vel

vel Curator esse desin. & *l.* 12. *Cod. de Contr. vel Comm. stip.* quibus etiam altercationes veteris juris deciduntur, tamen, quia Codicis primi editionem uno aut altero die praecedunt, inter Quinquaginta Decisiones non computari posse. *II. Legem pen. Cod. ad SCtum Orsit.* quam ex numero earum excludit Merillius, inter eas a Strauchio merito computari, latam nempe XV. Kal. Octob. Decio Conf. id est, anno 529. adeoque Codice primo Justinianeo sex fere mensibus juniorem. Datae sunt hae Quinquaginta Decisiones, ut altercationes veteris juris ex dissensu JCtorum, Proculejanorum maxime & Sabinianorum, ortae per eas placarentur. v. §. 3. *Instit. de Libert.* Inde ergo certissima harum Quinquaginta Decisionum nota characteristica statui haec potest. Quaecunque Constitutio Demostheni, Juliano aut Joanni Praefectis Praetorio, ad quos Edictales Constitutiones mitti solebant, inscripta, & vel Decio Consule post VII. Id. April. vel Lampadio & Oreste Coss. vel post Consulatum Lamp. & Orestis anno primo vel post Consul. Lamp. & Orestis anno secundo, quod ex subscriptione patebit, promulgata est, & cujus ex contextu patet, altercationem inter veteres JCtos de quaestione quadam juris olim agitatam, per eam decidi, ea merito inter quinquaginta Decisiones referenda erit. De numero earum, quae in Codice repetitae praelectionis extant, definiendo non satis constat inter eruditos, cum multae illarum in diversas partes scissae, & ita per partes competentibus quaeque Codicis Titulis insertae fuerint. v. *Const. de Emend. Cod.* §. 2. Alium illarum indicem Strauchius, alium Linglois, alium Merillius exhibet, quem ultimum tamen plerique sequuntur. Struvius *Hist. Jur. cap.* 3. §. 8. *not.* 1. Hoffmann. *Hist. Jur. L. II. c.* 2. §. 8 *in not.* Brunquell. *Hist. Jur. P. II. c.* 7. §. 7. & Wielingius *Jurispr. Restit. p.* 144.

(β) Eru-

(β) Erudite hanc formulam etiam illustrat Pagi *Dissert. Hypat. P. III. c. 2.* ubi hanc formulam primum in Fastis Idatianis anno 307. occurrere observat.

§. CCCXCV.

Itemque Codex repetitae praelectionis.

Sed paullo post idem deprehendit Imperator, primo, *novellas suas tam decisiones, quam constitutiones, quae post priorem codicem latae fuerant, extra corpus codicis divagari*: deinde, *quasdam earum ex emersis postea factis aliquam meliore consilio permutationem vel emendationem desiderare. Const. Cordi nobis.* §. 2. *de emend. codic.* Itaque Triboniano aliisque quatuor viris id dedit negotii, ut Codicem Justinianeum refigerent, & praeter quinquaginta decisiones etiam novas constitutiones, quotquot adhuc prodierant, illi insererent, quasdam etiam ad rem non facientes, omitterent *. Hunc Codicem REPETITAE PRAELECTIONIS, id est, recognitum, suppresso priore Codice edidit publicavitque XVI. Kal. Dec. anno DXXXIV. *Ead. Const.* §. 4. *de emend. cod.* **

* Plures sane constitutiones, quas in codice suo fulgere ait Justinianus, in novo illo ac recognito codice desiderantur. Exempla exstant in §. 27. *Inst. de legat.* §. 7. *Inst. de legit. succ. agnat.* §. 24. & 27. *Inst. de action.* Fieri tamen potuit, ut constitutiones quaedam codici quidem insertae fuerint, at nihilominus tamen postea, quia Graece scriptae erant, interciderint. Plures sane, quae in Basilicis supersunt, passim restituit Cujacius. H.

** Difficilior est constitutionum divalium, quas Codex continet, interpretatio, quam legum, quae Digestorum corpori inclusae sunt, ut fatetur Cujacius

jacius *in epistola dedicatoria Paratitl. ad Cod.* praefixa. Magnam quidem principum constitutionibus lucem affert historia; sed attendendum quoque sedulo ad imperii divisionem, videndumque est, utrum ad Orientem, an ad Occidentem lex pertinuerit. Considerandae deinde sunt inscriptiones, & subscriptiones, quoniam ex illis discimus, quibus potissimum provinciis, aut cui hominum generi, Imperator consuluerit: hae vero edocent, a quo Imperatore leges emissae sint. Denique constitutiones, quae eandem servant inscriptionem & subscriptionem, diligenter conquirendae sunt, cum earum conjunctio faciat, ut feliciter aliquando verum sensum indagare possimus. Si de verbis disputandum est, adeundi sunt coaevi scriptores, & in primis Patres Latini (α). R.

(α) Pulcherrima haec eruditissimi Ritteri consilia quicunque negligit, ille sibi ipsi nubes obducit, &, cum uberrima luce frui posset, seipsum densissimis tenebris temere committit. Historiarum & Chronologiae praecipue cognitio quantum commendanda sit genuinae Jurisprudentiae Cultori, erudita *Oratione III. Non. Sept. an.* 1740. *in illustri Julia habita* docuit Henricus Hahnius, quam *Jurispr. Restitutae Part. Poster. p.* 121. *& seqq.* exhibet Wielingius, qui & ipse hujus rei usum maxime adjuvit suo Legum Codicis indice alphabetico & chronologico *Jurispr. Restit. Part. Pr.* quod ipsum ratione Codicis Theodosiani uberius praestitit Jacobus Gothofredus in *Chronologia Codicis Theodosiani.* Inscriptiones Legum tam Pandectarum quam Codicis consulere, quam utile, imo necessarium sit, uberrime demonstrarunt Henr. Brencmannus *Disputatione Juridica Inaugurali de LL. inscriptionibus habita Lugduni Batavorum III. April.* 1705. & Bern. Henricus Reinoldus *de Inscriptionibus LL. Digestorum & Codicis Oratione Inaugurali dicta Duisburgi V. Idus Junias* 1712. quam utram-

 que

que suae *Jurispr. Restit.* inseruit Wielingius. Interpolationes Legum Codicis à Triboniano frequenter admissas notavit Jac. Gothofredus passim *in Comment. Cod. Theodosian.* & quasi per indicem in *Prolegomenis c.* 4. Non felicius autem illae discutiuntur, quam si quis Leges Codicis Justinianei conferat cum fontibus suis, integrioribus nempe Constitutionibus, quas servarunt Codices Gregorianus & Hermogenianus, ab Antonio Schultingio editi *in Jurisprudentia Ante-Justinianea*, & Theodosianus insigni Commentario a Jacobo Gothofredo illustratus variorumque observationibus & suis egregie auctus a doctissimo Rittero, strenuo purioris Jurisprudentiae assertore. Ut rerum harum omnium utilitatem vel uno exemplo doceam, sit instar omnium celebratissima *Lex* 19. *Cod. Justin. de Nuptiis.* Quam acris illi status controversia a multis, eruditissimis etiam viris, Contio maxime & Brissonio mota sit, nemo hodie ignorat. Qui consobrinorum nuptias anno 396. communi consilio damnasse videntur Arcadius & Honorius *per Legem* 3. *Cod. Theod. de incestis nuptiis*, poenam severissimam a patre Theodosio statutam tantum mitigantes, easque adhuc illicitas asseruisse an. 409. *in L. un. Cod. Theod. si nupt. ex Rescr. petantur*, ita ut tamen pro iis obtinendis Principi supplicare permiserint, quomodo potuerunt an. 404. tempore inter has duas Constitutiones medio, per *Legem* 19. *Cod. Justin. de Nupt.* eas omnino permittere & ab omni accusationis periculo immunes praestare? Inde eam Legem plane commentitiis adscribendam judicarunt eruditissimi Viri. Ejus tamen fidem luculento commentario asseruit Jacobus Gothofredus, historiarum monumentis & inscriptionum subscriptionumque testimoniis unice subnixus. En brevem totius rei conspectum. Nuptias consobrinorum sub poena ignis & proscriptionis bonorum prohibuerat Theodosius

dosius Constitutione severissima, quae, licet hodie nusquam inveniatur, luculentis tamen testimoniis Libanii, Ambrosii, Pauli Diaconi, Augustini, imo ipsorum Imperatorum Arcadii & Honorii *in L. 3. Cod. Theod. de incest. nupt.* & *L. un. Cod. Theod. si nupt. ex rescr. pet.* asseritur. Has nuptias an. 396. mitigata tantum poena, adhuc damnat Arcadius, cujus est *Lex 3. Cod. Theod. de incest. nupt.* quod ex inscriptione patet & subscriptione, illa *Eutychianum P. P.* Orientis, hac *Constantinopolin*, Orientalis imperii sedem, loquente, quod utrumque Arcadio Orientis Imperatori convenit. Mox Arcadius, ut erat in mutationes proclivior, eas nuptias omnino permittit *L. 19. Cod. Just. de Nupt.* an. 404. In Occidente Theodosii de his nuptiis Constitutio vigorem plenum conservavit usque ad annum 409. quo Honorius per *L. un Cod. si nupt. ex Rescr. pet.* eas non quidem approbat, sed tamen per preces à Principe impetrari permittit; quam Legem Honorii esse indicat iterum inscriptio, quae *Theodorum P. P.* exhibet, quem Italiae, adeoque partis ad Occidentale Honorii imperium spectantis, Praefectum fuisse novimus, & subscriptio, quae eam Legem *Ravennae*, in Urbe scilicet ad Imperium Occidentale Honorii referenda, latam esse docet. Ita ope inscriptionum & subscriptionum suo quaeque Legislatori lex restituitur, ut nulla amplius inter eas pugna sit. Nec movet, quod utraque Lex utriusque Imperatoris Arcadii & Honorii nomen in fronte gerat. Ex solenni eorum temporum more Leges in uno tantum Imperio natae, in altero forsan ignotae, vel plane reprobatae, utriusque tamen Imperatoris & Orientalis & Occidentalis nominibus ornabantur. Nihil tamen argumenti ex hoc utriusque Imperatoris nomine pro asserenda Legis in utroque Imperio auctoritate produci posse, praeter alia testimonia, luculenter docet *Lex 158. Cod. Theod.*

de Decurionibus; quae & ipsa utriusque Imperatoris, Arcadii & Honorii titulo ornata ad Occidentem tantum spectat, adeo, ut aliam Legem Orientis, nempe 13. *Cod. Theod. de Judaeis*, quae & ipsa utriusque Imperatoris nomine insignita est, Honorius rejiciat, & *tanquam suis partibus damnosam* acriori etiam sermone repellat. Actum sane fuisset de *L.* 19. *Cod. Just. de Nupt.* nisi testimoniorum historicorum ope & inscriptionum atque subscriptionum autoritate & Codicis Theodosiani suffragio eam fortiter munivisset Jacobus Gothofredus.

Grave tamen dubium removendum superest. Leges latas in Oriente etiam valuisse in Occidente loquuntur testimonia luculenta ex Novellis Theodosii & Valentiniani petita. Per Novellam I. Theodosius Codicem suum confirmans statuit *nullam Constitutionum in posterum, velut latam in partibus Occidentis, aliove in loco ab invictissimo Principe, filio* suae *clementiae, perpetuo Augusto Valentiniano posse proferri, vel vim Legis aliquam obtinere, nisi hoc idem divina pragmatica* sibi *intimetur.* Ergo Occidentales Leges in Oriente valiturae fuissent, nisi haec singularis cautela objecta esset. Imo valiturae sunt, si saltem Orientis Imperatori modo legitimo *intimentur.* In Novella II. ad Valentinianum Occidentis Imperatorem missa Theodosius Orientis Imperator constituit, *si quid juris ab altero* ipsorum *postea conderetur, ita demum in alterius quoque Principis regno vires proprias obtinere debere, quod generatim constitutum esset, si ad alterum Principem fuisset emissum.* Imo suas nunc Novellas, quas pro re nata sine Valentiniani consilio hucusque Theodosius promulgaverat, Valentiniano in Occidentalibus regionibus etiam promulgandas mittit, ab eoque, ut sibi, quas ipse interea in Occidente promulgasset, nunc mittat, a se in Orientis etiam Imperio publicandas petit. Valentinianus ipse in Novella,

Novella, quam nova Editio inter Theodosianas XXXVam. exhibet, nunc has Theodosii Novellas in Occidente promulgat, ipsisque vim Legis dat, rationem hanc notatu dignissimam subjiciens: *ut*, *sicuti uterque Orbis* (Orientale nimirum & Occidentale Imperium) *individuis ordinationibus regitur*, *iisdem quoque Legibus temperetur*. Imo passim Valentinianus ad Leges in Oriente latas provocat, maxime autem in Novella X. & XII. Leges Arcadii & Honorii, *quas Corpus Theodosianum ostendit*, allegat. Quae omnia clare ostendunt, communia fuisse utrique Imperio jura. Haec quidem ita inter Theodosium & Valentinianum obtinuisse ultro concedimus. Caeterum ex ipsis his textibus apparet, nullam futuram fuisse juris communionem, nisi ita utrique Principi placuisset. Arctissimo amicitiae nexui, quo Theodosius & Valentinianus sibi invicem jungebantur, quo Theodosio Valentinianus imperium debebat, quo Eudoxiam illius filiam duxerat, quo Patris & Filii nomine inter se utebantur, haec tribuenda, nec ad exemplum trahenda esse nemo non videt. Vid. Jac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theod. c.* 3. Ritteri *notas ad Nov. all.* Giannone *Histoire de Naples T. I. L. II. ch.* 7. *p.* 149. *& seq.*

§. CCCXCVI.

Novellae constitutiones postea editae.

Quum porro Justinianus, condito corpore juris, diu adhuc imperaret, non mirum est, eum, novis subinde emergentibus quaestionibus, plures promulgasse novellas constitutiones, quarum plerasque Graece scriptas (α) esse, novimus. Has se ipsum in aliam congregationem, quae Novellarum nomine constitutionum significetur, relaturum, promiserat Justinianus, *Const. Cordi nobis.*

bis. §. 4. *de emend. cod.* quin & praestitisse eum, quod promiserat, testantur Jo. Malala *in Justiniano pag.* 58. *Edit. Venet.* Agath. *Lib. V. pag.* 145. *Edit. Paris. & pag.* 101. *Edit. Venet.* & Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. Cap.* 25. quippe qui Justinianum *novas quoque leges, quas ipse statuerat, in unum volumen redactas,* CODICEM NOVELLARVM *vocari* * *sanxisse*, scribit. **.

* Paulli Diaconi testimonium, utpote scriptoris seculi IX. paucissimis fecit satis. Sunt enim viri doctissimi, qui per Codicem Novellarum, cujus facit Paullus mentionem, repetitae praelectionis Codicem intelligunt. Quamvis autem ista opinio mihi displiceat, fatendum tamen est, ea, quae de collectione Novellarum a variis scripta sunt, plurimis esse dubiis involuta. Joannes Malala, qui seculo quoque nono historiam concinnavit, in Vita Justiniani, Novellas memorat, sed eas a Justiniano collectas esse, plane perspicueque non exprimit. Ita enim apud eundem legimus *pag.* 58. *Edit. Venet.* Καὶ ποιήσας νεαροὺς νόμους, ἔπεμψε κατὰ πόλιν, *novellas etiam constitutiones edidit, & ad urbes transmisit.* Agathias quidem hoc & accuratior est & aetate longe superior, quippe qui Justiniani tempore scripsit, historiamque suam ad annum usque 559. perduxit; nihilominus tamen ea, quae *loc. cit.* de Justiniani Novellis memoriae tradidit, nonnullis subobscura adhuc visa sunt. Etenim, cum de Zanis, anno circiter 558. vectigalibus factis, disseruisset, haec verba subjungit: τοιγάρτοι (Ἰουστινιανὸς) ἔν τινι τῶν οἰκείων νόμων οὓς δὴ νεαροὺς ἐπονομάζομεν, τὰς ἄλλας ἀπαριθμούμενος νίκας, καὶ τοῦδε τοῦ ἔθνους ἐν τοῖς μάλιστα ἐπεμνήσθη: *quocirca Justinianus etiam in quadam suarum constitutionum, quas Novellas appellamus, alias victorias recensens, hujus etiam gentis inter primas meminit.*

Sed

Sed nihil hic, inquiunt illi, qui Justinianum Novellas collegisse negant, de compilatione constitutionum legimus. Locus est extantissimus apud Cedrenum *pag.* 291. *Edit. Venet.* quo & novellae Justiniani constitutiones, adversus eos, qui eunuchos faciunt, & contra impudicos latae, laudibus extolluntur ab historico, & haec deinde superadduntur verba: τοὺς δὲ παλαιοὺς νόμους πάντας ἀνενέωσε, ποιήσας μονόβιβλον, ὃ καὶ Νεαρὰς διατάξεις ἐκάλησε, *& veteres omnes leges renovavit, fecitque volumen, quod Novellas constitutiones appellavit.* At enim vero hoc quoque testimonium apud plerosque parum ponderis habet, partim, quod a scriptore Seculi XI. redditum est, partim, quod de vetustis legibus in usum revocatis, agit. Ad Codicem enim haec tantum pertinere posse, existimant. Et ita forte videbitur etiam iis, qui obiter tantum veterum auctorum loca solent inspicere: alia vero omnia sentient, si, collatis cum Cedreno Justiniani novellis, observaverint, iis, veteres leges & impudicis, & iis, qui eunuchos faciunt, olim oppositas, ab Imperatore renovatas quasi esse. Sed mirantur praeterea, qui novellarum collectionem oppugnant, eam absque praefatione & constitutione confirmatoria in lucem emissam esse. Qua tamen constitutione minime opus fuit, quoniam Justinianus, futura tempora prospiciens, dudum ante Constitutione, *Cordi nobis*, edita, Novellarum congregationem confirmavit. Scio etiam, urgere alios, indigestam hanc collectionem, temporisque rationem nullam observatam esse, leges priore loco positas, derogare posterioribus, & quae sunt alia hujus generis. Sed forte persuadebo nonnullis, non potuisse non Justinianeo aevo Novellas colligi. Pugnabo autem adversus dissentientes primo rationibus; deinde vero auctoritate veterum confirmabo sententiam. Etenim hoc mihi persuasum est, neminem fore, qui non intelligat, mittendas

fuisse novellas in provincias, promulgandas κατὰ πόλιν a judicibus, sive provinciarum rectoribus, & commendandas denique caussarum patronis, ut describerent eas, simulque discerent, quo in posterum jure in foro utendum sit. Deinde & hoc extra dubitationem positum est, jus novellum, quia veteri derogat, summam statim in foris obtinuisse auctoritatem. Inde manifestum est, necessitate adactos fuisse judices caussarumque patronos, ut novellas colligerent. Constat praeterea, Quaestorem dictasse leges salutares, quas deinde Magister scriniorum emittebat. Hae vero in scrinio sacro sanctissime conservabantur colligebanturque, ut, si quando ad Principem provocatum esset, inde ea, quae ad dirimendam litem pertinere videbantur, peti possent. Igitur ex his patet, novellas Justiniani tempore, & privatim, & publice, jam colligi debuisse. Imo, si & scriniorum Magistri, & judices, & caussarum patroni, hoc neglexissent facere, putabimusne tam negligentes quoque fuisse Professores utriusque scholae, quibus has novellas leges statim, postquam evulgatae erant, traditas esse, nemo forte dubitabit? Plura non addo: verum ad *Leonis* Imp. auctoritatem jam provoco, qui *prooem.* Βασιλικῶν de Novellis Justiniani haec tradit: ἔτι δὲ καὶ ἃς ὁ ἀνὴρ ἐφιλοπόνησε νεαρὰς διατάξεις καὶ ταύταις ἰδίας ἔτυχε χώρας, *rursus novellis constitutionibus, quas idem elaboravit, suum quoque locum dedit.* Habuit vero has novellas in manibus Leo, atque ex iis potissima excerpsit capita, ut adeo hujus testimonium tanti faciendum sit, quanti est pretii Justiniani, quod de Hadriani edicto perpetuo perhibuit. Nec omittendus est Attaliata, qui *in praefat. Synops. pag.* 2. disertis testatur verbis, peculiari libro Novellas Justiniani insertas fuisse: Εἶτα καὶ νεαρὰς πεποίηκεν ἐν ἰδιάζοντι βιβλίῳ διὰ Τριβωνιανοῦ; *secundum haec Novellas etiam peculiari libro fecit per Tribunianum.* Observandum

dum enim est, Novellas Justiniani, licet editis Βασιλικῶν libris, retinuisse tamen in foris auctoritatem, ut adeo, neque Attaliata, neque Judices alii, iis carere potuerint. Habes testes locupletissimos, Novellas non a privatis modo, sed Justiniani auspiciis collectas esse. Atque id perbene potuit fieri, cum Collectio nullam contineat constitutionem, quae annum 559. excederet. Imo secundum illum ordinem, quem hodie servant adhuc, olim jam dispositas eas fuisse, elegantissimus locus docet *Synops.* Βασιλικ. *Lib. XXIII. tit.* 3. *c.* 73. *pag.* 251. Legimus enim ibidem: ὑπεξήρηται δὲ τὸ κείμενον ἐν τῇ ρξ νεαρᾷ περὶ τῶν τόκων τῶν πολιτικῶν χρημάτων, *verum excipitur id, quod positum est in CLX. novella, de usuris pecuniae municipalis.* Evolve authenticarum collectionem, & invenies loco citato, *exemplum sacrae pragmaticae formae de usuris.* Adde Scholion *ad Synops.* Βασιλ. *Lib. VII. tit.* 1. *p.* 57. Quod vero Novellae non chronologico ubique ordine servato collectae fuerint, id tribuendum est oscitantiae Adjutorum scrinii sacri. Quam facile enim fieri possit, ut inter colligendum confundantur chartae, quilibet, me ne monente quidem, perspicit. Alium proinde ordinem sibi proposuit Latinus interpres Julianus, Novellas inter se conjungens, quae de caussis fere similibus exponunt, nulla quoque ratione chronologiae habita; quod magno iterum indicio est, homines illius aevi de ea parum fuisse sollicitos. R.

** Agathias *l. c.* id, quod Heineccius vult, non probat, sed tantum scribit, in *quadam* Justiniani *constitutione novella*, Zanorum mentionem factam esse. Malalae fides magni momenti non est, in primis cum Novellas prius, quam Codicem, collectas esse referat. Addo Matthaeum Blastarem *in Praefatione Syntagmatis Alphabet.* qui de Novellis haec habet: Ἀμεῖψαι δὲ θελήσας ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς καὶ τινὰς τῶν παλαιῶν διατάξεων, νεαρὰς ἑβδομήκοντα

μήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐφιλοπόνησε διατάξεις, καὶ ἰδίαν ταύταις χώραν ἀπένειμε. ἤμειψε γὰρ τὸ περὶ τῶν Γαμῶν, καὶ τὸ περὶ Φαλκιδίου, καὶ τῶν τοιούτων· καὶ δὲ καὶ τὸ περὶ νόθων, ὅπερ ὁ μέγας πρῶτον ἐδέξατο Κωνσταντῖνος, συμπαθέστερον περὶ τοὺς τοιούτους διατεθείς. ταύτας δὲ τὰς νεαρὰς διά τινος Τριβουνιανοῦ, δεξιοῦ μὲν ἄλλως τὴν φύσιν, καὶ εἰς ἄκρον πᾶσαν παιδείαν ἐξησκημένου, φιλοχρηματία δὲ δαιμονίως ἁλισκομένου. Διὸ καὶ ἐν τῷ ταύτας συγγράφειν, πολλοὶ τῶν ἐχόντων δίκας χρήμασιν αὐτὸν ὑποφθείροντες, παρέπειθον τὰ μὲν πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῖς μεταρμόττειν, τὰ δὲ πρὸς ἀσάφειαν καὶ διχόνοιαν σχεδιάζειν. *Imperator autem Justinianus veterum nonnullas constitutiones immutare volens, novellas septuaginta & centum constitutiones studiose effecit, & proprium iis locum attribuit. Commutavit enim leges de matrimoniis, de Falcidia, & istiusmodi, ut & de nothis, quam magnus Constantinus primus admisit, majore commiseratione in tales affectus. Has autem Novellas emisit per quendam Tribunianum, natura quidem aliter idoneum, & in omni disciplina summe exercitatum, avaritia autem diabolice corruptum. Quapropter & dum iis conscribendis incumbebat, multi eorum, qui causas judicandas habebant, eum pecunia corrumpentes, haec quidem ipsorum commodo adaptare, ea vero ita tumultuario opere congerere, ut obscura essent & duplicis sententiae, persuadebant.* En! hic numerum novellarum, earumque collectionem, a Justiniano factam. Sed, quod dolendum, nullam, ea omnia, quae monachus ille protulit, fidem mereri videntur. Quis enim Graeculum non rideat, qui magna confidentia ibidem scripsit, Hadrianum Imp. leges sapientum, ab Augusti tempore latas, collegisse, unumque opus, quinquaginta libris constans, sive πανδέκτην fecisse: quaecunque autem Imperatores privatim decreverint, in duodecim scripsisse libris, quos Codices appellaverit: deinde vero Justinianum & Digesta & Codicem, retentis tantum iis,

iis, quae tempori suo essent commoda, contraxisse, atque in linguam transtulisse Graecam? Vides igitur, & Graeciam habuisse suos glossatores; quod tanto magis mirandum est, quanto majora in ea orbis parte suppetebant subsidia, quibus uti poterant, qui animum ad scribendum appellebant. R.

(α) Cum lingua Graeca familiaris omnino fuerit Justiniano, quam & vulgarem vocat *Novella* 28. *c.* 2. cum, qui Justiniano paruerunt populi, magna ex parte Graeci fuerint, quibus Leges per Magistratus suos publice proponendas misit, cum ipsi denique Magistratus, Praefecti Praetorio, Episcopi aliique, quibus Leges missae, Graeci magis quam Latini sermonis gnari plerique fuerint, dubitandum non est, ipsum Graeco sermone Novellas promulgasse, adeo ut optime Hombergk zu Vach in *Praefatione ad Novell.* rationes ita subducat: *Nobis enim sedet, omnes Novellas Graeca lingua conscriptas esse, nisi exceptio possit evidenter demonstrari, quod in paucissimis fieri poterit.* Aliquas tamen Graece & Latine editas fuisse, ipse testatur Justinianus in *Praef. Nov.* 17. & *Nov.* 66. *c.* 1. §. 2. Omnes tamen Novellas, quae Latina solum lingua in vulgatis editionibus hodie exhibentur, ab Imperatore latine etiam editas esse, non admittit Hombergk zu Vach, cum Graecae dictionis vestigia etiam in illis appareant. Non repugnat tamen, si quis Novellas aliquas iis terrarum partibus destinatas, quae Graeci sermonis usum rariorem habuissent, uti v. g. *Novellas* 36. & 37. quae in Africam missae fuerunt, Latine ab Imperatore editas existimaverit, qua in re consentientem omnino habet Hoffmannum *Hist. Jur. L. II. c.* 2. §. 10. *n. d.* Imo Graecum, quo hodie gaudemus, textum esse ipsum Justiniani authenticum contra Strauchium in *Irner. non errante c.* 3. graviter dubitantem fortiter defendit Hombergk *l. c.* his praecipue rationibus motus,

quod Novellae Graecae ſtylum Juſtiniani, phraſes innumeras, totam orationem, ipſumque etiam animum ejus prae ſe ferant.

§. CCCXCVII.

Earum collectio & verſio Latina.

Et volumen ſane iſtud, ipſius Juſtiniani collectum auſpiciis, non diverſum videtur ab illo, quod hodie pars corporis juris eſt, quodque in NOVEM COLLATIONES (α) diſtinctum eſſe, animadvertimus, quamvis alicubi laciniis quibusdam auctum, veluti ſub finem, ubi eparchica quaedam ſub nomine Novellarum occurrunt. Pro textu authentico habemus hodie verſionem Latinam (β), antiquam illam quidem, quippe qua jam Gregorius M. Papa uſus videtur *Lib. XI. Epiſt.* 54. *Edit. Lugdun. Ep.* 56. *Edit. Pariſ. & Edit. Benedictin. Lib. XIII. Ep.* 45. * aliquando & ſatis accuratam: obſervante Cujacio *VIII. Obſ.* 40. ſed barbaram tamen, & hinc inde obſcuriſſimam. **

* Provocat Gregorius *l. c.* bis ad *Novellam* 123. ejusque *caput* 8. 21. & 22. At neque indicat, quota ſit haec novella numero, neque capitum mentionem facit. Imo, quod mireris, eandem hanc Juſtiniani conſtitutionem diverſis plane verbis excitat. Scribit enim initio epiſtolae: *Sicut novella quaedam conſtitutio manifeſtat, quae loquitur de ſanctiſſimis ac Deo amabilibus ac reverentiſſimis epiſcopis*; & deinde poſt varias adductas e Codice leges, pergit: *Sicut novella quaedam traditio, quae de epiſcopis loquitur, continet.* Inde conjicio, Gregorium haec novellae capita, non ex ipſa earum collectione exſcripſiſſe, ſed exemplo uſum eſſe, quod ſervabat archivum ecclesiae

clesiae Romanae. Solebant enim Imperatores Constantinopolitani constitutiones suas, recens editas, Pontificibus Romam transmittere, testante Gregorio ipso *Lib. II. ep.* 100. *Edit. Lugdun.* Sunt autem tria haec capita iisdem verbis Latinis prolata, quae hodie ipse textus, in foris receptus, servat, paucissimis modo variantibus lectionibus, & iis quidem nullius momenti, apparentibus, atque inscriptione paululum mutata. Cum enim *Novella* 123. data dicatur *ad Petrum Magistrum Sacrorum officiorum*, Gregorius Pontifex eam, *Petro Praefecto Praetorio*, inscriptam esse, significat. Ex hac tamen Gregorii epistola probare minime possumus, eam authenticarum versionem, qua jam utimur, tunc temporis quoque exstitisse; imo contrarium potius asserendum est. Observamus nimirum, summum hunc Romanae ecclesiae Episcopum, cum ibidem etiam *Novellam* 90. *de testibus*, ejusque *caput ultimum*, in medium afferret, longissime recessisse a versione vulgata, verbisque sequentibus usum esse: *Verum hoc lege noscendum est: Constitutione novella, quae de testibus loquitur. Hoc quoque saepius agnovimus, quoniam quidam aut apud locorum defensores, aut apud clarissimos provinciarum judices, aut etiam, ut assolet, hic apud virum clarissimum magistrum census ingrediuntur, & queruntur, tanquam ab alio passi aliquid contra leges, aut aliter laesi, aut damnificati, testes volentes producere. At ne postea objiciatur eis, quia per unam partem gesta confecta sunt: oportet illum in ipsa civitate constitutum, ubi testimonia dantur, admonitum a judice sive a defensore advenire, & audire attestationes. Si enim recusaverit & venire noluerit, sed contempserit, ut ex hoc ab una parte testimonia adversus eum inutilia sint*, &c. Jam si haec conferantur cum versione nostra, statim patebit, Gregorio longe aliam interpretationem ad manus fuisse. Quod ut facilius in oculos

los incurrat, apponere ipsa *capitis* 9. novellae supra memoratae verba volui. Ita autem ibi legimus : *Et hoc vero quia multoties actum scimus, quod quidam aut apud locorum defensores, aut apud clarissimos provinciarum Praesides, aut forte, ut assolet, hic apud virum clarissimum Magistrum census ingrediuntur, & queruntur, tanquam ab aliquo sustinentes aliquid contra leges, aut aliter laesi, aut damnificati, testes volentes producere, ut non imposterum opponantur eis, quae ab una parte gesta sunt : oportet etiam illum in ea civitate constitutum, in qua testationes dantur, admonitum a judice, sive a defensore, praesentem esse, & audire attestationes. Si vero noluerit advenire, sed respuerit, ut ex hoc ab una parte testimonia dentur, ut secundum hoc ipsum inutilia essent.* Ex iis igitur, quae annotavimus, satis apparet, authenticarum versionem male a nonnullis Justiniano tribui. Etenim ab hoc si adornata fuisset, Romanus clerus inter primos eum versasset manibus. Deinde hoc liquet, divisionem in *collationes* & *capita* esse aetatis recentioris ; id quod & Glossatores fatentur. Intelligimus porro, tempore Gregorii Papae, versionem vulgatam usu receptam nondum fuisse. Observo denique, Novellas a variis Latina versione donatas, unamque aliquando plures nactam esse interpretes, uti Gregorii locus ostendit. Probabile quoque est, Jurisperitos Romanos, restituta per Justinianum Schola, (quod discimus ex Constit. *pro petitione Vigilii c.* 22.) in interpretandis Novellis desudasse. Et videtur hanc opinionem confirmare *cap.* 11. laudatae Constit. *pro petit. Vigilii.* Hinc & forte illud est, quod earum nonnullae magnam accurationem prae se ferant. R.

** At quum ipsas constitutiones Graecas jam editas habeamus ab Haloandro, Hervagio, Scrimgero, Russardo : Graecarum litterarum non imperiti inde facile genuinum sensum haurient. Quin notum

tum est, *novam e Graeco textu versionem* adornasse V. C. Jo. Fridr. Homberch zu Vach, quae prodiit *Marp.* MDCCXVII. 4. Sed textum tamen in foro non alium, quam illum semibarbarum, receptum esse, recte observant Alb. Gentil. *de libr. Jur. Civil. Cap. VII.* & Arthur. Duck *de auctoritate Jur. civ. I*, 4. 16. H.

(α) Cum non omnes Novellae, his novem Collationibus comprehensae, sint ipsius Justiniani, uti docent Brunq. *Hist. Jur. L. II. c.* 2. §. 16. cum etiam maxime verosimile sit, non omnes Justiniani Novellas his collationibus includi, sponte sua sequitur, ipsam divisionem in Novem Collationes Justiniano non deberi.

(β) Rationes, quibus Ludewigius in *Justin. c.* 8. §. 42. ipsi Justiniano versionem vulgarem asserere conatur, persuadebunt quidem facile, non leves fuisse Justiniano rationes, ut Novellas suas in Latinum sermonem verti curaret; non tamen evincunt, id revera ab ipso praestitum fuisse, multo minus, hanc ipsam versionem vulgarem Justiniano deberi ostendunt; quam non authenticam Justiniani, sed aliunde ortam esse, argumentis non contemnendis evicit Hombergk zu Vach *Praefat. ad Nov.*

§. CCCXCVIII.

Naevi, quos in hoc corpore Justinianeo observant.

Hoc est praeclarum illud juris civilis corpus, quod per tot saecula gentibus sagacissimis admirationi fuit. Et tamen in illud etiam imperitissimus quisque hodie calamum impune stringit, dum alii ipsorum auctorum imperitiam ac stupiditatem accusant, alii meras antinomias & contradictiones somniant (α), alii in methodum, stilum, & librorum ordinem ac numerum invehuntur: alii ipsum

jus

jus Romanum iniquitatis arguunt. Quin ſunt, qui & minima in Juſtiniano non ferunt, veluti quod de perfecto hoc opere gloriatus ſit. *l.* 1. §. 2. *C. de vet. jur. enucl.* quod *Codicem* a ſuo nomine IVSTINIANEVM dixerit, quod *Pandectas* in ſeptem ac non plures paucioresve partes, *Inſtitutiones* in quatuor libros, ac non potius in tres, diſtinxerit: quod nobis reliquerit jus iniquum, incertum, & male cohaerens, & quae ſunt hujus generis alia. Longa enim eſt ea fabula, quam mira induſtria perpolire ſtuduerunt FRANC. HOTOMANNVS in *Antitriboniano*, FRANC. BALDVINVS in *Juſtiniano*, FRANC. MAESTERTIVS *de juſtitia legum Romanarum*, BERN. AVTVMNVS in *Cenſura Gallica juris Rom.* ut non dicamus de ANT. FABRO, ANT. MATTHAEO, IO. IAC. WISSENBACHIO *, & recentioribus, qui in hoc muſtaceo laureolam quaerunt, quam plurimis.

* Juvenis hic ſcripſit *Emblemata Triboniani*, a praeceptore, Antonio Matthaeo, incredibili Triboniani odio imbutus: eumque libellum homini pauperi & peregrino in Belgio viam ad famam & fortunam muniviſſe ajunt. Sed recte V. A. Corn. van Bynkersh. *praef. ad Obſerv. Tomum II. Quum & ipſe olim in hunc librum incidiſſem, & miratus, & indignatus ſum, quod eo opuſculo dicatur auctor ſibi viam paraſſe ad famam: nam nihil quidquam ibi videtur praeſtitiſſe, quam, quod, ut eſt in proverbio, hircum mulgentibus cribrum ſuppoſuerit. Exhibuit ſeſquicentum fere emble-*

emblemata, sed ex aliis maximam partem descripta, quae enim ex suo ipsius ingenio profecta sunt, vix numerum faciunt. Saepe etiam in libello inseruit πάρεργα ἔργῳ μείζονα, *ut solent, qui primum quid scriptitant eruditionis ostentandae gratia: sed & ea* πάρεργα *non minus aliis auctoribus debentur, quam ipsa emblemata, ut observabis, si vel eos ipsos locos excutias, quos ipse adducit.* Unde laudandus Jo. Wybo JC. Belga, qui singulari libello, hic recuso, caussam Triboniani adversus hunc emblematum consarcinatorem erudite egit, *Ultraj. MDCCXXI.* H.

(α) Qui meras Antinomias & Contradictiones somniant, illi sane iniquius cum Jure Justinianeo agunt. Qui vero in omnibus, quae vere secum pugnant, conciliandis ingenium misere torquent, illi quidem operose nihil agere videntur. Qui potuit, quaeso, fieri, ut Pandectae, in quas Proculejanorum & Sabinianorum discordes sententiae relatae fuerunt, ab omnibus dissidii vestigiis, calamo adeo festinante, purgarentur. In iis itaque veras superesse Antinomias, Viri cordati ingenue fatentur, quarum longum satis indicem exhibet Struvius *Hist. Jur. Cap.* 3. §. 5. *n.* 6. Unicum exemplum allegasse sufficiat. Constans esse dicitur Juris Regula: *impossibilem conditionem in testamento haberi pro non scripta.* v. Paul. *Recept. Sent. Libr. III. Tit.* 4. §. 1. Instit. *de Hered. instit.* §. 10. *L.* 14. *D. de Condit. Instit.* At eam evertit sane *L.* 4. §. 1. *D. de Statu liberis*, qua Paulus parum sibi certe constans: *non est statu liber*, ait, *cui libertas in tam longum tempus collata est, ut eo tempore is, qui manumissus est, vivere non possit; aut si tam difficilem, imo pene* IMPOSSIBILEM *conditionem adjecerit, ut aliunde ea libertas obtingere non possit, veluti si heredi millies dedisset, aut cum moreretur, liberum esse jussisset; sic enim libertas inutiliter datur; & ita Julianus scribit, quia nec*

animus dandae libertatis est. Ludis, si verba *difficilem imo* PENE *impossibilem* objicis. Quis enim non videt, conditionem millies dandi servo, nihil proprii habenti, esse *omnino impossibilem*? Nec aliquid singulare in caussa libertatis hic constitutum dicere poteris, cum maximus libertatis favor nihil regula communi durius in ipsam statui patiatur. At instas tamen, & regeris, speciem, quam *L.* 4. sistit, ab usu fori nostri, quod servos ejusmodi & statu liberos ignorat, plane alienam esse, adeoque Legis hujus vi inter nos cessante, regulae communi suum inter nos vigorem restitui. Vicisse te jam credis, ego tamen te nondum missum facio, quin habeo reum confitentem; concedis enim, Antinomiam in Jure Romano inveniri, de quo solo inter nos litigatur; & ita ab ulteriori disputatione abstinere possem. Verum, ut omne tibi dubium eximam, consideres paulisper velim, quod, licet ipsa species, vel, uti loquuntur, casus Legis a nostris foris exulet, ipsa tamen propositio generalis Legisque decisio: *inutiliter datur, quod sub conditione impossibili in testamento datur*, nihil habeat, quod Romano magis, quam nostro foro applicari possit; quodque semper & ubique huic decisioni Legis cum Regula communi: *conditio impossibilis in testamento habetur pro non scripta*, irreconciliabilis pugna sit. Denique Ratio decidendi, qua Julianus & cum eo Paulus utitur, *quia nec animus dandae libertatis est*, nobis non minus, quam Romanis, horum JCtorum hanc sententiam sistit: *uti, qui in conventione aliquid sub conditione impossibili promittit, nihil agit, cum ne animus quidem promittendi serius ipsi sit, ita, qui heredem instituit, legat, aut aliud quid in testamento jubet sub conditione impossibili, ille nihil agit, quia nec animus instituendi, legandi, jubendi serius ipsi est.* Quae sententia quam graviter Regulae communi obloquatur, nemo non videt.

§. CCCXCIX.

§. CCCXCIX.

Sed, qui ipse olim in ea haeresi fui, quo magis in jure profeci, eo magis ab illa abhorrere coepi. Credo equidem, ipsum Justinianum hominem se agnovisse, nihilque humani a se putasse alienum. Fateor, non incidisse eum in tempora, quae opus quoddam Daedaleum & quovis Phidiae signo perfectius producere potuerint. Pleraque tamen, quae tanto supercilio notant censores quidam, vitio creati, proba esse, expertus sum. Criminationes vero tantum non omnes a viris harum rerum intelligentibus tam praeclare dilutas esse animadverti, ut caussa perorata videatur *. Judicium de illis.

* Prae ceteris commendari merentur VLR. HVBERI *Eunomia Romana*, opus postumum, editum a filio amplissimo, mihique amicissimo, ZACHARIA HVBERO, & recusum Amst. MDCCXXIV, 4. nec non virorum illustrium HENR. & SAM. DE COCCEIIS opera pleraque, in quibus haec calumnia non verbis, sed re ipsa, depellitur, dum, quae aliis desperata visa sunt, felicissima industria explicarunt, & quae pugnantia habita, ita revocarunt in concordiam, ut immortalem inierint gratiam ab omnibus, quibus solidior jurisprudentia cordi est. (α) H.

(α) Operae pretium erit, paucis definire, quae pars Justinianei Juris praeferenda sit alteri, si cum illa pugnet. Regula est, quam ratio suggerit, & Jus Civile agnoscit: *Lex posterior derogat priori.* En Modestini effatum in *L. ult. D. de Constit. Principum: Constitutiones tempore posteriores, potiores sunt his, quae ipsas praecesserunt.* Legis autem aetas non ex tempore, quo scripta, sed quo pro-

mulgata, quippe quod demum voluntatem Principis cives ad regulam adſtringentis declarat, aeſtimanda erit. Ergo Novellae, quippe quae poſt Codicem, Pandectas & Inſtitutiones prodierunt, ſi cum iis pugnant, his omnibus praeferendae ſunt. Cum vero Novellarum aliae poſt alias ſint promulgatae, ſi quae inter illas pugna eſt, non ea, quae numero, ſed quae tempore promulgationis alteram ſequitur, huic derogabit. Codex repetitae praelectionis poſt Pandectas & Inſtitutiones promulgatus eſt. Ergo non tantum quinque illae Leges, nempe *L. 2. C. de Off. Praef. Praet. Afr. L. 2. C. de Jurej. propter calumn. L. ult. C. de Teſtam. L. un. C. de Caducis toll. & L. ult. C. de Legit. Hered.* quae Juſtiniano IV. & Paulino Coſſ. adeoque poſt Pandectas editae, non tantum L. Deciſiones, ſed omnes Codicis Leges Pandectis & Inſtitutionibus, ſi cum his pugna ſit, potiores erunt. Inſtitutiones cum Pandectis eadem die vim Legis obtinuerunt. Ergo nulla iis ætatis praerogativa. Cum vero Inſtitutiones e Pandectis, tanquam e fonte manaverint, ſi ab his differant, ex fonte ſuo, a quo per oſcitantiam autorum ſuorum aberrare potuerunt, aeſtimari debent. Quia tamen poſt Pandectas compoſitae ſunt, & in eo intervallo temporis Imperator ſententiam mutare potuit, Inſtitutiones merito praeferendae erunt Pandectis, quotiescunque probari perſpicue poterit, Imperatorem de induſtria a Pandectis receſſiſſe, aut ad recentiores Conſtitutiones provocaſſe.

§. CCCC.

Graece verſi libri juris.

Jam vero porro quaeritur, quae fata juris hujus Juſtinianei tum in Oriente, tum in Occidente fuerint? Et dubitari quidem nequit, quin in Oriente ubique ſtatim receptum ſit, tum in foro, tum in Scholis juri-

dicis. Quum vero judices & antecessores plerique parum gnari essent linguae Latinae *: ipsis Justiniani temporibus libri juris in Graecam linguam transferri paullatim coeperunt.

* Rem praeclare exposuit Car. du Fresne *in praef. Glossar. Lat.* §. *XII. p.* 10. ubi ostendit, Constantinum M. translata Byzantium imperii sede, Latinam etiam linguam novae Romae servari voluisse, hinc eum locis ac regionibus urbis Latina imposuisse nomina, inscriptiones statuarum, aedificiorum, monetarum Latinas fuisse, constitutiones ejus ac successorum diu eodem conscriptas esse idiomate: quin in schola Byzantina ideo eloquentiam Rom. oratores tres, grammaticos decem docuisse, ut lingua ista in sede imperii Rom. tanto diligentius excoleretur. *l.* 3. *C. de stud. liber.* Usum ergo istius linguae in Oriente mansisse aliquem, sed curialem fere & palatinum, immo & forensem, donec a Theodosii temporibus contingeret, ut Graeculi, dum utrumque colerent sermonem, neutro recte uterentur, quod deinde exemplo praefatiunculae & versiculorum Theodosii M. temporibus scriptorum, & Antonini *Itinerario* in Codice Regio praemissorum, nec non pentastichi Latini obelisco Constantinopolitano inscripti, ostendit, in quibus mera barbaries. Et sane si jam sub Theodosio M. gliscere coepit barbaries, quis de Latinitate Orientalium sub Justiniano meliora speraret? H.

§. CCCCI.

In primis Institutiones.

Et INSTITVTIONVM quidem elegantem Paraphrasin debemus THEOPHILO, quem Justiniani temporibus floruisse, docent loca, ubi de Justiniano utitur verbis:

ἡμέτερον βασιλέα, *Imperatorem nostrum*, §. 1. *Inst. de usuc.* θειοτάτου ἡμῶν δεσπότου, *religiosissimi Imperatoris nostri*, §. 12. *Inst. eod.* ἐφοίτησε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις, ἣν ἔναγχος ἐξεφώνησε· *Exstat & principis nostri constitutio, quam nuper emisit*: itemque εὐσεβεστάτη ἡμῶν δεσποίνη, *religiosissima Domina nostra*, §. *ult. Inst. eod.* Quae quum ex Latino *Institutionum* textu non sint, manifesto probant, auctorem Justiniani temporibus scripsisse. * Gundlingian. *P. II. Obs.* 2. Nec obscure aetatem suam ipse indicare videtur Theophilus in *Paraphrasi* §. 4. 5. *Inst. de SC. Tertull.* & §. 10. *Inst. de except.* Vid. Jo. Henr. Mylii *Historia Theophili Cap. III.* §. 4. (α). Unde nihil prohibet, quo minus eumdem dicamus, cum Theophilo, Antecessore Constantinopolitano, cujus in componendo corpore juris opera usus est Justinianus. Prodiit haec *Paraphrasis* post editionem VIGLII ZVICHEMI *Basil.* 1534. *fol.* & *Lov.* 1536. 4. & IAC. CVRTII *Lugd.* 1581. cum animadversionibus CAR. ANNIB. FABROTI *Paris.* 1638. & 1657. 4.

* Fallitur ergo Cujacius (β), qui Theophilitzen vocat hunc Paraphrasten, & eum Accursio juniorem facit, in *Recit. ad tit. Inst. de act.* Falluntur, qui ei multos errores adfingunt, quum pleraque recte se habeant. Illud unum mirandum, vivo Justiniano id sibi sumsisse Theophilum, ut uberiorem scriberet *Institutionum paraphrasin*, quum Justinianus versiones tantum κατὰ πόδα (γ) permiserit. *l.* 2. §. 21. *C. de vet. jur. enucl.* H. De Theophili aetate pluribus exponet V. Cl. Guil. Otto Reitzius, quem novam accuratissi-

mam-

mamque hujus JCti editionem parare audivimus. R.

(α) Ejusdem, quam Heineccius, Gundlingius & Mylius tuentur, sententiae Patroni a Mylio *ibid.* *c.* 2. laudantur Josephus Maria Suaresius *in Not. Basilic.**) Antonius Augustinus *de Nominibus propriis* τοῦ Πανδέκτου *Florentini c.* 1. *in f. not. d. Thes. Jur. Civ. T. I.* Brissonius *de Verb. Signif.* voce *Antecessor*, Stephanus Riccius *in Vindic. Jur. c.* 3. *v. Thes. Jur. Civ. T. II.* Guido Pancirollus *de claris LL. Interpr. L. I. c.* 80. Everhardus Otto *Comment. Inst. ad Prooem. & Dissert. de Nupt. Consobr. c.* 3. Brunquell. *Hist. Jur. P. III. c.* 2. quibus jungi merentur Justus Henning. Boehmerus *Dissert. Praelim. de Paraphr. Theoph.* §. 9. & Joh. Petrus de Ludewig. *in Justin. c.* 1. §. 7. *c.* 2. §. 3. *& seqq.* Quod Justinianum *nostrum* dixerit Theophilus, parum probat, cum ne hodie quidem JCti eum hoc elogio ornare erubescant. Reliqua vero argumenta ab Autore allegata rem satis manifestam reddunt. Quis enim a Justiniano vel aliquot annorum intervallo remotus, si quam ejus Constitutionem alleget, eam ab ipso nuper editam diceret? aut quis, quaeso, Justiniano recentior, Theodoram religiosissimam suam Dominam appellaret? Thalelaei testimonium Theophilum allegantis magnae utique autoritatis esset, si modo inveniri posset, quod tamen negat Ever. Otto *l. c.* diligens alias rerum scrutator; aut si satis certum esset, Thalelaeum hunc, qui Theophilum citat, eundem esse cum eo, qui inter Pandectarum Auctores laudatur Constit. *Tanta.* §. 9. *L.* 3. §. 9. *C. de V. J. E.* de qua re tamen gravissime dubitatur. v. Ever. Otto. *l. c.* Hoffmann. *Hist. Jur. Lib. III. c.* 1. §. 5. *n. a.* Giannone *Hist. de Naples L. VII. chap.* 2. *p.* 573. & ipse Mylius *l. c. c.* 3. §. 7. Quod vero ipsi Stephano Theophilus Paraphrastes ὁ μακαρίτης vocetur *in Schol. Basilic. T. III. p.* 176. *&* 180. id quidem

*) extat quoq. in Jac. Godofredi manuale Jur. Rom.

 ambi-

ambiguum Thalelaei teſtimonium fortiſſime adjuvaret, ſi probatum eſſet, hunc ipſum Stephanum in ſcholiis Baſilicorum laudatum eum eſſe, qui & ipſe inter Pandectarum Architectos commemoratur *l. c.* quod ſine haeſitatione affirmat Suareſius *in Notit. Baſilic.* & Matthaeus Blaſtares *in Hiſt. Jur.* aſſerere videtur, Stephanum ſuum *aetate Juſtiniani Digeſta in latitudine interpretatum eſſe*, dicens. v. Ever. Otto *l. c.* Id quod tamen vero minus ſimile videtur, cum Juſtinianus Digeſta non niſi κατὰ πόδα verti permiſerit, atque ita JCtus ipſi σύγχρονος eas εἰς πλάτος vertere utique auſus non fuiſſet.

(β) Idem faciunt, quos ipſius autoritas in errorem traxiſſe videtur, magni omnino nominis viri Jacobus Gothofredus *Man. Jur. p.* 71. Hugo Grotius *Flor. Sparſ. ad Prooem. Inſtit.* Gabriel Trivorius *in Obſ. Apolog. c.* 32. *n.* 4. *& ſeqq.* quae in *Theſ. Jur. Civ. T. I.* exhibetur.

(γ) Fateor, hoc dubium diu mihi haeſiſſe animo, ut illud inde expellere vix potuerim. Sunt tamen, quae regeri poſſint. I. enim non contemnenda eſt explicatio τȣ̃ κατὰ πόδα, quam Hombergk zu Vach ſuggerit *Praef. ad Novell.* qui genus illud interpretandi, quod Graeci κατὰ πόδα vocant, non eſſe id, quod verba adeo ſequitur, ut nullibi ab eorum ſerie deflectat, (a quo tamen diſſentit Haloander *in Praef. ad Novell.*) ſed quod opponitur Commentariis, aliisque, ut Conſtitutio allegata loquitur, *interpretationibus & verboſis perverſionibus*, *quibus Leges in diverſas ſententias diſtrahuntur*, ut ab antiquis Edicti Perpetui Commentatoribus factum eſſe ibidem notatur. II. Qui ipſa Conſtitutionis allegatae verba diligentius perpenderit, ille non difficulter perſpiciet, praeceptum, quod ibi de interpretationibus nonniſi κατὰ πόδα faciendis datur, tantum Pandectarum interpretationibus, & his quidem inſtar Commentarii faciendis, opponi, non elementaris

Institutionum libelli versioni paulo tantum liberiori, cui nec tantum periculum ex paraphrasi, uti Pandectis, imminebat, nec tanta explicationis in gratiam tyronum, quorum non pauci in literis Latinis rudes erant, faciendae necessitas fuit. Sed sunt alia adhuc dubia removenda. I. Si idem est Theophilus Paraphrastes, qui inter Autores Institutionum ab Imperatore laudatur *in Prooem. Instit.* cur ejus rei mentionem nullam fecit in Paraphrasi, quo loco id silere sine pudoris subrustici & pene puerilis nota non potuit. Respondet Mylius, contigisse Theophilo, quod multis contingere solet, ut, quae omnibus sui temporis lectoribus nota esse sciunt, ea negligant, seculorum, quae ventura sunt, parum studiosi. Idem Thalelæus, idem Salvius Julianus, Edicti Perpetui Auctor, fecisse videntur. Objiciunt II. quod Paraphrastes Theophilum Justinianeum elogiis ornet, *Illustrem* eum *Antecessorem*, *cujus solertiam & Legum scientiam ac in Principum jussis fidem perspectam* habuerit Imperator, appellans, quibus nemo se ipsum, nisi pudoris vincula ruperit, ornare solet. Verumenimvero, quae sibi cum aliis communia, omnibus nota, vera, & ab aliis data elogia erant, illa Paraphrastes, alias etiam Autorem suum presse sequi solitus, omittere non poterat. Et si laudi suae hic nihil detrahere voluit, genium seculi sui, Triboniani, Justiniani ipsius, sine intempestiva modestiae affectatione, expressit. Imo, quod Ludewigius de Triboniano monet *in Justin. c*. 8. §. 15. *n*. 104. illud & hic de Theophilo dici potest, quod elogia dignitati data sine offensa Principis omittere non liceat, ibi saltem, ubi quis de se, tanquam de alio, sermonem facit. III. Errorum gravium & frequentium ingentem cumulum Paraphrastae exprobrant, quos autor ipse Institutionum commissurus non fuisset. Huic vero dubio plura obstant. Notum est, quod multa a

librariis commiſſa ipſi Theophilo imputentur, quodque ejus exemplaria miſere corrupta ad nos pervenerint, quod Fabrottus paſſim docet; quod defenſionis caput, licet reſpuat Mylius, alii tamen, ut Gundlingius *Gundlingian. P. II. Obſ.* 2. & Ever. Otto *de Nupt. Conſobr. c.*4. §. 3. & *in Praef. ad Theſ. Jur. Civ. T. II.* utique agnoſcunt. Sed & multa Theophilo tanquam inſignia errorum exempla exprobrari, quae ab omni erroris macula libera, imo elogio digna ſint, aliquot exemplis oſtendit Mylius. Sint vero etiam aliqui Theophilo errores, aberret quandoque ab ipſis Inſtitutionibus. Illud commune habebit cum Triboniano, imo & Juſtiniano, qui, licet in errores quandoque incidant, nihilominus Juris Conditores ſunt. Hoc vero ſibi proprium habebit Theophilus. Verum cum Inſtitutiones aliorum ope & conſenſu, dicam etiam alterius ex nutu ſcripſerit, Paraphraſin vero ex ſui ſententia animi elaboraverit, potuit facile in hac ab illis hinc inde recedere, ut genio indulgeret, non tamen ob hanc ſolam cauſſam Autoris gloria privandus. Denique urgent alii IV. quod multa ex Baſilicis in ſuos uſus traxerit Paraphraſtes Theophilus, atque ita a Juſtiniani aetate remotus ſit. Verum haec plagii exempla non producuntur. Si ex primo titulo Inſtitutionum depromta ſunt, ea Theophilo minus bene adſcribuntur, cum primus titulus a Viglio Zuichemo exaratus, inque eum aliqua ex Baſilicis translata ſint. Si aliunde, tunc videndum, annon potius Baſilicorum autores ea Theophilo debeant, quam Theophilus illis. Taceo, quod eorum, qui ex hoc capite contra Theophili aetatem pugnant, omnium acerrimus ſit is, qui Graeca omnia deſpicit, imo Juris Cultoribus diſſuadet. Parum ergo in hac cauſſa audiendus.

§. CCCCII.

Itemque Digeſta

Eamdem operam *Pandectis* praeſtitit THALELAE-

LELAEVS (α), & ipse Justiniano, ut videtur, σύγχρονος, cujus versio Graeca *Pandectarum* saepissime in libris Βασιλικῶν laudatur. * Quin & versiones STEPHANI εἰς πλάτος, CYRILLI κατ' ἐπιτομὴν, (DOROTHEI κατὰ μέσην τάξιν) laudat Matth. Blastares p. 370. apud Fabric. *Bibl. Graec. Tom. XII. p.* 370. & Jos. Mar. Suaresi. *Notit. Basil.* §. *XIX.* Sed & *Codicem* Graece sive a Thalelaeo, sive ab aliis, versum exstitisse ferunt, eumque sibi visum esse adfirmabat Marqu. Freherus. Suaresi. *ibid.* §. *XX.* ** & Codex.

* Thalelaeum Pandectas Graece reddidisse, fere omnes, Suaresium *in Not.* Βασιλ. secuti, sibi persuadent. Sed Suaresius, sola tantummodo fretus auctoritate doctissimorum virorum, Balduini, Suallembergi, Haloandri, Cujacii, Antonii Augustini, hanc opinionem orbi literato obtrusit. Fateor, magna cum confidentia scripsisse Suallembergum, Balduinum, & Haloandrum, ab hoc Antecessore Digesta κατὰ πόδα in Graecam linguam translata esse. At Cujacium male ad partes suas vocavit Suaresius. Is enim *Observat. XIII.* 33. Thalelaeum quidem laudat; de Pandectis autem ab eo Graecitate donatis ne verbum quidem habet. Cum igitur nemo veterum hanc versionem Thalelaei laudarit; recentiores vero omnes ex traditione quadam, & ea quidem incertissima, loquantur: rectissime hanc opinionem explosit Hoffmannus *in Hist. Juris p.* 630. Bene tamen laudavit Matthaeus Blastares *Stephanum*. Hunc enim Digesta convertisse, testantur Scholia Βασιλικῶν. Imo ex iisdem Scholiis apparet, eandem operam praestitisse Codici Thalelaeum. R.

** Matthaeus monachus, sive Blastares, cujus supra jam meminimus, scripsit *Syntagma alphabeticum*, quod

cum

cum versione Latina primus edidit Beveregius *in Pandect. Canon. Tom. II. part. 2. init. Oxon.* 1672. *in f.* Hic Graeculus, *in fine praefationis*, quam operi praefixit, postquam narrasset, Justinianum Pandectas atque Codicem redegisse in Epitomen, ita pergit: *Visum est nonnullis multa magni momenti in elaborando compendio praetermitti: quocirca constituta rursus & perfecta sunt* παράτιτλα, *quae in singulis titulis, rerum utilium, quae omissae sunt, supplementa continent.* Ἐξηγηταῖς δὲ καὶ ὑπουργοῖς οὐκ ὀλίγοις ὁ βασιλεὺς (Ἰουστινιανὸς) εἰς ταῦτα ἐχρήσατο. Στέφανος δέ τις εἰς πλάτος τὰ Δίγεστα ἐξηγήσατο. Θαλέλαιος Κένσωρ τοὺς κώδικας εἰς πλάτος ἐκδέδωκε. Θεόδωρος Ἑρμουπολίτης συντετμημένως. ἔτι δὲ συντομώτερον Ἀνατόλιος· ὁ δὲ Ἰσίδωρος στενώτερον μὲν τοῦ Θαλελαίου, πλατύτερον δὲ τῶν λοιπῶν δύο. *Non paucis autem interpretibus & subministris ad haec usus est Imperator* (Justinianus). *Quidam autem Stephanus Digesta in latitudine interpretatus est; Thalelaeus Censor Codices in latitudine edidit: Theodorus Hermupolita contracte; contractius autem & Anatolius: Isidorus vero arctius quidem quam Thalelaeus, latius autem quam reliqui duo.* Puto, Codicem Graecum Heidelbergensem Bibliothecam olim servasse, quae Frehero patuit. Ita enim ille in epistol. dedicatoria ad Rudolphum II. Imp. praefixa Juri Graeco-Rom. scribit: *Codicem Graece conversum quidam testantur, quem & ipsi vidimus, ejusque interpretem* Κωδικεύτην *dictum legimus.* Suallembergus vero *in praefat. ad Harmenopul.* refert, Codicem Graecum in Creta insula ab aliquo visum esse. Matthaeus Blastares auctorem versionis facit Thalelaeum. Et supra jam monuimus, Scholia Βασιλικῶν, interpretationis ab eo factae, ostendere fragmenta. Idem Blastares, Theodorum Hermupolitam, qui contracte verterit Codicem, laudat, cujus *Synopsis & Ecloga Codicis Justinianei in LXXXII. capita divisa*, videri

potest

potest in Bibliotheca Vindobonensi, teste Lambecio *Lib. VI. Commentar. p.* 15. R.

(α) Duos Thalelaeos fuisse, alterum quidem inter Pandectarum autores laudatum; alterum vero Basilicarum Constitutionum Interpretem suspicatur Mylius *in Hist. Theophil. c.* 3. §. 7. ex ea ratione, quod Inscriptiones, quibus Scholia Basilicorum ornantur, nomen Thalelaei saepius ferant, quarum ingenuitati quid opponat, ipse nihil habet. Aliam tamen mox conjecturam sane elegantem suggerit Mylius *ibid.* forsan nomina, quae illis interpretum scholiis praefixa sint, Thalelaei Stephanique, non indicare, esse hos illorum scholiorum auctores, sed tantum monere, ex horum operibus sumta esse, quae in scholiis illis extent.

§. CCCCIII.

Juliani Patricii versio Latina Novellarum.

Denique vice versa Constitutiones Novellas CXXV. jam tum Graece maximam partem scriptas, circa annum DLXX. resectis praefationibus, in epitomen contraxit, & elegante Latinitate donavit IVLIANVS Patricius, Exconsul & Antecessor (α) Constantinopolitanus. Quam epitomen cum saepius, tum cura Francisci Pithoei, *Basil.* 1567. *fol.* & nitidissime iterum *Parisiis* 1689. cum aliis Pithoeorum operibus, editam novimus. *

(*) Magnam haec Epitome in Occidente auctoritatem nacta est. Sane Hincmarus Remensis Justiniani leges probandae sententiae caussa afferens, ad eam provocat. Ita in *opusculo LV. capitulorum adversus Hincmarum Laudunens. cap.* 17. *pag.* 440. *Tom. II. Oper. Sirmond.* excitat *cap.* 437. *Novellae* 115. ubi legimus: *Sed & leges Romanae a Justiniano Imp. promulgatae, quas probat ecclesia, decernunt de Episcoporum, sine Metro-*

Metropolitani sui auctoritate, profectione. Cujus partem constitutionis hic subjunxi, hoc modo: *Non liceat Episcopis suas quidem ecclesias relinquere*, &c. Ibidem *cap.* 30. *pag.* 509. scribit: *Proponam tibi legalem sententiam Justiniani catholici Imp. quam probat & servat ecclesia catholica, qua constitutione CXVIII. capitulo CCCCXLI. decrevit, ut nemo Episcopus, nemo Presbyter excommunicet aliquem, antequam causa probetur*, &c. Quo loco emendandus est Hincmarus, & rescribendum, *constitutione CXV.* Similis error occurrit *ibid. cap.* 51. *pag.* 587. ubi reponendum, *in constitutione CXV. capitulo CCCCLII. constitutionis Justiniani*, &c. Male enim expressum est, *in constit. CXVII. cap. CCCLII.* Nolo plura loca adducere, ne longior sim. Anton. Contius *in praefat. ad Novell.* observat, Juliani Epitomen diligenter a veteribus Juris interpretibus, Pileo, Rogerio, Azone, Accursio, lectitatam esse; & Nicolaus Boherius *in praefatiuncula ad Julian. Novell.* plurima glossae & glossatorum adducit loca, in quibus vestigia hujus interpretationis occurrunt. Pithoeus vero bene longum texuit eorum indicem, quae in jure Pontificio ex Juliano referuntur. Quoniam vero hic Juliani liber κατ' ἐξοχὴν nomine *Novellarum* olim venit, factum est postea, ut ab JCtis, vitandae confusionis caussa, prolixior illa translatio Novellarum, qua hodie utimur, diceretur *Authentica*, quasi vera & minime detruncata versio constitutionum ipsius Justiniani. R.

(α) Julianum Antecessorem fuisse scimus; Patricium & Exconsulem fuisse, nullo idoneo argumento docemur. Julianus enim Consul, cui Prisciani libri inscribuntur, alius a nostro quod fuerit, ex diverso temporum charactere jam ostendit Anton. August. *in Praef. ad Juliani Novell.*

§. CCCCIV.

Βασιλικῶν origo.

Et versionibus quidem illis Graecis, Novellis-

vellisque, eadem lingua scriptis, in foris scholisque utebantur saeculis insequentibus septimo & octavo, donec de eo in compendium mittendo saeculo nono cogitare inciperent Imperatores Byzantini. Ex his primum BASILIVS MACEDO anno DCCCXXXVIII. ediderat πρόχειρον τῶν νόμων, quod constabat titulis quadraginta (α). Suares. *Notit. Basilic.* §. *III.* * Deinde LEO (β), σοφὸς, patri Basilio succedens, collectionem illam paternam perfecit, eamque sub titulo διατάξεων βασιλικῶν promulgavit anno Christi DCCCLXXXVI. ** Suares. *ibid.* §. *X.* Denique subsequutus Leonem CONSTANTINVS, cognomento Porphyrogeneta, paternum opus sub incudem revocavit, & libros illos ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ publicavit sub initium saeculi decimi. Suares. *ibid.* §. *XII. sequ.*

(*) Basilius Macedo anno demum 867. Imperator factus est. Aliud igitur est tempus τῷ προχείρῳ adsignandum. Cum vero Cedrenus in vita ejus *pag.* 446. *Ed. Venet.* tradat, statim, postquam imperium esset adeptus, operam ipsum dedisse, ut leges vigerent, putem, hoc Manuale Juris, primis regiminis sui annis, esse ab ipso evulgatum. Nec satis constat hodie, quid Basilius praestiterit, cum legum illa ecloga, diversis sub titulis, modo *Leonis*, modo *Leonis* & *Constantini*, modo *Basilii*, *Leonis*, & *Constantini*, in Bibliothecis extet, ut testatur Freherus *in Chronolog. praefixa Juri Graeco-Rom.* Idem laudatus vir *Tom. II. Jur. Gr.* ἐκλογὴν τῶν νόμων e schedis Sambuci in lucem protraxit, sed mutilam, & 28. titulis tantum constantem. Et hoc quoque fragmentum praefert nomina *Leonis* & *Constantini.*

tini. Eadem servant ἐκλογαὶ νόμων MSS. Bibliothecae Senatus Lipsiensis, quae XL. capitibus absolvuntur. *Leonis Sapientis* libros διατάξεων βασιλικῶν referunt viri docti ad *an.* 886. non aliam ob caussam, quam quod is eo anno Patri Basilio successit. De ipso opere haec habet Matth. Blastares *in praefat.* Τελευταῖος δὲ πάντων ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμος Λέων ὁ σοφὸς, μίαν τὰ πάντα ποιησάμενος πραγματείαν διά τινος Σαββατίου Πρωτοσπαθαρίου, καὶ τὰ διέχοντα τῇ θέσει συνάψας εἰς ἓν, τά τε Δίγεστα καὶ τοὺς Κώδικας, καὶ πολλὰ τῶν Ἰνστιτούτων, καὶ αὐτὰς τὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ νεαρὰς, ἐν βιβλίοις μὲν ἑξήκοντα, τεύχεσι δὲ ἡρμόνωσεν ἕξ, πᾶν ἐναντίον καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ παρεχόμενον ἐν τοῖς πράγμασιν ἀποκρίνας τε καὶ ὑπεξελὼν, διὰ τὸ εἰκὸς πολλὰ τῶν ἀρχαίων νομοθετημάτων παραδοκιμασθῆναι τοῖς ὕστερον. *Ultimus vero omnium inclutus ille inter Imperatores, Leo Sapiens, cum unum ex omnibus per quendam Sabbatium Protospatarium opus fecisset, & quae loco distabant, in unum conjunxisset, Digesta & Codices, & multa etiam ex Institutis, & ipsas Justiniani Novellas, in libris quidem sexaginta, sex autem voluminibus apte disponebat, omne quod contrarium erat, & nullius in negotiis usus, rejiciens & subducens, idcirco, quod multa veterum institutorum posteris improbata fore, veri non sit dissimile.* R.

** Ejusdem LEONIS Imp. sunt Novellae CXIII. quas primum Graece ex Stephaniana edidit Henr. Scrimgerus, *Paris. MDLVIII. fol.* postea Latine Henr. Agylaeus, *Paris.* 1560. 8. Unde postea permultis juris Justinianei editionibus subjectae sunt. Harum nec apud nos ullam esse auctoritatem, nec olim in ipsa Graecia fuisse, existimavit Cujac. *Obs. XVII*, 31. (γ) Contra easdem, & olim valuisse in Graecia, & ne hodie quidem ibi extra usum esse, ex Christoph. Angel. *de statu eccles. Graecae p.* 112. & 115. docet V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. IV*, 1. *p.* 385. H.

(α) Tria hic notanda, nempe I. Titulos, uti Heineccius

neccius bene monet, tantum fuisse quadraginta; v. Harmenop. *Promt. in Praef.* male ergo a Cujacio *Obs. L. VI. c.* 9. & Jac. Gothofredo *in Man. Jur. p.* 77. imo & a Frehero *in Chronologia Juris ad annum Chr.* 867. Titulos computari sexaginta. II. Eam Eclogam, quam Jus Graeco-Romanum Leunclavio-Freherianum exhibet, *Tom. II. p.* 79. a Frehero *in Chronol. l. c.* Lambecio *Bibl. Vindob. L. VI.* Hoffmanno *Hist. Jur. L. III. c.* 3. §. 11. *n. b.* pro Ecloga Basilii haberi, ab aliis vero diversam ab hac & quidem hac paulo juniorem reputari. v. Waechtleri *Lit. in Act. Erud. a.* 1715. & Brunquell. *Hist. Jur. P. III. M. I. c.* 4. §. 5. horum vero sententiam inde satis probabilem reddi, quod ipsa inscriptio non Basilium, sed Leonem & Constantinum loquatur. Cui argumento cum Hoffmannus nil nisi solitam *Graecorum confusionem* opponat, non videri ea sola confusionis suspicione fidem inscriptionis non dubiae infringi. III. Illud tamen bene moneri ab Hoffmanno *l. c.* quod in Inscriptione hujus Eclogae annotatio anni 6347. qui in annum Christi 839. incideret, corrupta sit, cum eo sane Leo nondum, imo ne Basilius quidem regnaverit.

(β) De Leone ejusque in condendo Jure opera praestita justo acrius est atque iniquius Claudii Chifletii judicium *Disquis. de secundo Cap. Legis Aquiliae in Thes. Jur. Civ. Tom. V.* ubi ita loquitur: *Basilicorum autor Leo, non contentus Justiniani Juris Civilis editione, rapsodiam aliam Legum Romanarum Orienti invexit, a priori illa usque adeo degenerem, ut tantum Justinianus a Leone distet, quantum qui, Parrhasii aut Apellis tabula reperta, pictura jam vetustate semesa & fugiente, delere tamen antiquae & nobilis picturae reliquias mavult, & novam superinducere, ab eo, qui corrupta picturae loca eo, quo potest, modo resarcire ac reparare, & integras divini operis partes conservare potius, quam perdere,*

dere, studet : videtur enim Leonis hoc studium fuisse, ut Romani Juris gloriam majestatemque deleret prorsus & extingueret. Imago, quam finxit Chifletius, nec Justinianum satis, nec Leonem referre videtur, illum nimis, hunc minus, quam deberet, ornans.

(γ) Cujacio suffragatur etiam Jacobus Gothofredus *Man. Juris p.* 75. Provocat Cujacius ad Graecum interpretem, & ad Pragmaticam Attaliotae. At vero Bynkershoekius eas Novellas quidem in Occidente non valuisse contendit, cum in Latinum sermonem translatae non fuerint, in Oriente vero sub ipso Leone legali eas gavisas esse auctoritate probat 1. quia Leo ipse eas animo condendi Leges edidit, *v. Prooem. Novell. Leonis.* 2. sequentes Imperatores ad eas provocant. 3. Basilicorum Scholiastae eas, tanquam Leges, allegant. Ad loca a Cujacio producta respondet, ea non de Leonis, sed insequentium Imperatorum temporibus, quibus jam Basilicorum Opus aliarum Legum luminibus offecerat, intelligenda, nec ad eas Novellas spectare, quae aliquid novi, nunquam antea decisum, constituerent, aut vetus jus corrigerent. Quod ad hodiernum vero Novellarum Leonis usum attinet, eum non omnino negarem, sed ab allegante tamen probandum esse dicerem, ita ut ad eum provocans non habeat, uti loquuntur, *intentionem fundatam.* Bergerus *Oecon. Jur. L. I. T. III.* §. *6.* Novellam 18. & *ibidem p.* 104. Nov. 93. Eybenius *de Territione Tortulari* Novellam 51. allegant. Totam hanc causam egregie discutit Casp. Achatius Beck *de Novellis Leonis earumque usu & autoritate. Jenae* 1726.

§. CCCCV.

Quales hi libri.

Et hi quidem sunt libri illi ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ, ex Graeca Institutionum, Pandectarum, Codicis

dicis versione, Justiniani Novellis & edictis tredecim, nec non ex JCtorum quorumdam Orientalium Paratitlis, aliisque libris, quin & patribus & conciliis collecti, ita tamen, ut multa omissa videamus, quae fortassis tum ab usu recesserant, multas etiam leges in compendium contractas, multa denique ex posteriorum principum legibus & constitutionibus addita, animadvertamus. V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. VIII*, 17. *p.* 519. Opus istud in sexaginta libros divisum, praeter pauca, quae nondum integra reperiri potuerunt, cum glossis Graece & Latine editum est a CAR. ANNIB. FABROTO. (α) *Paris.* 1647. *fol. Vol. VII.* *

(*) *Synopsin* Βασιλικῶν, quam Jo. Sambucus Tarenti invenerat, sexaginta quoque libris constantem, edidit Joan. Leunclavius *Basileae* 1575. *in f.* Pertinent huc quoque *Glossae* Βασιλικῶν, a Carolo Labbaeo 1606. *Paris. in* 8. & deinde cum Glossariis Philoxeni & aliorum, editae *Paris.* 1679. *f.* & in Thesauro Juris, cum observationibus Schultingii, ob insignem, quam praestant, utilitatem recusae. R.

(α) Qui Regio jussu, rem curante summo literarum patrono Seguierio, Parisios evocatus, annuoque ad hoc opus perficiendum salario bis mille librarum ornatus, id summo studio perfecit, v. Terrasson *Histoire de la Jurisprudence Romaine P. IV.* §. 9. *p.* 480.

§. CCCCVI.

Usus hujus juris Saeculo

Insequentibus etiam saeculis jus Romanum, quale in Βασιλικῶν libris reperitur, in Ori-

XI. quo Mich. Attaliota & Mich. Psellus floruere.

ente floruisse, evincunt tot opera Graecorum juridica, quae partim separatim prodierunt, partim ENIMVNDI BONEFIDII *juri Orientali*, edito *Paris.* 1573. 8. & IO. LEVNCLAVII *juri Graeco-Romano*, a Marqu. Frehero locupletato editoque *Francof.* 1596. *fol. Tom. II.* inserta sunt. Sic saeculo undecimo MICH. ATALIOTA, Judex & Procos. scripsit πόνημα seu πραγματικὴν, * a Leunclavio sub titulo σύνοψις ὡσανεὶ συνόψεων editam, *Tom. II. p.* 1. iisdemque temporibus MICH. PSELLVS junior, vir πολυγραφώτατος, primum ad Constantinum Ducam, deinde & Alexium, ac demum ad Nicephorum, Impp. versibus politicis edidit Σύνοψιν νόμων: Leo Allat. *de Psellis, eorumque script.* §. *XLVIII.* quam Graece & Latine edidit Bosquetus *Paris. MDCXXXII.* 8. **

* En! errorem, quem omnes, quos vidi, Historiae Juris Scriptores commiserunt. Laudant boni viri *Attaliatae* πόνημα, quia ita vitio typographico apud Suaresium *in Not.* Βασιλ. & Fabricium *Bibl. Gr.* est editum, ut facile judicare possis, ipsos Freherum nunquam inspexisse. Et si recte quoque edidissent ποίημα, haec tamen vox sola posita commodum sensum vix admitteret. Titulus operis est: Μιχαὴλ Ἀτταλειάτου ποίημα νομικὸν, ἤτοι πραγματικὴ, *Michaelis Attaliatae opus de jure sive Pragmatica.* Somnia sunt Heineccii, hanc Pragmaticam a Leunclavio sub titulo, συνόψεως ὡσανεὶ συνόψεων, esse editam. Hoc scimus, Michaelis librum lucem vidisse *an. Chr.* 1073. Ipse enim in Epigrammate ad Michaelem Ducam Imp. cujus jussu hoc opus elaboratum est, scribit, id se edidisse, *anno tertio imperii Michaelis.* R.

** Sae-

** Saeculo quoque XII. in Oriente, & Constantinopoli maxime juris Romani studia floruisse, vel inde patet, quod Irnerium jus Constantinopoli didicisse, nescio quo auctore, docet Innoc. Ciron. *Obs. Jur. Can. V*, 5. H.

§. CCCCVII.

Item saec. XIII. & XIV. quibus scripsere Balsamon & Harmenopulus.

Sequente saeculo XIII. floruit THEODORVS BALSAMON (α), qui PHOTII *Nomocanonem* (β) suis commentariis illustravit, in quibus permulta exstant juris Romani, ex Basilicis depromti, vestigia. Ediderunt eum Guil. Voellus & Henr. Justellus *in Bibliotheca Graeco-Latina Jur. Can. Tom. II. p.* 1312. *sequ.* Saeculo XIV. non duodecimo, ut Suaresio aliisque visum, floruit CONSTANTINUS HARMENOPVLVS (γ), ediditque πρόχειρον τῶν νόμων, seu *Promtuarium juris*, quod post Theodorici Adamaei Suallembergi Graecam, aliasque Bernardi a Rey & Joan. Merceri Latinas editiones Graece & Latine cum adnotationibus suis edidit Dionys. Gothofredus. MDLXXXVII. 4.

(α) Hujus Autoris sunt etiam Paratitlorum Libri III. a Leunclavio, autorem ipsorum, ut videtur, ignorante editi, quorum verus titulus est: *Collectio Constitutionum Ecclesiasticarum.* Haec *Collectio* cum notis Fabrotti extat in Justelli *Biblioth. Jur. Can. Vet. T. II. p.* 1217.

(β) Aetatem Nomocanonis Photiani contra sententiam Cujacii *Obs. L. VI.* 9. eam Basilicis aequalem statuentis, melius definit Hoffmannus *Hist. Jur. L. III. c.* 3. §. 3. *n. b.* argumentis non contemnendis demonstrans, eum Basilicis esse antiquiorem, 1. quia annus, quo Photius opus se

 absol-

abſolviſſe dicit in *calce praef.* indicatur 6391. incidens in annum Chriſti 883. cum Leo demum tribus poſtea annis ſolus imperare coeperit. 2. Photius Leges *non ſecundum Baſilica, ſed ſecundum Pandectas & Codicem annotat, ut Theodorus Balſamon demum has citationes Baſilicorum ordini adaptaverit, &c.*

(γ) Aetatem hujus Scriptoris ex teſtimonio Philothei Patriarchae Conſtantinopolitani anno Chr. 1345. affigit Lambecius *Biblioth. Vindob. Lib. VI.* cui ſuffragatur Nicolaus Comnenus *in Praenotionibus Myſtagogicis.* v. Fabric. *Bibl. Gr. L. V. c.* 42. Natus fuit an. 1320. librum edidit 1345. mortuus 1383. a Graeci Juris Scriptoribus *ſapientiſſimus & peritiſſimus Legum*, *JCtus* κατ' ἐξοχὴν, imo *Theſaurus Nomicus* dictus, v. Fabric. *l. c.* Opus, ut ipſe *in Praefatione* dicit, ſupplendae Eclogae Baſilii cauſſa conſcripſit, quae Ecloga cum ad nos mutila plane & manca pervenerit, dubium ſaepe relinquit, quid Harmenopulus ex illa, quidve ex proprio fonte petierit. v. Hoffmanni *Hiſt. Jur. L. III. c. 6.* §. 5. *not. a. b. c.*

Multa adhuc Graecorum opera laudari poſſent, quorum indicem bene longum ex Nicolao Comneno exhibent Fabricius & Hoffmannus *Hiſt. Jur. l. c.* §. 8. *in notis.* Aliqua ipſorum nobis ſervarunt Leunclavius & Freherus *in Jure Graeco-Romano*, aliqua etiam Chriſtophorus & Henricus Juſtelli, pater & filius, & Guil. Voellius *in Bibliotheca Juris Canonici Veteris.* Praecipua tantum allegare Heineccius operae pretium eſſe exiſtimavit. Haec Graecorum opera multos juris textus integros atque ſinceros ſiſtunt, qui in Juſtinianeo Corpore truncati ſaepius aut interpolati exhibentur. Multum itaque lucis Juſtinianeo Juri affundunt. Cujacius ſane, omnium conſenſu ſummis, qui unquam fuerunt, JCtis merito accenſendus, magnam Juridicae eruditionis partem ex his ipſis Graecis hauſiſſe omnium ore dicitur, &

ipſis

ipsis rerum argumentis probatur. Exemplum plane illustre! quod omnes, qui sincero genuinae Jurisprudentiae studio tenentur, excitare potest, ut & sibi dictum putent illud Horatii:

Vos exemplaria Graeca
Nocturna versate manu, versate diurna!

§. CCCCVIII.

Constantinopoli capta, & Turcae & Graeci usum aliquem juris Rom. conservarunt.

Boerner de claris Graecis e Constantinopoli Romam profugis

Saeculum decimum quintum finem attulit orientali Graecorum imperio, capta anno MCCCCLIII. a Turcis Constantinopoli, & toto illo Orientis tractu ab iisdem barbaris oppresso. Iisdem ergo temporibus & jus Romanum in Oriente procul dubio exolevit, at non penitus tamen, si recentioribus quibusdam fides habenda est, quippe qui & apud Turcas, & apud Graecos, aliquem juris Romani usum hodienum superesse, referunt.

* Turcas enim Codicem Justinianeum in sua lingua habere, eoque in foris suis uti, primus testis αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος adfirmavit Leunclav. *in Praef. ad libros III. Paratitl.* Ex Ism. Bullialdo quoque saepe audivisse se refert Menag. *Amoen. Jur. Civ. Cap. XXVI. Turcos pleraque ex legibus Romanorum in suas transfudisse, & praecipue quae ad materiam servitutium spectent.* De usu Novellarum Leonis apud hodiernos Graecos jam supra diximus. (§. CCCCIV. *). H.

§. CCCCIX.

In Occidente major erat Codicis Theo-

Ex Oriente in OCCIDENTEM revertimur. In eo quaedam provinciae Francis, Burgundionibus, Gothis cesserant, quaedam a Justiniano barbaris felici Marte ereptae erant,

dosiani auctoritas.

rant, veluti Italia, Sicilia & Africa. In illis quidem juris Romani usus superfuit, at non Justinianei (α), verum Theodosiani, quocum Caji *Institutiones*, Paulli *Sententias*, & alia quaedam veterum JCtorum fragmenta conjungere solebant. * Demonstrarunt hoc ex instituto Herm. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. IV. & V.* Jo. Selden. *in Diss. ad Fletam V, 2. sequ.* Jac. Gothofr. *in Prol. Cod. Theod. Cap. III.* Innoc. Ciron. *Obs. Jur. Can. V*, 2. Sed & nos *Lib. II.* ea de re pluribus agemus.

* Et haec collectio medio aevo κατ' ἐξοχὴν LEGIS ROMANAE nomine veniebat. Pluribus adductis veterum testimoniis, ipsisque codicum MSS. titulis id demonstravit Car. du Fresne *Gloss. Lat. Tom. II. p.* 269. H.

(α) Jus Justinianeum per Occidentem, proximis a Justiniano seculis, exiguos & multo minores, quam vulgo creditur, progressus fecit, ita ut non sine ratione *hyperbolen crassissimam in Epigrammate Graeco Florentinis* Pandectis *praefixo* notet Seldenus *Diss. Hist. ad Fletam c.* 5. quod *homines Asiae, Africae, Europae, quasi genus universum humanum, gentes universas, Justiniano suis-que digestis paruisse* dicit. Gentes, quas barbaras vocare usu vulgari solemus, cum ante Justinianum plerasque Imperii Romani provincias jamjam invasissent, aliae quidem forsan sine Legibus scriptis vivere maluerunt; nec enim de Legibus Vandalorum, Suevorum, Herulorum aliquid memoriae proditum reliquit antiquitas. v. Conring. *de Orig. Jur. Germ. c.* 2. aliae vero scriptas demum Leges agnoverunt, easque partim ex suo, partim ex Romano fonte petitas, ita ut apud alias plus, apud alias vero minus Legibus Romanis tributum fuerit. Romanas Leges, quas

quas hae gentes agnoverant, non alias fuisse, quam vel Codicum Hermogeniani, & Gregoriani, vel maxime Theodosiani Constitutiones ipsa rerum & temporum ratio evincit. Quantaque Theodosiani Juris apud Ostrogothos Italiae dominos fuerit veneratio, quantum etiam ex eo ad Visigothos aliasque gentes Imperii Occidentalis transierit, infra distinctius explicabitur. Cum Justinianus tandem Legum suarum Corpus ederet, vulgaris opinio est, eas per magnam Occidentalis Imperii partem receptas statim fuisse, cum & Justiniani ea mens fuerit, ut has Leges, ubicunque terrarum posset, observari praeciperet, & res praeclare per Belisarium & Narsetem aliosque strenuos belli duces, in Occidentalibus regionibus, praecipue in Italia contra Gothos, gestae, videantur desiderium hoc Justiniani egregie adjuvisse, ipsique facilem ad hanc metam pertingendi viam aperuisse. Hinc *pragmatica Sanctione* anno XIII. post Cons. Basilii, qui 28vus est Justinianei imperii, promulgata, Capite ejus XI. non tantum testatur, se *jura vel leges Codicibus* suis *insertas*, per quas non obscure Institutiones, Pandectas, & Codicem innuere videtur, JAM *sub Edictali programmate* DVDVM *misisse*, & nunc etiam, ut *obtineant*, *sancire*; *sed & eas quas* POSTEA *promulgaverit Constitutiones*, id est, Novellas, *jubet sub Edictali propositione vulgari ex eo tempore, quo sub Edictali programmate evulgatae fuerint*, etiam *per partes Italiae obtinente*, ut hinc Novellae non ex eo demum tempore, quo pragmatica haec Sanctio promulgabatur, sed ex ea jam die, ex qua suam quaevis Novella originem duxisset, vires etiam quaeque suas in Italia habuisse, ex Justiniani saltem desiderio, censeri debeat; *ut*, ita pergit Justinianus, *una*, *Deo volente*, *facta Republica*, *Legum etiam nostrarum prolatetur auctoritas*. Misit ergo Leges suas in Italiam Justinianus eo animo, ut observarentur

a populis Italiae, licet hac de re dubitet Freherus *in Epistola ad Rudolphum II. Juri Graeco-Rom. praefixa*, & Arth. Duck *de Usu & Auctor. Jur. Civ. L.* 1. *c.* 5. *n.* 1. idque plane neget Franc. Broeus *in Hist. Jur. Chron. Institutionibus praefixa.* At vero spem auguriis non adeo levibus conceptam mire fefellit rerum eventus. Quo tempore Institutiones, Pandectae & Codex prodierunt, Italia ipsa (ne de aliis regionibus Occidentalis quondam Imperii loquar) Ostrogothorum ditioni subjecta, Legibus Justinianeis introducendis patere non potuit. Horum vero Regibus Theodato & Vitige a Belisario victis, Ildibaldo & Erarico popularium factione interemtis, Justinianei per Italiam imperii restituta fuit veneratio. Et hoc quidem temporis intervallo Institutiones, Pandectas & Codicem Edicto, uti in hac pragmatica Sanctione innuit, per Italiam promulgasse videtur Justinianus. Sed mox feliciora sub Totila fortissimo Rege Gothorum tempora, quibus Romanos e provinciis occupatis ipse iterum expulit, non passae sunt, ut radices agerent in Italia Leges Justiniani. Tandem vero etiam Totila & Teja, ultimis Ostrogothorum in Italia Regibus, Narsetis virtute plane extinctis, Justinianus hanc, de qua loquimur, pragmaticam sanctionem edidit, & ea totum Juris a se collecti Corpus in Italia promulgavit. Et nunc quidem Leges Justinianeae plenum in Italia saltem obtinuissent vigorem, mox in alias etiam provincias propagandum, si modo, quam introducendis adhibuit, eam iis & contra constantem Theodosiani Codicis auctoritatem firmandis, ac ipso fori usu & tritura quotidiana muniendis curam impendere potuisset Justinianus. At vero mox post subactam Italiam novis versus Orientem turbis immersus, & frequentibus Hunnorum invasionibus lacessitus, senio tandem confectus, corporisque & animi viribus omnino destitutus

non

non potuit ſatis vigoris addere novis Legibus, quibus inveterata antiquiorum veneratio obſtabat. Qui Juſtiniano in imperio ſucceſſit Juſtinus Junior, rebus, quas Juſtinianus coeperat, perficiendis omnino impar, provincias, quas Juſtinianus ſub ultima fere vitae tempora Gothis eripuerat, nequidem ab invaſionibus Longobardorum, qui Narſetis conſiliis Italiam mox occuparunt, vindicare potuit; tantum abeſt, ut Juris Juſtinianei per Occidentem uſum publicum tueri valide potuerit, adeo, ut extra Romam & Exarchatum Ravennatenſem Juſtinianei Juris in judiciis & actibus publicis uſum vix ullum proximis a Juſtiniano ſeculis deprehendamus; niſi quod id a viris Eccleſiaſticis vel Romanos mores imitantibus, vel Juſtinianeo juri ob ſingularia ejus in Eccleſiam merita apprime faventibus paſſim allegari videamus. Nam quod de Longobardis dicitur, eos ut, qui vellent, *Lege Romana* in provinciis a ſe occupatis uterentur, permiſiſſe, id quidem ſine dubio de Jure Juſtinianum praecedente, cujus & ipſos aliqua notitia gaviſos eſſe veroſimillimum eſt, & cujus inveterato uſu imbutos provinciarum Italicarum, quas occupaverant, incolas deprehenderunt, intelligendum eſt. Hinc ubi in Legibus & monumentis publicis ea tempeſtate *Romanae Legis* extra has, quas excepimus, cauſſas occurrit memoria, ſub ea tantum non ſemper Jus Theodoſianum, non Juſtinianeum, uti infra latius demonſtrabitur, intelligi debet; quod non tantum Iſidori, Juſtiniano ſexaginta, & quod excurrit, annis junioris, qui *Originum Lib. V. c.* 1. in recenſione autorum Juris Codices Gregorianum, Hermogenianum & Theodoſianum laudat, Juſtinianeum autem Jus plane ſilentio premit, ſed & aliis luculentis teſtimoniis & argumentis docuerunt Seldenus *Diſſ. Hiſt. ad Fletam c.* 5. *&* 6. & Giannone *Hiſtoire de Naples Liv. III. chap.* 3. *&* 4. *Liv. IV. chap.* 6. & alibi paſſim.

§. CCCCX.

§. CCCCX.

Jus tamen Justinianeum in Italia & Africa floruit.

Ast in Italia, & in Africa quoque, usus juris Justinianei fuit quotidianus. Ipse enim Justinianus illud ubique in orbe Romano observari, solumque in academia etiam Romana doceri jusserat. *l.* 2. §. 24. *l.* 3. §. 24. C. *de vet. jur. enucl.* Et hoc sibi velle arbitror auctorem Epigrammatis, Pandectis Florentinis praemissi, Justiniano aut parem aetate, aut non multo juniorem, dum inter alia cecinit:

Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε δορυκτήτου τε Λιβύσσης,
Εὐρώπης τε πίθωνται ὅλου σημάντορι κόσμου.

Europae vero, atque Asiae, Libiaeque subactae,
Unum omnes populi Regem dominumque tuentur.

Ait enim poëta, *Pandectarum* opus non modo in Oriente, & Africa nuper recepta, sed & in Europa, (Italia nimirum Gothis extorta,) una cum auctore ejus Justiniano regnare. Coler. *Parerg. II*, 22, *Tom. I. Thes. Jur.* *

* Vide *praefationem ad Tom. II. Cod. Theodos.* ubi docui, anno demum 554. Jus Justinianeum plenum in Italia accepisse robur. Tunc enim Gothicum regnum finem habuit, Justinianusque Pragmaticam Sanctionem, *de statu Italiae*, evulgavit, & *Tricennalia* celebravit imperii. R.

§. CCCCXI.

Etiam sub Langobardis & Francis.

Et quamvis paullo post, circa annum DLXVIII. Italiam invaderent Langobardi, regnumque ibi constituerent potentissimum: tamen

tamen non modo in Exarchatu Ravennatensi juri Justinianeo pretium suum mansit, sed & ipsi Langobardi Italis sua cuique lege vivendi facultatem dederunt, ceu ex ipsa *lege Langobardica l. 29. 2. ll. 56. 1.* adparet. Sane Seculo VII. *Novellam CXXIII.* citat Gregorius *Epist. XI. 54. Edit. Lugdun.* (*56. Edit. Paris. & Lib. XIII. Ep. 45. Edit. Benedictin.*) & alibi tum ad Codicem, tum ad Novellas provocat. Vid. *Lib. III. Ep. 21. 43. Lib. IX. Ep. 22. Edit. Lugd.* * Imo Seculo IX. quo istud Langobardorum regnum jam destruxerat Carolus M. (α) saepe jus Romanorum ad partes vocant Hincmarus Remens. *Opuscul. XVI. de coërcend. raptu viduar. Cap. V. pag. 228. Opuscul. XXXIII. Capitulorum LV. adversus Hincmar. Laudunens. Cap. XVII. pag. 440. Cap. XXX. pag. 509. Cap. LI. pag. 587. Opuscul. XLIV. de Jure Metropolitanor. Cap. XXXII. pag. 737. Tom. II. Oper. Sirmond.* & Joannes PP. VIII. apud Ivon. *III. 98.*

* Gregorius M. dicta *epist.* 54. ad *Novellam* quoque 90. *de testibus*, (Vid. supra §. 397.) & varias leges Codicis Justinianei provocat. Ex his autem legibus apparet, Romanum hunc Pontificem consuluisse editionem Codicis integriorem plenioremque, quam eae sunt, quibus hodie utimur. Adducit enim ibidem *l.* 10. *de episcop. & cleric.* ex Codicis *libro primo titulo sexto*, quae hodie *titulo* 3. legitur. Deinde profert in medium *l.* 2. *de his, qui ad Eccles. confug.* eamque *libro primo titulo XV.* inveniri, indicat, cum nostra exemplaria *titulum* praeferant *XII.* Imo *lex illa* 2. egregie emendari potest ex Gregorio, quod ad inscriptio-

inſcriptionem & ſubſcriptionem ejus attinet. Male enim in codice vulgato legimus, *Impp. Honor. & Theodoſ. AA. Jovino PP.* cum reſcribendum ſit, *Jovio PP.* uti expreſſit Pontifex. Eſt hic *Jovius* notus ex Zoſimo, eique plures leges inſcriptae ſunt *an.* 409. ut videre eſt in *Proſopograph. Codicis Theodoſ.* Eam ob cauſſam etiam delendam cenſeo ſubſcriptionem, quam lex citata praefert, *Dat. X. Cal. April. Conſtantin. & Conſtant.* 414. Sic enim ea emendanda, *Dat. Kal. April. Honorio VIII. & Theodoſio III. Coſſ.* 409. Quam emendationem commendant & ſuadent tria potiſſimum momenta; quorum eſt primum, annus geſtae a Jovio praefecturae; alterum menda in ſubſcriptione Codicis Juſt. in quo alter Conſulum male *Conſtantinus* dicitur; & tertium denique quod apud Gregorium legamus, *Dat. Kal. April. Honorio ſepties & Theodoſio tertio conſulibus.* Neque hoc praetermittendum eſt, Romanum Pontificem in epiſtola laudata Pandectas etiam memorare his verbis: *Sicut libro Pandectarum XLVIII. ad legem Juliam majeſtatis ſcribit Modeſtinus, lege famoſi, paulo poſt principium.* Hincmari teſtimonia, a Cl. Heineccio adducta, ejus ſententiam non multum juvant, ſed id tantum, quod ſupra jam obſervatum eſt, probant, Juliani Epitomen Novellarum in ejus manibus fuiſſe; ad quam *pag.* 440. 509. 587. *citat.* lectorem remittit. *Pagina* 737. Juſtinianeae quidem legis mentionem injicit, ſed eam ex Gregorii decreto profert. *Pag.* 228. per *publicas Romanorum leges*, Codicem Theodoſianum ab Alarico in compendium redactum, ſive *legem Romanam*, intelligit, cujus libri erat apud Francos ſumma auctoritas; ad quam pagina quoque 672. 710. 780. 784. 786. & alibi *Tom. II. Opp.* provocat. R.

(α) Qui Marculphi *formulas*, Caroli & Ludovici Pii *Capit. L. VI. c.* 281. & 307. *Addit. Ludov.* 4. *c.* 102. aliaque ejusmodi loca diligenter evolvit

vit atque cum jure Romano accuratius comparat, ille dubius non haerebit, ibi sub *Lege Romana* Jus Theodosianum intelligi. Ultimum, quod citavimus, testimonium prae aliis id, quod asserimus, demonstrat. Provocatur ibi ad *Legem Romanam omnium humanarum matrem Legum*, quod illa iis, *qui venerem in aliam formam mutant*, ignis poenam statuat. Hoc vero manifeste Legem Valentiniani, Theodosii & Arcadii 6. *Cod. Theodos. ad Leg. Jul. de adult.* respicit, quae crimen illud nefandum *flammis vindicibus expiandum* dicit, atque a Codice Justinianeo omnino abest, qui nonnisi Constitutionem Constantii & Constantis, nempe *L.* 31. *Cod. Just. ad L. Jul. de adult.* in hoc crimen *armari jura gladio ultore* tantum jubentem exhibet.

§. CCCCXII.

Vulgaris historia de restitutione juris Rom. sub Lothario III.

Quamvis vero his temporibus *Codex* magis & *Novellae*, quam *Pandectae*, in manibus hominum fuisse videantur: non tamen ideo existimandum est, eas plane intercidisse (α). Vulgo equidem referunt, *Pandectarum* codicem aliquem primum iterum repertum esse a Lothario III. Imp. in Amalphi urbe, anno MCXXXVII. expugnata, eumque Imperatorem donasse Pisanis, qui illum classe instructissima adjuverint. *Pandectas* vero illas Pisanas, quae jam Florentiae non sine veneratione quadam ostenduntur, occasionem dedisse & Irnerio, praelectiones in hunc librum instituendi Bononiae *, & Lothario, jus Romanum in scholas & fora introducendi. Sigon. *de regn. Ital. Lib. IX. p.* 270. Conf. Henr. Brencm. *de Amalphi a Pisanis*

Pisanis direpta §. *XXIV. p. 65. & Hist. Pandect. Lib. I. Cap. 5. & sequ.*

* Addunt, Irnerium initio Latinas litteras docuisse Bononiae, quumque explicaturo illi, quid sit AS, aqua haesisset, *Pandectas* adiisse, eumque deinde librum publice interpretatum esse Bononiae. Nota sunt illa Cardinalis Hostiensis in *c.* 1. *pr. X. de test. n.* 2. *As, id est, duodecim unciae: As ergo quandoque ponitur pro obolo, propter quod verbum venit Bononiam studium civile, sicut audivi a Domino meo* (Azone). Atqui Azo ille Bulgari tempora attigit, isque ipsius Irnerii discipulus fuit, ut rem non diu antea gestam scire omnino potuerit. H.

(α) Eximia sane produci possunt testimonia, quae aliquem Pandectarum usum vulgari epocha, qua inventio illarum Amalphitanae direptioni affingitur, antiquiorem loquuntur. Primus hujus rei testis a Guidone Grandio *in Epistola de Pandectis edit. secundae not. b. p.* 49. sistitur Agobardus, *qui ab anno* 816. *Lugdunensis Archiepiscopus sedit,* & Libri *de dispensatione Ecclesiast. rerum c.* 18. furtum de publico aerario inter majores reatus enumerans ait: *Quod & Leges saeculi sacrilegium vocaverunt*, textum forte designans, qui occurrit *in L.* 9. *D. ad Leg. Juliam Peculatus.* Verumenimvero, cum hic textus ex Pauli *libro singulari de judiciis publicis* derivetur, ut bene monet Baluzius *in not. ad d. l.* & ad eum jam respexisse videatur Augustinus *in Tractatu Quinquagesimo in Joannem*, isque etiam laudetur *in L. VI. Capitularium c.* 302. dubium est, annon potius ex ipsius Pauli fragmentis, quam ex Pandectarum Justinianearum libris eum hauserit Agobardus. Neminem moveant verba Agobardi: *Leges saeculi*, quae magis aliquam laciniam Legis, quam privati alicujus JCti sententiam innuere videntur. Quis enim nescit, Pauli etiam fragmenta

menta in codicem Alaricianum ſeu Breviarium Aniani, uti loquuntur, tranſiiſſe, qui frequenter nomine *Legis Romanae* inſignitur, uti prae aliis docet Cangeus *Gloſſ. mediae & inf. Latin. v. Lex Romana.* Vnde Agobardus huc forſan reſpiciens potuit facile ſub vocibus: *Leges ſaeculi*, innuere ſententiam Pauli in Codicem illum relatam. Atque ita ego quidem hoc teſtimonium ſatis dubium ad probandum antiquum Pandectarum uſum non multum urgerem. Sed ſuperſunt alia certiora. Robertus de Monte Beccenſis Coenobii Prior, qui anno 1154. ad Abbatiam S. Michaëlis in periculo maris evectus eſt, de Lanfranco, ejusdem coenobii Beccenſis Priore, mox Abbate Cadomenſi & tandem Cantuarienſi Archiepiſcopo, cujus Nepotem & ipſum Lanfrancum, in eodem monaſterio ſub eodem regulari inſtituto militantem, mox Fontanellenſem Abbatem noſcere potuit, & ab eo de rebus patrui inſtrui, *in Acceſſionibus ad Chronicon Sigeberti Gemblacenſis ad a.* 1032. verba faciens: *Lanfrancus Papienſis*, ait, *& Garnerius ſocius ejus, repertis apud Bononiam Legibus Romanis Juſtiniani Imperatoris, operam dederunt eas legere & aliis exponere.*

Sub his *Legibus Romanis Juſtiniani Imperatoris* Robertus & ipſe Jurisconſultus anno 1154. quo Pandectae, ex vulgari etiam ſententia, jam ſatis notae fuerunt, non potuit non Pandectas etiam cum aliis Juſtinianei Juris partibus intelligere. Quod ſi iniquam, quam de hoc Roberto fert, ſententiam Bernardus Tanuccius *in Epiſtola ad Socios Cortonenſes &c.* §. 12. *p.* 67. adjutus aliquantum a Struvio, ſequeremur, quod nimirum *ſine judicio multa maxime ex libris Anglicis in Auctarium ſuum congeſſerit, praeter res Anglicas & Gallicas alias omnes ignoraverit, paucasque in auctarium retulerit, res maximas ſubinde relinquens, caetera ineptiarum plenus, qui*

laudem instauratae Jurisprudentiae in suum corpus, cui Lanfrancus adscriptus erat, minus vere contulerit, parum sane ejus testimonium curaremus. At vero cum graves testes alia omnia de hoc Roberto loquantur, uti uberrime ostendit Guido Grandius *Vindiciarum P. III. c. 2. p.* 60. *& sqq.* cum porro res haec nemini magis, quam Roberto, potuerit esse nota, quod ex supra dictis evincitur, nollem ego sane hac in re Roberto fidem denegare. Sed & Ivo Carnotensis Legibus Pandectarum passim utitur v. P. de Marca *de Concord. Sacerd. & Imp. L. III. c.* 6. §. 2. Conring. *de Orig. Jur. Germ. C.* 20. *p.* 115. Seldeni *Dissert. Hist. ad Fletam c.* 6. Guidonis Grandii *Epist.* §. 8. *p.* 11. *& not.* 6. *p.* 46. J. Vincent. Gravina *de Ortu & progressu Jur. Civ. L. I. n.* 140. Valseccius *de Veteribus Pisanae Civitatis Constitutis &c.* & maxime Bern. Tanuccius *in addendis ad p.* 21. *Epist. ad S. C.* qui longum indicem locorum exhibet, ubi Ivo Pandectis usus videtur; quem quidem indicem licet maxima sui parte truncet Guido Grandius *Vindiciarum P. III. c.* 3. lubens tamen ipse antea *Epistolae suae* §. 8. *&* 13. *& nota* 6. in *Epistolis Ivonis* 99. *&* 134. praecipue *Leges* 7. 11. *&* 13. *ff. de Sponsalibus* allegari jam concesserat. Verum & ipse Gratianus non duas tantum Pandectarum Leges, nempe *Can.* 29. *&* 30. *C.* 2. *q.* 6. uti Valseccius existimat. *l. c.* sed plures, v. Selden. *l. c.* & quidem quinque, si G. Grandio *l. c.* fides est, imo, si Tanuccium *l. c.* sequimur, 56. allegat. Cum autem hic opus suum, si Trithemio & Arth. Duckio fides est, jam anno 1130. v. Tanucc. §. 5. *p.* 32, vel saltem sub ipsum direptionis Amalphitanae tempus consarcinare coeperit, atque etiamsi Pandectae Pisas ex ea calamitate Amalphitana translatae fuissent, non statim potuerint exemplaria describi Bononiam transferenda, quibus sat mature uti potuisset Gratianus, firmissime

inde

inde concluditur, eum Pandectis jam ante illam direptionem descriptis usum fuisse. Tandem etiam *Pisana Constituta* suum inter testes antiquioris Pandectarum usus locum suo sibi merito vindicant. Collecta ea sunt anno 1160. vel si mavis Pisanorum more loqui, 1161. cum illi computationem annorum Christi non a nativitate, sed a conceptione inchoantes communem computandi modum novem mensibus praevertant. Collectio autem haec non tum demum nata, sed, ut Prologus ipse indicat, ex antiquioribus derivata; quae antiquiores non pro arbitrio excogitatae, sed ex ipso forensi usu deductae fuerunt. Ergo sine dubio ea, quae in hac Collectione continentur, antiquiora plane sunt inventione Pandectarum vulgo asserta. Atqui in his *Constitutis* tam clara Pandectarum vestigia inveniuntur, ut ea ad fragmenta Veterum JCtorum, quae in Codicem Alaricianum transierant, aut ad Codicem Theodosianum reduci nullo modo possint. Accedunt Pisanorum *Leges Maris*, quae anno 1075. a Gregorio VII. P. R. approbatae, & anno 1115. vel 1116. Majoricae insulae a Pisanis subactae incolis praescriptae; & anno 1118. Pisis juramento confirmatae, tandem anno 1323. *in Breve Maris*, uti verosimillimum est, relatae fuerunt. Licet enim vel ipse Valseccius, cui, quae de Pisanis Legibus hic scribimus, omnia debemus, nec negare, nec affirmare audeat, *Leges Maris* illas, cum omnibus suis punctis & numeris, in *Constituta* & ex his in *Breve Maris* transiisse, illud tamen ingenue fatetur, Pisanos eo, quo *Constituta* collegerunt, tempore, imo &, quo *Breve Maris* composuerunt, non aliis Legibus Maris, quam illis antiquis usos fuisse. Vnde, quae de integris *Constitutis* diximus, quod ea nimirum ex antiquioribus Collectionibus a. 1160. consarcinata fuerint, ea multo magis de illa ipsorum parte, quae Leges nauticas exhibet, intel-

 ligenda

ligenda sunt, atque ita haec praecipue pars, quae, ut Valseccius docet, Titulum Pandectarum ad *Leg. Rhodiam de Jactu* omnino redolet, Pandectarum usum in Legibus Pisanorum direptione Amalphitana antiquiorem ostendit. Ex quibus omnibus nunc tandem colligimus, Pandectarum usum etiam ante direptionis Amalphitanae tempora, tam in Italia quam extra eam, licet non obvium & quotidianum, non tamen fuisse, ut vulgo creditur, omnino nullum.

§. CCCCXIII.

Quid de ea sentiendum.

Enimvero ut posterius falsum esse adversus Nihusii & Bononiensium clamores solide demonstravit Herm. Conringius: ita & tota illa historia de repertis Amalphi *Pandectis*, & restituto ea occasione juris Romani studio, admodum suspecta est (α). Primo enim id veterum nemo tradit, & vir doctissimus, Lud. Ant. Murator. *Script. Rer. Ital. Tom. XI.* ad Fr. Raynerii de Grancis Pisani *Poëma de praeliis Tusciae*, quod e saeculo demum XIV. est, observat, hunc primum fuisse, qui *Lib. IV. Pandectas* memoret in depopulatione urbis Amalphitanae repertas, Pisasque translatas. Deinde nescio, quid Pisanos movere potuerit, ut librum hunc pro navatae operae pretio accipere voluerint, nisi ei jam tum aliquis apud Italos honor fuisset. Denique & IRNERIVS ante repertum illum codicem jus civile Bononiae docuit anno MCXXVIII. ceu ipsi Bononienses in epistola ad Nihusium fatentur, & ante eum, teste Odofredo *ad l. 1. D. de just. & jure.* PEPO leges privata auctoritate professus est.

(α) Operae

(α) Operae pretium facturus mihi videor, si uberiorem eorum, quae de inventione Pandectarum vel bene vel male dicuntur, notitiam Cultoribus Juris, non omnia sane rerum subsidia in numerato habentibus, suggeram, non ut eos a meliorum lectione removeam, sed ut potius cupiditatem adeundi ipsos rerum fontes, quantum possim, accendam. Vulgarem de hac re sententiam non melius expositurus sum, quam verbis ejus, qui illam sua auctoritate maxime propagavit, id est, Franc. Taurellii, qui *in Dedicat. Pandect. Florent. a se a.* 1553. *Florentiae editarum* Cosmo Florentinorum Duci ita scribit: *Pandectarum id, seu Digestorum est antiquum volumen Florentiae nunc, olim Pisis, adservatum, cum Amalphi prius omnem supra memoriam fuisset. Inde acceptum Pisani, quod Innocentium II. Pontificem Maximum & Lotarium Caesarem item II. classe adversus Normannum Rogerium juvissent, egregie navatae operae monumentum retulerunt, diuque penes se habuerunt; donec per Ginum Caponium, aeque nobilem ac strenuum virum, Florentini anno Salutis* CIↃCCCCVI. *Pisis in potestatem redactis subjectionis symbolum transtulere. Liber itaque illo ex tempore summa cum cura ac religione, tanquam de coelo delapsus, merito est custoditus. Atque haec ex antiquis Pisanorum annalibus apud Plotium Gryphium eorum civem accepimus. Quibus & Raphael Volaterranus per omnia fere adstipulatur. Et illo multo antiquior Raynerius Grachia Pisanus his libris, quos ante ducentos ferme annos de bello Tusco conscripsit, quod opus inter cubiculares tuos libellos aliquando vidimus. Sed & Plotius idem affirmat, antiquum instrumentum domi se habuisse donationis ejus in Pisanos per Lotarium collatae, quod postea contagiosae pestis periculo vitando inter alia scripta igne consumptum sit. Hunc optimum librum jam quadringentos amplius annos in Etru-*

ria habitum nemo ſatis unquam laudaverit, ſive antiquitatem ſpectemus, ſive ſinceritatem ac fidem. Quis vero dubitet, jam tum Lotarii ſaeculo permagni eundem fuiſſe pretii? neque enim maximus princeps grandi accepto beneficio leve quoddam ac vulgare munus in amicum atque potentem populum contuliſſet &c. Hanc quidem hiſtoriam vel fabulam ad unum omnes poſtea avide exceperunt, & hodie adhuc plures tuentur. Addunt, quod maximi momenti eſt, Lotharium hunc II. Caeſarem Conſtitutione promulgata Jus Romanum in ſcholas & fora Italiae, aliis Juribus omnibus abrogatis, & mox alia Conſtitutione in fora & ſcholas Germaniae introduxiſſe. Ultimae hujus narrationis parti jam interceſſit Frid. Lindenbrogius *in Praefat. Codici LL. antiquarum praemiſſa.* Sed fortius hanc introducti a Lothario Juris Romani fabulam laceſſivit Calixtus, & uberrime confutavit Conringius *de Orig. Jur. Germ. Cap.* 21. *& ſqq.* ipſam tamen de Pandectis Amalphi inventis Piſaniſque a Lothario dono datis traditionem intactam omnino relinquens. Hanc demum donationem aggreſſus eſt Henricus Brencmannus *Hiſtor. Pandect. L.* 1. *c.* 6. *& ſqq.* & *Diſſert. alt. de Amalphi a Piſ. direpta* §. 27. multis argumentis oſtendens, Pandectarum exemplar Piſanis non fuiſſe a Lothario donatum, inventum vero ibidem fuiſſe & a Piſanis inde ablatum in dubium non vocat. Totam vero fabulam Pandectarum in direptione Amalphitana inventarum & Piſas translatarum, & donationis Lotharianae & introducti a Lothario Juris Romani aperto tandem Marte impugnat D. Guido Grandius in Piſana Academia Matheſeos Profeſſor & S. Michaëlis in Burgo Abbas in *Epiſtola de Pandectis ad Cl. Virum Joh. Averanium in eadem Acad. Jur. interpr. celeb. Florent.* 1726. *edita & ib.* 1727. *cum notis variis & appendice veterum monum. recuſa*, qua quidem, occaſione cujusdam judicati de anno

1193.

1193. inter membranas sui monasterii inventi, opinionem H. Brencmanni *de non recepto apud Pisanos ante Saec. XIII. finem Pandectarum jure*, ab illo *Hist. Pand. L.* 1. *c.* 9. defensam, data opera refellit; hac autem occasione, quicquid ad Pandectarum inventionem & restitutionem facit, sollicite excutit. Cum vero in hac Epistola Grandius videatur Petro Blaesensi antiquiorem Pandectarum mentionem adscribere, hanc, quam ejus esse credit, assertionem directe aggreditur, & arrepta occasione ipsius de Pandectarum inventione sententiam evertere conatur Bernardus Tanuccius JCtus & Pisanus D. *ad Nobiles Socios Cortonenses, qui Academici Etrusci dicuntur, Epistola, in qua nonnulla refutantur ex Epistola Guidonis Grandi &c. Lucae* 1728. 12. cui mox G. Grandius S. T. D. &c. *Vindicias pro sua Epistola de Pandectis &c. adversus inanes querelas & oppugnationes Bernardi Tanuccii J. V. D. Stiensis, in eadem Academia Caes. Juris Interpretis &c. Pisis* 1728. 4. opposuit. Cum vero sibi utique deesse nollet Tanuccius, Vindicias has etiam aggressus est, edita *Difesa Seconda dell' uso antico delle Pandette e del ritrovamento del famoso manoscritto di esse in Amalphi &c. in Firenze* 1729. 4. Quibus quidem scriptis acrius, quam optandum fuerat, in se invicem invehuntur eruditissimi Viri, totam tamen de Pandectarum inventione & introductione doctrinam diligenter evolvunt, hoc sane nomine Historiae Juris Cultoribus omnino commendandi. Posterioribus autem, quos belli hujus continuandi gratia scribunt, libris parum novi, quod ad rem nostram faciat, in medium proferunt. Tandem arbitrium litis sibi sumsisse videtur Bartolus Luccabertius, cujus *Nuova disamina della storia delle Pandette Pisane e di chi prima le rammentasse, come ancora d' altre incidenti questioni &c. in Faenza* 1730. 4. prodiit. Quorum quidem operum cum ex ditissimo librorum suorum

thesauro copiam mihi humanissime, uti solet, fecerit Academiae nostrae, imo orbis literarii decus, celeberrimus Schoepflinus noster, ea quidem eo lubentius hic commemoravi, quo magis illa, licet in hac quidem historiae parte utramque paginam faciant, ab iis tamen, qui historiam Juris illustrant, plerumque, quod mireris, vel negliguntur, vel ignorantur. Ut autem rationes, quibus autores allegati totum vulgaris sententiae aedificium destruunt, in compendium contrahamus & uberiori luci exponamus, liceat totam caussam in separatas propositiones scindere, iisque potiores, quibus singulae convelluntur, rationes subnectere. I. erit: *Jus Romanum a Lothario non est introductum in scholas Germaniae.* Probat hanc propositionem 1. defectus Constitutionis, qua id Lotharius egisse dicitur. Qui omnes pluteos excusserunt, & ingentia Constitutionum Imperatoriarum volumina orbi obtulerunt, diligentissimi auctores, nullum hujus Constitutionis vestigium invenerunt, inventuri sine dubio, si unquam ejusmodi Constitutio de re tanti momenti extitisset. 2. Nulla ejus rei in scriptoribus ejus temporis, vel levissima quaeque commemorantium, memoria. 3. Nullus ab eo tempore Juris Romani per Germaniam commentator aut interpres. Ex quo tempore Jus Romanum in Germania doceri coeptum scimus, exercitus commentatorum orbem implevit. Qui fieri ergo potuit, ut, si a Lothario in scholas Germaniae introductum fuisset Jus Romanum, nullus vel sub eo, vel paulo post eum id jus peregrinum, & Germanis plane obscurum aliquot saltem notulis, aetatem sine dubio vel ob rei novitatem laturis, illustrasset. Sed quod 4. rem omnem conficit, nullae tum temporis per Germaniam extiterunt scholae, quibus id opus commendari potuisset, cum vetustissimae, quibus Germania ornatur, Academiae ultra Seculi XV. epocham vix

vix ascendant, & in scholis trivialibus ejus temporis Jurisprudentia doceri non potuerit. II. *Jus Romanum a Lothario non est introductum in fora Germaniae.* Praeter Constitutionis defectum & scriptorum ejus, vel proximi ab eo, temporis silentium probat hanc propositionem fides historicorum alia omnia loquentium. Abbas Urspergensis ad annum 1171. de Friderico Imperatore & Henrico Leone Saxoniae duce scribens: *Imperator*, ait, *ipsum Ducem frequenter evocat ad Curiam, ad objecta responsurum; ubi quidam Principes & fautores Ducis, more Teutonicorum,* QVI SINE LEGE ET RATIONE *voluntatem pro jure statuentes, contra Imperatorem hoc Jus tenere voluerunt.* Idem de Pace Publica ad annum 1187. loquens: *Eo anno*, inquit, *Fridericus Imperator, jam cruce signatus, conventum Principum apud Nurnberg coadunavit, ubi de pace terrae disposuit & in litteras redigi jussit; quas litteras Alemanni usque in praesens* Frieden-Brieff/ *litteras pacis appellant;* NEC ALIIS LEGIBVS VTUNTVR, *tanquam gens agrestis & indomita.* III. erit propositio: *Jus Romanum a Lothario non in scholas Italiae introductum.* Deficit Constitutio, silent scriptores ejus temporis, imo scriptores alia omnia loquuntur. Henricus Cardinalis Ostiensis Heineccio §. *antec. in nota* laudatus introductionem Juris Romani in scholam Bononiensem privato studio & controversiae cuidam grammaticae tribuit. Odofredus Azonis, cujus & erat Ostiensis, discipulus, adeoque ab Irnerio, quem Bulgarus Azonis praeceptor audivit, non multum remotus, *ad L. quaerebatur* 82. *ff. ad L. Falcidiam* dicit, Legum studio Ravennae cadente Bononiam translatum fuisse cum corpore Legum, non uno eodemque tempore, sed primo Codicem, Digestum Novum & Vetus atque Institutiones, *postea*, addens, *fuit inventum Infortiatum sine tribus partibus: postea fuerunt portati*

 tres

tres libri, & ultimo Liber Authenticorum inventus est. Si, antequam Bononiam venit, Ravennae jam viguit ſtudium Legum Romanarum, ſi Pandectae non integrae ſed per partes, non uno tempore, ſed pluribus intervallis Bononiae innotuerunt, quomodo dici poteſt, Jus Romanum uno actu in ſcholas a Lothario introductum? Urſpergenſis vero Abbas ſub finem eorum, quae de Lothario dicit, teſtatur eo, quo *Gratianus Canones & Decreta in unum compilavit*, tempore *Dominum Wernerium* etiam *Libros legum ad petitionem Mathildae Comitiſſae renovaſſe.* Quod in una Bononienſi ſchola privato Mathildis rogatu receptum, id non in omnibus Italiae ſcholis publico Lotharii Imperatoris juſſu introductum dici poteſt. Nec ſatis apparet, cur, ſi Piſanis donatus fuit Pandectarum Codex, illam eodem tempore docere juſſi fuerint Bononienſes. Aut Piſas non erat portandus, ſed Bononiam, aut Piſani eum docere jubendi erant, non Bononienſes. IV. *Jus Romanum a Lothario non in fora Italiae, abrogatis omnibus aliis juribus, introductum.* Defectui Conſtitutionis & ſilentio ſcriptorum ejus temporis addi poteſt uſus aliarum Legum praecipue Longobardicarum, poſt ea tempora in Italia ſuperſtes. Quorſum faciunt inſignia Feudalis Juris *Feud. L. 2. t. 1. 22. 58.* imo & Canonici *in Cap. Raynutius 16. X. de Teſtam.* de uſu Juris Longobardici teſtimonia pluresque autores a Conringio citati, & multo magis ea, quae copioſe de frequente Longobardicarum Legum per Italiam uſu ad Friderici II. usque tempora dicuntur a Giannone *Hiſt. de Naples paſſim & maxime T. II. L. XI. Ch. 2.* qui plane adhuc tempore Caroli V. non nullum earum in Italia uſum fuiſſe oſtendit, ibid. *T. II. L. X. ch. 11.* vid. etiam G. Grandii *Epiſt. de Pandect.* §. 14. *& in not.* 18. *p.* 69. *& ſq.* V. *Pandectarum Exemplar non fuit Piſanis a Lothario Caeſare in praemium praeſtitae*

in

in direptione Amalphitana operae donatum. Nemo unquam vel conjecturis assequi potuit, qui factum fuerit, ut Pisani mercaturae & lucro quaerendo unice fere intenti in praemium maximorum & laborum & sumtuum vel petere vel saltem accipere voluerint unius libri peregrini Codicem antiquum; cum, si Jus Romanum jam antea cognitum in Italia fuerat, uti supra probavimus, non tanti potuerit esse Pandectarum Codex, cujus jam plura debebant passim extare exemplaria; si vero nondum introductum fuit, uti vulgo quidem creditur, non nisi divinando assequi potuerint Pisani, hunc quidem Codicem maximi aliquando usus & pretii futurum esse. 2. Non parum auget difficultatem Falco Beneventanus, qui Pisanos ab illa expeditione Amalphitana multis divitiis locupletatos domum rediisse scribit; quorum tamen, si solum praemium fuit Liber ille Pandectarum, loculos non multum ditatos & rationes mercatorias vix aliquo capite auctas fuisse existimarem. 3. Magis adhuc urget, quod Lotharius Imperator in prima expeditione Amalphitana absens, & Pisanis ob Ingelbertum Tusciae Ducem, cum quo ipsi de investitura lis erat, defensum subiratus, nec in secunda expeditione satis ipsis placatus, ne levia quidem cum ipsis liberalitatis commercia habuisse videatur. 4. Incendium autem illud instrumenti Donationis, quod Plotius, referente Taurellio, jactat, uti Brencmanno & Grandio, ita sane & nobis merito suspectum videtur. VI. *Pandectae nec in direptione Amalphitana inventae, nec a Pisanis inde domum perlatae fuerunt.* 1. Altum sane scriptorum omnium ejus temporis, diligentissimorum etiam, de hac inventione & ablatione silentium deprehendimus. Chronica Pisana ab Ughellio edita, alia ab anno 688. ad 1136. alia ab anno 971. ad an. 1178. alia denique ab anno 1104. ad an. 1188. deducta, utramque expeditionem

tionem Pisanorum contra Rogerium Siciliae Regem, priorem an. 1135. posteriorem an. 1137. susceptam, & ipsam direptionem Amalphitanam commemorant, nullam tamen Pandectarum mentionem faciunt. Falco Beneventanus S. Palatii Apostolici eo tempore Notarius, Innocentii II. partibus adhaerens, atque ita Pisanorum causae favens, expeditionemque & depopulationem Amalphitanam sollicite describens, nihil de Pandectarum libris loquitur. Alexander Abbas Telesinus Amalphitanam direptionem narrat, Pandectas silet. Romualdus Guarna ab an. 1153. Salernitanus Archiepiscopus nullam in *Chronico suo* Pandectarum, sed tamen Amalphitanae direptionis mentionem facit. Qui omnes aut id, quod commemorare debebant, quasi conspiratione facta celarunt, aut, quod sub oculis ipsorum gestum est, ignorarunt, aut, nisi me omnia fallunt, id, quod omittunt, figmentum esse, unanimi silentio probant. Nequicquam Tanuccius minima haec esse & litteraria tantum, ab historicis praetereunda, dicit. Si minora commemorant historici illorum temporum, si levissima quaeque exponunt, cur hanc solummodo rem tanto contemtu omnes exceperint, ut ne uni quidem illorum vel verbulum ejus rei exciderit, equidem non video. Sed quomodo potuit viris, pro genio quidem saeculi sat doctis, adeo leve videri id, quod, si verum est, non potuit non Jurisprudentiae ejus temporis, saltem Pisanae, faciem aliquantum mutare. Unde vero tandem recentioribus, quos Taurellius & nunc Tanuccius laudant, autoribus fides erit, si nullus antiquiorum ejus, quod hi commemorant, auctor est? Ex altera autem parte producuntur testes, illis quidem aliquot plane seculis recentiores. Primus est saeculi XIV. scriptor, Taurellio Raynerius Grachia, Muratorio autem *Scriptor. Ital. T. XI.* Raynerius de Grancis dictus, qui Poëmatis *de*

Prae-

Praeliis Tusciae, quod ob rudem & horridum sermonem *caliginosum* in ipso fronte a Muratorio appellari meruit, *Lib. III. versus finem* hujus rei ambiguam & subobscuram mentionem facit. Jungendus est, qui ad idem seculum referendus, auctor Chronici Pisani, quem sub *antiquis Pisanorum Annalibus* Taurellius innuit, cujusque verba Brencmannus inter Judicia *de Pand. Florent. p.* 410. ex Ludovico Bolognino exhibet. Qui quidem, licet propius ad direptionis Amalphitanae tempora accederet, tamen ob multos errores, quorum ipsum reum facit Brencmannus *Diss. alt. de Amalphi a Pisanis direpta* §. 27. quosque ipsi parum feliciter abstergere conatur Tanuccius *Epist. ad Cortonenses* §. 8. non multum ponderis vulgari sententiae adderet. Quicquid autem de illius quidem obscuritate, de hujus vero levitate dicendum, uterque tamen a re, de qua quaeritur, duobus seculis remotus in silentio antiquiorum parum fidei meretur. Reliqui, qui allegantur his, quos nominavimus, omnes recentiores sunt. Audiantur ergo & hic Baronii verba *Annal. Eccles. T. I. n.* 12. *Quod a recentiori autore de rebus antiquis sine alicujus vetustioris autoritate profertur, contemnitur*; vel quae Conringii sunt *in Praef. ad Libri de O. J. G. editionem primam* : *Quicquid de rebus humanis antiquis, neque illius aetatis, qua sunt gestae, neque proximorum aliquot saeculorum fide dignis monumentis traditum est, illud fidem non meretur, utut heri & nudius tertius vulgo credi coeperit.*

§. CCCCXIV.

Res itaque, nisi me omnia fallunt, ita se habet. Juris civilis in foris Italiae jam a Justiniani temporibus magna fuerat auctoritas. At quum in scholis, rudibus istis saeculis, vix quis-

Quomodo juris studium Bononiae florere coeperit.

quisquam reperiretur, qui cupidae legum juventuti viam ad jus civile monstraret: * Bononiae eam artem profiteri coepit primum PEPO **, ac deinde IRNERIVS (α), Germanus, quem Constantinopoli jus didicisse, scribit Innoc. Ciron. *Obs. Jur. Can.* V, 5. Ex eo quum plures profecissent, iique & ipsi scholas juridicas aperirent: tantus undique Bononiam factus est concursus, ut jus civile plerisque tum primum renasci videretur. Inde & in Gallia PLACENTINVS, in Anglia ROGERIVS, posteaque ACCVRSIVS (β), alibi alii jus Romanum professi sunt, ut brevi in universa Europa id studium propagaretur.

* Regnasse Seculo VII. barbariem, & in Occidente solos fere clericos studia literarum excoluisse, neminem latere potest. At miselli hi homines eruditionem omnem finibus coërcebant angustissimis, ita quidem, ut nefas ipsis videretur, si quis ex eorum numero, profanas vellet attingere litteras. Latine balbutire discebant, putabantque multum se profecisse, si Patres Ecclesiae, Canones, & vulgatam Scripturae S. versionem legere possent. Ipsa Romana curia vetabat longius progredi, quod docet me Gregorii M. *Epistola* 48. *Lib. IX. Edit. Lugdunens.* qua Desiderium, Galliae Episcopum, vehementer increpat, quod artem Grammaticam nonnullos docere ausus esset. *Pervenit ad nos*, inquit, *quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam Grammaticam quibusdam exponere. Quam rem ita moleste suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, ut ea, quae prius (de vestris studiis) dicta fuerunt, in gemitum & tristitiam verteremus, quia in uno se ore cum Jovis laudibus Christi laudes non capiunt. Unde si post hoc, nec vos nugis & secularibus literis*

teris studere contigerit, Deo nostro gratias agimus. Inde colligitur, quare factum sit, ut paullo post, barbarie magis invalescente, nemo inventus sit, qui latissima Pandectarum scripta interpretari valeret. R.

** Hunc PEPONEM plerique magnis convitiis proscindunt, sequuti auctoritatem Odofredi *ad l. jus civile 6. D. de just. & jure. Hic* PEPO, inquit Clar. Brencmannus, *quem merito peponem dixeris aut fungum, plane nullius nominis fuit. Unde etiam passim, misso eo, primus Irnerius auditorium juris aperuisse dicitur.* Vid. *Hist. Pandect. Lib. I. cap. 9. p. 52.* H.

(α) Quod hic Irnerius, qui & ipse quandoque Guarnerius, Warnerius, Wernerus audit, idem sit cum Guarnerio illo Lanfranci socio, cujus ad §. 412. mentionem fecimus, affirmat G. Grandius *Epist. de Pandect.* §. 12. negat *ibid. not.* 14. *p.* 64. ideo quidem, sed, ut videtur, immerito reprehensus a Tanuccio, cum rationibus omnibus probe subductis sententiam mutasse, nemini vitio verti possit. Et hanc quidem posteriorem sententiam veriorem esse existimamus ob multitudinem testium, qui Irnerium hunc ad tempora Lotharii Saxonis pervenisse affirmant, nec non ob discipulorum, quos habuit, Bulgarum, Martinum, Hugonem & Jacobum, aetatem, qui a Friderico I. in consilium in Roncaliensi conventu 1158. adhibiti dicuntur. Quod vero ad aetatem hujus Irnerii attinet, eum G. Pancirollus, J. Fichardus, Marcus Mantua, Valentinus Forsterus, Bartholdus Nihusius aliique anno demum 1190. obiisse dicunt. Verum G. Grandius solide demonstravit *Epist. ad Pandect.* §. 12. *n.* 14. Irnerium ante annum 1150. decessisse, quod Ugo s. Ugutio Vercellensis, circa annum 1196. in Episcopum electus in *Glossa ad C. post appell.* §. *forma C. 2. q. 6.* dicat, Librum Decreti *docente Jacobo Bononiensi in Legibus & Alexandro in Theo-*

Theologia, qui fuerit postea Alexander III. anno 1150. editum esse. Cum vero constet, Irnerio in schola Bononiensi successisse Jacobum, ipsius praeceptoris morientis suffragio commendatum, inde plenissime convincitur, Irnerium ante annum 1150. defunctum esse. Ulterius progreditur Grandius, Irneriumque plane ante annum 1145. fato functum docet, argumentum inde ducens, quod Alexander, qui eodem, quo Jacobus Irnerii successor, tempore, teste Ugone Bononiae docuit, a Ciacconio dicatur eo anno ad Cardinalitiam dignitatem promotus, quod quamvis ad extrema anni 1150. tempora argumentis indubiis Grandius referat, cum tamen is ex Codicis Vaticani autoritate apud Baronium aliquot annis antea Canonicus Pisanus fuerit, inde eum anno 1145. Bononia discessisse, adeoque cum Jacobo Irnerii successore docere desiisse, & hinc ante illum sane annum Irnerium decessisse concludit. Imo ante annum 1140. Irnerium e vivis excessisse Grandius contendit, quod ex Bartholomaei Brixiensis supputatione Pancirollus *de claris LL. Interpr. L.* 2. *c.* 16. dicat, hunc Jacobum anno 1161. obiisse, & ex *quadam Consultatione* Jacobi Torti Papiensis constet, eum *plus quam quatuor lustris juris Cathedram moderasse*, atque ita Irnerio ante annum 1140. jam successisse. Si anno demum 1190. defunctus esset Irnerius, mira quadam fati acerbitate quatuor suis discipulis, omnibus in aetate provectiori defunctis, 20. aut 30. annorum intervallo superfuisset; nec facile excogitari posset ratio, cur Fridericus Imperator an. 1158. non praeceptorem, sed discipulos, & quidem quatuor, in consilium adhibuisset. Cum autem ex eo, quod Irnerium ad an. 1190. pervenisse fingant, multi Urspergensem Abbatem erroris convincere conentur, quod is Irnerium Mathildis Comitissae, jam an. 1115. defunctae, rogatu Jus Romanum in scholam Bononiensem intro-

introduxisse dicat, hujus quidem argumenti vis ex iis, quae de Irnerii obitu modo dicta sunt, omnino convellitur, cum absurdum utique non sit, eum qui ante annum 1140. mortuus est, jam ante an. 1115. docuisse.

(β) Franciscus Accursius, non pater, sed filius ab Eduardo I. Anglorum Rege Bononia in Angliam vocatus fuit, & Vicecomiti Oxoniensi literis Regiis imperatum, ut illi *liberet manerium* (aedes Regias s. Castrum) *Oxoniense ad inhabitandum una cum uxore sua & familia.* Discedendi facultatem Bononienses, sub poena publicationis bonorum, ipsi negarunt. Ipse iis illudens, bonis omnibus amico venditis, discessit, atque per aliquod tempus Tolosae subsistens, ibi Jus Civile docuit, & cum audiret, bona tamen publicata esse, Anglia neglecta, Bononiam reversus, bonorum restitutionem impetravit, ibique mortuus est. v. Panciroll. *de Clar. LL. Interpr. L. II. c.* 29. Selden. *Dissert. Histor. ad Fletam c.* 8.

§. CCCCXV.

Primi, qui ibi post Irnerium sub Friderico I. jus docuerunt.

Hinc jam sub Friderico I. Imp. clari fuerunt primi Irnerii discipuli, MARTINVS GOSIAS, Cremonensis, BVLGARVS, HVGOLINVS (sive Hugo) a PORTA RAVENNATE, & IACOBVS (α), quos Imperator, quum anno Christi MCLVIII. comitia haberet in campis Roncaliensibus, in consilium adhibuit. Radevic. *de Gest. Fridr. Imp. II*, 5. Otto & Acerb. Moren. *de Reb. Laud.* apud. Leibnit. *Script. Rer. Brunsvic. Tom. I. p.* 818. quibus Bononiae jus docentibus, adeo ibi floruit schola, ut idem laudatissimus princeps, antequam expeditionem

Pp in

in Palaeſtinam ſuſciperet, peregrinos, Bononiam ſtudiorum cauſſa confluentes, pulcherrimo ornaret privilegio, poſtea inſerto Codici Juſtinianeo in *Auth. Habita. C. ne fil. pro patre.*

(α) Quae fuerit Irnerii de ſuis his quatuor diſcipulis ſententia, ipſe morti proximus oſtendit. Ita enim Morena *de rebus Laudenſ. apud Leibnit. Script. Brunſv. T. I. p.* 818. *Iſtorum autem quatuor Doctorum & quamplurimorum aliorum fuit Magiſter Dominus Guarnerius, Doctor antiquus. Ad quem, cum in extremis laboraret, acceſſerunt ſui ſcolares dicentes: Domine quem vultis poſt mortem veſtrum Doctorem nobis conſtituere? Quibus ipſe reſpondit per haec duo carmina:*

Bulgarus os aureum, Martinus copia Legum,
Mens Legum eſt Ugo, Jacobus id quod ego.

Et ſic dictus Jacobus fuit Doctor &c.

§. CCCCXVI.

Eorum ſucceſſores.

Praeter quatuor iſtos inter primos JCtos Bononienſes celebrantur ROGERIVS VACARIVS (α), qui in Angliam jus civile intulit, Jo. Sarisb. *Policrat. VIII*, 22. Selden. *Diſſ. ad Flet. VII*, 2. *ſequ.* OTTO PLACENTINVS (β), qui primus Montiſpeſſuli jura interpretatus eſt, PYLEVS, qui Bononiae & Mutinae docuit, ALBERICVS A PORTA RAVENNATE, AZO, JCtorum ſua aetate princeps, & non minor hoc praeceptore ſuo ACCVRSIVS (γ), Florentinus, cujus in illis tenebris doctrinam admirabilem ipſi laudant Jac. Cujac. *Obſ. XII*, 16. & Franc. Duaren. apud Mornac. *ad l.* 2. §. *hoc autem* 21.

C. de

C. *de vet. jur. enucl.* * quod eo magis mirandum, quo tardius eum, quippe jam quadragenario majorem, (♂) ad ſtudia ſe contuliſſe, ſcribunt. Obiit anno MCCXXIX. aetatis LXXVIII. Vid. Guid. Pancirol. *de Clar. Leg. Interpr. II*, 29.

* Et recte quidem laudatur ACCVRSIVS, qui omnes ante ſe interpretes Graecos & Latinos longe ſuperavit, nullum omnino etiam e poſteris parem habiturus, niſi ei ſaeculum humaniorum litterarum antiquitatisque lumen denegaſſet. Recte Jan. Vinc. Gravina *de ortu & progr. jur. civ.* §. *CLV. In ſenſibus veſtigandis adeo fuit acutus, & ſollers, perſpicuus autem in verbis, & ſobrius, felixque in abditis ſententiis eruendis, ut niſi temporum barbaries antiquitatis ei lucem & ſermonis elegantiam ademiſſet, nullam fortaſſe laboris partem reliquiſſet eruditis recentioribus.* Unde merito viro docto ſtomachum faceſſit eorum non dicam inſolentia, ſed immanitas, qui quum ex ACCVRSIO ſapiant, tamen ſicubi quid nebeculae occurrit, ſtatim perſtrepunt & cachinnos tollunt, nec naevos condonant homini, qui illi non juris inſcitia, ſed temporum injuriis haeſerunt, neque cogitant, tanto magis admirandum eſſe ACCVRSII ingenium, quod & iſtis praeſidiis deſtitutum, acutius nonnumquam vidit, quam quisquam poſterorum, quibus nihil, quod ad elegantiores litteras & antiquitatem pertinet, defuiſſe crederes. H.

(α) Cum Theobaldus, Archiepiſcopus Cantuarienſis, primus per Angliam Legati nati titulo ab Innocentio II. P. R. ornatus, ex itinere Romano, quod pallii petendi gratia ſuſceperat, rediret, ii, qui in comitatu ejus erant, vel ut Sarisberienſis loquitur, *domus ejus*, exemplaria Juris Juſtinianei tum in Italia maximopere refloreſcentis, in Angliam attulerunt. Inde Rogerius, quem aliqui & Froge-

Frogerium, male *Frigerium* dicunt, *gente Longobardus*, *vir honestus & Jurisperitus*, uti *Chron. Norm. ab an.* 1139. *ad an.* 1238. testatur, tum quidem Prior, postea vero Abbas Beccensis, mox Archiepiscopus Cantuariensis rite electus, consentiente etiam Rege Henrico II. sed, cum dignitatem hanc omnibus modis & viribus a se amoliretur, tandem, licet aegre, *ab electione absolutus*, teste Gervasio Dorobernienfi *in Chron.* Vacarius a *vacando*, quod Juris lectioni *vacaret*, uti *Accursius* ab *accurrendo*, quia, ut ipse explicat, *accurrit & succurrit contra tenebras Juris Civilis*, nomine appellativo secundum argutias ejus seculi dictus, Jus Justinianeum in Anglia publice & cum successu an. 1149. docere coepit. Cum vero Stephanus Rex Theobaldo Cantuariensi, quod injussu suo ad Concilium Remense profectus esset, adeo infensus, ut eum etiam proscripserit, & Henricus Episcopus tunc Wintoniensis, qui magna apud Regem gratia utebatur, Theobaldo rebusque ejus summo conamine adversari solitus fuerit, hoc odio Rex permotus fuisse videtur, ut Jus Justinianeum auspiciis Theobaldi in Angliam illatum & ibidem doceri coeptum proscriberet, & Rogerio silentium indiceret. Postquam autem Theobaldus in gratiam cum Rege redierat, mox Edictum Regium vel revocatum fuit vel contrario usu evanuit. Et hinc lucem capiunt ultima Sarisberiensis verba: *Sed Deo faciente eo magis virtus Legis invaluit, quo eam amplius nitebatur impietas infirmare.*

(β) Acerrimus Rogerii aemulus, gloriae nimium cupidus, & laudis ab aliis acquisitae maxime invidus, nomini Rogerii tenebras se offusurum ipse arrogantius jactans, *Summam* composuit, qua Rogerii *Summam* omnino abolere studuit, & finem sibi propositum ita etiam obtinuit, ut Rogerii *Summa* jam diu fere ignoretur. Ipse tamen aemulum etiam gravem expertus est Azonem

nem, ita ut is aliquando in partem officii, quod Placentinus in ſchola Montiſpeſſulana exercebat, admiſſus fuerit, & quod Placentinus compoſuit trium extremorum Codicis librorum compendium, ſub nomine Azonis allegetur. vid. Panciroll. *de clar. LL. interpr. L. II. c.* 20. & 25. Selden. *Diſſert. Hiſtor. ad Flet. cap.* 7.

(y) Laudes quibus hic ornatur Accurſius, cave ne ultra, quam vellet ipſe Heineccius &, quem ipſe ſequitur, Cujacius, extendas. Magnus eſt Accurſius, ſi comparetur cum ſeculi, quo vixit, & eorum, qui proximis ante & poſt ipſum ſeculis Jura exponere aggreſſi ſunt, ruditate, quorum pleroſque magno poſt ſe intervallo reliquit. Multo judicii acumine nec minori diligentia aliorum Summas & Gloſſas collegit, & ita in ordinem redegit, ut cuivis Juris textui prædeceſſorum ſuorum & ſuas gloſſas ſubjungeret, adeo ut poſt ipſum nemo gloſſas ſcribere auſus ſit. Illam etiam non raro calamitatem expertus eſſe videtur, quod, ſi quid ab aliis perperam dictum, vel aliis, qui in ea gloſſarum ſerie junguntur, minus bene reſpondens conjunxerit, & forſan, ut fieri ſolet, autoris nomen, quod litera initiali notare ſolebat, incuria librariorum exciderit, id quaſi ab ipſo dictum nunc cenſeatur, ipſique, tanquam ejus mali autori, praeter meritum imputetur. Inique etiam cum ipſo agi facile crederem, quod tritum illud: *Græca ſunt, legi non poſſunt*, ipſi nimis dure & contra mentem ipſius adſcribatur. Licet enim huic forſan accuſationi occaſionem dederit, cum *ad* §. 1. *de Emt. Vend.* verb. *verbis* addiderit: *ſcilicet Græcis, quæ legi non poſſunt*, id tamen utique non videtur intellexiſſe, quod Graeca omnia legenda non ſint, qui *ad L. 6. ff. de bon. poſſ.* diſertis verbis dicit: *Graecae litterae poſſunt intelligi & legi;* ſed potius, uti acute ſuſpicatur Ill. Boehmerus *Diſſ. de Scripturis non legibilibus* §. 3. cum forte in exemplum

 male

male conſcriptum inciderit, in quo litterae Graecae negligenter pictae vel antiquitate exeſae vel obductae erant, reſpondiſſe videtur: haec quidem Graeca eſſe, ſed legi non poſſe, non quod Graeca ſint, ſed quod litterarum ductus minus bene appareant. Quicquid vero horum ſit, licet ipſe vicerit collegas omnes, ſeculi tamen ſui tenebris plus quam Cimmeriis immerſi, omnibus plane purioris philoſophiae, antiquitatum & hiſtoriarum ſubſidiis omnino denudati infelicitatem vincere utique non potuit, atque ita in tanta optimarum litterarum, qua hodie fruimur, luce parcius a nobis conſulendus. Nec alia ſane mens videtur fuiſſe Cujacio Accurſium eo, quem Heineccius allegat, loco non aliter, quam comparatione cum Bartolo inſtituta laudanti, ejusque ſententias hujus *fictionibus vanis & aegri ſomniis* praeferenti, in *Obſerv. L. IV. c.* 3. tamen Accurſium in eundem cum aliis Gloſſatoribus cenſum *ſemijurisconſultorum* referenti. Duarenum vero, ſi quid usquam laudis tribuit Accurſio, ego ſane miror, cum ubivis alias arrepta quacunque occaſione, etiam ubi opus non erat, Accurſii & Accurſianorum *coecitatem*, *inconſtantiam*, *nugas*, *ſomnia*, *ſententias abſurdas*, *ridiculas*, *perridiculas*, juſto forſan acrius exagitet, eum *vatem*, *non interpretem*, *& quidem vanum vatem*, ne quid durius dicam, appellans. v. *Opp. edit. Wechel.* 1598. *p.* 67. 85. 153. 154. 166. 319. 588. 589. Fortem quidem Accurſius cum collegis ſuis defenſorem nactus eſt Albericum Gentilem *in Dialogis de Juris Interpretibus*; ſed ratio, qua ipſe motus videtur, nec Accurſio nec ſibi laudi cedit, quam Guil. Hieron. Brucknerus *in Progr. Inaug. de Accurſianis & Alciateis* 1695. ita reddit: *Scilicet ſoli ferme Itali celebres fuerant, tanquam perfecti & conſummati JCti. Hanc popularium ſuorum gloriam elegantiori litteratura invaleſcente, per extraneos, praeſertim Gallos, inanem*

vel

vel minimum dubiam reddi, non sine stomacho ferebat Gentilis. Ut igitur partam Italis conservaret dignitatem, pro barbarie, in qua per aliquot secula vixerant, contra amoeniora studia operose disseruit & propterea utrique parti Italos dedit Choragos Accursium & Alciatum, dum pro mucore & stribligine pugnantes Accursianos, pro politioribus litteris certantes Alciateos vocavit, ut vel hoc pacto, sive vincerent barbari, sive vincerentur, per Duces, quorum auspiciis dimicaretur, Italis suus constaret honos. v. Brunq. *Hist. Jur. P. III. m. 2. c. 5. §. 5.* Qui cum Alciateis, vel, ut alii loquuntur, schola Cujaciana versari dum possunt, ad Accursianos suos redire malunt, mea quidem pace quantocyus eant & aurum in stercore quaerant. Ego has ipsis delicias utique non invideo, nec in partes venire gestio. Similes quaerant labra lactucas, per me licebit. Bibat ex lacunis, plus quam satis est, qui clarum ex puro fonte liquorem haurire aspernatur.

Dulcius ex ipso fonte bibuntur aquae.

(δ) Alii eum an. aetatis 28. v. Panciroll. *de clar. LL. interpr. L. II. c.* 29. alii 37. v. Popebloунт *Censs. aut. ad annum* 1223. *p.* 406. Forster. *Hist. Jur. L. III. C.* 12. ad Jurisprudentiam accessisse scribunt. Qui quadragesimum annum assignant, illi tantum dicunt, quod ad Azonem audiendum hoc aetatis anno accesserit, non negantes, quod Juris studio jam ante sub aliis operam dederit, ita forsan cum prioribus conciliandi. v. Mascov. *in Not. ad Gravin. de orig. & progr. Jur. Civ.* §. 155. Aliud ex Volaterrano de anno mortis & nativitatis dubium vide in Bayle *Dict. Hist. & Critique v. Accurse Not. F.*

§. CCCCXVII.

Hi & eorum auditores, a Guid. Panciro- Summae lo & Gravina recensiti, non modo viva & glossae

ab illis scriptae. voce jura publice docuerunt, sed & scriptis suis ista illustrare conati sunt. Eorum vero scribendi labor in eo constitit, ut quidam jus in breviores veluti positiones, vel, uti ipsi vocabant, SVMMAS contraherent, alii in partiendo augendoque corpore juris desudarent, alii Graecorum exemplo breviores GLOSSAS, seu Scholia, singulis juris partibus adjicerent. Inter Summistas, quos vocant, praecipui sunt ROGERIVS & AZO, cujus *Summa aurea* prodiit *Lugd.* 1596. 4. Glossas vero aliorum, & maxime AZONIS collegit, suasque adjecit ACCVRSIVS, atque ita anno MCCXX. perfecta est illa GLOSSA, quae deinde corpori juris addita, non minorem fere in foro auctoritatem, quam ipsae leges, obtinuit. * (α)

* Nota sunt illa Raphaelis Fulgosii in *l. si in solutum 6. C. de obl. & act. Nostis, quanta sit auctoritas Glossatoris. Nam heri dixit Cynus, Glossam timendam, propter praescriptam idololatriam per advocatos, significans, quod sicut antiqui adorabant idola pro Diis, ita advocati adorent Glossatores pro Evangelistis. Volo enim pro me potius Glossatorem, quam textum. Nam si allego textum, dicunt advocati diversae partis, & etiam judices: Credis tu, quod Glossa non ita viderit illum textum, sicut tu, & non ita bene intellexerit, sicut tu? Ego recordor, & sit istud pro novo, quod dum essem scholaris, eram satis acutus, & dum semel essemus socii multi in una collatione, ausus fui unum textum allegare contra sententiam doctoris mei: tantam audaciam habui. Dixit unus socius, tu loqueris contra glossam, quae dicit sic. Et ego respondi, etsi glossa dicit sic, ego di-*

co

co sic, ignarus auctoritatis glossatorum. Credebam enim, quod essent speciales apostillae, quae sunt in libris Grammaticae, sicut super Virgilio & Ovidio. Sed tamen non ita est. Fuerunt enim Glossatores maximae scientiae viri & auctoritatis. H.

(α) Quod olim Glossa non minorem in foro, quam ipsae Leges Romanae, acceperit auctoritatem, certissimum est. Sed quaeritur, quid nunc obtineat? Quodsi quis hodie in foro Legem Juris Romani allegaret, ejusque sententiam adhibitis bonae interpretationis regulis in claram lucem deduceret, huic vero sententiae obstaret Glossae auctoritas; an in hac pugna Legis cum Glossa haec illam vincere debebit? Mirandum sane, quod & hodie multi JCti, inter praestantiores etiam referendi, in hac causa pro Glossa, non pro Lege, victricem sententiam dicturi sint. Argumentum palmarium, imo unicum, quo nituntur, ex principio auctoritatis, qua Jus Romanum in foris Germaniae gaudet, petitur. Nempe Jus Romanum autoritatem in foris Germanicis accepit, non ex voluntate Legislatorum Romanorum, quibus Germania non paruit, sed ex libera voluntate Germanorum, qui illud non uno actu, sed quotidiano temporis & usus progressu receperunt, introduxerunt, firmarunt. Acceperunt id autem ab iis ipsis, qui Glossarum autores, vel saltem Glossarum immodica veneratione imbuti fuerunt. Ergo cum Jure Romano simul Glossae sententia, imo Juris Romani non alia sententia, quam quae & Glossae esset, transiit. Ergo, quam Glossa dicit esse Legis sententiam, ea sive cum Lege vere consentiat, sive non consentiat, recepta tamen est ab iis, quibus liberum erat, quodvis Jus, Romanae etiam Legi contrarium, recipere; atque ita Legi, quae, in quantum a Glossa recedit, non recepta videtur, praeferenda. Hanc argumentandi rationem eo plane extendunt, ut

 cum

cum a Glossatoribus 98. tantum Novellae agnoscantur, & numerus earum, quae in corpore Juris Justinianei exhibentur, ad 168. ascendat, non aliam ad decidendas causas forenses allegari posse contendant, quam quae a Glossatoribus agnita sit, secundum tritum illud: *quod non agnoscit Glossa, non agnoscit Curia.* v. Gottfr. Ludov. Menckenii *Diss. de Novellarum Glossatarum & non Glossatarum auctoritate.* Ego vero, si quid hac in parte mei est judicii, non diffiteor, hanc sententiam olim, primis scilicet recepti Juris in Germania temporibus, in Germania & obtinuisse & obtinere debuisse, non quod Germani tum temporis privati Doctoris cujusvis sententiam Legi praetulerint, sed quod in illa caligine seculi ex nimia veneratione Praeceptorum suorum nihil Legis Romanae esse crediderint, quod hi ejus esse negassent. Ex eo vero tempore, quo plenior lux literis affulsit, atque quid Juris Romani, quid Glossatorum sit, distinctius apparuit, quo Leges Imperii non errores & nugas Glossatorum, sed Jus Justinianeum, nec hujus tantum hanc vel illam partem, sed Jus Justinianeum integrum, &, uti loquuntur, *in Corpore*, approbarunt & confirmarunt, menti sane Legislatorum Germanicorum Jus Justinianeum ita approbantium & confirmantium contrarium omnino videtur, partem Corpore Juris Justinianei comprehensam, non aliam ob causam, quam quod illa quondam Glossatoribus vel displicuerit, vel ignota fuerit, protinus abjicere, aut Legem ipsam Justinianei Juris negligere, ut Accursio aut Accursianis, qualemcunque demum sententiam foventibus, litium omnium arbitrium & illimitatum fori regimen unice permittatur. Liceat Constantini verba *in L. 2. Cod. quae sit longa consuet.* paulum immutata mea facere: Glossae aliqua *auctoritas est: verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat, aut Legem.*

§. CCCCXVIII.

§. CCCCXVIII.

Ad partiendum augendumque corpus juris pertinet labor eorum, qui Pandectas in DIGESTVM VETVS, INFORTIATVM, & NOVVM diviserunt, quam ineptam partitionem tribuunt BVLGARO. Paullo magis operae pretium fecit sive BVLGARVSO, sive, ut alii malunt, BVRGVNDIO, vel BERGVNTIO, qui Graecos in *Pandectis* & *Codice* textus Latinitate donavit. Panciról. *de Clar. Leg. Interpr. II*, 15. Laurent. Pignor. *Epist. Symb. XXXIX* quamvis, vitiis haud carere illam versionem, ostenderit Menag. *Amoen. jur. Cap. XXXIII.* Contra minus concinna est partitio *Novellarum* in novem partes, quas *novem authenticarum collationes* barbare vocavit idem BVRGVNDIO.

Quid in Justiniani libris innovarint.

§. CCCCXIX.

Sed omnium maxime notabiles sunt additiones AVTHENTICARVM, quas vocant, & librorum FEVDALIVM. Confecerant cum Irnerius, tum alii quidam, ex *Novellis* certas positiones (α) juris novissimi, quibus ipsis *Codicis* legibus derogatum esse observarant (β). Addiderant alii similes quasdam periochas, ex legibus potissimum utriusque Fridrici Imp. (γ) decerptas. Has omnes sub titulo AVTHENTICARVM *Codici* inseruit nescio quis, ut eo facilius reperirent studiosi, quid novis legibus mutatum sit: quamvis

Authenticae Codici insertae.

vis nonnumquam a *Novellarum* ſenſu aberraſſe earum auctores, res ipſa loquatur. De Authenticarum auctoribus & erroribus videndus eſt IO. STRAVCHIVS in *Irnerio non errante*, & inter quos acris ea de re contentio fuit, AL. ARN. PAGENSTECHERVS *Sicilim. Manip. III.* & *Irnerio injuria vapulante*, ac V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK *de auctore auctoribusque Authenticarum*, quod cum aliis opuſculis prioribus nuper recuſum eſt *Lugd. MDCCXXX.* 4.

(α) Non aliam eſſe Authenticarum ex Novellis excerptarum naturam confirmat Joannes Gloſſator *in Summa ad Collat. VI. Conſt.* 3. i. e. ad Nov. 72. *Illud in ſumma not. quod ex hac Conſtitutione duae Gloſſellae ſ. auth. in Cod. ponuntur &c.*

(β) De Authenticarum ex Novellis Juſtinianeis excerptarum autore tres maxime ſunt eruditorum ſententiae. Alii Irnerio omnes adſcribunt, alii nullas, alii, quos ſequitur Heineccius, nec omnes, nec nullas. Irnerio omnes tribuunt Authenticas JCti Carolo Molinaeo antiquiores tantum non omnes, pauci dubie loquuntur: *Irnerius vel quisquis Authenticarum autor fuerit*, nullo tamen haeſitationis momento addito. v. Strauch. *Irner. non errant. c.* 2. §. 3. & *Byncker sh. de auctore auctoribusve Authent. in praef.* Sed non deſunt etiam poſt Molinaeum, qui eandem, quae antiquiorum eſt, ſententiam fovent, inter quos praecipue nominamus Guidonem Pancirollum *de Clar. LL. Interpr. L. II. c.* 13. & Janum Vincentium Gravinam *de Or. & Progr. Juris Civ. L. I.* §. 143. Rationes ſuae ſententiæ habent I. famam diuturni temporis v. Strauch *l. c. c.* 2. §. 1. II. multitudinem autorum idem ſentientium, quorum tot fuiſſe, *quot ſufficere dixeris ad indu-*

cen-

cendam opinionem, *ut ajunt*, *communem*, Bynkershoekius testatur *l. c. C. I.* III. Autoritatem Azonis, cujus *in Comm. ad Tit. Cod. de SS. Eccl. in Authent. hoc jus porrectum n.* 45. haec verba sunt: *Dominus Y* (sine dubio Irnerius) *tanquam vir subtilis posuit quædam de Authentica illa in istam & ita ex praedictis duabus Authenticis hanc compilavit &c.* adde etiam ejus *Summam ad Tit. de SS. Eccles. n.* 13. *prope finem*, & in *Comm. ad Tit. Cod. de L. C. n.* 5. *ubi: assignavit hic incidenter Dominus Yr. duas Authenticas &c.* IV. Testimonium Odofredi *in Comm. ad Auth. Qui res &c. Cod. de SS. Eccles. n.* 3. ita loquentis: *Or Signori*, *vos non debetis hic plus habere in ista authentica: tamen quidam hic habent plus. Sed ista verba non sunt Justi*, (al. Justiniani) *quia non sunt in corpore authenticarum*, *sed haec sunt verba Irnerii.* Corpori authenticarum, per quod intelligit ipsas Novellarum Collationes, opponit *verba Irnerii*, sive authenticam ex Novella excerptam. V. Accursii & aliorum Glossatorum Irnerium, tanquam authenticarum compilatorem laudantium, consensum, quorsum allegant Gloss. *ad Authent. multo magis C. de SS. Eccles. Auth. qui res C. eod. Auth. nunc autem Cod. de Episc. & Cler. Auth. quod fieri Cod. de Dilat. Auth. Si pater Cod. de fundo dot. Auth. in Success. Cod. de suis & Leg. lib. Auth. Defuncto Cod. ad SCtum Tertull. Auth. item haereditas Cod. de bon. quae lib. Auth. hoc si debitor. C. de Pign. & Hyp.* VI. addunt, quod, cum Irnerius ob totum Jus Romanum in usum, ut creditur, revocatum *Restaurator Juris*, *Lucerna Juris* appelletur, & ab ejus maxime temporibus authenticae innotuerint, ipse etiam earum autor dicendus videatur.

Secunda sententia nullas Irnerii partes in componendis authenticis fuisse asserit. Hujus antesignanus est Carolus Molinæus *Lect. Dolan. n.* 20.

&

& sqq. Accedit Johannes Strauchius *in Irnerio non errante s. Dissert. ad Auth. quas actiones Cod. de SS. Eccl.* & tandem Alexander Arnoldus Pagenstecher *in Prolusione ad Irnerium injuria vapulantem s. Comm. ad Auth.* ut & *Sicilim ment. ad Compend. Schuzio Lauterb. Manip.* 4. *p.* 3. *sq.* nec non *in muro aheneo*, atque *in Corollario Respondentis ad Coit.* 50. quibus locis acerrime a Pagenstechero contra Bynckershoekium disputatur. Argumenta hujus sententiae praecipua haec sunt: I. quod unicum est, quo Molinaeus utitur, petitur ex Gregorii M. *L. XI. Epist.* 54. Verba Gregorii, quae etiam exhibentur in *Can.* 38. *C. XI. q.* 1. haec sunt: *Ne vero objiciatur, quia de Clerico hoc loquitur, non de Presbytero, sciendum est, quia superius in eadem constitutione L. Cod.* 1. *legitur, appellatione Clericorum etiam Presbyteros & Diaconos contineri. Verba autem legis ista sunt. Presbyteros autem & Diaconos & Subdiaconos, Cantores & Lectores, quos omnes Clericos appellamus &c.* Quibus verbis credunt *Authent. Presbyteros &c. Cod. de Episc. & Cler.* innui; unde Molinaeus rationes ita subducit: *Ergo liquet, quod jam tempore suo* (Gregorii M.) *paulo post Justinianum, vix* 30. *annis ab ejus obitu, authenticae illae e vulgatis nostris sumtae, quae sunt in Codice Justinianeo, fuerunt ex tunc eidem Codici insertae &c.* II. Strauchius atque Pagenstecherus addunt, quod *Auth. idem praedium* & *Auth. Sed & permutare &c. Cod. de SS. Eccles.* apud Burchardum & Ivonem, Decretorum ante Gratianum collectores, adeoque Irnerio antiquiores, *Auth. qui vero res &c. Cod. eod.* apud Ivonem solum extent. III. Quod Gratianus in Decreto, quod vivo Irnerio compositum, quoties authenticas alleget, Irnerii nusquam mentionem faciat, sed inscriptione tantum, *Nova Constitutio* utatur. IV. Quod & Joannes vetus Glossator, in *Comment.*

ment. sup. Novell. ad finem Novellae cujusque, quae inde Authentica desumta, & quo loco Codici inserta sit, indicans Irnerii nusquam meminerit. V. Quod Albericus Gentilis *de Libr. Jur. Civ. c. 6.* dicat., quod post Accursium demum Irnerium autorem authenticarum fecerit communis Doctorum opinio.

Tertia sententia inter utramque media a Bynkershoekio in Diatribe *de auctore auctoribusve Authenticarum Opusc. T. I.* fortissime asserta Irnerium nec omnium, nec nullarum authenticarum auctorem esse statuit. Evellenda itaque animis opinio, quae altas passim radices egit: *eum, qui unius authenticae autor est, autorem esse omnium, & qui unius non est, esse nullius.* Nec enim Pagenstecheri assertum, *ab Imperatore aliquo declinantis seculi sexti aut illius jussu Justinianeas Authenticas in Codicem fuisse infartas,* ullo veterum testimonio fulcitur, imo Graeci JCti, qui hujus rei utique gnari eamque silentio non pressuri fuissent, ne verbulo quidem hujus rei mentionem faciunt. Quod vero Arth. Duck. *de autorit. Jur. Civ. L. I. c. 4. §. 13.* ex testimonio Odofredi asserit, jussu Friderici Imp. authenticas ad JCtos Papienses missas, ab Irnerio Codici fuisse insertas, illud quidem, si quae etiam illi loco fides est, nec de Irnerio dici, nec de his authenticis Justinianeis intelligi potest, quod ipsa verba Odofredi *ad Authent. Cassa. Cod. de SS. Eccl.* ab Alvarotto *ad prooem. feud. n. 12.* allegati satis evincunt: *Ut unum sciatis, authenticum, quod fuit compositum a Justiniano, habet novem Collationes. Postea cum venit Imp. Fridericus Junior, misit has Constitutiones ad civitatem istam Doctoribus LL. ut aptarent eam singulis LL. sub congruentibus Titulis. Et ita fecerunt Doctores, dum convenerunt in S. Petro, qui istam* (Auth. Cassa) *aptaverunt ad Legem istam &c.* Hinc enim constat 1) haec ad Irnerium

rium non spectare, qui ad Friderici II. tempora non pervenit, sed ad *Doctores Legum ejus civitatis* referri. 2) Sermonem esse de authenticis Fridericorum, cum jam diu antea Authenticae Justinianeae, tanquam Codici insertae, allegentur. Plures potius esse authenticarum autores I. evincunt varia Joannis loca, ubi QVIDAM *habent authenticam & ponunt*, *sumunt* QVIDAM *authenticam & ponunt*, identidem ingeminatur. Uti & apud Azonem occurrit v. g. *in Comm. ad L. quoniam Cod. de haeret. Habent hic* QUIDAM *auth. sed Curiales &c.* & apud Accursium *ad eandem L. sub finem : signant hic* QVIDAM *talem authenticam*, *sed hodie*, ut plura alia loca a Bynkershoeckio allegata silentio praetereamus: II. Alia authentica Martino adscribitur *v. Gloss. ad L. Fratres* 27. *C. de Inofficioso Test.* alia Azoni ex fide Alexandri in *Commentariis Azonis ad Cod. L.I. de Const. pec. L.* 10. *C. de Haeret. L.* 17. (vulgo 18.) *Cod. de Fide Instrum.* Irnerio vero etiam aliquas deberi authenticas argumenta sententiae primae, non omnes vero deberi argumenta sententiae secundae satis declarant. A Juliano autem antecessore *in Dictato de Consiliar. Collationi LL. Rom. & Jud. subjuncto* jam aliquam authenticam allegari, licet id Bynkershoeckius ipse asserat, ego non facile crederem, cum verosimile non sit, sub ipso Justiniano, desertis ipsius legis verbis, jam allegatam esse hominis privati commentationem; & quam mox dicturus est Bynckershoeckius Gregorii M. loco sententiam, quod is notatiuncula temere auctus sit, eam & huic Juliano dicendam esse, non immerito suspicemur. Multo minus autem Gregorius M. jam, uti Molinaeo cæterisque placet, aliquam allegasse authenticam videtur. Verba sane ipsius bene perpensa ostendunt clarissime, ipsi de Novella 123. ipsa, ejusque *c.* 21. non de authentica inde excerpta sermonem esse. Provocat enim ad ea, quae *in eadem Constitutione*, & quidem

quidem *superius in eadem Constitutione* dicuntur, quae cum non occurrant in authentica *Presbyteros*, quae partem nullam verbis, quibus ipsa constat, superiorem habet, a vocabulo *Presbyteros* initium capiens, occurrant autem expressissima superius in Novellae hujus *c.* 19. Novellam ipsam, non authenticam allegari ostendunt. Accedit, quod verba a Gregorio M. allegata sint: *Presbyteros* AVTEM & *Diaconos*, vocabulum *autem* vero se in Novella quidem offerat legentibus, non in authentica; quod iterum allegati Gregoriani proximam originem non authenticam sed Novellam esse fortissime demonstrat. Et hinc notulam *L. Cod.* 1. verbis Gregorii insertam esse a nasutuli cujusdam scriptoris, ad marginem annotantis, & oscitantis librarii, notam marginalem textui inserentis, manibus, non conjectura tantum assequimur, sed certis argumentis cum Bynkershoekio convincimur. Silentium vero auctorum, eo quo Irnerius vixit, tempore *novam Constitutionem* tantum, aut Authenticas etiam, sed sine laudatione autoris allegantium, nihil aliud probat, quam in rebus praesentibus & omnium scientiae facile expositis non omnes adeo solertes esse & posteritatis amantes, ut in hujus tantum gratiam omnia rerum momenta ad finem, quem sibi proponunt, parum facientia, nec in alia etiam, quantum conjicere possunt, causa aliquid momenti habitura operose commemorent.

(y) Sunt Leges in Conventu Italorum *in campis Roncaliae* super Padum prope Placentiam congregato ab Imperatore a Germanis electo & nunc Romam ad coronam Imperatoriam obtinendam iter faciente, nonnunquam & alia ex causa ibi versante latae, in quo conventu Vasalli Itali Imperatori praesto esse debebant, ni feudum amittere vellent. Convocabantur autem, ut querelas, si quas haberent, ut controversias feudales, si quae ortae essent, proponerent, ut judicium

subirent, ut Leges ibidem ferendas exciperent &c. Describunt hos Conventus Otto Frisingensis *de Reb. Frid. I. Imp. L. II. c.* 12. Radevicus *de Gestis Frid. I. Imp. L. II. c.* 1. Guntherus in *Ligurin. L. II.* &maxime *L. VIII.* ubi celeberrimum conventum Roncaliensem a Friderico I. convocatum recenset, nec non Sigonius *de Regno Italiae Lib. VII. ad an.* 973. Consule etiam Andreae Rivini *Diatriben de Majumis, Maicampis & Roncaliis c.* 8. §. 9. *& sqq.* quae *in Syntagmate variarum Dissertationum rariorum a J. G. Graevio Ultraj.* 1702. *edito*, octavum locum occupat. Constitutiones ejusmodi, quas Friderici I. & II. in his Conventibus Italicis promulgarunt, vel in compendium redactas, vel integras, jussu Friderici II. a JCtis in Codicem Justinianeum, suo quamque loco, relatas esse, verba Odofredi ex Alvarotto superius allata asserunt; & hae quidem Fridericorum Constitutiones alterum Authenticarum genus constituunt.

De autoritate utriusque generis Authenticarum vulgaris est sententia: *Authenticae Justinianeae, ubi cum Novellis consentiunt, tantam, quantam hae; ubi vero ab illis discrepant, nullam habent in foro autoritatem. Novellarum autoritas est ex receptione, ergo & Authenticarum. Authenticae Fridericorum non demum liberae Germanorum receptioni, sed ipsi autorum legislatoriae potestati autoritatem suam debent.* Quod ad Authenticas Justinianeas attinet, ego quidem cum Strauchio *Irnerii non Errantis* §. 7. & Berlichio *P.* 2. *Decis.* 257. *n.* 44. nullus dubitarem iis, licet a Novellis discreparent, autoritatem in foro contra communem sententiam adscribere, si res unice ex prima receptione Juris Rom. in Germania aestimanda esset. Cum juventus Germanica ad audiendos Juris interpretes in Italiam evolaret, & ibi a primis Juris Romani restauratoribus vel illorum successoribus, tam Jure Romano, quam errori-

erroribus a se in ejus explicatione commissis imbueretur, sine dubio etiam Authenticas ab illis Doctoribus compositas, licet quandoque erroneas, accepit, in Germaniam attulit, forensibus negotiis applicuit, & ipsa tritura fori ita quotidie procedente & tacito Legislatoris consensu firmata, qualescunque accepit Authenticas, licet a fonte suo recedentes, posteritati commendavit. Cum vero sequentibus seculis Leges Imperii Jus Romanum ejusque genuinas partes, non errores primorum interpretum, tanquam jus commune commendent, arbitror utique, ubi inter Novellam & Authenticam inde decerptam dissensus est, illam in foro praeferendam esse, nisi quis probare audeat, aliquam authenticam a se allegatam, licet a Novella discrepantem, vel Lege vel usu approbatam esse. Consulatur hic etiam Er. Mauritius *de Libris Jur. Comm. horumque usu* § 15. Aliud dicendum esse arbitramur de Graeco textu Novellarum, qui licet ad dubium cujusvis Novellae sensum eruendum omnibus commendari mereatur, nec primis tamen recepti Juris Romani in Germania temporibus cognitus fuit, nec unquam sequentibus temporibus contra textum Latinum jam antea, quasi Justiniani esset, receptum approbatus fuit.

De Authenticis Fridericianis ego quidem existimarem, eas Codici insertas, ex receptione libera tantum, non aliunde, suam habere in Germania autoritatem. Constitutiones enim Imperatorum in Italia & pro Italis latae non aliter obligare possunt Germanos, nisi vel usu ipso vel expressa & Legislatoria voluntate in Germania agnitae. Probant hoc utriusque regni Germanici & Italici diversissima jura. Differunt 1) modo acquirendi imperii, cum Germanicum electione jam tum delatum fuerit. v. Otto Frising. *de reb. gestis Frid. I. L. II. c.* 1. Italicum vero ab electione illa Germanica pependerit

derit v. Gunther. *Ligur. L. I. v.* 249. *& sqq.* cum Italorum in electione nullae partes fuerint. *ib. v.* 211. II) modo imperandi, qui in Germania ad Leges imperii adstrictus, in Italia vero illimitatus fuit. v. Radev. *L. II. c.* 4. & Gunth. *Ligur. L. III. v.* 570. III. Comitiorum jure. In Germanorum Comitiis Proceres Germaniae jam tum suffragiorum & quidem decidentium jure gavisos esse nemo negat. Quem vero in finem Italiae Proceres ad Comitia Roncaliensia vocati fuerint, superius jam in hac ipsa nota docuimus. Si ad suffragia dicenda aliquando admissi, ea deliberationis & consilii tantum gratia data fuerunt. Ex his omnibus vero facile colligere possumus, Germanos aegre laturos fuisse, si sibi invitis Constitutio in Campis Roncaliis, adeoque extra Comitia Imperii lata obtruderetur. Noli objicere, quod Constitutio Friderici I. 2. *Feud. T.* 55. statuat, *tam in Italia, quam in Alemannia.* Horum enim verborum sensus non alius facile esse poterit, quam quod statuatur, ut hoc, quod ibi jubetur, in posterum observetur ita in Italia, uti id dudum observetur in Alemannia, praecipue cum ibi agatur de re, in cujus exercitio non minores Germanorum quam Italorum partes esse poterant, nempe de expeditione Romana. Quod vero Constitutiones Friderici utriusque, ex quibus Authenticae excerptae sunt, sint in Italia & pro Italis latae, ipse conspectus illarum plerumque docet. Authentica *Sacramenta puberum Cod. si adv. vendit.* excerpta est ex Constitutione *de pace tenenda inter subditos & juramento firmanda &c.* 2. *Feud.* 53. quae in Conventu Roncaliensi an. 1158. a Friderico I. congregato lata, in quo ex Consilio quatuor Doctorum Bononiensium & binorum ex singulis Longobardiae Civitatibus Judicum in jura Regalia inquisitum & Italia multis salutaribus Legibus aucta fuit

fuit. Iisdem Comitiis etiam debetur Auth. *Habita Cod. ne filius pro patre*, quae, cum data sit *Sacrarum Legum Professoribus*, quos tunc adhuc Germania ignorabat, ad Italiam sane originarie solam spectavit. Friderici II. Authenticae ex Constitutione Romae an. 1220, ipso, quo coronatus est, die lata descendunt. In qua licet verba *per totum Imperium publicandas* videantur Legem & ipsi Germaniae latam ostendere, ex rationibus tamen antea productis id utique admittere non possumus, & hic *Imperii* vocabulum forsan improprie de sola Italia acceptum, aut Constitutionem quidem ex ferentis animo universalem futuram, aut hoc saltem indicat, se curaturum, ut ea, quae hic constituuntur, etiam in Germania, cum consensu scilicet eorum, quibus jus consentiendi sit, introducantur. Consuli hic etiam poterit *Dissertatio de Authenticarum Auctoribus & Auctoritate an.* 1733. *Argentorati publice defensa Cap.* 2.

(δ) Authenticas multorum errorum reas faciunt Wissenbachius *in Sylloge errorum Irner.* & Rittershusius *in Promulss. Error. Irner.* Patrocinium earum sibi sumserunt Strauchius & Pagenstecherus *ll. cc.* Media hic etiam via incedendum esse arbitramur. Sunt quidam Authenticarum errores, sed non tot tantique, quot vulgo jactantur. Peccatum in Authenticis deprehendimus, vel quod sententia Novellae male intellecta in alienum a mente Legislatoris sensum detorqueatur, vel quod aliquid ad plenam decisionem faciens omittatur, vel quod aliquid ex cerebro autoris Novellae addatur, vel quod Authentica loco parum opportuno inseratur. Exempla Authenticarum ex his quatuor Capitibus juste accusatarum, aliarum vero ab imputatis erroribus merito absolvendarum vide *in Dissert. Argent. alleg. c.* 3.

§. CCCCXX.

Libri feudorum Novellis juncti.

Quum vero multae in foro quaestiones etiam de feudis inciderent, de quibus nihil sancit jus Justinianeum, & in Italia scriptae circumferrentur consuetudines feudorum Langobardicae, a PHILIBERTO (α) Episcopo, GERARDO NIGRO, & OB. AB ORTO, Coss. Mediolanensibus (β), qui ab Ottone Frising. *de gest. Fridr. II*, 13. memorantur, & ab aliis fortassis collectae: eas constitutionibus Conradi III. & Fridericorum Impp. sub titulo DECIMAE COLLATIONIS *Novellis* subjunxit HVGOLINVS, JCtus Bononiensis. (γ) Odofred. *Comment. in Auth. Cassa. C. de SS. Eccles.* Schilter. *praef. ad Mincucc.* §. *IV.* Quod postea Fridricum II. Imp. ratum habuisse, ferunt. Engelhus. *Chron. p.* 1115. Panciról. *Variar. Lect. I*, 90. Iis postea accessere CAPITVLA EXTRAORDINARIA (δ), quae vocant, ab ARDIZONE, & ALVAROTO collecta, nec non constitutiones quaedam Principum, quae EXTRAVAGANTIVM nomine veniunt. Horn. *Jur. Feud. I*, 35.

(α) Epistola Philiberti Episcopi ex Decreto Gratiani allegatur *L.* 2. *Feud. T.* 6. *de Forma Fidelitatis*, quem textum, cum sequente *T.* 7. a melioribus libris abesse & ex facili, qua titulus octavus quinto jungi posset, ratione, hos sextum & septimum a recentiore manu libris Feudorum insertos esse Cujacius ad dictos Feudorum textus notat. Exhibetur locus, ad quem Feudorum textus provocat, a Gratiano *Can. de forma.* 18. *C.* 22. *q.* 5. cujus

cujus canonis verba esse ex epistola Fulberti Episcopi idem Gratianus verbis illi textui praemissis indicat; nota autem huic textui mox subjuncta docet, missam esse eam Epistolam e Gallia, descriptam ex vetusto Codice Ecclesiae Belluacensis, cujus titulus, *Glorioso Duci Aquitanorum W. Fulbertus Carnotensis Episcopus orationis suffragium.* Hanc Epistolam etiam apud Ivonem *Part.* 12. *c.* 76. *Pan. L.* 8. *c.* 122. occurrere ibidem in margine notatur. Aliud ab ipso Philiberto vel Fulberto de rebus feudalibus opus compositum non occurrit. Quod Ivoni uno in loco *Silibertus*, in alio vero *Fulbertus* dicatur, Antonius Augustinus *de Emend. Gratiani libri Poster. Dial.* 9. *p.* 436. jam notavit. A Trithemio *de Scriptoribus Eccles.* *Fulpertus* dicitur, *Episcopus Carnotensis in scripturis divinis eruditissimus & in secularium litterarum disciplinis omnium suo tempore Doctorum doctissimus, poëta clarus & dialecticus, multis annis scholae publicae praesidens, plurimos doctissimos auditores enutrivit* &c. *Claruit temporibus Henrici Regis primi Anno Domini* 1010. quem hac in re sequitur Antonius Augustinus *l. c.* Plura de eo habet Cave *Script. Eccles. Hist. Liter. ad annum* 1007. qui eum an. 1028. d. X. Aprilis obiisse testatur. Conf. etiam Hornii *Jurispr. Feud. c.* 1. §. 21. Senckenberg. *Jur. Feud. prim. lin. P. I. c.* 3. §. 56. & *c.* 4. §. 72.

(β) Gerardus Niger *Capagisti*, aliis *Gilardus Capias*, aliis *Girardus Capigisti*, aliis *Cagabisti*, aliis *Gherardus Cacapisti* dictus, vid. Schilteri *Praef. ad Ant. Mincucc.* §. 2. & Obertus ab Orto s. *Albertus ab Horto* Consules Mediolanenses, malo suo fato Friderico I. Imperatori innotuisse videntur. Cum enim Imperator in Comitiis Roncaliensibus versaretur, & hi duo Consules Mediolanenses forte eo etiam suarum rerum in illo Conventu agendarum gratia venissent, Cumanorum s. Laudensium Consules *lacrymabilem super Me-*

diolanensium superbia faciebant querimoniam. Princeps igitur his de causis superiores Italiae partes aditurus, per Mediolanensium fines transire volens, praedictos Consules, tanquam viae duces futuros, & de idoneis tabernaculorum locis disposituros, secum retinuit &c. Inde *in territorio Mediolanensium castra posuit. Dumque a praenominatis Consulibus per arida, ubi nec stipendia inveniri, nec ex mercatu haberi possent, circumduceretur loca; indignatione motus, jussis primo, ut ad propria redirent, Consulibus in Mediolanenses arma convertit &c.* Hi *non solum damno praesentium sed & metu futurorum stupefacti, Gerardi Consulis, tanquam hujus mali auctoris, domum, Principis iram mitigaturi, diriment.* v. Otto Frising. *de Gestis Frider. I. Imp. L. II. c.* 12. *in f. c.* 13. *&* 14. & Sigonius *de Regno Italiae L. XII.* Hi duo Consules Mediolanenses Res Judicatas, Consuetudines & Constitutiones Feudales collegerunt quidem, sed privata omnino autoritate, cum nulla publici hac de re jussus memoria ullibi supersit, & Obertus ab Orto, quaecunque hac in re scripserit, in gratiam Anselmi, filii sui, collegisse videatur. *L. II. Feud. Tit. I.* Nec sane quod de Frider. I. dicitur a Radevico *L. II. c.* 7. & Gunthero *Ligur. L.* 8. *v.* 509. *sq.* atque a Sigonio *de regno Italiae Lib. XII.* ipsum Leges feudales promulgasse, intelligendum facile erit de laboribus horum Consulum Mediolanensium ab Imperatore publice approbatis, cum & justa Imperatoris in eos indignatio id non pati videatur, & Legum Feudalium ab eo latarum enumeratio ab his ipsis auctoribus facta clare ostendat, sermonem his autoribus tantum esse de Legibus quibusdam singularibus ab ipso Friderico latis, quod praecipue Radevici verba declarant: *de Jure Feudorum Leges promulgavit, quarum capitula praesenti annotationi subjecimus* &c. non vero de multitudine legum alienarum ipsius jussu in

unum

unum corpus collectarum, multo minus autem de opere quodam ab his ipsis Consulibus Mediolanensibus, sat male ipsi commendatis, composito. v. Bitsch. *Prooem. Comment. in Consuet. Feudorum p.* 8. Schilter. *Praef. ad Ant. Mincucc.* §. 2. Horn. *Jurispr. Feud. c.* 1. §. 22. 23. Senckenberg. *Jur. Feud. prim. lin. P. I. c.* 4. §. 81. Illa autem horum Consulum Mediolanensium opera ad nos quidem non pervenerunt integra, sed illorum tantum fragmenta & sententiae, quas autori hujus collectionis, quae nunc Juri Justinianeo subjungitur, suo operi inserere placuit, eo plane modo, quo Collectores Pandectarum veterum Jurisconsultorum sententias ex plenioribus operibus excerptas, suae collectioni inseruerunt. Id quod duo praecipue argumenta ostendunt. Primum est, quod Consulum verba, quasi antiquiorum autorum a Collectore allegentur ita, ut nunc ipse Collector loquatur, nunc Mediolanenses, nunc alii, uti videre est ex 2. *Feudor. I.* 25. 28. 30. 32. 34. §. 1. 36. 42. 51. §. 5. & 6. Alterum vero est, quod plane 1. *Feudor.* 13. ubi de alienatione feudi agitur, *Mediolanenses irrationabiliter considerantes*, totum a Vasallo feudum alienari permisisse dicantur, quae Mediolanensium Consuetudinum paulo acrior censura non a Consulibus Mediolanensibus, minime autem ab his duobus profecta videtur, quos causae patriae nimis, & quidem cum injuria aliorum, imo Principis, favisse, ex iis, quae dicta sunt, constat. v. Horn. *Jurispr. Feud. c.* 1. §. 22. & *sq.* H. Cocceji *Jur. Feud. Hypomnem. Tit. I.* §. 10.

(γ) Hugolinum Libros Feudorum, quibus nunc utimur, concinnasse & sub nomine *Collationis Decimae* Corpori Juris Justinianei subjecisse communis est Doctorum sententia. Quo tempore vero & qua auctoritate id egerit, disceptatur. Alii enim id sub Friderico I. privata autoritate, alii

ſub Friderico II. hujus Imperatoris juſſu factum eſſe contendunt. Hujus ſententiae poſterioris praecipui aſſertores ſunt Schilterus *in Praef. ad Mincucc.* §. 4. & Struv. *Hiſt. Jur. c.* 8. §. 19. In quam partem etiam inclinat Conring. *de Orig. Jur. Germ. cap.* 33. *p.* 217. ſuppreſſo tamen Hugolini nomine. Praecipuum aſſerti ſui argumentum deducunt ex Odofredo *ad Auth. Caſſa Cod. de SS. Eccleſ.* qui verbis, quae ad §. 419. citavimus, haec ſubjungit: *Poſtea quid fecerunt? Dom. Hugolinus poſt nonam Collationem poſuit librum feudalem & omnes Conſtitutiones Federici antiqui & junioris & aliquas leges Conradi Imp. & vocatur decima Collatio* &c. ex quibus verbis Baldus *in Prooem. Feud. n.* 5. colligit pluribusque demonſtrare contendit, quod liber hic Feudorum ſit *authenticus*, *ſolennis & ſervandus*, unde tandem concludit: *ideo pertinaces deſinant latrare.* Unde etiam Antonius Monachus *de recta feudi interpr. cap.* 3. 46. Odofredo ſubſcribit, *quia quaſi de viſu & de his, quae ſuis temporibus geſta ſunt, teſtatur.* Adjungunt teſtimonia Gobelini Perſonae *Coſmodromii aetate VI. c.* 64. dicentis: *Idem Fridericus II. fecit quendam librum de feudis.* Theod. Engelhuſii *in Chron. p.* 1115. qui, *ipſe*, ait, *leges optimas pro libertate Eccleſiae contra haereticos edidit, & librum feudorum.* Nec non Pand. Collenutii *Hiſtor. Neap. cap.* 4. *p.* 183. de Friderico II. ita loquentis: *Librum de uſu feudorum optimum & in ſcholis uſitatum conſcribi curavit.* Verumenimvero cum Hugolinus Friderico I. in conventu Roncalienſi jamjam a conſiliis fuerit, ut teſtatur Radevicus *de geſtis Friderici L.* 2. *c.* 5. cum jam an. 1168. fato functus ſit, vid. Panciroll. *de Clar. LL. Interpr. L.* 2. *c.* 17. & Gravina *de Ort. & Progr. Jur. Civ. L. I.* §. 147. quod epitaphio ejus apud S. Victorem Bononiae exiſtente luculenter probat Pancirollus, non potuit ſane Friderici II. demum tempo-

temporibus Juris Feudalis collectionem aggredi. Accedit, quod nequidem Odofredus (cujus testimonium omnino rejicit Molinaeus *ad Consuet. Paris. Tit. I. pr.* §. 103. Vultej. *de Feud. L. I. c.* 1. *n.* 7. Bitsch. *Prooem. comment. in Consuet. Feud. p.* 10.) Hugolinum hanc operam Juri Feudali jussu Imperatoris praestitisse asserat. Reliqui scriptores, qui Fridericum II. aliquem feudorum librum edidisse testantur, nihil certi sane de collatione decima jussu Imperatoris facta loquuntur, & ab Hugolino nimis remoti sunt, quam ut contra certa de ejus aetate & obitu testimonia fidem facere possint. Vnicum superest, quod non leviter pungit, nempe Jacobi de Ardizone *in Summ. Feud. c.* 1. testimonium, qui se Hugolini & Azonis auditorem fuisse asserit. Cum vero hic sub annum 1300. ut Schilter. *in Praef. ad Mincucc.* §. 7. refert, capitula, quae vocantur, extraordinaria ediderit, praeceptor ejus Hugolinus facile sub Friderico II. minime vero sub Friderico I. docere potuit. At vero, cum duos sub Hugolini nomine claruisse sciamus Ictos, quod & testatur Pancirollus *l. c.* res ipsa nos sponte in eam sententiam ducit, ut Hugolinum Jacobi de Ardizone praeceptorem diversum omnino esse a celebriori illo Hugolino statuamus, & hinc illum, quem communiter sub Hugolini nomine intelligimus, non sub Friderico II. demum Jus Feudale in Collationem decimam redegisse dicamus. Haec igitur, quae Hugolinus collegisse dicitur, *Capitula ordinaria* appellari solent, & Feudorum Libri II. Tit. 58. finiuntur, atque cum sub *Decimae Collationis* nomine Juri Justinianeo adhaereant, in foris Germaniae tanquam partes hujus considerantur, & eadem fere, qua hoc ipsum Jus Justinianeum, autoritate gaudent. Licet enim exiguum usum huic Juri concedere videatur Conring. *de Orig. Jur. Germ. c.* 33. *p.* 218. magis tamen utique, ex ratione a nobis allegata, dicendum

cendum videtur id eo, quo Jus Justinianeum, modo receptum esse. Atque ita Schilteri sententiae *in Praef. ad Mincucc.* §. 5. maxima ex parte subscribimus: *Ex his jam facile judicari potest, qua autoritate vel Authentia gaudeat Jus Feudale Longobardicum. Videlicet primo habet autoritatem rerum judicatarum partim, partim responsorum prudentum, partim, quatenus Constitutiones Principum continet, etiam juris scripti seu promulgati;* iis scilicet in regionibus, in quibus id promulgatum fuit, adeo ut Constitutiones in Comitiis Roncalicis promulgatae tantum in Italia autoritatem Legalem ex promulgatione sua habuerint. v. Conring. *de O. J. G. c.* 25. *Denique postquam autoritate publica* (sive privata, id enim hic perinde est) *Collatio decima facta fuit, etiam eandem communem autoritatem* in Germania *adepta, quam obtinuit totum Jus Justinianeum in orbe Europaeo, salvis scilicet Legibus & Consuetudinibus cujusvis Regni atque Reipublicae* &c. conf. Bitsch. *Prooem. Comm. in Consuet. Feud. p.* 13. *& sq.* Horn. *Jurispr. Feud. c.* 1. §. 26. Thomas. *Select. Feud.* §. 69. Struv. *Hist. Jur. c.* 8. §. 21. Quo tempore vero usus hujus Juris ad Germanos pervenerit, etiam disputari solet. Plerique Sec. XV. id demum factum esse existimant. Quam sententiam praecipue defendit Conring. *de Orig. Jur. Germ. c.* 32. *p.* 205. Cui subscribit Hertius *de Consult. LL. & Jud. in special. Romano Germ. Imperii Rebuspubl.* §. 14. & Struv. *Hist. Jur. c.* 8. §. 28. Licet enim Ludewigius *in Praef. Jur. Client. Germ.* §. 8. quod jam sub finem Sec. XII. ministeriales *se novo libro tueri voluerint, appellato usus feudorum, in vernaculo* das Leben-Recht/ ex testimonio Diplomatum plenae fidei asserat, & Glossatorem Juris Saxonici ad illud provocare ipse fateatur Struvius, moventur tamen maxime, quod referente Browero *Annal. Trevir. L.* 16.

ad

ad an. 1276. cum Henricus Archiepiscopus Trevirensis quaedam de jure feudorum coram Rudolpho Imperatore referri decernique cuperet, relatione a Bernhardo de Hagiritia facta, *ad Legis ipsius & Principum decretum* ita provocatum fuerit, ut manifeste Juris Feudalis Alemannici *c.* 15. innueretur, nulla Longobardici Juris mentione facta; imo, quod adhuc sub Sigismundo anno 1417. causa Ducum Bavariae Henrici & Ludovici v. Goldast. Reichs = Satzungen *P. II. p.* 99. ex Jure Germanico decisa fuerit: Nachdem, und wir hie in teutschen Landen zum rechten sessen, als ein Römischer König und Hertzog Ludwig und Hertzog Heinrich vorgenannt beyde Teutsche Fürsten wären und zum Reich gehörende und die sache teutsch und umb des Reichslehn were, die in teutschen Landen gelegen weren, und wir in beyderseits ein teutsch Recht mit teutschen Fürsten besezt hetten, und beyde Theil mit teutschen Fürsprechern fürgestanden, und ihr Sach nach teutschen Rechtens Gewohnheit fürgelegt hetten, so sprechen sie zum Rechten: was jeglicher theil fürlegen wollte, es were Briefe, Worte, oder andere redliche Kundschafften, daß er das in teutschen und nach teutschen Rechtens gewohnheit durch seinen Fürsprecher thun und fürtragen solle. Nos vero non quidem usum constantem & perpetuum Juris Longobardici Feudalis Sec. XII. in Germania fuisse asserimus, ex iis tamen, quae ministeriales apud Ludewigium dicunt, patere arbitramur, id jus jam tum Germaniae innotuisse. Eam vero notiam nec Sec. XIII. cessasse ostenditur, cum Stero Altahensis *in Annalibus ad annum* 1295. *apud Freher. Scriptor. rerum Germ. T. I. p.* 576. ad privilegium antea a Friderico II. Clero Ratisbonensi concessum & nunc ab Adolpho Nassovio renovatum provocet, idque *fere de verbo ad verbum in libro Usus Pheodorum esse expressum* dicat. Seculo XIV. sane ab ipso Carolo IV.

lo IV. an. 1360. non tantum in Italia, ſed & in Germania ad Jus feudale Longobardicum provocatum fuiſſe ex Glafeji *Anecdot. T. I.* docet Senckenberg. *Jur. Feud. Prim. Lin. P. I. c.* 4. §. 87. His quidem ſeculis Jus Feudale Longobardicum cum Germanico non tam de primatu quam de ſocietate certaſſe videtur. At vero ſtatim ſub initia Sec. XV. frequenter in publicis negotiis illud adhibitum deprehendimus. Literae legitimationis Gerlaco Grans a Ruperto Imp. an. 1408. nec non aliae an. 1409. Rudolfo von Zeiſenheim, ac iterum aliae an. 1410. Cuntzmanno de Ettendorff datae apud Schilter. *Jur. Feud. Alem. c.* 40. collationem decimam ejusque *Caput*, *Naturales*, *in Rubrica : Si de feudo controverſia fuerit*, diſertis verbis allegant. Succedunt plura ſub Sigismundo Imp. teſtimonia, ejus Juris nunc plane recepti & primum fere in rebus feudalibus locum occupantis uſum omnino confirmatum loquentia. Ita litem inter Regem Daniae Ericum VIII. & Holſatiae Duces de Ducatu Sleſvicenſi motam dirimit, vel potius ſententiam Erici Regis confirmat Sigismundus anno 1415. Juris Feudalis Longobardici textus preſſo pede ſecutus. v. Joh. Iſaci Pontani *Hiſt. Rer. Danic. L. IX.* Ad quos etiam in decidenda cauſa, quae inter Ludovicum & Erneſtum, Bavariae Duces, vertebatur an. 1425. oculos intendit, cum commiſſi lege Imperatori apertas eſſe dicit provincias, quas *Boici Duces Imperio beneficiariae clientelae nexu devinctas inconſulto Imperatore*, *contra ac Jura volunt*, *eſſent partiti*, *atque inſuper belli calamitatibus inſigniter minuiſſent*. v. Jo. Adlzreiteri *Annal. Boicae Gentis Part. II. Lib.* 7. *n.* 68. Imo an. 1434. in cauſa ſucceſſionis in Electoratu Saxonico modum decidendi ad normam Juris feudalis Longobardici definiens id jam *Jus Commune* appellat. v. Goldaſt. *Conſtit. Imper. P. III. p.* 440. Nec in contrarium quenquam moveat ſententia a Sigismundo inter Henri-

Henricum & Ludovicum, Bavariae Duces, anno 1417. ex Jure Germanico dicta, quae nostris partibus potius favet. Quodsi enim extranei Juris ea tempestate non jam satis confirmatus fuisset usus, non opus fuisset sententia, ut ajunt, interlocutoria, qua multis rationibus operose conquisitis definiretur, quod nunc quidem in hac causa Juri Germanico locus esse deberet. Res enim omni dubio caruisset. Accedit, quod vox Teutsch intra paucas ejus sententiae lineas toties & tam anxie repetita, ultimos quasi Juris feudalis Germanici, extremos spiritus aegre ducentis & cum quadam querimonia eructantis conatus non obscure ostendat.

Cum in hac Juris Longobardici, qua utimur, collectione saepius sententiae sibi invicem contrariae seipsas ordine excipiant, nec a collectore addatur, quae alteram vincere debeat, multi ex eo, quod plerumque factum esse observarunt, argumentum ducentes existimant, sententiam primo loco relatam approbari, eam vero, quae sequitur, reprobari, adeo, ut si quandoque ea, quae secundo loco posita est, disertis verbis approbata deprehenderetur, id exceptionem a regula constitueret. v. Mauritius *de Libr. Jur. Comm.* §. 26. Alii meliori jure credunt, eam esse praeferendam, quae menti autoris, aut, si haec dubia esset, Analogiae Juris magis respondet. Ita menti autoris magis priorem in 2. *Feud.* 28. *in pr.* & §. *Si Vasallus &c.* nec non §. *his consequenter &c.* posteriorem vero *in* 2. *Feud.* 30. *&* 36. respondere dicit Coccej. *Jur. Feud. Hypomnem. Tit. I.* §. 14. Cum ratione Juris vero magis consentire priorem *in* 2. *Feud.* 51. §. *Similiter quis &c.* & §. *pen. ibid.* posteriorem vero *in* 1. *Feud.* 27. *in f.* 2. *Feud.* 34. §. 1. & 2. *Feud.* 41. *in f.* idem existimat. Si inter diversos textus pugna appareat, iique ambo sint ex Capitulis ordinariis, is qui Juris Analogiam magis

gis sequitur, praeferendus erit; si ordinarius ab extraordinario dissentiat, ille omnino vincet, nisi hujus usum prae altero receptum docere quis possit. v. Horn. *Jurispr. Feud. c.* 1. §. 51.

Capitula haec ordinaria idem, quo Jus Justinianeum exceptum est, fatum experta fuerunt, ut *Paratitlis*, *Summis* & *Glossis* vel ornarentur vel potius onerarentur. Uti vero caeteris Juris Justinianei Glossatoribus palmam praeripuit Accursius, qui Glossas collegit & in ordinem redegit, ita inter Juris Feudalis Glossatores eminet Jacobus Colombinus s. Jacobus Gufredi, uti a Glossa recentiore *in Rubrica I. Feud.* 7. dicitur, qui etiam Glossas in concinniorem ordinem redegit, de quo Jason *in Praelud. feudor. super hoc opere feudorum plerique antiquorum Glossas scripserunt, sed caeteris plenius Jacobus Colombinus de Regio glossas plenas & utiles adjecit, quas nostris cordibus inscriptas vel hodie insculptas habemus, & illis utimur.*

(δ) Capitula quae L. II. Feud. Titulum 58. sequuntur, a Jacobo de Ardizone filio Domini de Ardizone de Broilo sub annum 1300. vel ut alii volunt, 1303. collecta ab ipso autore jam dicta sunt extraordinaria *Summae c.* 148. & *sqq.* Cum Decima Collatio jam ante ipsum composita fuerit, haec Capitula extra eam vagantia, non agnita fuerunt pro parte Juris Justinianei, nec Glossis aucta, nec ab iis, qui Glossatores exceperant, JCtis facile allegata, qui receptum jam allegandi usum turbare religioni sibi duxerunt, ut testatur ipse Jason *in Praelud. Feud.* Quae ratio est, cur non cum ordinariis in usum recepta, nec eandem, quae illis est, autoritatem nacta fuerint. Non tamen omni ea carere effectu dicerem, cum facere utique possint ad illustranda capitula ordinaria, si quid in iis obscuri aut dubii occurrat; imo & ad ea, ubi deficiunt, supplenda. Ad corrigenda vero utique allegari non poterunt, nisi pro-

probari possit, alicui extraordinario textui, cum ordinariis pugnanti, usum fori suffragari. Ita, qui caput ordinarium allegat, habet, uti loquuntur, *fundatam intentionem*, qui extraordinarium producit, non habet.

§. CCCCXXI.

Hic primae istius JCtorum scholae labor fuit, qui per saecula XII. & XIII. ferbuit. Sequente enim XIV. vixerunt BARTOLVS DE SAXOFERRATO, & qui ab eo profecit BALDVS, Perusinus, ALEXANDER TARTAGNVS, BART. SALICETVS, PAVLLVS CASTRENSIS, IASON MAYNVS, CYNVS, RAPHAEL FVLGOSIVS, HIPPOLYTVS RIMINALDVS, & reliqui, quorum vitas Pancirolus aliique descripserunt, qui non brevibus glossis & scholiis, sed COMMENTARIIS amplissimis corpus juris illustrarunt. Sunt sane in his aeque, ac in Glossa, quae admireris: sed plura etiam inepte & stolide scripta, qualia proficisci oportuit a viris in illa caligine educatis, omnique litterarum, historiae ac philosophiae lumine destitutis. *

JCtorum saeculi XIV. prolixiores Comentarii.

* Nemo Commentarios horum hominum elegantius descripsit M. Ant. Mureto *Orat. I*, 17. *Primo* enim ostendit, quam saepe boni illi viri ignoratione antiquitatis & perverso quodam contradicendi studio peccarint. *Deinde*, quam multa ubique tractarint ad rem nihil pertinentia, veluti dum quaerunt, quae sit potestas ablativi, gerundii, relativi, qui, quae, quod, & similia. De ordine *porro*: *At nostri*, inquit, *qualem nobis*

 cujus-

cujusque generis farraginem reliquerunt? ut si quis rusticus hordeum, triticum, viciam, legumina in unum acervum conferat, non illis acervum horum commentariis existimem perturbatiorem fore. Et quibusdam interjectis: *Apud hos enim, ubi v. c. de auctoritate magistratuum agitur, dicetur etiam aliquid de testamentis, ubi de emtione venditione disseritur, aliquid de poenis, aut de auctoritate tutorum inseretur: nihil est denique, quod certam sedem ac domicilium habeat, nihil quod non alienissimo aeque facile, ac suo loco pertractatum reperiatur. Inde illae crebrae ex uno in alium locum rejectiones, quum te, quod hic agendum & tractandum erat, id jubent ex alio petere, in quo tale quidquam agi, numquam nisi admonitus, divinare potuisses. Prorsus ut si quis paterfamilias vestem non in vestiario, sed in arca panaria, conderet, panem ex puteo hauriret, pisces in nemore, lepores in piscina inclusos haberet. Denique* de horrido dicendi genere agens: *non unam linguam esse*, ait, *qua loquantur, sed deterrimum quemdam cinnum ex foedissima barbararum, peregrinarum, inauditarum vocum colluvione, olentem, ut servus ille Plautinus ait, allium, hircum, haram, suem, canem, capram &c.* Meretur sane tota oratio legi, qua nihil de Glossatorum barbarie scriptum est elegantius. H.

§. CCCCXXII.

Methodus docendi interpretandique jura.

Mansit ille scribendi mos saeculis decimo quinto & sexto, quo etiam in Germaniae aliarumque provinciarum academias penetravit. Quo tempore quae docendi interpretandique methodus fuerit, optime docuit Guido Panciroł. *de Clar. Leg. Interpretibus toto libro II.* Nulla quoque circa jurispru-dentiam

dentiam his saeculis facta est mutatio, nisi quod libros Feudorum paullo concinniores quidam dare conati sunt.

§. CCCCXXIII.

Quid Mincuccius & Baraterius circa feudorum libros moliti?

Ceperat hoc consilium a. MCCCCXXVIII. ANTONIVS MINCVCCIVS (non *Mericutius*) DE PRATO VETERE (α), JCtus Bononiensis, scripseratque auspiciis, ut videtur, Sigismundi Imp. de FEVDIS *libros sex*, quos a Sigismundo & Fridrico III Impp. confirmatos docuit Schilterus, qui hunc MINCVCCII foetum, diu latitantem desideratumque a pluribus, edidit *Argent.* 1695. 4. Nec aliud fuit institutum BARTHOL. BARATERII (β), Placentini, qui privata industria confecit LIBELLVM FEVDORVM REFORMATVM, eumque anno MCCCCXLII. Academiae Papiensi commendavit. Eum codicem cum reliqua Bibliotheca Ticinensi in Galliam transtulerat Ludovicus XII. Rex Franciae, ex quo eum primum edidit Nic. Rigaltius *Paris. MDCXII.* ac postea Jo. Phil. Schmidius *Arg. MDCXCV.* 4. Neuter tamen libellus juris feudalis Langobardici luminibus offecit. (γ)

(α) Antonius Mincuccius de Prato Veteri, uti seipsum apud Schilterum aliquoties nominat, non *Meriputius*, uti Mauritius *de Libris Jur. Comm.* §. 24. eum seipsum in epistola ad Fridericum Imp. appellasse scribit, nec *Mericutius*, uti in annotatione Capitulorum paulo recentiori eum vocari idem Mauritius testatur, Doctor Bononiensis,

 an.

an. 1428. Bononiae, ubi Jus Civile docuit, textum feudalem digessit, uti ex ejus Praefatione ad Bononienses constat. Anno 1431. Florentiae jus docuit, & ibi editionem correctam edidit; postea Patavii jus interpretatus revisam denuo editionem procuravit an. 1442. quae ex duobus ejus epilogis discuntur. v. Schilter. *Praef. ad Mincucc.* §. 10. Textus ipsos feudales non mutavit, sed tantum ex melioribus Codicibus restituit, & in sex partes digessit, atque ideo *sexpartitam ordinationem* appellavit. Opus si non jussu & auspiciis Sigismundi Imp. suscepit, quod tamen innuere videtur inscriptio libri primi apud Schilter. *praef.* §. 9. collata cum epistolae ad Bononienses verbis ultimis, illud tamen compositum *Scholaribus utriusque Universitatis Juristarum Bononiensium* misit, ut *si quid in his minus quam bene positum ac relatum invenerint*, *ad Sacratissimum Principem Sigismundum*, *Romanorum Imperatorem*, *corrigendum & debito loco ponendum*, *eaque ita posita & correcta Imperiali autoritate & ordine confirmanda*, quo confirmata in scholis legi possent, *sedula prece vellent insistere.* v. *Epistolam ad Bononienses s. Praefationem ipsius Mincuccii in f.* An confirmationem impetraverit Mincuccius non constat, quam, licet Schilterus *Praef.* §. 11. obtentam fuisse conjiciat, licebit tamen cum Mauritio *de Libr. Jur. Comm.* §. 25. & Rhetio *Comm. in Jus Feud. comm. Prooem. n.* 13. dubiam reddere, cum non sit verosimile Mincuccium, si jam a Sigismundo Imp. confirmationem sui operis impetrasset, eam demum a Friderico Imp. petiturum fuisse. Certe Mincuccius Epistola ad Fridericum III. Imp. scripta, cujus partem Mauritius exhibet *l. c.* §. 25. opus suum autoritate publica donari petiit, & obtinuit. Cujus rei, contra Rhetii & hanc confirmationem impugnantis rationes, fidem certissimam facit Jason *in Praelud. Feud.* ubi de Min-

cuccio

cuccio sermonem faciens, *& ipse attestatur*, ait, *quod librum suum destinavit Serenissimo praesenti Imperatori Friderico, & ab eo fuit approbatum & mandatum, quod in publicis studiis legeretur.* Quod etiam affirmant Cuspinianus, Haloander, Hottomannus, Goldastus aliique. v. *Elogia Mincuccii apud Schilterum.* Nec tamen ille Mincuccii liber postea aut in scholis, extra Bononiam, aut in foris auctoritate publica gavisus est. Cujus rei non ea causa est, quam comminiscitur Goldastus, impedimentis, nescio quibus, a Summo Pontifice obmotis male eam tribuens, quam Goldasti opinionem jam rejecit Schilterus *Praef.* §. 15. sed haec duplex ratio esse videtur, quod non tantum vulgaris feudorum Collectio jam Juri Justinianeo juncta atque autoritatem cum hoc nacta fuerit, sed &, quod Jurisconsulti vulgarem allegandi rationem, a Glossatoribus jam confirmatam, hac nova methodo turbare noluerint, quod disertis verbis docet Jason, qui *Praelud. Feud. Ego autem considero*, inquit, *quod renovare praesentem librum esset confundere glossam utriusque juris, quod utriusque censurae Doctores, qui allegant istum librum secundum formam & ordinem, quem habemus, & illum sequendum duxi.* &c. vid. praeter Schilterum *l. c.* Struvius *Hist. Jur. c.* 8. §. 26. Diu latuit hic Mincuccii liber, a multis eruditis anxie expetitus. v. *Elogia Mincuccii apud Schilter.* Inde Haloander ejus editionem meditatus est quidem, v. *Ejus Epist. Nuncupat. Nov. & Feud.* sed res caruit eventu. Postea Ericus Mauritius, ut ipse testatur *de Libr. Jur. Comm.* §. 24. dum Tubingae feuda doceret, Codicem manuscriptum membranaceum optimae notae, ac inauratum a quodam auditorum suorum dono accepit & cum jam Chiloniensis Professoris munere fungeretur, eum edere secum constituit, mox tamen mutato consilio, vel quod negotiorum mole impediretur,

vel quod, ut aliqui arbitrantur, tantæ expectationi hunc auctorem non ex asse responsurum augurarctur, *nullis precibus rationibusque adduci potuit, ut eum publico donaret* v. Hertius *in Praef. ad Mauritii Dissert. & Opuscula.* Tandem Schilterus noster, conciliatore Illustri Obrechto obtinuit, ut, qui in Regia Parisina Bibliotheca latebat Codex MSCtus, Joh. Philippo Schmidio nostrati traderetur, qui accuratissimum ejus exemplar confecit, postea a Schiltero cum Codice Jur. Feud. Alemannici, editum & cum Venerandi Senis, Consultissimi Scherzii nostri praefatione an. 1728. in fol. hic recusum. Commendatur Mincuccius non tantum, quod meliorem, quam qui vulgari collectioni est, rerum ordinem servaverit, sed quod textus feudales ex optimis Codicibus restituerit, ex quibus multi, qui etiam in Gothofrediana editione parum accurate exhibentur, & cum tribus antiquissimis Feudalium Librorum editionibus, una sine loco & anno impressionis, alia Basileensi an. 1478. aliaque Veneta 1497. non raro pugnant, v. Mauritius & Rhetius *ll. cc.* feliciter emendari & illustrari possunt.

(β) Vel uti se ipsum *in Praef.* vocat, Bartholomaeus de Barateriis. Eodem anno, quo Mincuccius librum suum iterum recognitum edidit, 1442. & Baraterius suum publici juris fecit. Non ille Epitomen Mincucciani operis sistit, quod nonnullis visum fuit, sed, uti ipse in Praef. loquitur, *novum libellum consuetudinum & legum feudalium composuit, in quo ipsas diversa quidem forma, eodem tamen sensu retento transformavit, & in eo nihil aliud, quam quod ad materiam feudalem pertinet, inseruit.* Aemulatione Mincuccii accensum Baraterium fuisse non sine ratione suspicatur Schilterus *Praef. ad Mincucc.* §. 14. Praestat Baraterio Mincuccius, quod hic Glossam exhibeat, qua Baraterius caret, & hanc quidem, uti & ipsum textum, emendatiorem; quodque

regulas juris feudalis & notabiles observationes ad finem adjecerit. Obtulit Baraterius opus suum Philippo Mariae Duci Mediolani &c. cui praefatio inscribitur, qui illud approbavit atque Universitati Papiensi misit *tertio Kal. Nov.* 1442. De Baraterio hoc est Jasonis testimonium *in Praelud. Feud. Consummatissimus utriusque censurae, D. Baraterius de Placentia, qui in hac alma Universitate* (Ticinensi) *& Ferrariensi utriusque Principis Ducalis Senator multos annos in utroque jure publice legit, & praesentem librum feudorum utiliter reformavit, & reduxit in brevissimum opusculum, donatum Illustrissimo felicis recordationis Principi Duci Philippo Mariae & est in Bibliotheca Principis in arce Castri Ticinensis collocatum.*

(γ) Rationem supra in nota α) ex Jasone indicavimus.

§. CCCCXXIV.

Schola JCtorum humaniorum.

Saeculo XVI. novum jurisprudentiae splendorem circumdederunt JCti humaniores, ANDR. ALCIATVS, quem IAC. CVIACIVS, ANT. AVGVSTINVS, PITHOEI fratres, PETRVS FABER, FR. HOTOMANVS, BARN. BRISSONIVS, VDALR. ZASIVS, FRANC. DVARENVS, FR. BALDVINVS, HVGO DONELLVS, aliique viri doctissimi in Gallia, & illustri Bituricensium schola, longo agmine sequuti sunt. At tantum abest, ut hi debellarint barbariem, ut ea multis post annis in foro & scholis regnarit, & quibusdam locis & hodie regnet, imperet, triumphet. *

* Quam altas in animis hominum radices egerit illa Glossatorum barbaries, variis exemplis osten-

di poteſt, velut quod Cujacio in cathedra Forcatulus, id eſt, ſimia homini praelatus: Papir. Maſſon. in *Elog. Cujac.* quod Muretus, quia jus novo more Romae profiteretur, illam ſpartam Seluaghio, homini barbaro relinquere, & ad elegantioris litteraturae profeſſionem redire coactus eſt. Muret. *Part. I. Orat. XXI.* Denique quod Lorioto, Lipſiam, lautiore propoſito ſtipendio, invitato & jus non ſine maximo juvenum concurſu docenti, parum faverant JCti, qui fruge reperta glandibus veſci malebant (α). Vid. Melch. von Oſſa *Teſtam. Cap. VIII.* §. 2. p. 385. H.

(α) Cum optimas quasque ſcholas haec labes diu inquinaverit, Argentinenſi noſtrae nemo facile ſuccenſere poterit, ſi & illa ab hac macula non plane immunis fuiſſet. Taborem hoc odio non leviter imbutum fuiſſe affirmarunt quondam Salmaſius atque Conringius, viri, ſi qui unquam, literatiſſimi, cum quibus acres ipſe lites aluit. Et noſtra ætate eandem ipſi labem impingunt Gundlingius *Gundlingianorum P. II. c.* 2. §. 7. & Mylius *Hiſt. Theophili c.* 2. Quorum tamen judicia juſto acriora videntur, ſi quae Boeclerus, teſtis ſane in rebus ad puriores litteras ſpectantibus omni exceptione major & illi σύγχρονος, in Elogio Gregorii Biccii ſcribit, conſiderentur, ubi Taborem Juriſconſultorum Papinianum appellat. Cum Boeclerus inter primarios litterarum elegantiorum patronos merito nominandus, operis Grotiani & eorum, qui in illo plena manu ſparguntur, elegantiarum omnium flores, amoenitate captus illud commendare & interpretari auderet, & riſus & rixas Collegarum, praecipue ordinis Juridici expertus eſt, adeo ut ſingulari Programmate contra rem adeo novam inſurgeret Jo. Rebhanius, Juris D. & P. P. ſane non incelebris, de qua re queritur ipſe Boeclerus *in Praef. ad Comm. in H. Grotii J. B. & P.* v. etiam Barbeyrac. *Praef. Gall. ad Grotii J. B. & P.* & Thomaſ.

mas. *in paulo plen. hist. J. N.* Verum his contra opus Grotii & labores Boecleri conatibus non tam odium optimarum litterarum, quam Juris Naturalis aliunde, quam ex Jure Justinianeo petiti, cui id unice deberi existimabant ejus temporis Jurisconsulti, novitas ansam praebuisse videtur. Bachovium ob furores belli tricennalis Heidelberga exulem, miseriarum lenimenta & necessaria contra famem praesidia Argentorati quaerentem, admissum quidem sed docere prohibitum fuisse, non tam odio erga bonas litteras, quas cum Jurisprudentia egregie conjunxit Bachovius, aut invidiae docentium, cui id adscribit ipse *in Praef. ad Comment. Inst.* & Gundling. *Otior. P. I. c.* 5. §. 7. nec non Buderus *in not. ad ejus vitam p.* 346. sed rationibus, ut ita loquar, politico-ecclesiasticis, ex conditione illorum temporum maxime aestimandis, majori saltem ex parte imputandum videtur.

§. CCCCXXV.

Cur hi quoque non omnes fecerint operae pretium?

Et equidem, ut vera fateamur, non parum solidiori jurisprudentiae nocuit intempestivum quorundam studium, qui quum elegantiores litteras cum jurisprudentia conjunxissent, omnem doctrinae laudem in eo positam existimabant, ut audacissima crisi leges non emendarent, sed figerent refigerentque, omniaque Romanorum instituta petulantissime riderent, Justinianum omnemque ejus laborem, ludibrio exponerent, merasque antinomias, Tribonianismos, & nescio quae alia monstra, vel larvas potius, venarentur, quin & novum jus, si fieri posset, conderent, nihilque suo loco stare per-

mitterent (α). Sane ut Bartolistae glandibus; ita hi auditores suos, tamquam Chamaeleontes, vento pascere videntur, non JCti, sed censores, sine populi suffragio creati, iisque accensendi criticis, quos hordeo & avena pasci vidit Cebes Thebanus *in Tabula.*

(α) Quam necessarium sit JCto Critices studium, quam prudenter vero & modeste id exercendum, & quantum licentia Criticorum Jurisprudentiae damnum det, nemo majori acumine docuit quam Bynkershoekius in *Praef. ad Obs. Libros IV. priores.* Ex cujus verbis haec maxime huc facere videntur: *Ut verbo dicam, non est pronuntiandum de emendationibus, nisi sero demum & caute. Ubi par aut potior est causa receptae lectionis, ea semper vincet; ubi nulla ejus tuendae ratio superest, etiam tunc abstinere velim Criticos, nisi sola modestia se commendent & de rebus gravissimis non decernant, nisi prudenter & pronis in errores vocibus. Qui aliter instituunt, certum est, Jurisprudentiae magis obesse, quam prodesse, & artem cum necessariam, tum utilem exponere ludibrio publico.*

FINIS LIBRI PRIMI.

HI-

HISTORIA IVRIS.

LIBER II.
DE ORIGINE ET PROGRESSV IVRIS GERMANICI.

CAP. I.
DE IVRE GERMANICO ANTE CAROLI M. IMPERIVM.

§. I.

Germani veteres legibus ſcriptis caruerunt.

QUum commune id eſſet Germanis cum gentibus reliquis antiquiſſimis, ut diutiſſime & ſaltim ad ſaeculum Chriſtianum quartum litteris (α) ac ſcriptura carerent*: facile patet, eosdem, uti alias gentes, initio legibus quoque ac jure ſcripto caruiſſe.

* Eo enim ſaeculo litteras inter Gothos primus invenit Ulphilas, eorum epiſcopus, auctor verſionis Gothicae ſacri codicis. Socrat. *Hiſt. Eccleſ. V*, 33. Philoſtorg. *Hiſt. Eccleſ. II*, 5. ubi hic de iſto Ulphila: Καὶ γραμμάτων τοῖς Γότθοις οἰκείων εὑρετὴς καταστὰς, μετέφρασεν εἰς τὴν αὐτῶν φωνὴν τὰς γραφὰς ἁπάσας. *Proprias Gothis litteras excogitavit, & univerſos ſacrae ſcripturae libros patrio ipſorum ſermone interpretatus eſt.* Quo invento non fuiſſet opus, ſi jam antea Germani litteras habuiſſent. Verſionem enim illam vere Germanicam eſſe, res ipſa docet: & vere ſcripſit Walafridus Strabus *Rer. Eccleſ. Cap. VII. Gothi, qui & Getae, eo tempore, quo ad fidem Chriſti perducti ſunt,*

ſunt, in Graecorum provinciis commorantes, noſtrum, id eſt, Theotiſcum ſermonem habuerunt. Quae ex Tacit. *Annal. II,* 63. & 88. objiciunt de epiſtolis a Germanis ad Romanos miſſis, ea de lingua & ſcriptura Latina intelligenda videntur, quam eorum nonnulli diuturna cum Romanis conſuetudine procul dubio addidicerant, quemadmodum Graecas litteras ex conſuetudine cum Maſſilienſibus addidicerant quidam Galli. Strabo *Lib. VI.* Caeſ. *de Bell. Gall. VI,* 14. & *I,* 10. Sed &, quae de Runicae litteraturae antiquitate jactantur, plane incerta ſunt, multoque incertius, an ea in Germania umquam nota fuerit.

(α) Si inventio litterarum Gothicarum ſolo Philoſtorgii teſtimonio niteretur, de ejus fide dubitari poſſet, cum ex communis ſectae ſtudio plura, quam par erat, Ulphilae ſuo, ſive, ut ipſi perpetuo dicitur *Urphilae*, adſcribat Philoſtorgius, quod jam monuit ipſe Photius ſub finem capitis Excerptorum hic allegati & plenius id oſtendit Jac. Godofredus *in Prolegom. p.* 28. & *in not. ad Philoſt. l. c.* multa de Ulphila a Philoſtorgio dicta, quae ab aliis omnibus ignorantur, recenſens. Sed bene Heineccius ipſi ſocium addit Socratem, qui diſertis verbis dicit; *Ulphilas Gothorum Epiſcopus Gothicas litteras excogitavit.* Cui ſubſcribit etiam Sozomenus *Hiſt. Eccl. L. VI. c.* 37. de Ulphila diſtincte teſtatus, quod *apud Gothos is primus litterarum inventor extiterit*, quibus duobus poſterioribus teſtibus ea ſuſpicionis ratio non obſtat, quam Philoſtorgio objici poſſe diximus. Si ne Gothis quidem literae fuerunt ante Ulphilam, multo minus reliquis Germanicae gentis populis earum ulla eſſe potuit notitia, cum Gothi ſane ſoli inter gentes Germanicae originis jam olim aliquam eruditionis ſpeciem ſibi comparaverint, ſi fides eſt Jornandi *de Reb. Get. c.* 11. ubi Gothos a Diceneo philoſopho, qui ad Sullae fere tempora aſcendiſſe videtur,

in

in Ethicis, Physicis, Logicis, Astronomicis institutos esse testatur, sub finem addens: *Qualis erat, rogo, voluntas, ut viri fortissimi, quando ab armis quatriduum usque vacassent, doctrinis Philosophicis imbuebantur? Videres unum coeli positionem, alium herbarum frugumque explorare naturas: istum lunae commoda incommodaque, illum solis laborem attendere &c.* Prudenter vero Heineccius in hac causa verba Taciti *de Mor. Germ. c. 19. litterarum secreta viri pariter ac foeminae ignorant*, ad finem, quem sibi proponit, frequenter alias allegari solita & ab ipso Conringio de *Orig. Jur. Germ. C. I.* & Bernegg. *Quaest. ad Tacit.* 99. in hanc causam citata non adhibet. Jam satis enim alii ostenderunt, & tam ratio, quae Tacitum vel ad scribendum de moribus Germanorum libellum impulisse, vel quam saltem ipse perpetuo in illo servasse videtur, nempe, ut corruptos Romanorum mores opposita puritate Germanorum tecte perstringeret, quam ipsi verborum Taciti nexus demonstrant, ibi non de vulgari quodam scribendi genere, sed de qualibuscunque notis clandestinis, quibus secreta animi absenti, fraudis conscio, panduntur, quorumque ministerio Romani in conciliandis praecipue & alendis furtivis amoribus frequenter usi videntur, sermonem esse. Laudat nimirum Tacitus pudicitiam Germanicarum uxorum, *septa pudicitia agunt*, inde, quae pudicitiam corrumpere possint, & Romanarum mulierum mores saepe jam corruperint, a Germanis abesse dicit, spectacula, convivia, litterarum secreta; *nullis spectaculorum illecebris, nullis conviviorum irritationibus corruptae. Literarum secreta viri pariter ac foeminae ignorant.* Inde statim, quae ex harum rerum ignorantia emergat utilitas, nempe adulteriorum infrequentia, ostendit, *paucissima in tam numerosa gente adulteria*, quae, quia hae corruptorum morum causae Romanis frequentiori usu

usu adhiberentur, tanquam ipsis quotidiana tacite exprobrare videtur. Mirum fuisset, si huic elogio pudicitiae Germanicae inseruisset mentionem ignorantiae omnium litterarum, nisi dicas, Tacitum innuere, quod qui litteras pingere discunt, facilius corrumpantur, quam alii, ejus artis ignari, quam sane labem Tacito, scriptori literatissimo, impingere nefas est. Et si tam rudi & agresti sententiae addictus fuisset, promiscuum sane scripturae usum non per *litterarum* SECRETA indigitasset. Si necessitas, si utilitas, si amoenioris vitae desiderium ita ingenia acuit, ut media nova ad finem eo facilius perveniendi invenire studeant, ipsa vitae, qua Germani veteres utebantur, ratio ipsos a scribendi arte alienos fuisse docebit. Nulla iis, quae ad litteras invitare solent, studia, sed potius ea, quae a litteris non raro arcere solent, fuerunt. Cultus divinus simplex, nullis dissensibus expositus, nullis ceremoniis ornatus; *lucos ac nemora consecrant, Deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident.* Tacit. *de mor. Germ. c.* 9. Nullae judiciorum formulae & ambages. Pleraque ante Varum *solita armis discerni.* Vellej. Paterc. *L. II. c.* 118. & quam fuerint a forensi strepitu alieni Germani, indicat saevitia, qua post Varianam cladem erga Patronos causarum usi sunt apud Florum *L. IV. c.* 12. §. 36. Nullus studiorum cultus. De Suevis praecipue testatur Caesar *de B. G. L. IV. c.* 1. quod *a pueris nullo officio aut disciplina assuefacti* fuerint. Nulla rerum gestarum memoria nisi carminibus, quae *unum apud ipsos memoriae & annalium genus sunt.* Tac. *l. c. c.* 2. Nulla coelestium siderum observatio, nisi quando *& luna inchoetur & impleatur.* Tacit. *l. c.* 11. Vestitus modicus nec longe quaesitus. *Tegumen omnibus sagum, fibula, aut, si desit, spina consertum, cætera intecti.* Tac. *l.c. c.* 17. *Gerunt & ferarum pelles.* Tac. *ibid.*

ibid. pellibus aut parvis rhenonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nuda. v. Caesar *de B. G. L. VI. c.* 21. *Vela texunt jam quidem & transrhenani hostes, nec pulchriorem aliquam vestem eorum foeminae novere.* Plin. *Hist. Nat. L.* 19. *c.* 1. *nec alius foeminis quam viris habitus, nisi quod foeminae saepius lineis amictibus velantur, eosque purpura variant* &c. Tacit. *l. c. c.* 17. Cibus simplex & obvius. *Agrestia poma, recens fera aut lac concretum. Sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem.* Tac. *l. c. c.* 23. *Major pars victus eorum in lacte, caseo & carne consistit.* v. Caesar *de Bello Gall. L. VI. c.* 22. *Potui humor ex hordeo aut frumento in quandam similitudinem vini corruptus.* Tac. *ibid. Non multum frumento, sed maximam partem lacte atque pecore vivunt.* Caes. *de B. G. L. III. c.* 1. Nullum fere mercaturae studium. *Interiores simplicius & antiquius permutatione mercium utuntur.* Tac. *l. c. c.* 5. De Nerviis cisrhenano populo Caesar *de B. G. L. II. c.* 15. dicit: *Nullum aditum ad eos esse mercatoribus, nihil pati vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relanguescere animos, eorumque virtutem remitti existimarint.* Suevis mercaturae usum aliquem, sed tantum, *ut, quae bello ceperint, cui vendant, habeant.* Ubiis paulo majorem commerciorum usum concedit, quia *propter propinquitatem Gallicis moribus sunt assuefacti. ibid. c.* 3. Pecuniae non multus usus. *Argenti & auri possessione haud perinde afficiuntur.* Tac. *ibid. Foenus agitare & in usuras extendere ignotum, ideoque magis servatur, quam si vetitum esset.* Tac. *l. c. c.* 26. Possent alia addi, quae ostenderent, eam fuisse Germanis vivendi rationem, quae litterarum pingendarum usum superfluum reddiderit. Studia vero, quibus unice utebantur, belli fuerunt, & venationis. *Vita omnis in venationibus atque in studiis rei militaris consistit.* Caes. *de B. G. L. VI. c.* 21. *Latrocinia*

cinia nullam habent infamiam, quae extra fines cujusque civitatis fiunt, atque ea juventutis exercendae ac desidiae minuendae causa fieri praedicant. ibid. c. 23. adde Melam *de Situ Orbis L.* 3. *c.* 3. Seneca sane *de Ira c.* 11. *armorum unicam Germanis curam esse, in alia negligentibus* dicit. Exigua agriculturae cura. *Agriculturae non student.* v. Caes. *l. c. c.* 22. *nec arare terram, aut expectare annum tam facile persuaseris, quam vincere hostes & vulnera mereri, pigrum quinimo & iners videtur, sudore acquirere, quod possis sanguine parare.* Tac. *l. c. c.* 14. *Delegata domus & penatium & agrorum cura foeminis senibusque & infirmissimo cuique ex familia.* Tac. *ibid. c.* 15. Quid ipsos juvisset sollicita agrorum cura, quos ne proprios equidem singuli habebant, sed a magistratu & principe in singulos annos, *quantum eis & quo loco visum fuerit*, attributos. v. Caes. *l. c. c.* 22. Tac. *ib. c.* 26. Haec sane unica & perpetua Germanorum studia ne aptos quidem satis ad figuras literarum ducendas reddere videbantur. Hieronymo sane mirum omnino visum, quod Sunniae & Tretelae, virorum Gothicorum, *dudum callosa tenendo capulum manus, & digiti tractandis sagittis aptiores ad stilum calamumque mollescant. Opp. Tom. III. p.* 53. Illud vero parum videtur probari, quod cryptographiae studium, quo Graeci Romanique frequentius utebantur, etiam priscis Germanis cognitum fuerit, quod ex sortibus virgarum certis notis distinctarum, quarum Tacitus meminit *de M. G. c.* 10. ingeniose quidem, minus tamen verosimiliter exsculpit Breithaupt. *de arte decifratoria Disquis. I.* §. 7. Quae hic de moribus & studiis priscorum Germanorum congessi veterum autorum testimonia, si quis loco non satis opportuno operosius, quam fas esset, collecta crederet, is duabus me motum rationibus, ut hoc facerem, cogitet. Prima, quam indicavi, &

quae

quae hujus omnino loci est, eo tendit, ut his ipsis Germanorum moribus ostendam, nullam fuisse ipsis scripturae utilitatem, ac ita nullum studium. Altera vero, ut loco, quo non opportunior in hac tractatione occurrit, qui Juris Germanici origines & progressus discere vult, mores antiquos, ex quibus natae sunt leges, in limine statim ex fontibus indicatos intueatur, faciliorem inde Juris ipsius notitiam sibi comparaturus. Plura huc facientia qui legere cupit, evolvat Hertii *Not. Vet. Germ. pop. L. I.*

§. II.

Habuere tamen suos mores & consuetudines.

Nihilominus tamen majoribus nostris sui erant mores ac consuetudines (α), tum communes omnibus, tum uni vel alteri genti propriae, quarum multas cum cura descripserunt Caesar *de Bello Gallico VI*, 21. *sequ.* & Tacitus libello *de moribus Germanorum* singulari, ex quibus locis prolixum recensum instituit Melch. Goldastus *in Collectione Legum & consuetudinum Imperii*, edita Francof. 1613. & 1674. Harum vero consuetudinum patriarum eo sanctior ad posteros manebat custodia, quo minus ipsa natio ullis exterorum commerciis connubiisve infecta esset *. Tacit. *de Morib. Germ. Cap. IV.*

* Adeo, ut quidam nec aditum exteris ad se concederent, nec vina aliasque merces ad se importari paterentur, ceu de Nerviis & Suevis narrat Caesar *de bell. Gall. Lib. II. Cap.* 15. & *Lib. IV. Cap.* 2. Tales vero gentes moris patrii servantissimae esse solent, ceu Hebraeorum, Scytharum & olim Sinensium exemplis luculenter potest demonstrari.

 (α) Quod

(*a*) Quod Germani priſcis temporibus nullas habuerint Leges literis commendatas, ipſe literarum defectus praecedente §. ſatis probatus, evincit. Cum vero Jus ſcriptum non ex eo dicatur, quod in ſcripturam redactum, ſed quod ſit expreſſa Legislatoris voluntate promulgatum, ſive per ſcripturam, ſive per vocem praeconis, facile patet, quod Germani, licet literis carentes, potuerint utique Jure ſcripto, Juridica ſignificatione ita dicto, gaudere. Nec quicquam argumento eſt, quo Leges expreſſe promulgatas eo jam tempore fuiſſe negare poſſimus. Licet Germanos adeo libertati quondam ſtuduiſſe ſciamus, ut Lucanus etiam libertatem, nunquam redituram, ultra Tigrim *Rhenumque* receſſiſſe & *Germanum Scythicumque bonum* eſſe dixerit *Pharſal. L. VII. v.* 432. nemo tamen negabit, ſingulis Germaniae populis aliquam fuiſſe civitatis formam, aliis quidem magis popularem, aliis cum optimatium poteſtate mixtam, aliis denique regiam, multum tamen limitatam. Satis hoc loquitur Tacitus *de M. G. c.* 7. *Reges ex nobilitate, Duces ex virtute ſumunt. Nec Regibus libera ac infinita poteſtas, & Duces exemplo potius, quam imperio, ſi promti, ſi conſpicui, ſi ante aciem agant, admiratione praeſunt.* Idem *c.* 11. *Rex vel Princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia eſt, audiuntur, autoritate ſuadendi magis, quam jubendi poteſtate.* De Gothonibus vero dicit *c.* 43. quod *regnentur paulo jam addictius, quam caeterae Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem.* Quid quod & de rebus ad civitatem ſpectantibus conſilia ceperint? *De minoribus rebus Principes conſultant, de majoribus omnes, ita tamen ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium eſt, apud Principes praetractentur.* v. *Id. c.* 11. adeo, ut non tantum, ſi quid fortuiti acciderit, extra ordinem, ſed & ſtatis temporibus coierint. *Coëunt, niſi*

quid

quid fortuitum aut subitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoatur luna, aut impletur. Nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt. v. ibid. Quis crederet, nullam unquam in his conventibus legem, declarato disertis verbis coeuntium consensu, perlatam esse, adeoque nullum plane Jus scriptum, sensu Juridico ita dictum, extitisse? Nollem tamen utique huc referre, quod de Tuiscone *Annal. Boj. L. I.* Aventinus scribit: *Jura dedit, Leges tulit*, quod ad obscura & fabulosa Germanicae gentis initia merito referendum putamus. De Manni vero & Hermionis Legibus, quas ab Aventino commemorari dicit Christ. God. Hoffmannus *Spec. Conject. Polit. &c. de orig. & nat. LL. Germ. Priv. Antiq. &c. c. 2. per. 2.* §. 4. nihil ibidem occurrit. Nec Bellagines Gothorum, quas aliqui huc trahunt, & Leges Civiles fuisse somniant, huc spectare videntur, quas non nisi regulas Diaeteticas esse, & hinc a vocabulo wolbehagen vel welbehagen/ quo aliquid sanitati conducere dicimus, derivandas alii jam observarunt, v. *Hein.* §. 11. quod ipsa Jornandis de Diceneo Philosopho, Gothorum praeceptore *v. not. ad §. praeced.* loquentis verba indicant. *de reb. Get. c. 11. Physicam tradens naturaliter propriis legibus vivere fecit, quas usque nunc conscriptas Bellagines nuncupant.* Illud tamen & vitae simplicitas & summum libertatis studium & tenax moris patrii observatio *v. Hein. not. ad §. praeced.* omnino suadet, ut ex usu & vivendi consuetudine, quam ex imperio Legislatoris, regulas vivendi accipere maluisse & hinc Juris scripti, i. e. expresse promulgati rariorem, non scripti sive consuetudinarii frequentiorem usum habuisse Germani videantur. Parum tamen huc faciunt verba Taciti *de mor. Germ. c. 19. plus apud Germanos valere bonos mores, quam alibi bonas Leges*, dicentis, quae tamen a Conringio *de O. J. G. c. 1.* Hertio *Not. Vet. Germ. Pop. P. I.*

c. 4. §. 6. aliisque passim huc trahi videas. Nec enim hic Tacito sermo est de regula quadam Civili & obligatoria, quae ex Jure Consuetudinario orta sit, & vel invitum stringat, sed hic tantum videtur esse posse verus horum verborum sensus: Germani sponte sua & solo rationis usu ducti melius vivunt & virtutem impensius colunt, quam Romani tot legibus scriptis ad eam invitati. Plane uti de Scythis scribit Justinus *L. II. c. 2. Justitia gentis ingeniis culta, non Legibus*, & de priscis Romanis Sallustius *Bell. Cat. c. 9. Jus bonumque apud eos non legibus magis, quam natura valebat.* Non inanis tamen est conjectura eorum, qui credunt, Germanos morum suorum, qui tandem in juris cujusdam consuetudinarii speciem emerserant, memoriam carminibus, quae *unum apud ipsos memoriae & annalium genus* fuisse Tacitus dicit, conservasse. Ita & Solon leges suas *carminibus illigasse* dicitur a Plutarcho in *Solone.* Ita a plerisque gentibus antiquis factum testatur Aristoteles *Problem. Sect.* 19 c. 28. *Cur leges pleraeque cantilenae appellentur? An quod homines prius, quam literas scirent, leges cantabant, ne eas oblivioni mandarent, quod etiam nostra aetate Agathyrsis in more est?* Quod apprime cum rebus Germanicis antiquis consentit. Quorsum & illud facit, quod adhuc nostra aetate, usu forsan ab antiquis ad nos derivato, cantilenarum versiculi aeque ac leges vernaculo sermone Gesetze dicantur; quod cum aliis jam observavit Hertius *Not. Vet. Germ. Pop. P. I. c.* 4. §. 6. Egregie huc etiam facit observatio Aventini *Annal. Boj. L.* 1. *Nos hujusmodi carmina adhuc hodie Leges vocare solemus, quemadmodum & Graeci (ut est apud Aristotelem Stagiritam) nomos. Etiam nunc leges, quas Moses a Deo immortali recepit, in templis patrio sermone canimus.*

§. III.

§. III.

Earum quaedam exempla.

Tales consuetudines sunt quam plurimae, a Tacito, Caesare, & aliis auctoribus veteribus recensitae, veluti, quod longa esset Germanorum pueritia, longa impubertas, & sera juvenum Venus: Caes. *de Bell. Gall. IV*, 21. Pompon. Mela *de Situ Orb. III*, 3. Tacit. *de M. G. Cap. XX.* quod liberi cum matre ministeria domestica obirent: Tacit. *Cap. XXV.* ipsique filii, non nisi acceptis solemniter armis, pars reipublicae haberentur: Tacit. *Cap. XIII.* quod dotem non uxor marito, sed uxori maritus offerret (α), consentientibus parentibus & propinquis: Tacit. *Cap. XVIII.* quod arma aliaeque res expeditoriae ad filios & nepotes transmitterentur; alioquin sui cuique heredes essent liberi, fratres, patrui, avunculi, nullumque ibi testamentum * (β): Tacit. *Cap. XVIII.* quod avunculi sororum liberis loco parentis essent, sanctissimaque ea necessitudo haberetur. Id. *Cap. XX.*

* Verba haec Taciti quidam ita interpretati sunt, ut non in universum testamenta ignorasse Germanos existimarint, sed eo saltim casu, si liberi non essent, testamentis locum non fuisse contenderint. Sed hunc sensum nec verba Taciti, nec mores Germanorum, quippe ἀναλφαβήτων admittere, alibi docuimus ex instituto. Vid. *Diss. nostr. de testam. fact. apud Germanos maxime restricta.* §. *IX.* & in *Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. VI.* §. 3. *p.* 473. *Tomo I.*

(α) Hanc forte originem esse *Morgengabae*, ex eo con-

conjicit Hertius *Not. Vet. Germ. Pop. P. I. c.* 3. *in not.* quod illa *dos* etiam dicta fuerit apud Francos, cum qua eam etiam conjungi a Gregorio Turon. *Hist. Franc. L. IX. c.* 20. monet Beyer. *Jur. Germ. L. II. c.* 16. §. 4. autor vero noster *Antiq. Germ. L. I. Tit.* 10. §. 215. optime ostendit, in eo pacto inter Gundehramnum & Childebertum Reges inito sollicite dotem a *Morgengaba* distingui, cum Guilesvinda, germana Brunechildis, *civitates Burdegalam, Lemovicum, Cadurcum, Beoarno & Begorram tam in* DOTE *quam in* MORGANEGIBA, *hoc est, matutinali dono acquisivisse*, dicatur; adeo ut disertis verbis morgengaba doti opponatur, quod etiam fieri in *Lege Ripuar. Tit.* 37. §. 2. ibidem observat.

(β) Verba Taciti, quae huic disputationi ansam dederunt, ex ejus *c.* 20. *de M. G.* integra haec sunt: *Heredes tamen successoresque sui cuique liberi, &* NVLLVM TESTAMENTVM. *Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione*, (al. successione) *fratres, patrui, avunculi. Quanto plus propinquorum, quo major affinium numerus, tanto gratiosior senectus, nec ulla orbitatis pretia.* Ex his nunc non demum controversia emergit, an scrupulosae illae Romani Juris in condendis testamentis solennitates Germanis placuerint? Quam sane quaestionem otiosam plane esse ostendit summa priscorum Germanorum vivendi simplicitas, acerrimumque omnis formularii Juris odium; quod saevitia erga causarum patronos post Varianam cladem exercita satis docet. Nec, an Germani in scriptis testati fuerint, quaeritur, cum litterarum ignorantia testamentum scriptum omnino excludat. Sed haec tantum quaestio movetur, an Germani veteres nunquam sibi heredem ultima quavis voluntate fecerint, sive propinquos aliquos reliquerint, sive nullos: an vero tunc demum ab herede per ultimam voluntatem designando abstinuerint, cum propinquos relinquerent.

rent. Priorem sententiam praecipue defendunt Schilterus *Exerc. ad Pand. II.* §. 14. *IX.* §. 9. *XIV.* §. 37. Beyerus *Posit. ad Pand. XXIIX.* 1. *Jur. Germ. L. II. c.* 11. Hertius *Not. Vet. Germ. Pop. P. I. c.* 3. §. 16. & Heinecc. *ll. cc.* Posteriorem Strykius *de Succ. ab intest. Diss.* 8. *c. I.* & cum eo exercitus eorum, qui nimia Romani Juris reverentia capti, quod huic placuisse vident, omnibus placuisse & placere debuisse statuunt. Prioris sententiae hae sunt praecipuae rationes: I. Clara sunt verba Taciti, nullam exceptionem admittentia: *Nullum Testamentum.* Heredes cuique liberi ex moribus assignantur. Si liberi non sint, ad proximos gradu *fratres*, *patruos*, *avunculos* hereditas devolvitur, & quod his deficientibus ad propinquos quosvis successio transeat, propinquorum in sequentibus mentio disertis verbis facta docet. II. *Nec ulla orbitatis pretia.* Oculos hic intendit ad miserum genus hominum nempe heredipetarum, Romanis notissimum, qui alienas hereditates blandimentis & malis quibusvis artibus captantes, praecipue eos sectabantur, qui liberis & propinquis orbi ad hereditates in hos adulatores testamentis transferendas faciliori & proniori affectu invitabantur. Hi ex blandimentis adulantium heredipetarum varia orbitatis solatia, imo pretia, accipiebant. Cum vero nulla fuerint Germanis testamenta, nulla etiam orbitatis pretia ipsis fuisse dicit Tacitus, & hinc solatia senectutis non aliunde, quam ex propinquorum ope speranda innuit. Imo quod ne sequentibus quidem seculis, quibus tamen Germanicae gentes in Romanorum provincias irruentes satis jam Juris Romani, adeoque & testamentariae successionis notitia imbutae erant, multus testamentorum usus fuerit Germanis, ostendunt Jura Saxonica & Suevica, ex antiquioribus legibus & moribus consarcinata, quibus non avitorum tantum, non immobilium, sed & mobilium bonorum quorum-

cunque translationes iis fere unice permissae, qui valetudinis adhuc satis firmatae essent, & a mortis instantis cogitatione, quae tamen testamentariarum translationum necessarium fundamentum est, aliquanto longius remoti, limitata maxime illorum facultate, qui, lecto decumbentes, morti propiores aestimabantur. Hinc Jus Prov. Saxon. *L. I. art.* 52. alle fahrende haabe kan der mann ohne der erben erlaubniß aller orten vergeben, und guth verlassen und verleihen, solange er sich dergestalt vermag, das er mit einem schwerdt umgürtet und mit einem Schilde von einem steine oder stocke, einer ellen hoch, (textus antiquior tamen eyner dum elnen ho, quod einer halben ellen hoch interpretantur) auf ein pferd steigen können, ohne eines menschen beyhülffe, doch daß man das Roß und den Stegreiff halt. Wann er dieses zu thun nicht vermag, so kan er auch nichts vergeben, lassen noch leihen, daß er es deme mit entferne, der es nach seinem tod erwartend ist. Ad quem textum Glossa haec notat. Ein bürger aber mag nach billigem rechten, sein eigen, welches ihm nicht angestorben ist, vergeben, solang er so vermögend ist, daß er ohne hülf zu weg und strasse gehen, und solang stehen mag, bis er in gehegtem ding dieselbige gab gethan hat. Die fahrende haab aber mag er alle vergeben, soviel er derselbigen bey gesundem leib hinweg antwortet, oder in dem gerichtsding jemand vergiebet, daß sie ihm nach seinem tod folgen solle. Doch sagen etliche, daß er auch auf seinem Siegbette die ding vergeben mög, welche er über das bettbreth hinweg reichen könne. (Weichbild. *art.* 65. vero dicit, was über 5. schilling werth.) Ein Bauer aber mag dieser ding vergeben, alldieweil er einen umbgang verpflügen mag, eines morgens lang. Eine Fraw aber, wann sie zu der kirchen gehen mag, von welcher sie zwanzig ruten gesessen sey. Wann sie das nicht mehr

mehr vermag zu thun, so helt man es darfür, daß sie ihren erben mutwilliglich entfremden wölle. Cui fere respondet Jus Provinciale Suevicum *cap.* 379. Opponit Strykius I. Germanos non adeo videri stupidos, ut testamentariam successionem, qua omnes gentes usae fuissent, omnino ignoraverint, & maluerint bona sua liberae cujusvis occupationi exponere, quam per ultimam voluntatem in heredes certos transferre. II. Ex Paulo Aemilio, citante Lehmanno in *Chron. Spir. L. II. c.* 20. constare, quod Germanis devictis ac in servitutem redactis sola intestati successio relicta omneque Jus testandi ademtum, sed a Ludovico Pio restitutum fuerit. III. Ex LL. Ripuariorum, Anglorum & Werinorum, Capitularibus Regum Françorum & Marculfi formulis innotescere, quod Germanis aliqua, sua per ultimam voluntatem relinquendi, facultas fuerit. Regeritur vero I. quod non tanti stuporis argumentum sit, carere testamentis, cum & alias gentes iis caruisse, autores allegati doceant, & ipse Strykius *Cautel. Testam. c.* 1. §. 8. & *U. M. P. qui test. fac.* §. 1. fateatur, satis beatas fuisse respublicas, quae illam litium innumerarum materiam penitus sublatam voluerint, nullosque ibi heredes esse permiserint, quam legitimos; & Geldriae suae testamentorum usum rejicienti gratuletur Pontanus *Hist. Gelr. L. I. p.* 47. quod *non alterantur subditorum bona litibus de testamentorum internis vel externis vitiis vel suorum heredum de inofficioso testamento ac praeteritione liberorum, non emancipatorum, querelis, nec controversiis de fideicommissis, unde passim alibi patronis forensibus sit optima messis;* nec satis appareat, uti Pufendorff. *de J. N. & G. L. IV. c. XI.* §. 18. judicat, *quare tantopere testamenta desiderare debuerit gens, thesauros tunc cumulare nescia, & paupere supellectile contenta, cui ex segete, pecore & venatu vix amplius quaerebatur, quam quod victui quotidiano eique simpli-*

ci sufficeret. II. Quod ea, quae ex Lehmanno & Paulo Aemilio producuntur, parum accurata sint & antiquioribus non respondeant, cum Vetus autor vitae Ludovici Pii ad annum 814. tantum doceat, *quod Saxonibus atque Frisionibus jus patriae haereditatis, quod sub patre ob perfidiam legaliter perdiderant, Imperatoria clementia restituerit Ludovicus Pius*, quodque mira illa benignitas Ludovici multorum reprehensionem incurrerit existimantium, gentibus illis rerum novarum studiosissimis subtrahi potius perfidiae instrumenta, quam ultro subministrari oportere. Quae omnia ostendunt non jus testandi, sed succedendi in hereditatem patris, non Germanis omnibus, sed Saxonibus, a Carolo M. ademtum, a Ludovico Pio vero restitutum esse. III. Quod Leges allegatae non tam de testamentis, quam de pactis successoriis loquantur, quod voces *tradere, dare &c.* satis clare ostendunt. Ergo haec erit testamentorum per Germaniam historia. Germania testamenta tempore Taciti ignoravit. Seculo V. & sequentibus gentes Germaniae provincias Imperii Romani invadentes testamentorum usum in provinciis occupatis ex Jure Romano jam introductum vel ipsae receperunt, vel saltem gentibus subactis reliquerunt. In Germaniam magnam is ne tunc quidem penetravit. Tandem Principes quidem eum aliquantulum suo exemplo probarunt, quod ex Henrici Aucupis & Ottonis IV. testamentis constat. Ad privatos tamen is ne tunc quidem pervenit, nisi quod paulatim mos *pro anima judicandi, pro remedio animae relinquendi* non universitatem bonorum, sed singulas res, invaluerit, unde legata ad pias causas Seelengeräthe, Seelengeschäffte frequenter satis relicta fuerunt. Inde Juris Saxonici illa capita, quibus testandi facultatem tantopere restringit, Gregorii IX. summi Pontificis decreto reprobata fuerunt, *in quantum eleemosynas, testamenta &*

alia

alia pia opera respiciunt. Speculi Suevici auctor prudens hanc censuram evitavit, faciliorem testamentis viam aperiens. Mox Jure Decretalium plenius per Germaniam introducto testamenta minus solennia, adeoque ultimae voluntates de rerum universitate quidem, sed sine scrupulosa formae externae solennitate disponentes in Germania receptae fuerunt. Tandem vero cum Jure Civili Romano etiam solennia testamenta in usum deducta fuerunt. Quae hic de testamentorum per Germaniam fatis recensemus, docere possunt, quantum lucis historia Juris etiam rebus in foro ventilandis affundere queat.

§. IV.

Ejusdem generis sunt, quae veteres referunt de statu servorum libertinorumque (α): Tacit. *de M. G. Cap. XXV.* de severitate maritorum in sponsas & uxores impudicas: Tacit. *Cap. XIX.* Procop. *de Bello Goth. Lib. IV.* de consultationibus plerisque inter pocula susceptis (β): Tacit. *Cap. XXII.* de insigni promittentium ac colludentium fide: Tacit. *Cap. XXIV. Annal. XIII,* 54. de inimicitiis a tota familia susceptis, Tacit. *Cap. XXI.* & manu potius, quam jure, finitis: Pompon. Mela *de Situ Orb. III,* 3. Vellej. *II,* 118. de homicidiis mulcta; aliis criminibus morte expiatis: Tacit. *Cap. XII. & XXI.* de mulcta pro parte regi vel civitati, pro parte ipsi, qui vindicabatur, vel propinquis ejus exsoluta (γ): Tacit. *Cap. XII.* de hospitalitate mira & paene promiscua; Tacit. *Cap. XXI.* Caes. *de Bello Gall. VI,* 21. Pomp. Mela *III.* 3. de tributis pro mune-

Alia ejusdem generis.

munere datis: Tacit. *Cap. XV.* de numero non dierum, sed noctium computato: Tacit. *Cap. XI.* Caes. *de Bell. Gall. VI*, 18. & quae sunt ejusdem generis alia * (δ)

* Quo & feuda refert Ge. Ad. Struvius *in Syntagm. jur. feud. I*, 3, 3. ob ea, quae de principum comitibus eorumque insigni fide refert Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XIV.* Quod quamvis ridiculum videatur clarissimo Dietmaro *in not. p.* 87. argumenta tamen, quae ei sententiae opponit, non infringunt hanc Struvii doctrinam, tantum abest, ut ridiculam illam esse demonstrent. An enim apud Germanos viri principes, quia non erant territorii domini, sed in conciliis electi, non potuere habere vasallos? an necessario requiritur superioritas territorialis, ager, & sedes domini fixa, si quis vasallum habere velit? Et quid aliud sunt illi comites, *Gesellen*, *Waeseln*, quam *Vasalli*, maxime quum Tacitus de eorum fide in dominos, & de stipendiis, pro servitio militari datis, diserte testetur? Nihil ergo impedit, quo minus feudorum stamina cum Struvio jam apud Tacitum quaeramus.

(α) Servorum, quorum longe melior, quam apud Romanos fuerat, conditio & libertinorum, qui non multum supra servos erant, v. Tacit. *de M. G. c.* 25. jura apud Germanos eo magis observanda, quo graviora & frequentiora Jurisprudentiae Germanicae capita inde illustrantur. Non tantum enim rusticorum per Germaniam jura inde lucem capiunt, quorum alii homines proprii sunt sive servi, alii vero non proprii sive liberti. Quod Hertius *de Hominibus propriis*, Thomasius *de Hominibus propriis & liberis Germanorum*, Boehmerus *de Jure & statu hominum propriorum &c.* & *de Imperfecta libertate rusticorum in Germania*, nec non Heineccius *de Orig. atque Indole Jurisd. Patrim.* &c. satis docuerunt. Sed

&

& ipsa origo Jurisdictionis patrimonialis, satis alias obscura, ex Jure dominorum in servos, imo & eo, quod ipsis adhuc in libertos competit, uberrime illustratur, quod Thomasius, Boehmerus atque Heineccius fortissime demonstrarunt.

(β) Quod non ad crapulam Germanorum, sed potius ad sinceritatem trahendum existimat Thomas. *de Hom. propr.* §. 12. his Taciti *de M. G. c.* 22. verbis maxime motus: *Gens non astuta nec callida aperit adhuc secreta pectoris licentia loci. Ergo detecta & nuda omnium mens postera die retractatur. Deliberant, dum fingere nesciunt, constituunt, dum errare non possunt.* Ex eo tamen more prisco deliberandi inter pocula ad nostra usque tempora videtur derivata consuetudo, qua in pagis, vicis & urbibus vix aliqua solennior deliberatio aut conventus plurium, aut quodvis aliud negotium cum aliqua frequentia hominum celebrandum instituitur, quod non aliqua commessatio praecedat, comitetur aut sequatur.

(γ) Quarum illa *freda*, Friede / dicebatur, quod paci publicae, qui peccaverat, per eam restitueretur; haec vero *widrigildum*, *wedrigeldum*, *wergildum*, *wergeldum*, *wergilda* appellatur; quam vocem alii a *werra*, quasi esset pecunia pro pugna solvenda, alii vero a *wider* & *gelt*, quasi pecunia pro retributione & satisfactione pendenda, derivant. v. Hert. *Not. Vet. Germ. pop. P. I. c.* 5. §. 4.

(δ) Huc commode etiam referas, quod Germanorum liberi etiam per nuptias a patria potestate liberari videantur. Hinc, quos Jul. Caes. *de B. G. L. VI. c.* 21. *impuberes* appellat, Graecus Interpres ἀγάμες vocat. Idemque fere innuere videtur vox Germanica Freyen / quae matrimonium inire, indicat. v. Hertius *Not. Vet. Germ. pop. P. I. c.* 3. §. 3. & ibid. *in not.*

§. V.

§. V.

Singulae etiam gentes suos mores speciales habebant.

Sed quemadmodum pleraeque hae consuetudines Germanis omnibus communes erant: ita dubitari nequit, quin & singulae gentes quasdam habuerint, sibi proprias, ac peculiares, quarum vel unicum exemplum adferre juvabit ex Tacito *Cap. XXXII.* ubi de Tencteris: *Inter familiam & penates, & jura successionum equi traduntur. Excipit filius, non ut cetera maximus natu, sed prout ferox bello & melior.* Quem locum ad consuetudinem res expeditorias * ad filios vel agnatos transmittendi pertinere, interpretes plerique observant (α).

* Equus & hodie inter res expeditorias est, iis locis, ubi illae filiis cedunt. Quemadmodum vero filius natu maximus in Saxonia praecipuum habet gladium; *Jus prov. Sax. Lib. II. Art. 22. Jus prov. Suev. Cap. CCLXIV.* ita Tencteri praecipuum capi volebant equum, non quidem a filio natu maximo, sed fortissimo.

(α) Antequam periodum antiquissimam Germanici Juris deseramus, operae pretium est, rei judiciariae, quae eo tempore fuit, faciem oculis subjicere. Notandum autem utique cum Conringio *de Judic. Imp. Germ.* §. 5. quod eo quidem tempore nullum fuerit totius Germaniae, nondum tunc in unam rempubl. compositae, commune judicium; singulis autem populis sua utique judicia, ad statum libertatis, cujus desiderio maxime tenebantur, praecipue attemperata non defuerint. Haec judicia autem aliam tempore belli, aliam in pace faciem habebant. Ita enim Caesar. *de B. G. L. VI.* c. 23. *Cum bellum civitas aut illatum defendit, aut infert, magistratus,*

qui

qui ei bello praesint, ut vitae necisque habeant potestatem, deliguntur. In pace nullus communis est magistratus &c. Haec vitae necisque potestas, quam magistratibus militaribus fuisse Caesar dicit, pugnat & cum Taciti verbis & cum summo libertatis studio. Tacitus sane alia omnia dicit *de M.* G. *c.* 7. *Duces exemplo potius, quam imperio, si promti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione praesunt. Caeterum neque animadvertere, neque vincire, neque verberare quidem, nisi sacerdotibus permissum, non quasi in poenam nec Ducis jussu, sed velut Deo imperante, quem adesse bellantibus credunt.* Quae sane populi istius ingenium magis quam illa Caesaris verba sapiunt. De Judiciis tempore pacis instituendis ita Caesar. *l. c.* loquitur : *In pace nullus communis magistratus, sed principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt, controversiasque minuunt.* Nullum communem magistratum fuisse cum Caesar dicit, Conringius *l. c.* §. 6. optime observat, illud de uno homine, qui toti reipublicae solus praefuerit, intelligendum, cum totum concilium gentis merito etiam communis quidam magistratus dici possit. Non vero credendum est alios fuisse regionum, alios pagorum Principes, cum pagus etiam regionem denotet & Tacitus *de M. G. c.* 12. non alios agnoscat Principes, quam *qui jus per pagos vicosque reddunt.* Alii ergo Principes in pagis, alii in vicis judicabant, in concilio populi electi. Tacitus *ibid. Eliguntur in iisdem conciliis & Principes*, ratione aetatis sine dubio habita, cui magnus apud Germanos honos habebatur. Certe aetati non minus momenti, quam nobilitati, decori bellorum aut facundiae etiam in publicis negotiis fuisse docet Tacitus *de M. G. c. II. Rex vel princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur.* Unde *Germani frequentes omnibus Principibus majoribusque*

busque natu adhibitis ad Caesarem in castra venerunt. v. Caesar *de B. G. L. IV. c.* 13. & Dio Cass. *L.* 39. *p.* 113. Quanta seniorum in consultationibus publicis autoritas fuerit, apud Visigothos testatur Claudianus *de Bello Get. v.* 481 *sqq.*

Crinigeri sedere patres, pellita Getarum
Curia &c.

Et Sidonius Apollin. *in Paneg. Avito Aug. socero dicto Carm. VII. v.* 453.

Luce nova veterum coetus de more Getarum
Contrahitur, stat prisca annis, viridisque senectus
Consiliis &c.

Quod & apud Ostrogothos observatum ex Procop. *de B. G. L. II. & III.* probatur. v. Hert. *Not. Vet. Germ. pop. P. I. c.* 4. §. 7. *P. III. c.* 7. §. 7. & *c.* 8. §. 7. Hinc etiam in legibus populorum Germanicae originis *Senior* Dominum significat, unde postea *Seigneur*, *Signore*, apud alios ortum. Inde etiam a canitie his principibus postea *Gravionum* nomen sub Francis praecipue impositum existimamus, quod male Wendelinus *in Glossario Sal. vocum Atuat. v. Graphio* a γράφω, *scribo*, Vultejus *Feud. L. I. c.* 4. *n.* 14. *a gravitate* derivant. Nostrae sententiae praecipue favet Capitularium antiqua versio, ubi quod in Capitulari dicitur *per Comitem* Germanico exhibetur *thuruch then Grauun.* v. Hert. *l. c. P. I. c.* 4. §. 7. qui hoc porro illustrat exemplo praefectorum regionum apud Frisios, multum ex priscis moribus retinentes, qui Grietmänner s. cani viri dicuntur, suosque, uti hi Principes apud Tacitum, assessores habent. Quorsum etiam non immerito Anglorum *Aldermannos* trahit Brummerus *de Scabinis c.* 3. §. 11. Hi Principes postea, uti videtur, Graviones dicti, uti Conringius *de O. J. G. c.* 7. *p.* 29. docet, non soli sed cum assessoribus judicabant. *Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & autoritas adsunt.* Tacit. *de M. G. c.* 12. Ubi res ipsa docet,

pro

pro *centeni* legendum esse *certi*. v. Conring. *l. c.* §. 12. Hertius *l. c.* Brummerus *l. c. c.* 2. Cujus erroris a librariis commissi originem Hertius ex *c.* 13. deducit, ubi *plurimorum comitum*, Brummerus autem verosimilius ex *c.* 6. ubi centenorum ex singulis pagis juvenum, ad alia tamen ministeria electorum mentio fit. Assessores hi Principum vel Comitum sine dubio sunt, qui vocabulo Germanico in Latinum sermonem inflexo *Scabini* a Schaffen, creare, quod eligantur, dicuntur, inde in diplomate Henrici V. ad annum 1112. monasterio S. Maximini dato *Scaviones*, alibi *Scapiones* appellati. v. Hertius *l. c.* & *de Consult. LL. & Judiciis* &c. §. 16. *in not.* alias tamen vocis derivationes v. apud Brummer. *l. c. c.* 1. Hi assessores sine dubio ingenui fuerunt, cum *liberti non multum supra servos* fuerint, & *raro aliquod momentum in domo*, *nunquam in civitate* habuerint. Tac. *l. c. c.* 25. Adhibiti autem fuerunt ita, ut non tantum suadendi sed & decidendi autoritate gavisi fuerint. *Consilium simul & auctoritas adsunt*. Tac. *c.* 12. Conveniebant autem sub dio plerumque; quod luculentis testimoniis probat Hert. *de Consult. LL. & Judic. &c.* §. 9. Principis, qui solus toti pago in plures vicos diviso praeerat, & hinc forsan non omnibus judiciis ipse praeesse semper poterat, vices primus Scabinorum sine dubio gessit, sequentibus temporibus *Scultetus*, *Sculdasius*, *Sculdais*, *Sculdasio*, *Sculdheizo*, *Schoutaet dictus*. v. Conring. *de Jud.* §. 15. Brummerus *de Scab. c.* 4. §. 6. Litium dirimendarum ratio simplex nullisque formulis adstricta, quas acerrimo odio prosequebantur, Vellej. *L. II. c.* 118. adeo ut post Varianam cladem in neminem magis, quam in causarum patronos saevitum fuerit. Florus *L. IV. c.* 12. §. 36. *nibil illa caede per paludes, perque sylvas cruentius*, *nibil insultatione barbarorum intolerantius*, *praecipue tamen in causa-*

 rum

rum patronos. Aliis oculos, aliis manus amputabant. Unius os sutum, recisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus, tandem, inquit, vipera sibilare desine. Multae etiam lites armis finitae. Unde *Germanos jus in viribus habuisse* scribit Mela *de situ orb. L. III. c.* 3. & cum jurisdictionis formam a Varo introductam conspicerent, miratos fuisse, *quod injurias justitia finirent, & solita armis discerni jure terminarentur*, narrat Vellej. *l. c.* Judiciorum autem usum Germanis rariorem tum fuisse persuadent simplicitas morum, fides, sinceritas, paupertas, matrimoniorum sanctitas, testamentariae rei ignorantia, & inimicitiarum compositio facilis v. Conring. *de Judic.* §. 18. Hertius. *not. vet. Germ. pop. P. I. c.* 4. §. 7.

§. VI.

Gentium Germanicarum aliae in Germania substiterunt, aliae alio migrarunt.

Sed a Taciti temporibus ad seculum usque quintum, magna facta est rerum conversio, migrationeque tot gentium frequentissima effectum est, ut gentes potentissimae, GOTHI, VANDALI, BVRGVNDIONES, SVEVI, FRANCI, ANGLI, praestantissimis Romanorum provinciis infusae, regna ibi amplissima conderent: vacuas vero eorum sedes gentes antea parum notae, ALAMANNI, BOII, SAXONES, THVRINGI occuparent, totamque Germaniam magnam inter se partirentur, nisi quod ad orientem VENEDI, gens Sarmatica *, magnam Germaniae partem inter mare Balthicum & Alpes sub suam redegerunt potestatem.

* Non VANDALI, gens vere Germanica, quamvis vocabuli sono non multum a VENEDIS differant. Hinc jam pridem explosus est Alb. Cranzii error,

Van-

Vandalos & Venedos ubique confundentis. Illi relicta Germania in Hispaniam, atque inde in Africam, migraverant, regnaque ibi potentissima condiderant. Hi vacuas eorum sedes occupabant, & imperii sui fines paullatim ita proferebant, ut ad Albim & Salam omnia, & in superiore Germaniae parte Silesiam, Moraviam, Boëmiam, partem Austriae, Carinthiae, Stiriae & Carniolae sub suam redigerent potestatem.

Magnam haec gentium migratio Juris mutationem passim induxit. Germani sane dum aliis suos mores commendare voluerunt, peregrini quoque moris contagione paulatim corrupti fuerunt. Illud evenisse, ut, ex quo Germanicae nationes omnem fere Europam invaserint, Germanica etiam instituta passim, uti olim Graeca recepta fuerint, observavit Grotius *de J. B. & P. L. II. c.* 8. §. 2. Hoc vero, quod & ipsi Germanorum mores aliqua accessione juris peregrini inflexi paulisper fuerint, testantur ipsae leges a Germanicis gentibus postea latae, mox uberius recensendae. Quod vero hodierna adhuc Jurisprudentia ex hac confusione Juris Germanici antiquioris cum peregrinis devictarum gentium juribus multum affligatur, uti aliquanto acerbius queritur Christ. Godofr. Hoffmannus *Specim. Conject. Polit. de origine & nat. LL. Germ. priv. &c. Cap. II. period.* 3. §. 2. *not. b.* ego quidem non video, cum, qua hodierna Jurisprudentia Germanica laborat, confusio ex mixtura potius Juris Canonici & Civilis Romani cum jure patrio recentiori oriatur, quam ex juribus illis antiquioribus patriis & peregrinis secum invicem commixtis, quæ utique Jurisprudentiæ hodiernae circulos non multum turbant. Nec Germanos ego, uti viro huic erudito visum est, imprudentiae ideo reos facerem, quod gentibus subactis legum patriarum usum reliquerint, cum non tantum insigne humanitatis argumentum sit, novi oneris

ſenſum aliqua imponendi tarditate temperare, ſed & eximium plane prudentiae artificium, ita gentium ſubactarum non corporibus ſed animis imperare, ut nulla vel exigua moris priſtini converſione facta ſe non tam victas quam voluntaria quadam novi imperii electione firmatas & erectas credant, eo aequiori animo laturae novum imperium, quo minus novum eſſe ſentiant, imo & alias ad tam mitis & placidi imperii reverentiam & ejusdem felicitatis conſortium ſuo exemplo invitaturae. Si victoribus & victis peregrina lingua diſcenda eſt, ut vulgaris ſententia docet, quis negabit, quandam cum peregrino more affinitatem non victis tantum, ſed & victoribus contrahendam eſſe?

§. VII.

Illae Jure ſcripto; hae non ſcripto uſae ſunt.

Quae in vetere patria ſubſtiterant gentes, eae, ſi a Francis diſceſſeris, jure conſuetudinario porro vixerunt, nec de iis ſcribendis, quamdiu ſui juris manſere, cogitarunt*: quum contra populi, qui extra Germaniam ſedes quaeſiverant, adquiſita ſibi aliqua Latine loquendi ſcribendique facultate, paullo citius jura ſua litteris conſignarint. Ut adeo ab eo tempore gentium Germanicarum quasdam IVRE SCRIPTO, quasdam NON SCRIPTO uſas eſſe, animadvertamus.

* Exceptis Francis. Legis enim Salicae patriam in ipſa Germania magna (α) eſſe quaerendam, eamque prius litteris conſignatam quam Franci Rhenum tranſirent, plerique recte exiſtimant, ex eoque colligunt, legem illam antiquiſſimam primum Germanice ſcriptam fuiſſe, cujus authentici Germanici reliquias eſſe gloſſas Malbergicas (β) exiſtimat Cl. Wachterus *in Gloſſar. Tom. II. p.* 348.

p. 348. Sed quum Salii jam inde ab antiquissimis usque temporibus notitiam aliquam Latinae linguae habuerint, teste Venantio Fortunato *Lib. VI. Carm.* 4. & de lingua Francica adhuc suae aetatis conqueratur Odfridus Weissenburgensis *in Evang. praef. p. II. edit. Schilt.* eam scribi vix posse: multo profecto verosimilius est, legem quoque Salicam statim initio Latine (γ) scriptam esse.

(α) De Patria Legis Salicae multae sunt eruditorum virorum disputationes. In Prologo Legis Salicae, quem Heroldina editio exhibet & Wendelinus, Lindenbrogius atque Eccardus Legi Salicae praefixam sistunt, & quidem Heroldus & Eccardus solam, Wendelinus vero & Lindenbrogius simul cum alia minore, quam ex Pithoeana Legis Salicae editione acceperant, loca, quae originem Legi Salicae dederunt, nominantur *Salagheve, Bodogheve* & *Windogheve*, quasi diceres Salagoviam, Bodogoviam atque Windogoviam, *goviae* s. *gau*, *canton*, *pagi*, *regionis*, vocabulo ipsis nominibus locorum propriis juncto. Sed ubi terrarum haec loca inveniantur, in disceptationem venit. Wendelinus *in Natali solo Legum Salicarum* totus in eo est, ut id Brabantiae vindicet. Conringius *de O. J. G c. 7. p.* 28. nomina illa omnia circa Moguntiam & Oppenheimium inveniri scribit; ita ut editor hujus operis Conringiani in notula textui Conringiano *p.* 27. inserta testetur, autorem non tantum disertis verbis margini exemplaris sui adscriptis, sed & in Epistola ad Reverendiss. Episcopum & Principem Paderbornensem VIII. ingenue professum, quod autores, quos pro se laudaverit in disputatione contra Wendelinum, loquantur *de Germania secunda soli Gallici;* quae epistola etiam in *duobus Syntagmatibus Epistolarum Helmst.* 1694. *editis p.* 12. reperitur. Schilterus noster *Praef. ad Leg. Sal.* §. 4. *Thes. Antiq. Teut. T. I. P. II.* distinguit inter

ter Legem Salicam primaevam, quam in transrhenana Germania, & auctam, quam in cisrhenana collocat, & quidem inferiore ad Isalam fluvium. §. 5. *& seq.* Leibnitius *de Orig. Francor.* §. 17. Francos Salios inter Albim & Visurgim & *Salageve* sitam *ad Salam fluvium non Thuringicum sed Franconicum, qui in dextrum Moeni latus prope Gemindam, hinc dictam, influat*, ponit *ib.* §. 26. *& sqq.* Gundlingius *Gundling. P. III. c.* 2. §. 19. *& sqq.* haec loca omnia, quae in Prologo Legis Salicae nominantur in Wormatiensi regione quaerit, atque vicos Salheim, vel hodie Saulheim, Bodenheim, Windheim atque Wisenheim, hodie Wisheim esse contendit. Cui Leibnitius respondit *Gundlingian. P. VI. c.* 4. Gundlingius vero & huic responsioni novam dissertationem opposuit *Gundlingian. P. IX. c.* 1. Eccardus vero in not. *Salagheve ad Prol. Legis Salicae* plane hoc Legis Salicae natale solum intra fines Thuringiae vel saltem intra Albim & Salam Franconiae collocat. Missa operosiore illorum pagorum investigatione, quae sine multo fructu forsan institueretur, illorum sententiae subscribere liceat, qui patriam Legis Salicae ex ipsius Legis verbis eruunt, quae *in Tit.* 49. *de Filtortis, hoc est, qualiter homo furatas res intertiare debet, Edit. Lindenbrog.* aut *Tit.* 50. *de Filtortis, qui Salica lege vivunt, Edit. Wendel.* ut & *Eccardianae* occurrunt: *Si quis servum aut ancillam, caballum aut bovem, aut jumentum, aut quamlibet rem sub alterius potestate agnoverit, mittat eam in tertiam manum, & ille, apud quem agnoscitur, debet adrhamire; & si intra* LIGERIM *aut* CARBONARIAM (*aut citra mare;* quae verba Heroldus, Wendelinus & Eccardus exhibent, Lindenbrogius vero atque Baluzius omittunt) *ambo manent, & qui cognoscitur & apud quem cognoscitur, in noctes* 40. *placitum faciant* &c. In fine tandem additur: *Quod si trans* LIGERIM *aut*

CAR-

CARBONARIAM *ambo manent, ille, apud quem res agnoscitur, in noctibus* 80. *lex ista custodiatur.* Carbonariam Belgii sylvam esse, partem Arduennae in Hannoniae atque Brabantiae confiniis sitam, probarunt H. Valesius *in Notitia Galliarum* & Wendelinus *in Natali solo Legum Salicarum c.* 10. quibus subscribit Struvius *Hist. Jur. c.* 6. §. 3. *in not.* 2. Circa Carbonariam Francos habitasse docent Annales Metenses ad an. 687. *Pipinus filius Ansegisili, nobilissimi quondam Francorum Principis suscepit Principatum Orientalium Francorum: erat ei gloriosa genitrix, cunctis laudibus digna, nomine Begga, filia Pipini praecellentissimi quondam Principis, qui populum inter Carbonariam silvam & Mosam fluvium & usque ad Frisonum fines vastis limitibus habitantem justis legibus gubernabat &c.* Quod ad Ligerim fluvium attinet, eum utique non Ligerim Galliae, sed *Leserem quatuor milliaribus ab Augusta Trevirorum* fluentem interpretatur Baluzius, quod eum *Ligerim* vocari in praecepto Dagoberti Regis pro Ecclesia Trevirensi deprehendat. Ergo Franci, Salica lege viventes, intra Carbonariam & hanc Leserem sedes habuerunt jam tempore latae Legis. Quomodo autem haec, quae de situ terrae Salicae inter Carbonariam sylvam & Ligerim amnem in ipsa lege dicuntur, ad Ripuarios restringi possint, quorsum ea tradit Eccardus *in not. ad d. l.* ego quidem non video, cum manifesta distinctio inter eos, qui *intra Ligerim aut Carbonariam manent*, qui mitius habentur in Lege, & eos, qui *trans Ligerim aut Carbonariam manent*, in quos lex durior est, illos quidem indigenas ratione Legis Salicae, hos vero extraneos non obscure designet, praesertim si cum inscriptione, quam ipse Eccardus exhibet, *de Filtortis, qui* SALICA LEGE *vivunt*, conferatur. Quod vero haec verba a nobis allegata non primaevae illius Legis Salicae sint, sed ex augmen-

tis, quae Francorum Reges postea addiderunt, illi Legi demum accesserint, Schilterus quidem *l. c.* ingeniose asserit, nullo tamen satis firmo argumento probat.

(β) *Mallus* s. Mallum Wendelino est *Conventus juris dicundi causa* congregatus, *Berg* vero *receptaculum ac tutamen adversus tempestatum injurias*, itaque *Mallobergum*, *Malbergum*, *Malbergium* ipsi est *amplus locus*, *in quo conventus juris dicundi celebratur* s. *diversorium*, *habendo Mallo*, *si illo tempore coelum sit inclemens*, destinatum. v. Wendelini *Glossar. Salic. vocum Atuat. v. Mallus*, *Berg*, *Mallobergum*, & *Nat. Isol. LL. Salic. c.* 16. Schilterus vero *Praef. ad L. Sal.* §. 8. *Mahlberg* non de certo loco, sed de Jure eoque Provinciali, quod & *Landeva*, hodie Landrecht vocatur, intelligit, eique *Burgositto*, id est, Burgsitten vel Stattrecht opponi docet. Per Glossas autem Malbergicas intelligimus voces antiquas Salicas textui Latino Legis Salicae passim & ducentis fere locis insertas, praeposita semper vocula *Malb. Malber. Malberg.* Heroldus, Wendelinus, Schilterus, Eccardus textum cum glossis Malbergicis exhibent, Lindenbrogius atque Baluzius glossas has omittunt. Has itaque Wachterum habuisse pro reliquiis ipsius Legis Salicae patrio sermone primum scriptae, tunc vero paulatim oblivioni mandatae, cum ipsa Lex in Latinum sermonem versa esset, scribit hic Heineccius, cui sententiae jam favet Schilterus *l. c.* §. 7. Optime vero omnium rem exposuisse videtur Jo. Guil. Hoffmannus; quod nimirum Glossator inseruerit has glossas, tanquam *voces plebejas & communi usu populi jactatas*, *quae Latini sermonis rudibus*, *quid quaque Legis parte comprehendatur*, *quodammodo indicarent*; *Observ. Jur. Germ. L. I. c.* 1. ubi etiam merita eorum, qui Glossas Malbergicas attigerunt, magno acumine discernit, iisque ipse per omnia Obser-

vatio-

vationum capita uberrimam lucem feliciſſime affundit.

(v) Qua lingua primum Lex Salica ſcripta ſit, Francica, an Latina, dubitatur. Dad. Alteſerra *Rer. Aquitan. L. III.* Schilterus *in Praef. ad Jus F. A.* §. 13. & *in Praef. ad L. Sal.* §. 7. *Theſ. T. I. P. II.* Leibnitius *de Orig. Franc.* §. 29. Chriſt. God. Hoffmannus *Spec. Conj. Pol. &c. C. 2. Period. III. Sect. I.* §. 2. *not. b.* pro vernacula lingua pugnant, quia 1. Franci tum temporis Romana ſ. Provinciali lingua nondum videntur uſi. 2. licet forſan characteribus & figuris literarum tum adhuc caruerint Franci, non tamen vero videtur ſimile, eos in illa rerum ſimplicitate Leges, omnibus ſcitu neceſſarias, alio quam patrio omnibusque uſitato ſermone, notis literarum Latinarum forſan expreſſo, ſcripſiſſe. 3. Odium, quo Franci ferebantur erga Romanos, non videtur illos invitaſſe, ut horum lingua etiam in publicis negotiis uterentur. 4. Licet viri Eccleſiaſtici, Latino ſermoni maxime aſſueti, videantur ejus uſum paſſim ſuis conſiliis introduxiſſe ac promoviſſe, id tamen usque ad tempora Legis Salicae non videtur aſcendere. 5. Multitudo vocum Francicarum Latino textui inſertarum videtur oſtendere, hunc non eſſe authenticum ipſius Legis textum, ſed ex altero antiquiore & vernaculo translatum & adjectis ex authentico patrii ſermonis vocibus illuſtratum. Quod Lex Salica Latino ſermone ſtatim ab autoribus ſuis ſcripta ſit, defendunt Hertius *Not. Regni Franc. c.* 5. §. 31. Conring. *de O. J. G. c.* 2. Thomaſ. *Delin. Hiſt. Jur.* §. 82. Beyer. *Poſ. ad ff. Tit. de O. J.* §. 344. Brunquell. *Hiſt. Jur. P. IV. c.* 2. §. 3. Struvius *Hiſt. Jur. c.* 6. §. 3. *n.* 5. Rationes praecipuae hae ſunt: 1. Salii in Germania cisRhenana inferiore ante Clodoveum inter Francos eminuerunt peritia Latinae linguae & morum Romanorum, quod Her-

tius *ib. c.* 1. §. 10. probare conatur. 2. Francitum non tantum propriis litterarum characteribus carebant, sed ne suae quidem linguae voces alienis literis exprimere poterant. Fatemur ultro, nos vocibus illis Francicis in Latino Legis Salicae textu frequenter occurrentibus praecipue motos jamjam in partes eorum transituros fuisse, qui Legem Salicam Francico sermone primum scriptam fuisse asserunt, nisi nos retinuisset ultima pro Latino sermone allegata ratio, gravissimo Otfridi testimonio suffulta. Hic sane qui Ludovico Germanico Ludovici Pii filio Quatuor Evangeliorum versionem rhytmicam inscripsit, in Praefatione ad Luitpertum, Archiepiscopum Moguntinum, non tantùm queritur de defectu characterum Theotiscorum, ipse Latinis in illo opere usus, sed quod ejus linguae *barbaries* adeo *inculta & indisciplinabilis* sit, *ut etiam in multis dictis scriptu sit propter litterarum aut congeriem aut sonoritatem difficilis.* Ex his, ut & iis, quae in sequentibus per singula eundo uberius disserit, sane apparet, linguam Theotiscam circa media Saec. IX. tam parum adhuc cultam fuisse, ut nec propriis nec alienis litteris, nisi difficillime, exprimi potuerit, adeo, ut *linguam hanc tanquam agrestem habitam, a propriis nec scriptura, nec arte aliqua ullis temporibus expolitam*, dicat, mox addens: *nec historias suorum antecessorum, ut multae gentes ceterae, commendant memoriae, nec eorum gesta vel vitam ornant dignitatis amore. Quod si raro contigit, aliarum gentium lingua, id est, Latinorum vel Graecorum potius explanant; cavent aliarum & deformitatem non verecundant suarum.* Licet non negemus aliqua Theotiscae linguae monumenta aetatem Otfridi praecedere, ea tamen & rarissima sunt, & ultra Saec. VII. vix ascendunt. Quis ergo jam Saec. V. nondum longe progressi aetate crederet integrum corpus Legum eo sermone scribi potuisse?

§. VIII.

§. VIII.

Antiquissima tamen omnium videtur LEX SALICA (α), quae Salios, inter Ligerim & Carbonariam postea habitantes, obstrinxit. Eam *dictasse* primum dicuntur proceres gentis, *Wisogastus*, *Bodogastus*, *Salogastus*, & *Windogastus* *, emendasse vero postea *Chlodovaeus*, *Childebertus*, *Chlotarius*, *Carolus M.* & *Ludovicus Pius*. Vid. *Praef. Leg. Salic. Lindenbrog. Cod. leg. p.* 346. *sequ.* Baluz. *Tom. I. Capit. p.* 17. *p.* 387. 606. *Tom. II. p.* 1060. Ergo satis certum videtur, prima ejus stamina in Germania magna ante Chlodovaeum ducta, eamque postea subinde variis additionibus auctam esse. Unde diversissimae hujus legis editiones (β), cum glossa Malbergica, & sine ea, quas accuratissime inter se contulit, & ex antiqua lingua Germanica illustravit Ge. Eccardus, *Hanoverae* 1719. *fol.*

Lex Salica.

* Notum est doctorum de his hominibus locisque, unde nomen tulerunt, certamen, quod nostra memoria inter viros illustres Godofr. Guil. Leibnitium & Nic. Hier. Gundlingium aliquamdiu fuit. Sed conjecturae merae sunt, quas uterque profert, nec certius quidquam dici potest, quam Legem Salicam initio saeculi V. circa annum CCCCXXII. uti Sigebert. Gemblac. *in Chron.* ad illum annum statuit, in Germania Magna, & quidem, ut in *praefatione Corpori juris Germanici praemissa* luculenter ostendimus, in tractu, qui nunc Franconiae nomine venit, procerum suffragiis conditam, ac paullo post in scripturam redactam, postremo a Chlodovaeo & successoribus recognitam, variisque additionibus esse amplificatam (γ).

(α) Inscribitur apud Lindenbrogium *Tractatus Legis Salicae*, apud Heroldum, Wendelinum, Baluzium, Eccardum *Pactus Legis Salicae*. Vocabulum *pactus* non tam Germanicae a packen, combinare, uti Hertius *Not. R. F. c.* 5. §. 28. existimavit, quam Latinae originis, ostendit eam Legem per modum conventionis a populo in Comitiis initae latam esse. Quod etiam innuit Prologus Legis, satis quidem antiquus, cum Francorum gentem *nuper* ad Catholicam fidem conversam dicat. Ex hoc itaque discimus, electos fuisse ex pluribus proceribus Gentis, *qui tunc temporis apud eandem erant*, *Rectores* hos quatuor ab Autore nominatos eosque trina deliberatione publica instituta tandem hoc opus perfecisse. Lata est, uti Prologus dicit, cum Francica gens *adhuc teneretur barbarie*, id est, paganismo, a cujus tamen reliquiis Legem postea purgarunt Reges Christiani. Lata, cum nullos adhuc Reges haberent Franci; Prologus enim, ubi de condenda Lege sermo est, *Procerum* quidem & *Rectorum*, nullam autem Regis mentionem facit. Nomen Legis *Salicae* alii cum Ottone Frisingensi *Chron. L. IV. c.* 32. a Salegasto inter quatuor autores nominato, alii a verbis initialibus multorum ejus Legis capitulorum *si aliquis*, *si aliqua*, praecipue cum etiam ipsa Lex saepius dicatur *Saliqua*, alii a *salibus* s. Sagacitate, alii a voce, *Gallica*, aliquot litterarum notis corrupta, alii a *Sala* s. *palatio* derivant. Optime Conringius ab ipso nomine populi Francorum, quos omnes aliquando *Salios* dictos fuisse probat, nomen Legis deducit, & in ipso gentis nomine *Salico* eandem, quam in nomine Francico libertatis significationem deprehendit, cum bona immunia & libera Saalfreye Güter, male quandoque Sattelfreye Güter, appellari constet.

(β) Duae supersunt Editiones, altera antiquior Heroldina, quam sequitur Wendelinus, & Schilterus,

terus, numero tamen & ordine titulorum ab Heroldo diversus, quae ex Codice MSCto Fuldensi excusa; altera, ut videtur, recentior & repetitae praelectionis, Tilii, Pithoei, Lindenbrogii, Baluzii, Eccardi, ita tamen, ut hic etiam glossas Malbergicas inserat, quibus haec tamen repetitae praelectionis editio caret. Differunt hae editiones etiam numero Titulorum, Lindenbrogius tantum 71. titulos exhibet, quibus 72. addidit Baluzius, Heroldus & Wendelinus 80. titulos sistunt, Eccardus totidem titulos etiam computat, ita tamen, ut, ex Codice Guelferbytano Pactum Legis Salicae in plurimis ab Heroldino exemplari diversum subjungens, in eo post numerum 80. adhuc 13. alios numeros tanquam Librum 3. exhibeat, atque ita in universum 93. Schilterus vero plane centum Titulos sistit. Ita & Codex Gothanus, quem Ern. Sal. Cyprianus *in Catal. Cod. MSCtor. n.* 54. recenset, alium ordinem servat. Dissensus hujus ratio partim in eo consistit, quod Lex haec saepius aucta atque emendata fuerit, partim, quod vel negligentia vel audacia librariorum multa vitia irrepserint. Quod vero hic dissensus jam antiquissimus sit, indicat ipse Legis Epilogus: *sciendum est, quod in quibusdam Legibus Salicis inveniuntur Capitula principalia* 65. *in aliis* 70. *in nonnullis* 80. *etiam paulo plus aut minus. Sunt, qui habeant compositiones* 358. *ac etiam plus minusve.* Plura de hoc dissensu vide apud Struv. *Hist. Juris c.* 6. §. 3. *n. penult.*

(γ) Lex Salica, quae non una Lex est, sed corpus Legum in suos titulos & hos iterum in capita vel §§. subdivisos distinctum, pauca capita si excipias, in poenis criminum statuendis praecipue occupatur. Quam non ultimam sane Legis Salicae curam fuisse indicat Prologus Pithoeanae editionis: *quia ceteris gentibus juxta se positis fortitudinis brachio praeminebant, ita etiam Legum aucto-*

auctoritate praecellerent, ut juxta qualitatem causarum sumeret actio Criminalis terminum. Poenae etiam majorum delictorum pecuniae tantum aliqua jactura luebantur, sat quidem aliquando gravi, si paupertatem ejus seculi spectes. Quae corpus affligunt poenae, illae quidem nonnisi in servos statutae aut Romanos, qui illis non multo lenius habebantur a Francis. Quaestionis per tormenta, sed tantum contra servos instituendae, vestigia deprehendimus *in Tit.* 42. *al.* 43. Decreto Childeberti vero homicidii poena tandem capitalis facta; raro tamen observata, quod etiam Schilterus notat *Exerc. ad ff.* 49. §. 114. *& sq.* Eodem Decreto & suspendii poena introducta, ita tamen ut ea tantum in *debiliores*, quo vocabulo peregrini fere notari videntur, statuta sit. v. Chr. God. Hoffmann. *Spec. Conj. Pol. c.* 2. *per.* 3. *sect. I.* §. 4. Aliqua etiam Juris Romani vestigia in *Tit.* 14. *c.* 16. deprehendimus, ubi pars Interpretationis *L.* 3. *Cod. Theod. de Incest. Nupt.* occurrit, uti Bignonius *ad L. Sal. h. l.* observavit. Egregie huc faciunt verba Agathiae *de Imp. & R. G. Justin. L. I. p.* 7. dicentis: *Sunt enim Franci non campestres, ut fere plerique barbarorum, sed & politia ut plurimum utuntur Romana & Legibus iisdem, eandem etiam contractuum & nuptiarum rationem & divini Numinis cultum tenent.* Quae, licet paulo liberalius dicta, aliquam tamen Romani Juris consuetudinem Francis fuisse ostendunt.

Communem Legis Salicae usum diu superfuisse plura exempla docent. Et quidem Sec. XI. Sigonius *de R. J. L.* 8. *p.* 188. Mathildem Comitem *professam esse Legem Salicam* asserit. De Sec. XII. testatur Otto Frising. *Chron. L. IV. c.* 32. Baluzius denique in probationibus Historiae Bressanae *p.* 5. *&* 215. eam non tantum an. 1185. sed & 1290. adhuc apud Lugdunenses & Friburgios in usu fuisse docet. v. Struv. *Hist. Jur. c.* 6. §. 3.

§. IX.

§. IX.

Non una, sed duabus, legibus usos esse Francos, jam Eginard. *in Vit. Car. M. Cap. XXIX.* observavit. Id vero non de duabus legis Salicae editionibus (α), quod Hermanno Conringio *de Orig. Jur. Germ. Cap. VII.* visum, intelligendum, sed de lege SALICA & RIPVARIORVM, a Ripuariis, qui inter Rhenum, Scaldim & Mosam consederant*, dicta, quae etiamnum exstat apud Bas. Heroldum & Lindenbrogium, & paullo post Salicam (β) condita, & a Theoderico, Chlodovaei filio, in scripturam redacta videtur, aucta postea a Dagoberto Rege. *Praef. Leg. Bajuwar.* apud Lindenbrog. *p.* 399. Baluz. *Tom. I. p.* 989. Ripuaria.

* Multo post tractus terrae haud exiguus ad Ruram nomen *pagi Ripuariorum* vel *Ribuariorum* (γ) retinuit, ceu cum ex aliis monimentis, tum ex *Traditionibus Werthinensibus* a Leibnitio *T. I. Scriptor. Rer. Brunsv.* editis patet. De eo plura Auctor reverendissimus *Prodromi Chronici Gotvicensis Lib. IV. p.* 749.

(α) En verba Eginhardi, dissidii causam suppeditantia: *Franci duas habent Leges plurimis in locis valde diversas.* Horum verborum plerique hunc esse sensum existimant: Hujus populi, qui communi Francorum nomine venit, illa pars, quae Salicam terram incolit, Saliorum nomine ornatur & Salica Lege utitur; quae vero Ripuariam regionem colit, Ripuariorum nomine gaudet & Legem Ripuariam agnoscit, quae cum altera non in omnibus suis partibus consentit. Conringius alium plane horum verborum sensum eruit, nempe

pe omnem Francorum populum una tantum Lege, nimirum Salica, regi. Cumque Legis Salicae Codex MSCtus Fuldensis, quo usus est Heroldus, non in omnibus consentiat cum eo, quo usus est Tilius, Pithoeus, Lindenbrogius, verba Eginhardi de his diversis ejusdem Legis Salicae exemplaribus intelligenda esse contendit. Hujus sententiae Conringius has allegat rationes. 1. Cum Eginhardus non subjungat, Carolum voluisse omnia emendare & *discrepantia unire*, pauca tamen capitula tantum addidisse, illa autem soli Legi Salicae, non alii, addita appareant, sequitur Eginhardum de Ripuaria Lege nequidem cogitasse. Cum 2. Ripuarii in Legibus Salicis semper a Francis distinguantur, 3. disertis verbis Franci inter Ripuarios advenae dicantur, *Tit.* 36. *L.* 1. 4. Franci in Ripuario pago suis Legibus judicari jubeantur, *Tit.* 31. *L.* 3. non poterit Lex Ripuaria pro altera Francorum lege haberi. Sed ab hac sententia plerique merito divortium faciunt, cum Eginhardus disertis verbis duas Francorum Leges, non tantum ejusdem Legis diversa exemplaria dicat, &, quae extant, Heroldina atque Lindenbrogiana editiones non adeo dissentiant, ut duae plane diversae Leges dici possint, e contrario vero collatio Legis Ripuariae cum Salica clarissime ostendat, duas esse Leges secum invicem omnino non confundendas. Dubiis vero Conringii respondetur 1. Utique apud Baluzium extat Caroli Capitulare quartum anni 803. *de Lege Ripuariense* 2. ex eo, quod duarum regionum incolae diversis juribus privatis regantur, non sequitur, eos non ejusdem populi partes esse, & sub communi populi v. g. Francici nomine comprehendi; cum praecipue Legis Salicae *Tit.* 49. *al.* 50. Francos distinguat in eos, qui *intra Ligerim & Carbonariam manent*, & eos, *qui trans Ligerim & Carbonariam manent*. Ad 3. & 4. vero regeritur, inde sequi

qui tantum, Ripuarios aliis Legibus usos, quam caeteros Francos, minime tamen evinci, eos sub generali nomine Francorum non comprehendi. v. Struv. *Hist. Jur. c. 6.* §. 3. *n.* 8. Hoffmann. *Spec. Conj. Pol. c.* 2. *per.* 3. *sect.* 2. §. 1. *n. d.*

(β) Lex Ripuaria saepe non tantum mentem, sed & verba Legis Salicae refert, adeo ut Wendelinus *Nat. Sol. LL. Sal. c.* 10. fateatur, legem Ripuariam a Salica descendere ac plerisque in locis totidem verbis esse exscriptam. Lex Ripuaria paulo tamen asperiores quandoque, quam Salica poenas & quidem capitales statuit, si fides Regi non praestita fuerit *T.* 29. *c.* 1. *T.* 60. *c.* 6. ita & in furto *Tit.* 79. Judicii duellici & probationum vulgarium usus frequentior hac lege redditur. Illud maxime notandum, quod *Tit.* 37. praecipue inter dotem & Morgengabam diligentius distinguatur, & hujus jura satis distincte definiantur. Nec hoc sane omittendum, quod Ripuaria Lex Romanis aequior, quam Salica fuerit, adeo ut argumentum inde non vanum deducat Eccardus *in Not. ad Inscript. Legis Ripuar. p.* 208. *multo plures Romanos in Ripuariis quam alibi superfuisse & suis Legibus vixisse.*

(γ) De situ hujus pagi Ripuariorum multa egregia congessit Eccardus *in notis ad inscript. Legis Rip. p.* 207. *& sq.* ubi ex verbis annalium Bertinianorum *ad an.* 839. *Comitatum Condorusto, inde per cursum Mosae usque in mare Ducatum Ribuariorum, Wormatzfelda, Sperohgouni, Ducatum Helisatiae &c.* concludit, Ripuarios Wormatiensibus & Spirensibus Alsatiaeque vicinos videri.

§. X.

Initio saeculi sexti Burgundionibus, qui in Alpibus Grajis, Viennensi prima, Lugdunensi — Burgundionum.

dunensi prima & quinta, provinciis potissimum consederant, leges ex procerum sententiis dedit Gundobadus Rex, a quo & ipsa lex GVNDOBADAE (α) nomen accepit. Gregor. Turon. *Hist. Franc. II,* 33. *Praef. Leg. Burgund. apud. Lindenbr. p.* 266. Plura tamen adjecisse videtur Sigismundus (β), cui ideo hae leges tribuuntur in Codicibus MSSC. Valuit ea & everso Burgundionum regno. Capit. Caroli M. *anno DCCCXIII.* Quod odio religionis Arianae adeo momordit Agobardum *, ut singularem librum *adversus legem Gundobadi, & impia certamina, quae per eam geruntur*, scriberet, qui occurrit *Tom. II. Op. p.* 107.

* At ea in re non erat, quod Burgundionibus exprobrarent Franci, quum hi impia ista certamina non minus, quam Burgundiones probarent (γ). Vid. *Capit. Lib. III. Cap.* 46. Si vero Agobardus generatim damnavit singularia ista certamina: pie quidem & recte sensit, sed non debuit sibi solos Burgundiones eligere adversarios. Fatendum tamen est, Agobardum inter primos agnovisse certaminum illorum impietatem. Exstat enim ejus libellus *contra judicia Dei ibid. p.* 301.

(α) Gundebaldum Leges Burgundionibus dedisse disertis verbis scribit Gregor. Turon. *Hist. Franc. L. II. c.* 30. Ipsius Legis inscriptio Gundebaldum autorem facit: *Vir gloriosissimus Gundebaldus Rex Burgundionum*, & mox: *In Dei nomine anno secundo Regni Domini nostri Gloriosissimi Gundebaldi Regis.* Inde ipsi Legi nomen Gundebadae in Legibus Longob. *L. II. T.* 55. §. 22. & Gundobadae apud Agobardum *l. c.* Hinc Burgundiones ipsi, quando Legum ad eos spectantium

tium mentio in Capitularibus fit, *Gunthbadingi in Cap. an.* 704. *c.* 43. *Gundebodingi in Cap. Aquisgr. an.* 789. *c.* 62. appellantur. Hoc itaque Legis corpus, quod Legis Gundobadae nomine venit, vulgo *Les Gombettes*, Gundebaldum ipso anno Christi quingentesimo, certe non post hunc annum, promulgasse probabili conjectura assequimur. Constitutio, quae apud Lidenbrogium *Legis Burgund. Tit.* 52. occurrit, atque aliam ejusdem Regis, antea latam, corrigit, dicitur *data sub die IIII. Kalendas Aprilis Agapito consule.* Hic Agapitus a viris doctis & praecipue Conring. *de Orig. Jur. Germ. c.* 6. non sine ratione, cum alius hujus vel affinis nominis circa ea tempora in Fastis non occurrat, creditur esse *Hippatius*, vel *Hypatius*, qui anno quingentesimo Consul in Oriente fuit, cum nullus esset in Occidente Consul, & hinc annus ille Orientalis Consulis nomine etiam apud Occidentales facile notari potuerit. Ipsa Legis Gundobadae Inscriptio eam etiam *IIII. Kal. Aprilis* promulgatam indicat. Ita ut Constitutio, quam Titulo 52. insertam videmus, eodem die, quo totum Corpus Legis Gundobadae promulgatum est, nempe IIII. Kal. Aprilis A. Chr. Iↄ. & ipsa lata, illique corpori inserta fuisse videatur. Regeri quidem forsan posset, quod haec Constitutio aliam ejusdem Gundebaldi Legem antiquiorem emendet, adeoque corpore Legis Gundobadae, cujus partem illa Lex abrogata sine dubio jam fecerit, recentior, & hinc ipsum Juris Burgundici Corpus ante quingentesimum annum necessario editum sit. Augetur haec difficultas eo, quod & *Tit.* 42. & 45. duae Constitutiones, quibus aliae antiquiores emendantur, occurrant, ambae ad ann. vel 501. vel 502. referendae, cum Avieno Consule datae sint, & an. 501. Avienus Senior, an. 502. vero Avienus Junior in Fastis legatur. Ex quo sponte sua sequi videtur, quod hae Con-

stitutiones, post corpus Legis Gundobadae compositae, & in locum aliarum antea ipsi insertarum surrogatae sint. Quod argumento est alteram etiam, quam jam an. 500. latam diximus, Corpore Juris Burgundici etiam recentiorem ipsique antea jam composito demum per modum emendationis insertam, illudque ita Corpus ante annum Christi quingentesimum promulgatum esse. Huic quidem sententiae ego sane non multum refragarer, cum ea saltem id, quod praecipuum meae assertionis caput est, nempe Corpus Juris Burgundici saltem non post annum 500. promulgatum esse, satis superque confirmetur. Verum ne his quidem argumentis evincitur, Legem Gundobadam quingentesimo anno esse antiquiorem. Quamvis enim Constitutio *Tit.* 52. de an. 500. aliam emendet antiquiorem, haec tamen antiquior sine dubio intelligenda erit de Lege quadam jam ante corpus Juris Burgundici promulgatum in ea gente lata. Et sane ante hocCorpus compositum jam aliquas interBurgundionesLeges fuisse tam ab antecessoribus Gundebaldi, quam ab ipso latas, non tantum probat ipsa Inscriptio Legis Gundobadae; qua dicitur *Liber Constitutionum de* PRAETERITIS *& praesentibus atque in perpetuum conservandis Legibus*, sed & ipsa Lex *Tit. I. c.* 1. §. 1. ubi ad praecedentes *dominantium Leges* provocatur, ut & *Tit.* 43. §. 1. ubi Gundebaldus Legem suam *de superioribus temporibus* datam allegat.

(β) Legi Burgundionum s. Gundobadae subjiciuntur duo Additamenta, alterum quidem majus 20. titulorum, alterum vero minus 13. §§. quae viri docti a Sigismundo addita esse, & ideo in MSCto Codice ipsum Legis autorem dici conjiciunt. v. Hertius *Not. Vet. Germ. pop. P. II. c.* 6. §. 7. Conring. *de O. J. G. c.* 6. Struv. *Hist. Jur. c.* 6. §. 4.

(γ) Lex Gundebada non in eo magis peccavit, quam Francorum Leges, quod usum judicii duellici

ellici aliquem admiserit, in quo sane consentientes habet Francorum Leges, uti jam praecedente §. de Ripuaria Lege notavimus, quod illa frequentiorem duellorum usum reddiderit; adeoque in hoc quidem non magis illi, quam his succensere potuisset Agobardus. Verum Leges Francorum probationem per duellum tantum in subsidium fere deficientium aliarum probationum, adeoque aliqua quasi ex necessitate admittunt, Lex Gundebada vero illam tanquam probationem ordinariam, imo aliis probationibus ordinariis v. g. juramentorum praeferendam agnoscit v. *Leg. Burgund. T.* 45. & hac quidem ratione, propter abusum nempe subsidiariae probationis, etiam Franco bilem movere potuit.

Caeterum Lex Gundobada ideo maxime notanda; quod I. mitior sit in Romanos, quam Leges aliarum gentium ejus temporis, cum eos aequali plane loco cum Burgundionibus habeat. Rationem indicat Gregor. Turonens. qui *Hist. Franc. L.II. c.* 33. de Gundobaldo loquens, sub finem: *Burgundionibus*, ait, *leges mitiores instituit*, *ne Romanos opprimerent*, quod non tam ex aequitatis studio, quam ex foederis lege, qua Romanis obstringebatur, eum fecisse bene conjicit Hoffm. *Spec. Conj. Pol. C.* 2. *per.* 3. *Sect.* 5. §. 3. sub Romanis autem hic non tantum illi, qui ipsa sua origine Romani dicuntur, sed & indigenae Galli, qui eas regiones, quas Burgundiones occupaverant, jam ante horum adventum incolebant, intelliguntur, quippe qui jam per Constitutionem Antonini Caracallae, qua omnibus sub Imperio Romano viventibus jus civitatis Romanae datum est, Romani cives effecti, etiam labentibus Imperii Romani rebus nomen Romanorum conservarunt, & in illis legibus iis, qui nomine honoris, non contumeliae, tum Barbari dicebantur, id est, ipsis populis victoribus opponuntur, quod observarunt jam Schurtzfleisch. *Lemm. Ant. Franc.*

§. 17. Hertius *Not. Vet. Germ. Pop. P. III. c. 6.* §. 5. Christ. God. Hoffmann. *Spec. Conj. Pol. c. 2. per. 3. sect. I.* §. 4. *n. e.* & maxime Celeberrimus Schoepflinus noster *in Burgund. cis- & trans-Jurana. Comment. Hist. & Crit. p.* 222. II. Quod illa non tantum in Romanos sed & omnes in universum hospites aequissima sit v. *Tit.* 38. *c.* 1. & 3. Nec quenquam in contrarium sensum trahat *Tit.* 39. cujus *c.* 1. *quicunque hominem extraneum cujuslibet nationis ad se venientem susceperit*, *discutiendum judici praesentare* jubetur, *ut*, *cujus sit*, *tormentis adhibitis fateatur*, quod saevitiam magis quam humanitatem in hospites probare videtur, quorsum haec etiam accepisse videtur Hoffm. *l. c. n. a. in f.* Hoc enim nonnisi de servo fugitivo & incerto intelligendum esse, ipsa verba allegata, *cujus sit*, satis probant & *c.* 2. uberrime ostendit, cum his ipsis verbis antea allegatis haec statim jungantur: *quod qui intra septem dies non fecerit*, & *a* DOMINO *agnitus fuerit is apud quem* SERVUS *inventus*, *ad triplam solutionem pretii ipsius teneatur* &c. conferantur etiam *c.* 3. 4. & 5. III. Quod multa ex Jure Rom. recepisse videatur, quod vel ipsae testamentorum solennitates *Tit.* 43. *c.* 1. admissae testantur. v. Brunquell. *Hist. Jur. P. IV. c.* 2. §. 14. Hoffmann. *l. c.* & quae huc etiam de restitutione minorum *Tit.* 87. *c.* 3. de manumissione *T.* 88. *c.* 2. trahit Heinecc. *infra* §. 14. quae saltim vestigia quaedam Juris Romani ostendunt. IV. Quod severiores, quam aliae ejus temporis Leges, poenas statuat, & quidem capitales homicidis *T.* 2. *c.* 1. 3. 4. adulteris aut maritum malitiose deserentibus *Tit.* 34. *c.* 1. sollicitatoribus & furibus *Tit.* 4. judicibus & militantibus, id est, advocatis, *qui aliquid praemii vel commodi nomine a qualibet parte sperent aut praesumant accipere.* v. Constitut. Gundebaldi praefixam Legi Burgund. In eo tamen justo sane durior,

rior, quod, *si ingenua puella voluntarie se servo conjunxerit, utrumque occidi* jubeat, *Tit.* 35. *c.* 2. quodque furum uxores vel filii 14. annis majores, si mariti aut parentis crimen non detulerint, servituti addicantur.

§. XI.

Ita & OSTROGOTHIS, qui in Italia regnarunt, EDICTVM satis prolixum primus proposuit THEODORICVS (α) Rex, quod etiamnum exstat apud Lindenbrog. *in Cod. leg. p.* 239. *sequ.* quamvis & plura alia ejusdem generis Cassiodorus *in Variis* servarit, quae aeque, ac illud majus, non jus Gothorum sincerum, sed ex Romano jure ubique interpolatum, sistunt *. Paulo plus prisci moris inest LEGIBVS WISIGOTHICIS (β), quas primum Euricus Rex anno erae Hispanicae DIV. id est, an. Chr. CCCCLXVI. scripsit, successores vero, & in primis Legevildus recognovit ac correxit, quum *antea tantum moribus & consuetudine tenerentur.* Isidor. *in Chron. Goth. ad ann.* 504. *&* 608. Lex ea primum locum occupat in Codice Lindenbrogiano: quamvis Codicem MSC. multo locupletiorem, & aliquando ab editione Lindenbrogiana diversum, servet instructissima Illustris Cancellarii nostri, IO. PETRI A LVDEWIG bibliotheca.

Ostrogothorum & Wisigothorum.

* V. C. Struvius *in Hist. Jur. V*, 4. *p.* 355. leges antiquissimas Gothorum memorare ait Jornandem *de Reb. Get. Cap. XI.* quarum auctor fuerit Diceneus aequalis L. Sullae philosophus. *Hic enim* inquit,

inquit, *cernens Gothorum animos sibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnem paene philosophiam eos instruxit, erat enim hujus rei magister. Nam Ethicam eos erudivit, ut barbaricos mores ab iis compesceret: Physicam tradens, naturaliter PROPRIIS LEGIBVS vivere fecit, quas usque nunc conscriptas,* BELLAGINES *nuncupant. Logicam instruens, eos rationis supra ceteras gentes fecit expertas*, cetera. Sed nemo non videt, BELLAGINES istas non fuisse leges politicas, quibus respublica regeretur, sed diaeteticas & physicas, ad quas Gothi in cibo, potuque & tota vitae ratione sese componerent. Et nescio sane, an non vocabulum istud sit a Germanico *Wohlbehagen*, Belg. *Welbehagen*, quod sanitatem vel commodam valetudinem significat, ad quam tuendam comparatae erant illae *bellagines.*

(α) Theodoricus Theodemiri Ostrogothorum Regis filius, firmandae pacis inter Marcianum Imperatorem & Ostrogothos pignus, Constantinopolin ideo ductus, ibi educatus a Leone, qui Marciano successerat, multis paterni plane affectus testimoniis ornatus, libertatique postea suisque restitutus, susceptoque post Theodemiri mortem paterno regno a Zenone Leonis successore, Constantinopolin ut veniret, invitatus, ab ipso maximis honoribus cumulatus, & plane per arma adoptatus, tandem etiam eo annuente Italiam ingressus, victoque Odoacro Herulorum Rege, regnum Ostrogothorum in Italia adeptus, & in eo ipsius autoritate firmatus non potuit non dignitatem Romani Imperii venerari, ejusque institutis & Legibus, quibus a teneris imbutus & perpetuo usu assuefactus erat, impensius favere. Quod sane Theodoricus annuente, suadente, hortante Zenone Italiam petierit, Odoacrum vicerit, Regnum Italiae sibi acquisiverit, praeter Jornandem & Ennodium, quos studium in gentis suae principem

cipem suspectos reddere posset, disertis etiam verbis testantur Procop. *de B. G. L. I.* Agathias *L. I.* Inde suum erga Romanas Leges studium passim impense testatur. *Delectamur Jure Romano vivere.* v. Cassiodori *Var. L.* 3. *c.* 43. Plura testimonia dabunt Jac. Godofr. *Prol. ad Cod. Theodos. c.* 3. Giannone *Hist. de Naples L.* 3. *ch.* 2. Hinc plura ex Constitutionibus Theodosiani Codicis & Novellis Valentiniani in varia Edicta Theodorici, a Cassiodoro conservata, transierunt, quorum indicem bene longum ibidem exhibet Godofredus. Vnde etiam Gelasius P. R. apud Ivonem *Decr. P.* 4. *c.* 180. de Theodorico testatur, *quod Leges Romanorum Principum in negotiis hominum custodiendas esse praeceperit.* Qui textus etiam apud Gratianum occurrit *Dist.* 10. *can. Certum.* 12. Inde ipsum Edictum Theodorici, quod propter eminentiam prae aliis, nomen hoc quasi proprium accepit, & 154. capitibus constans a Lindenbrogio exhibetur ac inter Cassiodori opera extat, Leges Romanas, id est, Codicem Theodosianum & Novellas Theodosii & Valentiniani omnibus fere capitibus loquitur, & si *c.* 56. *&* 61. & alia pauca severitatis Gothicae argumenta excipias, totum fere Romanum est. Unde ipse tandem Edicti sui *c.* 154. id fatetur: *Nec cujuslibet dignitatis, aut substantiae aut potentiae, aut cinguli vel honoris persona contra haec, quae salubriter statuta sunt, quolibet modo credat esse veniendum, quae ex Novellis legibus ac veteris juris sanctimonia pro aliqua parte collegimus.* Sane, quod Theodoricus nihil omnino voluerit detrahere autoritati Juris Romani, ipse satis indicat *in Prooemio Edicti*, ubi se Edictum hoc promulgare dicit *salva Juris publici reverentia, & legibus omnibus cunctorum devotione servandis.* Et ne quis putet, hanc Romani Juris observandi necessitatem inculcari tantum Romanis sub Theodorici imperio viventibus, Go-

 this

this patrio Juri relictis, nemo melius hoc dubium animis eximit, quam Theodoricus ipse, qui apud Cassiodorum *Var. Lib.* 3. *c.* 13. Sunhivado (al. Januario) *sublimi correctori cujusdam provinciae ad jurgia finienda* misso, quem praesidem Samnii fuisse contextus Rescripti satis indicat, disertis verbis hanc officii regulam praescribit: *Intra provinciam Samnii, si quod negotium Romano cum Gothis est, aut Gotho emerserit aliquid cum Romanis,* LEGVM *consideratione definies, nec permittimus, in discreto jure vivere, quos uno voto volumus vindicare.* Illud tantum Gothis permittit Theodoricus, ut si quae lis oriatur Gothis cum Gothis, illa a judicibus, quos ipsis per singulas urbes constituerat, ad normam Edictorum suorum, parum tamen a Romano Jure, uti ostendimus, abeuntium definiretur; judiciis omnibus, ubicunque Romanus vel actoris vel rei partes tueretur, Romanorum magistratui unice fere relictis; quam limitationem officii Judicum formulae Comitivarum, a Cassiodoro *Var. Lib.* 7. exhibitarum passim loquuntur, maxime autem ejusdem *Libri c.* 3. probat, ubi in *formula Comitivae Gothorum per singulas* (al. diversas) *provincias, de Comite instituto ad litem inter duos Gothos amputandam* dicit, se *Comitem destinare, qui secundum Edicta inter duos Gothos litem debeat amputare.* Quid quod tantum Theodorico fuerit conservandorum Romanorum morum studium, ut eandem regiminis formam, eosdem fere magistratus, eandem provinciarum divisionem, eadem rerum personarumque jura, quae sub Romanis fuerant, studiose conservaverit, quod luculentis testimoniis probavit Giannone *Hist. de Naples T. I. Liv.* 3. *chap.* 2. *p.* 214-229. qui in hac causa apprime consulendus. Studium suum imitandi Imperatores Romanos Anastasio Imperatori ipse Theodoricus luculenter probare conatur, ita Imperatorem allocutus: *Vos estis regno-*

rum

rum omnium pulcherrimum decus, vos totius orbis ſalutare praeſidium, quod caeteri dominantes jure ſuſpiciunt, quaſi in vobis ſingulare aliquid ineſſe agnoſcunt, nos maxime, qui divino auxilio in republica curam didicimus, quemadmodum Romanis aequabiliter imperare poſſumus. Regnum veſtrum, imitatio veſtra forma eſt boni propoſiti, unici exemplar imperii, qui, quoniam vos ſequimur, tantum alias gentes anteimus. Hortamini me frequenter, ut diligam ſenatum, LEGES PRINCIPVM *gratanter amplectar, ut cuncta Italiae membra componam. Quomodo poteſtis ab auguſta pace dividere, quem non optatis a veſtris moribus recedere.* Idem ſtudium ipſi ad extrema uſque permanſit adeo, ut illud & poſt mortem inter ſuperſtites conſervaturus, jam morti vicinus Comitibus ſuis in mandatis dediſſe a Jornande *de Reb. Get. c.* 59. dicatur: *ut Senatum populumque Romanum amarent, Principemque Orientalem placatum ſemper propitiumque haberent.* v. Ritterum *ad Jac. Godofredi Proleg. Cod. Theodoſ. c.* 3. Eadem cura, idem ſtudium, eadem inſtituta Athalarico ſucceſſori, quae fuerant Theodorico. Quod fuſe probant, quae in Libro *Var.* 8. *& ſqq.* a Caſſiodoro plena manu exhibentur Athalarici R. acta, reſcripta, edicta, egregie his ſtudiis ab Amalesventa matre & tutrice imbuti. Communionem ſane Juris inter Romanos Gothosque aperte docet Athalarici Regis ad Senatum Urbis Romae epiſtola apud Caſſiod. *Var. L.* 8. *c.* 3. in cujus medio haec leguntur: *Juſtitiam nos & aequabilem clementiam, quae populos nutrit, juvante Domino cuſtodire, & Gothis Romanisque apud nos Jus eſſe commune, nec aliud inter vos eſſe diviſum, niſi quod illi labores bellicos pro communi utilitate ſubeunt, vos civitatis Romanae habitatio quieta multiplicat.* Sequentes Oſtrogothorum per Italiam Reges, perpetuis turbis & bellorum motibus immerſi,

mersi, de Legibus novis ferendis & Juris communis forma mutanda non videntur cogitasse, & quam lentos, imo nullos, in Regno Ostrogothico progressus Corpus Justinianearum Legum facere potuerit, supra *L. I.* §. 409. satis jam a nobis demonstratum est. Nec quenquam moveat, quod modo a nobis assertum est, Ostrogothicorum Regum in colenda cum Imperatoribus amicitia Legibusque Romanis recipiendis studium, quod & ultimos Ostrogothorum Reges ad leges Justinianeas recipiendas inducere debuisset. Ad prima Ostrogothici Regni tempora, quibus mutua amicitia, & tranquilla pace se invicem excipiebant Gothi Romanique, referendum, ab ultimis vero his temporibus, quibus perpetua cum Justiniano inimicitia in turbas, bella & clades exarsit, omnino alienum est.

(β) Non idem Visigothis, quod Ostrogothis fuisse diximus, Romanarum, imo quarumcunque Legum, studium fuit. Ipse Athaulfus Visigothorum Rex apud Orosium *L. VII. c.* 29. testatur, *Gothos nullo modo parere legibus posse propter effrenatam barbariem*, ubi tamen quasi invitis & reluctantibus Gothis leges Romanas obtrudere videtur, *sine quibus*, ut ait, *respublica non est respublica*, unde dicit *se elegisse salutem, ut gloriam sibi de restituendo in integrum augendoque Romano nomine Gothorum viribus quaereret, haberetur que apud posteros Romanae restitutionis autor, postquam esse non poterat immutator.* Imo si Arthuro Duckio *de usu & aut. Jur. Civ. Rom. L.* 2. *c.* 6. *n.* 14. credimus, ipse Athaulfus circa annum 412. Edicto mandavit subditis suis, *ut Romanas Leges simul cum Gothicis servarent.* Et si genuina est ejusdem apud Goldastum *Const. Imp. T. III. p.* 586. *Constitutio*, ipse dicit, *ob hoc abstinere a bello, ob hoc inhiari paci nitimur, praecipue ut religiosarum Legum, quas vel Romani principes sanciverunt, vel Gothorum consuetudines habent,*

habent, aut nostra Serenitas de novo adinvenit, prudentiumque virorum ad omnia bonarum ordinationum opera persuasu & consilio utrumque populum sub felicis pacis compositione temperaturi. Nec tamen satis roboris apud Gothos hae Leges accepisse videntur, cum Claudianus satis acerbe queratur *ad Rufinum L. II. v.* 85.

Moerent captivae pellito judice Leges.

Uno tamen omnium ore Evarico s. Eurico Theodorici Junioris fratri, occisori, eidemque successori primae apud Visigothos scriptae Leges acceptae feruntur ex testimonio Isidori Hispalensis *in Chron. ad a.* 504. qui *sub hoc Rege*, inquit, *Gothi Legum instituta scriptis habere coeperunt, nam antea tantum moribus & consuetudine tenebantur.* Unde & Sidonius *L.* 8. *Ep.* 3. de hoc Rege ad Leonem, qui illi a consiliis erat, scribit: *modo per promotae limitem sortis ut populos sub armis, sic fraenat arma sub Legibus.* Quod, nescio an satis apte, Struvius *Hist. Jur. c.* 5. §. 1. cum superioribus ita conciliat, ut Evaricus Gothorum Leges sparsas in unum Codicem coëgisse censeatur, eo nomine primus Leges scriptas Gothis dedisse, ut ipsi videtur, dicendus. Nulli tamen dubitamus huic Evarico adscribere Leges inter Visigothos celeberrimas Theodoricianas. Alii quidem eas Theodoricis duobus majori & minori s. juniori acceptas ferunt, uti *Baron. Annal. ad an.* 468. *n.* 11. de quorum tamen legibus vix ulla in monumentis ejus temporis vestigia occurrunt. Alii Theodorico Ostrogothorum Regi deberi volunt, quem tamen totum in conservandis Legibus Romanis fuisse in praecedente nota ostendimus. Hujus etiam temporibus antiquiora sunt fata Sidonii, teste Gregorio Turonensi *Hist. Franc. L.* 2. *c.* 23. cum tamen ipse Theodoricianarum Legum mentionem faciat *L.* 2. *Ep.* 1. Alii eas ad aemulationem tantum Theodosianarum Legum Theodoricianas dictas esse existimarunt.

runt. Haec tamen ſatis longe petita videtur alluſio. Verum Evarici nomen, qui & ipſe Theodoricus dictus fuit, ut erudite probat Savaro *ad Sidon. Apollin. Lib. II. Ep. I.* cauſam optimam praebet, has Leges *Theodoricianas* appellandi, adeo ut, judice Grotio, Theodoricus hic tunc demum Evarici elogio ornatus fuerit, cum has leges tuliſſet, quaſi *Legibus pollens* ab Ewa, *Lex*, & rich, *dives* dictus. Hae vero Theodoricianae Leges Romanis inter Viſigothos Legibus tenebras obduxerunt, quae magis adhuc auctae fuerunt artibus Seronati, tum quidem Praefecti Praetorio Galliarum, quem *Catilinam ſeculi ſui* appellans Sidonius *l. c.* atris plane coloribus depingit; ex cujus verbis haec maxime huc facere videntur. *Exultans Gothis, inſultansque Romanis, illudensque Praefectis, colludensque numerariis, Leges Theodoſianas calcans, Theodoricianasque proponens, veteres culpas, nova tributa perquirit.* De quibus omnibus latius agit Giannone *Hiſt. de Naples T. I. L.* 3. *ch.* 1. Succeſſit Eurico filius Alaricus, Theodorici Oſtrogothorum Regis & inſignis Legum Romanarum patroni, ducta in matrimonium ejus filia Theodeluſa, gener, qui eum ideo familiari plane & blando ſermone alloquitur apud Caſſiodorum *Var. L. III. Ep.* 1. & in litteris ad Gundibadum Burgundionum Regem *ib. epiſt.* 2. nec non aliis ad Luduinum Regem Francorum datis *ib. epiſt.* 4. filium ſuum appellat. Hic ſoceri exemplo forſan motus, Leges Romanas impenſe coluit & inde Codicem ſuum Alaricianum componi curavit, de quo plura *infra* §. 15. Subſequentes tamen Reges ſtudio Legum Gothicarum magis, quam Romanarum accenſi videntur, & inter eos Leuvigildus Codicem Eurici correxit & auxit, teſtante id Iſidoro *in Chron. an.* 608. *In Legibus quoque ea, quae ab Evarico incondite conſtituta videbantur, correxit, plurimas Leges praetermiſſas adjiciens, plerasque ſuper-*

superfluas auferens. Successores hujus, qui a. 686. decessit, non paucis Constitutionibus Codicem illum auxerunt, ita ut integrum Corpus Legum Visigothicarum compositum tandem fuerit, quod hodieque apud Lindenbrogium extat, tantaque autoritate donatum est, ut unice ad causas in foro decidendas inter Visigothos admissum fuerit, Legibus aliis, maximeque Romanis omnimodo abrogatis. Chindesvindus sane Edicto in hanc rem promulgato *LL. Visigoth. L. II. T. I. c. 9.* satis acerbe dicit: *Alienae gentis legibus ad exercitium utilitatis imbui & permittimus & optamus, ad negotiorum vero discussionem & resultamus & prohibemus. Quamvis enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus haerent; adeo cum sufficiat ad Justitiae plenitudinem & praesentatio rationum & competentium ordo verborum, quae Codicis hujus series agnoscitur continere, nolumus, sive Romanis legibus, sive alienis institutionibus a modo amplius convexari.* Qui patri an. 649. defuncto successit filius Recisvindus, patris vestigiis insistens, *LL. Visig. L. II. T. I. c.* 10. omnes alias Leges, quae hoc Codice non comprehenderentur, prohibuit. *Nullus prorsus ex omnibus regni nostri praeter hunc librum, qui nuper est editus atque secundum seriem hujus omnimode translatum, alium librum quocunque negotio in judicio offerre pertentet.* Hinc etiam ipsum Chindesvindum hujus Codicis autorem agnoscere nulli dubitamus. Codex hic Visigothicus, licet in odium Legum Romanarum fere compositus, ex Codice tamen Theodosiano & ejus compendio Alariciano non pauca in suos usus traxisse videtur, quod vel ex *Cod. LL. Visigoth. L. 5. Tit. 5. Cap. 9.* cum *Lege* 1. *Cod. Theod. de usuris*, & *LL. Visig. L. 3. Tit. I. c.* 1. cum *L. un. Cod. de Nupt.* collatis patebit. Alia vide *infra* §. 14. Ipsius Codicis Justinianei imitationem verosimiliter deprehendimus in divisione Codicis Visigothici in XII. Libros facta.

cta. Ex eodem Jure Justinianeo etiam graduum consanguinitatis computatio tracta videtur. Quae Leges in hoc Codice Visigothico vocabulo *Antiqua* notantur, eas ex jure Romano petitas aliqui arbitrantur, quod tamen de paucis probari poterit, si ipsae decisiones cum jure Romano conferantur. Propius ad veritatem accedere videntur illi, qui Evarici vel Levigildi Leges ita notari existimant. Illud etiam observarunt multi, quod sermo Latinus, quo conscriptus est hic Codex, comtior plerumque sit, ac purior, quam quo aliarum gentium ejus temporis Leges scriptae sunt. Unde & Cujacius *ad Feud. L. 2. tit.* 11. Visigothorum gentem cultiorem caeteris ejus aevi gentibus vel inde probari posse arbitratur. vid. de his etiam Giannone *Hist. de Napl. T. I. L.* 3. *ch.* 1. §. 3.

§. XII.

Angliorum & Werinorum.

De SVEVORVM, qui in Hispania; nec non VANDALORVM, qui primum in Hispania, ac postea in Africa regnarunt, legibus nihil compertum habemus. At ANGLIORVM, qui in Britannia sibi novas sedes imperiumque quaesiverunt, & WERINORVM (*a*) Lex antiqua, sed perbrevis, exstat, ab Heroldo, Lindenbrogio & Leibnitio edita, quamque facile patet, ante expeditionem Britannicam scriptam esse, si genuina est inscriptio, in qua Angli & Werini, tamquam vicini, junguntur: quamvis plane dubitare liceat, an hae Angliorum, ac non potius Thuringorum leges sint. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XIII.*

(*a*) De his Angliorum & Werinorum Legibus, quae dici possent, omnia fere incerta sunt. Conring. de *O. J. G. c.* 13. Leibnitius *T. I. Script. Brunsv. in not. ad has LL.* Struv. *Hist. Jur. c.* 6. §. 4. Christ. God. Hoffmannus *Spec. Conj. Pol. C. II. per.* 3. *Sect.* 7. de loco originis & autore harum Legum aliqua dicunt, sed quae dubia augent magis, quam tollunt. Inscriptio harum Legum: *Lex Angliorum & Werinorum, hoc est, Thuringorum*, torquet eruditos. Angli & Varini junguntur apud Tacitum *de M. G. c.* 10. Sed quid hi commune habeant cum Thuringis non satis liquet. Unde Conringius Thuringis tantum hanc legem tribuendam esse, & Angliorum Werinorumque nomina ab imperita librarii manu forsan addita fuisse suspicatur, nihil tamen certi definit. Nec tanti est haec Lex, ut tricis his enodandis multum immorari debeamus. In ea pauca notari merentur. *Tit. VI. de Alodibus* modum succedendi illustrat aliquot gentibus hodieque familiarem. Hereditas defuncti filio non filiae destinatur, *ibid. c.* 1. si filius deest, filia pecuniam & mancipia, terram proximus paternae generationis consanguineus lucratur, & haec usque ad quintam generationem observantur. Post hunc filia superstes ex asse succedit. Sequuntur alia, in quibus utique rerum expeditoriarum v. Heergewette, & utensilium v. Gerade vestigia deprehendimus. Aliud etiam in immobilibus, aliud in mobilibus ibidem obtinere observamus.

§. XIII.

Et hae quidem sunt leges gentium, quae relicta Germania in cultioribus orbis Romani provinciis consederunt. Quum vero plerumque Imperatorum Romanorum majestatem comiter venerarentur, qui eas ibi

Cur gentes extra Germaniam jus Romanum non

adspernatae sint? regnare suis auspiciis patiebantur, quum expellere non possent *: haut mirum est, non modo ipsas illas gentes nonnulla ex jure Romano adscivisse, sed & provincialibus, quos quibusque locis repererant, leges Romanas permisisse.

* Ita ipsi FRANCI possessionem occupatae a se Galliae non satis stabilem existimabant, antequam tabulis ab Imperatore consignatis confirmaretur. Procop. *de Bell. Goth. III*, 33. auctorque est Gregor. Turon. *Hist. Franc. II*, 38. Chlodovaeum ab Anastasio Imperatore Consularia insignia impetrasse. Conf. Eccardi *praef. Orig. Habsburg.* Deinde ipsi Ostrogothorum Regum numi, in quibus Imperatorum Orientalium capita & tituli cusi sunt, satis indicant, Theodoricum, etsi non exspectata Zenonis Imp. jussione (α) Regis Gothorum ac Romanorum titulum sumsisset, comiter tamen illius majestatem veneratum, regnumque Italiae se clientelari tantum jure tenere, professum esse. Eccard. *Epist. de Num. quibusd. sub Regimine Theodorici Gothor. reg. in honorem Imperatorum Zenonis & Anastasii cusis. Hanov.* 1720. 4*to*. Ill. a Ludewig *in Vit. Justin. Cap. VIII.* §. 86. *p.* 404. Sed & Burgundiones sedes suas, teste Prospero Aquitanico *in Chron. ad ann. CCCCXLIII.* beneficio Valentiniani Imp. obtinuerant, quemadmodum & Wisigothos Honorius Imp. regnare passus erat in Gallia & parte Hispaniae, ea lege, *ut sua solatia Romanae reip. ubi usus exigeret, non denegarent.* Jornand. *de Reb. Get. Cap. XXXII.* Quae quidem clientelarem nexum satis superque arguunt.

(α) Quid sibi hic velit autor, de non expectata Zenonis jussione loquens, non satis assequor. Quod Theodoricus omnia in Italia egerit auctore &

& suasore Zenone supra jam *ad* §. 11. probavimus. Clara sunt ipsorum Gothorum verba apud Agathiam *L. I. Theodoricus non ipsis nolentibus, sed Zenonis quondam Imperatoris concessu venit in Italiam.* Imo Jornandes testatur Theodoricum *Zenonis Imperatoris consulto privatum habitum suaeque gentis vestitum deposuisse, insigne Regii amictus, quasi jam Gothorum Romanorumque regnatorem, adsumsisse.* Illud quidem lubentes fatemur, quod post fata Zenonis Imperatoris Theodoricus victo & tandem occiso Odoacro Herulorum Rege juris sibi in Italiam & virtute sua quaesiti & consensu Zenonis olim jam satis confirmati approbationem ab illius successore Anastasio non denuo petierit. Fidem hujus rei facit autor Anonymus, Ammiano Marcellino ab H. Valesio additus, qui, quod Gothi *sibi confirmaverint Theodoricum Regem non expectantes jussionem novi Principis* testatur, quod a nemine antea observatum Ant. Pagi *Dissert. Hypat. p.* 300. *n.* 526. notavit. Sed haec ad Anastasium non ad Zenonem referri debent. His tamen Theodorici & Gothorum conatibus nulla ab Anastasio impedimenta obmota, sed potius assensum & autoritatem ab Anastasio additam loquuntur ipsae litterae Anastasio a Theodorico scriptae apud Cassiodor. *Var. L. I. Ep.* 1. quarum verba superius *ad* §. 11. exhibemus. Quid quod & ipse Justinianus Pragmaticae sanctionis *pro petitione Vigilii &c. c.* 2. Totilae penultimi Ostrogothorum Regis facta infringens, Amalasventae, quae Theodorici filia erat, & Atalarici, illius ex hac filia nepotis, imo & Theodati, qui huic successerat, gesta confirmans *ib. c.* 1. ipsius Theodorici jura tacite agnovisse videatur.

§. XIV.

Ac primo quidem istas gentes ex diuturna illa cum Romanis consuetudine ali- Leges Germa-

norum passim jus Romanum redolent.

aliquid peregrini etiam circa leges attraxisse, tam certum est, quam quod certissimum. Quamvis enim de lege Wisigothica non adsentiamur Cujacio *ad 2. Feud. II.* scribenti, *in ea omnia fere esse petita ex jure civili :* multa tamen inde originem habere fatemur, in primis, quae constituta legimus de testamentis, *Leg. Wisig. II, 5. 12.* nec non de peculio filiorum familias. *Lib. IV, 5, 5.* Ejusdem originis sunt, quae de testamentis sancit *Lex Burg. XLIII, 1.* *& Edictum Theoderici §. XXVIII. seq.* itemque, quae *eodem Edicto* §. *CXXXII.* de possessore nec titulum edente nec probante, §. *CXXXIII.* de muliere fidejubente, §. *CXXXVIII.* de re a duobus emta & uni tradita, nec non in *Lege Burgundica, tit. LXXXVII,* 3. de restitutione minorum ante annum aetatis XXX, & *tit. LXXXVIII,* 2. de manumissionibus praecipiuntur. Ut jam non adcumulemus hujus generis alia (α).

(α) Consulantur hic ea, quae de singulis hisce Legibus, suo quaeque loco observavimus.

§. XV.

Germanicae gentes provincialibus jus Romanum concesserunt, ve-

Deinde probe observandum est, easdem gentes provincialibus quasque suis legum Romanarum usum concessisse. Fecerunt id sane WISIGOTHI, quorum Rex, ALARICVS junior anno Christi DVI. per Anianum Gothum, aliosque Ecclesiae ac reip. proceres, ex Codicibus Gregoriano, Her-

Hermogeniano, & Theodosiano, nec non Paulli *Sententiis* & Caji *Institutionibus* conficiendum curavit corpus juris Romani, sed ubique fere interpolatum. Unde *Anianismos* innumeros in his fragmentis deprehenderunt eruditi. Cujac. *Not. prior. ad* §. 34. *Inst. de rer. divis.* Jac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theod. Cap VI.* Baptista a Jesu Christo *nov. vel vindic. jur. civil. Art. II* Corn. van Bynkersh. *Obs. V.* 13. Id passim vocatur CORPVS THEODOSIANVM, Baluz. *Tom. II. p.* 474. LEX ROMANA, Idem *Not. ad Capit. Tom. II. p.* 995. Car. du Fresne *Glossar. med. & inf. Lat. voce Lex Romana*, itemque BREVIARIVM ANIANI, *c.* 21. *causs.* 2. *qu.* 6. Historiam hujus corporis Alariciani dedit Jac. Gothofr. *in Proleg. Cod. Theod. Cap. V.* * cui addendum, usum hunc juris Romani saeculo septimo in regno Gothico sustulisse Childeswindum Regem, cujus severa ea de re constitutio exstat in *Leg. Wisig. II*, 1, 9.

luti Wisigothi.

* Ubi etiam recte observavit, Anianum non esse auctorem (α) & compilatorem corporis istius Alariciani, sed tantum auctoritati vel constitutioni Alarici regis, qua illud opus ratum habuit, idque in foris observari jussit, subscripsisse, tamquam scriniorum magistrum, vel cancellarium. Unde procul dubio injuria fit bono viro, dum, omnes juris Romani corruptelae *Anianismorum* nomine traducuntur, uti emblemata Juris Justinianei Tribonianismos ab omnibus vocari animadvertimus.

(α) Merentur legi ipsa verba, quae exemplar *Au-*

ctoritatis, quam Alaricus R. compilationi Legum suarum praefixit, in fronte exhibent: *In hoc corpore continentur Leges s. species Juris de Theodosiano & diversis libris electae, & sicut praeceptum est, explanatae, anno XXII. regnante Domino Alarico Rege,* ORDINANTE VIRO ILLVSTRI GOIARICO COMITE *&c.* Quaeque in medio hujus Auctoritatis occurrunt: *Et ideo subscriptum librum, qui in tabulis habetur collectus,* GOIARICO COMITI *pro distringendis negotiis nostra jussit clementia destinari, ut juxta ejus seriem universa causarum sopiatur intentio: nec aliud cuilibet aut de legibus, aut de jure liceat in disceptationem proponere, nisi quod directi libri &* SVBSCRIPTI *viri spectabilis* ANIANI MANV, *sicut jussimus, ordo complectitur &c.* & quae sub finem adjiciuntur: ANIANVS, *vir spectabilis ex praeceptione D. N. Gloriosiss. Alarici Regis hunc Codicem de Theodosiani legibus atque sententiis juris vel diversis libris electum, Aduris anno XXII eo regnante* EDIDI ATQVE SVBSCRIPSI. *Recognovimus &c.* Imo subscriptio Aniani, verbis adhuc clarioribus expressa ex MSCto Regio a Godofredo haec producitur: ANIANVS *V. S. hunc Codicem legum juris secundum Authenticum subscriptum & in thesauris editum,* SVBSCRIPSI ET EDIDI *die 3. Nonas Februarii A. 22. regnante Domino nostro Alarico Rege; ex praeceptione domni nostri gloriosissimi Regis Alarici,* ORDINANTE *viro magnifico & illustri* GOIARICO COMITE. Ex verbis *edidi atque subscripsi*, & testimonio Sigeberti Gemblacensis *de Script. Eccles. c. 70. Anianus, Vir spectabilis, jubente Alarico Rege, volumen unum de legibus Theodosii edidit*, Schultingius *in Praef. ad Jurispr. Ante-Justin.* colligit, Anianum id praestitisse huic Codici, quod Tribonianus Justinianeo, cujus sententiae etiam subscribit Struvius *Hist. Jur. Cap. 5. §. 2.* Verum cum *edere* dicatur, qui

qui aliquid publici juris facit, qui confirmat & commendat judicibus, licet non ipse autor sit, & Sigeberti alio quidem forsan sensu, quam qui in subscriptione est, vocabulum *edere* ex errore adhibentis testimonium nimis ab Alarici temporibus remotum sit, quam ut errori inde aliqua possit accedere autoritas, Aniani non alias, quam Referendarii subscriptionem Regiis literis apponentis, partes in hoc negotio fuisse, Gojaricum vero, tanquam Comitem Palatii, totum opus ordinasse, cum Jac. Godofredo & Heineccio etiam Brunq. *Hist. Jur. P. I. c.* 15. §. 12. *& sq.* Ritterus *in Notis ad Godofredi Proleg. c.* 3. Giannone *Hist. de Naples T. I. Liv.* 3. *ch.* 1. §. 1. Terrasson *Hist. de la Jurispr. Rom. P. III.* §. 9. p. 294. aliique merito agnoscunt.

§. XVI.

Idem institutum multo magis servabant OSTROGOTHI. Ipse enim Theodoricus Rex in praefatione edictum suum valere jubet, *salva juris publici reverentia, & legibus omnibus cunctorum devotione servandis* (α), Et apud Cassiod. *Varior. III*, 43. usum juris Romani diserte confirmat. Quin tanta erat regum illorum humanitas, ut arbitrium facerent subditis, qua quisque lege vivere vellet. Greg. Turon. *Hist. Franc. II*, 33. Cassiod. *Varior. I*, 1. *III*, 4. Ostrogothi.

(α) Videantur, quae notavimus *ad* §. 11.

§ XVII.

Eo exemplo BVRGVNDIONES quoque Romanos, in regno suo viventes, jure suo uti patiebantur. Gundebald. *in Praef.* Burgundiones.

 Leg.

Leg. Burg. apud Lindenbr. p. 267. *Inter Romanos vero, sicuti a parentibus nostris statutum est,* ROMANIS LEGIBUS *praecipimus judicari.* Hinc PAPIANVS quidam Aniani exemplo *librum* RESPONSORVM ex Codice Theodosiano (α), *Novellisque* Theodosii & successorum, quin & JCtorum libris quibusdam compilavit, ut provincialibus, qui lege Romana, quam Gundobada, vivere mallent, pro norma esset *. In eo *Responsorum* libro, quem V. C. Ant. Schultingius recusum dedit, eumdem ordinem esse servatum, ac in lege Burgundica, observant Lindenbrog. *in Praef. Cod. leg. Alem.* & Jac. Gothofr. *in Manual. Jur. Cap. II.* §. 11.

* Addo, librum illum *Responsorum* a Papiano ipsius Gundebaldi Regis jussu (β) ac auspiciis videri confectum. Quum enim Rex ille Romanos Romanis legibus jussisset judicari: statim subjicit *in dicta praef. p.* 267. *Qui* (Romani) FORMAM ET EXPOSITIONEM LEGVM *conscriptam, qualiter judicent, se noverint* ACCEPTVROS, *ut per ignorantiam se nullus excuset.* Ubi manifesto promittit Corpus aliquod legum Romanarum, quod quidem non aliud esse videtur, quam PAPIANI *Responsorum liber.*

(α) Multa tamen ab ipso allegari ex eo Codice, quae hodie in eo non reperiuntur, sive quod minus diligenter allegata, sive, quod verosimilius, quod injuria temporum perierint, testantur Respons. *Tit.* 3. 18. *sub f.* 30. 34. 36. 37. 44. Consulantur ibidem Schultingii Notae.

(β) Si conjectura, qua cum Conringio, Hertio, Struvio *supra ad* §. 10. *n.* β. Sigismundo Gundebaldi filio additamenta duo Legis Burgundio-

num asseruimus, sustinetur, quam nec ipse Heineccius ibidem aspernari videtur, sane Papianus Responsa sua sub Gundebaldo non composuit, aut saltem non perfecit, quippe qui pleraque *Tituli* 18. ex additamento primo Legis Burgundionum hausisse videtur.

§. XVIII.

Franci tum sub Chlodovaeo & Theodorico.

Denique & FRANCI, quamvis jure moribusque patriis viverent, optionem tamen & ipsi dabant provincialibus, suisne, an Romanis legibus, vivere vellent, quippe quas tum in Gallia universa viguisse, testatur Agathias *de Bello Goth. Lib. I. p.* 7. Ita Chlotarius apud Baluz. *Tom. I. Capit. p.* 7. *caussas inter Romanos controversas Romanis terminari legibus*, jussit. Sed & Theodoricus II. Rex juris Romani tam studiosus fuit, ut Baronius *ad ann. CCCCLXVIII.* per *leges Theodoricianas*, quarum meminit Sidon. Apollin. *Epist. II*, 1. intellexit codicem quemdam legum Romanarum ab hoc rege exemplo Gothorum confectum. Quod quamvis falsum esse docuerit M. Ant. Dominicus *de praerog. allod. Cap. VI*, 2, * idem tamen ejus amorem erga jus Romanum aliunde solide probat, in primis ex illis Sidon. *Carm. VII. v.* 495. ubi Avitum alloquitur Theodoricus:

——— Mihi Romula dudum
Per te jura placent.

* Immo Jac. Sirmond. *ad Sidon. p.* 25. ostendit, non intelligendas esse leges a Theodorico, Rege Francorum, sed a Theodorico, Gotho, latas,

ac proinde refellit eos, qui ante Euricum (α) nullas exstitisse Gothorum leges, existimant. Sed & alterum locum non ad Theodoricum Francum, sed Gothum (β) pertinere facile lector intelligit.

(α) Ex eo, quod Legum Theodoricianarum auctor sit Theodoricus non Francus sed Gothus, non sequi, ante Euricum jam fuisse aliquas Visigothorum Leges, satis apparet ex iis, quae *ad* §. 11. *n.* β. diximus de Eurico s. Evarico etiam Theodorici nomine insignito.

(β) Sidonius ibi inducit Theodoricum Juniorem, Visigothorum Regem, cum Avito, tunc nondum Imperatore, colloquentem, fatentemque his verbis, Romana jura sibi non tantum innotuisse, sed & grata reddita fuisse consiliis Aviti, cujus hortatu Romana jura olim Tolosae didicerat. Nihil hic, quod Theodoricum Francum prodat, omnia Theodoricum Jun. Visigothum loquuntur.

§. XIX.

Tum sub sequentibus regibus.

Denique sub Dagoberto adhuc jus secundum leges Romanas dictum esse, testis est Aimon. *in Hist. Dagob. IV*, 25. Exstant etiam testamenta, tum ad normam juris Rom. facta, quale est non modo S. Remigii (α) apud Flodoard. *Hist. Rom. Eccles. I*, 18. & Hadoindi (β) Cenomanensis Ep apud *eumdem II*, 5. (γ) sed & Alredi, Abbatis, factum anno DLXXI. apud Mabillon. *Analect. Tom. II. p.* 48. qui & alibi *Annal. Bened. Tom. II. p.* 702. adfert diploma Murbacense Everardi Comitis, in quo mentionem facit *donationis, a se nequaquam civiliter gestis municipalibus alligatae*, id est, ad acta non insinuatae. Quamvis vero non haberent peculiare aliquod juris Roma-

Romani syntagma, sequebantur tamen Codicem Theodosianum, cujus non ignari erant Francorum proceres, veluti Celsus patricius, quem *juris lectione peritum*, & Andarchius, quem *legis Theodosianae libris eruditum* celebrat Gregor. Turon. *Hist. Franc. IV*, 24. & 47. itemque Bonitus Arvernensis Episcopus, quem circa annum DCL. *Theodosii edoctum fuisse decretis*, ex MSCta ejus vita docet Jac. Gothofred. *Proleg. Cod. Theod. Cap. VII. p.* 196 * (δ).

* Quin in universum testatur Sidon. Apollin. *Epist. II*, 1. juventutem Gallicanam, imperante Chlotario, Francorum Rege, *Codicis Theodosiani studio fuisse initiatam.* A multo enim tempore inoleverat ibi mos, ut Romam confluerent, qui juri civili dabant operam: ejusque rei exempla sunt apud Constantium *in vita S. Germani Cap. I.* & Rutil. Numat. *Itin. I. v.* 209. Celebrabatur enim tum Roma, tamquam *domicilium legum*, Sidon. Apoll. *Epist. I*, 6. ac proinde juris civilis cultum inde petebant, quotquot ex provincialibus ad sapientiae istius laudem adspirabant. Fr. Juret. *ad Symmach. Epist. IX*, 83.

(α) Quod Jure Praetorio conditum & codicillari clausula munitum indicat ipsum prooemium: *Ego Remigius, Episcopus Civitatis Remorum, Sacerdotii compos, Testamentum meum condidi Jure Praetorio, atque id* CODICILLORVM VICE *valere praecepi, si juris aliquid videbitur defuisse* &c. Juris Romani formulas etiam exhibent verba Testamenti; *Haec ita do, ita lego, ita testor. Ceteri omnes exheredes estote, suntote. Huic autem Testamento meo dolus malus abest, aberitque: in quo si qua litura vel caraxatura fuerit inventa, facta est a me praesente, dum a*

me

me relegitur & emendatur &c. Subscribunt *Vedastus*, *Genebaudus*, *Medardus*, *Lupus*, *Benedictus*, *Eulogius*, Episcopi, *Agricola*, *Theodoricus*, *Celsinus*, Presbyteri, hac singuli formula usi: *Cui pater meus Remigius maledixit*, *maledixi*, & *cui benedixit*, *benedixi*, *interfui quoque atque subscripsi.* Hos sequuntur *Papolus*, *Eulodius*, *Eusebius*, qui nulla officii aut dignitatis nota addita formulam simplicem adhibent: *interfui atque subscripsi.* Hos alii tres excipiunt, *Rusticolus*, *Eutropius*, *Dawreus*, hac formula scribentes; *interfui & signavi.*

(β) Quod etiam ad Juris Romani normam conditum & clausula codicillari suffultum indicant testamenti ipsius verba: *Quod Testamentum meum si quo casu Jure Civili aut Praetorio*, *vel alicujus novae Legis interventu valere nequiverit*, *ac si ab intestato* AD VICEM CODICILLORVM *valere id volo & valeat.* Exhibentur haec duo testamenta etiam a Brissonio *de Form. solenn. L. VII.* & Terrasson. *Hist. de la Jurispr. Rom.* in appendice monumentorum *p.* 90. & *sqq.* ubi & aliud testamentum Ermentrudis ex Mabillonii *Append. Suppl. de re Diplom.* sistit, ubi formula adhibetur: *Ita do*, *ita lego*, *ita testor*, *ita vos mihi Quiritis*, *testimonium perhibetote*, *citeri citeraeque*, *proximi*, *proximaeque exheredis mihi estote*, *proculque habetote. Si quae Liturae vel caraxaturae in hoc testamento meo sunt*, *ego feci fierique praecepi*, *dum mihi saepius volui recenseri* &c.

(γ) Adde & Caesarii Archiepiscopi Arelatensis testamentum apud Baronium *Annal. Ecclesiast. ad an.* 508. *n.* 23. ubi haec leguntur: *Et ideo juxta hanc Epistolam*, *quam manus nostrae subscriptione roboravimus*, *cuique diem & consulem subtus adjecimus*, *Deo dispensante hoc testamentum meum condidi*, *vel manu propria subscripsi*, *atque Jure Praetorio vel Jure Civili &* AD VICEM ILLORVM CODICILLO FIRMAVI &c.

Aliud

Aliud etiam Arcadii Lemovienſis Epiſcopi teſtamentum, clauſula Codicillari munitum, refert Dad. Alteſerra *Rer. Aquitan. L. III. c.* 8.

(δ) Addi his praecipue merentur, quae in formulis antiquis ab Hieronymo Bignonio, Sirmondo atque Baluzio editis occurrunt: *Lex Romana expoſcit, quod ſecundum Legem Romanam actum, ut nullatenus revocetur.* Iis autem, quae a Gothofredo locis ab Autore citatis dicuntur, omnino jungi debent, quae in notis obſervat eruditiſſimus Ritterus.

§. XX.

Quid? quod & ANGLOS, quamvis Britanniam, jam a Romanis deſertam, occupaſſent, legum tamen Romanarum uſum, cui adſueti fuerint, Britannis provincialibus relinquere non dubitaſſe, exiſtimat V. C. Jo. Sam. Brunquell *Hiſt. Jur. I*, 15, 19. Auctor enim eſt Beda Venerab. *Hiſt. Angl. II*, 5. Ethilbertum, Cantii Regem, *inter cetera bona, quae genti ſuae conſulendo contulerit, etiam decreta judiciorum juxta exempla Romanorum cum conſilio ſapientum conſtituiſſe, quae conſcripta Anglorum ſermone hactenus habeantur, & obſerventur ab ea.* Enimvero non leges Romanas recepit Ethilbertus, quas tunc ex Britannia plane exſulaſſe, obſervat Selden. *in Diſſ. ad Flet. Cap. VII.* §. 1. ſed ſenſus eſt, primum illum regem Chriſtianum proprias Anglis leges tuliſſe *, & tanta quidem cum cura, ut exemplo Romanorum viros ſapientiſſimos in conſilium adhibuerit. An & Angli.

* Exſtant permultae Ethilberti iſtius leges etiam nunc in G. Lambardi *Archaeonomia, edita Londin.*

din. 1568. Sed eae nihil Romani redolent. Quin ipse Beda statim subjicit, Ethilbertum *in his legibus primitus posuisse, qualiter is emendare deberet, qui aliquid rerum vel Ecclesiae, vel Episcopi, vel reliquorum ordinum furto auferret :* observatque Selden. *in Jano Angl. Lib. I.* §. 34. fures ex ea lege delictum numis luisse, si qui vero manum sacris essent admoliti, iis manum praecisam esse. Id quod sane cum jure Romano nihil commune habet, magisque juri Germanico concinnum videtur.

§. XXI.

Gentes, quae in Germania substiterunt, legibus scriptis uti coeperunt tum ante Carolum M.

Talis erat status apud eas gentes, quae in provinciis Romanis nova regna condiderant. Quod ad eas attinet, quae in Germania substiterant : eae pleraeque tum demum, quum in Francorum potestatem pervenissent, jus scriptum habere coeperunt. *Theodoricus* enim *Rex Francorum, quum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso autem dictante, jussit conscribere legem Francorum, & Alamannorum, & Bajuvariorum, unicuique genti, quae in ejus potestate erat, secundum consuetudinem suam. Addidit, quae addenda erant, & improvisa & incomposita renovavit, & quae erant secundum consuetudinem paganorum, mutavit secundum legem Christianorum. Et quidquid Theodericus Rex propter vetustissimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, posthaec Childebertus, Rex, inchoavit, sed Chlotarius Rex perfecit. Haec omnia Dagobertus, Rex gloriosissimus, per viros illustres Claudium,*

Chadum,

Chadum, *Indomagum & Angilulfum* * *renovavit, & omnia vetera legum in melius transtulit, & unicuique genti scripta tradidit, quae usque hodie perseverant.* Ita habet *Praef. Leg. Bajuvar. apud Lindenbr. p.* 399 (α).

* Qui inter hos viros illustres est AGILVLFVS, procul dubio Bojoarius fuit, & fortassis ipse Bojorum Dux, qui & postea semper debuit esse ex Agilolfingicis. *Lex Bajuv. tit. II.* §. 20. Ergo probabile est Dagobertum ex singulis gentibus, quibus leges praescribebat, viros illustres, & juris patrii gnaros in consilium adhibuisse.

(α) Non omittenda sunt, quae statim subjiciuntur, verba: *Hoc decretum est apud Regem & Principes ejus, & apud cunctum populum Christianum, qui infra Regnum Merwungorum consistunt.*

§. XXII.

Similia de Carolo M. memoria prodidit Eginardus *in vita Car. Cap. XXIX. eum nimirum omnium nationum, quae sub ejus dominatu erant, jura, quae scripta non erant, describi ac litteris mandari fecisse.* Poëta vetus apud Leibnit. *Script. Brunsv. Tom. I. p.* 168. Tum sub eo.

Cunctorumque sui regni leges populorum,
Collegit, plures inde libros faciens.

Talia etiam in *Annal. Francor.* apud Lambec. *Bibl. Vindob. II*, 5. legimus, ex iisque simul observamus, factum id a Carolo esse circa annum DCCCIV *.

* Hinc tot harum legum editiones diversissimae, quarum aliae prolixiores, aliae adstrictiores sunt. Immo quam sui dissimiles sint, argumento sunt tot variae lectiones, quas codici suo subjunxit Linden-

Lindenbrogius, quarumque multo plures colligi posse, Ge. Eccardus legis Salicae & Ripuariorum; Lud. Ant. Muratorius Langobardicae exemplis docuerunt.

§. XXIII.

Lex Alamannorum.

Jam itaque facile patet, quae sit origo LEGIS ALAMANNORVM *. Ea enim in Codicibus MSC. hunc titulum praefert; *Incipit LEX ALAMANNORVM, quae temporibus Chlotarii Regis una cum principibus suis, id sunt XXXIII. Episcopis, & XXXIV. Ducibus, & LXXII. Comitibus, vel cetero populo, constituta est.* Herold. *p.* 17. Lindenbrog. *p.* 363. Est ergo haec lex a Chlotario, & quidem, ut P. Daniel *Hist. Franc. Tom. I. p.* 306. recte suspicatur, Secundo, quia tum Alamanni jam Ducibus suis paruerunt. Lex Alam. *tit. XXXI.* Interim facile largimur, Theodericum, Chlodovaei filium (α), prima ejus stamina duxisse. Nec dubium est, quin successores plura addiderint, eaque caussa sit tantae exemplarium varietatis, de qua Lindenbrog. *p.* 1330. *sequ.* & Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. IX. p.* 42.

* Doctissimus Nic. Hier. Gundlingius *Part. III. Gundling. Diss. II.* §. 16. statuit, Alamannorum a Chlodovaeo oppressorum provinciam occupasse Francos victores, iisque datam esse *Legem Salicam*, cui postea demum lex Alamannica successerit, quum a Francis paullo mitius haberentur. Sed veterum auctoritate destituitur haec sententia, nec aliud habet fundamentum, quam quod vir doctus quatuor pagos, *Salheim, Windheim,*

heim, *Bodenheim*, & *Wisenheim*, qui *Salogasto*, *Windogasto*, *Bodagasto* & *Wisogasto*, legis Salicae auctoribus, nomina dare potuerint, in tractu Wormatiensi, adeoque in Alemannia invenisse sibi visus est. Conf. quae huic conjecturae opposuit Leibnit. *in Responsione sua* §. 45. *sequ.* quam ipse Gundl. edidit *Part. VI. Gundling. p.* 77. *sequ.*

(α) Cum Theodorici, Childeberti, Chlotarii atque Dagoberti nomina non singulis tantum Regibus, sed pluribus in historia illorum temporum tribuantur, & de harum legum autoribus nulla, nisi in hoc Prologo, apud veteres occurrat mentio, non facile definire possumus, cui inter plures ejusdem nominis Reges, harum legum vel origo, vel emendatio adscribenda sit. Conringius, qui bene omnia perpendit, dubius tamen haeret, nec quicquam certi definire audet. Goldastus *Alem. Rer. T. II. p.* 1. Theodoricum I. Childebertum II. Chlotarium II. & Dagobertum Magnum intelligit. Nec argumenta satis gravia in contrarium prostant. Qui sint illi viri illustres *Claudius*, *Chadoindus*, *Magnus* & *Agilolfus*, uti apud Goldastum leguntur *l. c. p.* 25. vel *Claudius*, *Chadus*, *Indomagus* & *Agilulfus*, uti apud Lindenbrogium, vel *Claudio*, *Chadoin*, *Domagno* & *Agillofo*, uti apud Eccardum *in Prol. L. Sal. p.* 8. per quos Dagobertus leges renovasse dicitur, multa etiam est disputatio. Eccardus tres tantum fuisse non sine ratione suspicatur, cum secundi & tertii nominis tam varia, uti videmus, lectio occurrat. Claudium Eccardus credit esse eum, qui Major domus Burgundiae sub Theodorico II. anno 606. factus, ad tranquilliorem postea vitam forsan rediit, Ducis titulo contentus, & ad Dagoberti usque tempora non adeo difficulter pervenire potuit. Impellit eum in hanc sententiam elogium, quod Claudio illi a Fredegario *c.* 28. datur, ratione satis probabili

Claudio, legum autori, tribuendum. Verba haec sunt: *Anno XI. regni Theuderici subrogatur Major domus Claudius, genere Romanus* (id est, qui non ex Francis est, sed ex veteribus Galliae incolis, olim per Constitutionem Caracallae civitate Romana donatis) *homo prudens, jucundus in fabulis, strenuus in cunctis, patientiae deditus, plenitudine consilii abundans, literarum studiis eruditus, fide plenus, amicitiam cum omnibus sectans. Priorum exempla metuens, lenem se & patientem hujus gradus ascensu ostendit. Sed hoc tantum impedimentum habebat, quod sagina esset corporis adgravatus.* Nomina, quae sequuntur, secundo & tertio loco posita, ex uno in duo per errorem divisa existimat Eccardus, adeo, ut legi potius debeat *Chaindomannus*, diminutivo Chadoindi, blandientium in morem, substituto. Chadoindum autem eundem suspicatur, qui an. 613. quo Theodoricus II. obiit, ex proceribus Alemannorum legatus ad Chlotarium a Brunechilde Regina missus fuit, de quo Fredegarius c. 40. *Cumque* (Chlotarius) *Antonnacum accessisset, & Brunechildis cum filiis Theuderici Warmaciae resideret, legatos his nominibus, Chadoindum & Herponem ad Chlotarium direxit, contestans ei, ut se de regno Theuderici, quod filiis reliquerat, removeret.* Distantia temporum tanta non est, ut Chadoindus, jam sub excessum Theodorici clarus, non potuerit ad Dagoberti tempora pervenire, & sub eo operam renovandis Alemannorum legibus impendere. Agilulfus Bavariae Dux fuisse Eccardo videtur, non levi tantum conjectura, sed legis Bajuvariorum suffragiis subnixo. Agilolfingi enim *de genere ducali* dicuntur *Leg. Bajuv. T. II. c.* 20. §. 1. *summi principes* inter Bajuvarios *ibid.* §. 2. ipseque dux *semper de genere Agilolfingorum* esse jubetur, *cum reges concesserint eis, ut qui de genere illorum fidelis Regi esset, & prudens,*

dens, *ipsum constituerit ducem ad regendum populum illum. ibid.* §. 3. Cum itaque *Agilulfus* vel Dux vel ex Ducali saltem genere Bajuvariorum fuisse certis argumentis probetur, eademque inter Alemannos dignitas *Claudio*, conjectura satis probabili, asseratur, & hi tres legis Alemanicae renovatores aequali honoris titulo, eoque tum tempori non nisi primae post Reges dignitatis viris competente, *viri illustres* dicantur, non sine ratione concludit Eccardus, & ipsum *Chadoindum* Ducali dignitate vel inter Alemanos, vel inter Bajuvarios, ornatum fuisse.

Quod autem ad ipsam legem attinet, in illa eadem, quae in aliis antiquis Germanicae gentis legibus, deprehenditur poenarum in delinquentes, praecipue homicidas, statutarum lenitas, quam multis quidem, non tamen satis stringentibus argumentis, excusare conatur Chr. God. Hoffmannus *Spec. Conj. Pol. c. 2. per. 3. sect. 4.* §. 2. *not. a.* De caetero magnus hujus legis in res & personas Ecclesiasticas favor, praecipue etiam in adjuvandis & conservandis donationibus, quae ecclesiis factae, deprehenditur *c.* 1. *&* 2. Jus asyli iis, qui ad ecclesias confugiunt, fortissime assertum *c.* 3. *&* 4. sabbathi sanctitas severis poenis munita *c.* 38. De rebus matrimonialibus, de hereditate, de servorum conditione, multa, quorum adhuc hodie certa passim vestigia supersunt, eadem lege constituta cernimus. Ita in dissolvendis sponsalibus multa dissensui parentum non obscure tribuuntur *c.* 53. Consensus parentum ad nuptias liberorum necessarius asseritur *c.* 54. De hereditate materna a filio post matrem defuncto in patrem transferenda notari meretur *c.* 92. *Si qua mulier, quae hereditatem paternam habet, post nuptum praegnans peperit puerum, & in ipsa hora mortua fuerit, & infans vivus remanserit aliquanto spatio, vel unius horae, ut possit aperire oculos; & videre culmen*

 domus,

domus, & quatuor parietes, & postea defunctus fuerit, hereditas materna ad patrem ejus pertineat. Et tamen, si testes habet pater ejus, quod vidissent illum infantem oculos aperire, & potuisset culmen domus videre & quatuor parietes, tunc pater ejus habeat licentiam cum lege ipsas res defendere. Si autem aliter, cujus est proprietas, ipse conquirat. De servis ecclesiae & quae ipsi ecclesiae pendere debeant, ita sancit *c.* 22. *Servi ecclesiae tributa sua legitime reddant, 15. siclas de cervisa, porcum valentem tremisse uno, panem, modia duo, pullos 5. ova 20. Ancillae autem opera imposita sine neglecto faciant. Servi dimidium sibi & dimidium in dominico arativum reddant. Et si super haec est, sicut servi ecclesiastici, ita faciant, tres dies sibi & tres in dominico.* Quae sane conditionem hominum propriorum magis definiunt, quam quaecunque de servis ex Jure Romano parum apte ad illam trahuntur. v. Hoffm. *Spec. conj. polit. c. 2. per. 3. sect. 3. §. 2. not. g.*

§. XXIV.

Bajuvariorum.

Certior est LEGIS BAIVVARIORVM(α) aetas. Quum enim Bojoarii, Alamannorum clade perterriti primum Theodorico, Ostrogothorum in Italia Regi, eoque mortuo, Francis se dedissent: leges eorum in scripturam redactas firmarunt primum Theodoricus, deinde Childebertus & Chlotarius, ac demum Dagobertus, Reges. *Praef. Leg. Bajuvar. p.* 399. At quum non armis victi, sed spontanea deditione in Francorum potestatem venissent, adeoque magna adhuc ducum e gente Agilolfingica esset auctoritas: non mirum profecto est, eos quoque leges tulisse subditis, in quibus est DECRETVM

TVM TASSILONIS* (β), legi isti Bajuvariorum subjunctum apud Lindenbrog. *p.* 439. & haut paullo auctius apud Gewold. *ad Hund. Metrop. Salisb. Tom. I. p.* 310. *sequ.*

* Sunt, qui Thassilonem sibi id jus statuendi, vel novas condendi leges ob regum Merovingicae stirpis impotentiam sumsisse existimant. Conring. *de orig. jur. Germ. Cap. IX.* Sed quantacumque fuerit regum impotentia, hanc audaciam saltim non tulissent majores Domus, tanto potentiores. Probabilius ergo est, Ducatus Bojorum eam fuisse formulam, ut Duces pleraque jura, quae hodie ad superioritatem territorialem referuntur, jure suo in provinciis explicarent, ac proinde & novas leges, quas exigere videbatur reip. salus, civibus praescriberent.

(α) Unde certior fiat hujus, quam praecedentis Legis origo, equidem non video, cum de autoribus utriusque Legis non alia nobis occurrat memoria, quam in Prologo Legis Bajuvariorum, qui communem originem huic & praecedenti Legi fuisse disertis verbis prodit, atque ita etiam nobis in excutiendis Legis originibus, de quibus §. praecedente actum est, otium facit. Dagobertum Legis Bajuvariorum autorem praecipue laudat Otto Frising. *Chron. L. V. c.* 9. his verbis: *Dagobertus ergo totius regni principatum tenens Bojoariis legem dedit.* Ad eandem Legem sub Henrico II. Sec. XI. ineunte adhuc provocatum fuisse ex testimonio Adelboldi, qui vitam ejus conscripsit, apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsv. T. I. p.* 423. colligunt, ubi cum Hezelo, Bertholdi filius per legatos ab Henrico Ducatum Bauariae peteret, legatis ita ab Henrico responsum esse scribit: *Quos semper praecipuos inter omnes gentes habui, quosque semper toto mentis affectu amavi, hos adepta benedictione Regali, in*

LEGE *sua nec deteriorare volo, nec deteriorari patiar, dum vixero.* LEGEM *habent, & Ducem eligendi potestatem ex* LEGE *tenent. Hanc nedum ego frangam, quicunque frangere tentaverit, me inimicum habebit.* Verum cum Henricus hic ad Legem, quae Bojoariis jus eligendi Ducem concedit, provocet, nihil autem ejusmodi vel in Lege Bajuvariorum, de qua hic loquimur, quae potius Ducatum jam tum in gente Agilolfingica hereditarium aliquatenus fuisse ostendit, *Tit. II. C.* 20. §. 3. vel in decreto Thassilonis occurrat, eandem Henrico in animo fuisse, dubitari potest, praecipue, cum post Thassilonem victum & ducatu a Carolo M. mulctatum atque monasterio inclusum magna rerum Bavaricarum, praesertim publicarum, mutatio contigerit.

Lex ipsa satis cum aliis Germanicarum gentium Legibus consentit, maximopere autem cum Alemannica, quae communes cum hac autores agnoscit. Inde eadem in delinquentes, praecipue homicidas, huic, quae illi, lenitas. Idem in res, personasque Ecclesiasticas favor. Asyli jus adhuc fortius, quam in illa, assertum, adeo ut *Tituli I. Cap.* 7. §. 3. dicat: *Nulla sit culpa tam gravis, ut vita non concedatur propter timorem Dei & reverentiam sanctorum; quia Dominus dixit: qui dimiserit, dimittetur ei, qui non dimiserit, nec dimittetur ei.* Aliqua ex Codice Theodosiano in hanc Legem transiisse docemur, si quae Legis Bajuvariorum *Tit. I. c.* 13. §. 2. occurrunt, conferantur cum *L.* 44. *Cod. Theod. de Episcop. Eccles. & Cler.* ubi eadem fere verba exhibentur. Et in genere notamus, Legem Bajuvariorum unice fere Legibus scriptis inhaerere, & hinc *Librum Legis* in judiciis semper praesto esse jubere. Ita enim *Tit. II. c.* 15. §. 2. *Comes vero secum habeat judicem, qui ibi constitutus est judicare, & librum legis, ut semper rectum judicium judicet.* Singularis etiam hujus Legis in con-

constituendis judicibus aequitas laudari solet, quae ex *Tit. II. c. 7.* elucet: *Judex autem talis ordinetur, qui veritatem secundum hoc edictum judicet. Non sit personarum acceptor, neque cupidus pecuniae. Perit Lex cupiditatis amore. Premia & dona legibus vires tulerunt. Impunita manet male vivendi licentia. Propterea talis constituatur judex, qui plus diligat justitiam, quam pecuniam.* Vocis *Alode* veram significationem, qua hereditaria & vere patrimonialis res, quaecunque sit, sive mobilis, sive immobilis, denotatur, ex Legis hujus *Tit. XVII. c. 2.* eruimus. Vide plura apud Hoffm. *Spec. Conj. Pol. c. 2. per. 3. Sect. 4. §. 2.*

(β) Regiam fere Thassilonis dignitatem Conringius de *O. J. G. c. 9.* ex verbis Decreti, *in anno* 22. REGNI *religiosissimi ducis Tassilonis*, & similibus eruit Struvius *Hist. Jur. c. 6. §. 6.* majorem Bojoariis, quam Alemannis, libertatem sub Francorum Regibus fuisse inde etiam evincere conatur, quod Bajuvariorum Duces Legislatoria potestate usi fuerint, id quod Decreto Thassilonis demonstrat, Alemannis autem Leges datae fuerint a Francis. Quaecunque tandem ejus fuerit vel dignitas, vel potestas, certe ipse Decreti Prologus ostendit, illud cum consensu Procerum & totius multitudinis conditum esse. Hoc ipsum, ut & alia plura ad Historiam Decreti facientia, verba Prologi docent: *Regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo, in anno vero XXII. regni religiosissimi Ducis Tassilonis gentis Bajoariorum, sub die consulum, quod erat II. Id. Octobr. atque anno ab incarnatione Dominica DCCLXXII. Indict. X. divina perflatus inspiratione, ut omne regni sui praenotatus Princeps collegium procerum coadunaret, in villam publicam Dingolvingam nuncupatam, ut ibidem tam regulare ordinaret in sancto habitu coenobium virorum & puellarum, quam Episcopales*

les moderaretur obsequias; insuper gentis suae institutiones legum per primates imperii, universa consentiente multitudine, quae reperit diuturnitate vitiata & quae videbantur abstrahenda, evelleret, & quae decretis placerent componenda, institueret &c.

§. XXV.

Frisioru. Incertae aetatis est LEX FRISICA, quippe quam alii a Theodorico; alii a Chlotario; alii a Dagoberto; alii denique a Carolo M latam existimant. (α) Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XIII.* Sed quum Theodorico nondum paruerunt Frisii, leges ipsae autem rudiores atque horridiores sint, quam quales felicius Caroli M saeculum ferebat, quin in ipsis, quae postea accesserunt, additionibus sapientum, VVLEMARI & SAXMVNDI *Tit. XII*, 1. adhuc pagana legislatorum superstitio pelluceat: mihi quidem certissimum videtur, leges has scriptas esse, antequam gens Frisica Sacra Christiana susciperet *, quamvis deinde quaedam ad Christianum ritum detorsa videantur. Vid. *Addit. Vulemari Tit. I.* §. 1. Praeter Heroldum, & Lindenbrogium hanc legem non modo edidit, sed & notis utilissimis illustravit SIB. TEDARDVS SICCAMA, cujus libellum eleganter recusum debemus viro clarissimo, Car. Guil. Gaertnero, *Lips.* 1730. 4*to.*

* Id demum factum, quum a Carolo Martello victi in Francorum potestatem venissent. Sed quam aegre suave istud Christi jugum subierint, vel ex

S. Lud-

S. Ludgeri vita Lib. I. Cap. 1. *sequ.* & S. Bonifacii certaminibus ac martyrio satis intelligitur. Non mirum igitur, tam cito non potuisse omnia superstitionis veteris vestigia tolli ex lege Frisica.

(α) Sunt &, qui Haraldo Dano adscribant, moti testimonio duplici Alberti Stadensis & Helmoldi, quorum ille quidem de Haraldo Rege *ad annum* 984. *ipseque*, inquit, *Transalbianis & Fresonum genti leges & jura constituit, quae adhuc pro tanti autoritate viri servare contendunt*, hic vero *Chron. Slav. L. I. c.* 15. de Haraldo loquens: *hujus viri industria*, ait, *in Divinis rebus fuit eximia, nihilominus tamen etiam in mundana sapientia, in his videlicet, quae ad regni gubernatiotionem pertinere videntur, adeo claruit, ut Leges & jura statuerit, quae pro autoritate viri, non solum Dani sed & Saxones adhuc hodie servare contendunt.* Ubi, licet Danorum & Saxonum tantum mentionem faciat, tamen cum eadem pene verba, quibus Albertus Stadensis utitur, sub finem adhibeat, & Frisionum sane aliqui Saxonibus vicini fuerint; (vide, quae de Frisiorum situ *ad Addit. Sapientum Tit. III.* §. 28. optime omnium disserit Sib. Siccama *in not. edit. Gaertn. p.* 121. *& sequ.* & Menso Altingius *Not. Germ. Inf. P. II. p.* 62. Frisios certe non exclusisse videtur. Eadem de Haraldo VI. refert Meursius *Hist. Dan. L. III. p.* 50. Verum cum Codicum antiquitas Legem Frisiorum Haraldi temporibus, ad finem Sec. X. vergentibus, vetustiorem ostendat, v. Lindenbrog. in *Proleg. ad Cod. LL. antiquar.* & Struv. *Hist. Jur. c.* 6. §. 4. cum Witichindus Corbejensis Monachus *Annal. L. I.* apud Meibom. *Script. R. G. T. I. p.* 634. gentem Saxonicam *triformi genere ac lege dividi, ipsamque legem diligenter descriptam inveniri* testetur; cum quaedam etiam in ipsa lege, nempe *Tit. V.* §. 1. *sub finem* & in additionibus Saxmundi *Tit. XII.* §. 1. quae tamen ipsa lege Fre-

ſonum recentiores ſunt, paganiſmi veſtigia occurrant, non negamus quidem Haraldum Saxonibus & Friſiis leges aliquas dediſſe, illas autem, de quibus nobis ſermo eſt, & quas Heroldus, Lindenbrogius atque Siccama exhibent, his Haraldinis omnino antiquiores eſſe, merito exiſtimamus. Ex verbis vero Eginhardi *in vita Caroli M. c. 29. Omnium nationum, quae ſub ejus ditione erant, jura, quae ſcripta non erant, deſcribi ac literis mandari fecit*, etiam conſenſu veteris Poëtae v. *Heinecc. ſupra* §. 22. munitis, ego quidem nunquam cum Conringio concluderem, Carolum M. harum Legum Friſicarum, quas Heroldus, Lindenbrogius atque Siccama producunt, autorem eſſe. Quid enim aliud dicit Eginhardus, quam Carolum omnibus gentibus, ſuo imperio ſubjectis, & Jure ſcripto carentibus, Leges deſcribi, & litteris mandari curaſſe? non dicit, Leges demum tuliſſe, ſed leges memoria magis, quam ſcriptura conſervatas in ſcripturam redigi juſſiſſe. Multo minus autem negat, jam ante Carolum M. Friſiorum leges literis mandatas fuiſſe. Et ſi ex his tantum verbis Carolum autorem harum Legum aſſereremus, neceſſario aliquid admittendum eſſet, quod vel ipſe Conringius nollet concedere. Fatendum enim eſſet, Carolum, ſi harum Legum, horum tantum verborum fide, aſſeritur auctor, etiam Legum, quas hactenus recenſuimus, auctorem eſſe; quod ne ipſe quidem Conringius affirmare vellet, cum tamen ad eas non minus, quam ad Friſicas argumentum, ex verbis Eginhardi petitum, referri poſſit. Imo vitioſum argumentandi circulum iniremus, ſi, quando quaeritur; an Leges Friſicae ante Carolum ſcriptae ſint, reſponderemus, eas ante ipſum ſcriptas non fuiſſe, quia ipſe omnibus, quibus ſcriptae non erant leges, eas ſcribi curaverit. Ita enim in deciſionem inferremus, quod in quaeſtione eſt. Ergo parum ſane ex his verbis pro

ſenten-

ſententia Conringii, Carolum M. Legum Friſicarum primum autorem, aſſerentis concluditur. Verum ſi & ſermonis, qui quandoque purior & comtior, praecipue in reliquiis paganiſmi, quandoque rudior ac durior eſt; & ipſius moris, nunc ad paganiſmi ſuperſtitionem, nunc ad Chriſtianiſmi puritatem accedentis, differentiam conſideramus, firmiſſime inde concludimus, eas non eodem tempore, nec ab eodem auctore collectas eſſe; cumque in ipſis non tantum legibus, ſed & additionibus ſapientum ſuperſtitionis paganicae veſtigia occurrant, & additiones ipſis legibus, omnium conſenſu, recentiores ſint, porro inferimus, has Leges longo ante Carolum M. tempore extitiſſe. Quis enim crederet, Carolum M. ſi his Legibus manum admoviſſet, ſuperſtitioſa illa gentilium placita vel iis inſerturum, vel in iis inventa ſervaturum fuiſſe? Cumque in confeſſo ſit, Carolum Martellum jam Friſios ſubegiſſe, eosque ad Chriſtiana ſacra perduxiſſe, quis inde non concluderet, harum legum, ſi non omnes, ſaltem aliquas partes, etiam Carolo Martello antiquiores eſſe. Unde non veremur accedere conjecturae Hoffmanni *Spec. Conject. Pol. c. 2. per. 3. Sect. 6.* §. 2. legem antiquiſſimam ſucceſſu temporis, forſan privati cujusdam opera collectam, & alterius privati cura auctam fuiſſe, ſuſpicantis, adeo ut tempus hujus Legis nec unum ſit, nec omnino certum, Carolo M. tamen omnino antiquius. Quae in his Legibus dicuntur de ſortibus, de poenis pecuniariis, maxime vero pecuariis, de inimicitia propinquorum, de duello, de litis, de mulctarum partitione, ea, uti jam Siccama obſervavit *in Praef. ad LL. Friſ.* antiquitatem plane ad Romanorum tempora accedentem, non obſcure loquuntur. Conferantur, quae ſuperius ad §. 1. & 5. obſervavimus. Addita his antiquioribus alia Chriſtianam fidem ſaltem vireſcentem, aliqua etiam ſatis confirmatam

tum loquuntur. Forsan aliqua jam a Frisiis gentilibus collecta, alia non sub Theodorico quidem, cui cum Frisiis aliquid commune fuisse historia fere ignorat, sed tamen sub Chlotario vel potius Dagoberto, cum quo Frisii pro finibus & antiqua superstitione saepius certarunt, alia denique sub Carolo Martello addita fuerunt. Leges hae in duas, ut ita cum Siccama loquamur, Tabulas dividuntur, quarum prior ipsas Frisiorum Leges, altera Additiones sapientum Saxmundi & Vulemari, quae quasi veterum Legum interpretationes sunt, & ipsas incertae aetatis, complectitur. Adjecit Siccama Statuta Obstalbomica, his omnibus multo recentiora, a loco Ostfrisiae prope Auricam (v. Conring. *de O. J. G. c.* 28.) nominata, ad an. 1323. referenda, quo *a Grietmannis, Judicibus, Praelatis, & Clero terrarum Ostergoe & Westergoe, cum caeteris Zelandiis Frisiae ad concordiam & reformationem constitutionum Obstalbaem ordinata* fuerunt, v. *Praef. LL. Obstalb.* in quibus multa antiquissimi ritus vestigia, quae ad antiquarum Legum intellectum haud raro ducere possunt, deprehenduntur. De quibus illud tanquam in transitu monemus, quod licet furtum, rebus furtivis etiam vero domino restitutis, suspendio puniatur, *v.* §. 2. simplex tamen homicidium & mutilatio membrorum Laici aequali, sed pecuniaria tantum septupli §. 11. clericorum vero homicidia, laesiones & aliae injuriae iterum aequali pecuniae jactura, nempe decupli, coërceantur §. 12. Obiter notamus, quod in Legibus Germanicarum gentium antiquis pro fredo & werigildo leviorum delictorum certa summa, quasi ordinaria poena definiatur, quae in gravioribus ad duplum, triplum & sic deinceps ascendit; unde intelligi potest, quid per *septupli, decupli* poenam intelligatur. v. etiam Siccama *not. b. ad Fris. LL. T. I. inscriptionem.* In Legibus Frisicis autem illud maxime notandum videtur, quod

quod, licet in definienda homicidii poena eandem, quae reliquis Germanicarum gentium legibus est, lenitatem profiteantur, in eo tamen aliquid proprii habere videantur, quod poenam secundum conditionem hominum, *nobilium*, *liberorum*, *litorum*, *servorum*, aestimare soleant, de quorum diversa conditione sollicite agit Siccama *l. c. not. c.* Aliqui impune occidi his Frisiorum LL. possunt. v. *Tit. V.* §. 1. Ita *campio*, id est, qui vel pro sua vel pro aliena innocentia defendenda, vel alterius innocentia impugnanda pugnam cum altero suscipit, ab adversario in duello impune occiditur. Ita *adulter*, qui a patre, fratre, curatore, marito, in cujus potestate fuerit mulier, in flagranti crimine comprehensus fuerit; ita *fur*, *si in fossa, qua domum alterius effodere conatur, fuerit repertus;* ita is, *qui domum alterius incendere volens, facem manu tenet, ita ut ignis tectum vel parietem domus tangat*, ita *qui fanum effregit*, ita *infans ab utero sublatus* impune occiditur. Quae de infante dicuntur, ea de infante adhuc rubente & materna ubera nondum sugente, ex more gentis nondum Christi sacris addictae, forsan Diis immolando, intelligi debent, quod luculento exemplo ex S. Ludgeri vita probat Siccama, ex capite 6. haec verba producens: *Memorata* Liafburg/ *cum nata esset, habebat aviam gentilem, matrem videlicet patris sui, abrenunciantem omnino fidei catholicae, quae non nominanda in furorem conversa, eo quod praenominata conjux filias tantum genuisset, & filium non haberet, misit lictores, qui raperent eandem filiam, tunc natam de sinu matris: quia sic mos erat paganorum, ut si filium aut filiam necare voluissent, absque cibo terreno necarentur.* Et ex capite 7. *In hac igitur colluctatione mirabili, juxta misericordis domini dispositionem, supervenit vicina mulier, & misericordia mota eripuit puellam de manu praefati mancipii, cucurritque*

cum ea ad domum, & claudens post se ostium, pervenit ad cubiculum; in quo erat mel, & misit ex melle illo in os juvenculae, quae statim sorbuit illud. Venerunt interea praedicti carnifices, jussa dominae suae expleturi: dominabatur enim illa furibunda in tota domo filii sui. Mulier autem, quae infantem rapuerat, occurrit lictoribus, dixitque, mel comedisse puellam, & simul ostendit eis illam adhuc labia sua lingentem, & propter hoc illicitum erat juxta morem gentilium illam necare. Homicidiorum vindicandorum cura, ex more jam Taciti temporibus familiari, propinquis unice commissa, ita ut nihil judex sponte sua & ex officio, uti loquuntur, hac in causa agere potuerit. De qua re notatu digna sunt, quae refert Siccama ad *Tit. II.* §. 2. *not.* o. *Haeredes & propinqui, id est, agnati proximi occisi, inimicitias homicidae suscipiebant, & primo ultionis & inimicitiae testandae causa, cum defunctus sepeliretur, ad ipsum sepulchrum praesentibus, qui funus duxerant, unus ex propinquis evaginato gladio ter tumulum feriebat, cum superindicto:* wraeck/ wraeck/ wraeck/ *id est, ultio, ultio, ultio. Nec ipsum corpus sepelire jus erat, priusquam judici territorii vel Greetmanno esset praesentatum, nec Greetmanno homicidam persequi aut punire licebat, nisi haeredes proximi & propinqui,* van das swyrds syde/ *id est, ex mascula linea, justitiam peterent.* Brevem Legis Frisicae conspectum, & modum leges ferendi, ex antiquioribus temporibus ad Imperatorum tempora transmissum, sistit Ubbo Emmius *Rer. Frisic. L. V. ad ann.* 810. *Legibus ferendis hic mos est habitus, ut prudentissimi duodecim ex populo lecti, qui consuetudines & instituta majorum nossent, eas conciperent, Imperator vero ratas, ac in perpetuum sanctas esse juberet. Quapropter pleraeque electiones aut placita, aliae jura provincialia, appellantur. Hisce autem Legibus*

opti-

optimum jus Frisiorum libertasque integra sancitur: ut liber sit populus suique juris in perpetuum; ut rebus suis, uti velint, singuli utantur, fruantur. Imperio tantum, in cujus clientela gens est, censum modicum solvant, nemini praeterea obnoxii, a vi mutua abstineant, pacate secundum Leges sua possideant, vindicentque: Judices controversiis finiendis habeant liberis suffragiis lectos, atque Imperatori sacramento obligatos, qui ex patriis legibus causas disceptent & lites finiant: Sacerdotes sacraque omnia sancta sint; Matronarum virginumque honos conservetur; omnium delictorum mulcta sit, quam pecunia, pecore, reliquis fortunis solvant: Poena capitis, nisi parricidis, proditoribus, latronibus, incendiariis, nocturnis grassatoribus, incestis, nemini irrogetur: Duello, ferro ignito, aqua fervente, sanctissimo jurejurando, criminum purgatus habeatur: Suam cuique causam coram judice voce sua agere liceat. Tum de successionibus familiaque herciscunda, de dotibus, de criminibus plura decernuntur, quae privati juris sunt. Quae licet ad Carolum M. Imperatorem omnia vulgo referunt, mihi tamen cuncta consideranti haud dubium fit, quin altius principium a Martello pleraque habeant. Hic enim conditor religionis in Frisia, victo Radbodo, populum rudem legibus excolere & proposita libertate in Christi cultu & obsequio continere, quod legum autorem spectasse ex verbis satis liquet, necesse habuit. Sed coepta a Martello, atque a Danis penitus abolita, Carolus M. instauravit, auctioraque fecit &c. Leges has decem capitibus a Rudolpho Habspurgico auctas, & haec augmenta postea inepte rythmis inclusa & corrupta idem narrat *ibid. L. VI. in f.*

§. XXVI.

Interea LONGOBARDI quoque Italiam, Gothis Longobardorũ.

Gothis vix a Justiniano Imp. ereptam, circa annum Christi DLXVIII. occupaverant, ibique regnum constituerant potentissimum, quod praeter Exarchatum Ravennatensem universam paene Italiam complexum est. Itaque & hic populus leges suas(α) non modo in scripturam, verum etiam in justum corpus redigere(β) coepit, etiam post Caroli M. tempora, & exstincto licet regno Langobardico, diutissime apud Italos valiturum: Sigon. *de Regno Ital. Lib. VIII. ad ann. MVII. p.* 188. quin etiam nunc valens in quibusdam Italiae urbibus *, si fides habenda Jac. Spiegelio & Melch. Goldasto *apud* Conring. *de Orig. jur. Germ. Cap. XXII.*

* Hinc leges Langobardicas passim citant glossatores, Accursius, Pileus, Conradus, Joannes Teutonicus, quoties jus suorum temporum describunt. Observavit hoc Franc. Curtius junior, ex eoque Goldastus *in prolegom. collection. consuet. & legum Imperial.*

(α) Gens Longobardorum naturae faventis impulsu ad leges ferendas, colendas & augendas proclivis, earum studio prae aliis gentibus eminuit. Hinc a Gunthero *Ligurini Lib. II. v.* 131. hoc nomine impense laudatur:

Gens astuta, sagax, prudens, industria, sollers,
Provida consilio, LEGUM IVRISQVE PERITA *&c.*

& mox v. 155.

Illa tamen LEGVM PRVDENS ET JVRIS AMORI
DEDITA GENS *&c.*

Moribus tamen magis, quam legibus scriptis, tam ante invasionem Italiae, quam post eam usque

que ad Rotharim Regem vixisse eos testatur Paulus Diac. *de gestis Longobard. L. IV. c.* 44. *Rotharis R. Longobardorum LL. quas sola memoria & usu retinebant, scriptorum serie composuit* &c. Cujus rei fidem etiam facit Sigonius *de R. J. L. II. p.* 39. *ad an.* 643. qui Longobardos ita ad Rotharim usque vixisse scribit, *ut Legibus nullis scriptis, verum veteribus scitis, usu quotidiano & repetita memoria conservatis obtemperarent.* Quodsi tamen prooemium edicto Rotharis praefixum, quod Sigonius *ibidem* exhibet, consideremus, ubi necessarium se perspexisse dicit, PRAESENTEM CORRIGERE *& componere legem, quae* PRIORES *omnes removeat & emendet*, & Epilogum ejusdem, ubi: *antiquas leges patrum nostrorum, quae scriptae non erant, condidimus* &c. & paulo post: *per subtilem inquisitionem de antiquis legibus Longobardorum tam per nosmet ipsos, quam per antiquos homines memorare poterimus*, videri posset, non moribus tantum, sed legibus scriptis Longobardos jam ante Rotharim gavisos esse. Verum, quaeso, si bene perpendatur, nec Paulum Diaconum, nec Rotharim Regem, nec Sigonium voluisse sermonem suum ad artis vocabula, Jurisconsultis Romanis maxime usitata, adeo religiose hic componere, ut non ausi fuerint sub *legibus* aliud intelligere, quam quod expresse promulgatum esset; aut id, quod *sola memoria & usu retentum* dicerent, non modo de *moribus*, sed & de *legibus* expresse quidem promulgatis, non tamen in scripturam redactis, intelligendum praebere. Fuerint itaque mores diuturni in populo, fuerint ab antecessoribus Rotharis expresse quidem, voce tamen praeconis, non scriptis promulgatae, & memoriae mandatae leges. Illud certum, ante Rotharim nulli Longobardicorum Regum in mentem venisse, has Leges sub examen vocare, & ex his fontibus ad suas componendas aliqua

forſan haurire, & ita vel ex antiquioribus petitas, vel ex ſuo ingenio inventas Leges in unum Codicem colligere. Invenerunt quidem, cum Italiam ingrederentur, Longobardi Leges Romanas, nec eas ſane expulerunt, ſed potius, etiam poſt Codicem ſuum compoſitum, adhuc conſervarunt; verum non ipſi tamen eas ſibi latas exiſtimarunt, ſed potius moribus ſuis & antiquis Scitis, uti jam vidimus, vixerunt. Per Leges autem Romanas, quas Longobardi, Italiam ingreſſi, ibidem invenerant, utique non tam Juſtinianeas, quam Theodoſianas, quae altas in Italia, & extra eam, paſſim radices egerant, intelligimus, quod jam ſupra *ad L. I. c. 6.* §. 9. monuimus. Leges Theodoſianas ab Oſtrogothis agnitas fuiſſe etiam hujus *Libri II.* §. 11. oſtendimus. Ab horum exitio ad Longobardorum in Italiam ingreſſum, quod computatur, aliquot admodum annorum intervallum, novis legibus contra inveteratas firmandis ſufficere non poterat, praecipue cum turbae novae alias Juſtiniani curas expoſcerent, cum ingenii corporisque vires quotidie decreſcentes Juſtiniano vigorem ad firmandas leges neceſſarium negarent, & qui ſucceſſit, Juſtinus Junior & regionibus & legibus tuendis omnino impar eſſet. Longobardi vero, ex quo Italiam ingreſſi, perpetuis bellis Graecorum fatigati, acerrimum contra eos odium conceperunt, & licet aliorum mores lubentes tolerarent, non potuerunt tam facile leges hoſtium ſuorum venerari. Itaque leges Theodoſianas, & uſu perpetuo confirmatas, & ſibi non inimicas, ſupereſſe non inviti patiebantur, Juſtinianeas omnino aſpernantes, aliarum etiam gentium, qui vel Romanas plane non venerabantur, vel Romanarum ſub nomine Theodoſianas tantum agnoſcebant, exemplo contra Juſtinianearum Legum obſequium fortiſſime muniti. v. Jac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theod. c.* 3. *&* 7. Giannone *Hiſt. de Naples T. I. L.* 4. *chap.* 6.

(β) Mo-

(β) Modum, quo in condendis legibus suis usi sunt Reges Longobardorum, impense laudat & Romanorum etiam Imperatorum Constitutionibus has Leges hac ex parte praefert Grotius *Proleg. Hist. Goth.* quem hic sequitur Giannone *l. c.* & *Liv. V. Ch.* 5. quod nempe maturo consilio & adhibito consensu procerum, qui totius populi studia, desideria, & commoda optime omnium noverant, & quid e re futurum esset, longo usu didicerant, in comitiis propositae & promulgatae fuerint. Testantur hoc ipsa edicta Regum. Ita Rotharis R. in prologo Edicti sui apud Sigonium *de R. I. Libro II. ad annum* 643. *p.* 39. dicit: *Incipit Edictum, quod renovavi cum primatibus meis judicibus &c.* & in Epilogo *ibid. p.* 40. *cum primatibus, principibus, cunctoque felicissimo exercitu augentes constituimus.* Ita Grimoaldus R. in prooemio apud Sigonium *ibid. p.* 46. *per suggestionem judicum, omniumque consensum &c.* Ita LuitprandusR. apud Sigonium *l.c. L. III. p.* 58. *una cum omnibus judicibus de Austriae & Neustriae partibus & de Tusciae finibus cum reliquis fidelibus meis Longobardis & cuncto populo assistente &c.* Eodem modo & Rachis R. apud Sigonium *l. c. Lib. III. p.* 72. *cum gentis nostrae, id est, Longobardorum judicibus, tam de Austriae, quam de Tusciae vel Neustriae finibus &c.* Et tandem etiam Aistulphus R. *ibid. L. III. p.* 77. *convocatis ex diversis partibus regni nostri pertinentibus judicibus, communi consilio &c.* Modestiam etiam horum regum, praecipue Rotharis, laudant, ad quam sequentes Reges, quicunque aliquid in emendandis vel augendis Longobardorum legibus tentarunt, uno ore omnes provocant, & hoc argumento operam, quam ipsi praestant, vel excusant, vel commendant. Grimoaldus quidem in prologo Edicti sui aliquando obscurius loquitur: *Superiore pagina hujus edicti legitur, quod adhuc, annuente Domino, memorare poterimus,*

de singulis causis, quae praesenti non essent afflictae, in hoc Edicto adjungere debeamus. Clarius id asserit Luitprandus in Prooemio: *Rothar Rex, sicut ipse est in scriptis effatus suis superius, in Longobardis edictum renovavit, atque instituit. ubi & prudenter inserere curavit, dicens, ut quisque Longobardorum Princeps ejus successor, superfluum quid ibi reperiret, ex eo sapienter auferret, & quod minus inveniret, Deo adspirante, adjiceret.* Eadem de Rothari Rege Rachis R. loquitur: *& quidem statuit, ut cuncti successores ejus, quae sibi, inspirante Deo, aspera & dura cognoscerent, illa ad mollitiem, & pietatis adducerent gratiam.*

§. XXVII.

Legum Langobardicarum collectio & glossae.

Diximus has leges in corpus aliquod redactas. Nam quamvis non unum agnoscant auctorem, sed partim a Rothare Rege anno DCXXXVII. (α) partim a Grimoaldo, Luitprando, Ratchiso, Aistulpho, quin & a Francicis ac Germanicis Imperatoribus, latae sint: editiones tamen Lindenbrogiana, & pleraeque omnes, has leges sistunt libris tribus, in certos titulos distributis. Quod a PETRO (β), Diacono Cassinensi, factum esse, plerique existimant, quem Lotharii III. Imp. Logothetam, exceptorem & chartularium fuisse, ex *Chron. Cassin. IV*, 125. patet. Glossas (γ) juridicas in leges has Langobardicas scripserunt CAROLVS COTTVS, ANDR. DE BARVTO, & IO. BAPT. NENNA. Duorum priorum nec non NIC. BOERII glossae * habentur in *Corpore juris glossato Lugd. Sequan. apud Gabr. Carter. anno* 1600. 4. *Tom. ult.*

* Eae

* Eae quoque glossae argumento sunt, eorum auctorum temporibus extra usum non fuisse jus Langobardicum. Ex his vero juris Langobardici interpretibus CAROLVS quidem COTTVS antiquissimus est, quem Pithoeus in *praef. ad Capitular.* annis CCCLXXX. ante se vixisse ait: de IO. BAPT. de NENNA aetate non constat. ANDR. vero DE BARUTI & NIC. BOERIVS seculo XVI. vixerunt.

(α) Primus itaque Rotharis Rex ab introitu gentis in Italiam septimus, vel, uti se ipsum in prooemio Edicti appellat, *septimus decimus Rex gentis Longobardorum*, ab eo scilicet tempore, quo Longobardi Reges habuerunt, anno regni sui octavo, aetatis tricesimo octavo, *indictione secunda & post adventum in provinciam Italiae Longobardorum, ex quo Alboinus tunc temporis Rex, procedente divina clementia, advenit, anno septuagesimo sexto*, *Ticini* corpus quoddam legum in scripturam redactum, promulgavit 386. vel 390. ex editione Muratorii *Script. Rer. Ital. T. I. P. II.* capitibus seu legibus, quae tamen non omnes in vulgarem editionem transierunt. Hermannus Contractus & cum eo autor noster id contigisse anno 637. affirmant, quibus accedit Struvius *Hist. Jur. c.* 5. §. 5. Sigonius *de R. J. Lib. II.* id refert ad annum 643. Giannone *Hist. de Napl. T. I. Liv.* 4. *ch.* 6. ad annum 644. cumque ingressus Longobardorum in Italiam communi fere omnium consensu ad annum 568. referatur, ex ipsa computatione Rotharis, qui ab hac epocha ad edictum suum promulgatum 76. annos numerat, Edicti promulgatio ad annum 644. referenda sine dubio erit. Merito tamen, monente Giannone *ibid. Liv.* 4. *ch.* 1. hic observamus, quod duae regni Longobardici Epochae confundendae non sint, altera nempe ab ingressu Longobardorum in Italiam, qui in 2. Aprilis anni 568. incidit, altera vero ab initio

 regni

regni Alboini, quod ad 29. Decembris ejusdem anni referendum, quae obſervatio forſan conciliare poterit eos, qui Edictum Rotharis ad annum 643. referunt, cum iis, qui id demum anno 644. promulgatum ſcribunt, cum *indictio ſecunda*, qua ſe legem tuliſſe dicit Rotharis, a menſe Septembre anni 643. initium capiat. Nec ſilentio praetereundum eſt, quod conjectura Pagii *Crit. Baron. ad ann.* 638. qua pro VIII. Rotharis in Prologo Edicti ab eo promulgati reſtituendum credit annum XIII. merito rejiciatur a Muratorio *in Praef. ad LL. Longob. p.* 8. cum conſtans omnium codicum conſenſus annum VIII. exhibeat. Cum Rotharis leges non omnibus cauſis decidendis ſufficerent, aliqua etiam in illis *dura & impia* viderentur, animis Longobardorum, coeli Italici clementia & quotidiana cum Romanis conſuetudine, paulatim miteſcentibus, aliqua mutavit, aliqua addidit Grimoaldus, Edictumque anno 668. Regni ſui ſexto promulgavit, in XI. Capita diviſum, quorum tamen non niſi ſeptem Autor vulgaris Collectionis LL. Longobardicarum tribus, quos exhibet, earum Legum Libris inſeruit; v. Giannone *l. c. chap.* 10. §. 3. Muratorii vero Editio novem capita ſiſtit. Mox Luitprandus anno Regni ſui *I.* qui ex computatioue Sigonii, Muratorii & Giannone in annum Chr. 713. incidit, etiam Edictum promulgavit, ſex capitibus diſtinctum, cui ſingulis fere regiminis annis aliud atque aliud addidit, ita ut numerus Legum Luitprandi in univerſum ad 152. excreverit, additis adhuc Titulis ſingularibus ſeptem *I. de Mercede Magiſtri II. de Muro. III. de Annona. IV. de Opera. V. de Caminata. VI. de Furno VII. de Puteo.* v. Giannone *l. c. Liv. V.* §. 1. Ex quibus legibus omnibus nonniſi 137. vulgari collectioni inſertas numeramus. Muratorius tamen ſex Libris 157. plane Luitprandi Leges exhibet. Rachis tan-

tandem anno regni ſui ſecundo, quem Sigonius & Giannone annum Chr. 745. Muratorius 746. putant, Edictum XI. capitibus conſtans propoſuit, v. Giannone *l. c. ch.* 1. quorum novem tantum Collectio vulgaris, nec non ipſe Muratorius exhibent. Denique Aiſtulphus ſecundum Sigonium & Giannone anno Regni V. Chriſti 754. ſecundum Muratorium vero an. R. *I.* Chr. 750. ad Leges promulgandas etiam acceſſit. Primo vero regni anno id contigiſſe non immerito in dubium vocatur, cum primis regiminis annis adeo gravibus acerrimorum bellorum turbis immerſus fuerit, ut regno Legibus firmando vix vacare potuiſſe videatur. Edictum ejus 22. capitibus conſtat, v. *Id. l. c. ch.* 2. §. 3. quorum 19. inſerta Collectioni vulgari, a Muratorio vero non niſi 14. exhibita videmus. His varia poſtea adjecerunt capita, Carolus M. Ludovicus Pius, Lotharius, Pipinus, Ludovicus II. Guido, Henricus I. Conradus I. Henricus II. Lotharius II. vel Imperatores & ſimul Reges Italiae, vel Reges Italiae tantum, quo maxime nomine haec Capitularia LL. Longobardicis junxiſſe videntur. Ubi illud monendum occurrit, quod Baluzius & poſt eum Hoffmannus tres ſpecies Capitularium, ad LL. Longobardicas ſpectantium, ſollicite diſtinguendas doceant, nempe Capitula Legibus Longobardicis mixta, Capitula iis addita & ſubjuncta, & alia ex Legibus Longobardicis excerpta. Caroli IV. vero Conſtitutio, quae ad Italiam plane non ſpectat, quomodo in Collectionem hanc irrepſerit, non ſatis conſtat. Quae hic ex Giannonio de numero & ordine Edictorum Longobardicorum aliquoties notavimus, ea non ingenio illius, aut vanis divinationibus, ſed diligentiae & curae debentur, qui vetuſtum Codicem MSCtum, quem Cavenſe SS. Trinitatis Monaſterium, Regulae Sti Benedicti, in ſuis tabulariis ſervat, ſuis oculis vidit & diligenter excuſ-

 ſit,

sit, & ex ejus Codicis fide haec omnia narrat; quem Codicem non consuluisse videtur Muratorius, ad Mutinenses & Ambrosianae Bibliothecae Codices unice provocans, hujus autem Codicis Cavensis mentionem nullam plane faciens.

(β) Aliam antiquiorem Collectionem harum LL. ad initia Seculi XI. ideo, quod Principum Beneventanorum & Capuanorum Comitum usque ad finem Sec. X. nec ultra, mentionem faciat, referendam, ab incerto quodam Capuano in charta membranacea, literis Longobardicis conscriptam, nondum editam, servari in Tabulariis monasterii Cavensis, scribit Giannone *Hist. de Napl. T. II. Liv.* 10. *chap.* 211. quae in eo a vulgari recedit, quod non, uti haec, per Titulos varios, ad modum Codicum Theodosiani & Justinianei, Leges singulorum Regum disjiciat atque dispergat, sed uniuscujusque Regis Leges, perpetua serie junctas, exhibeat, quod etiam Muratoriana Editio facit. Exhibet praeter Leges Regum Longobardicorum etiam Capitularia Imperatorum & Regum Italiae, imo & quorundam Principum Beneventanorum. Jungit ejus Autor etiam explicationem quarundam Legum Beneventanarum & Capuanarum; nec non alia quaedam Opuscula a se composita, ex quorum titulis, tanquam ex ungue leonem, noscere possumus. En tibi aliquos: *Quantas causas debet esse judicata sine sacramentum. Item, quantas causas fieri debet per pugna judicata. Memoratorium pro quibus causis filii ab hereditate patris exheredati fieri debet.*

Quod ad vulgarem Collectionem attinet, eam non adeo recentem esse jam Lindenbrogius in *Prolegom. ad Cod. LL. antiq.* duplici argumento ostendit; nempe I. quod jam Libri Feudorum Leges Longobardicas, secundum distributionem & seriem earum, in collectione vulgari servatam, allegent. v. *I. Feud.* 10. *II. Feud.* 22. *II. Feud.* 28. II. quod jam Carolus Cottus Siculus, qui

Placen-

Placentinum JCtum, de quo *ad L. I. c. 6. §. 416.* egimus, ipse praeceptorem suum appellat, hanc Collectionem commentariis illustraverit. An vero Petrus Cassinensis ejus autor sit, in utramque partem disputatur. En tibi utriusque sententiae rationes: Pro affirmantibus militant 1. Dignitas *Logothetae*, *Exceptoris & Chartularii* Petro Cassinensi a Lothario Saxone tributa, huic operi suscipiendo maxime conveniens. 2. Nullae Principum, Lothario recentiorum, Constitutiones huic Collectioni insertae. 3. Nomen Petri Cassinensis aliquibus hujus Collectionis Codicibus praefixum. Negantium causae favet. 1. Quod Petrus, famae suae non parum studiosus, in indice operum suorum, quem Chronico Cassinensi inseruit, minima quaeque opuscula, praefationes, hymnos, sermones, aliaque sollicite commemorans, hujus tamen Collectionis nullo verbo mentionem faciat; facturus sine dubio, si suam esse dicere potuisset. 2. Quod Carolus Toccanus, a Lotharii temporibus parum remotus, in praefatione Glossarum, quas huic Collectioni adjecit, neget, potuisse autoris nomen inveniri propter antiquitatem. Quae negantium argumenta affirmantibus graviora omnino videntur.

(γ) De Caroli Cotti aetate locuti sumus *in not. β.* An hic, quod suspicor, idem sit cum Carolo Toccano s. *de Tocco*, a loco originis, qui in Beneventanis est, ita dicto, qui & ipse Placentinum praeceptorem agnoscit, nec non Joannem, Ottonem Papiensem & Bagarottum, ego quidem affirmare non audeo. Hic sub Guilielmo I. Siculo an. fere 1162. Majoris Curiae Judex creatus, cum Jus Romanum paulatim majores vires capere cerneret, Longobardici Juris decrementa metuens, atque id ab interitu vindicaturus, primus Glossas, easque uberiores, in id conscripsit. v. Giannone *Hist. de Naples T. II. Liv. X. chap.* 11. §. 1. Qui hic Autori dicitur *Andreas de Baruto*, ille

melius aliis *de Barulo*, *de Barlette*, vel plenius *Andreas Bonellus de Barulo* appellatur, non sec. XVI. uti Heineccius hic scribit, Jurisconsultus, sed sub Friderico II. Advocatus Fisci Neapolitani constitutus, cum videret Leges Longobardicas a Doctoribus, studio Romanarum maxime captis, negligi, Commentarios ampliores composuit, quibus praecipue utriusque Juris dissensum monstravit, opere eo majoris tum utilitatis futuro, quo magis in scholis regnare inciperet Jus Romanum, ita ut eo unice fere imbuti causarum Patroni, & Juris Longobardici, quod tamen forensi auctoritate gaudebat, minus periti, cum magno eruditionis peregrinae apparatu, & non minori juris patrii contemtu, in forum procedentes, ab indoctioribus saepius, qui tamen patrii juris copiam haberent, vincerentur, quod exemplis ipse illustrat. Nominandus etiam fuisset *Blasius de Morcona*, Roberto Siculo a consiliis, qui & ipse differentias Juris Romani & Longobardici conscripsit. Johannes Baptista Nenna vero, cujus aetatem incertam Heineccius dicit, tempore Caroli V. scripsit, cujus Commentarius LL. Longob. ideo maxime notandus, quod ordine alphabetico vocabula Juris Longobardici obscuriora explicet; Venetiis an. 1537. prodiit. v. Giannone *Hist. de Naples. Tom. II. Liv. X. chap.* 11. §. 1.

§. XXVIII.

Nova Muratorii collectio laudata.

Sed omnium industriam in restituendo illustrandoque Codice LEGVM LANGOBARDICARVM superarunt Socii Palatini, & in his Lud. Ant. Muratorius, qui inter *Script. Rer. Ital. Tom. I. Part. II.* leges Langobardicas ex duobus codicibus Mutinensibus* edidit, non in titulos, secundum ordinem argumen-

gumentorum distributas, sed secundum Regum, a quibus profectae, seriem digestas, suisque prooemiis (α), quae in editis omnibus desunt, instructas; interjectis passim formulis, quibus prudentes Langobardorum tum agendo, tum excipiendo in foro usi sunt, additisque praefationibus, notis, indicibusque praestantissimis, ut nihil hac quidem collectione reperiri possit perfectius (β).

* Alterum ex his codicibus Eurardus quidam per Lupum describendum curavit. Id enim docet praemissum carmen heroicum, cujus initium est:

Hunc heros librum legum conscribere fecit
EVRARDVS prudens.

Eurardum istum Muratorius non alium esse suspicatur, quam Ducem Forojuliensem sub Ludovico II. Imp. Addo ego, eumdem forsan esse hunc codicem, cujus ipse Everardus meminit in Testamento suo apud Aub. Miraeum *Cod. Donat. Piar. Cap. XV. p.* 21. ubi Unrocho filio primogenito legat *librum de lege Francorum, & Ripuariorum, & Langobardorum & Alamannorum & Bajuvariorum.* Et in hoc Codice Mutinensi, eaedem leges uno fasciculo conjunctae fuerunt, teste ipso Muratorio.

(α) Et quidem integris & castigatioribus, cum ea quidem a Sigonio exhibeantur, sed per particulas tantum, hasque saepe corruptas. Sunt autem eo magis notanda haec prooemia, quo plura non tantum ad Juris, sed totius regni Longobardici Historiam facientia continent. Ita v. g. Prooemium R. Rotharis successionem & nomina Regum sedecim, qui ab ipsis Longobardici Regni initiis ipsum praecesserant, perpetua serie sistit.

(β) De collectione vulgari, & ipsarum Legum vel dotibus vel vitiis aliqua adhuc monenda sunt. In illa multi temporis & rerum ordinem magis concinnum

cinnum desiderant. Eam multis additionibus successu temporis interpolatam aliqui suspicantur ex eo, quod connexio hinc inde interrupta sit & consequentia praecedentibus, licet connectendi particulis juncta, minus respondeant. Ita *Lib. I. Tit. IX. c.* 23. per particulam *enim* junctum quidem est capiti praecedenti, & *caput* 24. per voculam *item* huic *c.* 23. jungitur, causarum autem ibi expositarum nullus est nexus interior. Aliena etiam a rebus Longobardorum huic Collectioni inserta queruntur. Ita mirantur *L. III. Tit.* 31. insertam Caroli M. Legem, qua, ut *capitula, quae praeterito anno Legi Salicae addenda censuerat, jam non ulterius capitula, sed tantum Leges dicantur, & pro lege Salica teneantur*, statuit. Quid enim Legi Salicae cum Longobardis commercii est? Sigonius quidem tres ea aetate in Italia Leges obtinuisse, *Romanam, Longobardicam, Salicam* asserit, alii Salicam ex Italia proscribunt. Ego, cum post subactam a Carolo M. Italiam multi Franci, vel belli vel pacis artibus operam dantes, in Italia sine dubio versarentur, non pauci etiam sedem perpetuam ibi figerent, quod quidem hos Legis Salicae usu Carolus privare noluerit, sed potius ipsis libertatem ea fruendi, licet solum verterint, omnino concedere voluerit, arbitror. Inde, quod generaliter de Capitulis Legi Salicae additis Carolus statuerat, id in horum praecipue Francorum, in Italia commorantium, gratiam Collector Legi Longobardicae, tanquam in Italia magis usitatae, inserere non dubitavit, v. Hoffmanni *Spec. Conj. Pol. c. 2. per. 4. sect. 4. §. 2. not. a.* Ipsarum vero Legum Longobardicarum aequitas & prudentia impense laudatur a Grotio *Proleg. Hist. Goth.* & Giannone *Hist. de Naples. T. I. Liv. 5. chap. 5.* aliisque; praecipue autem matrimoniorum non nisi inter ejusdem ordinis personas contrahendorum, & in certis propinquitatis gradibus prohibito-

bitorum, nec non doni matutinalis ſ. *Morgengabae*, intra certos limites coërciti, poenarumque adulterii ſeveriorum, aequitas maximopere ab iisdem autoribus commendatur. Juſtitiam Legislatorum Longobardicorum etiam in eo deprehendimus, quod homicidii graviorem, quam quae alibi ſtatuitur, poenam ſanxerint, nempe bonorum omnium jacturam, v. *L. I. T. 9. c.* 21. quae tamen in LL. ſequentibus varia ratione mitigatur. Quod vero inter laudes Legis Longobardicae Hoffmannus *l. c.* etiam referat concubinatus prohibitionem, in eo quidem Legis ſenſum non ſatis aſſecutus videtur. Ipſa, quam allegat, Lex ſeptima *L. II. Tit.* 13. nihil aliud prohibet, quam polygamiam, ſive ea cum duabus uxoribus, ſolenni matrimonio junctis, ſive cum uxore ſolenni & concubina exerceatur. At ne Legibus quidem Romanis licebat, uxorem & concubinam ſimul ſibi jungere. Licebat autem vel uxorem, ſolennibus nuptiis acceptam, vel, ſi quis hanc non haberet, concubinam, vero quidem matrimonio, legibus etiam permiſſo, v. *L. Si qua illuſtr.* 5. *Cod. ad SCtum Orfit.* at ſolennibus ritibus carente, atque ita & aliquibus ſolennis matrimonii effectibus deſtituto, junctam habere. Id quidem hac Lege Longobardica tantum abeſt, ut prohibeatur, ut potius non obſcure permittatur, & hinc a multis inter Juris Longobardici vitia connumeretur. Cum vero idem Jure Romano ſtatuatur, cum ejus rei uſus diu duraverit, adeo ut ejusmodi aliquid ſuo adhuc tempore inter Vaſcones & Pyreneos ſuperfuiſſe Cujacius *in Parat. Pandect. de Concub.* diſertis verbis ſcribat, cur hoc, quod cum aliis commune fuit, praecipue Legi Longobardicae vitio verſum fuerit, ego quidem non video. Ita in Tutelis, Contractibus, Succeſſionibus ab inteſtato, Judiciorum ambagibus & impenſis imminutis, aliisque æquitatem harum Legum multis elogiis extollunt autores.

Ini-

Iniquitatem tamen maximam deprehendit Hoffmannus *ibid. not. e.* in calamitate leprosi per *Lib. II. T.* 18. *c.* 1. uti quidem ipse arbitratur, gravissime aucta, qua non tantum casa, imo civitate expellitur, ut solus habitet, sed & *res suas alienare aut thingare cuilibet personae* prohibetur, addita ratione: *quia in eodem die, quando a domo expulsus est, tanquam mortuus habetur.* Verum nescio, an non hoc potius aequitati & prudentiae Legislatoris debeatur, qui hominem a caeterorum commerciis remotum, & ita viribus & occasione acquirendi carentem, prohibere voluisse videtur, ne, qui sibi superessent, perpetuorum alimentorum fontes, mali forsan impatiens, temeraria alienatione exhauriret. In hanc sententiam me fere trahunt ultima Legis verba: *tamen, dum vixerit, de rebus, quas dereliquerit, pro mercedis intuitu nutriatur.* Duelli porro usum, hac Lege conservatum, ipsi acerbius multi exprobrant. Sed fuit haec communis huic cum aliis Germanicarum gentium Legibus labes, eo magis Longobardorum Legislatoribus condonanda, quod iniquitatem rei senserint, sed nimis alte infixam mentibus evellere non potuerint. Ita enim Luitprandus *L. I. T.* 9. *c.* 23. *Incerti sumus de Judicio Dei, & multos audivimus per pugnam, sine justa causa, causam suam perdere. Sed, propter consuetudinem gentis nostrae Longobardorum Legem impiam vetare non possumus.* Imo, quod fide Cujacii *ad I. Feud. I. §. Si autem controversiae &c.* asserimus, ejusmodi probationum vulgarium usus primum in Longobardia exolevit. Plura vide apud Hoffmannum & Giannone *ll. cc.*

§. XXIX.

Capitularia Regū

Et hae quidem sunt leges gentium Germanicae originis, a saeculo V. ad Caroli M. impe-

imperium in scripturam redactae ac edictae. Quum vero Franci hoc temporis intervallo, Burgundiones, Frisios, & Alamannos perdomuissent, Gothos Gallia submovissent, Bajuvarios in deditionem accepissent: non mirum est, praevaluisse reliquis LEGES FRANCICAS, non modo SALICAM & RIPVARIORVM, sed & edicta, quae singuli Reges in Comitiis vel placitis publicis, & consentientibus regni ordinibus, sub CAPITVLARIVM * nomine edere solebant. Supersunt sane ejusmodi capitularia CHILDEBERTI anni DLIV. CHLOTARII anni DLX. GVNTCHRAMMI anni DLXXXV. CHILDEBERTI junioris anni DXCV. CHLOTARII II. anni DCXV. CAROLOMANNI, anni DCCXLII. seq. PIPINI item capitularia Suessionense anni DCCXLIV. Vermeriense anni DCCLII. Vernense anni DCCLV. denique Metense & Compendiense anni DCCLVII. apud Baluz. *Tom. I. Capit. p. 1. sequ.*

Francorũ ad tempora Caroli M.

* CAPITVLVM & CAPITVLARE jam ante Francos erant vocabula satis nota, sed alio plane sensu usurpata pro oneribus, quae alias personalia vocantur *l.* 14. *l.* 15. *l.* 18. *C. Theod. de extraord. muner.* ubi temonaria functio eo nomine venit. *Vet. Glossarium: Tributum* CAPITVLARE, ἐπικεφαλαίου φόρος. At quum tamen & leges *capitula* dici coepissent, *l.* 27. §. 4. & *l.* 30. §. 3. *D. ad leg. Aquill.* non mirum profecto, Francos leges suas κατ' ἐξοχὴν vocasse CAPITVLA & CAPITVLARIA.

§. XXX.

§. XXX.

Leges Germanicae plerosque mores patrios a Tacito descriptos firmarunt.

Quamvis ergo hae leges omnes passim aliquid ex jure Romano traxerint, (§.XIV.) multa etiam ex pristina barbarie paullatim deterserit Christiana religio, qua interea hae gentes omnes imbuebantur: res ipsa tamen docet, consuetudines tantum non omnes, quas Julius Caesar, Tacitus, aliique veteres scriptores in Germanis notaverant, (§. III. & IV.) in istis Germanorum legibus etiamnunc reperiri: Unde facile adparet, majores nostros prisci & aviti moris tenacissimos fuisse.

§. XXXI.

Id quod exemplis demonstratur.

Hinc expressissima in legibus his vestigia deprehendimus longae pueritiae, *Leg. Wisig. IV*, 3. 1. *Langob. II*, 29, 1. dotis uxori a marito oblatae, *Leg. Wisig. III*, 1, 5. *&* 6. *Burg. LXII*, 2. *Alam. LVI*, 1. *seq. Ripuar. XXXVII*, 1. *&* 2. *Langob. II*, 4, 1. *seqq.* rerum expeditoriarum & geradae, *Leg. Burg. LI*, 3. *&* 4. *Angl. VI*, 5 *&* 6. inimicitiarum a tota familia susceptarum, *Leg. Fris. II*, 2. *addit. Vulem. I*, 1. *Leg. Sal. LXIII*, 2. *& seq. Angl. VI*, 5. *Langob. I*, 7, 15. *I*, 37. 1. *sequ.* controversiarum non jure, sed ferro decisarum, *Leg. Burg. LXXX*, 1, *sequ. Alam. I*, 3. *LXXXIV*, 1. *Bajuvar. XVI*, 1. *Ripuar. XXXII*, 4. *Fris. XI*, 3. *XIV*, 4. *Langob. XXXII*, 3. homicidii non morte, sed mulcta, expiati, *Leg. Sal. XXVI*, 1.

Ripuar.

Ripuar. VII. & XXXVI, 1. Angl. I, 1. Fris. I, 1. sequ. Alamann. XLIX, 1. sequ. LXVIII, 1. sequ. Bajuvar. XIII, 1. sequ. Langob. I, 9, 3. & 6. hospitalitatis legibus praeceptae, *Leg. Burg. XXXVIII, 6. 7. 9.* numeri denique non dierum, sed noctium, initi *: *Leg. Sal. XXVI, 49. Ripuar. XV, 9, 6. Langob. I, 13, 23.*

* Immo eadem computandi ratio etiam multo post in Speculis Saxonico & Suevico observatur, notaque est loquutio: *vber vierzehen Nächte. Jus Prov. Sax. Lib. I. Art. 2. & art. 67.* Et hinc nata est dilatio Saxonica, quam vocant, sex hebdomadum & trium dierum. Quum enim ter citandus esset reus, & quidem singulis vicibus, ut post quatuordecim noctes adesset: his connumeratis prodibant sex hebdomades, additisque tribus diebus juridicis dilatio Saxonica. Vid. *Gloss. ad Jus prov. Sax. L. I. art. 67.*

§. XXXII.

Sed haec quidem de legibus ipsis horum temporum sufficiant, Unum addimus, ad earum aeque ac juris Romani, tum apud provinciales recepti illustrationem, ususque forensis intelligentiam non parum conferre tot FORMVLARVM (α) collectiones, quae ex istis saeculis supersunt. Habemus enim MARCVLFI *Formulas*, quales tum ab Hier. Bignonio, tum a Lindenbrogio, datae sunt, apud Steph. Baluzium; aliasque, secundum LEGEM ROMANAM, vel SIRMONDICAS, nec non alias BIGNONIANAS, ab eodem Baluzio; alias ANDEGAVENSES, a Mabillonio tum *Analect.* Formulae forenses eorum temporum.

Tom. IV. p. 234. tum in Operis *de Re Diplom.* *Adpendice Tomo II.* editas, & quas paullo ante laudavimus (§. XXVIII.) LANGOBARDICAS, a Lud. Ant. Muratorio *Tom. I. Script. Rer. Ital. Part. II.* ex vetere Codice Mutinensi descriptas *, quas utut barbaro dicendi genere scriptas, maximam tamen adferre utilitatem, unusquisque re ipsa experietur.

* Merito addimus *formulas* ALAMANNICAS, a Melch. Goldasto *Tom. II. Rer. Alam. Part. I.* nec non ALSATICAS, itidem a Mabillonio primum, ac deinde a Ge. Eccardo sub finem *Legis Salicae p.* 232. *sequ.* editas: quas tamen non minus, quam Goldastinas, esse *Alamannicas* & in monasterio S. Galli scriptas, res ipsa docet.

(α) Per *formulas* hic utique non intelliguntur solennes illae & quadam necessitate legali munitae conceptiones verborum, quibus non tantum in forensibus, sed & in aliis, quaecunque alicujus momenti erant, negotiis ita utebantur veteres Romani, ut negotii celebrandi robur & virtus ex formulae solennis usu unice fere penderet; quales opere insigni & eruditissimo *de formulis & solennibus Populi Romani verbis* collegit Barnabas Brissonius, quarumque usus, qui jam maxima ex parte aevo Justiniani exoleverat, ab eo postea penitus proscriptus est; ac a gentibus Germanicis, simpliciori vitae assuetis, odio potius quam imitatione exceptus. Intelligimus vero hic exempla rerum agendarum & negotiorum in scriptis perficiendorum a viris rerum peritis eum in finem proposita vel collecta, ut, qui negotium ejusmodi celebrare vellet, haberet normam prae oculis positam, quam cum spe felicis successus, sive in judicio sive extra illud sequi secure posset. Non tamen sunt ejusdem generis omnes formulae, quae hodie prostant. Aliae enim videntur publica

blica auctoritate compositae, ut non tantum laborem eorum, qui in scriniis militabant, sublevarent, sed & contra errores facile alias instrumentis, si norma perpetua abesset, obrepturos, eos munire possent. Ita formulae, quae a Cassiodoro *Var. Lib. VII.* exhibentur, sunt exempla literarum Imperatoris nomine iis, quibus officia & dignitates majores, sive togatae, sive militares conferebantur, mittendarum, quibus officiorum jura & obligationes continebantur, quae casu contingente describenda, & nominum propriorum ac temporum notis implenda erant. Aliae vero formulae privata auctoritate compositae & collectae in duas iterum classes distingui possunt; quorum illa quidem continet instrumenta negotiorum non imaginarie, sed vere, celebratorum, ab hominibus, posteritatis instruendae curam habentibus, ideo collecta, ut vel memoriam rei gestae conservarent, vel genium seculi & mores, ipsis rerum gestarum documentis propositis, docerent. Haec vero complectitur exempla negotiorum non vere gestorum, sed tantum ex ingenio fictorum, a peritis rerum proposita iis, qui rerum agendarum formam non tantum ex regulis, sed & ex ipsis negotiorum imaginibus felicius addiscere cuperent.

CAP. II.
DE PROGRESSV IVR. GERMANICI A CAROLI M. TEMPORIBVS AD LOTHARIVM III. IMP.

§. XXXIII.

PRogredimur ad tempora CAROLI M. quem si emendandis barbarorum moribus, legibusque aequioribus ferendis na- *Carolus M. legislator Saxonum.*

 tum

tum dixerimus, neminem nos habituros contradicentem ſperamus. Eum omnium, quae ſibi parebant, gentium leges in ſcripturam redigi juſſiſſe, jam ſupra vidimus (§ XXII.) Quum ergo tum gentes omnes jam leges ſcriptas haberent, praeter SAXONES, quos ipſe primus diuturno bello perdomuerat: dubitari nequit, quin iis prae ceteris hanc operam navarit *. Non tamen novas illis obtruſit leges, ſed, ut *Poëta Anonymus ad ann. DCCCIII.* loquitur:

Tam ſub judicibus, quos Rex imponeret ipſis,
Legatisque ſuis, permiſſi LEGIBUS uti
Saxones PATRIIS, & libertatis honore.

* Conjicit quidem V. C. Burc. Gotth. Struvius in *Hiſt. Jur. VI. 7. p. 425. 426.* jam ante Carol. M. eam extitiſſe, cum is in *Capit. de part. Sax. C. XXXIII.* ad *legem Saxonum*, & *in Capit. Sax. Aquiſgr. anni DCCLXXXXVII.* nec non *Capit. IV. app. II. Cap. 35.* ad *eorum euvam* provocet. Sed uti *lex* & *euva* πολύσημα ſunt vocabula: ita & jus non ſcriptum ſignificare poſſunt.

§. XXXIV.

Lex Saxonum quando ſcripta.

Et haec procul dubio eſt LEX illa SAXONVM, ab Heroldo, Lindenbrogio, Leibnitio, & nuper a V. C. Car. Guil. Gaertnero, edita. Quamvis enim Lindenbrogius eam legem vel ideo Caroli ſaeculum antiquitate ſuperare exiſtimet, quod in membranis, quas nactus ſit, litterarum ductus vetuſtatem majorem arguant, & codex ille ante Caroli tempora ſcriptus videatur: tamen

tamen, quum iſta Lex Saxonum Chriſtianis vocabulis e. g. *eccleſia* utatur *, *Tit. III*, 5. & praeterea regni ac Regis Francorum diſerte meminerit, *Tit. III*, 1. *XVII*, 5. fieri ſane non poteſt, ut eam vel Caroli M. (α) aevo antiquiorem, vel ab Haroldo, Danorum Rege, profectam eſſe exiſtimemus. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XII.*

* Quamvis enim ante bella Caroli M. cum Saxonibus geſta, Chriſtianae religionis ſcintillae quaedam in Saxonia emicuiſſent, ceu patet ex Venant. Fortun. *Lib. III. Carm.* 9. & *vita S. Faronis Epiſcopi Meldenſis MSC. Cap. LXXVI.* ex qua excerpta edidit Leibnit. *Script. rer. Brunsvic. Tom. I. p.* 63. id tamen de paucis hominibus, qui in Gallicano littore piraticae cauſſa conſederant, intelligendum videtur, non de univerſa gente, quae ad Caroli M. tempora avitam ſuperſtitionem & armis tuebatur, neque adeo patiebatur eccleſias vel templa Chriſtianorum apud ſeſe exſtare.

(α) Tres ergo ſunt ſententiae de origine Legis Saxonum. Lindenbrogius *Proleg. ad Cod. LL. antiq.* Struvius *Hiſt. Jur. cap.* 6. §. 7. Brunquell. *Hiſt. Jur. P. IV. c.* 2. §. 17. aliique Legem Saxonum antiquiorem Carolo M. ſtatuunt. Conring. *de O. J. G. cap.* 13. Hachenbergius *Germ. Med. Diſſ.* 3. §. 8. Gaertnerus *Not. ad L. Sax. inſcript.* Hoffmannus *Spec. Conj. Polit. c.* 2. *per.* 3. *ſect.* 8. §. 2. & alii ipſi Carolo M. eam tribuunt. Alii, e quibus praecipue nominandus Speelmannus *Gloſſar. v. Lex Saxonum* eam Carolo M. recentiorem eſſe dicunt, Haraldo Daniae Regi tribuentes *v. ſupra ad* §. 25. *not.* α) quam opinionem nunc amplius non moramur, ibidem jam excuſſam & ad Saxones Tranſalbinos cum Meibomio *in Introd. ad Saxo-*

niae infer. historiam p. 79. *& seq.* atque Hoffmanno *l. c.* merito restringendam. Pro prima vero sententia militat 1) antiquitas Codicum & sermonis, antiquius Carolo M. tempus, ut videtur, redolens. 2) Testimonia Poëtae Anonymi, *v.* §. 33. qui Saxones *patriis Legibus uti permissos* a Carolo M. dicit. 3) Capitularia Caroli ad ipsam Legem Saxonum, tanquam ad antiquiorem, provocantia: *v.* §. 33. *in n.* Secundae sententiae favent 1) Linguae Latinae, Saxonibus ante Carolum M. parum notae, usus in hac lege adhibitus. 2) Veneratio Regum & quidem Francorum, Saxonibus inculcata *c.* 3. §. 1. *c.* 14. §. 2. 3) Ecclesiarum favor & cultus Christianus graviter & frequenter assertus *c.* 2. §. 8. & 9. *c.* 14. §. 2. *Quis autem*, ut cum Conringio loquamur *c.* 13. *p.* 55. *usus Latinae vel linguae vel scripturae saltem apud Saxones fuit ante Carolum? Quis Christianae religionis? Quae auctoritas Regni Francorum?* Quae quidem rationes Conringianae, licet ad Frisiorum Leges, ad quas tamen illas non minus, quam ad Saxonicas, refert Conringius, parum vel nihil faciant *v. supra* §. 25. *n. a*) in definienda tamen Saxonicarum Legum aetate multum omnino ponderis habent. Ad praecipuas autem primae sententiae rationes respondet Heineccius §. 33. *in n.* adde quod ea, quae de perjuriis *secundum Legem Saxonum* puniendis in *Capitulari de partibus Saxoniae c.* 33. dicuntur, in ipsa hac Lege, de qua loquimur, inveniantur; v. Heinecc. §. 35. *in not.* adeoque a Carolo M. ibidem non ad aliam, sed ad hanc tantum, de qua quaeritur, legem provocetur. Quod vero Saxones, adhuc gentilium superstitionibus inhaerentes, adeoque conversione cultus a Carolo M. instituta antiquiores, moribus & consuetudinibus salutaribus gavisi fuerint, satis superque probat Adamus Bremensis *Hist. Eccles. L. I. c.* 5. *Legibus* (latiori nimirum sensu, qui & jus non scriptum complectitur, ita dictis) *etiam*

etiam ad vindictam malefactorum optimis utebantur. Et multa utilia atque secundum Legem Naturae honesta, in MORVM probitate studuerunt habere, quae eis ad veram beatitudinem promovendam proficere potuissent, si ignorantiam Creatoris sui non haberent, & a veritate culturae illius non essent alieni. Quorsum omnino etiam faciunt verba Bothonis *in Chron. Brunsvic. p.* 281. apud Leibnitium *Rer. Brunsv. T. III.* De Sassen de leveden so redeliken na der er in der Natur, hedden se Christen Wesen, se weren salich geworden ohne schelde, wann dat se oeren Schöpper nicht erkändten.

§. XXXV.

Videtur tamen non nisi fragmentum istius legis ad nos pervenisse. Multa enim, quae veteres ex lege Saxonum citant, in hac nostra desiderantur, v. g. lex de matrimonio impari nobilis & plebejae sub mortis supplicio vetito, Eginard. *apud Adam. Brem. l,* 5. (α) de traditionibus digito firmandis, *Diplom. Liemari apud* Lindenbrog. *Script. Rer. Septentr. p.* 147. de eo, qui fines alienos invaserit, capitis damnando. Lamb. Schaffnab. *Chron. p.* 196. (β) Accedit, quod quum *crudelissimam Saxonum legem* vocet Wippo *in vita Conradi p.* 430. (γ) in hac superstite nihil crudelitatis reperiatur, nisi crudelem etiam dicere velis Nemesin Carolinam, quae aeque, ac lex Saxonica, fures capite plecti jubet. Esse tamen in illa fragmenta genuina ac vetusta, aliis sane argumentis satis demonstrari potest *. (δ)

An integra ad nos pervenerit.

 * Pro-

* Provocat enim ad legem nostram ipse Carolus M. *Capitul. de partib. Sax.* §. *XXXII.* ubi ait: *De perjuriis secundum legem Saxonum sit.* Atqui hoc caput hodienum habemus in *lege Sax. II,* 8. *&* 9. *qui sciens pejeraverit, capite puniatur, qui nesciens pejeraverit, manum suam redimat auctor sacramenti.*

(α) Merentur verba, ut hic exhibeantur: *Quatuor igitur differentiis gens illa consistit, nobilium scilicet & liberorum, libertorumque atque servorum. Et id Legibus,* (forsan moribus potius, quam Legibus, strictiori sensu ita dictis) *firmatum, ut nulla pars in copulandis conjugiis propriae sortis terminos transferat; sed nobilis nobilem ducat uxorem, & liber liberam, libertus conjungatur libertae, & servus ancillae. Si vero quispiam horum sibi non congruentem & genere praestantiorem duxerit uxorem, cum vitae suae damno componat.*

(β) Potuissent merito huc etiam referri, quae ex Bonifacii Moguntinensis Archiepiscopi & Romanae sedis per Germaniam Legati Epistola ad Aetebaldum passim allegantur: *In antiqua Saxonia, si virgo paternam domum cum adulterio maculaverit, vel si mulier maritata perdito foedere matrimonii adulterium perpetraverit, aliquando cogunt eam propria manu per laqueum suspensam vitam finire, & super bustum illius incensae & concrematae, corruptorem ejus suspendunt: aliquando congregato exercitu foemineo, flagellatam eam mulieres per pagos circumquaque ducunt, virgis caedentes & vestimenta ejus abscindentes juxta cingulum, & cultellis suis totum corpus secantes & purgantes, minutis vulneribus cruentatam & laceratam de villa in villam mittunt.* Quae verba sane, cum duas sistant poenarum species, electioni privatae permissas, ad mores magis quam Legem scriptam referenda erunt. Altera vero poena morem priscum, Taciti jam aevo familia-

miliarem, v. Tacit. *de M. G. c.* 19. iisdem fere verbis sistit.

(y) En verba Wipponis de Conradi Salici *itinere per regna* loquentis : *Reversus Rex de Ribuariis ad Saxoniam venit; ibi Legem crudelissimam Saxonum, secundum voluntatem eorum, constanti autoritate roboravit.* Quae haec sit, *Lex crudelissima Saxonum*, quaeritur. Quidam, uti v. g. Autor noster, eam hac Lege Saxonum, de qua nos hic loquimur, antiquiorem faciunt. Plerique eam eandem cum hac nostra esse existimant. Sunt, qui eam aliquanto recentiorem, ab ipso tamen Carolo etiam latam, & quidem illam esse arbitrantur, quae sub nomine *Capitulationis de partibus Saxoniae* extat; quam sententiam tuentur Dattius *de Pace Publ. L. IV. c.* 2. §. 53. & Mullerus Reichs-Tags-*Theatr. P. I. c.* 9. §. 4. Prima sententia itaque hac ratione nititur, quod Lex Saxonum nihil habeat, quod ipsi *crudelissimae* nomen inurere possit, nisi mortis poenam in furta hac Lege statutam aliquis huc trahat, ob quam tamen solam illa *crudelissimae* nomen meritura non videretur, cum nec Constitutio Criminalis Caroli V. crudelitatis ideo accusetur, quod & ipsa mortis poenam furibus dictaverit. Cui tamen rationi secundae sententiae patroni facile respondere possunt; quod, si fures vita mulctare crudele non sit, & hinc Constitutio Carolina mortis poenam furibus eo tempore irrogans, quo capitales poenae jam frequentiores & ne in furti quidem reos ignotae erant, a crudelitatis nota immunis merito habeatur, facilius tamen *Lex Saxonum* ad ea tempora ascendens, quibus capitis poenae in universum rariores, maxime autem contra fures fuerunt, comparatione cum aliis ejusdem temporis Legibus instituta, quarum pleraeque hac in parte mitiores fuerunt, potuerit vel ob solam hanc causam, crudelitatis convitio, ab hominibus hujus severitatis impatienti-

bus, conspurcari. Quod autem ad tertiam sententiam attinet, illam ideo *Capitulationem de partibus Saxoniae* a Wippone indicari dicit, quod haec durior atque severior videatur, quam ipsa *Lex Saxonum*, adeoque facilius, quam haec, *crudelissimae* macula conspergi potuerit. Nec sane diffitendum est, capitalem poenam satis frequenter hac *Capitulatione* irrogari, ita ut inter alia hoc maxime durum, & non nisi necessitate continendae in officio gentis contumacis, & ad pristinos errores, nisi severius coërceretur, protinus reversurae excusandum videatur Stephano Baluzio *T. II. in notis ad Capit. p.* 1039. quod Capitulationis illius *Cap.* 3. statuitur, ut qui *sanctum quadragesimale jejunium, pro despectu Christianitatis, contempserit, & carnem comederit, morte moriatur.* Ex qua ratione etiam aevo Ditmari, Episcopi Mersepurgensis, servatam fuisse inter Polonos consuetudinem ait, ut, qui carnem post septuagesimam manducasset, dentium evulsione puniretur, quod ipsis Ditmari *L. VIII. ab init.* verbis, rationem eandem diserte exprimentibus, probat: *Quicunque post septuagesimam carnem manducasse invenitur, abscissis dentibus graviter punitur. Lex namque divina, in his regionibus noviter exorta, potestate tali melius, quam jejunio ab Episcopis instituto, corroboratur.* Verum, cum *Capitulatio de partibus Saxoniae* ad extirpandum in Saxonia paganismum a Carolo M. unice composita videatur, quod vel ipsa ejus inspectio probat, & Christianismi sacra tempore Conradi Salici in Saxonia jam satis fuerint firmata, non apparet facile ratio, qua moti Saxones, eam a Conrado renovari, petere debuerint. v. Struvii *Hist. Jur. c. 6. §. 8. in notis.* Atque ita Wipponem nomine *Legis durissimae Saxonum* magis ad ipsam *Legem Saxonum*, etiam causas quasvis seculares definientem, quam ad *Capitulationem* illam, Christianismo

nismo tuendo unice destinatam, digitum intendisse merito asseritur.

(δ) De *Lege Saxonum* notandum maxime videtur, quod & illa primario ad Saxones in fide Christiana, paulo ante agnita, continendos lata videatur, quod ex iis, quae Poëta Saxo *ad annum DCCCIII. Indict. X.* apud Leibnit. *Rerum Brunsv. T. I. p.* 153. de ea tum in conventu Salzensi, ut videtur, renovata dicit, fere elucescit:

Augustus Pius ad sedem Salz nomine dictam
Venerat. Huc omni Saxonum nobilitate
Collecta, simul has pacis leges inierunt:
Ut toto penitus cultu rituque relicto
Gentili, quem Daemonica prius arte colebant
Decepti, posthaec fidei se subdere vellent
Catholicae, Christoque Deo servire per aevum.
At vero censum Francorum Regibus ullum
Solvere nec penitus deberent, atque tributum,
Cunctorum pariter statuit sententia concors.
Sed tantum decimas divina lege statutas
Offerrent, ac Praesulibus parere studerent,
Ipsorumque simul Clero, qui dogmata sacra
Quique fidem Domino placitam vitamque docerent.

Caeterum, quae in lege hac brevissima, & XVIII. Capitulis tantum absoluta, Viri eruditi tanquam singularia & eidem quasi propria notant, ea quidem ego tantum non omnia, cum aliis Germanicae gentis legibus communia, deprehendo. Tutela perpetua foeminarum Longobardicis etiam legibus constituta. v. Giannone *Hist. de Naples T. I. L. V. ch.* 5. Potiores in hereditate filiorum quam filiarum partes esse Lex etiam Werinorum jubet. Differentiam dignitatis in aestimatione homicidii observari Lex Frisiorum etiam praecipit. Dotem uxori non marito constitui, mores Germanorum Taciti jam aevo v. *de M. G. c.* 18. voluerunt, idemque Ripuariorum Bajuvariorumque Legibus observatur. v. Gaertner. *ad L. Sax.*

L. Sax. Tit. VIII. §. 1. *n. X.* Homicidii reatum pecunia luendum, & *Weregildi compositionem*, omnes fere Germanorum Leges antiquae loquuntur. Id vero unice proprium huic Legi fuisse videtur, quod frequentiores in ea, quam in ulla alia, statuantur capitis poenae, maxime in fures rerum etiam levissimarum. Unde sane improbanda non videtur Leibnitii annotatio *ad L. Sax. c.* 4. §. 1. *Quid incongruum magis, quam caballi* (adde alvearii apum, imo rei cujuscunque trium solidorum) *furtum capite puniri, nobilissimi viri caedem pecunia lui? Eant nunc & veteres Germanorum Leges revocent, explosis Romanis, hoc est, a fruge ad glandes revertantur* &c. Cui quidem judicio licet multa objiciat Hoffmannus, ea tamen tanti non videntur, ut aliquem facile a Leibnitii partibus dimotura sint. Non opus est, prolixam instituere disputationem; an homicidio capitis poena Jure Naturali irrogetur. Quicquid horum sit, illud certe semper cum ratione maxime pugnabit, quod vita hominis, etiam nobilissimi, occisi, auro sane omni contra carior, unica *Werigildi compositione* aestimetur; rei vero cujusvis facili negotio aestimandae, imo vel ab ipsa Lege aestimatae, furtum, capite, nulla certe pecunia aestimando, unice luatur. Nec porro Legibus Romanis capitalem furti poenam deberi dicit Leibnitius, id tantum innuens, si qua pecuniaria æstimatione lui deberent delicta graviora, aequiores fore Leges Romanas, vitae humanae jacturam, nullo pretio aestimandam, capite puniri jubentes; rerum vero furto ablatarum aestimationem admittentes; quam Saxonicas, vitam hominis, rem inaestimabilem, pretio aestimantes, rerum vero jacturam, aestimatu facillimam, vitae, rei inaestimabilis, amissione punientes. Multo minus Leibnitio nimius erga leges Romanas favor jure exprobrari poterit, qui, quam alienus ab hac multorum labe

fuerit,

fuerit, passim in operibus suis docet. Illud vero minime omnium est verosimile, adeo infrequentia fuisse inter Saxones homicidia, ut poenae exasperationem, quam frequentia furtorum provocasset, non meruisse viderentur. Quis enim unquam crederet, in gente, in qua ex vetusto Germanorum omnium more *inimicitias & patris & propinqui suscipere necesse erat*, in qua *crebrae rixae saepius caede & vulneribus transigebantur*, v. Tac. *de M. G. c.* 21. & 22. quamque frequentia bella, & ad cujusvis rei probationem suscipienda duella, sanguini humano fundendo sponte assuefecerant, tam raras & adeo a gentis genio alienas fuisse hominum caedes, ut lenioribus etiam poenis propositis facile potuerint vel evitari vel coërceri? Non omne tamen homicidium, hac etiam Lege, a poena capitis immune esse, indicat Legis hujus *c.* 3. §. 1. 2. 3. 4. vel *Tit. III. c.* 1. 2. 3. 4. Capitis poenam in fures, non aliis omnibus antiquorum Legibus incognitam, licet non adeo, uti huic, frequentem fuisse docet Lex Frisiorum. vide *supra* §. 25.

§. XXXVI.

Nec in eo adquievit Caroli M. sollicitudo. Quum enim gens Saxonum, quamvis publica professione Christianis accessisset, adhuc tamen avitas superstitiones privatim mordicus teneret*: legi illi patriae nonnulla adstruit; quae rudem istam gentem saltim poenarum metu in officio continerent. Eo enim pertinent CAPITVLATIO DE PARTIBVS SAXONIAE (a) incerti anni, CAPITVLARE SAXONVM anno erae Christianae DCCXCVII. in Comitiis Aquisgranensibus promulgatum, quae inventa in bibli-

Capitularia Caroli M. de Saxonibus.

bibliotheca Vaticana a literatissimo principe, Ferdinando Furstenbergio, (vid. *Monim. Paderborn. p.* 324.) primum a Luca Holstenio Romae, deinde ab Hermanno Conringio Helmstadii, demum a Steph. Baluzio *Capitul. Tom. I. p.* 250. Herm. Adolph. Meinders *de statu relig. & reip. sub Car. Magn. p.* 23. *seq.* & novissime a viro doctissimo, Car. Guil. Gaertnero, edita sunt *Lips. MDCCXXX.* 4*to.* (β).

* Argumento esse potest *Indiculus superstitionum & paganiarum*, quem eidem debemus Principi Ferdinando, Paderbornensi Episc. *in Monim. Paderborn. p.* 308. Et notum est, in iis illustrandis multum operae insumsisse Casp. Calvoer, Herm. Adolph. Meinders, & Georg. Eccardum. Adeo vere cecinit poëta:

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

(α) Capitulationis hujus aetatem, autoritate Ditmari & duorum praeceptorum, quorum alterum est *pro Trutmanno Comite*, alterum vero *de Institutione Episcopatuum per Saxoniam*, motus Baluzius, probabili conjectura, ad annum 788. refert. v. *notas ipsius ad Capitularium T. I. p.* 250. *Capitulationis* nomine inscribitur haec Lex, quod nulli alii ejus temporis constitutioni tributum invenitur, *Capitularis* nomine tantum in usum tracto. Eadem tamen hujus vocis, quae *Capitularis*, significatio videtur fuisse, nec quicquam vel ratione formae, vel ratione eorum, quae in *Capitularibus* decidi solent, ab aliorum *Capitularium* natura alienum hic deprehendimus. Numerus capitulorum in Baluziana hujus *Capitulationis* editione uno major est, quam in reliquis editionibus, cum Baluzius Prooemium *Primum de majoribus* &c. tanquam primum capitulum

lum sistat, quod alibi extra capitulorum numerum est. In Praefatione ad *Diploma Caroli M. Imp. Osnabrugensi Ecclesiae datum* &c. v. *Monument. Paderborn. p.* 316. de hac Capitulatione tanquam notatu maxime dignum observatur, quod in ea triplex Saxoniae divisio in Westfaliam, Angariam & Ostfaliam occurrat, interfuerintque a Carolo evocati ex his provinciis proceres. Quarum rerum tamen in ipsa *Capitulatione de partibus Saxoniae* nulla omnino mentio fit, sed tantum in Prooemio *Capitularis Saxonum*, quod *congregatis Saxonibus de diversis pagis, tam de Westphalis & Angariis, quam & de Oostfalahis* factum ibidem asseritur. Quae distinctio tamen jam ante hanc *Capitulationem* in ipsa *Lege Saxonum* deprehenditur *Tit. VIII.* §. 1. & 4. *Tit. IX.* Qua occasione Gaertnerus *ad L. Sax. l. c. not. u.* observat, quod vel ex ipsa *Lege certum reddi videatur, Ostphalos & Angarios communes servasse consuetudines*, diverso *autem jure in quibusdam morum apicibus Westphaliae incolas usos fuisse*, ejusque *antinomiae exempla circa dotem & bonorum communionem his Titulis* suggeri. Prodiit haec *Capitul.* etiam Argent a. 1664. inter *Miscella ant. Lection.* &c. a Sim. Paulli edita.

(β) Commemorandum hic adhuc fuisset *Diploma de fundatione Episcopatus Verdensis*, quod Maderus *in Sylloge veterum aliquot diplomatum* &c. exhibet, sed, uti Baluzius *Capitul. T. I. p.* 246. judicat, *corruptum & interpolatum in aliquot locis.* Ipsa ejus subscriptio id *ad annum Dominicae incarnationis* 786. *Indict. XII.* refert; ut & *Praeceptum de Institutione Episcopatuum per Saxoniam*, nec non *Praeceptum pro Trutmanno Comite*, quae a Baluzio *Capitul. l. c. p.* 246. & 250. exhibentur, & auctoritate subscriptionum ad annum 789. referuntur, & eundem plane, quem sibi leges, hoc §. recensitae, proponunt, nempe Christianismi per Saxoniam firmandi, finem,

nem, & ipſa diſertis verbis ubique loquuntur. Forſan Heineccius ea omiſit, quod fides eorum a multis v. g. Gryphiandro, Winckelmanno, Cruſio atque Meinderſio, imo & Cointio, Mabillonio aliisque in dubium vocetur, & ab aliis mitioribus in medio relinquatur. Cauſa ſuſpicionis eſt epocha horum inſtrumentorum *ab Incarnatione Dominica* deducta, cum tamen alia Caroli M. diplomata ſincerae & indubiae fidei nonniſi annis regni & imperii Carolini ſignata conſpiciantur, & Carolo Craſſo imperante demum mos, uti credunt, invaluerit, Annis Chriſti tabulas ſignandi. Nunc quidem ego meam hanc cauſam non faciam, nec repetam, quae operoſe Schatenius *Hiſtor. Weſtphal. L.* 9. pro defendendis his diplomatibus producit, ad Teſtamentum Caroli apud Eginhardum, ad diploma Werthinenſe, nec non ad aliud ex tabulario Alutinenſi apud Sigonium provocans, quae omnia annos *ab Incarnatione Dominica* computant. Multa enim & his regeri poſſe, alii oſtenderunt. Duo tantum notare ſufficiat. Primum eſt, quod ſi unico argumento ab hac annorum computandorum ratione deducto, omnium inſtrumentorum Carolingicorum, ita ſignatorum, fides convelleretur, ea etiam Capitulari Saxonum utique deneganda foret, eandem computandi formulam exhibenti, cui tamen ſtatus controverſiam hucusque motam eſſe ignoramus. Alterum eſt, quod Capitularium quidem, non eadem omnium, multo minus autem cum aliis ſemper diplomatibus conſpirans forma ſit; cujus rei rationem Mabillonius *de Re Diplom. L. II. C.* 3. §. 11. hanc reddit: *Cur vero tantopere diſcrepent Capitularium formulae tum a ſe ipſis tum a formulis Diplomatum, hae vero magis fixae ſint ac uniformes, illud in cauſa eſſe puto, quod Capitularium ſcriptores erant Epiſcopi vel Abbates, qui praeſentes aderant conventui, in quo haec Capitularia condebantur, Diplomata autem*

&

& praecepta, ab iisdem Cancellariis & Notariis edita, vulgarem ſequerentur ſtilum Cancellariae, ſub unoquoque principe ab exordio inſtitutum. Conſulantur hic etiam, quae Gaertnerus notat ad *Capitulare Saxonum not. c.*

§. XXXVII.

Nec non ad Leges Salicam, Bajuvariorum & Langobardorum.

Sed aliarum quoque gentium legibus, quas a Theoderico Rege Francorum ejusque ſucceſſoribus in ſcripturam redactas diximus, nova quaedam additamenta (α) ſub Carolo M. ejusque filio, Ludovico Pio acceſſerunt. Ipſis enim Francorum legibus illum *paucula capitula, & ea imperfecta addidiſſe*, teſtatur Eginardus *in vita Caroli cap. XXIX.* taliaque capitula ad LEGEM SALICAM exſtant apud Baluz. *Capitul. Tom. I. p.* 17. 387. 606. *Tom. II. p.* 1060. * Ejusdem generis ſunt capitula, LEGI BAIVVARIORVM anno DCCLXXXVIII. adjecta apud eumdem *Tom. I. p.* 207. Denique quod ad legem LANGOBARDORVM attinet, non modo illi inſertas videmus plures Caroli M. & ſucceſſorum conſtitutiones, verum etiam *Capitula, addita ad Legem Langobardicam*, nec non *Capitula, excerpta ex lege Langobardorum* reperimus apud Baluz. *Tom. I. p.* 327.

* Fortaſſis & plura perierunt. Exſtat ſane charta Monaſterii Honaugienſis apud Mabillon. *Annal. Benedict. Tom. II. p.* 697. in qua Carolus *Rex Francorum, vir illuſter* profitetur, *res peregrinorum ſecundum legem Francorum proprias eſſe Regis:* ab eoque jure excipit peregrinos Scotos. Quod eſt ipſum jus Albinagii, cujus alioquin

vix vestigium in legibus Francicis reperias, ut non potuerint non quaedam earum capita periisse, nisi & hic per *legem Francorum* jus eorum non scriptum intelligere malis.

(α) Maxime huc faciunt verba Poëtae Anonymi *Libr. V. ad ann. DCCCXIV. Indict. VI.* apud Leibnit. *Rer. Brunsvic. T. I. p.* 168.

Ipse decem posthaec & ternos circiter annos
Augusto laetus vixit in Imperio.
In quibus antiquas leges correxit, in ipsis
Uniri mandans, dissona quae fuerant.
Addidit his etiam noviter quae congrua duxit
Pauca quidem numero, valde sed utilia.
Cunctorumque sui regni leges populorum
Collegit, plures inde libros faciens.

§. XXXVIII.

Capitularia Regum Francorum universalia.

In primis vero notanda sunt ipsa CAROLI M. CAPITVLARIA (α), universis civibus praescripta *, id est, sanctiones, vel in conciliis & synodis, vel in comitiis regni, de ecclesia & republica factae, quarum plurimas ex variis Codicibus MSC. integras edidit Steph. Baluz. *Tom. I. p.* 189. *sequ.* Talia deinde & Ludovicus Pius, Pippinus, Italiae Rex, Carolus Calvus, & alii Francorum Orientalium & Occidentalium Reges plura publicarunt, quae laudatus Baluzius eadem industria undiquaque collegit ediditque *Tom. I. p.* 533. 541. 561. *sequ.* Addat. Brower. *Annal. Trev. Proparasc. Cap.* X. Mabillon. *Analect. Tom. I. p.* 299.

* Quemadmodum enim communi populi consensu hujusmodi Capitularia fiebant: ita & omnes iis subscribere, eoque chirographo se ad eorum observan-

ſervantiam obſtringere cogebantur. *Capitul. III. an. DCCCIII. Cap. XIX. Capitul. II. an. DCCCXIII. in prooem. Capitul. Caroli Calvi, tit. I.* Ex quo patet, unde mos ſuperſit in imperio noſtro, ut leges communes & communibus Electorum, Principum ac Ordinum ſuffragiis ferantur & capitularibus iſtis ſeu *receſſibus* praeter Imp. & Electores & Principes quidam, nec non ex Comitibus, Praelatis & civitatum legatis quidam ſubſcribant.

(α) Capitulare dicitur omne ſcriptum in varia capita diviſum. v. Cangeus *Gloſſ. med. & inf. Lat.* voce *Capitulare.* Maſtricht. *Hiſtor. Jur. Eccleſ. n.* 214. Baluzius *Praef. ad Capit. Regum Franc.* §. 2. qui ad tria praecipue teſtimonia provocat, nempe ad S. Gregorii *L. I. Epiſt.* 40. ad *Anthemium Subdiaconum*, ad Hadriani I. *Epiſtolam ad Carolum M.* quae *Capitulare de non adorandis imaginibus* impugnat, & tandem ad Codicem Lectionum & Evangeliorum, quae in Eccleſiis olim cantabantur, cujus inſcriptio eſt: *Capitulare Evangeliorum de circulo anni.* Maxime autem decretis & conſtitutionibus, in capita diviſis, hoc nomen datum obſervatur, ita ut hoc ſenſu ſecundum Sirmondum & Baluzium *ibidem* §. 3. Capitulare ſit *Decretum Capitulis digeſtum atque diſtinctum.* Non tamen hoc ita accipiendum eſt, ac ſi ab eo tempore, quo *Capitularis* nomen innotuit, omne Decretum, omniſque Conſtitutio, ſi pluribus capitulis conſtabat, ſemper *Capitularis* nomen acceperit; ſi quae vero conſtitutio uno capite abſolvebatur, ea *Capitularis* nomine inſigniri non potuerit. Imo contrarium exemplis luculentis docemur. Leges Gentium Germanicarum antiquae, quae ſuperſunt, pluribus capitibus conſtare nemo neſcit, & tamen eas *Leges*, non *Capitularia*, vocari omnibus notum eſt, licet eo, quo pleraeque ferebantur, tempore *Ca-*

 pitula-

pitularis nomen jam innotuerit, quod Capitularia Regum Francorum primae ſtirpis, Childeberti, Chlotarii, Dagoberti, Carolomanni, Pipini abunde docent. *Leges* verò, uno capite abſolutas, quandoque *Capitularium* nomine inſignitas fuiſſe, exemplis *Decretalis precum*, quod an. 779. conſtitutum, *Capitularis* nomen accepit, Legum quarundam Conſtantini & Valentiniani, Codici Theodoſiano inſertarum, *ex Capitularibus Conſtantini*, *ex Capitulo Valentiniani*, *Theodoſii & Arcadii* allegatarum in vetuſtiſſimo Codice MSC. S. Arnulfi Metenſis, nec non plurium Legum Luitprandi, *Capitularium* nomine paſſim citatarum, ſatis ſuperque probat Baluzius *ibidem* §. 3. Quod ſi tamen ex eo, quod plerumque fiebat, argumentum ducamus, Decreta, capitulis diſtincta, plerumque *Capitularia* appellata fuiſſe docebimur. Eccleſiaſticis etiam ſanctionibus, ſive illae generales, ſive ſpeciales fuerint, *Capitulorum* nomen imponi ſolitum fuiſſe, pluribus exemplis oſtendit Baluzius §. 4. quod hodierno adhuc uſu ſervari notiſſimum eſt. Ex his omnibus optime colligit Baluzius §. 5. *Capitularium* nomen generale eſſe, & Capitulorum vocabulo *Leges* intelligi. Occurrunt tamen aliquot ex antiquitate teſtimonia, quae diſcrimen inter *Leges* & *Capitula* maximum fuiſſe, imo *Leges Capitulorum* nomine inſigniri plane non potuiſſe, facile perſuaſura videntur. Sic *Leges* a *Capitulis* non obſcure diſtinguit Ludovicus Pius *in Prologo Capitularis de an.* 816. apud Baluz. *T. I. p.* 563. *Quid etiam in mundanis* LEGIBUS, *quid quoque in* CAPITVLIS *inſerendum foret*, annotavimus. Idem *in Capitulis datis apud Theodonis villam an.* 820. *in generali populi conventu* §. 5. apud Baluz. *T. I. p.* 622. *generaliter omnes admonemus, ut Capitula, quae praeterito anno Legi Salicae per omnium conſenſum addenda eſſe cenſuimus, jam non ulterius* CAPITVLA, *ſed tantum*

tum LEX *dicantur*, *imo pro* LEGE *teneantur*. Quae verba Legi Longobardicae *L. III. T.* 31. a Collectore vulgari inserta fuisse, & Carolo M. adscripta, jam *supra ad* §. 28. *n. β.* monuimus. Hoc autem inter *Leges* & *Capitularia* discrimen ulterius probari videtur multis Hincmari Remensis sententiis, quas Struvius *Hist. Jur. Cap.* 6. §. 9. in *notis* hunc in finem producit, e quibus tamen illa, cui praecipue Baluzius *praef.* §. 5. insistit, quaeque ex Hincmari epistola ad Episcopos Regni petita est, omnium maxime notatu digna videtur, ubi de judicibus male agentibus ita loquitur: *Quando sperant aliquid lucrari*, *ad* LEGEM *se convertunt. Quando vero per* LEGEM *non aestimant acquirere*, *ad* CAPITVLA *confugiunt. Sicque interdum fit*, *ut nec* CAPITVLA *pleniter conserventur*, *sed pro nihilo habeantur*, *nec* LEX. Unde & auctores multi sollicite disquirunt, qua nota characteristica *Legem* a *Capitulari* distinguere possint. v. Brunquell. *Hist. Jur. P. IV. c.* 3. §. 4. Struv. *Hist. Jur. c.* 6. §. 9. *in not.* Gaertnerus *ad Caroli M. Capitulationem de partibus Saxoniae*, *nota a.* aliique. Quorum illi quidem in eo discrimen unice ponunt, quod *Leges* sint primaria juris, quod cuivis genti est, pars, Capitularia autem sint, quasi ejus partes accessoriae, appendices & supplementa; hic vero, praeter hanc differentiae rationem, aliam in eo quaerit, quod Leges de rebus saecularibus, Capitularia vero de rebus ecclesiasticis agant, quam rationem praecipue ex verbis Ludovici Pii de an. 816. paulo superius productis & exemplo quorundam Capitularium, Ecclesiasticas res unice definientium, eruit. Verum, cum alia quidem Capitularia Legibus hujus vel illius gentis, jussu Legislatorum, illarum nempe supplendarum causa, addita & subjuncta sint, alia vero cum Legibus singularibus cujusvis gentis nihil commune habentia, universo potius

regno data, nec unquam aut Legislatoris jussu, aut privati cujusvis autoris ausu, Legibus alicujus gentis, per modum appendicis juncta sint, sed sine illis subsistant, non video, quomodo Capitularia in universum dici possint appendices *Legum*, singulis Germaniae gentibus latarum. Quod ad alteram differentiae rationem attinet, non negamus, multa quidem Ecclesiastica *Capitularibus* definiri, imo ultro concedimus, quod tamen Conringius *de O. J. G. c.* 14. in dubium vocat, multa, quae in Conciliis & Synodis Episcopalibus constituta erant, postea in *Capitularia* ipsorum Principum jussu transiisse, uti exemplis & argumentis probant Anton. Augustinus *de Emend. Gratiani L. II. Dial.* 10. Petrus de Marca *de Concord. Sacerd. & Imp. L. VI. c.* 25. Baluzius *Praef.* §. 9. & *in not. ad Ant. August. l. c. p.* 708. & Struv. *Hist. Jur. c. 6. nota ult.* adeo ut etiam *Capitularia* in Concilio Troslejano *c.* 3. uti jam Ant. August. *l. c.* observavit, dicantur *Conciliorum pedissequa.* Verum & res seculares ecclesiasticis mixtas exhibent saepe *Capitularia*, imo quaedam plane rebus saecularibus definiendis destinata fuerunt. Ita ipse Ansegisus in Praefatione suae Capitularium Collectioni praefixa testatur se, *quae Domnus Karolus in diversis fecit temporibus* AD MVNDANAM PERTINENTIA LEGEM *in tertio* libro *adunasse; ipsa vero, quae Domnus Hludovicus, praeclarus Imperator, fecit* AD AVGMENTVM MVNDANAE PERTINENTIA LEGIS *in quarto congessisse.* Quis porro nescit, in ipsis *Legibus* Germanicarum gentium antiquis, multa etiam ad rei Ecclesiasticae incrementum spectantia constitui? Et quis tandem, his ita bene pensitatis, res Ecclesiasticas unice, vel saltem primario, *Capitularibus*, res saeculares vero unice *Legibus* definitas assereret, & in hoc maxime notam characteristicam discriminis inter *Leges* & *Capitularia* statueret? Quae

cum

cum ita ſint, Baluzius plane *Praef.* §. 6. omne verum, & in natura rei quaerendum, diſcrimen inter *Leges* & *Capitularia* abſuiſſe aſſerit, pluribus teſtimoniis praecipue ex Hincmari *Epiſt.* 14. *c.* 8. ut & ex Capitulorum e Lege Longobardica excerptorum *cap.* 22. collato cum *Capitular.* *L. III. c.* 11. ex Capitulor. illorum *c.* 23 collato cum Capitular. *L. III. c.* 10. & 52. aliisque pluribus prolatis, quibus ipſa *Capitularia* Legum nomine inſigniuntur. Quod ſi tamen mei quid eſſet in hac cauſa judicii, putarem, *Legem* quidem, ſenſu generaliori acceptam, a *Capitulari* non differre, ſignificatione vero ſtrictiori tum temporis, *Legem* dici conſueviſſe integrum Corpus conſuetudinum antiquarum, juſſu Principis collectarum, ab eodem aliquot forte conſtitutionibus, ex ſuo tamen arbitrio, auctum, & confirmatum; ita ut, ſi quando etiam aliquae Leges in Conventibus populi propoſitae fuerint, id magis promulgandae quam condendae *legis* cauſa factum videatur. Aliam plane formam vero in condendis *Capitularibus* obſervatam fuiſſe deprehendimus. Haec proponebantur in generali conventu & placito Regio. v. *Capitular.* Caroli M. *L. VI. c.* 371. Ludovici Pii an. 823. *L. II. c.* 22. & *L. V. c.* 272. Caroli Calvi an. 873. *Baluz. Tom. II. p.* 231. *c.* 8. & an. 877. *Baluz. T. II. p.* 269. *c.* 2. aliaque loca a Baluzio *Praef.* §. 7. & Struvio *Hiſt. Jur. c.* 6. §. 10. ubertim congeſta. Requirebatur conſenſus *omnium fidelium*, imo *populi.* Quo nomine quidem Baluzius & Struvius *ll. cc.* proceres tantum & optimates, Epiſcopos nempe, Abbates, Duces, Comites, intelligi exiſtimant, cum horum mentio in multis Capitularibus, v. g. Capit. de an. 779. Capit. ſecundo an. 813. diſertis verbis fiat. Verum ipſa haec, quae allegantur, teſtimonia, oſtendunt, praeter Epiſcopos, Abbates, Duces, Comites, aliorum etiam conſenſum requiſitum fuiſſe. Capitulare ſec. de an. 813. ſa-

ne clarissimis verbis enumeratis his proceribus omnes fideles adjungit, quod sane factum non fuisset, si hi proceres soli totam *fidelium omnium* nomenclaturam implerent. En verba: *Cum Episcopis, Abbatibus, Comitibus, Ducibus* OMNIBVSQVE FIDELIBVS *Christianae Ecclesiae.* Adde Capitulare Caroli Calvi *Tit.* 34. *Karolus gratia Dei Rex, & Episcopi, Abbates quoque & Comites ac* CETERI IN CHRISTO RENATI FIDELES. Capit. 3. anni 803. *c.* 19. vero vult: VT POPVLVS *interrogetur de Capitulis.* Consensus autem hic adhibitus videtur tantum per modum consilii, & ut populus, si consenserit, promtius atque lubentius huic constitutioni morem gereret. Sane consilium consensui jungitur in Capitul. sec. de an. 813. *cum consensu consilioque.* Adde Cap. Caroli Calvi an. 877. *consilio & consensu.* In Capit. Ludovici Pii de an. 816. nec non ejusdem de an. 823. *Capit. Lib. II. c.* 22. *& ibid. L. V. c.* 272. & alibi dicitur *consultu fidelium.* Omnia potius arbitrio fere Principis acta fuisse luculentis testimoniis docet Struvius *Hist. Jur. c.* 6. §. 10. *in not.* & *Syntagm. Hist. Germ. Dissert.* 6. §. 13. Capitula ita in conventu proposita, a Principe constituta populo praelegebantur, consensu ejus agnoscebantur, ac inde omnium subscriptione confirmabantur. Vnde Capitulare III. anni 803. c. 19, disertis verbis vult: *ut populus interrogetur de Capitulis, quae in lege noviter addita sunt. Et postquam omnes consenserint, subscriptiones & manufirmationes suas in ipsis Capitulis faciant.* Capitulare II. anni 813. *ut omnes fideles manu roborare studuissent.* Alia testimonia vide apud Baluz. *Praef.* §. 8. Capitularia ita ad ulteriorem promulgationem mittebantur Episcopis, Comitibus ac Missis Dominicis. Et ut mora omnis evitaretur, Ludovicus an. 823. constituit, ut Archiepiscopi & Comites (majores intelligit Baluzius *Praef.* §. 15.) ea a Cancel-

Cancellario Palatii acciperent, & eorum poſtea copiam facerent Epiſcopis, Comitibus (minoribus nempe) aliisque magiſtratibus, quod & Miſſis Dominicis ibidem injungit. Maxime haec cura commendata fuit Miſſis his Dominicis ſ. Regiis, qui & ipſi Capitularia a Cancellario Palatii accepta, in ſuo quisque Miſſatico, id eſt, tractu & regione ſuae curae commiſſa, promulgare & executioni mandare jubebantur, quod pluribus Capitularium teſtimoniis probat Baluzius *ibid.* §. 16. & praecipue Franciſcus de Roye, Anteceſſor olim Andegavenſis in opuſculo Lipſiae an. 1744. recuſo, *de Miſſis Dominicis, eorum officio & poteſtate*, ubi Titulo *de Miſſis Dominicis ad disciplinam publicam c.* 14. hanc rem latius perſequitur. De Miſſis Dominicis vide etiam quae in compendio dicunt Cangeus *in Gloſſ. Med. & inf. Latin. v. Miſſus*, & Hertius *Notit. Regni Franc. veter. L. V.* §. 27. ut & Brummerus *de Scabinis c.* 6. Inde plura etiam Capitularium exemplaria fieri curaverunt Principes, ut ita melius conſervari & in publicum emitti poſſent. v. Baluz. §. 17. Hac ſolenni forma veſtitae Conſtitutiones iis temporibus Capitularium nomine inſigniri ſolebant, & haec fere unica inter *Leges* & *Capitularia* eo tempore differentia fuiſſe videtur.

§. XXXIX.

Ne vero tot ſpeciales leges conquirendae eſſent Francis: fuerunt, qui capitularia illa colligerent, & in certum ordinem redigerent. Collectionum illarum notiſſima eſt ANSEGISI, Abbatis ſive Lobienſis, ſive Fontanellenſis, ſive alius monaſterii, tamen non Archiepiſcopi Senonienſis *. Baluz. *proleg. Capit.* §. *XXXIX.* qui omnia Caroli M. & Ludovici Pii Capitularia eo ordine diſpo-

Eorum collectio ab Anſegiſo facta.

 ſuit,

ſuit, ut *liber primus* Caroli M. conſtitutiones ad rem eccleſiaſticam pertinentes: *ſecundus* ejusdem leges civiles; *tertius* Ludovici leges eccleſiaſticas; *quartus* ejusdem leges civiles, vel, ut auctor vocat, *mundanas* complectatur. Addidit Auctor *adpendices tres*, quibus varia collegit Caroli M. Ludovici Pii, & Lotharii I. Imp. capitularia, quae vel ex ſuperioribus *memoriae cauſſa ſcripta, vel non plenum explere ſenſum, vel geminata, vel cum aliis mixta* videbantur. Ediderunt hanc collectionem, quae anno Chriſti DCCCXXVII. Ind. V. & XIII. imperii Ludovici Pii & Lotharii primum prodierat in lucem, (vid. Anſegiſ. *praefat.*) B. Rhenanus, Vitus Amerbachius, Joach. Vadianus, Heroldus, P. Pithoeus, Jac. Sirmondus & noviſſime Steph. Baluzius.

* Anſegiſo, Abbati Lobienſi, hanc collectionem tribuit Sigeb. Gemblac. *in Chronic. ad an. DCCCXXVII.* (α) Anſegiſo, Archiep. Senonienſi, Odorann. *in Chron. ad an. DCCCLXXXII.* (β) Anſegiſo, Abbati Fontanellenſi Baluz. *in Proleg.* §. *XXXIX.* (γ) Sed uti manifeſto errant, qui auctorem faciunt Anſegiſum Archiep. Senonenſem: ita ſunt, qui Anſegiſum Abbatem Lobienſem, poſtea Fontanellenſi monaſterio praefectum, contendunt. Quae ſi probari poſſent, Baluzium Sigeberto facile conciliaremus. At quid opus eſt verbis, quum de hoc Anſegiſo manifeſtum exſtet auctoris veteris teſtimonium, puta Adſonis *de miraculis S. Waldaberti*, ubi inter alia refert, Ludovicum Pium abbatem Fontanellenſem *Anſegiſum* praefeciſſe *Luxonienſi* monaſterio, hunc vero CAPITVLA *regum Francorum, quae diverſis*

sis fuerint acta conciliis, excepisse & uno volumine contineri fecisse. En Ansegisum, auctorem collectionis non Lobiensium, sed Luxoniensium & Fontanellensium abbatem. Facilis vero fuit Luxonii & Lobii confusio.

(α) Sigeberti Gemblacensis, cujus autoritate haec assertio nititur, verba huc facientia haec sunt: *Ansegisus, Abbas Lobiensis, dicta Imperatoris Caroli M. & Ludovici, filii ejus, ad Ecclesiasticam Legem pertinentia in duobus digessit. Idem edicta eorundem, ad mundanam Legem pertinentia, in duobus aeque libellis digessit.* Nemo autem Sigeberto antiquior Lobiensi hoc opus tribuit, & ne quidem rerum Lobiensium scriptores, Fulcuinus & Aegidius Waulde hujus rei mentionem faciunt. v. Baluzii *Praef. ad Capit.* §. 39. Sequitur Sigebertum Trithemius *de Scriptoribus Ecclesiasticis*, ita tamen, ut eam Ansegiso dignitatem tribuat, quae alios deinde in similem errorem induxit. En verba ipsius: *Ansegisus Abbas Lobiensis Coenobii, ordinis S. Benedicti, & POSTEA SENONENSIS ARCHIEPISCOPVS, vir in divinis scripturis eruditus, & in secularibus literis nobiliter doctus, sermone & ingenio clarus, distinxit & comportavit ad utilitatem ecclesiae Catholicae Imperatorum Caroli M. & Ludovici Leges, quas vidi &c.*

(β) Non Odorannus hoc tribuit Ansegiso suo, sed illi id demum ausi sunt, qui ex ipso, sine ulla ejus culpa, fontem erroris derivarunt. Nihil omnino de Collectione Capitularium inter ea, quae de Ansegiso Senonensi commemorat, loquitur Odorannus. En verba ipsius: *Anno ab incarnatione Christi* 882. *obiit Ansegisus, venerabilis Senonum Archiepiscopus totius Galliae & Germaniae Papa secundus feliciter, VII. Kalend. Decembr. & sepultus est in monasterio S. Petri. Hic Karolum Calvum unxit in Regem, & postquam primatum totius Galliae obtinuit, & superna*

perna moderatione secundus Papa appellari meruit, in synodo habita in loco, qui dicitur Pontigonis XVI. Kal. August. ann. DCCCLXXVI. Indict. IX. Judaeos certi causa & moniales ab urbe Senonica expulit, & ne ulterius in ea habitaculum manendi haberent, sub anathematis jugulo interdixit. Mortuo Epitaphium hoc scriptum est:

Antistes Senonum, reverentia magna potentum,
Ansegisus in hoc conditus est tumulo.
Ut primus fieret Gallorum Papa Joannes
Instituit, meritis hoc tribuendo suis.
Karli Romana cinxit caput iste corona,
Et dedit in cunctos imperium populos.
Gregorii Papae secum caput abstulit inde,
Hic locus ossa fovet, spiritus astra tenet.

Altum in his omnibus de Capitularium Collectione silentium. Cum vero ad idem seculum relatos viderint Ansegisum Abbatem Lobiensem & Ansegisum Archiepiscopum Senonensem, utrumque eruditionis praestantia clarum, & Senonensis, antequam ad Archiepiscopatum pervenisset, abbatis etiam dignitate functus perhibeatur, sequentium seculorum scriptores non dubitarunt, ex duobus unum componere, & Abbatem Lobiensem postea Archiepiscopum Senonensem factum asserere, huicque Senonensi adeo & Capitularium Collectionem affingere. Ita sane Trithemius, ut vidimus *ad* §. *praeced.* ita postea Antonius Augustinus, qui *L. II. de emend. Gratiani Dial. X.* scribit: *Ansegisus Abbas Lobiensis, qui postea Senonensis Archiepiscopus fuit*, quem alii secuti sunt. Sed Collectionem Capitularium Senonensi Archiepiscopo non deberi, optime omnium docent verba Jacobi Sirmondi in epistola ejus ad Domnum Constantinum Cajetanum, Abbatem Sancti Baronti, apud Labbeum *de scriptoribus Eccles. T. II. p.* 692. *Par fuit in Ansegiso, qui Caroli & Ludovici Regum capitula collegit*

git, quorundam hallucinatio. Cum enim Anſegiſum hunc Lobienſem in Cameracenſium dioeceſi Abbatem fuiſſe ex Sigeberto conſtet, longeque diverſum ab Anſegiſo Senonum Archiepiſcopo, quanquam is etiam abbas ante Epiſcopatum fuerat, ſed alterius in Bellovacis monaſterii, cui a S. Michaële nomen, non defuerunt tamen, qui utrumque Anſegiſum confunderent, & digeſtorum in libros capitulorum laudem Archiepiſcopo perperam tribuerent. Quibus verbis etiam ſubſcribit Baluzius *Praef.* §. 39. vide etiam Maſtricht. *in not. ad Ant. Aug. de emend. Grat. p.* 444. *lin.* 7. & *in addend. ad Hiſtor. Jur. Eccl. p.* 207. & 211. nec non Conring. *de O. J. G. cap.* 15. *p.* 71.

(γ) Ratione maxime probabili inductus Baluzius fuit, ut Anſegiſum Fontanellenſem Collectionis Capitularium autorem aſſereret. Cum enim de Anſegiſo Lobienſi vix quicquam ipſi in antiquitate occurreret, nec ante Sigebertum quisquam Collectorem Capitularium fere *Lobienſem* dixiſſet, ipſe autem in Chronico Fontanellenſi reperiret, Anſegiſum, Abbatem Fontanellenſem conſtitutum a Ludovico Pio, virum fuiſſe doctum ac librorum amatorem, quorum magnam copiam reliquerit in monaſterio Fontanellenſi, & in Flaviacenſi, cujus etiam Abbatem fuiſſe doceret autor ejusdem Chronici, facili via deductus fuit in ſententiam, ut Anſegiſum, Capitularium Collectorem, non Lobienſem, ſed Fontanellenſem Abbatem diceret, jam anno 834. mortuum, qui annus mortis melius etiam Collectori huic, nulla Capitularia anno 827. recentiora producenti, convenit, quam annus 882. qui Senonenſi Epiſcopo ultimus fuit. v. Baluz. *Praef.* §. 40. Anſegiſianam vero hanc Collectionem, magna ſtatim auctoritate gaviſam, & ab ipſo Ludovico Pio agnitam eſſe, oſtendunt frequentia teſtimonia Ludovici Pii in ſuis poſt annum 827. editis Capitularibus ad Capitularia antiquiora, ſecundum

Libros

Libros & capita, Ansegisianae Collectioni respondentia, provocantis. Ita enim ille in Capitulari Wormatiensi anni 829. *Tit. I. c. 5. Ita enim continetur in Capitulari bonae memoriae genitoris nostri in Libro I. c. 157.* Et paulo post: *Item in Capitulare nostro in Libro 2. cap. 21. de eadem re.* In ejusdem Capitularis *cap. 9. Quicunque de rebus Ecclesiarum, quas in beneficium habent, restaurationes earum facere neglexerint, juxta Capitularem anteriorem, in quo de operibus ac nonis & decimis constitutum est, sic de illis adimpleatur, id est, in Libro 4. Capitulo 38. De opere & restauratione Ecclesiarum &c.* De hoc numero 38. autem, qui in aliis editionibus aliter quandoque legitur, omnino videndus est Baluzius *in not. ad Capit. T. II. p.* 1190. Ex eodem Capitulari Wormatiensi huc spectant *Tit. 2. c.* 1. & 8. *Tit. 3. c.* 1. 5. & 8. Imo & a Carolo Calvo ad hanc Collectionem provocatur *Tit.* 36. *c.* 1. 4. 8. 18. 19. 20. 22. 25. 27. 28. 34. *Tit.* 40. *c.* 9. *Tit.* 45. *c.* 1. & 3. vid. Baluzii *Praef.* §. 41. & 42. Illud autem porro de Ansegisiana Collectione notandum, quod, licet Ansegisus tantum Caroli M. Capitula se Libro primo exhibere in Praefatione, quam suae Collectioni praemisit, profiteatur, ipse tamen ex Capitulari Ludovici an. 816. sua capitula depromserit a Capitulo 79. usque ad cap. 104. & post hoc iterum Caroli M. capitula exhibeat. Fontem erroris in eo deprehendisse sibi videtur Baluzius *Praef.* §. 43. & *notis ad Cap. T. II. p.* 1059. quod in fronte Capitularis Ludoviciani de an. 816. duo capitula Caroli M. se offerant, & hinc Ansegisus forte reliqua ejusdem Capitularis capita Carolo etiam deberi existimaverit. Nec illud silentio praetereundum, quod vulgares Capitularium editiones in Ansegisiana Collectione non tantum Caroli M. & Ludovici Pii, sed & Lotharii capitula contineri, in fronte loquantur, cum tamen in

quatuor

quatuor Anſegiſi libris nihil occurrat, quod Lothario tribui poſſit. Errorem jam notavit, ejusque fontem probabili ratione detexit Petrus Pithoeus *in Praefatione ad Capitularia* his verbis: *Sane quod in Anſegiſi praefationibus Lotharii nomen adjectum eſt, datum id ſcias exemplarium quorundam antiquitati, quae ſub ejus ditione, ut veroſimile eſt, primum deſcripta, non hoc ſolum ipſius honori tribuerant, ſed & ex verſibus &c.* Vide hac de re Baluz. *Praef.* §. 43. *not. ad Capitul. T. II. p.* 1171. & *not. ad Ant. Auguſt. de Emend. Gratiani p.* 444. *lin.* 5. Hanc porro Collectionem Anſegiſi paulo poſt in ſermonem Germanicum translatam fuiſſe Conringius *de O. J. G. c.* 15. *p.* 72. optime probat ex veteri illa verſione *Libri* 4. *c.* 19. quam inter ſpecimina linguae priſcae in ſuis *annalibus Trevirenſibus* exhibet Browerus, & inter *Miſcella antiquae lectionis n.* 3. ſiſtit Simon Paulli *Argent.* 1664.

§. XL.

Poſtea anno DCCCXLV. novam collectionem Otgarii, Archiepiſcopi Moguntini, auſpiciis adornavit BENEDICTVS, Levita Moguntinus, quam Anſegiſianae collectionis veluti auctarium (α) eſſe voluit. Conſtat illa tribus libris (β), in quibus nec delectu, nec ordine uſus eſt bonus ille Levita (γ). His deinde, neſcio, quo auctore, acceſſerunt *Additionum Libri IV.* (δ) Utraque Collectio in foris Francicis, haec Germaniae, illa Galliae, maximi uſus fuit (ε): Anſegiſiana tamen etiam Ludovici Pii & Caroli Calvi auctoritate firmata. Vid. Steph. Baluz. *Proleg.* §. *XLVII. ſeq.* Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XV.* Ant.

Nec non a Benedicto Levita & Lothario.

Ant. Pagii *Critic. Baron. ad ann.* 845. *n.* 17. *p.* 598. *Tom. III.* Quin ipse LOTHARIVS Imp. novam collectionem in usum Italorum confecit *, Baron. *Annal. Eccles. ad annum DCCCXLVII. n.* 12. quam edidit Melch. Goldastus *in Collect. Leg. & Consuet. Germ. p.* 102.

* Erravit tamen Baronius, dum collectionem hanc Italis ex decreto *Synodi Meldensis Cap. LXXVIII.* promulgatam existimat; quo anno DCCCXLV. cautum fuerit, *ut Capitula ecclesiastica a Carolo M. Imp. & Ludovico Aug. promulgata obnixe observari praeciperentur.* Sed non meminit Baronius, id concilium in regno Caroli Calvi habitum, ac proinde nec Lotharium obstrinxisse, nec ad Italos pertinuisse. Vid. Petr. de Marca *de Concord. sacerd. & imperii Lib. II. Cap.* 12. §. 5. Ant. Pagium *Crit. Baron. ad an.* 847. *n.* 13. *p.* 604. (ζ).

(α) Ratio, qua motus Benedictus ad hoc opus suscipiendum accessit, id, quod autor noster de hac Collectione dicit, omnino confirmat. Nempe quod, quae Ansegisus *aut invenire nequivit, aut inserere fortasse noluit, & illa, quae postmodum a fidelibus sanctae ecclesiae & Pippini ac Karoli atque Hludovici didicit in jam dictis libellis minime esse inserta*, ea hic supplere voluerit, ipse indicat in Praefatione, quam suis libris praefigit. v. Baluz. *Cap. T. I. p.* 802.

(β) Tres hi libri ita plerumque junguntur Ansegisianis quatuor, ut *quintum, sextum, septimum* Collectionis ita ex duabus compositae Librum constituant, & his numeris etiam plerumque allegentur. Quod tamen perpetuum non esse, sed Collectionem Benedicti saepius a veteribus separatim allegari numeris Librorum *primo, secundo, tertio*, pluribus testimoniis ex Hincmaro & Concilio Troslejano ac aliunde petitis ostendit Baluzius *Praef.* §. 47.

(γ) Or-

(γ) Ordinem in eo meliorem jam desideravit Antonius Augustinus *de Emend. Gratiani L. II. Dial.* 10. qui ipsi etiam inscriptionum defectum objicit. Utrumque & ordinem & delectum abesse queritur Pithoeus *in Praef. ad Capit.* Addatur Conring. *de O. J. G. c.* 15. Struvius *Hist. Jur. c.* 6. §. 12. Brunquell. *Hist. Jur. P. IV. c.* 3. §. 14. Hoffman. *Spec. Conj. Polit. c.* 2. *per.* 4. §. 7. Immiscet enim his Capitularium libris Zachariae Papae epistolam, & alia multa ex Canonibus Conciliorum, ex Synodalibus Episcoporum Constitutionibus, ex Codice Theodosiano, imo ex aliis veterum Legibus excerpta. Malae tamen fidei suspicionem, qua ipsum onerant Blondellus *Proleg. ad Pseudo-Isid. c.* 19. *p.* 108. & Conring. *de O. J. G. c.* 15. *p.* 75. ab ipso erudite amovet Baluzius *Praef. ad Capit.* §. 45.

(δ) Autorem nec Conringius, nec Baluzius, nec Struvius nominare audet. Illud tamen fatetur Conringius, eum ejusdem, cujus & Benedictus fuerat, ingenii fuisse. Sirmondi tamen sententiam, editiones hasce ipsi Benedicto tribuentis, omnino refellit Baluzius *Praef.* §. 48. I. quod nullam harum additionum mentionem faciat Benedictus in Praefatione suae Collectionis, in qua tamen omnium, quae in hac causa praestiterat, rationes reddit. II. Quod in vetustissimis Petri Pithoei & Jacobi Sirmondi exemplaribus, in quibus nihil est, quod Benedicto Levitae adscribendum sit, hae quatuor additiones statim subjungantur Ansegisi quatuor Libris, adeoque exhibeantur tanquam opera a Benedicti Libris plane aliena. III. Quod in Codicibus MSCtis, Capitularium Bellovacensi & Palatino Additio prima partem faciat Libri Capitularium Septimi, atque ita, cum Libri VII. capita sint 478. adjectis his primae additionis capitibus 80. computentur Libri illius VII. capita 558. Ita Ivo allegans caput 16. Additionis primae id hac nota indicat: *ex*

Capitularium, Libro VII. c. 494. Ita & Patres Concilii Troslejani de an. 909. referentes primum caput Capitularis de an. 817. quod Additionem primam constituit, illud *ex Capitularibus* allegant, quo nomine alias ipsi septem Ansegisi & Benedicti Libri indicari solent. Quae omnia probabili ratione ostendunt, Additiones has non esse ipsius Benedicti, qui ordinem earum alias certiori regula definiturus fuisset, sed esse Benedicti temporibus recentiores, forsan non ejusdem temporis, sed primam ante secundam & tertiam prodiisse, adeoque ita solam existentem, & unius Conventus Aquisgranensis decreta exhibentem, potuisse, facili errore, pro parte Libri Capitularium Septimi computari.

(ε) Existimat Autor noster, quod Ansegisiana Collectio in foris Galliae, Benedictina in foris Germaniae maxime obtinuerit. Ansegisianam non Galliae tantum, sed & Germaniae foris usitatam fuisse, vel inde colligitur, quod Ludovicus Pius, & Germaniae & Galliae imperans, eam sua auctoritate firmaverit. Accedit, quod Capitularia, illa Collectione comprehensa, in Conciliis Germanicis Moguntino *c.* 16. sub Rabano Mauro, Archiepiscopo, & Coloniensi sub Carolo Crasso *c.* 3. alioque Moguntino *c.* 21. *&* 23. sub Arnulpho *de an.* 888. allegentur. v. Conring. *de O. J. G. c.* 17. *p.* 94. Struv. *Hist. Jur. c.* 6. §. 11. *in notis.* Quod autem & Benedicti collectio, licet in Germania consarcinata, tamen in Gallia autoritatem obtinuerit, & quidem jam ante annum 858. ex eo maxime demonstrat Baluzius, §. 46. quod Herardus Archiepiscopus Turonensis ea aetate sua *capitula* edens, & multa ex iis, quae in Benedicti Collectione sunt, in compendium contrahens, ea usus fuisse manifeste probetur. Continuata fuit haec Benedictinae Collectionis per Galliam auctoritas sequentibus etiam temporibus, ita ut & Isaac, Episcopus Lingonensis,

sua

sua *Capitula* unice ex tribus Benedicti Libris collegerit, hujusque Collectionis Capitula frequenter tam in Conciliis apud sanctam Macram, & Troslejano, quam a celeberrimis Galliae viris Hincmaro, Fulberto, Ivone laudentur.

(ζ) Addatur etiam Conringius *de O. J. G. c.* 15. *p.* 74. & *c.* 17. *p.* 91. 92. 93. & Struvius *Hist. Jur. c.* 6. §. 12. quod eam collectionem non alio, quam Autcarii vel Otgarii, Archiepiscopi Moguntini, jussu fecerit Benedictus, indicant versiculi, qui in fronte hujus Collectionis conspiciuntur:

Quattuor explicitis, lector venerande, libellis,
Qui Canonum recitant Jura tenenda satis,
Quosque pater quondam collegit nobilis apte
Ansegisus ovans, ductus amore Dei;
AVTCARIO *denuum, quem tunc Moguntia summum*
Pontificem tenuit, PRAECIPIENTE *pio,*
Post BENEDICTVS EGO, TERNOS LEVITA LIBELLOS
ADNEXI, *legis quîs recitatur opus.*
Quos patet inventos, praefatio pandit ut ipsa,
Distinctim titulis sub positisque suis.
Hos igitur relegens devoto pectore biblos,
Gratanter studeas fundere, posco, preces:
Quatinus aeterno donentur munere coelo,
Haec pia sanxerunt, qui quoque jura pie.

Indicat porro Benedictus in Praefatione sua, unde haec maxime ceperit, nempe *in sanctae Moguntiacensis metropolis Ecclesiae scrinio a Riculso ejusdem sanctae sedis Metropolitano recondita & denuum ab Autcario secundo ejus successore atque consanguineo inventa.* De his Riculso & Autcario, vel potius Otgario, eorumque in colligendis & scrutandis canonibus, studio & curis aliqua, lectu dignissima, suggerit Conring. *l. c. p.* 37.

§. XLI.

A Carolo M. ad finem stirpis ejus in Germania leges patriae adhuc valuerunt.

Jam ex his facile patet, quaenam fuerit juris Germanici facies a Carolo M. usque dum ejus stirps apud Germanos defecit, id est, ad ann. DCCCCXI. Primo enim adhuc singulae gentes legibus suis propriis utebantur. Id quod vel inde patet, quod multo post ad Legem Bajuvariorum ipse provocat Henricus II. Rex: Adelbold. *Vit. S. Henrici Cap. X.* apud Leibnit. *Tom. I. p.* 423. quodque idem Imperator ejusque successor, Conradus Salicus, Saxonum leges confirmasse dicuntur. Ditm. Merseb. *V. p.* 386. *edit. Leibnit.* Wippo *in vita Conradi p.* 430. quin & Lex Alamannica pro norma fuit Conrado I. Regi Germ. in ferenda anno DCCCCXIV. sententia. Ekkehard. *de Cas. Mon. S. Galli Cap. I.* ut taceam, manumissionem per jactum denarii secundum legem Salicam factam esse sub Zuenteboldo, Lotharingiae Rege, cujus charta ea de re exstat apud Buchel. *ad Hedam de Episc. Ultraject. p.* 70.

§. XLII.

Nec non capitularia regum.

Deinde maxime auctoritatis hoc temporis intervallo erant CAPITVLARIA (α) Caroli M. & Ludovici Pii, quod solide demonstravit Herm. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XVII. p.* 94. *sequ.* Ad ea enim provocant patres Concilii Moguntini anno DCCCLII. *Cap. XVI.* itemque Synodi Coloniensis

ensis sub Carolo Crasso habitae *Cap. III.* Concilii Moguntini anno DCCCLXXXVIII. *Cap. XXI. & XXIII.* indicio satis luculento, toto illo tempore sancta adhuc Germanis fuisse illa Regum Francorum capitularia *.

* Patres enim concilii Moguntini anno 852. urgent, *pauperes liberos non esse saepius banniendos ad placita, nisi sicut in* DOMINICO CAPITVLARI, *olim facto praecipiatur.* Non ergo solum citant CAPITVLARIA, tamquam leges quasdam veteres, sed & eas non observari, & pauperes contra illas leges publicas opprimi, conqueruntur. Quo vero, quaeso, colore id fecissent, si eorum capitularium, tamquam legum obsoletarum, nulla superfuisset auctoritas.

(α) Capitularium autoritas etiam extra Germaniam Galliamque sat magna quod fuerit, luculenta testimonia probant. Lotharius Imperator sane Longobardicarum Legum *Lib. III. Tit.* 37. ita edixerat: *Placuit nobis, ut capitula, quae excerpsimus de Capitulari bonae memoriae avi nostri Karoli ac genitoris nostri Hludoici Imperatoris, ab omnibus sanctae Dei Ecclesiae seu fidelibus nostris, in regno Italiae consistentibus, pro lege teneantur & serventur. Et quicunque horum Capitulorum contemptor extiterit, LX. solid. componat.* Non hic quidem ad Benedicti Collectionem provocari, sed, cum de excerptis capitulis Lotharius loquatur, potius innui *Epitomen Capitularium*, quam cum Hincmari epistolis Joannes Busaeus sub titulo: *Constitutionum Caroli M. Epitome a Lothario ejus nepote evulgata*, edidit, quamque Goldastus sub titulo: *Capitulare Lotharii Imperatoris*, suae Collectioni *Consuetudinum & Legum Imperialium* inseruit, docet Conringius *de O. J. G. c.* 17. *p.* 92. Hanc Lotharii Legem non satis aequo ab omnibus per Italiam animo

mo exceptam esse, ex iis, quae sequuntur, facile intelligitur. Plerique forsan Legibus Longobardicis & Romanis unice & constanter inhaesuri, sibi etiam Capitularia obtrudi aegre ferebant. Leo IV. P. R. certe rem tanti esse existimavit, ut nihil impedimenti a se quidem huic Legi, vel obmotum esse, vel obmotum iri, literis ad Imperatorem datis testatus fuerit. Ita sane rem explicat Bartholomaeus Brixiensis *in Glossa in cap. de Capitulis* 9. *distinct.* 10. Ex quo hanc rem illustrat Baluzius *in Praef. ad Capitularia* §. 23. Verba literarum ab Ivone, Carnotensi Episcopo, in Decretorum Collectione *Part.* 4. *c.* 176. *in Panorm. L.* 2. *c.* 149. a Gratiano vero *Distinct.* 10. *C. de Capitulis* 9. conservata sunt. In ipsis autem literarum verbis, prout vulgariter exhibentur, mendum esse, & Correctores Romani & Baluzius & alii agnoverunt, in correctionis modo autem a se invicem dissenserunt. Baluzius *l. c.* §. 21. ita legenda verba existimat: *De Capitulis vel praeceptis Imperialibus vestris vestrorumque praedecessorum irrefragabiliter custodiendis & conservandis, quantum valuimus & valemus, Christo propitio & nunc & in aevum nos conservaturos, modis omnibus profitemur. Et si fortasse quilibet aliter vobis dixerit, vel dicturus fuerit, sciatis eum pro certo mendacem.* Quicquid sit de hac lectione, illud sane, quod modo asseruimus, nempe ad hanc Legem Lotharii digitum intendi a Leone IV. Correctores Romani ingenue fatentur: *Omnino haec, quae a Leone scribuntur, spectare videntur ad Capitula Caroli & Ludovici, quae Lotharius in universa Italia servari mandaverat.* Addunt etiam, quod Lex Lotharii populo Romano, qui jure antiquo Romanorum uti prohiberetur, valde displicuerit, quodque disseminatus fuerit rumor, eandem esse Pontificis ac Populi sententiam, quodque Leo hac epistola se purgare voluisse videatur. His utique non contradicit,

tradicit, quod idem Leo IV. P. R. apud Ivonem *P*.4. *c*. 181. &Gratianum *Distinct*. 10. *c. vestram* 13. Legem Romanam servari a Lothario petierit: *Vestram flagitamus clementiam, ut sicut hactenus Romana Lex viguit absque universis procellis, & pro nullius persona hominis reminiscitur esse corrupta, ita nunc suum robur, propriumque vigorem obtineat.* Nec enim Legis Romanae, cujus praecipuam apud Romanos auctoritatem fuisse supra ostendimus, vigor, omne Capitularibus robur adimere potuit, cum ipse Lotharius jus eligendi, quo quisque jure vivere vellet, Italis concesserit *Leg. Longob. Lib. II. Tit.* 57. adeoque apud eos saltem, qui professionem Juris Francorum fecerant, Capitularium sancta debuerit esse auctoritas, imo ne a reliquis quidem negligenda; quum si Legem, quam de Capitularium observatione tulerat Lotharius, cum hac, qua juris electionem concedit, conferamus, non aliam possimus Lothario esse sententiam augurari, quam, quod juris quidem pristini usum cuilibet, qui eum profiteretur, liberum velit concedere, in quantum scilicet illi juri prisco per novas Capitularium Constitutiones non fuerit derogatum. Verba hujus Legis haec sunt: *Volumus, ut cunctus populus Romanus interrogetur, quali lege vult vivere: ut tali lege, quali professi sunt, vivant &c.* Hanc Legem elicitam esse precibus Leonis IV. quarum mentionem modo fecimus, Correctores Romani[l], Baronius, Conringius, multique alii existimant, & naturalis rei utriusque nexus videtur aliquem inter illas preces & hanc Legem consensum innuere. Sed & huic sententiae graviter iterum intercedit Baluzius *Praef.* §. 24. ex fide Codicis MSCti Thuanaei & Collectionis Canonum Cardinalis Deusdedit, ex qua Capitulare, quod hanc Legem continet, Holstenius Romae edidit, asserens, hanc Legem jam ante Leonis IV. tempora, & quidem Euge-

nii II. P. R. aetate latam esse. Sed ut ad Capitularia revertamur, eorum per Italiam auctoritas multum iterum confirmatur Concilii Ravennatensis post initia Sec. X. sub Johanne IX. P. R. celebrati verbis in *Can.* 1. *&* 5. *Si quis Sanctorum Patrum regulas & gloriosissimorum Imperatorum, Karoli videlicet Magni Imperatoris & Ludovici atque Lotharii, nec non & filii ejus Ludovici, quae de Ecclesiasticis decimis in eorum Capitularibus statuta atque sancita sunt, non observaverit, & qui dat, & qui recipit, autoritate sanctae sedis Apostolicae & sanctione Synodi excommunicationi subjaceat.* Licet enim canon hic tantum de capitularibus, decimarum necessitatem imponentibus, adeoque non de omnibus loquatur, quod jam observavit Muratorius *Praef. ad T. I. P. II. Script. Rer. Ital.* nihilominus inde tamen Capitularium autoritas ea aetate etiam extra Germaniam Galliamque satis elucescit. Quae ulterius vel inde asseritur, quod veteres Canonum Collectores Regino, Burchardus, Ivo & Gratianus plura eorum capita suis collectionibus inseruerint. De Burchardo quidem Wormatiensi Baluzius *in Praefat.* §. 20. *& in not. ad Cap. passim*, ut & *in Praefat. ad Reginon.* §. 22. aliique graviter queruntur, quod multa ex Capitularibus quidem hauserit, fontem autem ipsum non nisi unico in loco, nempe *L. I. c.* 218. laudaverit, ne tunc quidem id forsan facturus, uti suspicatur Baluzius, nisi in margine addere potuisset, *de Episcopis Aquisgrani collaudatum.* Quae ex Capitularibus a Gratiano adoptata fuerint, optime evolvit Ant. Augustinus *de Emend. Gratiani L. II. Dial.* 10. *&* 11. Paucis adhuc notandum erit, quod, licet Capitularium per Germaniam autoritas Carolingorum tempore maxima atque firmissima fuerit, judicia tamen in caussis privatis, praecipue secundum leges scriptas singularum provinciarum, imo secundum mores singulorum pagorum, a Gravionibus atque

Scabinis instituta fuerint, adeo ut jam tum magna jurium multitudo, & varietas deprehensa fuerit; quod jam, tanquam grave malum illorum temporum, observavit Agobardus *adversus Legem Gundob. c.* 4. cujus verba notatu digna sunt: *Si non huic tantae divinae operationis unitati aliquid obsistat tanta diversitas Legum, quanta non solum in singulis Regionibus, aut Civitatibus, sed etiam in multis domibus habetur. Nam plerumque contingit, ut simul eant aut sedeant quinque homines, & nullus eorum communem Legem habeat cum altero.* De Judiciorum ejus temporis forma optime agit Conringius *de German. Imper. Judiciis* §. 25. *& seqq.* Imaginem Judiciorum antiquorum sistit *Cent. Chartar. & Instrum. vet. Alam. Tit.* 99. vid. etiam *Tradit. Fuldens. L. I. n.* 100. & *L. II. n.* 152. ubi praecipue notentur verba: *secundum legem eorum*, quae singularem ejus comitatus vel pagi legem aut morem innuere videntur. Adde *ibid. L. II. n.* 158.

§. XLIII.

Et si quas alias novas leges tulerunt Caroli successores.

Praeterea nullum est dubium, quin novas subinde leges tulerint Ludovicus Germanicus, ejusque posteri: quamvis eae, quas edidit Goldastus *Tomo I. Constit. Imp. p.* 274. non ex Chartis authenticis, sed ex Aventini annalibus, Legibusque Langobardicis, desumtae videantur (α). Omnium celeberrima tamen est constitutio de expeditione Romana, CAROLO Crasso vulgo tributa, a multis rejecta, criticisque stricturis confossa. Sed quum, qui plurimum illi constitutioni tribuunt, eam non a Carolo Crasso, sed Conrado Salico, profectam existiment*, non est sane, quod hic illi immoremur (β).

* Videnda, quae de ea disputarunt Marqu. Freherus, Rittershusius, Schurzfleischius, Ill. de Ludewig, Gebauerus, nec non etiam olim Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XVII. p.* 89. Retulit mihi nuper amicissimus, & discipulorum meorum optimus, Jo. Guil. Hoffmannus, in manus suas incidisse ipsam chartam authenticam, quam olim cum Rittershusio communicavit Marcus Velserus, & se illius ope plura, quae editores praetervideriunt, quaeque ad constitutionis istius veram aetatem atque originem pertineant, observasse, adfirmavit, quae se una cum aliis observationibus suis editurum promittebat. Sed eheu! vitae brevitas vetuit ingenii paene stupendi virum spes inchoare longas. Evanuit illa spes, Hoffmanno meo sub finem superioris anni properantibus fatis exstincto.

(α) Caute itaque legendae sunt Goldastinae illae Constitutiones, cum multae ex ingenio Goldasti prodiisse videantur, quod etiam observavit Conringius *de O. J. G. c.* 17. *p.* 90. Vide etiam Brunquell. *Hist. Jur. P. IV. c.* 4. §. 3. *not. a.*

(β) Quod Conradus Salicus hujus Constitutionis auctor sit, multis adhuc dubiis involutum est. Hanc quaestionem hic moveri, alia adhuc ratio vetat, nempe quod illa ad Jus privatum, de quo tamen hic maxime agitur, parum vel nihil faciat.

§. XLIV.

An & juris Romani aliquis usus fuerit.

Quaeri posset, an non & juri Romano in Germania tum locus fuerit? Responsum cape. Quum Franci iis tantum juris Romani usum concederent, qui illi jam antea adsueverant: (§. XVIII.) toto hoc tempore in Gallia non exolevisse juris Rom. usum, satis adparet ex Hincmar. *Opusc. XVI,* 5. *Tom. II. p.* 225. *Opusc. LV. T. II. p.* 440. 509. 587.

587. 739. ut jam non dicamus de conciliis Gallicanis & Ivonis Carnutensis Decreto, in quibus ad leges Romanas, etiam Justinianeas, & e *Pandectis* depromptas, saepissime provocatur. Add. Strauch. *Amoen. Jur. Can. ecl. II. Cap. VII. p.* 33. Id vero de Germanis dici non potest, quippe quos numquam Romani in provinciae formam ita redegerant, ut stabile ibi esset eorum imperium. Hinc consequens est, ut juris Romani usum nec desiderarint umquam, nec habuerint. Interim quum Capitularia apud eos maximae fuisse auctoritatis, fassi simus, (§. XLII.) in iis vero paucula ex jure Romano deprompta sint*: eatenus dici potest, aliqua ex eo jure profecta tum quoque in Germania locum habuisse.

* In ipsis Ludovici Pii *Capitularibus addit. IV.* §. 102. jus Romanum vocatur *omnium humanarum mater legum*, adeoque non mirum est, quaedam ex illo in usus suos convertisse Francorum Reges. Pauca tamen illa esse, & vix alicujus momenti, ipsorum Capitularium lectio unumquemque convincet, ut paullo latius scripsisse videatur V. C. Burc. Gotth. Struvius *Hist. Jur. VI*, 11. *p.* 435. *Fontes horum capitularium ipsas fuisse leges Romanas, ex eo potissimum patet, quod lex Romana omnium humanarum legum mater dicatur.* Neque enim id elogium nos convincit, omnia vel pleraque ex jure Romano depromsisse Francorum Reges.

§. XLV.

Eadem omnia ab exstincta apud Germanos stirpe Carolingica, usque ad Saxonicae

Sub Saxonicis Imp. legi-

bus patriis adhuc vixerunt gentes Germanicae.

nicae familiae interitum, obtinuisse videntur. Nam tunc quoque singulos Germaniae populos veteres suas leges, quas Reges Francici scriptas promulgarant, sequutos esse, ex iis, quae supra (§. XLI.) observavimus, & observabimus paullo post, colligitur *: idque innuere videtur Witich. *Annal. II. p.* 21. *seq.* dum *leges divinas & humanas auctorali vigore* Ottonis M. *polluisse, & coniuratos secundum leges meritas luisse poenas* scribit. Vid. Hert. *de Consult. Legib. & judic. in spec. Rom. Germ. Imp. rebusp.* §. *XII. p.* 419. Accedit, quod ad LEGEM SAXONICAM in chartis suis se referunt anno DCCCCLII. Otto M. apud Stangefol. *Annal. Westph. II. p.* 185. multoque post anno DCCCCXCVII. Otto *III.* apud eumdem *p.* 203. (α).

* Idem & inde patet, quod Legem Salicam Langobardicamque suis additionibus auxerunt Otto I. & Henricus II. Imperatores, quas edidit ex vetusto codice Ge. Eccardus *ad Leg. Salic. p.* 198. *sequ.* Quin in his ipsis additionibus Otto I. Imp. anno DCCCCLII. se refert ad *capitularium praecedentium regum instituta*, in comitiis Francofurtanis *coram posita*. Vid. Eccard. *ibid. p.* 198.

(α) De Henrico II. refert Ditmarus Merseburgensis *Chron. L. V.* apud Leibnit. *Rer. Brunsv. T. I. p.* 368. quod is Bernhardo Duci aliisque proceribus Saxoniae responderit: LEGEM *igitur* VESTRAM *non in aliquo corrumpere, sed vita comite malo clementer in omnibus adimplere, & vestrae rationabili, in quantum valeo, ubique animum adhibere.* Quae verba ego quidem de Lege Saxonum, de qua *ad* §. 34. actum est, utique intelligenda esse arbitror, quorsum ea etiam

refert

refert Leibnizius *ibid. in notis*; nec est, cur cum Koppio *Hist. Jur. P. V. Th.* 3. *not. g.* de moribus potius, quam Lege scripta ea explicanda judicem.

§. XLVI.

Lex Sax. tamen aucta ab Haraldo Rege Daniae.

Quod tamen ad LEGEM SAXONICAM & FRISICAM* (α) attinet, eam OTTONIS II. temporibus non parum vel immutaverat vel auxerat HARALDVS, Rex Daniae, qui tum transalbinas proximasque regiones invaserat, & tum his, tum Fresonum genti, leges & jura constituere coeperat. Referunt hoc Adam. Brem. *Hist. II*, 19. Helmold. *Chron. Slav. I*, 15. qui addunt, gentes istas leges Haraldinas *pro tanti auctoritate viri adhuc hodie servare contendere.* Sed harum additionum hodie nihil exstat.

* Sane & Frisonibus leges datas esse ab Haraldo, refert Alb. Stadens. *ad ann.* 984. Sed id intelligendum videtur de Frisiis vel Fresonibus transalbinis, qui & hodie chersonesi Cimbricae littora adcolunt. Ad reliquos enim Frisios ejus pertigisse imperium, nemo veterum observavit. Immo ne Pontanus quidem in *Hist. Dan. Lib. V. p.* 196. ubi locum Alberti Stadensis adducit, quidquam de ejus imperio in Frisios dixit.

(α) Videantur, quae de Lege Frisiorum *ad* §. 25. & Saxonum *ad* §. 34. diximus.

§. XLVII.

Capitularium etiam usus aliquis.

Quid? quod ne CAPITVLARIVM quidem usus circa haec tempora exolevisse in Germania videatur. Auctorem enim habemus

mus Continuatorem Reginonis *ad ann. DCCCCLII. constitutum esse in Francofurth a Rege gloriosissimo, Ottone, anno illius XV. consentientibus Episcopis, comitibus, aliisque fidelibus compluribus, canonum sanctorumque patrum auctoritate, nec non CAPITVLARIVM praecedentium institutis coram positis* *. His ipsis tamen temporibus paullatim ab usu recessisse illa regum Francorum capitularia, suspicatur Baluz. *in proleg.* §. 1. (α).

* Eadem verba in ipsis illis additionibus legis Salicae, a Ge. Eccardo *p.* 198. editis, reperiuntur, ut adeo illas tum in manu illius Continuatoris fuisse verosimile sit. Quod insigne est γνησιότητος harum additionum argumentum (β).

(α) Qui omnia mala, omnes calamitates, quae postea Germaniam presserunt, huic Capitularium neglectui imputare non dubitavit *l. c.* Quae vera sit ratio, ob quam Capitularium per Germaniam vigor post Carolingorum tempora paulatim evanuerit, disquirunt viri docti; quam plerique optimo jure tribuunt, ab una quidem parte studiis Procerum ad liberiorem potestatem, eamque hereditariam, & plane Legislatoriam tum aspirantium, & Capitularium vincula, quibus hi conatus comprimebantur, rumpere omnibus viribus tentantium; ab altera vero parte populi nisibus, qui ex his Procerum studiis opportunam occasionem avidus captabat, antiquata Capitularium autoritate, usum Legum & morum antiquorum, plus licentiae & ferociae, quam illa, spirantium, aliquantum saltem per illa restrictum, plenius reducendi. Ad has res uberius illustrandas apprime faciunt Hertius *de Superiorit. Territor. Opusc. T. II.* Thomasius *de Statuum Imperii potestate Legislatoria contra Jus Commune.*

Lude-

Ludewigii *Germania Princeps Post Carolingica sub Conrado I. Opusc. Miscell. T. II.* & Gundlingius *de statu Reipubl. German. sub Conrado I.* Qui duo posteriores, non eadem quidem omnino via incedentes, ad eundem tamen finem tendunt.

(β) Cum in Concilio Triburiensi an. 896. vel 895. secundum Reginonem *Chron. L. II.* celebrato inter ea, quae tanquam vitae regulae proponuntur, longo ordine ibi commemorata, Capitularium nulla amplius mentio fiat, & verborum hic ex *Cap.* 21. Additionum, quae ex Codice MSCto Moguntino Libris Reginonis de disciplina ecclesiastica subjunguntur, exhibitorum autor utique non sit ipse Regino, ad prima Sec. X. vel saltem, uti quidem Conringius credit *de O. J. G. c.* 18. *in f.* ad Conradi I. tempora potius referendus, qui nec Chronici Libros ultra annum 906. perduxit, unde & *in Libro II. Chronici* ejusdem ante annum 907. dicitur: *Huc usque Regino. Haec vero quae sequuntur addita fortasse sunt, ab alio quodam monacho*, atque ita verba haec potius sint incerti alicujus Continuatoris, fidem aliqui omnem iis prorsus denegant. vid. Struvii *Hist. Jur. c. 6.* §. 4. *in n.* Verum hoc Heineccii argumento fides Continuatori fere asseritur. Quae vero ex Concilio Triburiensi producuntur, ea quidem senescentem paulatim Capitularium autoritatem loquuntur, studia vero Imperatorum, Capitularia, utpote suae potestati faventia, conservare nitentium utique non excludunt.

§. XLVIII.

Leges novae sub Ottonibus latae.

Accesserunt & hoc temporis intervallo variae leges novae, a Regibus & Imperatoribus, vel missis in suffragia ordinibus, vel commissis campionibus, quos vocabant, latae. Ita sane in comitiis Stelensibus Otto

to M. interpretatione authentica decidit quaestionem juris Germanici, *num nepotes cum filiis ad hereditatem simul admittendi sint, nec ne* * (α)? Rem enim Otto M. inter gladiatores discerni jussit, vicitque pars, quae filios filiorum computabat inter filios, & hinc lege perpetua firmatum, ut aequaliter cum patruis vel avunculis hereditatem dividerent. Wittich. Saxo *Annal. II, p.* 644 Sigeb. Gemblac. ad ann. DCCCCXLII. Plures alias Ottonum (β) leges collegit Goldast. *Constit. Imp. Tomo uno p.* 215. *sequ. p.* 225. *sequ. Tom. III. p.* 303. *sequ. & p.* 309. *sequ.*

* Quum de jure repraesentationis nepotibus concedendo tum ambigerent Romani: eo minus mirandum, Saxones illud numquam concedere voluisse fratrum sororumve liberis, quin sibi jus patrium reservasse, quum in comitiis aliud lege publica statueretur. Qua de re alibi. Jam id observo, in Geldria id jus repraesentationis anno demum DLX. invectum esse. Pontan. *Hist. Geldr. Lib. XIV. p.* 882.

(α) Rudis & crassae, si quae unquam fuit, Jurisprudentiae, vel plane Legislatoriae artis specimen, obscurius a Sigeberto, clarius a Witichindo & Autore Magni Chron. Belgici ad annum Ottonis M. quartum refertur. Factorum veritatem duello decidi, seculi ferociam sapit atque superstitionem, sed moris recepti autoritate utcunque excusatur. Controversias Juris vero armis decidendas ab ipso Legislatore exponi, & ita nodum Gordium non solvi, sed gladio disrumpi, portentum rei est, & monstro simile, cujus vix aliud exemplum in tota antiquitate occurrit. Verba Witichindi ipsa de hac re legi merentur: *De legum quoque varietate facta est contentio,*

tentio, fuereque, qui dicerent, quia filii filiorum non deberent computari inter filios, hereditatemque legitime cum filiis sortiri, si forte patres eorum obiissent avis superstitibus. Unde exiit edictum a Rege, ut universalis populi conventio fieret apud villam, quae dicitur Stela, factumque est, ut causa inter arbitros judicaretur debere examinari. Rex autem meliori consilio usus, noluit viros nobiles & senes populi inhoneste tractari, sed magis rem inter gladiatores discerni jussit. Vicit igitur pars, qui filios filiorum computabant inter filios: & firmatum est, ut aequaliter cum patruis hereditatem dividerent pacto sempiterno. Ubi cum dicat, Ottonem noluisse *viros nobiles & senes populi*, forsan antiquo mori, quo nepotes inter filios in hereditate non computabantur, pertinacius inhaerentes, *inhoneste tractari*, vel ruborem ipsis, si disceptatione juridice instituta & rationum pondere utrinque bene supputato à contrariae sententiae patronis aequo judicio vincerentur, suffundi, rationem judicii duellici de quaestione juris dirimenda instituti reddit, & Ottonem aliquantulum, si fieri potest, excusat.

(β) Earundem Additionum Moguntinarum, ex quibus Francofurtana Constitutio Ottonis M. §. praecedente allegatur, caput 22. aliam Ottonis M. Legem exhibet his verbis: *Inventum est etiam coram praefato Rege, ut nulla Abbatia, quae per se electionem habet, ad monasterium, nec alicui in privatum possit donari. Illae vero, quae electione carent, Regis donatione & privilegio ad illud monasterium, quod sub ejus mundiburdio consistit, surrogari possint.* Ottonis II. Lex *de duobus reis stipulandi vel promittendi*, & Ottonis III. *de mancipiorum proprietate* a Goldasto quidem exhibentur, plerisque autem dubiae & suspectae videntur.

§. XLIX.

An & juris Romani usus?

Juris Romani hoc saeculo in Germania nec vola nec vestigium adparet: quamvis eo subinde uterentur Reges & Imperatores, si quando Italis, & maxime Langobardis, leges praescriberent. Exstat sane in *Leg. Langob. II*, 47, 11. Henrici Imp. constitutio, de jurejurando calumniae clericis remittendo, in qua constitutio D. Marci, (vel Marciani potius, *l.* 25. *C. de episc.*) Justiniani sanctio, & legis periti, ab Imperatore in consilium adhibiti, memorantur.

§. L.

Origo juris Canonici in Germania.

At certius est, his temporibus paullatim juris Canonici auctoritatem permagnam esse coepisse in Germania. Quemadmodum enim paullo ante haec tempora circa annum DCCCCVI. Regino Prumiensis (α) in Regno Lotharingico jussu Ratbodi Archiep. Treverensis, *de disciplina ecclesiastica libros II.* ex Canonibus antiquis decretisque pontificum compilaverat, quos post Joach. Hildebrandum Helmstadiensem iterum edidit Steph. Baluzius 1671. ita paullo post sub initium saeculi XI. scripto *magno canonum volumine*, ex iisdem, at inquinatioribus aliquanto fontibus, jus ecclesiasticum derivavit BVRCHARDVS (β), Wormatiensis episcopus. Sigeb. Gembl. *de script. eccles. Cap. CXLI. & sequ.* & in *Chron. ad ann. MVIII.*

Chron.

Chron. Wormat. *Cap. XIII.* apud Illustr. de Ludewig Reliqu. MSSC. *Tom. II. p.* 55. Prodiit hoc opus *Col. anno MDXLVIII. & Parisi. MDL. fol.* tantamque sensim auctoritatem obtinuit, ut non modo Sigeb. Gemblac. *d. Cap. CXLI* ex eo adhuc suo tempore *omnium conciliorum decreta auctorizari*, scribat, sed & apud vulgus canonistarum multo post mos invaluerit, ut regulas juris, omni exceptione majores, & usu fori probatas, BROCARDICA, quasi *Burchardica* appellarent *.

* Talia *Brocardica* primus scripsit DAMASVS, vetus juris canonici Doctor, quae deinde recognita, & ex MSTIS exemplaribus edita sunt *Colon.* 1564. Ex praefatione haec decerpsit Strauch. *Amoenit. jur. Can. ecl. I. cap. I. p.* 11. BVRCHARDICA *inscribuntur, a Burchardo Episcopo Wormatiensi, qui primus ea tempestate coepit jus pontificium ad generales quasdam theses revocare. Ex Gallis atque Italis plerique, originationem verbi ignorantes, corrupte Brocardum & Brocardicum adpellant.* Nescio ergo, quid sibi velit Alciat. *ad l.* 99. *D. de verb. oblig.* scribens, BROCARDICA dici *materiam, quae sit contrariarum opinionum rationibus involuta.*

(α) Gente Teutonicus, Abbas Prumiensis electus fuit anno 892. in locum Faraberti, *qui curam pastoralem sua sponte per concessum Regis deposuit*, uti ipse Regino refert *Chron. Lib. II. ad an.* 892. ubi simul fatetur, se ea dignitate non diu gavisum esse, cum *aemulis agentibus Richarium, fratrem Gerhardi & Matfridi, invidiosum sui negotii successorem sustinuerit.* Promittit ibidem pleniorem rei narrationem, quae tamen non reperitur, sive quod citiore, quam speraverat, fato abreptus eam absolvere non potuerit, sive

quod eam ſuis quidem numeris abſolutam inde forſan abſtulerint illi, quorum intererat, famam ejus rei non divulgari, nec ad poſteros transmitti. Prolixiorem tamen eam fuiſſe colligimus ex eo, quod ipſe tam anxie veniam a lectore petat, *quod verboſus in hac relatione, ultra quam decuit, extiterit.* Abbatis officio deceſſit an. 899. uti ipſe teſtatur *in Chron. L. II. ad eundem annum;* addatur Trithemius *Chron. Hirſaug. ad ann.* 899. Chronicorum libros duos, non, uti *in praefatione ad Adalberonem Epiſcopum Treverenſem* dicit, ad annum 908. ſed tantum ad annum 906. perduxit, v. *ſupra ad* §. 47. *n. β.* ita & *Libros de diſciplina Eccleſiaſtica* eodem anno edidiſſe ab omnibus perhibetur. Qua autoritate freti huic anno maxime hujus operis natales adſcribant viri docti, ego quidem non ſatis perſpectum habeo. Videntur uno ore omnes ſecuti Hildebrandum, primum hujus operis editorem, vel Joh. Morinum *in append. Libri de poenit. p.* 39. qui Epiſtola Formata Ratbodi, ad Rotbertum Metenſis Eccleſiae Antiſtitem, qua huic Giſſemarum Presbyterum commendat, & altera Dadonis Virdunenſis Epiſcopi ad Ratbodum, qua huic Adruinum Presbyterum commendat, utraque de an. 906. quae ab ipſo Reginone *de diſciplina Eccl. L. I. num.* 426. *edit. Hildebrandinae,* & 437. *edit. Baluzianae* exhibentur, unice moti videntur, ut ipſam hujus operis editionem huic anno adſcriberent. Verum ipſa Hildebrandina editio ejus epiſtolae Ratbodi annum 904. (ex errore tamen typographico forſan) exhibet; & ſi vel ipſum annum 906. Epiſtola illa Formata oſtenderet, ego tamen vim argumenti non caperem: Ratbodus alicui Clerico dedit Epiſtolam Formatam an. 906. & eodem anno aliam Dado ad Ratbodum. Ratbodi juſſu editum eſt opus Reginonis. Ergo hoc opus prodiit an. 906. Haec ſane nihil probant, niſi quis ſimul oſtendat,

ostendat, Ratbodum non nisi unico illo anno Ecclesiae Trevirensi praefuisse, quod tamen fidei historicae omni contradicit, quae Ratbodum diu ante & post hunc annum Ecclesiam Trevirensem gubernasse testatur. Annus mortis Reginonis etiam incertus. Hildebrandus ejus mortem refert ad annum 909. Trithemius tamen eum adhuc anno 910. claruisse tam in *Libro de scriptoribus Ecclesiasticis*, quam *in Catalogo Viror. Illustr.* affirmat. Conringius plane eum ad Conradi I. tempora pervenisse scribit, quod etiam asserit Vossius *de Histor. Lat. L. II.* Illud certum est, eum deposito Abbatis Prumiensis officio per plures adhuc annos in Trevirensi monasterio S. Maximini superfuisse. Scripsit Libros hos *de disciplinis Ecclesiasticis*, uti inscriptio antiqua titulum prae se fert, in usum praecipue Ecclesiae Trevirensis, quod *Lib. II. c.* 3. ostendit, ubi praecipitur, ut causae Synodales celari non debeant *Episcopo de Treveris aut ejus misso*; nam cum editio Hildebrandina de Episcopo simpliciter loquatur, Baluziana ex veteri MSCto Parisiensi Patrum Oratorii addit *de Treveris*. Fontes, ex quibus sua hausit Regino, sunt Canones Conciliorum, Decreta Pontificum Romanorum, dicta SS. Patrum, Leges quaedam ex Codice Theodosiano, vel potius, ex Codice Alariciano, Capitularia Regum Francorum, Leges Burgundionum & Ripuariorum. v. Baluzii *Praef. ad Regin.* §. 8. Cujus etiam verba in *Praef. ad Ant. August. de Emend. Gratiani* §. 17. praecipue huc faciunt. *Regino Abbas monasterii Prumiensis, cum hinc pulsus se recepisset in monasterium S. Maximini Trevirensis, illic privatam vitam agens libros duos de Ecclesiasticis disciplinis & religione Christiana scripsit circa annum* 906. *jussu Rathbodi Archiepiscopi Trevirensis, in quibus condendis usus est praecipue canonibus antiquis & sinceris, Romanorum Pontificum Decretis, tum etiam, quan-*

 quam

quam non admodum frequenter, pseudepigraphis epistolis ab Isidoro collectis, Capitularibus Regum Francorum, & dictis Sanctorum Patrum &c. De Epistolis Pontificum Romanorum quae hic dicit Baluzius, ea is etiam in *Praef. ad Regin. l. c.* observavit. Primus fere videtur Regino fuisse eorum, qui Canones Conciliorum & Epistolas Pontificum non integras, sed in titulos & capita distributas ediderunt. De Reginone & ejus libris praeter ipsum Reginonem *ll. cc.* agunt praecipue Sigebertus Gemblacensis *de Scriptoribus Ecclesiasticis cap.* 112. Trithemius *in Chron. Hirsaug. ad ann.* 892. *&* 899. nec non *Libro de Scriptoribus Eccles.* ut & *Catalogo Virorum Illustrium*, Bellarminus *de Scriptoribus Ecclesiasticis*, qui tamen ejus Libros *de disciplinis Ecclesiasticis* non extare putavit, Vossius *l. c.* Morinus *l. c.* Hildebrandus *in Praef. ad Regin.* Baluzius etiam *in Praef. ad eundem*, nec non *in Praef. ad Anton. Augustinum de emend. Gratiani* §. 17. Strauchius *Amoen. Juris Canon. Ecl. I. c.* 6. Conringius *de O. I. G. c.* 17. & 18. in f. Mastricht *addend. ad Hist. Jur. Eccles. p.* 280. *l.* 12. *Boehmerus Jur. Eccl. L. I. T. II.* §. 11. Espenius *Operum P. V. Scoliorum in omnes Can. Concil. P. V. cap.* 1. §. 1. & 2. Utilitatem librorum *de disciplinis ecclesiasticis* impense laudant Hildebrandus, Baluzius, Espenius, *ll. cc.* Hildebrandinae editioni de an. 1659. in 4. praestat Baluzii editio Parisina in 8vo non tantum chartae nitore & literarum elegantia, sed multis aliis majoris momenti commodis. I. enim collata est cum Codice MSCto vetustissimo, quem Morinus & Baluzius ipsi Reginoni supparem judicarunt, cujusque ab illo jam laudati Carolus Cointius, Congregationis Oratorii, ut ille, eruditissimus Presbyter, ex bibliotheca ejus congregationis copiam fecit Baluzio. II. in margine sollicite annotatur, non tantum ex quo fonte singula capita hausta sint, sed & quid ex quovis capite

pite in ſuos uſus retulerint, Burchardus, Ivo, Gratianus. III. ſubjunguntur notae Baluzii eruditiſſimae. IV. additur Appendix Actorum veterum, quorum in notis mentio facta eſt.

(β) Burchardus, Haſſus, parentibus non infimae dignitatis prognatus, prima educationis elementa ad Confluentes accepit, inde variis in locis literarum ſtudiis vacavit, tandem Willigoſo ſ. Willigiſo, Archiepiſcopo Moguntino ſe adjunxit, ab ipſo morum ſanctitate imbutus, atque per ſingulos ordinum gradus ad Diaconatum usque evectus, *loco cuidam pauperrimo* ab ipſo praepoſitus, hunc illo adjuvante maximopere auxit atque ornavit, ita ut Willigiſus, perſpecta ejus diligentia atque probitate, eum *ſibi familiariſſimum elig*eret, & *camerae ſuae magiſtrum ac civitatis primatem* conſtitueret. Tandem creſcente nominis fama in Ottonis III. Imperatoris notitiam pervenit, ab eo & ſucceſſore Henrico Sancto non tantum multis beneficiis ornatus, ſed & ab hoc maxime conſiliis frequenter adhibitus & negotiis maximi momenti peragendis ſaepius admotus, adeo, ut ea etiam inter rationes, quae feſtinationi operis ſui obicem poſuerunt, ipſe alleget *in Prol. operis.* Tandem Franconi fratri ſuo, Epiſcopo Wormatienſi defuncto, poſt Erphonem & Raizonem, breviſſimo dierum intervallo extinctos, ſucceſſor datus, dignitatem oblatam, quamvis renitens, ex conſilio Archiepiſcopi Moguntini accepit, Conradi Salici Imperatoris gratiam poſtea etiam expertus, quem antea juvenem *quaſi adoptivum nutrivit, &, quia ſtabilitatem animi in eo intellexit, multum dilexit.* vid. *Vita Beati Burchardi Ep. Worm.* ab Anonymo, qui ipſum *beatum patrem & chariſſimum ſeniorem ſuum* appellat, v. *Prologus in vitam B. Burchardi Ep. Worm.* ab initio, *& inter milites ejus atque clientes nec non alios, qui aderant* vid.

Vita B. Burchardi verſ. fin. ejus graviter aegrotantis & diei ultimae vicini ſuprema juſſa excepit, conſcripta. Deceſſit, uti poſt vitam ejus ab alia, quam Biographi, manu notatur *Anno Domini* MXXIIII. vel V. A Baronio vero mors Burchardi ad annum 1026. refertur, quod cum Biographo melius conſpirat, *qui poſt biennium, quam Rex* Conradus *in regni ſolium eſt ſublimatus*, morbum & mortem Burchardi recenſet. Cum autem mors Henrici & electio Conradi ad annum 1024. ab omnibus referatur, mors Burchardi neceſſario in annum 1026. incidit. Scripſit *Decretorum Libros XX.* qui titulus fronti operis praefixus eſt. *Collectarium Canonum* id opus vocat Autor *Vitae Burchardi.* Sigebertus Gemblacenſis *de Script. Eccleſ. c.* 141. *&* 142. nec non in *Chron. ad an.* 1008. illud *magnum Canonum Volumen* appellat, quo nomine id etiam ornat Autor *Geſtorum Gemblac.* in D'Acherii *Spicil. T. II. p.* 763. *edit. nov.* Trithemius *in Catal. Viror. Illuſtr.* illud *magnum volumen & inſigne opus* vocat. A nomine Autoris id Decretorum opus etiam *Burchardus* quandoque nominatum fuit, quod teſtatur Sigebertus *de Script. Eccleſ. c.* 141. Cum autem, qui extra Germaniam id allegabant, autores nomen Burchardi ſaepius corrumperent, adeo ut vel ipſe Raymundus in Codicibus MSctis *caput.* 2. *X. de ſponſa duorum* ſub hac inſcriptione: *ex Brochardo L.* 30. citet, quod ex *Burchardo L.* 19. *c.* 5. reſtituendum eſſe nota illi capiti ſubjuncta bene monet, hinc non tantum regulae Juris, uti Damaſi exemplo Strauchius & Heineccius docent, *Brocardica*, quaſi *Burchardica*, appellantur, ſed & ipſum Burchardi opus *Brocardici* nomine paſſim allegatur, uti cum Boetio Epone, apud Duacenſes quondam Canonum anteceſſore primario *L.* 2. *de Jure Sacro* obſervat Eſpenius *Scol. in omnes Can. Conc. P. V. c.* 2. §. 3. *in f.* Sane *cap.* 1. *X. de frigidis & maleficiatis* allega-

allegatur *ex Brocardico Lib.* 18. atque *cap.* 8. *X. de Accuſ.* plane *ex Brocardico Lib.* 43. citatur, ubi nota iterum *ex Burchardo Lib.* 19. legendum contendit. Per abuſum hodie hoc opus, ad exemplum forſitan Decreti Gratiani, etiam *Decretum* dici ſcribit Eſpenius *l. c. c.* 2. §. 1. Suſcepit hoc opus Burchardus hortante Brunichone Praepoſito Eccleſiae Wormatienſis, quod ipſe *in Prologo* Operis, quem huic Brunichoni inſcribit, diſertis verbis fatetur, & Biographus ipſius confirmat. Rationes componendi operis allegat, *quod Canonum jura atque poenitentium formae in* ſua *quidem dioeceſi adeo confuſa ſint atque inter ſe diſcrepantia, ut aut ex toto neglecta, aut omni pene autoritate deſtituta fuerint.* Adjutorem in hoc opere habuiſſe *Walterium Epiſcopum Spirenſem* Burchardus dicitur a Biographo. Alii, ut Sigebertus, & Autor *Geſtorum Gemblacenſium*, Olberti f. Alberti, quondam Monachi Lobienſis, poſtea Abbatis Gemblacenſis, operam, quam Burchardo in hoc opere perficiendo praeſtitit, tamquam adeo gravem & utilem deſcribunt, ut Autorum recentiorum aliqui, praecipue autem Baluzius *in Praef. ad Ant. Auguſt. de Emend. Gratiani* §. 18. atque Strauchius *Amoenit. Jur. Can. Ecl.* 1. *c.* 6. eorum verbis inducti maluerint Olberto potius, quam Burchardo, gloriam compoſiti operis vindicare. Verum, licet ipſe utique non exiguas in hoc opere partes Alberti fuiſſe exiſtimem, non tantas tamen eas merito dicerem, quae Burchardo plane autoris nomen denegare deberent. Autor *Geſtorum Gemblacenſium*, cujus praecipue verbis moventur Baluzius atque Strauchius, licet laudibus Olberti, Abbatis Gemblacenſis, canendis unice ibidem intentus, quippe qui geſta Gemblacenſia ſcribens, pro more ejusmodi Scriptorum, omnia ſuorum geſta maximis elogiis extollit, nihil gravius tamen dicit, quam quod *Olberto dictante*

& magistrante magnum illud canonum volumen centonisaverit Burchardus. Sigebertus vero *de Script. Eccl. c.* 142. ubi & ipse Olberti laudes congerit, Burchardum utique *Olberti magisterio ad hoc provectum* dicit, *ut ejus studio, ore, manu illud magnum canonum volumen ederet;* quod tamen modestius efferre & ad veritatis mensuram redigere videtur *in Chron. ad an.* 1008. dicens, quod *Burchardus magnum illud Canonum volumen ediderit, collaborante sibi in hoc magistro suo Olberto Abbate.* Omnia sane haec verba compositionis & editionis gloriam Burchardo tribuunt. Trithemius vero *l. c.* plane eundem insignis Operis Decretorum autorem laudat, nulla opis ipsi in eo latae mentione facta, antea saltem ipsum Olberti auditorem & discipulum quondam fuisse commemorans. Accedit *Vitae Burchardi* testimonium, Olbertum silentio plane praetereuntis, Burchardum vero tamquam autorem hujus operis impense laudantis. Suffragantur Decretalium Collectores subsequentes, illam Decretorum Collectionem, expresso semper Burchardi, tanquam autoris, nomine allegantes; adeo ut, si horum argumentorum computus bene ineatur, opus illud Decretorum Burchardo jure meritoque vindicetur. Quae vero de opera ab Olberto in erudiendo adjuvandoque Burchardo praestita a veteribus dicuntur, ea recentiorum aliquos, magni etiam nominis viros, in eam forte opinionem deduxerunt, ut, quasi fide illorum, Burchardum Lobiensem monachum fuisse, & tunc quidem Olberto etiam Lobiensi tum monacho praeceptore & magistro usum esse, minus caute assererent. Ita sane Bartholomaeus Fisen in *Floribus Eccles. Leod. p.* 328. scribit, Burchardum, cum Lobii hoc tempore monachus Olbertique auditor esset, *tantam literarum cognitionem attigisse, ut incredibili Christianae reipublicae bono descriptum in viginti libros decretorum*

cretorum volumen luci dederit. Hujus verba allegat ipsisque subscribit Baluzius *in Praef. ad not. in Ant. August. & Grat.* §. 18. Hunc sequitur Gerhardus von Mastricht, qui *in Hist. Jur. Eccles. p.* 280. *n.* 248. Burchardum *primum Lobii monachum & discipulum Olberti, monachi Lobiensis, & postea Abbatis Gemblacensis* disertis verbis appellat. Accedit Espenius *l.* 2. *c.* 2. §. 1. qui, quasi ex fide Trithemii, Burchardum *ex Monacho Lobiensis Monasterii, Ordinis Sti Benedicti, Episcopum Wormatiensem in Germania, Alberti, Gemblacensis Abbatis, apud Lobias quondam auditorem atque discipulum* vocat. Verum Burchardum unquam Lobiensi monasterio adscriptum fuisse, nullus veterum, etiam eorum, qui eum ab Olberto institutum dicunt, asserit. Sigebertus sane tribus illis locis, quae allegavimus, Burchardum ejusque opus, & in horum duobus etiam Olberti opem laudans, nusquam tamen Burchardum Lobiensem monachum & in Lobiensi monasterio ab Olberto institutum fuisse commemorat. Nihil horum omnino Autor *Gestorum Gemblacensium.* Trithemius vero *in Catologo Vir. Illustr.* Burchardum quidem monachum ordinis S. Benedicti & Alberti quondam auditorem & discipulum fuisse scribit, sed de Lobiensi monasterio ne verbulum quidem addit. Autor vero *Vitae B. Burchardi*, qui tamen hunc per omnes vitae epochas presso pede sequitur, eum Lobiensem monachum unquam fuisse alto silentio premit, imo de ipso alia omnia dicit, quod *apud Confluentiam canonice primum nutritus, deinde per loca diversa causa studii directus, postea vero Willigoso Moguntinensis sedis venerabili Archiepiscopo se adjunxerit, illiusque salutari sapientia repletus & secundum suos nobiles mores imbutus, per singulas graduum scansiones ad diaconatus ordinem*

ab

ab Archiepiscopo sublatus & loco cuidam pauperrimo praepositus fuerit; quod *Willigosus* eum *sibi familiarissimum* elegerit & *suae camerae magistrum ac civitatis primatem constitu*erit, a quo tempore ipse, uti & antea, lateri Archiepiscopi perpetuus fere comes adhaesit, quae omnia Lobiensem eum monachum fuisse non obscure negant. Nec ex eo, quod Lobiensis monachi discipulus fuerit, probatur, & ipsum Lobiensem monachum fuisse & in Lobiensi monasterio studiis incubuisse literarum. Rem enim totam satis distincte explicat Autor *Gestorum Gemblacensium* his verbis: *Ea tempestate Burchardus quidam in Wormacensi civitate datus erat Episcopus, vir cum Episcopali honore non indignus, tum pro juvenilis aetatis fervore literarum studiis opportune intentus. Is Baldrico juniori Tungrensium Episcopo fiducialiter mandat (ejus nempe contubernalis & amicus in palatio Regis fuerat) ut sibi aliquem literali scientia praeditum dirigat, cujus ope & doctrina ipse in eruditione Scripturarum proficere valeat. Quis tanto viro mitti dignus esset, diligenter quaeritur, & tandem ad hoc nullus Olberto magis idoneus invenitur, & bona omnium de eo aestimatione ad urbem Vangionum dirigitur: honorifice ab Episcopo susceptus, magnam cum eo familiaritatis gratiam est adeptus. Episcopus nobilis & potens non dedignatur se submittere ad formam discipuli: monachus humilis & peregrinus non timet tanto viro operam exhibere magistri: & revera necessarium illi erat, ut politus esset ad unguem multiplicis doctrinae artificio, cujus laus & aestimatio pendebat a tam sapientis discipuli subtili judicio. Quantum autem vir tantae autoritatis ex Olberti doctrina profecerit ex actibus ejus aestimandus erit, de quo satis constabit, quod illa aetate in Scripturarum eruditione unice claruerit, quod vel in*

hoc

hoc ſatis probari poterit, quod opus ſanctae Eccleſiae nimis utile elaboravit, dum Olberto dictante & magiſtrante magnum illud canonum volumen centoniſavit, & quaſi collectis floribus omniformis generis de prato ſcripturarum coronam pretioſiorem auro & topaſio in edito Eccleſiae collocavit. Ex his omnibus colligimus 1) Burchardum non fuiſſe Monachum Lobienſem, 2) ab Olberto Lobienſi monacho quidem, non tamen in Lobienſi monaſterio, ſed, cum ipſe jam Epiſcopus eſſet, in ſuo Wormatienſi Epiſcopatu eruditum fuiſſe, 3) ipſum ab Olberto quidem adjutum, operis tamen Decretorum autorem eſſe, 4) id ipſum, cum jam Epiſcopus eſſet, conſcripſiſſe; quod ultimum diſertis etiam verbis teſtatur Autor *Vitae B. Burchardi*, qui eum in ſylva, (quam ipſe *Foreſtum ſylvam* nominat, quaeque in privilegio Conradi Regis huic Vitae ſubjuncto *Foreſtus in Forebehe* dicitur) duobus miliaribus a Wormacia diſtante, ubi cellam ſibi extrui curaverat, *poſt Concilia Regiaque colloquia, & poſt curam Synodalem diverſosque mundi ſtrepitus, negociis ſecularibus poſt tergum projectis, totis viribus in obſequio Dei ſtuduiſſe & eodem tempore in Collectario Canonum non modicum laboraſſe* obſervat. Opus ſuum Burchardus libris viginti diſtinxit, quorum quilibet in ſua iterum Capita ſeu Canones diſtinguitur, ita tamen, ut ſingula Capita ſeu Canones ſingularibus ſuis titulis ornentur. v. Gerh. von Maſtricht *Hiſt. Jur. Eccleſ. p.* 282. *n.* 250. Ex quibus autem fontibus omnia petita ſint, ipſe Burchardus nos docere vult in ſyllabo, quem Prologo ſui Operis ſubjecit: *Ex Canonibus, qui Corpus Canonum vocantur. Ex Apoſtolorum Canone. Ex transmarinis Conciliis. Ex Conciliis in Germania, Gallia, Hiſpania celebratis. Ex Romanorum Pontificum Decretis. Ex Evangelicis Apoſtolicisque ſcripturis. Ex*

Veteri

Veteri Testamento. Ex libris Sancti Gregorii. Ex Hieronymo, Augustino, Ambrosio, Benedicto, Basilio Magno, Isidoro. Ex Poenitentiali Romano. Ex Poenitentiali Theodori. Ex Poenitentiali Bedae. Non tamen omnes omnino fontes, ex quibus aliquid in opus suum derivavit Burchardus, ipse indicasse videtur. Ex Capitularibus enim quod multa hauserit Burchardus, eorum autem mentionem nonnisi uno in loco fecerit, sed potius ea, quae inde hausit, aliis fontibus adscripserit, passim notarunt viri docti. Ipsi id observant Correctores Romani. Maximopere autem de hac re queritur Baluzius *in Praef. ad Capitularia* §. 20. *& in notis ad ea passim*; *in Praef. ad Reginonem* §.22. ibique iterum *passim in notis*; nec non *in notis ad Gratianum* pluribus etiam locis, praecipue *p.* 825. *in f.* 826. 837. 839. *& sqq.* 844. v. etiam, quae supra notavimus *ad* §. 42. *nota* (α) *p.* 776. Rationem, qua motus Burchardus Capitularium nullam fere mentionem fecerit, licet ea frequenter in suos usus verterit, hanc fere fuisse suspicatur Espenius *l. c. c.* 2. §. 3. quod *in Germania versatus sit eo tempore, quo Francorum nomen parum ibi gratum* erat, quam jam indicaverat fere Baluzius *in Praef. ad Cap.* §. 20. *& ad Reginonem* §. 22. Ea etiam, quae ad fontes a Burchardo indicatos originarie referri possunt, plerumque ipsum non ex ipsis fontibus hausisse, sed aliis jam Collectionibus, a se tamen non laudatis, inserta in suos usus traxisse passim notatur. Sane hoc ipsi jam exprobravit Antonius Augustinus *de Collect. Canonum c.* 27. Addatur Baluzius *ll. cc.* Strauchius *Amoenitat. Jur. Can. Ecl.* 1. *c.* 6. Gerhard von Mastricht *l. c.* Espenius *l. c.* Boehmerus *Jur. Eccl. L.* 1. *T.* 2. §. 12. Reginonis praecipue opera, ejus tamen nomine non laudato, ita usus est frequenter, ut & errata ipsius imitatus sit, quod praecipue luculentis exemplis ostendunt Baluzius *Praef. ad Regin. l. c.* & Espenius *l. c.* §. 2. Ex Pseudo-

Pseudo-Isidori Epistolis supposititiis multa eum in suos usus transtulisse notant Autores allegati, cujus rei exempla bene multa producunt Blondellus *Pseudo-Isid. Prol. c.* 18. & Gerh. von Mastricht *l. c. p.* 287. *& sqq. num.* 254. Nec tamen ego malam Burchardi fidem cum Baluzio *ll. cc.* accusarem. Omnia sane Veterum de Burchardo testimonia pietatem singularem morumque puritatem ineo impense laudant, & quaecunque ipse posteritatareliquit monumenta, eam etiam non obscuris indiciis loquuntur. Eum adhuc aetatis robore florentem insigni hoc elogio ornat Biographus: *Post primaevum juventutis florem omni bonitate refulsit praeclarus, in justo stabilis, in commisso fidelis, in consilio providus, in prosperis non elatus, in adversis non turbatus, sublimioribus obediens, egenis compatiens, miseris affabilis, misericors subditis, multum largus, moribus honestissimus, atque in omni opere strenuus.* Quanto pietatis studio, cum huic ipsi operi colligendo incumberet, in sylvam secesserit, ex iis, quae supra ex Biographo allegata sunt, verbis abunde constat. Hinc errores, quos in sua Collectione commisit Burchardus, seculi magis infelicitati, quam ipsius fraudi, imputarem, lubens Espenii judicio hac in parte subscripturus, qui *l. c.* §. 1. *in f. &* §. 2. *ab init. Hoc unum dolendum*, inquit, *Burchardum pro seculi sui obscuritate & incuria, nullum pene habuisse scriptorum delectum, sed omnia, quae suo scopo videbat congruere, in unum congessisse; opusque suum multis apocryphis & falsis inscriptionibus implevisse. Ea erat seculi, quo floruit Burchardus, miseria, ut authenticum crederetur fere, quicquid in Canonum, aut aliorum monumentorum Collectionibus inveniebatur. Hinc in more positum erat, non ad ipsos fontes recurrere, sed solas Canonum Collectiones revolvere; & quidquid in iis pro materia,*

materia, quam tractare volebant, opportunum videbant, tanquam authenticum arripiebant: uti recte notavit Antonius Augustinus. Cum Burchardus opus suum in Dioecesis suae tantum usum consarcinaverit, uti ipse in sua ad Brunichonem epistola testatur, adeo ut *si* suae *provinciae limites non exiturum sit, nihil omnino aegre se* laturum dicat, *modo suorum ministrorum manibus teratur*, nec constet, illud unquam vim Legum publicarum sive per Papam sive per Caesarem accepisse, hinc id inter libros Legum Germanicarum universalium computari posse merito negat Conringius *de Or. Jur. Germ. c. 19. p. 193.* alios tamen *sine dubio lecto hoc libro propter auctoritatem eorum, unde haec Burchardus collegit, res Ecclesiasticas secundum hanc normam institu*isse, *adeoque hactenus opus hoc ad Jus Germaniae ejus aevi pertin*ere, non sine ratione existimans. Ea sane autoritate id Sigeberti jam aevo ex eadem ratione gavisum esse ipse *de script. Eccles. c.* 141. non obscure his verbis indicat, de Burchardo dicens, quod is opus suum *testimoniis omnium authenticorum conciliorum & decretis Romanorum Pontificum, & sententiis omnium pene Patrum Catholicorum auctorizaverit*, atque ex hoc *adhuc omnium conciliorum decreta autorizentur.*

§. LI.

Sub Imperatoribus Franconicis leges patriae in usu.

Superest, ut qualis ab Henrici II. Regis ac Imp. obitu ad Lotharium Saxonem usque juris Romani fuerit facies, paucis ostendamus. Leges patrias SAXONVM, ALAMANNORVM, BAIVVARIORVM, etiam sub his constanter viguisse, dubio videtur carere. Leges enim SAXONVM firmasse Conradum Salicum, supra ex Wippone ostendimus.

dimus. (§. XLI.) Ad legem etiam SALICAM (α) in regno Burgundico anno MIX. vivere se profitetur Otho Comes, Arduini, Regis Italiae filius, apud Guichenon. *Biblioth. Sebus. Cent. II. n. 3. p.* 188. Ut jam non dicam Guilielmum Marchionem in alia charta anno MCLVI. profiteri, se vivere lege Salica, quemadmodum ejus conjux, Julita, Leopoldi Austriaci filia se *lege Alamannorum* vivere ait. Ibid. *Cent. I. n. 99. p.* 170. Quae charta, quamvis ad Burgundiam pertineat, satis tamen evincit, illo tempore Austriam *legem Alamannicam* coluisse, & Julitam more istorum temporum, nuptam quoque eam retinuisse*.

* Aliquando tamen feminae nuptae se legibus, quibus mariti vivebant, ultro subjicere non dubitabant. Mathildis Dux, initio vivebat lege Langobardica, at in gratiam mariti, Gottfridi Lotharingici, transierat ad legem Salicam. Franc. Mar. Florentin. *Memor. Mathild. Lib. III. p.* 105, ubi in diplomate Lucensi Episcopo dato ita loquitur: *Quia ego, qui supra* MATILDA, *marchionissa, professa sum ex natione mea LEGEM vivere videor LANTGOBARDORVM: sed nunc modo pro parte suprascripti Gottifredi, qui fuit viro meo, LEGEM vivere videor SALIGAM.*

(α) De aliquo Salicae Legis usu adhuc temporibus Saeculi XII. imo XIII. & quidem inclinantis, superstite vide, quae notavimus *supra* §. 8. n. (γ) *in f. p.* 670.

§. LII.

Quemadmodum vero hoc temporis intervallo nulla amplius fit mentio Capitularium Regum Francorum; ita tanto frequentius no- *Multae etiam leges novae*

 vas

conditae a Conrado Salico. novas leges tulerunt Imperatores & Reges. De Conrado ſane II. Martinus Polonus *in Chronico Cap. XCIV. Hic*, inquit, *multas leges condidit.* Et exſtant quaedam ejus conſtitutiones non modo in *Leg. Langob. III*, 8. 4. ſed & *II. F.* 9. §. *ult. & II. F.* 34. & 40. (quamvis eae ad Italiae Regnum potius, quam ad Germaniam, pertinere videantur) & apud Goldaſt. *Conſt. Imp. Tom. III. p.* 312. Eidem celeberrimam conſtitutionem de expeditione Romana (α) vindicant Schilterus *ad Jus Feud. Alam. VIII*, 11. Schurzfleiſchius *Diſſ. de Conrado Imp. Aug. ejusque dipl. quod de exped. Rom. inſcribitur. Wittenb. MDCCII.* & noviſſime V. C. Ge. Chriſt. Gebauerus *in Adpend. ad Schilt. Inſt. Jur. Feud. Lipſ.* 1728. 8. Attamen ne ſic quidem ſuſpicione omni carere videtur conſtitutio illa, quae tot aliorum virorum doctorum cenſuras, ex quo lucem vidit, experta eſt *. Editiones ejus recenſet laudatus Gebauer. *in Praef. p.* 196. *ſeq.*

* Quum enim omnes, qui illam adhuc vindicare Conrado II. conati ſunt, fateantur, eam ſolius Velſerianae membranae fide niti, in hac autem initium & finem a mala manu eſſe: ecquis fide ſua nos jubebit credere, reliqua omnia integra, ac ſincera eſſe? Qui nobis titulo & ſubſcriptione illuſit, an eum in reliquis bona fide agere voluiſſe credibile eſt?

(α) Videatur ſuperius §. 43.

§. LIII.

Ejusque ſucceſſoribus. Sic & Henrici III. conſtitutionem de veneficiis protulit Goldaſtus *Conſt. Imp. Tom. III. p.* 312.

p. 312. qui *ibidem & Tomo unico p.* 252. etiam Henrici IV. & V. quasdam edidit. Sed quum non ubique satis ἀκριβῶς genuina a falsis distinxerit vir ceteroquin diligentissimus *: de his similibusque jurisprudentiae publicae privataeque monimentis, quae ex Goldasti scriniis prodierunt, paullo amplius videtur deliberandum.

* Dissimulare id non potuit ejus encomiastes Io. Christ. Senckenberg *in vita Goldasti, ejus scriptoribus rerum Alam. praemissa* §. *XL.* ubi: *Justo confidentior*, inquit, *noster erat, si quid verosimile habebat, sua aliis pro veritatibus, immo pro antiquorum sententiis obtrudens. Scatent id genus rebus scripta ejus, nec solus ei* Gretserus *id objecit.* . . . . *Sane nonnullos id ei exprobrantes apud* Jo. Alb. Fabric. *Biblioth. p.* 252. *videas: id ipsum legas in τοῦ πάνυ* Conringii *de Orig. Jur. Germ. Cap. XVIII. p.* 99. *& saepius: nec non in* Wendelini *legibus Salicis inter Opuscula Chifletiana p.* 61. *& alibi.* Hactenus Senckenbergius.

§. LIV.

Juris Romani ne hoc quidem tempore ullam inter Germanos mentionem fieri animadvertimus, quamvis ejus vestigia nobis videamur anxie quaesivisse. Video quidem, in ferali illo certamine, quod inter Gregorium P. P. VII. & Henricum IV. intercessit, aliquando ad jus Romanum esse provocatum, sed ab Italo, Venerico nimirum Vercellensi, in libro *de unitate Eccles. conserv. p.* 16. *edit. Schardii:* at in Germanorum scriptis, inter

An & Juris Romani aliquis usus?

quae Leodiensium *Epistolam apologeticam*, Walrami Numburgensis Episcopi *librum de investitura*, aliaque eorum temporum opuscula a Goldasto in *Apol.* pro Henrico IV. edita evolvi, tale quid reperire me nondum potuisse, fateor.

CAP. III.

DE STATV JVRIS GERMANICI A LOTHARIO IMP. AD TEMPORA, QVIBVS IN GERMANIA ACADEMIAE INSTITVTAE.

§. LV.

A Lotharii III. Imp. temporibus magna juris in Germania commutatio facta est.

Quamvis fabulam, quae circumfertur de jure Romano, jussu Lotharii III. Imp. in foris & academiis recepto *, adeo profligarit Herm. Conringius *de Orig. Jur. German. Cap. XXI. sequ* ut verbum addere pigeat: verissimum tamen est, ex eo tempore aliam paullatim factam esse juris Germanici faciem, & jus Romanum, quod in universa paene Europa adeo invaluerat, ut miraretur orbis, se tam cito factum esse Romanum, etiam in Germania lacertos movere coepisse.

* Semper enim & ante Lotharium usum aliquem juris Romani superfuisse in Italia, pluribus potest testimoniis demonstrari. Nos unico rem conficiemus. Imperio Lotharius potitus est anno MCXXV. mense Septembre ejus anni coronatus a Fridrico Archiep. Coloniensi; Alberic. *in Chron. ad ann.* 1125. res vero Italicas demum ab anno MCXXXII. constituere coepit,

coepit, Chron. Bigaug. *ad ann.* 1133. Codex porro Pandectarum Amalphi repertus fertur anno MCXXXVII. Jam vero anno MXCVII. Umbertus comes Sabaudiae apud Ughell. *Ital. Sacr. Tom. IV. p.* 1458. *vivere se* profitetur LEGE ROMANA (α).

(α) Ad ea, quae hoc & proxime sequentibus §§. dicuntur, illustranda plurimum faciunt, quae superius *L.* I. §§. 409. *& seqq. & ibidem* in notis dicuntur.

§. LVI.

Ab eo tempore in universam fere Europam cultiorem jus Rom. penetravit.

Quum enim ab eo tempore, ut supra ostendimus, juris Justinianei studium Bononiae quam maxime ferveret *, & ex universo cultiore orbe juvenes, tamquam ad mercatum sapientiae civilis, eo confluerent: reduces in suam quique patriam, & summis in toga dignitatibus aucti, tantum juri Romano auctoritatis conciliarunt, ut illo passim tamquam subsidiario uterentur, ipsaque instrumenta sua ad ejus juris regulas anxia diligentia componerent.

* Observavit hoc Conradus Abb. Urspergens. in *Chron. p.* 291. *Eisdem*, inquiens, *temporibus dominus Wernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in iis studuerat, ad petitionem Mathildae comitissae renovavit.* Si ergo non privata, sed publica auctoritate jus professus est Irnerius, id saltim non jussu Lotharii, sed Mathildae auspiciis factum est. Atqui Mathilda jam anno MCXV. decesserat, decem annos ante, quam ad imperium adspirasset Lotharius. Ergo prius floruit Bononiae jurisprudentiae Rom. studium, quam Lotharius imperavit.

§. LVII.

Veluti in Angliam.

Sane Seldenus *in Diss. ad Flet. Cap. VII.* §. 11. *sequ.* praeclare ostendit, eodem tempore, quo Bononiae reflorescere coeperint studia juris, non modo *Codicem Theodosianum*, sed mutilum, una cum *Novellis* Theodosii, Caji *Institutionibus* & Pauli *Sententiis* in Anglia edidisse Guilielmum Malmesburiensem: sed & non multo post regnante Stephano, Theobaldum, primatem, *Justinianeum corpus* eo transvehendum curasse. Joann. Sarisb *in Policrat. VIII, 22.* Id deinde publice ibi cum applausu exposuit Rogerius Vacarius (α), gente Langobardus, coaevus Irnerio, Martino, Bulgaro JCtis, & postea Abbas Beccensis, sed edicto demum regio Stephani, teste eodem Jo. Sarisb. & Rog. Baconio, prohibitus. Nihilominus tamen *Deo faciente*, ut Sarisberiensis verbis utamur, *eo magis virtus legis invaluit, quo eam amplius nitebatur impietas infirmare* *.

* A Stephani Regis temporibus, qui anno MCLIV. decessit, diutissime juris Romani usum in Anglia viguisse, & sub Eduardi demum III. Regis initia, id est, circa annum MCCCXXVII. evanuisse, toto Capite VIII. Dissertationis ad Fletam solide demonstrat Seldenus, *p.* 1093. *Vol. II. Op.* ut dici possit, prius, quam plerasque alias gentes Europaeas, & recepisse jus Romanum Anglos, & eidem nuncium misisse.

(α) De Rogerio Vacario & Juris Justinianei per Angliam restaurati fatis v. *L. I.* §. 416. *n.* (α)

§. LVIII.

§. LVIII.

Paullo post & in Galliam penetravit Romana jurisprudentia. PLACENTINUM (α) in Monte Pessulano jus docuisse, testis est Pancirol. *de Clar. Leg. Interpr. II*, 20. Et hinc jam a saeculo duodecimo haut pauca, in Aquitania saltim & Narbonensi provincia, exstant juris Romani vestigia, quae accurate suo more consectatus est vir doctissimus, M. Ant. Dominicus *de praerog. allod. XX*, 1. Circa ea sane tempora Petrus, Comes Melgoriensis, in charta profitetur: *Si quis autem heredum aut successorum meorum contra hanc donationis & confirmationis auctoritatem insurgere praesumtuose, & obviare, quod absit, attentaverit, non valeat vindicare, quod injuste repetit, & persolvat mulctam, quam SANCTA LEX ROMANA per Theodosium, Arcadium & Honorium promulgata decrevit.* Ubi donatorem in animo habuisse, *l.* 34. *C. Theod. de Episcop. & Cler.* res ipsa docet. Et apud Guil. Briton. *Philippid. II. v.* 45. *sequ.* anno MCLXXXIV. ita inter se, allegatis juris Romani rationibus, contendunt Philippus Rex Franciae & Flandriae Comes *, ut ad *v.* 55. notet Barthius *p.* 91. *Vides juris civilis non ignaros, quod tum per scholas jam regnabat.* In Galliam.

* Sunt sane memorabilia haec utriusque argumenta, quae, quia Guillermus ille non est in omnium manibus, paucis excerpere juvabit. Comes primo urget, patrem sibi castra donasse, quae jam Rex repetat, atque inde

 colligit,

colligit, se in iis jus in re consequutum. Hinc v. 40.

His veris titulis mihi jus adquiritur in re,
Quam repetis.

Deinde addit, se possessorem ne edere quidem titulum teneri, tamdiu rem habiturum, quamdiu Rex illam suam esse, nondum probaverit. §. 4. *Inst. de interd.* Eo pertinent v. 45. *sequ.*

Esto, quod nullum jus sit mihi rebus in istis,
Ut loquar absque meae praejudicio rationis:
POSSIDEO *tamen haec per teque tuumque parentem.*
Jusque mihi defendit in his possessio sola.
Nam possessorem compelli dicere, quo rem
Possideat titulo, nimis incivile videtur.

Praeterea se jam res illas usucepisse, contendit, v. 52. & *sequ.*

Quum res a dominis licite data sit mihi veris.
Sic BONA *nempe* FIDES, TITULUS *sic* IUSTUS *ab omni*
Excusat culpa nostri fundamina juris.

Denique nec id omittit, neminem sine facto & culpa sua dominium amittere debere, v. 55. *sequ.*

Nec tibi jus nescire licet, quo nemo sibi rem,
Juste collatam, sine culpa amittere debet.

Sic & rex comiti ex jure Romano obvertit exceptiones varias e. g. possidere comitem precario: v. 60. *sequ.* se quidem illi diploma dedisse, sed adhuc minorennem: v. 63. *sequ.* Quin enarrata postea ipsius Comitis, rem donatam donatario propter donatoris minorennitatem abjudicantis, sententia, ad partes vocat edictum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM. v. 78. *sequ.*

Vis aliis aliud, aliud tibi dicere juris?
Absit: quam tuleris, legem patiaris, oportet.

Quis sibi audire videatur regem & comitem, ac non potius binos caussidicos, ex jure Romano inter se disceptantes? Ad idem edictum trien-

trienn io ante provocare videmus Matth. Parif. *ad ann.* 1181. *Quod quisque juris in alterum ftatuerit, uti debet eodem.* Adeo jam eo tempore aulae curiaeque perfonabant hujusmodi juris civilis Romani regulis.

(α) De Placentino vide, quae dicta funt *L. I.* §. 415. *n.* (β)

§. LIX.

Ex Gallia facile id jus in Burgundiam, juris Germanici regnum, penetravit. Id quod maxime patet ex Guichenonii *Bibliotheca Sebufiana*, in qua jam hoc faeculo occurrunt diplomata, juris civilis Juftinianei gemmulis diftincta. Quale eft illud *Cent. I. n.* 81. Fridrici I. Imp. anno MCLVII. confcriptum, in quo mentio fit *meri & mixti imperii, conditorum teftamentorum, heredum inftitutorum, dotis conftitutae, legati facti*, & fimilium, quae ex jure Romano effe, nemo non videt. Quin & Hifpanis eodem tempore innotuiffe videntur leges Romanae *, quippe faeculo infequente XIII. iis tam familiares, ut Alphonfus X. Caftiliae Rex, conficiens legum Corpus, quod PARTITAS Hifpani vocant, permulta ex jure Romano defumferit. Arth. Duck. *de ufu & auctor. jur. Rom. II*, 7. In Burgundiam & Hifpaniam.

* Immo multo prius ipfo faeculo XI. fi fides Hifpanis fcriptoribus. Nam de Sanctio IV. Arragonenfium Rege, qui Ramiro I. anno MLXVII. fucceffit, fcribit Mariana *de reb. Hifp. Lib. IX. Cap.* 7. *Sanctium Ramiri fucceforem memorant Gothicas leges abrogaffe, Barcinonis exemplo fcilicet: fanxiffe* CAESAREAS, *& fecundum eas populis jura dari.* Add. Herm. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. III.*

§. LX.

Cur & Germanis adriserit?

Non mirum ergo, si sensim etiam in Germaniam nostram viam sibi munivit (α) jus Romanum, tanto ubique plausu receptum. Nam & in ea legum Doctores & juris periti ad summas in ecclesia, aulis & foris dignitates adspirabant, & Imperatores ac Reges ipsi, a pontificibus Romanis exagitati, favebant jureconsultis, in quibus sibi haut parum praesidii positum existimabant, adversus Pontificum injurias: & ipsa denique consilia Pontificum Rom. jus canonicum obtrudentium regnis ac rebusp. Christianis, non felicius turbari posse videbantur, quam si jura Romana civilia in foris ac gymnasiis dominarentur*.

* Quanti tum fieri coeperint jurisperiti, vel inde patet, quod in Henrici VI. Imp. laudibus poneretur, *quod fuerit dotibus insignitus scientiae liberalis, & floribus eloquentiae redimitus, & eruditus Apostolicis institutis & legibus Imperatoriae majestatis.* Alberic. Monach. *in Chron. ad ann. MCLXXXV.* quodque Bertholdo anno MCLXXIX ad Archiepiscopatum Bremensem evecto, praecipue profuerit *decretorum legumque peritia:* Anonym. *Hist. Episc. Brem. p.* 94. Fridricum porro Imp. sibi quam maxime conciliare studuisse JCtos, satis patet ex illius Imp. oratione apud Radevic. *in vita Friderici I. L. II,* 3. & ex iis, quae de dominio mundi cum Bulgaro & Martino colloquutus est apud Ottonem & Acerbum Moren. *de Reb. Laudens. ad ann. MCLVIII.* apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsvic. T. I. p.* 818. ubi etiam in jura regalia Imperatorem per magistros Bononienses & judices universarum Lombardiae civitatum inquisivisse, legimus.

(α) Pru-

(α) Prudenter sane A. N. dicit, quod Jus Romanum hoc tempore (Sec. XII.) *sensim viam sibi in Germaniam muniverit*, non vero, quod integrum uno actu jam tum a Germanis receptum atque legali per Germaniam autoritate donatum fuerit. Quae enim de Lothario II. Imperatore, Jus Romanum in scholas & fora Germaniae introducente, vulgo jactari solent, ea jam supra *L. I.* §. 413. *n.* (α) *p.* 584. *& sq.* a nobis discussa sunt. Ipsa vero Juris Romani in foris Germaniae receptio his fere mediis & gradibus processisse videtur. Cum Jus Romanum ante medium saeculi XII. in Italia cum magna sui & docentium fama explicari coepisset, atque Germanorum studiosa juventus, rei novitate excitata, certatim in Italiam ad audiendos Juris Antecessores convolasset, illa Juris Romani placitis tandem probe imbuta, reduxque in patriam, ob eruditionis Juridicae, qua nunc pollebat, praestantiam, antea inter Germanorum juvenes plane inauditam, negotiis judicialibus (quod olim juventuti Germanicae negatum fuerat) admota, litibus in foro decidendis, prout ex penuria & ambiguitate Juris patrii opportuna adsciscendi peregrini occasio nascebatur, nunc has, nunc illas Juris Romani regulas sparsim, nec tam sub legis jubentis cogentisque, quam aequitatis & *Rationis scriptae*, suadentis tantum & aliquando convincentis, specie adhibuit, indoctorumque Judicum, quibus tum Germania adhuc ubique utebatur, nequicquam obnitentium conatus facile repressit. Primis hisce Juris Romani studiosis Germanis ex Italia discedentibus cum alii semper atque alii succederent, hi quidem ad patrios lares tandem etiam reversi, officiisque publicis & ipsi admoti, in tribunalibus Germaniæ, Juri peregrino jam satis assuetis, integram nunc Juris Romani compagem liberius sane atque frequentius allegare coeperunt, nondum tamen autoritate legali munitam. Tandem

vero

vero Jus Romanum ab ipsis Imperatoribus, ejus receptioni apprime faventibus, tanquam Jus commune Germaniae agnitum, & hoc nomine in decidendis causis adhibitum & adhiberi praeceptum est; cujus tamen rei publica testimonia, Ludovico Bavaro antiquiora, invenire nobis, quod fatemur, nondum licuit. Vt vero haec omnia clariori luci exponantur, operae pretium est, in causas, quae Juri Romano, in Germaniae fora sensim irrepenti, faciliorem viam aperuerunt, altius inquirere.

Prima earum fuisse videtur ipsa rei novitas, non tantum quod sua virtute animos hominum in sui contemplationem & usum facile rapiat, sed & quod rei judiciariae Germanorum, quae ea tempestate fuerat, mutandae opportunam plane occasionem praebuerit. Laborabat eo tempore Germania penuria Legum. Capitularia Regum & Imperatorum ex gente Francorum jam pridem ex foris Germaniae discesserant. v. *supra L. II.* §. 47. *& ibi notam* (β). Leges antiquae Germanorum post Capitularium e foris discessum, quasi postliminio in liberiorem usum revocatae, vel jam consenuerant, vel saltem hac tempestate consenescere incipiebant, &, quod maxime notandum est, nunquam Legum universalium autoritatem assecutae erant. Rariora sane illarum in monumentis saeculi XII. ultra sui medium progressi vestigia deprehenduntur, facie rerum tam publicarum, quam privatarum in Germania multum omnino jam tum mutata ab ea, quae fuerat, cum Leges illae conderentur. Quid multa? Germanos anno 1175. SINE LEGE *voluntatem* PRO JVRE *statuere* solitos fuisse, & 1187. Pacem Publicam in Conventu Norimbergensi a Friderico I. sancitam atque in literas redactam, Friede-Brief; *literas pacis appellasse*, NEC ALIIS LEGIBVS VTI, *tanquam gentem agrestem & indomitam* Conradus a Lichtenau, Abbas Vrspergensis

gensis disertis verbis testatur. Neque tamen ego omnem Legum antiquarum virtutem jam saeculo XII. plane exaruisse dicerem. Contrarium docent vel ea, quae de Lege Salica diximus v. *supra L. II.* §. 8. *not.* (*y*) *p.* 670. *in f. add. A. N. L. II.* §. 51. Et quae in Specula Saxonicum & Suevicum postea transierunt, Legum antiquarum capita, sane illarum non nullum in Germania usum ad tempora usque, quibus haec specula nata sunt, fuisse loquuntur. Verum, licet non negemus aliquem Legis Salicae usum pluribus gentibus communem his temporibus superfuisse, probe tamen considerandum utique videtur, quod ex iis, quae supra producuntur, exemplis, vix unum ad Germaniam, de qua nos tamen hic unice loquimur, spectet, & quod reliquiae quaedam Legum usu adhuc servatae plenum earundem Legum vigorem in foris non doceant. Quis nescit, & hodie in re maximi momenti ad aliquod Legis Salicae caput provocari solere, cum tamen totam ejus Legis compagem hodierno fori usu gaudere nemo sanus asserat. Ita nec ex eo, quod aliquae Legum antiquarum reliquiae in Speculis Saxonico & Suevico deprehendantur, facile probari poterit, eo, quo hae Collectiones condebantur, tempore adhuc plenum Legum illarum antiquarum usum viguisse, cum illa, quae in Speculis istis occurrunt, Legum illarum capita non tam sub *Legis scriptae*, quam *moris antiqui* specie ad horum Speculorum aetatem pervenerint, & hoc potius, quam illo nomine, iis sine dubio inserta fuerint. Quid quaeso profecissent privatae Juris Saxonici & Suevici Collectiones, si integri Legum scriptarum Codices expressa Legislatoris autoritate muniti in tribunalibus Germaniae promiscue superfuissent. Expertae fere videntur Leges Germanorum antiquae fatum non multum dissimile illi, quod Legibus Regiis Romanorum post Reges exactos incubuit, quarum aliquae reliquiae

in

in illo Legum silentio sub nomine moris antiqui conservatae usum interea in foro obtinuerunt, donec Legibus XII. Tabularum sub eodem nomine insererentur. Hanc Legum penuriam cum minori molestia forsan ferre potuisset Germania, si pristina simplicitate adhuc vixisset. Verum illa, accessione aliarum Gentium aucta, aliarum commerciis mixta, peregrini moris jam tum satis appetens, ab antiqua morum sanctimonia jam non parum defecerat. Internecina, quae nascebantur, Guelphorum Gibellinorumque odia, frequentes in terram sanctam expeditiones, rebus domesticis semper graves, frequentiam litium, & ita majorem judiciorum necessitatem producebant. Accedebat, quod Juris manuarii, quo omnium litium nodi gladio dirimebantur, licentia per Pacis Publicae Constitutiones aliquantum repressa plus negotii, quam antea, Judicibus nunc permitteret. Fortiorem horum incommodorum sensum Germaniae incussit summa Juris patrii, si quod fuit, & arbitrarii, quod fori regimen tum maxime obtinuisse videtur, addiscendi difficultas, scholis Juris per Germaniam nullis, ante erectas ibidem saeculo XIV. Academias, institutis, ita ut non nisi longo rerum usu & experientia ad Juris scientiam, senioribus unice servatam, adscendere datum esset. In tanta igitur negotiorum forensium multitudine, Legumque inopia, cum ne Juris quidem patrii addiscendi copia junioribus fieret, ad peregrini vero Juris scientiam sibi comparandam facilis omnibus in vicinia aditus panderetur, quis non sponte sua crederet, Germanos praecipue juvenes opportunam ad ea perveniendi, quae sibi in patria negata erant, occasionem avide arripuisse, viamque ad Jurisprudentiam & conjungendas mox cum illa, ut sperabant, dignitates togatas sibi nunc ubique patentem propere incessisse, suaeque ita ignorantiae & ignominiae

patria-

patriarumque Legum paupertati studio & exercitio peregrini Juris commode consuluisse.

Altera, quae Romani Juris in Germania progressus vehementer adjuvit, causa quaerenda est in insigni Imperatorum studio, huic Juri, rebus suis augendis apprime idoneo, impense faventium, quos fere omnes a Friderico I. in fovendo pleniusque introducendo Juris Romani usu multum desudasse deprehendimus. Fridericus I. sane acutissimi princeps ingenii, rebusque suis augendis studiose intentus, & altiores omnino spiritus agens, cum insignem ex hujus Juris principiis, pro absoluto Imperio Imperatoribus asserendo fortissime pugnantibus, Jurisconsultorumque consiliis, iidem unice addictis, utilitatem se capturum probe perspiceret, in id operose incubuit, ut non tantum Juri Romano plenum in Italia vigorem restitueret, omniaque ibi ad hujus Juris normam & Jurisconsultorum consilia componeret, sed & Germanorum ingenia ad frequentiorem Juris Romani usum adhibendum omnino inflecteret, aut, uti Ludewigius *Sing. Jur. Publ. Praef.* §. 5. *p.* 36. loquitur, *ut optima allicerentur ingenia ad implendum animos* LEGIBVS ROMANIS, MAJESTATIS CAESAREAE SVSTENTACVLIS. Cujus quidem Ludewigii §. 6. *ibid.* & maxime *Praef. ad Consil. Hallens.* §. 25. *& sqq.* ad ea, quae hic dicuntur, illustranda multum faciunt. Quantas res ope Juris Romani & Jurisconsultorum in Italia gesserit Fridericus I. testatur historia *Curiae generalis*, a Radevico *de Gest. Frid. I. Imp. L. II. c.* 1. *& sqq.* diligentissime conscripta, cui fere in omnibus subscribit Guntherus *Ligur. L. VIII. v.* 380. *& sqq.* Addatur Otto de S. Blasio *Append. c.* 14. & Otho Morena *de Rebus Laudensibus* apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsvic. T.* 1. *p.* 818. Quam curiam generalem Imperator *omnibus Italis Civitatibus*, *&* *primoribus*

apud

apud Roncalias in festo beati Martini (an. 1158.) *indixit*, eo nimirum animo, ut ibi *Leges pacis promulgaret*, *& de justitia regni*, *quae multo jam tempore apud illos obumbrata in desuetudinem abierat*, PERNECESSARIA SAPIENTVM COLLATIONE (Jurisconsultos suos quatuor sibi, ut mox videbimus, devotissimos hoc nomine designans) *dissereret*, *diuque obsoletam elucubraret*. v. Radevic. *ib. L. I. c.* 46. In his comitiis praeter Italiae *Duces*, *Marchiones*, *Comites & Proceres*, *Consules & Civitatum Judices*, nec non plures Italiae Praelatos, v. Radev. *L. II. C.* 1. & 3. aderant etiam Proceres Germaniae plurimi, & quidem ex Ecclesiasticis *Fridericus Archiepiscopus Coloniensis*, *Eberhardus Babenbergensis Episcopus*, *Conradus Eistetensis*, *Daniel Pragensis*, *Gebehardus Herbipolensis*, *Hermannus Verdensis* v. Radev. *L. II. C.* 3. & ex saecularibus non pauci. Licet enim Imperator, antequam haec comitia initium caperent, *magnam partem exercitus cum suis Optimatibus ad propria redire permiserit*, v. Radev. *L. I. C.* 44. tamen si horum, quibus in patriam redire permissum fuit, nomina conferantur cum iis, qui ipsum in Italiam euntem comitati dicuntur a Radev. *L. I. C.* 25. multos adhuc in ejus comitatu superfuisse facile deprehendimus. Antequam Imperator solenni oratione Comitia auspicaretur, de rebus ibi agendis deliberationem cum *Episcopis & paucis admodum Principibus* instituit, cui deliberationi etiam Juris Romani celeberrimos eo tempore Doctores, Bulgarum, Martinum, Jacobum & Hugonem adfuisse docemur ex iis, quae commemorantur ab Othone Morena *de rebus Laudens. p.* 818. Ottone de S. Blasio *Append. c.* 14. & Gunthero *Ligur. L. VIII. v.* 456. *& sqq.* cujus praecipue verba id clarissime docent;

Ergo

Ergo ſacros tantum Patres, JVRISQVE PERITOS
Et de Principibus paucos, quibus ipſe timorem
Norat ineſſe Dei, tacitis Fridericus adaptans
Colloquiis, triduo ſecreta negotia toto
Rimatur, JVRISQVE VICES, LEGVMQVE TENOREM
Conſulit &c.

Licet itaque Radevicus hujus deliberationis, Comitialia negotia praeparantis, mentionem faciens hos Juris Doctores illi adhibitos fuiſſe diſertis quidem verbis non doceat, ex iis tamen, quae ipſe *L. I. c.* 46. *II. c.* 5. dicit, facile omnino colligitur, nihil in illis Comitiis, quod alicujus momenti eſſet, ſine illorum vel opera vel conſilio geſtum fuiſſe. Agebatur autem praecipue in illa deliberatione de tribus capitibus, quae in ipſis Comitiis mox agitanda erant, nempe I. *de antiquis Legibus renovandis novisque promulgandis*, v. Otto de S. Blaſio *c.* 14. quarum illae quidem eo tempore in Italia vix alias, quam Romanas, denotare poterant, hae vero Feudalem alteram, alteram de pace ſervanda, in iisdem Comitiis mox ferendas ſine dubio indigitabant; II. de Pace Publica conſtituenda, ſive, *ut Eccleſiae Dei pacis tranquillitate gaudeant* v. Radev. *L. II. c.* 3. & III. de Jure Imperatoris in Italiam plenius aſſerendo atque Regalibus omnibus Imperatori vindicandis; ſive *ut jus regale decusque Imperii debito provehatur honore* v. Radev. *ib. c.* 3. vel, *quo juris genere Civitates Italicae ſubjacerent Imperio*, v. Otto de S. Blaſio *c.* 14. vel tandem, *ut judicarent ſibi omnia Jura Regalia, quae ratione Imperii in Lombardia ad ipſum ſpectarent, & ſua eſſe deberent*, v. Otto Morena *de Rebus Laud. p.* 818. Conſiliis itaque per triduum integrum ſollicite captis, cum omnia nunc ad deſiderium Imperatoris, ope praecipue Jurisconſultorum,

probe dispofita essent, quarta tandem die Imperator in publicum procedens, oratione ex verbis & mente Legum Romanarum, ab ipsis forsan Jurisconsultis composita, & ad universum coetum per Interpretem habita, animi sui sensa aperuit, eaque aures auditorum sub insigni, quam spirabat, aequitatis specie demulcere, atque, ut moderationem animi sui admirarentur, hoc maxime argumento inducere voluit, quod cum ipse *Legibus solutus* esset, v. Günther. *Ligur. L. VIII. v.* 475. Legibus tamen vivere, (ubi sine dubio ad *L.* 31. *D. de LL. & SCtis, L.* 23. *D. de Legat.* 3. *L.* 4. *Cod. de LL. & Constit. L.* 3. *Cod. de Testam.* digitum intendit) & non tam ad arbitrium, quam ad Legum normam omnia componere secum constituerit. Inde, cum eos, quos consiliis adhibuerat, Leges, quas rogare vel renovare volebat, aliis etiam suasuros, hosque vel rationum pondere victos, vel reverentia erga Principem motos, sua sponte in assensum ruituros esse confideret, tum vero se ex totius coetus consilio Leges & restituturum & laturum esse, promisit, ac, ut de his rebus omnes consilia inirent, imperavit, apud Güntherum *Ligur. L. VIII. v.* 485. ita loquens:

Consulite in medium, quas me vel ferre recentes
Vel senium passas Leges renovare velitis.

Inter singularia autem beneficia, quae a se Italiae jam praestita dicit, maxime refert ea, quae ad promovendum Juris Romani in Italia usum jam ipse molitus esset, inde *Nostis*, inquit, *quod* JVRA CIVILIA *nostris beneficiis in summum provecta, firmata ac moribus utentium approbata satis habent roboris.* De aliis vero Legibus, quas nunc in Comitiis renovare meditabatur, ipsa Justiniani verba in *Prooem. Instit.* §. 5. sua faciens, dicit, id *quod* in iis *antea obtinebat & postea desuetudine inumbratum est, imperiali remedio, ipsorumque* (quod mode-

ste

ſte addit) *providentia neceſſe habere illuminari* v. Radev. *L. II. c.* 3. De Juribus Imperii autem reſtituendis quae meditabatur, ſat clare innuit his verbis: *ſed nec per noſtram deſidiam quenquam ejus gloriam & excellentiam imminuere patiemur.* Cum Imperatoris prudentia atque facundia omnes in admirationem & ſtuporem raperet, eamque omnes immenſis laudibus certatim extollerent, praecipue Archiepiſcopus Mediolanenſis, quem Vbertum nominat Morena, expectationi & voto Imperatoris ex aſſe reſponſurus, eum impenſe laudat, quod de rebus non ex arbitrio, ſed ſecundum Leges, gerendis ſalutaria conſilia iniiſſet; &, ut Imperatoris gratiam eo certius ſibi conciliaret, orationem ſuam ipſis Juris Romani floſculis diligenter exornans ex ejusdem Juris principiis abſolutiſſimum ipſi Imperium in Italiam verbis Vlpiani in *L.* 1. *pr.* & §. 1. *D. de Conſtit. Princ.* & Juſtiniani *Inſtit. de J. N. G. & C.* §. 6. vindicat, Legumque ferendarum omnes partes uni Imperatori aſſerit. *Scias itaque omne jus populi in condendis Legibus tibi conceſſum. Tua voluntas Jus eſt, ſicuti dicitur: quod Principi placuit, Legis habet vigorem, cum populus ei & in eum omne ſuum imperium & poteſtatem conceſſerit. Quodcunque enim Imperator per epiſtolam conſtituerit, vel cognoſcens decreverit, vel edicto praeceperit, legem eſſe conſtat.* Vtque etiam ad Regalia reddenda, de quibus vindicandis Imperatorem jam conſilia iniiſſe ſciebat, animos reliquorum praepararet, rem totam ex regula Juris Romani, adhibitis ipſis Pauli verbis in *L.* 10. *D. de Reg. Jur.* decidit: *Secundum naturam eſt, commoda cujusque rei eum ſequi, quem ſequuntur incommoda.* v. Radev. *L. II. c.* 4. Cum autem nunc de Regalibus definiendis & vindicandis ageretur, quatuor illi Bononienſes Juriſconſulti, accitis, ut invidiam hujus rei ex

parte a se amolirentur, duobus ex quavis Lombardiae Civitate Judicibus, numerum 28. complentibus, v. Otho Morena *l. c. p.* 818. *& sqq.* ipsis etiam Mediolanensibus consentientibus & exemplo praeeuntibus, Imperatori *adjudicarunt Ducatus, Marchias, Comitatus, Consulatus, monetas, telonia, fodrum, vectigalia, portus, pedatica, molendina, piscarias, omnemque utilitatem ex decursu fluminum provenientem, nec de terra tantum, verum etiam de suis propriis capitibus census annui redditionem.* v. Radev. *ib. c.* 5. Quantum ex hac sententia Jurisconsultorum rebus fiscalibus Imperatoris incrementum accesserit, res ipsa docet. *Ex his enim, qui nullo Jure, sed sola praesumptione* (praescriptione) *de Regalibus se intromiserant, XXX. millia talentorum plus minusve reditibus publicis per singulos annos accessere.* v. Radev. *ibid.* Accesserunt & alia Jura, tanquam necessariae absoluti Imperii sequelae, Jus constituendi *in singulis* Italiae *Civitatibus, potestates, Consules, caeterosque magistratus.* v. Radev. *ib. c.* 6. Imo omnem omnium Jurisdictionem omnesque magistratus Principe in Italiam veniente cessare, & ex iis, quae unusquisque haberet, bonis, quicquid usui esse posset exercitui, id praestandum esse Imperatori, jam ad annum 1154. docet Otto Frisingensis *de Gestis Frider. I. Imp. L. II. c.* 12. *p.* 454. *edit. Wechel.* Verba sunt notatu dignissima: *Alia itidem ex antiqua consuetudine* (potius ex Jure Romano) *manasse traditur justitia, ut Principe Italiam intrante, cunctae vacare debeant dignitates & magistratus, ac ad ipsius nutum* SECVNDVM SCITA LEGVM, JVRISQVE PERITORVM JVDICIVM *universa tractari. Tantam etiam judices terrae ei recognoscere dicuntur jurisdictionem, ut ex omnibus, quae terra producere solet, usui necessariis, exceptis vix bubus & seminibus ad excolen-*

colendam terram idoneis, de caeteris, quantum necesse fuerit, militi profuturis, ad Regios usus suppeditare aequum arbitrentur. Inde ad Leges ferendas Imperator accessit, atque una quidem Constitutione, quae *Feudorum L. II. T.* 55. occurrit, omnem Feudi alienationem sine Domini consensu fieri prohibuit, ita ut, cum Lotharius Imperator eam, si post Legem a se latam fieret, nullam declaraverit, ipse Fridericus etiam eas alienationes feudi, quae ante hanc Legem, nunc in his Comitiis promulgatam, factae essent, irritas fecerit, *nulla temporis praescriptione impediente.* Altera vero Constitutione, quam Radevicus *L. II. c.* 7. cum praecedente exhibet, pacem inter omnes suo subjectos imperio servari praecepit. Haec omnia ope & consilio Jurisconsultorum suorum, & autoritate Juris Romani gesta & illis & huic maximum Imperatoris favorem sine dubio conciliarunt. Sed accedebant majora adhuc merita. Imperator suae semper dignitati potestatique tuendae & augendae intentus, omnes Juris Romani sententias, huic fini obtinendo apprime idoneas, in suos usus convertit. Inde quaestionem, *an Imperator sit Dominus mundi*, vel, *an rerum omnium dominium Caesar haberet, quae ejus indulgentia, velut precario Jure a possessoribus tenerentur*, a Jurisconsultis suis agitari praecepit. Hanc Martinus affirmando, forsan *L.* 9. *D. de Lege Rhodia de jactu* auctoritate motus, Bulgarus negando, reliqui nutando excepisse ex testimonio Glossae & Odofredi *ad L.* 3. *Cod. de Quadr. Praescr.* dicuntur a Panzirolo *de Clar. LL. Interpr. L. II. c.* 14. Rem paulo aliter narrat Otho Morena *de Reb. Laud. p.* 818. his verbis: *Post ista cum Dominus Imperator semel equitaret super quodam suo palafreno in medio DD. Bulgari & Martini, exquisivit ab eis: utrum de Jure esset Dominus mundi? &*

dictus Dominus Bulgarus respondit, quod non erat Dominus quantum ad proprietatem; Dominus vero Martinus dixit, quod erat Dominus, & tunc Imperator, cum descendisset de palafreno, super quo sedebat, fecit eum praesentari dicto Martino. Bulgarus autem hoc audiens dixit haec elegantia verba: Amisi equum, qui dixi aequum, quod non fuit aequum. Obiter tantum notare lubet, quod alia, huic fere similis, de Azone & Lothario sub Henrico VI. historia ex auctoritate ipsius Azonis & Odofredi referatur a Panzirolo *de Clar. LL. Interpr. L. II. c.* 25. En verba ipsius: *Semel autem cum* (Imperator) *inter eos* (Azonem & Lotharium) *medius per urbem equo veheretur, ab illis quaesivit: cuinam merum imperium competeret? Tum Azo ad Lotharium conversus annuit, ut prior ille responderet, ibi Lotharius: quandoquidem, inquit, Azo me primum jubet dicere, te solum, Caesar, Jus gladii habere arbitror. Tum Henricus Azonem interpellavit, ut suam sententiam proferret. Et ille etiam provinciarum praesidibus jure animadvertendi potestatem tributam, sed non minus Augustum, velut omnium supremum Principem, eandem autoritatem retinuisse asserit. Ad palatium deducto Caesare cum discessissent, Henricus Azone dimisso, Lothario velut rectius sentienti equum dono misit. Quare Azo Leges de hoc loquentes postea interpretatus & in pristina, verioreque sententia permanens, se aequum quidem dixisse, sed Lotharium equum duxisse querebatur.* Tot & tanta Juris Romani & Jurisconsultorum in se merita Fridericus non intra Italiae fines coërcere, sed ad Germanos etiam propagare consultum duxit. Inde ut hujus doctrinae contagio facilius ad eos serperet, haec omnia sub oculis Procerum Germaniae, quos in comitatu suo habebat, tractari, imo eos etiam consiliis adhiberi,

beri, ut iis eo promptius assuescerent, studuit. Verum his majora etiam ausus aliqua, quae in his Comitiis acta, & ex iisdem, quibus caetera, fontibus hausta erant, duas nimirum Constitutiones in his Comitiis promulgatas, Germanis palam obtrudere conatus est. Vnde in priore quidem Constitutione se ea, quae ibi jubentur, statuere *tam in Italia*, *quam Alemannia* disertis verbis dicit. In posteriore vero non tantum *omnes suo subjectos imperio* salutat, sed & ut *omnes suo subjecti imperio* pacem *hac lege edictali* sancitam observent, severe jubet. Licet enim Constitutiones in Italia latae utique Germanos non obligaverint, nec eas sibi obtrudi Germani facile passi sint, v. *supra L. I.* §. 419. *not. γ. p.* 611. *& sqq.* tamen haec, quae dicta sunt, Imperatoris desideria & conatus, Jurisconsultorum labores etiam Germaniae maximopere commendare studentis, satis clare ostendunt. Nec tamen hi Imperatoris conatus adeo inanes & irriti fuerunt, ut non aliquem etiam inter Germanos effectum produxerint. Sane Germani secum mitius quam cum Italis agi, nec ipsos *Ducatus*, *Marchias*, *Comitatusque* in Germania, uti in Italia factum esse vidimus, Caesari adjudicari gaudentes, in eam tamen opinionem paulatim inducti sunt, ut Regalia sua ab Imperatore in feudum se accipere debere tandem putaverint. Vnde mox in Germania invaluit opinio, frequenter a scriptoribus postea defensa: *Principum Germaniae ipsa territoria illorum quidem esse, verum Regalia Caesaris, quae acceperint, teneantque ab eo, nexu beneficiario.* vid. hac de re Ludewigius *Praef. ad Sing. Jur. Publ.* §. 6. *p.* 42. qui etiam *ibidem p.* 44. *in nota* producit diploma de an. 1329. quo Ludovicus Bavarus Henricum de Reusze Voigtlandiae territorio inaugurans, Regalia ipsi per modum Feudi, imo Regalia & Feuda eodem

ſenſu accepta, his verbis confert: *Vobis contferimus veſtra Jura* REGALIA SEV FEVDA, *quae a nobis & Imperio habere conſueviſtis, ſive ſint bona Feudalia ſeu vaſallatus hominum, judicia & Jurisdictiones, thelonea, monetae, conductus ſtratarum, ferarum venationes, piſcariae, minerae. Quae omnia in Feudum vobis concedimus &c.* Imo alte adeo haec mentibus infixa haeſit opinio, ut & poſt renatam literarum lucem Regalium ſcriptores Sixtinus, Pruckmannus, Bocerus, Finckelthauſius, Arumaeus, Einſiedelius, Carpzovius, aliique plures paſſim eam lectoribus inculcare non dubitaverint.

Cum Fridericus I. omnia, non ad privatum tantum, ſed & ad publicum Italiae ſtatum definiendum facientia ex Jure Juſtinianeo & maxime ultimis Codicis Juſtinianei libris, nec non ex conſuetudinibus & Legibus, quibus tum res Feudales per Italiam regebantur, ope Jurisconſultorum ſuorum, alia omnia pro ea, quae fuit ſaeculi labes, ignorantium unice hauriret, nemo ſane facile mirabitur, quod liberrimam ſibi in Italia regnandi poteſtatem fortiter vindicaverit; quod Jura fiſci omnia ſibi ſoli aſſeruerit; quod Duces, Marchiones, Comites, Capitaneos, Valvaſores, Civitatum Rectores in claſſem magiſtratuum, ſuorumque, uti loquuntur, *Officialium* protinus conjecerit; praecipue cum laxiorem in Italia, quam Germania, regnandi poteſtatem ſuo ſibi jure competere non ignoraverit. Haec vero Jura ſuis rebus augendis adeo idonea ſuisque deſideriis tam blande faventia ipſe ulterius in uſus ſuos converſurus, ut ea Germanis etiam magis familiaria magisque grata redderet, omni ſtudio & arte anniſus eſt. Non alio magis opportuno medio id adſecuturus ſibi videbatur, quam ſi Germanos ad audiendos Juris Romani Profeſſores in Italiam alliceret; ubi eos hujus Juris doctrinae ita profunde immerſum

mersum iri sperabat, ut, quales iis maxime saeculis esse solebant, principiorum semel haustorum tenacissimi acerrimique defensores, & Praeceptorum suorum admiratores plane superstitiosi, huic doctrinae pertinaciter inhaesuri, eamque, in quascunque deferrentur oras, in quibuscunque unquam possent caussis, adhibituri, iisdemque tribunalia, aulas Procerum & curias impleturi viderentur. Inde in Germanicorum praecipue Juris cultorum gratiam celeberrimam illam Constitutionem, quam Authenticam *Habita &c.* appellare solemus, promulgavit, Codicisque Justinianei Titulo: *Ne filius pro patre &c.* ideo inseri jussit, ut illa hoc modo facilius innotesceret, fideliusque custodiretur. Qua quidem Constitutione ipse praecipue Legum Professoribus atque Cultoribus, & his quidem studiorum caussa peregrinantibus impense laudatis, immunitates concedit, iisque singulari & severissima erga omnes violatores sanctione munitis proprium magistratum & judicem constituit. Quo medio ita etiam finem suum assecutus est, ut certatim omnium nationum juvenes, praecipue autem Germani, Germaniaeque vicini in Italiam confluerent, ita ut mox in Patavina Academia Joh. Baptista Pasquatus *Tr. de Archigymnasio Patavino* viginti duas nationes, Landsmannschafften, suis syndicis & tribunis distinctas, earumque primas *Alemannam*, *Boemam*, *Vngaram*, *Polonam* numeraverit. Germanos praesertim singularibus plane in Academia Bononiensi, iisque maximis, gavisos esse privilegiis, Jacobus Middendorpius *de privil. Acad. L. IV. p.* 11. testatur. vid. etiam Brunquel. *Hist. Jur. P. III. membr. II. c.* 10. §. 9. & qui ibi copiose allegantur. Quam, dum in Italia versaretur, Fridericus Juris Justinianei Jurisconsultorumque auctoritati dignitatique augendae & extra Italiam etiam promovendae impendit curam, eam

in Germaniam reversus adeo non deposuit, ut potius Jurisconsultorum copiam lateri suo semper adhaerere voluerit, eorum consiliis & opera, quandocunque occasio daretur, in rebus Germanorum etiam usurus. Luculentum hujus rei exemplum nobis sistit historia litis inter *Volcmarum* & *Rhudolfum* de Archiepiscopatu Trevirensi sub Friderico decertantes agitatae; quorum ille quidem summi Pontificis, hic Imperatoris patrocinio victoriam obtenturus sibi videbatur. *Rhudolfus* autem, dum apud Imperatorem versaretur, a Pontifice Romam, ut *Volcmari* querelis ibi responderet, citatus, ab Imperatore, id aegre quidem ferente, Romam ire jubetur, ne contumaciae nota & poenis obruatur. Imperator tamen, ut Rhudolfum, quantum posset, adjuvaret, Jurisconsultos non quidem e longinquo accitos, nec fortuito sibi casu oblatos, sed e praesentibus secumque, horum ministeriorum obeundorum gratia, versantibus lectos *Rhudolfo* adjunxisse videtur, *mittens secum* DVOS DECRETISTAS, ET DVOS LEGISTAS: *Decretistas quidem, ut pro Rhudolfo esset justitia Canonum, Legistas vero, ut pro parte sua starent jura Legum.* v. Arnold. Lubec. *Chron. Slavorum L. III. c.* 10. §. *6.* Non pauca adhuc in promtu essent, quae Friderici I. summum, Juris Romani Jurisconsultorumque auctoritatem, etiam inter Germanos, promovendi studium docerent, nisi haec, quae dicta sunt, abunde sufficerent.

Qui ipsi successit filius Henricus VI. quanti aestimaverit Jus Romanum non alio magis docemur argumento, quam quod inter ipsius laudes non ultimo loco referatur, quod eruditus fuerit *Legibus Imperatoriae Majestatis.* v. *A. N. hoc* §. *in nota.* Quanto is Jurisconsultos honore prosecutus, quamque frequenter eorum consiliis usus sit, vel solum Azonis exemplum satis probat, qui *Henrico Caesari admodum familiaris, & sae-*

*& saepius de jure ab eo interrogatus omni adulatione posthabita libere, ut sentiebat, respond*isse dicitur a Panzirolo *de Clar. LL. Interpr. L. II. c.* 25. Quibus addi possunt, quae de Azonis & Lotharii familiaribus cum Imperatore sermonibus, hujusque erga Lotharium liberalitate ex eodem Panzirolo paulo superius retulimus. His Juris Justinianei principiis probe imbutus, Jurisconsultorumque consiliis in rebus maximi momenti, & jura imperii laxioris spirantibus, studio potestatis liberioris sibi asserendae, frequenter usus, animum facile appulisse videtur non tantum ad fortius Jus Imperii sibi vindicandum, sed & ad successores ex sua gente, hereditario plane jure, devolvendum. Res ipsa multis antiquorum testimoniis munita constantem adeo omnium consensum meruit, ut, qui ab aliquot saeculis res Imperii illustrarunt scriptores, ab ejus rei fide recedere religioni sibi duxerint, uno omnes ore hos Henrici VI. conatus ad nostra usque tempora transmittentes. Exercitum plane auctorum celeberrimorum, eadem asserentium, producere facile possemus, si res non omnibus notissima esset. Intercessit tamen huic sententiae novissime demum elegantissimus auctor dissertationis hac de re conscriptae & Commentariis novis Academiae Regiae Berolinensis insertae, Illustrissimus Comes Keyserlingius. v. *Histoire de l'Academie Royale des sciences & belles lettres, année* 1748. *à Berlin* 1750. *p.* 465. *& sqq.* ubi magna ingenii sagacitate & singulari eruditionis praestantia totus in eo est, ut sententiam hanc, tantum non omnium calculo firmatam, conquisitis summo studio & non minori acumine argumentis omnino convellat, Meibomium praecipue & Gundlingium reprehendens, quod ille in *Apol. pro Ottone IV. Imp. Rer. Germ. T. III. p.* 115. hic vero *Gundlingian. P.* 17. *art.* 2. §. 20. huic rei asserendae confidentius, quam par esset, insistat.

Licet

Licet ego egregiam plane, quam Illustrissimus Autor in argumento tam gravi praestitit, operam & vim persuadendi felicissimam summo, quod jure optimo meretur, elogio venerer, a me tamen impetrare nondum potui, ut a recepta sententia protinus recederem. Operae pretium erit huic rei, a nostro scopo non plane alienae, paululum immorari. Testimonia veterum, quae sententiam receptam confirmant, haec maxime sunt. Gervasius Tilberiensis *Otiorum Imperial. ad Otton. IV. Imp. Decis. II. c.* 19. *in Leibn. Script. Rer. Brunsv. T. I. p.* 943. de Henrico VI. ita loquitur: *Hic Legem instituit apud Teutones, ut militiae, more Gallorum & Anglorum, successionis Jure devolverentur ad proximiores cognationis gradus; cum antea magis penderent ex principis gratia. Ideoque ad suum refundens commodum, quod aliis impertitus est beneficium, impetravit a subditis, ut* CESSANTE PRISTINA PALATINORVM ELECTIONE, *imperium in ipsius posteritatem, distincta proximiorum successione transiret, & sic* IN IPSO TERMINVS ESSET ELECTIONIS, PRINCIPIVMQVE SVCCESSIVAE DIGNITATIS. Huic proxime jungo Chronicon Halberstadiense *in Leibn. Script. Rer. Brunsv. T. II. p.* 15. quod rem his verbis refert: *Conradus Moguntinus Archiepiscopus cum Principibus Saxoniae conspiraverat adversus Imperatorem Henricum VI. quia idem petierat ab eisdem,* VT SVCCESSIO IMPERII AD HEREDES SVOS *transiret. Erat tum Episcopus Halverstadensis electus Gardolfus, cujus ordinatio hanc ob causam est aliquandiu dilata, sed idem Gardolfus nuncium, qui conspirationis litteras inter Principes tulit, cum iisdem litteris captivavit. Quibus Imperatori ostensis, ipse, sicut vir sapiens & discretus, petitionem Principibus porrectam relaxavit.* Addo Innocentium III. *Registr. super negotio Imperii Epist.* 29. *Epistolar. T. I. p.* 697. de Friderico II.

verba

verba facientem, cujus electionem dicit primo intuitu videri validam, cum juramento sit confirmata, quod, licet metu extortum sit, tamen non statim infringi possit. His addit: *Praeterea etsi a principio sic fuerit extortum, postmodum tamen pater ejus intelligens, se perperam processisse, juramentum relaxavit Principibus, & literas super ipsius electione remisit; qui postmodum puerum ipsum, patre absente, sponte ac concorditer elegerunt, fidelitatem ei pene penitus omnes & quidam hominium exhibentes.* Haec sunt, quae ex antiquioribus scriptoribus, ad ipsa Henrici VI. tempora accedentibus, produci possunt, hujus rei, de qua agimus, testimonia. His nunc subjicimus alia, ab illa Henrici VI. aetate aliquot saeculis remota, quorum primum est ex Magno Chronico Belgico, ad Saec. XV. referendo, *inter Pistorii Scriptores VI. seu Rer. Germ. T. III.* ubi Auctor Chronici *p.* 224. verbis cujusdam Johannis Monachi ibidem relatis dicit: Henricus VI. *ordinavit, ut amplius* ELECTIO NON FIERET, *sed* PER *solam sanguinis* SVCCESSIONEM IMPERIVM CONFERRETVR, *ita ut, qui propinquior Imperatori esset,* HEREDITARIE FIERET IMPERATOR. Quod ut a Friderico filio initium caperet, tres conditiones, quae Principes ad id, quod optabat, inducerent, Henricus adjecisse dicitur, nempe 1) *Regnum Siciliae & Calabriae, & Ducatum Apuliae, & Principatum Capuae, quae filius ejus ab avis haeres acceperat, Romano Imperio univit* &c 2) *Ordinavit, ut mulieres, masculis deficientibus, succederent in haereditatem;* & tandem 3) *ne Imperator mortuas manus Ecclesiasticarum personarum ultra expostularet.* Addit, quod maximopere notandum, quod huic Constitutioni Curia Romana assensum praebuerit. Secundum est Gobelini Personae, ejusdem Saec. XV. scriptoris *in Cosmodr. aet. VI. c.* 61. *apud Meibom. Rer. Germ.*

T. I.

T. I. p. 275. cujus haec verba ſunt: *Hic Henricus Imperator concordavit cum Principibus Regni, quod liberi ſui poſt eum* HAEREDITARIO JVRE *Regnum obtinerent: ſed contradictum eſt a Principibus Saxoniae. Quare ipſe Imperator Principes illos a promiſſo abſolvit, & juramenta ea occaſione praeſtita relaxavit.* Tertium eſt Chronici Monaſterii Reinersbrunnenſis, Caroli IV. vel Sigismundi Impp. aetate conſcripti, cujus verba a Goettingenſibus eruditis, qui *Delineationem nuperrimi ſtatus eruditionis* ediderunt, ejus *P. II.* primum vulgata ipſe Illuſtriſſimus Auctor Diſſertationis antea allegatae producit §. 25. iisque ſententiam vulgarem de Henrici VI. conatibus omnino adſtrui ſincere fatetur §. 26. Auctor enim hujus Chronici totum hujus negotii, ab Henrico VI. tentati nexum diligenter exponens dicit: „quod Imperator in Comitiis Moguntinis „voluerit Principibus expeditioni ſanctae ſe accin„gentibus jus dare, ut, quibus filii ex juſtis nu„ptiis non eſſent, ii poſſent hereditatem omnem „relinquere filiabus, aut heredi cuique ſui ſangui„nis proximo. Quod pauci, qui iis Comitiis ad„fuerint, Imperatori promiſerint, ſe fidem ipſius „poſteris ſervaturos, ut JVRE HEREDITARIO „ipſi in Imperio ſuccederent. Quod metu carce„ris aliorumque malorum ad hoc inducti fidem „dederint, ſe in Comitiis Herbipoli proxime con„gregandis eo adniſuros eſſe, ut reliquos Proce„res ad conſenſum huic negotio dandum indu„cant. Quod in his alii metu majoris mali, alii „vi adacti conſenſerint, multi vero conſenſum „negaverint. Quod poſtea Imperator in Italiam „negotiorum cauſa vocatus inde Burchardum Bur„gravium Querfurtenſem ad hoc negotium Prin„cipibus commendandum miſerit, datis ipſi lite„ris, quibus ipſe ſucceſſionem ad Imperium ſuae „genti hereditariam, Conſtitutione Imperii perpe„tua decernendam, petierit. Quod odio horum

„cona-

„conatuum Principes multum a ſtudio ſuo erga „Imperatorem remiſerint. Quod poſtea Impe„rator tot impedimentis, quae Principes huic „negotio objecerint, motus, conſiliumque ſu„um animo premens, & illud temporibus ma„gis opportunis ſervaturus, juri ſuo ſibi jam „ab aliquibus conceſſo renunciaverit, & ita „Principes ad ſua erga Imperatorem ſtudia re„vocati in Comitiis Francofurtanis filium ipſius „Conſtantinum (Fridericum) ejus in Imperio „ſucceſſorem ſua ſponte elegerint, atque ita „diſſidium, quod Imperatorem & Principes eo „usque diviſerit, feliciſſimo eventu compoſi„tum fuerit.„ His teſtimoniis nititur aſſertio vulgaris, quod Henricus VI. Imperium ex Electivo ſucceſſivum reddere voluerit. Quae his opponit Illuſtriſſimus Auctor *Diſſert. alleg.* ad ſequentia fere capita reduci poſſunt, quorum ſingulis ea, quae nobis in ſeria rationum, quibus nova ſententia fulcitur, meditatione contra eas ſubnata ſunt, dubia, non alio quam veritatis eruendae ſtudio ducti, modeſte jungemus. I. urget, quod pleraque teſtimonia ſint adeo ab Henrici VI. temporibus remota, ut parum fidei mereantur. In hanc claſſem conjicit Chronica Belgicum & Reinersbrunnenſe atque Gobelinum Perſonam. Liceat his regerere, quod ſcriptores recentiores, ſi cum antiquioribus conſentiant, fidem facile, ſi non ex ſua, ſaltem ex horum autoritate, conſequantur. Cum itaque hi conatus Henrici non ab his tantum recentioribus, ſed & a ſcriptoribus illi aetati vel paribus vel proximis commemorentur, non licebit ſcriptorum utriusque generis in negotio principali conſenſum facile contemnere. Potuerunt ſcriptoribus Sec. XIV. & XV. cognita eſſe plura antiquioris aevi monumenta, vel injuria temporum interea extincta, vel adhuc in tenebris latentia, quae forſan melior aliquando dies in lucem

lucem ex iis protractura est, ex quibus, quae ipsi hauserunt, non facile sine aliqua antiquitatis veneratione ad nos transmittuntur. Provocat sane Chronicon Belgicum ad quendam Johannem Monachum, testem antiquiorem, ejusque plane verba exhibet. Hic, si nobis ignotus est, ideo tamen pro conficto haberi non debet. Forsan jam periit, forsan aliquando, cum minus speratur, proditurus est. Quis probabit, quod Saeculi XII. Scriptor Johannes, nec is, cujus aliqua a d'Acherio servari ipse fatetur Illustrissimus Auctor, nec alter, quem Muratorius exhibet, plura, quam quae exstant, scripserit, hodie ignota, in iisque hujus rei mentionem fecerit. Quicquid horum sit, scriptor, cujus ipsa verba ante aliquot saecula tanquam satis nota exhibentur, eo solo argumento, quod nobis nunc ignotus sit, non probatur, omnibus & olim ignotus fuisse, imo nunquam inter vivos extitisse. II. objicit silentium celeberrimorum ejus aetatis vel proximae scriptorum, v. g. Conradi Vrspergensis, Arnoldi Lubecensis, Ottonis de S. Blasio &c. Respondemus, quod, ex regula ab Illustrissimo Auctore ipso §. 14. agnita, silentium aliquorum auctorum fidem facti, ab aliis asserti, non infringat, sed ad hunc effectum universale omnium ejusdem vel proximi temporis auctorum silentium requiratur. Cum autem haec assertio, quam nos defendimus, auctoritate plurium ejus aetatis scriptorum nitatur, silentium caeterorum ipsi non nocebit. Si omnia facta omnium auctorum, eadem aetate viventium, narratione asserenda essent, ingens factorum numerus, de quibus nemo amplius dubitat, fide historica cariturus esset. Nec mirum hoc, de quo agimus, negotium non ab omnibus commemorari. Cum illud ad effectum deductum non fuerit, sed intra inanes Imperatoris & aliquorum Principum conatus substiterit, facile utique potuit aliquorum

scienti-

ſcientiam & curam effugere; immo multi, quibus non vacat omnia conſilia, quantumvis irrita, referre, ſed ea, quae in ipſis rerum obtinent argumentis, tantum commemorare ſatius videtur, potuerunt id, quamvis ſibi non ignotum, prorſus negligere. Quidam etiam hoc negotium prudenti ſilentio & oblivioni involvere forſan maluerunt, quam ejus exemplo alios, quibus opportunior arrideret occaſio, ad idem audendum excitare. III. Illorum praecipue ſilentium allegatur, qui rem ita geſtam nec ignorare, nec eam, in negotio affini verſantes, quod commemoratione illius multum adjuvaretur, ſupina plane negligentia obliviſci poterant. Unde Innocentius III. *Regiſt. ſuper negotio Imperii Epiſt.* 29. *T. I. p.* 698. oſtenſurus, *quod non expediat* Fridericum II. *Imperium obtinere*, rationemque hujus excluſionis allegans, *quod per hoc regnum Siciliæ uniretur Imperio* &c. non ſolum metum uniendae Siciliae objecturus, ſed ab Henrico VI. Siciliam eo fine, ut Friderico filio ſuo hereditarium acquireret Imperium, antea jam unitam, majori argumentorum pondere, allegaturus fuiſſet, ſi revera Henricus id, quod dicitur, unquam auſus eſſet. Sic idem *Epiſt.* 21. *p.* 695. quae contra Philippi electionem ab aliis allegabantur, commemorans, & *Epiſt.* 29. *p.* 699. ea, quibus ipſe illam impugnabat, exponens non tantum ipſi objecturus fuiſſet: *quod, ſi, prout olim patri* (Friderico I.) *filius* (Henricus VI.) *ſic nunc immediate ſuccederet frater* (Philippus) *fratri* (Henrico VI.), *videretur Imperium ei non ex electione conferri, ſed ex ſucceſſione deberi, & ſic efficeretur hereditarium, quod deberet eſſe gratuitum* &c. nec metum tantum formae Imperii, ſi electio ita ſaepius in eadem gente repeteretur, aliquando mutandae, ſed ipſam potius mutationem, jam olim ab Henrico decretam, tanquam fortius periculi, quod allegabatur, argumentum,

Ggg in

in memoriam revocaturus fuiſſet, ſi, quae de Henrici conatibus dicuntur, veritate niterentur. Sic Auctor *Geſtorum Innocentii III.* §. 19. partibus Henrici VI. & Hohenſtauffiorum parum favens, non tantum Henrico exprobraturus fuiſſet, quod *effecerit apud Principes, ut filium ſuum Federicum, infantem nondum duorum annorum, necdum etiam baptizatum, in Regem Romanorum eligerent* &c. ſed potius ipſi vitio verſurus fuiſſet, quod ſuis artibus eligendi jus Principibus extorquere, & ſuam gentem Germaniae, jure hereditario imperaturam, obtrudere conatus fuerit, ſi modo haec veritatis umbram habuiſſent. Sic, ſi unquam hujus rei veſtigia extitiſſent, Archiepiſcopus Colonienſis *in Regiſt. Innoc. III. de negotio Imp. Epiſt.* 9. & Principes ac Barones Alamanniae Clerici & Laici *ibid. Epiſt.* 10. *p.* 689. Ottonem IV. laudantes, quod juribus ſpolii renunciaverit, Henrici VI. etiam, hac renunciatione hereditarium olim Imperium ſuae genti inferentis, mentionem omnino facturi fuiſſent. Fatemur ultro gravia plane videri deducta ex hoc ſilentio argumenta. Verum, ſi res propius conſideretur, rationem hujus ſilentii facillima conjectura aſſequemur. Translationem Imperii hereditariam in totam Henrici VI. gentem, ſub conditione Siciliae &c. cum Imperio perpetuo nexu uniendae, ab Henrico VI. & aliquot Principibus Germaniae decretam, ſuo aſſenſu approbavit Curia Romana, teſte Johanne Monacho, cujus verba exhibet M. Chronicon Belgicum. Nunc eadem non ſucceſſionem, ſed tantum electionem, aliquoties in eadem gente repetitam, impugnat ideo, quod illa imaginem Imperii hereditarii habitura & forſan aliquando uniendae cum Imperio Siciliae occaſionem ſuggeſtura ſit. An igitur Curia Romana, cum hanc electionem ex his rationibus impugnaret, potuit memoriam renovare facti, idque plane in argumentum ſuae impugna-

impugnationis trahere, quod ſimul in memoriam revocaret juris hereditarii introductionem & unionem Siciliae cum Imperio a Curia Romana jam olim approbatam? Prudenter itaque Innocentius III. ejusque Geſtorum Auctor, cum electionem impugnat, facti, ſuae nunc cauſae parum faventis, memoriam ſupprimit. Tunc vero demum ejus mentionem, brevi ſermone, ne diutius, quam vellet, in ejus meditatione lectores haereant, facit *Epiſt.* 29. *p.* 697. *in f.* cum expediret inculcare, quod Henricus VI. intellexerit, *ſe perperam proceſſiſſe*, atque ita juri ſuo renunciaverit, & libertatem eligendi Principibus reſtituerit. Quod ad Archiepiſcopum Colonienſem & Principes Germaniae, Ottonis IV. electionem defendentes, attinet, illi vero negotii ab Henrico VI. celebrati mentionem facere commode non poterant, cum ejus commemoratio ad cauſam Ottonis nec deprimendam, nec adjuvandam, aliquid conferre potuerit. IV. Opponit Auctorum de negotio Henrici VI. loquentium in cauſis & conditionibus ejus definiendis diſſenſum. Huic tamen argumento facile reſpondemus, quod Auctorum in rebus, quae negotio principali accedunt, diſſenſus negotii ipſius fidei nihil detrahat, dummodo in ipſo negotio principali recenſendo ſecum, uti in hac cauſa contigiſſe teſtimonia allegata docent, conſentiant. Cauſae verae & praecipuae ſaepe ab auctoribus negotii non exprimuntur, acceſſoriae plerumque tantum allegantur, illae conjecturis aliorum ſaepe ſupplentur, non raro etiam ex ingenio confinguntur. Conditiones negotii, quod effectu, uti hoc Henrici negotium, caruit, ſaepius ignorantur, nonnunquam etiam cum variae ſint, huic una, alteri alia innoteſcit, adeoque diverſa illarum allegatio pro diſſenſu vero haberi nequit. V. Ipſas negotii ab Henrico geſti conditiones, prout illae a ſcriptoribus, vulgari ſen-

tentiae faventibus, referuntur, aliquando secum invicem, imo & cum aliis ejus temporis testimoniis pugnare, adeoque suspectas, imo falsas esse, arbitratur. Ita 1.) cum Johannes Monachus verbis a Chronico Magno Belgico relatis dicat, quod Henricus VI. *ordinaverit, ut amplius electio non fieret, sed per solam sanguinis successionem Imperium conferretur* &c. id quidem Illustrissimus Auctor omnino contrarium esse asserit iis, quae ab aliis scriptoribus ad Henrici VI. tempora accedentibus dicuntur, quod nempe is operam tantum dederit, ut Principes filium suum Fridericum se vivente sibi successorem in Imperio eligerent. Verum salva res est. Duo fuerunt negotia & rei natura & temporis intervallo a se invicem separata. Henricus VI. Imperium suae genti hereditarium acquirere conatus est, consensumque Principum certis conditionibus obtinuit. Hoc Gervasius Tilberiensis, Chronicon Halberstadiense, Innocentius III. Johannes Monachus referente Magno Chronico Belgico, Gobelinus Persona, Chronicon Reinersbrunnense asserunt. Cum tamen Principes non pauci his conatibus resisterent & graves turbas excitarent, Imperator juri suo, per Principum consensum quaesito, renunciavit, Principesque, qui consenserunt, ab obligatione sua liberavit. Hoc Chronicon Halberstadiense, Innocentius III. Gobelinus Persona, Chronicon Reinersbrunnense disertis verbis docent, reliqui non negant; sed tantum, tanquam a suo instituto alienum, omittunt. Inde Imperator operam tamen dedit, ut Principes filium suum, se superstite, successorem Imperii libera electione designarent, quod etiam obtinuit. Hoc Innocentius III. & Chronicon Reinersbrunnense testantur, & cum iis multi saeculorum XII. & XIII. Scriptores, prius negotium, tanquam irritum & effectu omni destitutum, aut suis, quas tunc

agebant,

agebant, rebus non ſatis opportunum, ſilentio praetereuntes, non tamen negantes, cum, ut Philoſophorum ſermone utamur, *unius poſitio non ſit alterius negatio* 2) Cum Johannes Monachus & ex eo Magnum Chronicon Belgicum dicat, quod Henricus VI. *Regnum Siciliae & Calabriae, & Ducatum Apuliae & Principatum Capuae, quae filius ejus ab avis haeres acceperat, Romano Imperio univerit, ut perpetuo terrarum iſtarum unus Dominus eſſet*, id cum iis, quae in ipſis rerum argumentis poſtea obtinuerunt, pugnare aſſerit Illuſtriſſimus Auctor, cum nulla hujus rei veſtigia ſequentibus temporibus inveniantur, nec Innocentius III. *Regiſt. p.* 698. ejus rei mentionem ullam faciat. Ad id vero, quod ex ſilentio Innocentii III. eo in loco deducitur, argumentum jam ſupra reſpondimus. Quod vero nulla ejus rei ſuperſint veſtigia, rationem habet ſatis manifeſtam, nempe quod totum illud negotium in caſſum abierit, & ab ipſo Imperatore irritum redditum fuerit. Cadente itaque toto negotio, conditiones illi appoſitae neceſſario etiam conciderunt, nullumque ſui veſtigium reliquerunt. Cum Henricus VI. in eam Siciliae cum Imperio uniendae conditionem conſenſerit, eum tantum in finem, ut hereditaria gentis ſuae in Imperium ſucceſſio *a filio ſuo Friderico ſumeret exordium, & ut perpetuo terrarum iſtarum* (id eſt, Imperii & Siciliae &c.) *unus Dominus eſſet*, facile patet, quod corruente hereditaria gentis Henricianae in Imperium ſucceſſione etiam unio Siciliae &c. cum Imperio ſimul corruere, & nulla poſtea hujus unionis veſtigia inveniri debuerint. Quis crederet, Henricum VI. quamvis votis ſuis, hereditariae ſucceſſionis ſuae genti acquirendae, exciderit, conditionem tamen ſuae genti, poſt reſtitutam Principibus eligendi Imperatoris poteſtatem, maximo oneri futuram nihilominus ſupereſſe paſſum eſſe, quippe qua ſu-

perſtite, ſi aliquando ſuffragia in Principem, qui non ex gente Henrici eſſet, conſpirarent, gens Henriciana maxima & pulcherrima patrimonii ſui parte mulctaretur. Ipſa igitur conventionis natura utique non patiebatur, ut toto negotio evaneſcente conditiones tamen, ejus tantum obtinendi gratia additae, conſervarentur. 3.) Cum inter conditiones conventionis cum Principibus initae etiam referatur, *ne Imperator mortuas manus Eccleſiaſticarum perſonarum ultra expoſtularet*, id quidem aperte contrarium eſſe iis arbitratur Illuſtriſſimus Auctor, quae Archiepiſcopus Colonienſis *in Regiſt. Innoc. III. de neg. Imp. Epiſt.* 9. *p.* 689. dicit, quod Otto IV. ſibi *aliisque Epiſcopis pravam illam conſuetudinem aliorum Imperatorum, qui decedentibus Epiſcopis & Abbatibus Principibus in mobilibus rebus ſeſeque moventibus ſuccedebant*, LIBERALITER *remiſerit*; & quae Principes & Barones Alamanniae, Clerici & Laici, *Epiſt.* 10. *ib.* repetunt, quod Otto IV. *pravam illam conſuetudinem, quam* IMPERATORES *anteceſſores ſui in occupandis rebus mobilibus vel ſeſe moventibus decedentium Epiſcoporum vel Abbatum Principum* HVCVSQVE SERVAVERANT, *penitus extirpans, Eccleſiaſticos Principes ab hac indebita vexatione* REGALI BENEVOLENTIA *liberos dimiſerit & decedentium bona ſuis ſucceſſoribus ſervanda* LIBERALITER *ſtatuerit*. Quomodo Otto IV. primus conſuetudinem ab Imperatoribus, ſuis anteceſſoribus, *hucusque* ſervatam ſuſtuliſſe dici, quomodo id ipſi in *liberalitatis* & *Regalis benevolentiae* laudem computari potuiſſet, ſi Henricus VI. illi juri jam renunciaſſet. Verum ad hoc caput idem, quod ad proxime praecedens, reſpondemus; quod conventione, quam Henricus VI. cum Principibus inierat, reſciſſa & omnino collapſa, cum reliquis conditionibus, illi inhaerentibus, etiam haec renunciatio manus mortuae vel ſpolii corruerit, ſuoque jure Imperator poſtea iterum uſus,

atque

atque ita ea consuetudo ad Ottonem usque conservata fuerit, isque adeo primus eam cum effectu abrogasse merito dici potuerit. Tandem 4.) etiam hoc cum aliis eorum temporum monumentis pugnare Illustrissimus Auctor contendit, quod Johannes Monachus & Gervasius Tiberiensis de Henrico VI. dicunt, ipsum ordinasse, *ut mulieres, masculis deficientibus, succederent in hereditatem*, aut, *ut militiae more Gallorum & Anglorum successionis jure devolverentur ad proximiores cognationis gradus*, cum id jam antea obtinuisse luculentis, quae §. 21. & 22. producuntur, testimoniis probetur, adeoque tanquam novum, & ad captandam Principum benevolentiam & eliciendum ipsorum de hereditaria Imperii successione consensum efficax & satis idoneum argumentum allegari non possit. Probe autem hic observari velim, quod ea, quae allegantur, testimonia vel singulare tantum privilegium, a communi regula exemtum, & ad alios non extendendum, exhibeant, cujusmodi illud est, quod ex Continuatore Reginonis producitur de Utone Comite, beneficio Ottonis M. suas res inter filios dividente; vel, si etiam ex jure communi proficiscuntur, eo tamen non progrediantur, quo usque haec Henrici VI. Constitutio, si eventum obtinuisset, successionem in Feuda Imperii extensura fuisset, nempe *ut mulieres, masculis deficientibus, succederent*, aut, ut Gervasius loquitur, *militiae more Gallorum & Anglorum devolverentur*: adeo, ut inter eruditos hodieque tantum quaeratur: an feuda Imperii foeminea reddere, an vero, quod alii malunt, plane in allodia convertere voluerit Henricus VI. v. Struv. *ad Chron. Magn. Belg. l. c. in Pistorii Script. VI. vel Rerum Germ. T. III. p.* 224. *not. a.* Hinc novum utique est hoc Henrici consilium & ad finem, quem sibi proposuit, nempe jus hereditariae successionis in Imperium suae

genti asserendum, apprime idoneum. Denique VI. Illustrissimus Auctor ostendere vult, quod testimoniorum, quae pro sententia vulgari produci solent, aliqua quidem nihil, quod ipsi faveat, aliqua vero nonnihil, quod ipsi noceat, loquantur, utriusque vero generis testimonia in sensum plane innoxium sponte sua inclinent. Ita, cum Chronici Halberstadiensis verba Electionis in Germania abolitae mentionem non faciant, & vocabulum *heredes*, quod ibidem occurrit, ad suspicionem abolitae Electionis suggerendam solum non sufficiat, & non raro, sensu non tam juridico, quam vulgari, liberos, imo quoscunque proximo sanguinis gradu alicui junctos denotet, hinc non aliam hujus Chronici mentem esse arbitratur, quam quod Henricus VI. id, quod multos antecessorum suorum prospero successu ausos esse scivisset, & ipse tentaverit, Principes Imperii inducturus, ut vel se adhuc superstite filium, quem haberet vel habiturus esset, vel proximum, qui ipsi tum futurus esset, consanguineum, sibi successorem in Imperio, libera tamen electione, designarent, vel saltem fidem suam nunc adstringerent, se eundem, cum sedes Imperatoria vacatura esset, Imperatorem electuros esse. Ita porro asserit, nec ex verbis Innocentii III. *Reg. Ep.* 29. *p.* 698. nec Gestorum Innocentii III. *c.* 19. Friderici II. electionem impugnantibus, nec ex verbis Innocentii III. *ibid. Ep.* 21. *p.* 695. & *Ep.* 29. *p.* 699. electionem Philippi dissuadentibus, quicquam, quod receptam, de jure Imperii hereditario Henrici VI. familiae acquisito, opinionem fulciat, erui posse; ex verbis vero Innocentii III. *Ep.* 29. *p.* 697. plane contrarium illucescere contendit, cum juramentum, quod ibi Henricus *Principibus relaxasse* dicitur, Friderici electionem tantum spectasse, ipseque Henricus disertis verbis *literas super ipsius* (Friderici) ELECTIONE

remisisse

remisisse dicatur, adeo ut, quem & Chronico Halberstadiensi adscripserat, eum & horum, quae ultimo loco allegavimus, Innocentii III. verborum verum omnino sensum esse, Illustrissimus Auctor serio affirmet. Nos quidem lubentes concedimus, Innocentii III. *p.* 695. 698. 699. & Gestorum Innocentii *c.* 19. verba nihil, quod vulgarem de introducto jure hereditario Imperii sententiam muniat, exhibere; unde & rationem, cur nulla in his locis juris hereditarii introducti mentio fiat, paulo superius indicavimus, eaque inter testimonia pro asserenda vulgari opinione producta studiose omisimus. Nec vocabulo *heredes*, cujus significationem quandoque laxiorem esse ipsi agnoscimus, operose inhaerebimus. Quod tamen ea sit vera Chronici Halberstadiensis & Innocentii *p.* 697. sententia, quam modo ipsis adscribi diximus, id quidem nobis persuadere nondum possumus. Quod ad Chronicon Halberstadiense attinet, illud sane, cum Henricum VI. a Principibus petiisse dicat, *ut* SVCCESSIO IMPERII *ad heredes suos transiret*, aliquid fortius innuere videtur, quam solum suffragiorum in Friderico ELIGENDO consensum, praecipue, si haec verba cum aliis eorum temporum testimoniis conferantur. Si quis ea comparet cum verbis Gervasii Tilberiensis de Henrico VI. dicentis: *impetravit a subditis, ut* CESSANTE *pristina Palatinorum* ELECTIONE, IMPERIVM *in ipsius posteritatem, distincta proximiorum* SVCCESSIONE TRANSIRET, *& sic in ipso terminus esset electionis, principiumque successivae dignitatis*, haec illis commentarii loco esse existimabit, de vero illorum sensu non amplius haesitaturus. Accedit, quod Chronicon Halberstadiense sollicite observet, quod *Conradus Archiepiscopus Moguntinus conspiraverit cum Principibus Saxoniae contra Imperatorem Henricum VI.* propter id, *quod ipse petierat ab*

eisdem. Si non aliud petiisset ab eisdem, quam ut suffragiis suis Fridericum *eligerent*, mirum sane videretur, eos ideo contra ipsum conspirasse, & ita pertinaciter huic conspirationi promovendae incubuisse, ut literis & nunciis missis etiam alios ad idem audendum excitare studuissent. Potuissent suffragia negare, potuissent dissuadere aliis, alios dehortari, terrorem illis, his odium rei incutere, sed in perniciem Principis ideo conspirare cum aliqua aequitatis specie, quam omnes conjuratores affectare solent, utique non potuissent. Propter rem nec adeo reprehendendam, nec gravem satis, aut novam, sed ab antecessoribus, imo ab ipsis Saxoniae Principibus, frequenter plane & feliciter tentatam, conjurationem cum Moguntino Archiepiscopo a Principibus Saxoniae iniri, novum est & adeo inauditum, ut Auctori veteri, si quid horum serio & de industria & disertis ac perspicuis verbis diceret, fides vix haberetur. Nec illud silentio praeterire possumus, quod Chronicon Halberstadiense dicit, quod Imperator, *sicut vir sapiens & discretus petitionem Principibus porrectam relaxaverit.* Quam itaque *Principibus* Henricus *relaxavit*, petitio non utique nudum promovendae electionis Friderici negotium denotat, quod nunquam deseruit, sed in eo perficiendo potius, quicquid potuit, studii & operae pertinaciter collocavit, donec id ad finem perduceret, cujus rei, praeter alios ejus aetatis scriptores, luculentus testis est Auctor *Gest. Innoc. III. c.* 19. Nec, si id deseruisset Henricus, innoxium plane & nullis periculis expositum, *viri sapientis & discreti* elogio a Chronico Halberstadiensi ornandus fuisse videretur, tum demum illud meriturus, cum ab introducendae successionis hereditariae negotio, sibi licet gratissimo, suaeque genti maxime utili, sed aspero tamen, multisque impedimentis involuto, turbasque graves excita-

excitaturo, imo jam experto, desisteret. Ut vero tandem progrediamur ad Innocentii verba *Reg. Ep.* 29. *p.* 697. in iis sane etiam non pauca deprehendimus, quae aliquid gravius, quam solum procurandae electionis Friderici negotium spirant. Innocentius dicit, *juramentum*, *quod* Henricus *Principibus relaxavit*, antea ab ipsis EXTORTVM fuisse. Electionem Friderici persuasionibus, artibus, largitionibus obtentam fuisse, sunt qui dicant, & inter hos maxime Auctor *Gestorum Innoc. III. c.* 19. Eam vero vi *extortam* esse, qui dicat, nullus est, quod sciam, nec hic Gestorum Auctor, nec Innoc. III. ipse *pag.* 698. cum tamen hoc ex iis utique sit, quae neuter horum, dum Friderici electionem impugnaret, alia licet prudenter suppressurus, omittere sine gravi causae suae jactura potuisset. Constitutionem vero hereditariae in Imperio successionis Principibus *extortam* fuisse, sunt utique, qui dicant. Ergo de hac potius, quam de illa Innocentius III. intelligendus erit, quod cuivis non difficulter illucescet, qui ejus verba cum aliis, quae produximus, testimoniis sollicite comparaturus est. Vnicum superest, quod graviter obstare videtur, argumentum. Negotium, de quo ibi Innocentius III. loquitur, non aliud, quam ELECTIONIS negotium fuisse videtur, quia ipse disertis verbis dicit, quod Henricus VI. *literas super* ELECTIONE *remiserit.* Verum *Electionis* vocabulum non adeo certae & perpetuae significationis est, ut communi semper sensu accipiatur, nec aliquando & tunc quidem adhibeatur, cum jus succedendi extra omnem dubitationis aleam positum est, uti luculentis exemplis demonstrarunt Baluzius *Capit. T. II. p.* 1081. & Gundlingius *Gundlingian. T. IV. P.* 17. *c.* 2. §. 5. Et qui hoc vocabulum ab Innoc. III. *l. c.* proprio etiam sensu adhibitum dixerit, is utique non erraverit. Quandocunque Imperium

um aliquod ex Electivo, voluntate eorum, quibus hac de re constituendi jus est, in Successivum mutatur, ex pluribus familiis eo fastigio dignis illa eligitur, quae iis, quorum est de hac re statuere, maxime omnium placeat. Primus itaque ejus familiae, in quam jus succedendi ita transfertur, vere *eligitur*, reliqui ejus familiae, vel qui jam vivunt, vel per annorum decursum victuri sunt, jure sibi ex prima illa translatione acquisito, secundum ordinem in ea definitum, *succedunt*. Fridericus II. itaque vere *electus* fuit, reliqui Hohenstauffiae gentis Principes, si haec Constitutio effectum obtinuisset, suo quisque ordine *successuri* fuissent. Itaque cum Henricus authentica hujus Constitutionis, qua jus succedendi ipsius familiae concedebatur, instrumenta Principibus Imperii, qui consenserant, restitueret, *literas super electione* Friderici *remisisse* vere dici poterat, ut tamen inde veritati introductae & mox iterum abolitae successionis hereditariae nihil omnino decederet. Haec sunt, quae nobis in perlectione Dissertationis ab Illustrissimo Auctore elegantissime conscriptae subnata sunt dubia, quibus illud saltem evicisse nobis videmur, vulgarem de Henrici VI. conatibus sententiam, magno quidem studio & ingenio impugnatam, nondum tamen eversam esse. Plura adderemus, si mensura hujus Annotationis, quae jam ultra modum excrevit, ea omnia caperet. Ex omnibus autem, quae de Friderico I & Henrico VI. diximus, abunde constat, quantos illi ex Juris Justinianei principiis fructus collegerint, quantoque studio ea Germanis etiam commendare tentaverint.

Non minorem huic rei curam impendisse videtur Fridericus II. & ipse eruditionis laude apprime clarus, quam sine Juris Justinianei cognitione, quae ea tempestate praecipuas eruditionis partes absolvebat, assequi vix poterat. Quantum

tum ipse Jurisconsultos coluerit, ex eo maxime colligimus, quod, Collenutio *Hist. Neapol. L. IV. p.* 346. teste, Roffredi consiliis frequenter, & Petri de Vineis, Cancellarii, opera tantum non in omnibus negotiis usus sit, quo praecipue adjuvante, si Suffrido Presb. *Chron. L. II.* fides est, Constitutiones Siculas, multum ex Jure Romano trahentes, collegisse & promulgasse dicitur.

Tertia denique progressuum Juris Justinianei in Germania causa merito censetur, quam etiam Heineccius noster *h.* §. *in f.* indicat, Odium, quo Juris Canonici usum, tum temporis in Germania increbescentem, excipiebant Imperatores. Cum circa medium Sec. XII. Decretum Gratiani in lucem prodiret, illud mox a Germanis, ad ejus usum per Collectiones Isidori, Reginonis & Burchardi jamjam praeparatis, avide exceptum fuisse videtur. Omnia ad illud Germaniae commendandum concurrere videbantur, Pontificum Romanorum auctoritas, Guelphorum studia, ipsa fontium, ex quibus Gratianus opus suum hauserat, locorum Scripturae Sacrae, dictorum Patrum Ecclesiae, Ecclesiasticorum Canonum, Decretorum Pontificiorum, veneratio, aequitatisque, qua omnes illud Gratiani Decretum ornabant, laus insignis. Imperatores, qui illud suis rebus non aeque ac Jus Justinianeum favere existimabant, & Juris, quod non ex sua voluntate penderet, introductionem aegre ferebant, ipsi Jus Justinianeum opponere omni studio annisi sunt, nec tamen obtinere potuerunt, ut non Juris Canonici studium, ob rationes modo indicatas, velociores in Germania progressus, quam Jus Justinianeum, faceret; quod ex iis, quae paulo post dicentur, uberius innotescet.

§. LXI.

Glifcente enim juris Romani usu, DECRETVM, seu CONCORDIAM DISCORDAN- Decreti origo.

DANTIVM CANONVM, circa annum MCLI. ex Dionysio Exiguo, Isidoro, Ivone, Burchardo (α), aliisque canonum collectoribus, compilavit GRATIANVS (β), patria Clusinus, non Romanae ecclesiae Cardinalis (γ), quod visum Alberico Monacho *in Chron. ad ann. MCLVI.* sed monachus Benedictinus Classensis (δ), qui, ut eo commodius hunc laborem exantlaret, Bononiam in monasterium S. Felicis secesserat *. Chifflet. *Diss. apolog. Cap. V*, 4. Panzirol. *de Clar. Leg. Interpr. III*, 2. Ger. Mastricht. *Hist. Jur. Eccles. n.* 318. *sequ.* Huic Canonum corpori accessere variae additiones, quae PALEAE (ε) canonistis vocantur, quas diversis temporibus primum exemplarium adscriptas marginibus, postea in ipsum textum migrasse, codicum MSC. fide probarunt Pithoei fratres *in praefatione editioni suae praemissa.*

* Ibi & mortuus dicitur. Exstat sane ibi ad sacellum S. Sebastiani monimentum, cum ab aliis, tum a Val. Forstero *in Hist. jur. civ. Lib. III. Cap.* 7. editum, recentius illud quidem, & a Jo. Franc. Aldravando anno MCCCCXCVIII. positum, sed ideo non contemnendum, quod ex vetere carie ruderibusque obruto descriptum sit. In eo dicitur *Clusinus, Caesarei juris & Pontificii enucleator prope divinus, monachus in martyrum Felicis & Naboris aede, ubi absolutissimum opus decretorum anno gratiae MCLI. compilarit* (ζ).

(α) Ivonem & Burchardum Gratiano ne visos quidem, multo minus in usum ab ipso tractos esse, Panzirolus *de Clar. LL. Interpr. L. III. c.* 2. nescio, qua ratione motus, contendit. Contrarium

um fere suadere videtur saeculi, quo Gratianus scripsit, vel ignorantia, vel negligentia, quae aditum ad primos fontes vel negabat, vel dissuadebat, ita ut, qui ea aetate ad aliquid scribendum accedebant, neglectis illis fontibus, circa proximos quosque collectores, qui sua ex illis vel bene vel male hausta successoribus propinaverant, haerere, quam ex limpidis fontibus derivare maluerint. Quod etiam a Gratiano factum esse, ipsa operis ab ipso compositi cum antiquioribus ejus generis scriptoribus, atque ita etiam Ivone & Burchardo, collatio pluribus in locis docet, & viri eruditi, opus Gratiani illustrantes, luculentis exemplis demonstrarunt, praecipue Antonius Augustinus, & post ipsum Espenius atque Boehmerus.

(β) Quae ad Gratiani & Operis ab ipso compositi historiam spectant, ea omnia hic commemorare, nec vacat, nec juvat, cum omnia satis prolixe referant non tantum Auctores hic allegati, sed praeter hos multi, qui vel Juris generatim, vel saltem Canonici historiam suis lucubrationibus illustrarunt. Quae non tam ad vitam Gratiani, quam ad opus ab ipso compositum illustrandum faciunt, post eruditos Gallos Antonium Democharem & Antonium Contium diligentissime excussit Antonius Augustinus, Archiepiscopus Tarraconensis eruditissimus, duobus Dialogorum *de emendatione Gratiani* Libris, quos Stephanus Baluzius & Gerhardus von Mastricht notis exquisitissimis exornarunt. Multa huc etiam egregie facientia sistit Espenius *Scolior. in omnes Canones Conciliorum P. V. c.* 3. §. 3. & praecipue *P. VI. c.* 1. 2. 3. sive *Operum P. V. p.* 158. *sqq.* Non parum etiam lucis operi huic affundit Diomedis Bravae *Dissertatio Critica de interpolatione Gratiani*, quam Bononiae an. 1694. editam, Corpori Juris Canonici a se edito praefixit Boehmerus; qui & ipse non tantum Gratiani Opus sed

&

& vitam optime illustravit singulari Dissertatione *de varia Decreti Gratiani fortuna* s. *Introductione ad novam Editionem Corporis Juris Canonici de an.* 1747. qua multa ab aliis vel omissa vel minus accurate exposita ita supplet & corrigit, ut aliis otium hac in re omnino fecisse videatur. Ex his Boehmerianis observationibus, quae, uti omnia celeberrimi Viri opera, omnes lectu dignissimae sunt, aliquas tantum, quae finem, quem nobis hic proponimus, prae aliis adjuvant, praecipue indicabimus. Causam suscepti a Gratiano Operis Correctores Romani in *Admonitione ad Lectorem*, & qui ipsorum sententiam amplectuntur, Gerh. von Mastricht *Histor. Jur. Eccl. n.* 307. atque Zieglerus *Diss. de Origine & Incrementis Juris Canonici* §. 36. invenisse se arbitrantur in Ivonis *Praefatione Decreti*, ubi *aliquas regulas praescribit, secundum quas conciliari possunt canones discordantes.* v. Ziegler. *l. c.* Poterant forsan hae Ivonis regulae Gratiano occasionem praebere Titulum praefigendi Operi suo: *Concordia discordantium Canonum.* Verum quod hac sola, vel saltem primaria causa, motus ad hoc opus, suo quidem tempore arduum plane & difficillimum, suscipiendum accesserit, id quidem non satis videtur verosimile. Gratianus potius, cum Jus Civile Romanum tanto ardore Bononiae doceri, Juris Canonici studia vero negligentius tractari observaret, non tantum, quod illius recenter in scholas reducti fama omnium animos in se converteret, sed &, quod huic in scholis cum fructu docendo liber idonea methodo conscriptus deesset, ne illius increbescens usus hujus luminibus officeret, animum ad hujus studia appulisse videtur. Maxime vero Gratiani studia excitata fuisse monitis & consiliis S. Bernhardi, Abbatis Claraevallensis, cum Manriquio *Annal. Cisterc. T. II. ad an.* 1151. *c.* 5. *n.* 6. contendit Boehmerus

merus *Differt. alleg.* §. 10. & ibid. *not.* (p) Quod quidem eo magis redditur verosimile, quo certius est, Bernhardum, Juri Civili parum faventem, ejus progressus, rei Ecclesiasticae perniciem, uti credebat, allaturos, aegerrime tulisse, & hinc ad eos deprimendos Eugenii III. summi Pontificis diligentiam provocasse, ita ut familiari prorsus sermone, quo erga discipulum quondam & alumnum, quem, ut ipse loquitur, per Evangelium *quondam modo* genuerat, utebatur, *Lib. II. ad Eugenium* scripserit: *Quotidie perstrepunt in tuo palatio Leges: sed Justiniani, non Domini. Rectius etiam? Istud tu videris. Nam Lex Domini immaculata, convertens animas: eae autem non tam Leges, quam lites sunt & cavillationes.* Quapropter etiam ipse gravibus plane jam tum querelis monachos, qui Jurisprudentiae Civili operam darent, exagitavit, *in Lib. de Considerat. ad Eugen. Papam.* Quod ipsum virorum Ecclesiasticorum & maxime Monachorum excolendae Jurisprudentiae Civilis studium Bernhardi fervorem adeo excitasse videtur, ut suasu, hortatu, ope & consiliis & Eugenii III. P. R. diligentiam in fovendo Jure Canonico incenderet, & Gratiani conatus ad scribendum Opus huic Juri promovendo idoneum protinus impelleret. Licet vero non paucae jam tum extarent Canonum & Decretorum Collectiones, nulla tamen erat, quae methodum Praelectionibus Academicis aptam sequeretur. Inde Gratianus, ne progressibus Juris Canonici vel ex hoc vitio mora injiceretur, veterum, quas collegerat, sententias ordine, ut loquuntur, systematico disposuit, suisque dictis opportuno, ut sibi videbatur, loco insertis ita secum invicem ligare studuit, ut perpetuo filo junctae una quasi oratione procederent, nec tantum Distinctiones & Causae cum sequentibus, sed & ipsae cum suis quaeque partibus optime, ex Au-

ctoris saltem judicio, cohaererent, totumque ita opus methodo Praelectionibus Academicis adaptata, & ad genium maxime saeculi, quo edebatur, attemperata docentium discentiumque operam egregie levaret, eorumque ita studia fortius excitaret. Hoc Gratiano consilium, hanç disponendi operis regulam fuisse, scita Distinctionis I. & II. analysi probat Boehmerus *Dissert. alleg.* §. 11. & ibidem *in notis*, praecipue *not.* (*d*). Cum quo conveniunt pleraque, quae de hoc Gratiani labore dicit Caesar Egassius Bulaeus in *Hist. Universit. Paris. T. II. Sec. IV. p.* 255. Omnibus ita numeris, ut sibi persuadebat, absolutum Opus Gratianus examini Academiae Bononiensis subjecit, ut ea illud, si ita visum fuerit, ita diligenter examinatum, Eugenio III. Pontificia auctoritate confirmandum offerret, quibus votis quomodo felix eventus responderit, mox dicemus ad §. *seq.*

(*y*) Fontem erroris jam indicavit Chiffletius *l. c.* & post ipsum Gerh. von Mastricht *Hist. Juris Eccl. n.* 332. ac Struv. *Hist. Jur. c.* 7. §. 17. atque Boehmerus *Diss. alleg.* §. 9. *not.* (*l*) & §. 10. *not.* (*s*) *in f.* Nempe *Alexander III. Pisanum quendam, cui Gratiano nomen fuit, ex Subdiacono & Scriptore Apostolico Cardinalem creavit, & suorum omnium consiliorum participem atque adjutorem esse voluit Anno salutis* 1177. *Unde forte orta Alberici opinio in eam historiae speciem coaluit, quam bona fide literis consignavit.* Miratur Boehmerus, *Gratianum, licet suo tempore nominis celebritate meritisque in rem Ecclesiasticam aliis praestiterit, ad altiorem gradum in Ecclesia haud esse evectum.* Nec tamen eum nulla plane dignitate conspicuum historica monumenta sistunt. *Magistri Decretorum, & sacrorum Canonum publici Professoris* titulo, non levis ea aetate honoris & auctoritatis nomine, ipsum ornat

nat Kalendarium Archigymnasii Bononiensis vetustissimum *ad diem* 21. *Martii* quem titulum repetit *ad diem* 4. *Nov.* Cui jungenda Glossa in *c.* 2. *Distinct.* 68. Imo ipsum ab Eugenio III. Ecclesiae Clusinae in praemium operae in colligendo Decreto egregie praestitae, praefectum fuisse ex fide Martini *in Chron.* & Alberici *in Diction.* refert Mastricht *Hist. Jur. Eccles. n.* 301. quibus Auctoribus idem jam antea testatus erat Panzirollus *de Clar. LL. Interpr. L. III. c.* 2.

(δ) An Clastensis, vel; ut alii, Classensis monachus fuerit, incertum plane est, ita ut de eo merito dubitaverit Baronius *Annal. Eccles. ad ann.* 1151. *n.* 6. & cum ipso Mastricht *Hist. Jur. Eccl. n.* 295. aliique plures. Vetustissima monumenta, nempe Inscriptio Codicis Vaticani, quam Baronius allegat, lapidis etiam ad ostium cubiculi, quod olim Gratiani in Monasterio S. Felicis Bononiensis fuit, positi & inde in sacrarium translati ligatae orationis inscriptio, nec non ipsum Gratiani Epitaphium eum monasterio S. Felicis adscribunt, nulla Classensis monasterii mentione facta.

(ε) Quae hujus nominis, quo quidam Decreti textus notantur, origo sit atque significatio, eorum, qui Juris Canonici historiam vel leviter tangunt, nemo est, qui non disquirat, variasque aliorum de hoc nomine conjecturas recenseat, vel suas etiam suggerat. Quatuor opiniones sistunt Correctores Romani *in Admonit. ad Lect.* vel 1.) quod capita, in quibus res inanes ac leves continerentur, hoc nomine appellarentur, vel 2.) quasi τὰ παλαιὰ s. antiqua, vel 3.) quasi additiones quaedam, derivata & depravata voce ab adverbio πάλιν, vel denique 4.) a quodam Protopalea vel Procopalea, quem Jason Cardinalem di-

xerit, quique haec capita Gratiani Collectioni adjunxerit. Alii alias conjecturas addunt v. g. 5.) quod, cum quidam Cardinalis, cui Opus suum ad Eugenium III. P. R. deferendum Gratianus obtulerat, gloriam ex alieno labore captaturus, ii quaedam a Gratiano omissa adjecisset, idque ita auctum pro suo venditasset, Gratianus ipse fraude hominis intellecta eas additiones *paleas* per contemtum dixerit, vel 6.) quod capita quaedam a Gratiani discipulo, *Palea* dicto, qui diversas ejus libri inscriptiones, quandoque etiam improbatas, fecerit, vel 7) quod Decreta novissime adjecta, velut suspecta ac fide carentia ita appellata fuerint, vel tandem 8.) quod Eugenius III. capita quaedam, nulla auctoritate valitura, asterisco notaverit, & hinc ea paleis, pondere carentibus, exaequata fuerint. Quas opiniones omnes refert & suis quasque auctoribus vindicat Mastricht *Hist. Jur. Eccles. n.* 314. Quae verior sit harum opinionum omnium, operose disquirere operae pretium non est. Illud tantum notamus, eos maximopere falli, qui vel ab uno homine, vel ab uno actu, hoc, quicquid est nominis, derivandum esse statuunt, cum vetustissimi Codices MSCti alii quidem nullos horum textuum, qui *Paleae* nomine nunc signantur, exhibeant, alii aliquos, sed margini adscriptos, vel in fine cujusvis distinctionis aut quaestionis annotatos, hosque iterum vel *Paleae* nomine signatos, vel hoc nomine carentes, sistant, & *in Joannis Teutonici scholiis raro ad verba eorum capitum aliquid adscribi* observet Ant. Augustinus *de Emend. Grat. L. I. Dial.* 2. *p.* 24. manifesto argumento, nec Gratiani, nec unius, quicunque demum ille fuerit, auctoris esse hos textus, sed esse Gratiano nunc hos, nunc illos diversis temporibus, non unius tantum auctoris manu additos. Quae sententia etiam est Pithoeorum fratrum in Prae-

fatione

fatione Corpori Juris Canonici a ſe edito praefixa. Codices MSCti Bibliothecae Regiae Berolinenſis Imus & IIItius eorum, quibus Boehmerus ſe uſum eſſe ſcribit *Diſſert. allegat.* §. 23. uterque Saeculi XIII. nec non Codex MSCtus Bibliothecae Monaſterii Sti Blaſii apud Veſontionem, quem Diomedes Brava in dijudicandis Gratiani interpolationibus unice ſecutum ſe teſtatur in *Diſquiſ. Critica de Interpol. Gratiani*, vel plane textus, *Palearum* nomine nunc inſignitos, ignorant, vel ſi quos eorum exhibent, a *Palearum* nomine tamen omnino abſtinent. Tempus autem, quo haec additamenta Gratiano acceſſerunt, ex hiſtoria Codicum MSCtorum Operis Gratianei feliciſſima conjectura erui poteſt. Diomodes Brava inter viginti, quibus uſus eſt, Codices MSCtos aliquem jam anno 1256. adeoque uno, & quod paulisper excurrit, ſaeculo à Gratianei Operis editione exaratum, & *Bibliothecae Barchionenſis cujusdam coenobii quondam addictum*, praecipue laudat, *iisdem tamen additamentis*, quae *Paleae* appellari ſolent, *infartum*; certo inde argumento futurum, additamenta illa Gratiano ante hunc annum jam inſerta fuiſſe. Unde Boehmerus in *Admonitione Editoris Prima* optima ratione ſuſpicatur, ex Bernardi Circae, Papienſis, Collectione, quam ante annum 1191. prodiiſſe optime conjicit Maſtricht *Hiſt. Jur. Eccl. n.* 338. quaeque *ab iis, quae Gratianus collegerat, ſedulo abſtinuit, quaedam autem ab hoc neglecta* exhibet, aliqua a quopiam excerpta & bono conſilio ad marginem Gratianei Operis notata eſſe; ita & Juris Civilis capita a Gratiano vel plane omiſſa, vel tantum ex Codice, ut Brava docet, Theodoſiano, vel potius Alariciano derivata, ab Interpretum aliquibus, Gratianeo textui forte ex Juſtinianeo Corpore addita fuiſſe; utriusque vero generis additamenta a librariis poſtea in ipſam textuum ſeri-

em, vel errore, vel opera male ſedula, conjecta, ab aliquibus poſtea minorem his, quam Gratiano, auctoritatem tribuentibus *Palearum*, tanquam minoris momenti capitum, nomine indicata fuiſſe. Quod enim eo tempore ea, quae non omnibus probarentur, vel minoris, quam alia, auctoritatis eſſent, *Paleae* dici conſueverint, inſignis locus Humberti de Romanis, ejusdem, quo Barchionenſis Codex exaratus eſt, ſaeculi, id eſt, XIII. ſcriptoris, a Boehmero *Diſſert. alleg.* §. 18. *not.* (*n*) productus, peropportune oſtendit, ubi Auctor *de eruditione praedicatorum L. II. Tit.* 69. *ad ſtudentes in Jure Canonico* de inſigni hujus utilitate locutus ſic pergit: *Notandum iterum, quod in hujusmodi ſcientia Juris ſunt multa, quae pertinent ad animarum ſalutem. Alia vero, quae pertinent ad cauſas litigioſas. Sed ſunt quidam infelices, qui primum vocant* paleam, *& non curant de illo, tanquam de* palea; *cum e contrario ſecundum ſit* palea. *Quicquid enim temporale eſt*, palea *eſt, cum ſit tranſitorium, ſicut dicitur ſuper illo verbo Exodi quinto: Diſperſus eſt populus in omnem terram Aegypti ad colligendas paleas: imo etiam illi, qui iſta ſequuntur, fiunt* palea *ſecundum Auguſtinum, dicentem: Dum paleam ſequeris, palea efficeris. Et ideo tales comburentur igne inextinguibili. Haec igitur, quae ad cauſas temporalium pertinent, reputanda ſunt* palea: *quae vero ad ſalutem animarum, granum, quod melius eſt. Ita & in iſta ſcientia iſtud, quod ad ſalutem animarum pertinet, diligentius eſt colligendum, ſicut granum diligentius colligitur, quam* palea &c. His *Paleis* alii multam, alii nullam, nonnulli aliquam, non tantam tamen, quantam Gratianeis textibus, auctoritatem tribuunt. Tertia ſententia temporibus Gratiano proximis non male convenire videtur, quibus differentiae inter textus a Gratiano agnitos & alios, ipſi

ipſi ab aliena manu aſſutos, memoria adhuc recens hos cum illis paris auctoritatis eſſe, nec pati potuit, nec paſſa eſt. Non pati potuit, quia Conſtitutio Eugenii III. ſummi Pontificis, qua Gratiani textus ipſos, non alios ipſi clandeſtino auſu mox addendos, approbaverat, obſtabat. Non paſſa eſt, quod datum his *Palearum* nomen, cujus ſignificationem ex ejusdem temporis uſu jam oſtendimus, non obſcure docet, adeo, ut textus *Palearum* nomine inſcripti, non aliam eo tempore auctoritatem habuiſſe videantur, quam qua ſuo quisque merito gaviſurus fuiſſet, ſi extra omnem Canonum Collectionem perpetuo vagatus fuiſſet. Temporibus vero a Gratiano remotioribus, quibus memoria illius differentiae non tantum ob lapſum annorum, ſed & ſaeculorum infelicitatem, paulatim animis exciderat, & Gratiani Decretum acceſſionibus alienis auctum, e ſcholis in forum progreſſum fecerat, & jam tantum non ubique receptum erat, *Paleae* non multo minorem, quam Gratiani Decretum ipſum, auctoritatem ex receptione conſecutae ſunt, donec literis melioribus reſtitutis & aditu ad hiſtoriarum monumenta patefacto, memoria illius differentiae etiam reſtituta fuerit, & ita de *Palearum* auctoritate denuo dubitari coeperit, ita, ut ad Gratiani textus ſuo conſenſu firmandos, non vero, ubi ab iis diſſentiunt, infringendos; ubi vero aliquid iis non deciſum continent, plena auctoritate ex receptionis Jure allegari poſſint, niſi recentioribus Conſtitutionibus iis derogatum fuerit.

(s) Verba haec partem faciunt monumenti, quod integrum, ſed mendis inquinatum, exhibent Panzirol. *de Claris LL. Interpret. L. III. c.* 2. Forſterus *l. c.* & Gerh. von Maſtricht *Hiſt. Jur. Eccl. n.* 329. Potuiſſet huic etiam jungi altera ſermonis ligati inſcriptio, quam iidem Auctores,

& ipsam nonnihil corruptam sistunt, cujus mentionem jam fecimus *hoc* §. *not.* (δ) quae in Monasterio S. Felicis Bononiensis reperitur, atque docet, locum eum veneratione dignum esse, quod Gratianus ibi Decretorum opus perfecerit, quodque lapis ipsius memoriae ibi antea positus, ubi operi perficiendo incubuerat, propter vetustatem illuc, nempe in sacrarium, translatus sit auspiciis Abbatis Bartholomaei a. 1321. Utramque Mabillonius praesens ipse inspexit, atque vitiis purgatam fidelissime exhibuit *Itin. Ital.* p. 197. *& sq.* ex quo utramque sistit Boehmerus *Dissert. alleg.* illam quidem §. 9. *n.* (*k*) hanc vero §. 10. *n.* (*q*).

§. LXII.

Illud & Germanis & aliis gentibus obtrudere volebant Pontifices.

Quamvis vero privatum hoc monachi opus non eo judicio ac cura (α) confectum sit, ut nomen *concordiae discordantium canonum* sine rubore sustineat, Ziegl. *Diss. Praelim. ad Lancell.* §. XXXVIII. nec a Pontifice aliquo (β) umquam juris robur acceperit: nihil tamen reliqui fecerunt (γ) Pontifices, ut illud gentibus omnibus obtruderent, licet irrito aliquamdiu conatu, quum tot experimentis moniti Reges & Principes non possent non subolfacere, quid ea legislatione adfectet aula Romana *. Maluerunt ergo juris Justinianei studia evehere, quam collum submittere jugo illi Pontificis Romani durissimo. Selden. *in Diss. ad Fletam. VI*, 5. *p.* 1078.

*Probavit hoc laudatus Seldenus insigni loco Orderici Vitalis *Hist. Eccles. Lib. XIII.* p. 919. qui verba faciens de concilio generali ab Innocentio II. Papa anno MCXXXIX. Romae habito, illisque

que, qui illuc confluxerant: *Multa eis*, inquit, *Papa de priscis Codicibus propalavit*, *insignemque SACRORVM DECRETORVM TEXTVM congessit. Sed nimis abundans per universum orbem nequitia terrigenarum, corda contra ecclesiastica scita obduravit. Unde remeantibus ad sua Magistris apostolica decreta passim per regna divulgata sunt. Sed nihil, ut manifeste patet, oppressis & opem desiderantibus profuerunt, quoniam a PRINCIPIBVS & OPTIMATIBVS REGNORVM cum subjectis plebibus parvipensa sunt.* Quum vero eo tempore in lucem nondum prodiisset decretum Gratiani: intelligenda est alia Decretorum collectio, ipsius Innocentii Papae II. jussu confecta, nisi cum Bellarmino suspicari malis, Gratianum jam ab anno MCXXVII. in adornando eo opere desudasse (δ). Potuit ergo Innocentius hoc ipsum opus, licet nondum suis numeris absolutum, concilii patribus commendasse.

(α) Multum de erroribus a Gratiano commissis queruntur passim viri eruditi, adeo, ut illis antea probe pensitatis Espenius tandem *Scolior. in omnes Canon. Part. VI. c. 3. §. 2. ab init.* in haec verba prorumpat: *Mirandum alicui non immerito videri posset, quomodo opus privati monachi, qualis fuit Gratianus, tanta confusione compactum, tot erratorum congerie refertum, ad eam auctoritatem & venerationem, de qua in §. praecedenti, pervenire potuerit, tantoque Doctorum, tam Theologorum, quam Jurisperitorum, consensu & applausu suscipi & laudari meruerit.* Antonius Augustinus, Archiepiscopus Tarraconensis, vir summae eruditionis & judicii acutissimi, qui insignem in emendando Gratiano operam praestitit, antequam ipsos errores evolvendos speciatim aggrediatur, summa eorum capita *de Emend. Gratiani L. I. Dial. I. p. 8. edit. Gerh. v. Mastricht* his verbis indicat: *Ita multa sunt, ut non facile omnia uno die expli-*

cari possint. Sed genera tibi errorum quorundam proponam, ut postea, de quibus magis placebit, agamus. Saepe erratum esse video in nominibus hominum, urbium, provinciarum, Conciliorum, & aliarum rerum, quae postea exemplis apertiora fient. Saepe falsae sunt inscriptiones, & quae Conciliorum sunt, Pontificum Maximorum esse dicuntur; & quae sunt unius Episcopi inferioris, Romano Pontifici, aut Concilio generali, vel provinciali tribuuntur. Ex hoc genere sunt illa, quae ex Concilio Martini Papae, aut Hadriani Papae sumpta esse feruntur, quae vel Martino Bracarensi, & Graecis Conciliis, vel Engelramo Episcopo, vel Hadriano ad Engelramnum inscribi debuerunt. Multa Gregorii, Ambrosii, Augustini, vel Hieronymi verba esse dicuntur, quae aut nusquam exstant, aut aliena sunt. Illa quoque, quae inscriptiones habent veras, non recte referuntur. Saepe enim contrarias sententias referri scimus, saepe valde praecisas. Jam vero, quae ex Graecis fontibus manant, ex variis interpretationibus afferuntur, quasi sint aliorum scriptorum: ac saepe aliud Graece, quam Latine significant. His mox Interlocutor Dialogorum Libri I. secundus paucis interjectis *ib. p.* 9. haec subjungit: *non is sum, qui operae pretium esse existimem, tam multa de solo Gratiano dici. Hic enim, ut nosti, & ut facile omnes concedunt, compilator insignis, nihil fere habet valde utile, quod proprium dicere possis: sed corniculae illi similis, ut est in fabulis, risum scientibus, admirationem ignorantibus movet. Si verba consideres, nihil illo tritius; si artem requiras, & ordinem dicendi, frustra laborabis. Ita multa refert alieno loco ponenda, ita pro certis incerta constituit, ut malis illa eadem in ipsis libris non solum Conciliorum, sed etiam Burchardi & Ivonis, & aliorum Collectorum requirere. Itaque, dum tu, quid apud Gratianum mutan-*

mutandum ſit, *dices*, *in veteri me confirmabis opinione*, *qui fruſtra hunc ſcriptorem mendis purgari putem* &c. Quicquid horum ſit, multa, quae Gratiano exprobrantur, infelicitati ſaeculi magis, quam ipſi imputanda eſſe exiſtimarem, eumque laude, quam meretur, Auctoris in illa caligine temporum plane egregii non privarem.

(β) Cum Auctor Vitae Eugenii III. nec non Trithemius atque Sigonius, & alii horum auctoritate ducti, aſſerant, Decretum Gratiani ab Eugenio III. ſummo Pontifice approbatum fuiſſe, nec tamen vel ipſum diploma approbationis, vel teſtem ſaltem aliquem ejus ſaeculi in ſuae aſſertionis argumentum producant, multi hanc approbationem vel plane negant, vel ſaltem multis dubiis involvunt. His etiam acceſſerat Boehmerus *J. E. L. I. T.* 2. §. 18. qui tamen poſtea, meliora doctus, non tantum Decretum ab Eugenio III. approbatum aſſerit, ſed luculento etiam teſtimonio probat *Diſſert. alleg.* §. 12. ibique *in notis*. Alius nimirum eſt Decreti uſus *doctrinalis*, uti loquuntur, & Academicus, alius *legalis* atque forenſis. Illum Decreto diſertis verbis conceſſit Eugenius III. hunc vero Pontificum nullus, niſi tacite. Scilicet poſtquam ultimam manum ſuo tandem Operi addidiſſet Gratianus, illud mox cenſurae Academiae Bononienſis obtulit, precibus additis, ut ea id poſtea Eugenio III. Papae mitteret, Pontificia auctoritate confirmandum, & uſibus Academicis ab ipſo commendandum. Annuit his precibus, nomine Academiae, Archidiaconus Bononienſis, ejus Cancellarius, atque Gratiani Opus ſummo Pontifici obtulit, & quam petiit ab eo confirmationem, mox etiam obtinuit. Teſtimonium hujus rei inſigne praebet Kalendarium Archigymnaſii Bononienſis vetuſtiſſimum, cujus verba ab Alexandro Machiavello *in notis ad Sigonii Hiſt. Bononienſ. L. III. ad ann.* 1151. *p.* 128. producta Boehmerus

rus *Diss. alleg.* §. 12. *not.* (g) sistit, quae *ad d.* 21. *Martii* haec sunt: *Hac die Gratianus monachus celeberr. S. Felicis, cognomento magister decretorum, & a plur. annis sac. canon. in hoc lyceo pub. prof. obtulit de a.* 1151. *univ. J. consultis pub. nostris interp. & scolar. dantibus hic operam legibus, insigne opus suum a plur. annis retro sub magno labore congestum & modo absolutum, concordiae discord. canonum, quod appell. est decretum, rogans eos dimisse, ut sibi compatiendo dignarentur illud examinare & corrigere & postea offerre D. Apostolico Eugenio III. ut de sua venia posset publice legi & explicari, prout laudato solertiss. Authore, R. D. Archid. nomine Academiae spopondit facere, & onus assumsit, ac porro etiam obtinuit cum magna satisfactione d. D. papae de A.* 1152. Quod Gratianus jam a. 1151. dicatur *sacrorum canonum in hoc lyceo publicus professor*, id quasi per prolepsin dictum utique videtur Boehmero, cum licet jam antea ibidem fuerit publicus professor, forsan liberalium artium & philosophiae, anno demum 1152. publicus Juris Canonici Professor creatus fuerit; quod, ut alia quaedam notatu dignissima, quae promulgationem Bullae confirmatoriae comitabantur, idem Kalendarium *ad d.* 4. *Nov.* refert: *hac die de anno* 1152. *R. D. archid. Bonon. tamquam major hujus stud. gen. cancell. convocatis, omn. pub. jur. interp. & cap. nat. scholarium legist. in S. Petri, promulgavit literas apost. D. Eugenii papae III. ad ipsum dat. Romae 21. Oct. praeteriti, per quas dabat suum* PLACET *super hoc, quod compilat. magistri Gratiani superiori A. per eum huic lycaeo oblata, & a d. D. archid. Romam missa, ut sana & canonica pub. posset legi & explicari, commendans insuper summopere, & maxime clericis, hoc studium sacrorum canonum, spem denique dando, fore se magnis honor. atque dignit. cumulaturum*

eos,

eos, qui proficiſcent in hac facultate. Et proinde hac eadem die fuerunt aſſumti duo pub. jur. interp. qui d. decretum legere incoeperunt, & fuerunt idem mag. Gratianus mon. S. Bened. & mag. Raynerius Bellapecora ex canon. regular. usque ad exitum vitae ſuae &c. Hae itaque primae ſunt Juris Canonici cathedrae Academicae, quae ejus Juris ſtudia promtiſſimo ſucceſſu promoverunt. Ut vero nihil omitteret Eugenius III. quo progreſſus Juris Canonici adjuvarentur, mox anno 1153. alia Conſtitutione promulgata, nova media invenit, quibus animi ad Juris Canonici ſtudia magno ardore proſequenda protinus incenderentur. Gradus quippe Academicos Baccalaureatus, Licentiae, & Doctoratus, antea jam in Jure Civili & Artibus conferri ſolitos, Juri Canonico etiam, & quidem cum aliqua honoris praerogativa, indulſit, & quinquennium, quod Juri Civili addiſcendo olim Juſtinianus deſtinaverat, & hic obſervari praecepit, idque ita diviſit, ut non niſi triennio abſoluto ad baccalaureatum, & ſi huic annus adderetur, ad Licentiam, atque tandem abſoluto plane quinquennio demum ad Doctoris honores aditus pateret, ita ut etiam diviſio Decreti in tres partes his tribus honorum gradibus, per intervalla temporum demum acquirendis, accurate reſpondere, & a Gratiano in eum finem facta eſſe, non immerito videatur Boehmero *Diſſert. Alleg.* §. 13. *not.* (*n*). Haec, ſi excipias, quae de ratione diviſi in tres partes Decreti modo dicta ſunt, Kalendarium Bononienſe *ad d.* 7. *Martii* ſollicite omnia commemorat: *Hac die*, ait, *de A.* 1153. *in gen. conventu pub. jur. interp. & ſcholar. dantium operam legibus in utroque jure habito de ordine R. D. archid. tanquam maj. cancell. hujus ſtud. gen. in Sancti Petri edita eſt conſtitutio D. apoſtolici Eugenii papae III. dat. Laterani* 14. *Febr. hujus anni, & per eum transmiſſ. ad d. R. archid.*

chid. super facultate ipsi collata constituendi baccalaureos & licentiatos, atque eosdem creandi distinctim a gradu vel censura in jure civili, doctores sive magistros in jure canonico, cum iisdem honor. dignitat. praerogativis &c. quibus fruuntur baccal. & licentiati & creati doctores Bonon. in jure caesar. & artibus per d. D. archid. ita quod in omnibus & per omnia, qui creati erunt doctores sive magistri in jure canon. posthac Bononiae per d. D. archidiacon. sint, habeantur ad instar & aequiparentur, sine ullo discrimine doct. ita creatis, vel in jure caes. vel in artibus, immo hi tanquam digniores propter divinum jus, quod pertractant, praeferri debeant, & praecedant in quacunque alia facultate doctoratos. Baccalaureus vero constitui nullus poterit, nisi postquam bene studuerit per tres annos, & pub. disputaverit cum schol. in jure hoc; item neque postea poterit quispiam baccalau. licentiari, nisi bene studuerit altero anno a baccalaureatu & pub. disput. cum aliis baccalaureis in hoc jure, & demum doctor nullus creari in jure canonico poterit, nisi qui altero rursus anno, postquam fuit licentiatus in d. hoc jure, optime in eo se habuerit, atque rigorosum subierit sub aliis doctoribus examen sub poena nullitatis actus. Ex quibus verbis praeter alia & hoc maxime discimus, gradus Academicos non nunc demum in gratiam Juris Canonici inventos & institutos esse, uti Caesar Egassius Bulaeus *Hist. Univ. Paris. Sec. IV. T. V. p.* 255. existimavit, sed in Jure Civili & artibus jam antea conferri solitos, nunc etiam Juris Canonici cultoribus concedi coepisse, quod aliis etiam ejusdem Kalendarii verbis, quibus mors & funus Gratiani recensetur, iterum inculcatur: *Septembris* 19. *funus cl. Gratiani, cognomento magistri decretorum, monachi S. Benedicti ad S. Felicem Bononiae, ubi per plurimos annos fuit pub. sac. canon. interpres & congessit*

sit suam concordant. discord. canonum vulgo appellat. decretum, quod opus huic Archigymnasio obtulit, ut supra ad diem 21. Martii & de venia B. Eugenii III. coepit publice legi & exponi, delectis eodem mag. Gratiano & mag. Raynerio Bellapecora, ut pariter supra sub die 4. Novembris, cum incomparab. decore & honorif. stud. gen. Bonon. in quo ob id quoque instituti sunt baccalaurei, licentiati & doctores, sive magistri etiam in jure canonico, ut fiebat in jure civili & artibus, quare memoria tanti viri erit apud nos in laude perpetua & sancta benedictione. Obiit autem ipse hac die A. S. 1158. *& sepultus est in S. Felice.* Verba haec omnia Kalendarii Bononiensis, licet satis prolixa & jam ab Alexandro Machiavello *l. c.* & Boehmero *Dissert. alleg.* §. 12. *nott.* (*g. i. l.*) edita, hic omittenda non videbantur, cum iis & multa, antea satis ambigua multisque litibus ansam praebentia, certa & perspicua reddantur, & praecipuae causae promtorum, quos Decretum vix natum fecit, progressuum indicentur, adeoque ea omnibus, qui historiam Juris sibi cognitam reddere gestiunt, iterum iterumque inculcari mereantur. Nec fidem horum verborum aliquis facile in dubium vocare poterit, cum illud Kalendarium, cujus authenticum vidit, vetustissimum appellet Machiavellus, & ipsae narrationes hujus Kalendarii omnibus dierum, annorum, personarum, aliarumque circumstantiarum notis ita sollicite sint circumscriptae, ut auctorem, qui vel ipse rebus, quas commemorat, praesens adfuit, vel saltem eas ex monumentis ejus temporis fidelissimis hausit & diligentissime literis consignavit, certis indiciis prodant. Nec fidei hujus Kalendarii ideo aliquid decedit, quod Constitutiones quasdam laudet, quae nusquam inveniuntur, cum gravis, quae Academiam Bononiensem anno 1313. afflixit calamitas, ferale nimirum incendium, quo secretior pars

Archivi

Archivi absumta est, harum Constitutionum authentica sine dubio etiam consumserit. Rem ex fide Baldi *in prima constit. D. §. haec autem tria* refert Alexander Machiavellus *in Augustalis Theodosiani diplomatis apologia pro archigymnasio* §. 9. & ex eo Boehmerus *Dissert. alleg.* §. 10. *not.* (*a*)

(γ) Quod Eugenius III. summus Pontifex multum operae impenderit, ut Decretum Gratiani omnibus commendaret, ex iis, quae dicta sunt, facile innotescit. Quod successores ipsius illud non neglexerint, paulo inferius docebitur. Cum vero haec Canonum Collectio fuerit earum, quae tum maxime cognitae erant, omnium absolutissima, & ad usum Academicum, pro ratione illorum temporum, maximopere attemperata, mirum non est, quod usum ejus multo studio adjuverit Eugenius III. Nec satis perspicio, quid causae sit, ut id ipsi ejusque successoribus vitio vertat A. N. Si Imperatores potuerunt Juris Justinianei studia non tantum per Italiam promovere, sed & in Germaniam transferre, a qua tamen illud tanto locorum & temporum intervallo remotum erat, jus certe Germanis plane peregrinum, & ab ipsorum moribus immane quantum abhorrens; multo minus sane dubitandum est, Pontifices Romanos, quorum quod esset de rebus ecclesiasticis statuere, nemo tum facile dubitabat, potuisse omnibus, maxime autem Clericis, commendare usum Juris, cujus fontes tum omnium veneratione excipiebantur, cujus capita nihil spirabant, quod tum quidem novum & inauditum, & a principiis & moribus populorum, qui tum temporis orbem Christianum implebant, alienum videri poterat, sed quae potius in negotiis Ecclesiasticis quotidie agnoscebantur, adeoque in orbe Christiano tum plane domestica erant. Nec inane fuit studium, quod in promovendo Decreti usu posuerunt Pontifices. Hinc is non in Italia tantum haesit, sed mox

etiam

etiam in alias terras diffusus est. Ita mox eum in Galliam transiisse & in Parisiensi Universitate sedem sibi quaesivisse Bulaeus *Hist. Univ. Paris. T. II. ad Sec. IV. p.* 580. observat. Ita postquam Arnoldus Lubecensis *Chron. Slav. L. III. c.* 5. §. 2. Danos laudasset, quod nobiliores juvenes Parisios mittere soliti essent, ut ibi linguae & literarum studiis imbuerentur, mox addit: *Siquidem propter naturalem linguae celeritatem, non solum in argumentis Dialecticis subtiles inveniuntur, sed etiam in negotiis Ecclesiasticis tractandis boni Decretistae sive Legistae comprobantur.* In Germania vero quod mox etiam increbuerit Decreti usus, illud maxime argumento est, quod vel ipse Fridericus I. Imp. licet Juris Civilis magis, quam Canonici studiis favens, adeo tamen Decretistarum necessitatem agnoverit, ut ipsos non minus, quam Legistas, quos solos tamen sine dubio sibi adjungere maluisset, in suo plane comitatu habuerit, eorumque opera in gravissimis negotiis usus sit. v. *supra ad* §. 60. *n.* (α) *p.* 826. imo plane filium Henricum his studiis imbui curaverit, quod ex Alberici verbis *supra* ab A. N. §. 60. *in not.* relatis colligitur; quodque ejus tempore inter merita Bertholdi, quibus sibi ad Archiepiscopatum Bremensem aditum quaesiverat, *Decretorum* etiam *peritia* relata fuerit. *v. ibid.*

(δ) Quia Gratianus ad Decretum colligendum tum demum accessit, cum Juris Civilis studium jamjam Bononiae increbuisset v. *supr.* §. 61. *n.* (β) *p.* 848. non poterit facile initium laboris a Gratiano suscepti ad hunc annum jam referri, multo minus Innocentius II. illud opus, quod demum anno 1151. prodiit, & de quo, quale quantumque futurum esset, tunc nondum constare potuit, jam 1139. praesenti usui, de quo Ordericus Vitalis disertis verbis loquitur, commendasse censeri.

§. LXIII.

Hinc juri Romano pretium statutum.

Inde factum, ut jam saeculo XII. multoque magis insequente in Germania passim provocetur ad jus civile Justinianeum, quamvis, quum in Episcoporum curiis & Decreto aliquis (α) locus esset, simul jus canonicum non exigui usus (β) haberetur. Collegerunt ex variis diplomatibus & scriptoribus rerum Germanicarum ejusmodi formulas Hertius *de Consult. Leg. & Judic.* §. *XIV.* Ill. Boehmerus *in Jur. Eccles. Protest. 1, 2, 48.* Struv. *Hist. Jur. VI*, 39. *p.* 529. *sequ.* ex quibus patet, Germanos a saec. XII. actus suos civiles ad utriusque juris normam componere coepisse. Quum vero & nobis, quantum per negotia licuit, inquirentibus talia quaedam in manus inciderint; ea cum reliquis secundum temporis seriem disponere non pigebit, ita tamen, ut & Burgundici regni, quod tum Germanico unitum erat, simul habeamus rationem.

(α) Imo multus. Duas praecipue causas, quae Decreti auctoritatem ubique promoverint, allegat Franc. de Roye *Instit. Jur. Can. Prooem.* §. 6. & Espenius *Scol. in omnes Can. Concil. P. VI. c.* 3. §. 2. quarum prima est methodus, qua Gratianus in Decreto usus est, discentibus facilior & iis maxime temporibus grata. Scilicet methodo quadam systematica usum esse Gratianum ostendimus *supra* §. 61. *n.* (β) *p.* 849. Haec praelectionibus Academicis aptior merito videbatur, quam qua aliae Collectiones Canonum antiquiores, nullo rerum ordine & interno nexu

xu ſervato, conſarcinatae erant. Accedebat, quod ea methodus ad normam ſcholaſticam, quae tum Petro Lombardo vel auctore vel promotore paſſim regnare coeperat, attemperata erat. Avide itaque eam juvenes excipiebant & ita etiam Decreti ipſius capita & eorum ſenſum facilius addiſcebant. Jura, quae ſtudioſae juventuti in ſcholis, & quidem per modum alicujus ſyſtematis, inculcantur, altius omnino haerent animis & fortiores radices agunt, ac certiora incrementa capiunt felicioresque omnino progreſſus faciunt, quam quae ſolo uſu addiſcuntur. Juſtinianus certe novum, quod promulgaverat, Legum Corpus, non credidit, certius & promtius in uſum deduci poſſe, quam ſi Inſtitutionum libello in uſum ſcholaſticum compoſito, ejus ſaltem principia methodo quodammodo ſyſtematica in Academiis commode praelegi & explicari curaret: Gratianus totam Canonum doctrinam hac methodo proponens & Academicis praelectionibus eam offerens, feliciores, quam quivis ante ipſum Canonum & Decretorum Collector progreſſus fecit, adeo ut Franciſcus de Roye *l. c.* merito dicat: *Cum ſtudioſi a ſuis Canonici Juris Profeſſoribus nihil aliud domum ſuam exportarent, quam Gloſſas & Commentarios in Decretum Gratiani, hoc ei magnam exiſtimationem apud omnes peraeque gentes conciliare potuit.* In eo ſane Jus Canonicum ejus temporis ipſo Jure Civili felicius fuit, quod, cum hujus partes pleraeque nullo rerum interno nexu cohaererent, ſi breviſſimum Juris compendium, quod aliquam methodi ſpeciem prae ſe fert, excipias, e contrario Juris Canonici, quod tum fuit, integrum Corpus methodo Academica & ea quidem, quae illi ſaeculo maxime placebat, compoſitum eſſet. Unde etiam Decretum, licet Jure Civili jam fere adulto natum, mox aequo cum illo pede proceſſit, & cum vix lucem vi-

diſſet, ubique penetravit, ita ut ſtatim, ubi Civilis, ibi & Canonici Juris, non raro vero hujus, ſed nulla illius, veſtigia ſe proderent. Secunda, quae allegatur cauſa, eſt fama, quae tum Academiae Bononienſis erat, maxima, ad quam tunc ex omnibus Europae partibus juvenes certatim convolabant, adeo ut illa jam ipſis Decreti naſcentis temporibus in multas nationes, ſuis capitibus & magiſtratibus diſtinctas, diviſa fuerit, quod vel ipſum Bononienſe Kalendarium ſupra allegatum, *ad d.* 4. *Nov.* jam de *capitibus nationum ſcholarium* loquens oſtendit. De qua Academiae Bononienſis fama & juventutis ad eam confluxu jam ſupra *ad* §. 60. *n.* (α) *p.* 811. & 825. aliqua diximus. Tertia cauſa a Boehmero *J. E. L. I. T. II.* §. 19. additur, cujus tamen mentionem jam facit Eſpenius *l. c. in f.* nempe *ruditas ſeculi*, *ob quam ſine delectu quaevis inculta & horrida in pretio habebantur, modo ſpeciem quandam eruditionis ſaperent.* Haec methodum a Gratiano obſervatam, licet multis incommodis laborantem, tanquam egregiam & elegantiſſimam agnoſci ſuaſit, reliquosque, quos paſſim eruditi carpunt, Gratiani errores denſis tenebris involvit, Decretique Doctores, tanquam eruditionis & ſapientiae quaedam oracula, omnibus commendavit. Accedit IV. approbatio Eugenii III. ſummi Pontificis, qua multum auctoritatis Decreto acceſſit. Licet enim illa non ita ſit intelligenda, ut ſingula Decreti capita ſingulatim ſub examen vocata & per eam approbata dici poſſent, quod, ut bene monet Boehmerus *Diſſ. alleg.* §. 12. *n.* (*g*) genius ejus ſaeculi praeſtare non poterat, tota tamen compages hujus operis uſui Academico ea Conſtitutione commendata ita eſt, *ut compilatio magiſtri Gratiani*, VT SANA ET CANONICA, *publice poſſet legi & explicari*, uti Kalendarium Bononienſe *ad d.* 4. *Nov.* loquitur, adeo ut non potuerit

tuerit non inde magna Decreto dignitas accedere. V. huc multum facit ſeria commonitio, qua Eugenius III. uti iterum Kalendarium Bononienſe *ibidem* teſtatur, *maxime Clericis hoc ſtudium ſacrorum Canonum*, & quidem ex hac Gratiani Collectione addiſcendum, commendat, quae ſane non potuit non uſum hujus Collectionis in ipſa tribunalia Eccleſiaſtica transferre. Jura, quae addiſci jubentur, ſane non nudae contemplationis gratia commendari videntur, ſed ut in ipſis rerum argumentis eo facilius adhiberi poſſint; adeo ut, niſi me omnia fallunt, haec fere mens fuerit Eugenii III. Audite, legite, diſcite Jura in Decreto congeſta, ut ea aliquando in ipſis negotiis occurrentibus in uſum eo promtius, eo certius, eo facilius, eo uberius, eo felicius deducere poſſitis. VI. addita ſpes acquirendarum per haec ſtudia dignitatum. Diſertis enim verbis Kalendarium *l. c.* teſtatur, Eugenium III. ea Conſtitutione, qua Decretum approbavit, ſpem feciſſe, *fore ſe magnis honoribus atque dignitatibus cumulaturum eos, qui proficiſcent in hac facultate;* quod etiam poſtea uſu obſervatum eſſe, exemplum Bertholdi Bremenſis, ſupra *ad* §. 62. *n.* (γ) relatum, docet. VII. Multum etiam Decreti fortunam auxerunt honores ſtrenuis ipſius cultoribus in ipſis Academiis ex praecepto Eugenii III. jam conferendi; & quidem, quod VIII. eſt, cum praerogativa dignitatis prae iis, qui vel in Jure Civili vel in artibus eosdem honores acquirerent, tribuendi. Imo IX. ratio hujus praerogativae conceſſae, quod *hi tanquam digniores propter divinum Jus, quod pertractant, praeferri debeant*, v. Kalend. Bon. *ad d.* 7. *Martii*, multum ſine dubio hujus Juris progreſſus adjuvit. Accedit X. quod praecipue Germaniam tangit, quod Decretum Gratiani, ex Iſidori Mercatoris, Reginonis & Burchardi Collectionibus, quae in Germania jus do-

micilii habebant, magna ex parte conflatum, viam in Germania sibi jam per illas praeparatam invenerit. Ex quibus omnibus facile colligitur, in curiis Episcoporum non aliquem tantum Decreto locum, quem ipsi A. N. concedit, sed magnum utique & eximium fuisse.

(β) Quod si quis ea, quae superius *ad* §. *60. not.* (α) *pag.* 845. de causis, quae Juris Canonici usum commendare poterant, nec non ea, quae in notis hanc proxime praecedentibus de Decreto ejusque progressibus dicta sunt, omnia colligat & accuratius perpendat, non poterit non inde concludere, Juris Canonici usum saeculis his XII. & XIII. adeo non fuisse exiguum, ut potius e scholis in fora pedem statim promoverit, & a juventute Academica eo probe imbuta & post reditum in patriam officiis publicis admota non potuerit non ad decidendas causas adhiberi. Qua in sententia eo magis quisque confirmabitur, qui praecipue considerabit, quo loco Jus Canonicum his etiam saeculis habitum & quanta illud prae Jure Civili dignitatis existimatione gavisum fuerit. Testimonium luculentum dignitatis, qua Decretum, cum vix natum esset, exceptum est, jam ex Kalendario Bononiensi *ad d.* 7. *Martii* supra *ad* §. *62. n.* (β) produximus, quo de his, qui honores Academicos in Decreto adepturi sunt, dicitur, quod *tanquam* DIGNIORES PROPTER DIVINUM JUS, QUOD PERTRACTANT, PRAEFERRI DEBEANT, ET PRAECEDANT *in quacunque alia facultate doctoratos.* Aliud saeculi XIII. testimonium ex verbis Humberti de Romanis ea, quae a nobis *ad* §. 61. *n.* (ε) producta sunt, sine intervallo praecedentibus, producimus, quod quidem sub Juribus Canonicis jamjam etiam Decretalium Collectionem, jussu Gregorii IX. S. P. editam, complecti potuit, Decretum tamen utique non excludit, ad quod elogia Juribus Canonicis ibidem

dem concessa non minus referri possunt, quam ad illam, cum in eo minorem partem capiant negotia *temporalia*, quam in ipsa Decretalium Collectione. Imo ipsa enumeratio eorum, ex quibus Jura Canonica desumta esse Humbertus scribit, fere innuere videtur, eum primario ad Decretum Gratiani digitum intendere. *Notandum autem*, ait, *quod ista jura Canonica commendabilia sunt a tribus, scilicet materia, & hoc scilicet, quia* VERSANTVR CIRCA SPIRITVALIA, *& ideo* TANTO EXCEDIT, QVANTO SPIRITVALIA EXCELLANT OMNIA TEMPORALIA. *Item ab auctoritate: sunt enim educta partim a jure naturali, partim a jure divino, partim a dictis sanctorum, partim a sententiis Romanorum Pontificum, partim a conciliis, partim a legibus*, QVAE OMNIA SVNT MAGNAE AVCTORITATIS. *Item ab utilitate. Haec enim sunt, quasi sepes circa vineam Domini, de qua habetur Mathaei 20. Nisi enim haec essent, multa & varia vitia irruerent in Ecclesiam Dei, quae ipsam omnimode dissiparent. Sunt iterum superaedificatio super fundamentum Apostolorum & prophetarum, quia super doctrinam ab eis traditam haec superaddita sunt ad completionem aedificationis Ecclesiae. Item sunt quasi quaedam colligatio totius boni christianitatis, quod effunderetur, nisi per ista restringeretur, sicut vinum dolii sine colligatione effunditur. Patet igitur, quod triplex est utilitas hujus juris canonici, scilicet defensio a vitiis multis, consummatio aedificii ecclesiastici, conservatio bonorum spiritualium. Notandum iterum, quod in hujusmodi scientia Juris sunt multa, quae pertinent ad animarum salutem. Alia vero, quae pertinent ad causas litigiosas.* Haec, quibus Decretum vel solum, vel Decretalibus junctum, ornatur, *dignitatis* & *auctoritatis* elogia, ejusdem usum non scholasticum tantum, nec contemplationi unice servien-

tem, ſed negotiis diſcutiendis omnino deſtinatum & forenſem plane, non obſcure oſtendunt. Imo tandem, quicunque eorum, quae hic & in Notis allegatis dicuntur, calculum bene inierit, ille non difficili negotio inde deducet: I. Quod Eugenius III. S. P. Decretum Gratiani diſertis verbis approbaverit, ut in ſcholis publica auctoritate doceretur, ea tamen mente, ut docendo non omnis ejus uſus abſolveretur, ſed potius, ut per hunc uſum Academicum uſus ejus forenſis eo felicius promoveretur. Studia, quae ſua natura *practica* dicere ſolemus, cujusmodi eſt ſine dubio Jurisprudentia quaevis, ſi a ſuperiore approbantur, non ſane ad uſum tantum *theoreticum* deſtinari, ſed ad eum, quem ſua natura ſibi proponunt, finem, nempe *practicum* approbari merito cenſentur. *v. ſupra ad h.* §. *not.* (*α*) *num. V.* II. Quod *Compilatio Magiſtri Gratiani, ſana & canonica* a Summo Pontifice judicata, atque *ſummopere* omnibus, *& maxime clericis commendata* non potuerit non eo tempore judicis Eccleſiaſtici conſcientiam ita adſtringere, ut in cauſis eccleſiaſticis dijudicandis ejus rationem ſerio habere debuerit. Collectio capitum ad vitae regulas & actionum ac judiciorum normam tendentium ex iis fontibus profecta, qui ſua virtute *magnae auctoritatis* aeſtimantur, ſi ab eo, qui jubendi poteſtatem habet, iis, qui ejus imperio ſubeſſe cenſentur, & in negotiorum ejus generis diſcutiendorum & regulae alicujus quaerendae & obſervandae neceſſitate verſantur, operoſe commendatur, non poteſt non eos, quibus commendatur, neceſſitate quadam, ejus in negotiis a ſe dijudicandis ſtudioſe obſervandae, afficere. III. Quod Decretum Gratiani non longo, poſtquam editum erat, tempore, ad cauſas etiam ſaeculares decidendas a Germanis recipi coeperit. Rationes fere eaedem, quae receptionem Juris Romani Germanis eo tempore commenda-

mendabant, Decreti etiam usum suasisse videntur. Ex confluxu Germanorum in Academia Bononiensi Jurisprudentiae operam dantium, quae pro receptione Juris Civilis Romani *supra ad* §. 60. *n.* (α) *p.* 811. colliguntur argumenta, ea non minus pro recipiendo a Germanis Decreti usu militant. Quae ex rei novitate & Legum Germanicarum penuria deducuntur *ibid. p.* 812. *& sqq.* ea fere omnia pro Decreto Germanis commendando non minus pugnant. Si Imperatores, & qui ipsorum partibus adhaerebant, Juri Civili Romano introducendo studebant, *v. ibid. p.* 815. *sqq.* sane Juri Canonico promovendo favebant Pontifices, Viri Ecclesiastici, & quicunque fere a Guelphorum partibus stabant: quod patrocinium, quanti eo tempore fuerit, quilibet rerum ejus temporis gnarus, vel me tacente, facile intellecturus est. Sed sunt quaedam, eaque non levia, quae hujus prae illo receptionem Germanis suasisse videntur. Illud, si loca, si tempora originis, si auctores, mores & decidendi rationes perpendas, in Germania omnino peregrinum; hoc omnibus, qui tunc orbem Christianum incolebant, fere domesticum, *v. supra* §. 62. *n.* (γ) maxime autem Germaniae *v. supra* §. 63. *n.* (α) *num.* X. Illud dignitate, quae multos movet, inferius, hoc superius habitum, uti jam ex Kalendario Bononiensi & Humberto de Romanis ostendimus. Illud non tam suo merito, quod in iis tenebris vix satis agnosci poterat, nisi in quantum id Imperatoribus favebat, quam rei novitate & patriarum Legum penuria se Germanis commendabat, atque ita liberrima voluntate vel recipi vel rejici poterat; hoc his rationibus adjungebat merita, quae ipsi accedebant ex dignitate fontium, ex quibus petitum erat, quique, si etiam in Decretum collecti non fuissent, tamen *magnae auctoritatis* aestimati fuissent, ita ut non plane ex arbitrio, sed qua-

dam necessitate & fere ex conscientiae motu tum receptum fuisse videatur Cum omnia itaque auctoritatem Decreti loquantur, facile nunc intelligi poterit Albericus Monachus *in Chron. ad an.* 1156. qui post Collectionem, quam a Magistro Omnibono consarcinatam dicit, non sine suspicione erroris v. Boehm. *Diss. alleg.* §. 10. & ibid. *n.* (*s*) laudatam, Gratiani etiam mentionem faciens, tandem subjungit: *per* ipsum (Gratianum) *ista doctrina magis facta est* AVTHENTICA. Quae verba satis apte explicat J. Chifletius *de Jur. Utr. Architectis c.* 5. §. 5. *&* 6. Plura non addo, nec superius dicta repeto. Unum silentio praeterire non possum, nempe Joannem Semecam Teutonicum jam Saec. XIII. ineunte, vel saltem parum adulto, in Germania Glossas quorundam extra Germaniam ante se editas reformasse, & paucis additis suas fecisse, atque ita inter Germanos primum Decreti Glossatorem, quantum scimus, fuisse; non utique, ut ejus usum tantum in scholis promoveret, quod tum non ita commode in Germania, Academiis nondum constitutis, fieri poterat, sed, quod viri est Germaniae commoda sollicite promoventis, qualem ipsum fuisse perhibent, ut regulae in ipsis rerum argumentis jam observari solitae lucem, quam posset, affunderet. Ex hoc tamen Semecae labore & illud discimus, Gratiani Decretum jam ita in Germania ea tempestate notum fuisse, ut & Germani illud justis jam Commentariis illustrare e re sua esse duxerint, longissimo annorum intervallo, antequam de Jure Civili vel unica notula ornando in Germania quisquam cogitasset; non levi argumento, usum Juris Canonici citius in Germania, quam Juris Civilis increbuisse. De Decreti enim, quae hoc & sequentibus saeculis non alibi tantum, sed & in Germania fuerit, auctoritate paulo inferius, ubi de Decretalium Collectione agendum erit, aliqua dicentur.

Cum

Cum vero rerum ordo nos ad Johannem Semecam Teutonicum deduxerit, ejusque memoria multis dubiorum nubibus obducta ſit, operae pretium facturi nobis videmur, ſi eas, quantum fieri poſſit, diſcutere tentemus. Statim tamen in limine monemus, non unum tantum eo tempore inter Germanos fuiſſe Johannem, cui meritorum ſuorum in patria inclareſcentium fama *Teutonici* nomen pepererit. Videntur potius ea, quae uni Semecae tribuuntur, inter duos ad minimum viros *Johannis Teutonici* nomine claros dividenda. Nos *Johanni Semecae Teutonico* tribuemus, quae ipſi propria eſſe ſuſpicamur, relaturi ad alterum *Johannem Teutonicum*, Semecae nomine non inſignitum, quae in *Semecam* cadere non poſſe videntur; addituri ſingulis vitae utriusque momentis auctorum, quibus relatio nititur, conſenſum. Johannes Semeca Teutonicus, in agro Halberſtadienſi patre ſutore natus eſſe dicitur a Meibomio *Chron. Marienthal. Rer. Germ. T. III. p.* 261. & Joh. Mich. Heineccio *Antiq. Goslarienſ. L. III. ad ann.* 1237. *&* 1238. *Script. Rer. Germ. p.* 253. Qua fide is hac patria, hoc patre, ortus dicatur, nec hi auctores indicant, nec ego usquam invenio. Certe Semeca Friburgenſis non fuit, quam patriam tamen Johanni Teutonico, *Gloſſae in Decretum & Summae Confeſſionis* Auctori, tribuit Poſſevinus *Apparat. T. II. p.* 254. cum tamen ea, quae Johanni Teutonico Friburgenſi propria ſunt, in *Semecam & Gloſſae & Summae* auctorem non cadere, ea, quae inferius dicentur, probare poſſint. Semecam etiam obſcuris natalibus ortum fuiſſe probat invidia, qua ipſe a quibusdam Canonicis Halberſtadienſibus, omne meritum in ſplendore natalium quaerentibus, exceptus fuiſſe paſſim commemoratur. Diu Juri utrique operam dedit, Azone praeceptore uſus, quod fide *Gloſſae in c. quando &c.* 4. *D.* 86.

aſſerit

asserit Panzirolus *de Clar. LL. Interpr. L. III. c.* 6. Caveus *Hist. Lit. Eccles. ad ann.* 1250. *p.* 633. Mastricht *H. I. E. n.* 334. In Canonum vero scientia parum utique profecisset, si solo Azone praeceptore usus fuisset, quem non satis in ea versatum fuisse, indicat infelix disceptationis, quae ipsi cum Boatino Mantuano fuit, eventus, quem ex Joh. Andreae *Comm. ad C. Relatum &c.* 19. *X. de off. & pot. Jud. deleg.* refert Panzir. *de Clar. LL. Interpr. L. II. c.* 25. Sive itaque alii adhuc Praeceptori se adjunxerit, sive proprio studio Juris Canonici praecepta didicerit, adeo felices in eo tamen progressus fecit, ut mox ad dignitatem *Magistri & Doctoris Decretorum* pervenerit, qua ipsum Monachus Hamerslebiensis *de Basil. Goslariensi in Leibn. Script. Rer. Brunsvic. T. II.* ornat, cum Krantzius *Saxon. L. VIII. c.* 27. & Auctor *Paralipom. ad Abb. Ursperg. Chron. ante ann.* 1254. ipsum *Juris Doctorem* brevi sermone appellent. In Goslariensium Praepositorum Ecclesiae SS. Simonis & Judae numerum eum refert Heineccius *l. c.* non tantum Monachi Hamerslebiensis & Emseri testimonio fretus, sed & in hac sententia fide membranae vetustae, quae circa eadem tempora testem negotii cujusdam exhibet Johannem Praepositum Goslariensem, confirmatus. A Praepositura Goslariensi ad dignitatem Praepositi Ecclesiae S. Stephani Cathedralis Halberstadiensis transiit; qua dignitate quidem ipsum uno fere ore omnes scriptores ornarunt Krantzius *l. c.* Auctor *Paralip. ad Abb. Ursperg. Chron. l. c.* Hamerslebiensis Monachus *l. c.* Langius *Chron. Citiz. n.* 812. *in Pist. Script. R. Germ. T. I. p.* 1185. Wolffius *Lect. Mem. T. I. Cent.* 13. *ad annum* 1269. Panzirolus *l. c.* Conring. *de O. I. G. c.* 26. *p.* 156. Mastricht *l. c.* Adamus *Vit. Ictor. n.* 1. Struvius *Hist. Jur. c.* 7. §. 21. Meibomius atque Heineccius *ll. cc.*

Transi-

Transitum hunc contigisse anno demum 1240. ex eo probat Heineccius, quod hoc anno jam mentio in membranis Goslariensibus fiat Ludolphi Praepositi. Parum ergo accurate versantur illi, qui jam sub initio saec. XIII. eum ad hoc fastigium pervenisse scribunt Panzirolus, Mastricht aliique, quorum error eo minus verosimilitudinis habet, quod eum, qui non ex commendatione natalium, sed proprio merito, adeoque per gradus & quidem tardius ad honores illos ascendit, demum anno 1269. decessisse scribant, adeo, ut ipsum humanae vitae mensuram fere excessisse necessario fateri cogantur. Qui ipsius dignitatem magna invidia prosecuti sunt, inter Canonicos Halberstadienses praecipue nominantur Cono Depholdius, Volradus Kirchbergius, Conradus Cranichfeldius, Wiggerus Bilstenius, Henricus Reinsteinius, Bartholdus Klettenbergius, Christianus Stolbergius, viri generis nobilitate illustres, sed nobilitatem omnem ex sanguine aestimantes. Ipse virtutis suae conscientia & eruditionis fiducia confirmatus, arrogantiam illorum, sua sibi ignorantia & socordia unice placentium, fortiter repressit. A Meinhardo Transfeldio, Episcopo Halberstadiensi, cui a Praepositi dignitate ad Episcopalem elato in illa successor datus fuerat, anno 1242. cum Burchardo Vice-Domino & aliis quibusdam Canonicis negotiorum quorundam causa in vallem Divae Mariae ablegatus esse dicitur a Meibomio *ibid.* Obiit anno 1245. quem annum jam Conringius Semecae ultimum fuisse asserit, Meibomius autem atque Heineccius hoc maxime argumento probant, quod in Catalogo Praepositorum Halberstadiensium mox anno 1246. occurrat Hermannus Anhaltinus; Meibomius huic argumento adhuc addit testimonium Chronici MSCti Johannis Winnistedii. Plerique eum a Clemente IV. S. P. Praepositura exutum & vel a.

1267.

1267. vel 1269. defunctum esse scribunt. Verum cujus successor statim post annum 1245. inter Praepositos Halberstadienses legitur, ille non potuit a Clemente IV. ad cathedram Summorum Pontificum viginti annis postea demum evecto, Praepositura privari; praecipue cum in multis tabulis & instrumentis tempore Clementis IV. non Semeca, sed Hermannus Anhaltinus ejus successor, teste Meibomio, inveniatur. Tota itaque illa litis cum Clemente IV. historia, & quaecunque inde pendent rerum momenta, quae Krantzius, Auctor Paralipomenorum, aliique cum ipsis certatim commemorant, protinus concidunt. Multo magis etiam corruunt eorum commenta, qui de ipso tanquam anno 1271. adhuc superstite loquuntur, uti Bodinus *Daemonom. L. II. c. 4. in f.* cujus dicta, etiamsi hoc errore non convellerentur, parum tamen fidei inter viros emunctioris naris inventura essent. Corruit Freheri assertio, qui Semecae mortem ad annum 1272. plane refert *in Chronologia Juri Graeco-Romano praefixa.* Sepultus est Halberstadii in Ecclesia Cathedrali *prope chorum ad Austrum sub alto caelatoque mausoleo ac epitaphio glorioso,* quod se anno 1516. *dum eandem antiquitatum amore lustraret urbem*, vidisse testatur Langius *Chron. Citiz. l. c.* Cum quo consentit descriptio, quam Meibomius exhibet: *Mausoleum ejus adhuc visitur ad latus meridionale presbyterii sive chori, in quo imago ejus habitu Canonici incisa inspicitur.* Cum quibus fere conspirant, quae habet Heineccius. Uterque versus huic Mausoleo inscriptos sequentes exhibet:

Est, erit, atque fuit, qui desiit esse Johannes.
Dogma viget, viguit, florebit in omnibus annis.
Lux Decretorum, Dux Doctorum, via morum,
Hic jacet, & placet, ut vacet a poenis miserorum.

Eosdem etiam sistit Adamus *l. c.* qui & alios iidem adscribi testatur; quos tamen, cum lapidi sepul-

ſepulchrali inciſi non ſint, uti praecedentes, nec quidquam cum his commune, nec quod Semecae proprium eſſet, & non in plurimos caderet, habeant, ad ipſum referendos non exiſtimamus. Splendor ipſe monumenti ſepulchralis in loco Eccleſiae, in qua eminentiori dignitate gaviſus erat, plane honorifico, Johanni Semecae Teutonico poſiti, nec non elogia prorſus eximia illi ibidem adſcripta ſatis jam ſua ſponte indicarent, eum dignitate ſua adhuc ornatum deceſſiſſe, ſi vel ipſe temporum ordo, ut paulo ante monuimus, ea omnia, quae de diſſidio inter Clementem IV. S. P. & Semecam agitato ſparguntur, non omnino convelleret. Unde & Langius *l. c.* traditioni illi confictae adhuc inſiſtens, haec elogia cum illa aliter conciliare non potuit, quam ut ipſum Semecam *reconciliatum* fuiſſe diceret; qua reconciliatione tamen opus non fuit illi, qui, ut temporum ordo ſatis indicat, a Clemente IV. viginti demum annis poſtea ad Summi Pontificis cathedram elato nihil ſiniſtri experiri potuit. Eadem monumenti decora & elogia, uti bene Meibomius atque Heineccius oſtendunt, refellunt etiam ea, quae de Semecae occaſu violento ſpargebantur figmenta. Opera, quibus Semecae fama inclaruit, duo ſunt. Primum eſt Collectio Gloſſarum, quibus alii, quos Panzirolus *l. c. c.* 3. 4. 5. recenſet, ante ipſum Decretum illuſtraverant, ſuis Gloſſis aucta, quam poſtea Bartholomaeus Brixienſis emendavit & denuo auxit. v. Panzir. *l. c. c.* 7. & Meibomius *l. c.* Ex quo etiam erroris convincuntur illi, qui eum primum omnium Decreti Gloſſatorem fuiſſe aſſerunt Kranzius, Auctor Paraliſpomenorum, Langius, H. Pantaleon, Freherus, Conringius, Adamus; cum primus quidem Germanorum, non vero omnium ubique, qui Gloſſas in Decretum ſcripſerant, dici poſſit. Alterum ejus opus *Summa Confeſſionis* laudatur ab Alberico

rico de Rosata *in Prooem. Dictionarii Juris in f.* quod compendium primum inter epitomes locum obtinere, adeo ut, ubi *Summa* alio non adjecto allegetur, haec *Summa* Semecae intelligatur, cum hoc Alberico asserunt Panzirolus & Mastricht *ll. cc.* Judicia de eo varia fuerunt eruditorum. Laurentius Cremensis, Glossator Decreti, id, quod Cajus Caligula in Senecam olim conjecisse dicitur a Suetonio *in vita Caji Cal. c.* 53. huic Semecae levibus argumentis suas opiniones quandoque firmanti, etiam objecisse convitium, eum *arenam sine caemento ligare*, dicitur a Glossa *in c. facientis &c.* 3. *Dist.* 86. & Barth. Caepolla *de Servit. Praed. Urb. c.* 40. §. 1. atque Panzirolo *l. c. c.* 3. *&* 6. aliisque. Langius *l. c.* licet ipsum *in sua facultate id est, Juris scientia peritissimum & Juristarum antesignanum* vocet, tamen eum *ob Graecanicarum literarum inscitiam complures in suis Glossis commisisse ineptias, maxime in Dist.* 9. *c. Ut veterum librorum &c.* 6. monet, & Erasmi, Prologum Hieronymi in Pentateuchum explicantis, acre in Semecam, suppresso tamen ejus nomine, judicium allegat. Alii impense eum laudant, & Herculeam ejus in Decreto illustrando audaciam extollunt. Media via incedit Panzirolus, cujus haec de ipso sententia est: *Etsi quandoque ineptis, ut illa aetas ferebat, vocibus utitur, non modicam tamen Gratiani operi lucem affert &c.*

Urstisius *Chron. Basil. L. II. c.* 17. inter Generales Ordinis Praedicatorum Magistros quartum sistit *Johannem Friburgensem*, in Capitulo Generali Parisiensi a. 1242. electum, mortuum in Monasterio Praedicatorum Argentoratensi a. 1253. Volaterranus *Comment. Urban. Lib. XXI. f.* 240. *Edit. Basil. de a.* 1530. etiam quartum inter Generales Praedicatorum refert *Johannem, Germanum natione*, quodque *officium aegre ac Gregorio VIII. impulsore vix subierit, cum paulo*

ante

ante Praesul Bosnensis fuisset, *ac ut sanctius ageret & quietus*, *Praesulatu se abdicaverit*, recenset. Possevinus *Apparat. T. II.* quendam *Johannem Teutonicum*, *Friburgensem*, *Episcopum Bessinensem*, auctorem *commentariorum MSCtorum super quatuor libros Magistri sententiarum*, aliorumque operum laudat, ex quibus aliqua *Johanni Semecae Teutonico* merito restituimus. Consentiunt hi omnes in nomine *Johannis*, consentiunt in patria, ita ut Urstisius & Possevinus nomen civitatis, Volaterranus tantum nationis exprimat, cujus verba *Germanus natione* ab agnomine *Teutonici*, quod Possevinus tribuit, non multum abludunt. Consentit Volaterranus cum Possevino in dignitate Episcopali *Johanni* suo adscribenda, consentit etiam cum Urstisio in Magisterio Generali Ordinis Praedicatorum assignando; imo viam Volaterranus indicat, qua *Johannes*, antea Episcopus, potuerit ad regimen Ordinis sui pervenire, cum eum desiderio sanctioris & quietioris vitae Episcopatu se abdicasse, ad Magisterium Ordinis vero suscipiendum a summo Pontifice compulsum fuisse dicat. Huc igitur mallem referre, quod Albericus de Rosata *Prooem. Diction. Juris in f.* & cum eo Panzirolus & Mastricht *ll. cc.* *Semecae* ex errore forsan tribuunt, quod *Ordinis Praedicatorum* fuerit. Haec itaque, quae ex Urstisio, Volaterrano, Possevino, de *Johanne Friburgensi*, Episcopo & post abdicationem Generali Ordinis Praedicatorum Magistro produximus, alium plane nobis *Johannem*, forsan etiam aliquibus ob nominis inter Germanos celebritatem *Teutonicum*, uti Possevino, dictum, cum illo *Johanne Semeca Teutonico*, *Glossae* & *Summae* auctore non confundendum sistunt. Nec sane alienum ab istis temporibus videtur, non unum tantum *Johannem* Teutonici nomine insignitum dicere, cum quoscunque viros in suo populo claros, nomine

illius ornare tum frequentius soliti fuerint, adeo ut & tertium Johannem Teutonicum, Cameracensis Monasterii Canonicum Regularem, multorum ad vitae religiosae incrementa spectantium librorum auctorem ibidem producat Possevinus. *Johannis Friburgensis* autem (non illius *Semeçae*) arbitramur esse Epitaphium, quod apud nos in extremo versus Orientem angulo Brabeuterii, olim Chori Praedicatorum, hodieque superest; cujus imaginem & inscriptionem accurate depictam, notisque eruditis illustratam, & cum authentico suo in omnibus punctulis (uti ipsa lapidis inspectio sollicite a me instituta docuit) mire consentientem mihi pro ea, qua solet, humanitate liberaliter concessit Celeberrimus Schertzius noster, Vir non annis magis & dignitatibus, quam meritis vere venerandus. Lapis ipse oblongus sepulchro, duorum forte pedum altitudine super terram elato, incumbens hanc Inscriptionem, per quatuor laterum margines divisam, & antiquioribus literarum ductibus exaratam, salvam tamen, & plane incorruptam, ostendit:

✠ FRATER· JOHANNES· DEI· GRACIA· EPS·
ET· MAGR· ORDINIS· FRM· PDICATOR·
OB· ANNO· DNI· M°· CC°· LII°· III°· NONAS·
NOUEMBRIS· REQVIESCAT· IN· PACE· AMEN·

Mediae lapidis parti incisa est pedi pastoralis figura. Ipsa Inscriptio cum iis, quae modo laudati Auctores produnt, satis amice conspirat. Sistit enim Johannem Episcopum, nomine Dioecesis non addito, ut indicet, eum dignitate quidem, non vero officio Episcopi tum quidem gavisum esse, adeoque eo se antea abdicasse, qua in parte Volaterrani dicta confirmat. Addit alteram

teram dignitatem Magistri Ordinis Praedicatorum, atque ita Urstisii & Volaterrani narrationi fidem facit. Unica huic lapidi lis est cum Urstisio in anno mortis signando, quem lapis 1252. Urstisius 1253. indicat. Verum, ubi pugna inter monumentum publicum, ad conservandam viri in eminentiori loco constituti memoriam, ab iis, qui illam recentem adhuc, imo plane praesentem impense colunt, fideliter & cum cura erectum, ex una parte, & scriptorem privatum, aliquot ab illo saeculis remotum, ex altera versatur, ego sane nullus unquam dubitarem, monumenti causam tueri, & scriptoris narrata, illi contraria, erroris damnare. Quod eo magis hic obtinere debet, quo levior, & hinc obreptu facilior est error Urstisii, aliquot saltem mensium adjectione peccantis. Antequam autem causam hanc omnino deseramus, age, colligamus etiam ex Urstisio, Volaterrano, Possevino, Epitaphio Argentinensi potiora capita, quibus ulterius demonstremus, *Johannem* hunc, his testibus laudatum, diversum plane esse ab illo *Johanne Semeca, Glossae & Summae* Auctore. *Johannes* noster Urstisio & Possevino Friburgensis dicitur; ille *Johannes Semeca*, in agro Halberstadiensi natus perhibetur; quod eo probabilius redditur, quo minus ea, quae de Friburgensi dicuntur, in illum *Semecam* cadere possunt. *Johannes Friburgensis* anno 1242. in Magistrum Ordinis Praedicatorum electus est, *Johannes Semeca* & ante & post illum annum Praepositus Halberstadiensis fuit, eoque ipso anno ab Episcopo Halberstadiensi negotiorum causa in vallem Mariae missus. *Johannes Friburgensis* Episcopalem dignitatem obtinuit; *Johannes Semeca* ab anno 1240. ad annum 1245. Praepositura Halberstadiensi functus, nec ante nec post hocquinquennium ad Episcopalem dignitatem evectus facile dici poterit. Non ante illud; siquidem an-

tequam ad Praepositeram Halberstadiensem perveniret, Goslariensi Praepositura functus est. Diceres, eum, antequam Goslariensem Praepositeram susciperet, Episcopum electum fuisse, & hac dignitate se mox iterum abdicasse. At vero is abdicatione sua quietem quaesivit, & desiderio vitae monasticae, uti Volaterranus innuit, Episcopatum deposuit, non ut rursus negotiis immergeretur, & ad alias dignitates transiret, atque Praepositeram Goslariensem susciperet, mox per eam ad Halberstadiensem ascenderet, atque ita sibi viam proximam ad alium Episcopatum sterneret. Nec post illud quinquennium ad Episcopalem dignitatem evehi potuit. Nam aut anno 1245. decessit, ut supra evicimus, & tunc sane cessat omnis de Episcopali dignitate postea acquisita disputatio. Aut eo anno depositus est, & tunc mirum videretur, eum, qui Praepositura indignus a Summo Pontifice judicatus esset, mox plane sublimi Episcopatus honore ornatum fuisse. Cum vero omnia, quae de ejus depositione dicuntur, ex iis, quae inter Clementem IV. & ipsum exarsisse finguntur, odiis pendeant, haec autem temporum ratione refellantur, ut supra ostendimus, hinc haec Episcopalis dignitatis post annum 1245. acquisitio, quae non nisi commentitia illa depositione niti posset, protinus corruit. *Johannes Friburgensis* itaque his Episcopi & Magistri Ordinis Praedicatorum dignitatibus gavisus est, illaeque ipsi etiam in Monumento Argentinensi tribuuntur. Si illae ad *Johannem Semecam* referendae essent, cur inter elogia & ornamenta Monumenti Halberstadiensis nulla harum dignitatum insignia, nulla vestigia occurrunt? Si quis forsan haec quovis modo conciliaturus crederet, Halberstadiense monumentum vivo adhuc Semecae, ad nomen ejus, cum inde discederet, celebrandum positum esse, illi graviter obloquerentur verba ejus monumenti, quae

quae id tum positum esse dicunt, cum *fuit*, ac *desiit esse Johannes*. Si hae dignitates *Semecae* fuissent, cur Monachus Hamerslebiensis, qui alias sollicite notat, ad quas quisque Praepositorum Goslariensium dignitates postea pervenerit, *Semecae* nullam, quam Praepositi Halberstadiensis adscribit; cur Langius, Kranzius, Auctor Paralipomenorum, omnia, quae *Semecam* ornare possunt, studiose congerentes, has dignitates alto silentio premunt? Denique *Johannes Friburgensis* obiit & sepultus est Argentorati. Lapidis situs & figura, Inscriptio nominis & dignitatum, Anni & diei obitus, cum voto: *Requiescat in Pace. Amen.* monumentum non nisi sepulchrale loquuntur. *Johannes Semeca* sepultus est Halberstadii. Nec enim monumentum Halberstadiense coenotaphium tantum est, sed verum sepulchrum, quod verba ultimi versus satis indicant: *Hic jacet.* Plures in Johannis Semecae rebus referendis non satis accurate versatos esse observavimus, vel quod temporum ordinem minus bene secuti sint, vel quod *Johanni Friburgensi* debita parum caute ad *Johannem Semecam* retulerint. Utroque modo errasse etiam videtur Mornaeus *Hist. Pap. p.* 370. *edit. Gorich.* 1662. qui primo in eo fallitur, quod *Semecam* primum omnium Decreti Glossatorem scribat; secundo, quod vulgarem de Clementis IV. S. P. in *Semecam* iris fabulam adoptaverit, quam temporum tamen distantia refellit; & demum tertio, quod *Semecam*, citato etiam Volaterrani testimonio, *in Sanctorum Canonem relatum* scribat; cum tamen Volaterranus de *Johanne*, Episcopo & mox Magistro Ordinis Praedicatorum, adeoque non de *Semeca*, loquens subjungat: *relatus & ipse inter beatos.* Ipsum tamen sanctis adscriptum esse non invenio in Justi Fontanini *Codice Constitutionum de Canonizatione Sanctorum Romae* 1729.

 §. LXIV

§. LXIV.

Probatur id de saeculo XII.

Ex saeculo XII. non nisi pauca adferre licet, sed insignia. Anno enim MCL. apud Guichenon. *Bibl. Sebus. Cent. II*, 54. contrahentes renunciant *exceptioni non numeratae pecuniae, & non habitae, & omni LEGVM & CANONVM auxilio, super hoc competenti, vel competituro.* Paullo post, anno MCLVII. in diplomate Fridrici I. Imp. mentionem fieri *meri & mixti imperii, conditi testamenti, heredis instituti, facti legati*, jam supra (§. LIX.) ex ejusdem Guichenonii *Bibliotheca Sebusiana Cent. I*, 81. ostendimus. Anno MCLXXIX. in dissidio Volcmari & Rudolphi, divisis suffragiis ad Archiepiscopatum Treverensem evectorum, Volcmarus *sequebatur curiam Romanam, pro eoque esse videbatur justitia CANONVM, quum LEGISTAE pro parte Rudolphi legum jura stare*, contenderent. Arnold. Lubec. *Chron. Slav. III*, 10. Anno MCLXXIX. Bertholdum Archiep. Bremensem; ac demum anno MCLXXXV. Henricum VI. Imp. a decretorum legumque peritia commendatos esse, jam supra monuimus *. (§. LX. *.)

* Addi potest testamentum vel instrumentum Comitis Homburgensis Mathildis, scriptum anno MCXCV. in quo monasterio Salivallensi *palam, publice & expresse, pure & libere & simpliciter donatione pura, mera, valida & irrevocabili, quae dicitur INTER VIVOS, pagum nomine Bourmont*, tradit. Addit sub finem, se adhibuisse *Notarium publicum & testes ad praemissa vocatos speciali-*

specialiter atque rogatos. Calmet. *Hist. Lotharing. Tom. II. p.* 407. *Probat.* Quae omnia juris Romani cautiones ſapere, nemo negaverit.

§. LXV.

Inſequens vero ſaeculum XIII. hujusmodi teſtimoniorum inſignem dat proventum. Anno enim MCCIX Capitulum Lugdunenſe ab eccleſia Cluniacenſi ſibi ſtipulatur ſervitutem non altius tollendi. Guichen. *Bibl. Sebuſ. Cent. II,* 15 Anno MCCXXIV. apud Schatenium *Annal. Paderborn. Lib. X.* occurrit ſententia, quae plane hodiernum litigandi modum redolet *. Anno MCCXXXV. apud Guichen. *Cent. II,* 96. reperimus contractum venditionis, in quo praeter alia de pretio in rem verſo reperimus formulam: *Renunciantes certa ſcientia exceptioni minoris pretii, non numeratae pecuniae, & non habitae, & privilegio fori, & exceptioni doli, & errori in factum, & omni auxilio* LEGVM *&* CANONVM, *& omni juri ſcripto & non ſcripto.* Qualis renunciatio, *exceptionum doli, in factum, reſtitutionis in integrum,* etiam anno MCCXLVI. occurrit *Cent. II,* 98. quemadmodum anno MCCXLIV. apud eumdem *Cent. I,* 98. permutatio quaedam fit *de conſilio* IVRISPERITORVM *α), & amicorum.* Et apud Leibnit. *Cod. Jur. Gent. P. I. p.* 16. habetur eodem anno conditum teſtamentum Joannae, Comitis Flandriae & Hannoniae, in quo *clauſula codicillaris, conſtitutio teſtamentariorum, teſtium ſubſcriptio & ſubſignatio.*

Itemque de ſaeculi XIII. initio.

* Sic & anno MCCXXXI. Henricus, Comes Barrensis, in pactis dotalibus cum Margaretha Luceburgica initis, quaedam *decernenda* esse monet *per duos* DOCTORES, adsensu utriusque partis ad hoc electos. Calmet. *Hist. Lothar. Tom. II. p.* 445. *Probat.*

(α) Ita in charta anni 1243. apud Reverendiss. Koppium *Vindic. Actor. Murens. P. II. c.* 9. *p.* 299. Albertus Comes de Habspurg, JVRISPERITORVM VSVS CONSILIO, *omni actioni, quae ipsi competere posset, renunciat; & praeterea omni* JVRIS CIVILIS *subsidio, vel* ECCLESIASTICI, *omni etiam Instrumento, seu beneficio in integrum restitutionis, juri minoris, sive cujuslibet aliae occasionis vel industriae, quae renunciationem ante dictam rescindere possent.*

§. LXVI.

Ejusque fine.

Talia vero & adultum jam saeculum XIII. ad finem ejusdem complura reliquit. In charta enim anni MCCLII. Rudolphus Landgravius Alsatiae, apud Guillimann. *Habsb. VI,* 4. *renunciat omni juris subsidio* CANONICI *&* CIVILIS, *consuetudinibus, constitutionibus editis & edendis,* & anno MCCLIX. *donationis propter nuptias,* suaeque *ad evictionem obligationis* meminit in charta apud eumdem *VI,* 2. (α) Anno MCCLXVI. Simon, Episcopus Paderb. apud Schaten. *Lib. XI. p.* 112. provocat ad *constitutiones* LEGALES *&* CANONICAS *, & anno insequente Rudolphus, Comes Tubingensis, *renunciat omni juri* CANONICO *seu* CIVILI, *in Monim. Wurtemb. de monast. Blaubeuren n. III.* Similes renunciationes insertas reperimus anno MCCLXXVI. diplomati

mati Ducum Slavorum & Episcopi Camin. apud Rangon. *in Pomeran. Dipl. p.* 265. anno MCCLXXVIII chartae Hermanni Comitis de Sulze, in *Monim. Wurtemb. P. I. p.* 255. anno MCCLXXX litteris Rudolphi Regis Rom. apud Gewold. *in Antith. ad Marq. Freher. lit. B.* anno MCCLXXXI. ejusdem diplomati apud Tolner *in Cod. Dipl. Pal. n.* 112. *p.* 78. anno MCCLXXXIII. tabulis Capituli Ratisponensis apud Hund. *Metrop. Salisb. Tom. I. p.* 178. anno MCCXC. & MCCXCII. chartis, productis *in Deduct. Stolb. n. VII.* anno MCCXCVI. foederi inter Eduardum Regem Angliae & Guidonem, Flandriae Comitem, inito, apud Leibnit. *Cod. Jur. Gent. T. I. p.* 39. ** & denique anno MCCXCVIII. chartae apud Ill. Cancell. de Ludewig *Reliquiar. Tom. V. p.* 445.

* Eodem anno Robertus Episcopus Verdunensis apud Foppens *in Supplem. Mir. p.* 863. renunciat *privilegio clericatus & fori, consuetudini & statuto, beneficio restitutionis in integrum, & omnibus exceptionibus generalibus & specialibus.*

** Anno MCCXCVII. Fridricus Lotharingiae Dux condidit testamentum, plane ex juris Romani formula, adeo ut ne septem quidem testium rogationem & sigilla omiserit. Exstat illud apud Calmet. *Hist. Lotharing. Tomo. II. p.* 546. *Probat.*

(α) Idem instrumentum venditionis praediorum in Dietigkon & Slieron, quae inter Comitem de Habisburch & Monasterium de Wettingen intercessit, etiam apud Herrgott. *Orig. Habsp. T. II. n.* 431. occurrit & multa alia Juris Civilis usum probantia continet. Praecipue autem notari merentur verba: *promittentes, quod universos &*

& singulos defectus, si qui praesenti instrumento a Jurisperitis de cetero notari poterunt inesse, emendari, corrigi & suppleri promptissime faciemus: attendentes, quod in contractibus plena; in testamentis plenior; in beneficiis plenissima interpretatio & fides debeat adhiberi.

§. LXVII.

Jam ergo his saeculis jus Rom. una cum canonico invaluit.

Et haec quidem testimonia, quorum multo plura, si otium esset, accumulare facile potuissemus, satis superque indicant, jam ab ipsis Lotharii temporibus utrumque jus canonicum & civile etiam in Germaniam paullatim penetrasse, adeoque non parum falli, qui saeculo demum XV. illud in academias primum, ac postea in forum irrupisse existimant cum doctissimo Conringio *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXXII.* Nec tenuia tum ejus rei initia fuerunt, ut sibi persuadet vir doctissimus: sed certis argumentis constat, jam illis temporibus in ipso foro rationem utriusque juris esse habitam *.

* Ill. enim Cancell. a Ludewig in Programm. *von Verbesserung des Teutschen Lehn-Rechts p.* 14. chartam edidit, ex qua adparet, Comitem Schwartzburgicum, judicem Austregalem inter Electorem Brandenburgicum & Archiep. Magdeb. electum, auditis partibus, cognitaque caussa, noluisse tamen sententiam ferre, nisi *advocatis prius Romani juris peritis.*

§. LXVIII.

Multoque magis saeculo XIV.

Unde non mirandum, maxima incrementa juris studium saeculo XIV. cepisse in universa Germania. Tunc enim inter domesticos

ſticos & Palatinos Balduini Archiep. Treverenſis, quem anno MCCCVIII. electum conſtat, primo ſtatim loco recenſentur LEGISTAE & CANONISTAE. *Auct. Geſt. Balduini I*, 12. Biennio ante mentio fit *actionum perſonalium, realium & mixtarum* (α), apud Leibnit. *Cod. Jur. Gent. T. I. p.* 113. Anno MCCCXXXIII. celebratur Udalricus de Auguſta, Imperatoris ſcriba ſecretus, homo in utroque Jure peritus. Trithem. *Chron. Hirſaug.* ad ann. MCCCXXXIII. Anno ſequente chartae Humberti, Delphini Viennenſis, ſubſcribit Amblardus de Bellomonte, JVRIS CIVILIS PROFESSOR, Protonotarius Delphinatus. Guichenon. *Biblioth. Sebuſ. Cent II*, 18 In decreto Renſenſi anno MCCCXXXVIII. de juribus Electorum dicitur: *Haec veriſſima eſſe, convenit inter omnes Annalium, rerum humanarum divinarumque peritos, atque jam ſaepius* VTRIVSQVE JVRIS, CAESAREI *atque* PONTIFICII, *coeleſtis theſauri teſtimoniis comprobatum eſt.* Goldaſt. *Tom. III. Conſt. Imp. p.* 409. Teſtamentum Henrici Ep. Lubec. anno MCCCXL. plane ad juris Rom. formulas conditum ex chartulario Lubecenſi eruit Illuſtr. Boehmer. *Jur. Eccleſ. I*, 2. 47. *p.* 115. (β) In charta de anno MCCCXLIII. memorantur ſubſtitutio teſtamentaria, ſtipulatio ſollemnis, donatio inter vivos, apud Guichenon. *Biblioth. Sebuſ. II*, 22. *Emancipationis ſolemnis* Philippi, Ducis Burgundiae, exemplum eſt apud Leibnit.

nit. *Cod. Jur. Gent. Dipl. T. I. p.* 221. In Academia Viennensi anno MCCCLXV. fuere *Professores juris* CANONICI *&* CIVILIS. Lambec. *Bibl. Vindeb. II, 5. p.* 85. 164. *seq.* Ut jam non accumulemus innumeras formulas, quibus juris utriusque beneficiis annis fere singulis hujus saeculi nuncium miserunt Germani nostri. *

* Tales formulas hic tantum per lancem saturam indicabimus. Occurrunt ejusmodi renunciationes, factae anno MCCCVI. *in der Waldeckischen Ehren-Rettung. n.* 36. *p.* 3. anno MCCCXI. & MCCCXVIII. *in Chartulario Lubecensi*, de quo Ill. Boehmer. *I*, 2. 47. *p.* 115. anno MCCCXIX. apud Ill. a Ludewig *Reliqu. MSC. T. VI. p.* 4. 6. anno MCCCXXIV. apud Schaten. *Annal. Paderb. Lib. XIII. p.*260. anno MCCCXXVIII. apud Leibn. *l. c. T. I. p.* 131. anno MCCCXXX. & MCCCXXXI. apud Ludewig. *l. c. T. V. p.* 553. & 622. anno MCCCXXXVIII. & sequente apud Eumdem *T. V. p.* 546. 548. 630. 637. 639. anno MCCCXLI. apud Leibnit. *l. c. Tom. I. p.* 154. anno MCCCLVI. apud Ludewig. *l. c. Tom. V. p.* 518. anno MCCCLXVII. in *Monim. Wirtemb. Part. I. p.* 917. Nos speciminis loco adferemus renunciationem talem Stephani Palatini Com. Rheni & Ducis Bavariae, ex diplomate anno MCCCXXXVIII. scripto editoque a Gewaldo *Antith. ad Marqu. Freher. edito p.* 20. quia & Germanica est, & maxime singularis: *Ob wir oder der deheiner, dez Got nicht engeb, als khranck weren, daz wir oder ihr deheiner dawider teten, oder thuen wolden, uns dawider nit behelffen mit deheiner dispensation, absolution, relaxation, abolition, in integrum restitution, deheinerlay beneficio, wie daz genant sey, etz khomm wanne oder wie etz khom, etz geschech*

umb

umb unser oder ander leut beth, oder daz man nennet ze Latein ex officio. Ubi quaedam ad jus civile, alia ad jus canonicum pertinere, unusquisque intelligit.

(α) Vix alia mihi renunciationis formula usquam occurrit, quae tot capita Juris Civilis & Canonici exhibeat, atque tam uberem Juris utriusque usum iis temporibus fuisse ostendat, quam charta venditionis nondum edita, quae Conradi Abbatis Murbacensis est de an. 1313. atque in chartulario Murbacensi servatur: *Renunciantes nihilominus expresse & de certa scientia pro nobis & nostris successoribus exceptioni doli mali non solute non tradite non numerate pecunie non ponderati argenti deceptionis ultra dimidium justi pretii beneficio restitutionis in integrum Constitutioni hoc jus porrectum literis & privilegiis & quibuscunque libertatibus a sede Apostolica aut aliunde ubilibet concessis aut concedendis ac omni jure & juris auxilio & beneficio Canonici Civilis consuetudinarii & municipalis scripti & non scripti universisque exceptionibus actionibus tam juris quam facti & specialiter juri dicenti generalem renunciationem non valere quibus vel quorum ope dictus contractus in toto vel in parte cassari posset aut quomodolibet in irritum revocari.*

(β) Formulae beneficiis e Jure Romano derivatis renunciantes hujus Juris usum forensem abunde probant, inanes plane & ridiculae futurae, si juribus inusitatis renunciarent. Nec quis objiciat, quod & hodie nihil frequentius sit, quam contractuum aut aliorum negotiorum instrumentis inseri clausulas vel renunciationum vel alias, inutiles plane & alienas, imo saepe absonas, idque scribentium vel oscitantia & inscitia, vel cupiditate lucri, ut paginarum numerus, atque ita mercedis quantitas crescat, fieri, nec tamen inde doceri, harum clausularum aliquem in negotiis, quibus adjiciuntur, usum esse. Verum

ne nos

ne nos quidem probare volumus, renunciationes illas antiquas, de quibus loquimur, iis negotiis, quibus adjectae fuerunt, semper aptas fuisse; sed hoc tamen inde merito deducimus, mentionem beneficiorum ex Jure Romano derivatorum ostendere, illud Jus familiariter plane cognitum tunc fuisse, imo renunciantes credidisse, se his beneficiis Juris Romani, nisi iis renunciarent, in judiciis adjuvari posse; quo ipso usum Juris Romani quotidianum satis ostenderunt. Renunciatio, quam *not.* (α) produximus, per varios Pandectarum & Codicis titulos diffusa, horum, nec non eorum, qui cum his arcto vinculo junguntur, aliae, quarum copia hic & alibi prostat, aliorum titulorum usum perspicue probant, ita ut inde non temere inferamus, totam Juris Romani compagem quotidiano judiciorum usu jam tum receptam & inveteratam fuisse. Nondum tamen extabat Constitutio Imperatoris, usum hujus Juris disertis verbis aut confirmans, aut jam introductum agnoscens. Tandem Ludovicus Bavarus singulari Constitutione in hunc finem unice promulgata an. 1342. cum consensu Statuum, de quo fidem faciunt Electoris Moguntini literae, Constitutioni ipsi insertae, edixit: **Daz man an unserm Hofgericht fürbas allermenniklich richten sol nach unser Vorvarn Kunigen und Keisern Gesezen, und geschriben rechten** **tc.** *v. Rec. Imp. edit. noviss. P. I. p.* 44. *& sq.* Sub his Regum & Imperatorum, suorum antecessorum, Legibus, & Juribus scriptis quod non solas Imperatorum Germanicorum, qui praecesserant, Constitutiones, sed, si non solum, saltem cum illis, etiam intellexerit Jus Justinianeum, multa perspicue probant. I. Quod Jus Justinianeum jam antea in negotiis perpetuam & constantem auctoritatem, uti ex praecedentibus uberrime apparet, consecutum fuerit. II. Quod ipse Ludovicus Bavarus magna reverentia Jus Justinianeum prosecutus

secutus sit, adeo ut inter *cœlestis thesauri testimonia* id quadriennio ante hanc Constitutionem retulerit. v. A N. *b*. §. III. Quod eo quidem tempore nondum tot promulgatae fuerint Imperatorum Germanicorum de controversiis privatorum civilibus Constitutiones, quae solae sufficere potuissent regulae communi constituendae, quae omnibus negotiis a Judicio Aulico decidendis par esse posset, cujus rei gratia tamen Constitutio illa unice promulgata fuit. IV. Quod ex opinione, quae diu mentibus Imperatorum Germanicorum inhaesit: Imperium nempe illud Romanum antiquum adhuc superesse & a se continuari, atque Imperatores Romanos, etiam eos, qui Constantinopoli sedem Imperii fixissent, esse suos in eodem Imperio antecessores; facile potuerit & debuerit iis etiam nasci opinio, imo & nata sit, quod Imperatorum illorum, tanquam suorum Antecessorum, Leges non ex libera voluntate tantum recipiendae, sed tanquam ab Imperatoribus latae Imperii civibus ex necessitate quadam legali essent observandae. Primi, qui Jus Justinianeum Germaniae commendarunt & in usum ejus deduxerunt Juris Cultores, Judices, Imperatores, sine dubio rationibus illis suasoriis, quas *ad* §. 60. *n*. (α) recensuimus, usi fuerunt: alii, qui proximis ab eo tempore saeculis Juris illius usum jam introductum invenerunt, bona fide id Jus tanquam ab Imperatoribus datum, ex opinione illis temporibus familiari, Imperio proprium & quasi domesticum reputarunt. Hujus opinionis etiam fuisse videtur Ludovicus Bavarus. Si ea tempestate, qua renascentem literarum lucem jam salutare licuit, Maximilianus I. eadem adhuc opinione imbutus, potuit Juris Justinianei servandi necessitatem ex hac ratione asserere, quod Justinianus ex suis in Imperio antecessoribus fuerit, uti ipse disertis verbis in *Constit. Wormat. contra blasphemos Rec. Imp. P. II. p.* 28. dicit:

dicit: demnach, zu mehrer Nachfolg und Ehr Gottes, und der Menschen Heyl, weyland Kayser Justinianus, unser Vorfahr am Reich, löblicher Gedechtnüs, männiglich zu halten, ernstlich ermahnet, und strenglich gebotten hat ꝛc. & exposita magna Novellae 77. parte, pergens his verbis adhuc uberius declarat: dazu alle ꝛc. in des Reichs Ungnad und Straff gefallen seyn sollen, wie dann solches des gemelten unsers Vorfahren Satzung klärlich ausweiset ꝛc Und aber dieselbe Gottes Gebott, und des ehgenannten Unsers Vorfahrn Satzung, Ermahnung und Gebott und Peen, jetzt leider in vergeßen und Verachtung von vielen Menschen überfahren worden ꝛc. quis non ultro crederet, Ludovicum Bavarum, cujus aetate adhuc spissae ignorantiae tenebrae orbem involvebant, potuisse sub Legibus Antecessorum suorum Romanas etiam intelligere, & revera intellexisse? Quod vero is sub hoc Jure de quo loquitur, non intellexerit antiquas Germaniae consuetudines, satis ipse ostendit, cum in eadem Constitutione illud his e diametro opponat: So haben wir ꝛc. geheizzen und gesprochen, daz die geschrieben recht und gesetzt ꝛc. nicht schaden sullen an irn rechten, freiheiten, und gut Gewohnheiten ꝛc. Hac de re praeter alios legi merentur *Vindiciae Historico-Juridicae Juris Romani & JCtorum in Germania contra Reformationem de an.* 1441. *Friderico III. Imperatori adscribi solitam Argent. d.* 17. *Junii* 1748. *solenniter assertae a Joh. Reinh. Kugler, Argent.* viro juvene, eximiae plane eruditionis, nunc J. V. Lto. dignissimo, *Sect. I. c.* 2. §. *not.*3. (*x*) & *Sect. II. c.* 1. §. 1. *not.* (*m*) §. 4. & 6.

§. LXIX.

Pontifex Decretales publicat.

Quo magis vero fervebant his saeculis juris civilis studia: eo magis de ecclesiastici incrementis sollicitus erat Pontifex Romanus. Hinc

Hinc post varias ISIDORI MERCATORIS (α), IARLANDI (β), ipsorumque Pontificum collectiones Gregorius PP. IX. circa annum MCCXXX. per RAYMVNDVM DE PENNA FORTI (γ), Capellanum suum, compilavit DECRETALIVM libros quinque (δ): Matth. Paris. *ad ann. MCCXXXV.* Jo. Chifflet. *de Jur. Architect. Cap. VI.* Ziegl. *in Diss. praelim. ad Lancell.* §. *LI. sequ.* cui postea (ε) anno MCCXCVIII. librum VI. eodem modo in libros V. divisum adjecit Bonifacius Papa VIII. Henr. Stero *in Annal. ad ann. MCCXCVII.* eumque cum superioribus in fora & academias introduci jussit, quamvis in Gallia auctoritatem minime obtinuerit (ζ). Franc. Duaren. *praef. libri de Sacr. Eccles. minist* (η). Iis saeculi sequentis anno XIII. accessere CLEMENTINARVM (θ) itidem libri V. a Clemente PP. V. ita adpellatae. Baluz. *Vit. Pap. Avenion. Tom. I. p. 60.* & EXTRAVAGANTES tum IOANNIS PP. XXII. anno MCCCXL. tum COMMVNES (ι), exeunte saeculo XV. collectae *. Ziegl. *Diss. praelim. ad Lancell.* §. *LVIII.*

* Librum sextum Decretalium jussu Bonifacii PP. VIII. collegerunt Guil. de Mandagoto, Archiep. Ebrodunensis, Berengarius Fredo, Biterensis Episc. & Magister Richardus de Senis S. R. E. Vicecancellarius. CLEMENTINAS mortuo demum Clemente PP. V. promulgavit anno MCCCXIII. Joannes PP. XXII. Idem Pontifex anno MCCCXXV. Extravagantes edidit, nec tamen eas speciali rescripto ad universitates misso confirmavit. Communes privati hominis studio

collectas esse post annum MCCCCLXXXIII. ex *c. 2. de reliqu. & vener. sanct.* colligitur. Vid. Nic. Frerotii *Paratitla sexti Decret. Clementinar. Extravagant. & extrav. commun.*

(α) Aliqui Isidoro Hispalensi eam collectionem acceptam ferunt, quos refellit Baronius, eruditione non minus, quam dignitate Eminentissimus, Ecclesiae Romanae Cardinalis, *Martyrol. ad d. 4. April. in n. Isidori episc.* his verbis: *Id quidem in primis refellitur, quod Braulius & Ildefonsus, qui illis vixere temporibus, catalogum texentes scriptorum ipsius, nullam prorsus mentionem de eo opere habuerunt. Insuper omnis de ea re dubitatio tollitur, dum autor operis, ibidem agens de ordine celebrandi concilii, recitat verba primi canonis undecimi Concilii Toletani, atque etiam in Praefatione meminit Agathonis Papae: porro longe ante ejus Synodi ac Papae Agathonis tempora Isidorus Hispalensis ex humanis desierat.* Consentiunt alii, ex quibus duos instar omnium allegasse sufficiat Petrum de Marca *de Conc. Sac. & Imp. L. III. c. 5.* §. 2. & Espenium *Scol. ad omnes Can. P. IV. c.* 1. §. 1. Multi *Peccatoris* nomen huic compilatori tribuunt. De qua re iterum audiendus Baronius *ibid.* cujus haec sunt verba jam allegatis mox subjuncta: *In antiquis manuscript. codic. hunc Isidorum collectorem Conciliorum* MERCATOREM *cognomento dictum invenimus, ut in his, quos in nostra bibliotheca habemus: at in nuper impressis non* MERCATOR, *sed* PECCATOR *inscriptus reperitur; secundum morem nonnullorum antiquorum Patrum, qui humilitatis ergo se sic inscribere & subscribere consueverunt, irrepsit puto error, ut* MERCATOR, *pro* PECCATOR, *sit scriptus.* Exempla eorum, qui sibi *Peccatoris* nomen adscripserunt, allegat Mastricht *Hist. Jur. Eccl. n.* 225. *Sic in Concilio sexto Toletano Silva; in septimo Basconius, Gotomarus,*

rus, *Farus*, *Sona*; *duodecimo Julianus & Liuba*, *alii in aliis subscripserunt*, *quos forte imitari voluit*. Quibus alia exempla addi possunt, quae ex Conciliis Turonensi primo, Parisiensi tertio, Turonensi secundo, Matisconensi primo allegat Petrus de Marca *de Concord. Sacerd. & Imp. L. III. c. 5. §. 2.* De nomine hoc Correctores Romani *in admon. ad Lect.* haec notant: *In Codice autem Dominicanae Bibliothecae initio Praefationis ita legitur: Isidorus mercator servus Christi lectori conservo suo &c. nec multo secus in Vaticanis, quo loco in impressis est: Isidorus Peccator, servus Christi &c.* Petrus de Marca tamen nomen *Peccatoris* mavult eligere. *Etenim*, ait, *etsi fateamur in quibusdam Codicibus eam lectionem extare, in plerisque tamen & melioris notae libris compilator iste Isidorus* PECCATOR *dicitur, unde manavit vitio amanuensium* MERCATORIS *dictio.* Alii alios auctores hujus Collectionis fuisse suspicantur. Praecipue Blondellus *Pseudo-Isid. Proleg. c. 5. p. 23. sqq.* Benedictum Levitam in suspicionem trahit, quem tamen alii ab ea accusatione absolvunt, praecipue Baluzius *Praef. ad Capit.* §. 12. & Boehmerus *Dissert. de Decretalium Pontif. Roman. variis Collectionibus & fortuna* §. 9. *n.* 59. Quisquis demum hujus Collectionis auctor sit, illud tamen certum est, quod Hincmarus, Rhemensium Archiepiscopus, post annum 870. *in Opusc. adv. Hincmarum Laudunensem Episcopum c.* 24. eam per Riculfum Moguntinum Episcopum (qui Synodo Moguntinensi an. 813. adhuc adfuit) in iis Germaniae regionibus primum innotuisse scribat: *Si vero talia, quae tibi visa sunt de praefatis sententiis* (nimirum Ingelramni Metensis) *ac saepe memoratis epistolis, detruncando & praeposterando atque disordinando collegisti, quin forte putasti, neminem alium easdem sententias vel ipsas epistolas praeter te habere, idcirco talia*

 libere

libere existimasti posse colligere, res mira est, cum de ipsis sententiis plena sit ista terra, sicut & de libro collectarum epistolarum ab Isidoro, quem de Hispania allatum Riculfus, Moguntinus episcopus, in hujusmodi, sicut & in capitulis regiis studiosius (*studiosus* melius legunt Blondellus, Petrus de Marca, Espenius, aliique,) *obtinuit, & istas regiones ex illo repleri fecit.* Ostendit tamen Blondellus *ibid. p.* 22. *& sq.* quod in hac Collectione occurrant Capitula Riculfo quatuordecim, & quod excurrit, annis recentiora, atque ita eam vel per Riculfum plane non innotuisse, vel saltem post Riculfi mortem aliquot capitulis demum auctam fuisse, probat. Vix haec a Riculfo per illas Germaniae oras sparsa erat Collectio, Decreta Pontificum Siricio antiquiorum & ad Apostolica tempora propius accedentium exhibens, cum passim avide exciperetur, ita ut prima; quantum scimus, ejus Collectionis vestigia deprehendantur in Concilio Aquisgranensi de anno 836. v. Conring. *de Orig. Jur. Germ. c.* 16. *p.* 80. *in. f.* Dubitarunt tamen postea de illarum Epistolarum Decretalium auctoritate Episcopi Gallicani & maxime Hincmarus Rhemensis Archiepiscopus, quorum tamen quod mentibus haerebat dubium eximere voluit Nicolaus I. Summus Pontifex, edita Epistola, cujus partem sistit Gratianus *C. Si Romanorum &c.* 1. *Distinct.* 19. quam integram autem exhibet Baronius *Annal. Eccles. T. X. ad ann.* 865. §. 8. Non tamen tunc quaerebatur, an hae Decretales genuini essent eorum partus, quibus adscriberentur, quam disquisitionem saeculi illius ruditas vix admittebat, sed illud tantum in controversiam deducebatur, an Decretales Epistolae, Codice Canonum Ecclesiasticorum non comprehensae, multa tamen cum illis pugnantia exhibentes, auctoritate legali gauderent? quod Episcopi Gallicani in dubium vocabant, Nicolaus autem graviter affirmabat, ea

maxime

maxime ratione motus, quia *ita nec ſancti Gregorii, nec ullius alterius, qui ante vel poſt illum fuit, eſt aliquod inſtitutum vel ſcriptum recipiendum, eo quod in Codice Canonum non habeatur adſcriptum.* Imo ex eodem argumento ſequi judicabat, nec Sacras Scripturas, recipiendas eſſe, mox antea dictis ſubjungens: *Sed quare multum immoramur, cum nec ipſas divinas ſcripturas veteris & novi teſtamenti recipiemus, ſi iſtos duxerimus audiendos? Etenim neutrum horum in Codice Canonum Eccleſiaſticorum habetur inſertum.* Cum nulla itaque tunc de legitimis harum Decretalium natalibus verteretur quaeſtio, in alias mox Collectiones impetum fecerunt hae Decretales; a Capitularium Auctoribus & Decretorum Collectoribus, Reginone, ab hoc tamen parcius, a Burchardo vero, Ivone & Gratiano liberaliſſime receptae, & poſt hos etiam diuturna auctoritatis poſſeſſione gaviſae. Tranquillitatem hujus poſſeſſionis primus iterum turbaſſe dicitur, qui circa annum 1324. ſcriptis ſuis inclaruit, Marſilius Patavinus *Defenſ. pacis, de re Imper. & Pontif. P. 2. c. 27.* Mox etiam Gobelinus Perſona *Cosmodr. aet. 6. c. 7.* dubia contra aliquot illarum Epiſtolarum movet. Succeſſit, qui circa annum 1432. ſcripſiſſe videtur, Nicolaus de Cuſa, Cardinalis, *Concord. Cathol. L. 2. c. 34. & Lib. 3. c. 2.* Jungendus huic proxime eſt ejusdem ſaeculi ſcriptor, qui anno ejus 65. deceſſiſſe dicitur, Henricus Kaltheyſen in *Tr. An Imperium ſit unquam a Romanis in Graecos translatum?* qui primum *S. Palatii Magiſter, deinde Nidroſienſi & Caeſarienſi Archiepiſcopatu auctus, Inquiſitor haereticae pravitatis, Profeſſor Sacrae Theologiae in celeberrima Colonienſi Academia* dicitur. v. Maſtricht *Hiſt. Jur. Eccl. n. 236. p. 267.* Eodem etiam ſaeculo Johannes de Turrecremata *Summ. de Eccl. L. 2. c. 101.* praecipue Clementis Epi-

 ſtolam

ſtolam primam ſuſpectam reddit. Et licet ſaeculo XVI. Franciſcus Turrianus Collectionem Iſidori Mercatoris contra Centuriatores Magdeburgenſes ſingulari opere defendendam ſuſceperit, non impedire tamen potuit, quo minus poſtea multi in Eccleſia Romana viri, omnes eruditione, multi etiam ſublimiori dignitate illuſtres omnes, quae Siricio Papa antiquiores eſſent; Decretales vel plane rejecerint, vel ſaltem fidem ipſarum dubiam eſſe faſſi ſint. Certe Robertus Bellarminus, Cardinalis, *de Pontif. Rom. L. II. c.* 14. ſuam de illis ſententiam his verbis declarat: *Aliquos errores in has Epiſtolas irrepſiſſe non negaverim, nec indubitatas eſſe affirmare audeam.* Caeſar Baronius, Cardinalis, *Annal. Eccl. T. II.* paſſim Epiſtolas Pontificum ejus ſaeculi ſuſpicione onerat, maxime autem *T. X. ad an* 865. §. 5. *& ſqq.* de integra Iſidori Mercatoris Collectione ita loquitur, ut eam plane ſuſpectam ſibi fuiſſe non obſcure oſtendat. Eodem loco eam habuiſſe videtur Antonius Auguſtinus, Archiepiſcopus Tarraconenſis, qui, licet *de Emendatione Gratiani Lib. I. dial.* 6. *& L. II. dial.* 14. integram Collectionem non omnino & uno actu rejiciat, *in notis ad Capitula Adriani* tamen *c.* 7. 8. 16. 22. 23. 31. 34. 36. 47. 53. 63. graviſſima contra plures Epiſtolas dubia movet. Clementis Epiſtolas praecipue in dubium etiam vocat Joh. Carolus Bovius, Oſtunenſis Epiſcopus, *in Praef. ad Conſtit. Apoſtol.* Integram vero Collectionem ſtylo ſatis acri perſequuntur, Antonius Contius *in Praef. ad Corp. Jur. Can.* quam ſuppreſſerunt Cenſores Belgae, relictis tamen notis ad Decretum, in quibus hanc Collectionem rejicit, & ad *Praefationem* provocat, praecipue *in Not. ad C. ſeptuaginta &c.* 12. *Diſt.* 16. *C. Provinciae &c.* 1. *Diſt.* 99. *C. Aliter &c.* 1. *Cauſ.* 30. *Quaeſt.* 5. Gregorius Caſſander *in Defenſ. libelli de offic. viri pii* §. *Quod autem &c.* Franciſcus Florens *de Orig.*

arte & Aut. Jur. Can. Papenbrochius *in Propylaeo Maji s. conatu Chron. Hist. ad Catal. Pontif. Rom. P. I. p.* 4. *n.* 15. Natalis Alexander *Hist. Eccl. T.* 3. *p.* 213. Petrus de Marca, Archiepiscopus Parisinus, *de Concord. Sac. & Imp. L. III. c.* 5. *L. VII. c.* 20. *& de Primat.* §. 8. Johannes Bona, Cardinalis, *Rer. Liturg. L. I. c.* 3. §. 1. Emundus Richerius *de Eccles. & Pol. Pot. T. I. c.* 8. *p.* 36. *& ibid. Demonstrat.* §. 4. *p.* 40. & alibi passim. Philippus Labbeus *T. I. Concil. p.* 78. & passim *in notis marginalibus* ad singulas epistolas. Carolus Cointius *in Ann. Eccl. Franc. T. VI. ad ann.* 785. Emanuel Schelstrate *in Antiq. Illustr. Diss.* 3. *c.* 5. Stephanus Baluzius *Praef. ad Ant. August. de Emend. Gratiani* §. 1. *& sqq.* & *Praef. ad Reginon.* §. 3. *& sqq.* Johannes Launojus *Epist. pagg.* 9. 439. 485. 522. 526. 531. 539. 708. *Edit. Cantabr. de an.* 1689. Christianus Lupus *P. IV. Schol. p.* 362. *&* 479. Ludovicus Ellies du Pin *de Ant. Eccl. Discipl. Dissert. II. p.* 154. *& sqq.* Espenius *Scol. in omnes Can. Conc. P. IV. c.* 1. Petrus Coustantius *in Praef. ad T. I. Epist. Rom. Pontificum*, Justus Fontaninus, Archiepiscopus Ancyranus, *in Praef. ad Decretum Gratiani nova methodo concinnatum a Joh. a Turrecremata* §. 3. Claudius Fleuryus *T. XIII. Hist. Eccl. Diss. Praelim. & Instit. au Droit Eccles. T. I. ch.* 1. *p.* 8. Auctor *de l'Histoire du Droit Canonique chap.* 6. Hunoldus Plettenbergius *Introd. ad Jus Canon.* §. 7. *& sq.* Plures alii facile allegari possent, qui vel in totam illam Collectionem Isidori Mercatoris, vel in aliquot saltem ejus epistolas calamum stringunt, adeo ut communi fere sententia nunc illa Collectio rejiciatur, & hinc natus sit jocus eruditissimi Sirmondi, quem refert Auctor libri, qui sub titulo: *Histoire du Droit Canonique & du Gouvernement de l'Eglise* Parisiis prodiit, *c.* 6. *p.* 31. ubi de Collectione Isidori communi consensu rejecta loquens tandem

hanc epicrisin addit: *Presentement on en doute si peu, que le Pere Sirmond dit du gros volume, que Blondel a fait, pour en faire voir l'imposture, qu'il a fait de terribles efforts pour enfoncer une porte ouverte.* Cum vero Turriani, quod pro defendenda illa Collectione scripsit, opus non adeo omni specie destitutum esset, ut non meruerit data opera refutari, eamque refutationem Blondellus omni eruditionis apparatu muniverit atque ornaverit, potuisset ejus Opus non adeo superfluum & inutile judicari. Rationes praecipuas, quibus illa Collectio impugnatur, in Compendio allegat Plettenbergius *l. c.* §. 8. *Quod attinet ad autoritatem Epistolarum illarum Decretalium, quae in hac Collectione proferuntur, defendunt nonnulli, quos inter praecipue sunt Franciscus Turrianus & Severinus Binnius, genuinas esse illorum Pontificum, quorum nomina praeferunt. Alii eruditissimi scriptores Catholici, ut Baronius, Bellarminus, Peronius, Sirmondus, Petavius, Philippus Labbe rectius eas, velut indubitatas, non admittunt, vel ut confictas plane rejiciunt. Ad hoc moventur variis inducti rationibus. I. Quod elegantiam & nitorem secundi saeculi, quo datae dicuntur, non referant. II. Quod in omnibus epistolis idem stylus eademque scribendi norma servetur, ut non a pluribus, sed ab uno conscriptae esse videantur. III. Quod ex usu vulgatae Scripturarum versionis frequentissimo arguatur, post S. Hieronymi aetatem exaratas esse. IV. Quod S. Hieronymus earum non meminerit in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, adeoque ipsi incognitae fuerint. V. Quod Dionysius Exiguus, qui veterum Pontificum Epistolas summa diligentia collegit, illas tamen in sua compilatione omiserit. VI. Demum, ut primus observavit Antonius Augustinus in Notis ad Capitula Hadriani, quod in epistolis illis reperiantur ipsa Legum Imperatorum verba & scholia quaedam, quae sub*

Aniani nomine extant ad Codicem Theodosianum, cum tamen Pontifices, quibus adscribuntur epistolae, duobus & tribus etiam seculis editionem Codicis illius praecesserint. Alii prolixius has caussas recensent, ut Centuriatores Magdeburgenses *Cent. II. c.* 7. Mastricht *Hist. Jur. Eccl. n.* 220. *& sqq.* Espenius *Scol. in omnes Can. Conc. P. V. c.* 1. §. 5. Eorum, qui ab Ecclesia Romana secedunt, Auctorum magnus etiam numerus in illas Decretales invehitur, ex quibus praeter Centuriatores Magdeburgenses & Mastrichtium, mox allegatos, praecipue indicasse sufficiat Blondellum *in Pseudo-Isidoro & Turriano vapulantibus*, Conringium *de Orig. Jur. Germ. c.* 16. *p.* 79. *& sqq.* Struvium *Hist. Jur. c.* 7. §. 15. Boehmerum *Dissert. de varia Decreti Gratiani fortuna* §. 14. *n.* (g) *&* §. 15. *n.* (*h*) *& sqq.* & *Dissert. de Decretal. Pontif. Roman. variis Collection. & fortuna* §. 9. *ibique in notis.*

(β) Chrysopolitani, *cujus opus tamen, quod inscribitur, Candela, in MSCto adhuc latet.* v. Struv. *Hist. Jur. c.* 7. §. 16. Plura ergo de ipso dicere non juvat.

(γ) Raymundus Catalano-Barcinonensis, *ex nobili familia de Pennafort originem ducit*, uti Clemens VIII. S. P. in Constitutione Canonizationis ejusdem, quam Justus Fontaninus *in Codice Canonizationum p.* 260. integram exhibet, loquitur; quod ideo notandum maxime arbitramur, quia Boehmerus *in Dissert. de Decretalium Pontif. Rom. variis Collection. & fortuna* §. 15. & *ibid. n.* gg. hoc nomen potius *Penia fort* legendum esse dicit, atque ad Bullam Clementis VIII. (non VII. uti ibidem ex errore typographi citatur) *qua catalogo Sanctorum inscriptus est Raymundus*, provocat. Andreas Schottus *Bibl. Hispan. T. II. p.* 186. ipsum vocat *Penna fuerte, quasi dicas a Rupe forti.* Originem Raymundus retulisse dicitur *ad Arragonum Reges*, si fides

est iis, quae ex Leandro Alberto *in vita Raymundi* refert Chiffletius *de Juris utriusque Architectis c.* 6. §. 3. quem secutus videtur Mastricht *Hist. Jur. Eccl. n.* 355. cujus tamen originis Regiae non meminit Clemens VIII. *in Constit. alleg.* nihil tamen facile omittens, quod ad commendandam Raymundi dignitatem faciat. Humanioribus literis in patria operam dedit, in iisque ita mox profecit, ut eas *summa cum laude plurimos Barcinone gratis docuerit.* Inde Bononiam profectus *Pontificio Civilique Juri toto pectore incubuit, ac tandem Doctoris laurea, ceterisque doctrinae insignibus decoratus, sacros Canones publice, magna cum hominum admiratione, absque ullo stipendio est* interpretatus, ita ut *ipsi postea Senatus Bononiensis honorarium ex aere publico decreverit.* Post aliquot annos *Berengarius, Barcinonensis Episcopus, Roma ad suam Ecclesiam rediens, Bononiam iter instituit, ubi Raymundum, multis ultro citroque* cum ipso *sermonibus habitis, admiratus, vehementer institit, ut secum ad Ecclesiam Barcinonensem reverteretur;* cumque hoc *tandem magnis ab ipso precibus obtinuisset, eum aliquanto post ejusdem Ecclesiae Canonicatu & quadam Praepositura ornavit.* Cum postea *Fratres Ordinis Praedicatorum* Barcinonem venissent, Raymundus *annum circiter quintum supra quadragesimum agens, abdicatis honoribus*, illorum consortio se addixit. Postea *Johannes Cardinalis Episcopus Sabinensis a Gregorio IX. S. P. in Hispaniam ad crucem adversus Saracenos praedicandam, aliaque negotia pertractanda legatus de latere missus, eum sibi legationis cepit adjutorem;* atque *perfunctus legatione ad Urbem rediens, cum Raymundum una secum adducere decrevisset, nunquam id tamen ab eo potuit impetrare.* Tandem hujus Johannis Cardinalis consiliis a Gregorio IX. S. P. Romam evocatus, *Capellani sui officio, quod tunc temporis*

poris idem erat, *quod nunc est causarum Palatii Apostolici Auditorum*, *& Poenitentiarii dignitate ornatus*, *sibique a sacris confessionibus* esse jussus est. Ibi, *cum Decreta Romanorum Pontificum*, *quo quaeque tempore condita erant*, *diversis in Epistolis & Conciliis sparsa*, *quae obscuritatem & incertitudinem inducere videbantur*, *ad communem omnium & maxime studentium utilitatem in ordinem & compendium redigi jamdiu omnibus fere placuisset*, *Gregorius IX.* S. P. *Raymundum huic muneri aptissimum esse ratus*, *id oneris ei imposuit*, *quod is trium annorum spatio absolvit.* Archiepiscopatum Tarraconensem sibi a Gregorio IX. decretum non nisi *adhibitis multorum precibus & quorundam Cardinalium auctoritate*, a se amoliri potuit. Tandem *in tam gravem morbum incidens*, *ut illi certam mortem medici denunciarent*, *nisi patrium solum repeteret*, *dimisso Confessarii munere & obtenta abeundi facultate Barcinonem rediit.* Poenitentiarii tamen potestatem & absens adhuc, volente ita Summo Pontifice, exercuit, qua postea se etiam abdicavit, otiumque nactus *Summam Casuum Conscientiae*, *qui solent in foro conscientiae frequenter occurrere*, *conscripsit.* Tandem post mortem Jordani, secundi Praedicatorum Magistri Generalis, Raymundus in Capitulo Generali Ordinis, Bononiae congregato, absens in ejus locum suffectus est, quod munus aegre susceptum post biennium iterum deposuit. Jacobo Arragoniae Regi, ejus nominis primo, tamen & postea a confessionibus fuit. Denique annos fere centum natus in lethalem morbum incidit, & ipso Epiphaniae die decessit an. 1275. Inter Sanctos relatus est a Clemente VIII. S. P. anno 1601. cujus ea de re Constitutio III. Kal. Maji ejus anni promulgata extat in Justi Fontanini *Codice Canonizationum* p. 260-279. ex qua pleraque excerpsimus, multaque

taque ipsis Clementis verbis, alio literarum characteré notatis, exhibemus, cum aliis, quos consuluimus, auctoribus consentientia. Vitam Raymundi Hispanico sermone scripsit Salvator Pons, quae in Germanicum ab Aegidio Albertino translata Monachii an. 1602. prodiit. Eam etiam a Joh. Baptista Spatio, de Frenzuola, Placentino, Ordinis Praedicatorum, scriptam esse, fidem faciunt Leo Allatius in *Apibus Urbanis p.* 152. & Struvius *Hist. Jur. c.* 7. §. 24. *in not.* a quo, ut & a Mastricht, qui ipse *Hist. Jur. Eccles. n.* 353-365. prolixe de Raymundo agit, praecipue *n.* 355. plures allegantur scriptores Raymundi vitam illustrantes. Quem supra allegavimus, Leander Albertinus, Bononiensis, Ordinis Praedicatorum, *de Viris Illustribus Ordinis Praedicatorum Libros VI.* partim a se, partim ab aliis compositos collegit, qui cum Praefatione Ludovici Rhodigini *Bononiae an.* 1517. *in fol.* prodierunt, in quibus vita Raymundi, superius allegata occurrit.

(δ) Decretalium Collectio anno 1230. decreta, anno vero 1234. demum absoluta fuisse videtur. Si illud ad finem anni, hoc ad initium referatur, intervallum temporis, quod intercessit inter finem anni 1230. & initium anni 1234. satis respondebit triennio, quod Clemens VIII. huic operi perficiendo, a Raymundo impensum esse dicit *l. c.* Ab operis consummatione ad ipsius promulgationem iterum aliquod temporis spatium, examini ejus impendendum, sine dubio effluxit. Unde id opus demum *Nonis Septembris* anni 1234. promulgatum fuisse docet *Epistola* 218. *Lib.* 8. *Registri* ad Parisienses Ecclesiae Doctores eo die *Spoleti* scripta. v. Boehmer. *Dissert. de Decret. Pontif. Rom. var. Coll. & fort.* §. 15. Non tamen eodem, sed demum 1235. anno hanc Gregorii IX. Collectionem Bononiae promulgatam, atque Constitutionem *Rex Pacificus* &c.

quae

quae Decretalibus praefigi solet, *Doctoribus & Scholaribus universis*, *Bononiae commorantibus* missam esse, probatur ex eo, quod Alexander Machiavellus *ad Sigon. Histor. Bonon. Lib. V. T. III. Oper. n.* 104. *p.* 257. postquam Decretalium Collectionem Raymundo anno 1230. commendatam, anno 1234. absolutam dixerat, mox addit: *ad hoc receptus liber duntaxat est anno* 1235. *Octaviano Ubaldini, nomine Archigymnasii recipiente, qui in locum Tancredi interea vita functi, fuerat Archidiaconus suffectus, & porro, anno* 1241. *tantum, decreta peculiaris cathedra, ad illum scholaribus exponendum, ut aperte constat ex vetustissimo Kalendario Archigymnasii in Majo d.* 21. Cum enim Archidiaconus Bononiensis, uti *supra ad* §. 62. *n.* (β) in historia Decreti observavimus, ejusdem Archigymnasii Cancellarius fuerit, & hic missas ad illud Constitutiones acceptare & promulgare debuerit, feliciter conjicit Boehmerus *Dissert. de Decret. P. R. var. Coll. & fort.* §. 15. *n.* 100. *obitum Tancredi impediisse, quo minus praecedente anno potuerit rescriptum recipi nomine Archigymnasii*, hocque *demum ab ejus successore Ubaldini anno* 1235. *factum esse*; unde & prudenter & candide monet, quod non aliae Decretales, quam quae ante annum 1234. vel saltem paulo post hujus anni initium exaratae fuerint, huic Collectioni inseri potuerint, atque ita anni 1235. & 1236. quos ipse in sua editione Juris Canonici aliquot capitulis eadem nota allegatis, adscripserit, corrigendi sint. Licet itaque Romae & alibi, uti ex Epistola ad Parisienses Doctores scripta constat, jam anno 1234. haec Collectio Decretalium extaret, ea tamen demum anno 1235. post missam ad Bononienses Epistolam *Rex Pacificus* &c. plenius innotuisse videtur; qua ex causa forsan etiam Matthaeus Parisiensis *in Hist. Angl. ad annum* 1235. demum ejus mentionem fecit. Optime

me Gregorius IX. hanc ſpartam Collectionis novae Decretalium curandae ſibi ſumſiſſe videtur, quod ipſe Juris Canonici peritiſſimus eſſet, utpote Bononiae in Archigymnaſio publicus aliquando Decreti interpres; quod officium ipſi vindicat Alexander Machiavellus *ad Sigonii Hiſt. Bonon. L. V. p.* 233. *Tom. III. Oper. n.* 46. ubi ex pervetuſto *Kalendario Bononienſi* haec refert: 29. *Mart. vacat propter electionem in ſummum pontificem CLXXX. D. Hugolini Anicii ex comm. Anagnia*, QVONDAM ARCHIGYM. PVBL. DECRET. INTERPRET. *Libri decretalium eidem Archigymnaſio per eum inſcripti & Angelicae ter per diem recitandae orationis piiſſimi auctoris*, ASSVMTO NOMINE GREGORII IX. quae *inauguratio contigit hac die A. MCCXXVII.* quibus deinde *not.* 105. *p.* 258. ex Kalendario addit diem obitus Pontificis: 22. (*in Sextili*) *anniv. fun. ſanctiſſimi* GREGORII IX. *papae civ. Bonon. & qui* HVJVS LYCEI PVBL. PROF. *ad quod etiam miſit ſuam inſignem compilationem decretalium, de qua ſupra, ac quod accidit Romae A. S. MCCXLI.* Rationes, quae neceſſitatem novae collectionis faciendae imponere videbantur, ipſe Pontifex allegat in Epiſtola *Rex Pacificus* &c. Decretalium Collectioni praefigi ſolita, nempe, quod *Decretales Epiſtolae praedeceſſorum* ſuorum *in diverſa diſperſae volumina* fuerint, quod quaedam *propter nimiam ſimilitudinem*, quaedam *propter contrarietatem*, quaedam *propter ſui prolixitatem confuſionem inducere viderentur*, quaedam *vagarentur extra volumina ſupra dicta.* His rationibus motus *illas* ſe *in unum volumen* (*reſecatis ſuperfluis*) *providiſſe redigendas*, & adjeciſſe *Conſtitutiones & Decretales Epiſtolas* ſuas dicit. Cum verbis Gregorii IX. *reſecatis ſuperfluis* notulam adjeciſſet Contius, quae in editionibus ſequentibus ſervata fuit, & adhuc dum huic Conſtitutioni ſubjici ſolet: *Interdum*
&

& VTILIBVS, *quod & de Triboniano dicitur, qui fuit Raymundo isto doctior*; ea stomachum graviter movit Johanni Chifletio, qui *de Jur. utriusque Archit. c.* 6. §. 2. id judicium *ineptum & puerile* dicit. Gravius tamen aliquid ausus est Contius, qui in sua Decretalium editione Antwerpiensi de anno 1570. *primus adjunxit ea, quae a Raymundo resecta erant, & quandoque pauca verba, a Raymundo omissa, ipsi textui, sed diversis typis, inseruit, ut capitulorum verba in pleniorem lucem restitueret, saepe turbata ex paucorum verborum mutilatione.* v. Boehmer. *Diss. de Decretal. P. R. var. Coll. & fort.* §. 15. *n.* 98. Instituti sui rationem Contius reddit *in Praef. ad Decretales*, & se consiliis aliorum, maxime autem Johannis Quintini, usum esse, huncque sibi *non solum totius laboris suscipiendi auctorem, sed in plerisque observandis & fidelem monitorem & benignum adjutorem* fuisse docet. Antonius Augustinus *in Praef. ad antiq. Decret.* laudat horum virorum ingenium, ejusque fructus non aspernatur, eos etiam, *praeclare notas addidisse, quibus sua ab alienis distinguantur*, fatetur, sed tamen *audacius* eos egisse, idque *malo exemplo* factum, *rem*que esse *pleni periculi* existimat, *si quod publica auctoritate accepimus, liceat nobis privata voluntate interpolare.* Idem tamen, quod Contius ausus est, facere non dubitavit Franciscus Pegna, qui ipse ex Correctoribus Romanis fuit, quique, uti observat Franciscus Florens *in Praefatione de meth. & auct. Coll. Gratiani*, quod Contius inchoaverat, *praestitit accuratius & annotavit* initio cujusque Decretalis. Male tamen & hic, sine dubio ob hanc tantum rationem, audit Antonio Augustino, qui sub finem *Libri I. de Emend. Gratiani* seriem Correctorum Romanorum, mancam tamen, exhibens, ultimum eorum sistit Franciscum Pegnam, Hispanum, ipsiusque nomini haec addit: *cujus*

cujus sunt additiones Decretalium sine nomine, quia templum Dianae incendisse visus est. Hanc censuram aegre fert Baluzius *in notis ad Ant. August. l. c. p.* 695. eo praecipue argumento eam refellens, quod Pegna, & suo & sequentibus saeculis ob eruditionem satis laudatus, non opus habuerit, ut facto quodam illicito, uti Herostratus incendio templi, famam sibi quaereret; nec hoc modo unquam quaesiverit, cum plane ne nomen quidem suum iis addiderit, adeo, ut illas notas marginales Decretalium *Francisci Pegnae esse nullus ferme sciat*, quod ultimum etiam Mastrichtio ob ea, quae *Hist. Jur. Eccl. n.* 364. dicit, exprobrat Boehmer. *Dissert. all. l. c.* qui de Contii & Pegnae labore & hic & *in Dissert. de varia Decr. Grat. fort.* §. 17. *n.* (*i*) omnino consulendus. Gravis haec censura impedire tamen non potuit Gonzalezium Tellezium, quo minus Decretales, quantum fieri poterat, integras ex Collectionibus Gregoriana antiquioribus restitueret, & tam Gregorianae editionis, quam antiquiorum Collectionum verba, perpetuo sermonis filo sibi juncta, iisdemque literarum figuris ubique adhibitis ederet. Illud certe viri eruditi saepius observarunt, Decretalium Collectionem Raymundianam ita esse comparatam, ut, qui verum alicujus capitis sensum eruere vult, non facile eum assecuturus sit, nisi eum ex fontibus, ex quibus suam Collectionem Raymundus derivavit, hauriat. Unde ipse Ant. August. *in Praef. ad antiq. Collect.* dicit: *Multa sunt a Raymundo detracta, quae nisi legantur, vix relictorum sententiam deprehendimus*; & Franciscus Florens *de recta Juris Canonici discendi ratione* auditores suos serio monet, ut in Gregorii Collectione legenda antiquas Collectiones semper adhibeant, quod in iis Constitutiones Pontificum integriores reperturi sint, *quas*, ait, *Raymundus a Penna forti Barcinonensis, Gregorii IX.*

Tribo-

Tribonianus, passim interpolavit, rescidit & immutavit. Eandem consulendi antiquas Decretalium Collectiones necessitatem data opera demonstrat Espenius *Scol. ad omnes Can. Conc. P. VIII. c.* 1. §. 4. & 5. Ostendit enim 1.) *ob rescissa aut omissa a Raymundo verba, alium vel obscurum Decretalis sensum reddi, ex ipsius integrae Decretalis lectione* eruendum; cujus rei exempla allegat *Cap.* 9. *X. de Consuet.* & *Cap.* 3. *X. de Appell.* 2.) quandoque unicam voculam a Raymundo omissam aut immutatam dubium sensum facere, ut *in c.* 2. *X. de Judic.* & *c.* 6. *X. de Probat.* 3.) saepe aliquam Decretalem integram quidem a Raymundo exhiberi, sed tenebris tamen involutam ideo, quod quae in antiquis Collectionibus hanc praecedebant vel sequebantur Epistolae Decretales & huic lucem affundere poterant, in Collectione Raymundiana omissae sint; quod exemplo *Cap.* 3. *X. de Constit.* probat. 4.) Saepe unam Decretalem a Raymundo in plures partes scissam & per varios titulos disjectam esse, adeo ut nisi integra colligatur, ea intelligi nequeat; ita *C.* 10. *X. de Constit. C.* 3. & 4. *X. ut lite pend. nihil innov.* partes unius Constitutionis & difficilis explicationis esse, nisi conjungantur. 5.) nonnunquam aliquas Decretales, aliquot laciniis ex ingenio Raymundi auctas, vel alienum a suo authentico vel saltem incertum sensum habere, ejusque rei exempla reperiri *in Cap.* 2. *X. de Elect. & Electi Pot.* & *Cap.* 1. *X. de Judiciis.* Sed ulterius progreditur Espenius & *ibid.* §. 6. ostendit pluribus exemplis, non semper sufficere ad explicationem Decretalium, ut ad antiquas Collectiones confugiamus, sed non raro & harum fontes adeundos esse, ut verus Decretalis Epistolae sensus eruatur. Caeterum Gregorius IX. non tantum antecessorum Constitutiones colligi curavit, sed & suas addidit, & has quidem vel precibus supplicum & consulentium respondentes, quas strictiori signi-

 fication

ficatione Decretales Epistolas appellare solemus, vel proprio motu, nullo rogante, promulgatas. Ad hanc classem referas Capita plurima per varios Collectionis Gregorianae titulos sparsa, quae solum constituentis Gregorii IX. nomen, nullum supplicantis & consulentis, in fronte gerunt, uti jam observavit Cujacius *ad Capp. penult. & ult. X. de Sent. & Re Jud.* ubi & illud notat, quod haec capita praecipue ex Jure Civili petita sint. Scilicet cum Jus Canonicum Collectione Gregoriana antiquius non omnium causarum in foro ventilandarum decisioni sufficeret, & hinc saepius necessitas confugiendi ad Jus Justinianeum subnasceretur, atque hoc inde pleniorem usum & auctoritatem indies sibi acquireret, arbitrantur Viri eruditi, Gregorium IX. S. P. penuriae huic Juris Canonici succurrere voluisse, & hoc animo multas Constitutiones novas, etiam non rogatum, suae Collectioni inserendas promulgasse, ut Juris Canonici usum uberiorem redderet, eamque necessitatem, decisiones causarum multarum ex alio Jure petendi, vel tolleret vel saltem minueret. Illud sane Viri docti subinde observant, Gregorium IX. Justiniani operam, in suo Codice componendo adhibitam, studiose imitatum esse. Ita, uti Justinianus ex Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, ac Constitutionibus Imperatorum Theodosio recentiorum unum, opera praecipue Triboniani usus, colligi curavit, suisque Constitutionibus auxit, ita & Gregorius IX. ex praecedentibus Decretalium Collectionibus atque Epistolis Pontificum *extra haec volumina vagantibus*, opera Raymundi, quem ideo Gregorii IX. Tribonianum appellavit Franciscus Florens *l. c.* unum corpus componi jussit, suisque Constitutionibus additis locupletius reddidit. Ita &, si ultimos Codicis Justinianei Libros, ad publica jura maxime spectantes, exceperis, Gregorius IX. eundem

eundem fere rerum ordinem sequi visus est, quem in suo Codice servavit Justinianus; quod instituta Collectionis Gregorianae cum illo Codice comparatione, ostendere conantur Franciscus Florens *de Meth. & Auct. Coll. Gratiani*, & Espenius *l. c.* §. 3. Quod ad auctoritatem Collectionis Gregorianae attinet, ipse Gregorius IX. S. P. in Epistola *Rex Pacificus &c.* vult, *ut hac tantum compilatione universi utantur* IN JVDICIIS ET IN SCHOLIS. Sane quod haec Collectio postea, magnam in foris auctoritatem obtinuerit, sequentium saeculorum historia uberrime docet.

Nec tamen ideo Decreti usus sublatus est, sed potius ex Gregoriana Collectione fortissimum argumentum ducimus, magnam Decreto & ante illam Collectionem in foro auctoritatem fuisse, & per eam non debuisse reddi minorem. Ab ipsis enim Pontificibus non raro id in usum deductum fuisse, ex Epistolis Decretalibus Gregorianae Collectionis discimus, cujus rei aliqua tantum exempla allegasse sufficiat. In *Cap.* 19. *X. de Elect. & El. pot.* verba Apostoli 1. *Tim. c.* 5. *v.* 22. *Nemini cito manum imponas &c.* ita allegantur, ut ad eorum explicationem a Leone factam in *C.* 5. *Dist.* 61. & *C.* 3. *Dist.* 78. digitus intendi videatur. In *C.* 20. *X. de Elect. & El. pot.* si integrum legatur, ad *Canones* 1. 2. 3. 5. 6. 8. 11. 12. 13. *Distinct.* 56. provocari apparebit. In *C.* 13. *X. de Restitut. Spol.* ad B. Gregorii dispensationem provocatur, quae in *c.* 20. *C.* 35. *q.* 2. & 3. occurrit. In *C.* 7. *X. de his, quae fiunt a Prael.* controversia agitatur, in cujus ventilatione ex una parte allegatur Epistola Hieronymi ad Damasum, incerta quidem, quae servatur in *c.* 68. *C.* 16. *q.* 1. ex altera vero parte Leonis P. R. epistola, quam exhibet *c.* 52. *C.* 12. *q.* 2. Decisionem autem ex *c.* 39. *C.* 16. *q.* 7. petitam esse docet Boehmerus *ad C. alleg. n.* 69. & 81. In *C.* 6. *X. de Despons. Impub.* disertis

verbis ad Decretum Gratiani provocatur: *cum in Decretis habeatur expressum* &c. Jam autem ostendit Ant. August. *de Emend. Gratiani L. I. Dial. I. p.* 3. quod opus Gratiani male *Decretum*, melius *Decreta* inscribatur, quod pluribus etiam probat Baluzius *in notis ad Ant. August. l. c. p.* 655. *& sq.* Quod vero illud opus propter eminentiam *Decretorum* nomine insigniatur, & quod *in C. alleg.* sine dubio *ad c.* 3. *C.* 33. *q.* 1. provocetur, docet Boehmerus *in n.* 25. *ad C. 6. alleg.* In *C.* 5. *X. de eo, qui duxit in matr.* allegatur Leonis Papae decisio, quae iisdem verbis occurrit *in c.* 1. *C.* 31. *q.* 1. qui canon, licet magis videatur Concilii Triburiensis fuisse, quam Leonis, huic tamen a Gratiano ibidem adscribitur. In *C.* 1. *X. de Cognat. Spirit.* Alexander III. allegat duos Canones, quorum *primo natos post compaternitatem ad invicem copulari* prohibitos, altero, *posterius edito*, *primum corrigi* dicit. Per hos Canones generali nomine allegatos Decretum Gratiani indigitari eo facilius demonstrari potest, quo clarius digitum intendit *ad c.* 4. *&* 5. *C.* 30. *q.* 3. licet ordinem eorum inverterit, sine dubio ex vitio Codicis, quo usus est, v. Boehmer. *not.* 53. *ad Cap.* 1. *alleg.* In *C.* 30. *&* 31. *X. de Sent. Excomm.* citatur *Gregorii Papae Capitulum: Quoniam multos &c.* pro more illorum temporum, quibus textus Gratianei per verba initialia allegari solebant. Idem autem *Capitulum: Quoniam multos &c.* iisdem verbis occurrit in *c.* 103. *C.* 11. *q.* 3. v. iterum Boehmerus *n.* 20. *ad C.* 30. *alleg.* In *C.* 40. *X. de Sent. Excomm.* Sardicensis Concilii decisio refertur, quam ex ejus *c.* 17. sistit *c.* 4. *C.* 11. *q.* 3. Imo, ubi & Gratianus aliquid humani passus est, id tamen aliquando receptum esse in Decretalibus exemplo *C.* 11. *X. de Renunc.* & *C.* 13. *X. de Judic.* probare tentarunt Espenius *Scol. ad omn. can. Conc. P. VI. c.* 3.

§. 1.

§. 1. & Boehmerus *J. E. Tit. de Constit.* §. 24. ubi pro *translat.* legendum *Renunc.* quod ipse Boehmerus indicat *Diss. de varia Decreti Grat. fort.* §. 18. *n.* (*q*) quem de his allegationibus Decreti vide *ibid.* §. 14. *not. c.* & *d.* & *in Dissert. de Decret. P. R. variis Collect.* & *fort.* §. 15. *n.* 95. *in f.* Hic tam certus, tamque frequens Decreti Gratianei usus, ab ipsis Summis Pontificibus in suis Constitutionibus ad causarum judicialium decisionem argumentorum pondere firmandam adhibitus, clare ostendit, Auctores harum Decretalium ipsum Decretum usu forensi jamjam comprobatum invenisse, & agnovisse, imo illud in usum suum deducentes posteris exemplo fuisse, ut illud, tanquam Juris Canonici partem, & judiciorum regulam, & ipsi agnoscerent. Sane, quod ad Germaniam maxime attinet, Fridericus II. in sua Constitutione Moguntina de anno 1235. vel, ut aliis placet, 1236. *c.* 15. Schilterianae Editionis, uti illa cum MSCto Senckenbergiano collata novissimae Rec. Imp. editionis *P. I. p.* 19. exhibetur, dicit: Wir gepieten auch vestiglich das man in allem Römischen reich an gaistlichen Dingen (judiciis Ecclesiasticis) nach gepot und nach ratt der Ertzbischoff sich halt, und der Bischoff und der Ertzpriester nach gaistlichem recht und wer dawider ist den sol man haben für unglawbig. Quo tempore sane Fridericus sub voce, gaistlichem recht, vix aliud, quam Decretum Gratiani intelligere potuit, quod Germanis jamdiu per Bononienses Professores innotuerat, cum Collectio Gregoriana ad Bononienses hoc demum anno 1235. & anno 1234. ad Parisienses missa Germaniae nondum ita cognita fuisse videatur, ut inter constantes judiciorum regulas recipi potuerit. Hanc sanctionem repetit Rudolphus I. in Confirmatione Fridericianae Constitutionis, Moguntiae anno 1281. promulgata. v. *R. I. P.* 1. *p.* 31. Wir gebeten vestlincliche, daß man in

allem romeschen riche an geistlichen Dingen nach gebote und nach rate der ertzebiscofe sich halde, und der Bisschofe, und der ertzeprester nach geistlicheme rechte. Und swer darwider ist, den sol man haben vor einen ungeloubigen. Haec verba fere eadem sunt, quae Friderici II. sed hic sub iis non nisi Decretum intelligere potuit, Rudolphus autem simul cum Decreto Decretales forsan intellexit, quae eo tempore Germanis jam satis notae esse potuerunt. Sic etiam Speculi Suevici Auctor dicit: und als die Bäpst und die Kayser zu Concilien und zu hofe haben gesetzt und gebotten aus dem Decret und Decretal, dann aus den zweyen Büchern nimbt man alle die Recht, der geistlichen und weltlichen Gericht bedarff. v. *Cap.* 5. *Ed. Meichßn.* vel, uti in Schilteri *Thes. T. II.* legitur, *Introitus* §. 31. & 32. Haec vero Decreti auctoritas, usu & receptione firmata majores indies vires cepit. Nollem tamen ego affirmare, omnia ejus capita aequalibus in foro viribus gaudere. Quaedam enim, facie rerum per temporum seriem mutata, ab usu paulatim recesserunt; quaedam per Constitutionem recentiorem, & maxime per Collectionem Gregorianam vel tota vel ex aliqua sui parte abrogata fuerunt; ita ut de Decreto fere idem dicendum videatur, quod de Jure Justinianeo & Feudali Longobardico dici solet, illud non per singula capita auctoritatem habere, sed in genere vel, uti Jcti loquuntur, *per aversionem.* Saeculo XVI. tanti & tam certi usus aestimatum fuit Decretum, ut, quo hic usus felicior esset, illud a mendis, quibus scatebat, publica auctoritate purgandum videretur. Mandavit hanc spartam Pius IV. S. P. viris selectis, pluribus eminentiori dignitate, omnibus eruditionis praestantia illustribus. Continuatum est hoc opus sub Pio V. S. P. & tandem perfectum sub Gregorio XIII. S. P. ita ut, si omnes, qui tribus vicibus, huic

Corre-

Correctorum Romanorum consortio additi fuerunt, conjunctim computentur, ad triginta quinque socios numerus illorum excrescat, quorum nomina exhibet Justus Fontaninus / Archiepiscopus Ancyranus, *in Praefatione* ad *Gratiani Decretorum Libros quinque, secundum Gregorianos Decretalium libros titulosque distinctos per Johannem a Turrecremata Ordinis Praedicatorum S. R. E. Episcopum Cardinalem Sabinum*, a se Romae 1727. editos, & ex eo Boehmerus *Dissert. de varia Decreti Gratiani fortuna* §. 17. *n.* (*e*) Hinc quam mancus sit catalogus horum Correctorum, quem Antonius Augustinus sub finem *L. I. Dial. de Emend. Gratiani* & ex eo Mastricht *Hist. Jur. Eccl. n.* 393. & Struvius *Hist. Jur. c.* 7. §. 32. sistit, quique 24. Correctores tantum exhibet, satis intelligitur. Ex hoc consortio Correctorum Romanorum prodierunt duo Summi Pontifices, nempe ipse Gregorius XIII. & Sixtus V. eruditione & rerum Ecclesiasticarum peritia praestantissimi. Quid hi Correctores in Decreto emendando praestiterint, satis ipsi docent *in Admonitione ad Lectorem* editionibus Decreti vel praefigi vel subjungi solita. Decretum ita a multis mendis purgatum Gregorius XIII. partem facere Juris Canonici cum Decretalibus Gregorii IX. Libro sexto Bonifacii VIII. Clementinis & Extravagantibus agnovit edita Constitutione a. 1580. d. 1. Julii, & quod in hac Constitutione de integro Jure Canonico statuerat, id postea nempe d. 2. Jun. 1582. in Decreto emendato speciatim fieri jussit, nempe *ut, quae emendata & reposita sunt, omnia quam diligentissime retineantur, ita ut nihil addatur, mutetur aut imminuatur.* Inde colligo, Gregorium XIII. non quidem tum demum huic Decreto auctoritatem legalem dedisse, sed eam ex usu & receptione ipsi jam dudum inhaerentem agnovisse, &, ut id eo felicius in posterum ad usum utrum-

que, scholasticum nimirum atque forensem, adhiberi posset, id emendari curasse. Unde Boehmerus (qui hanc sententiam *J. E. L. I. T. II.* §. 25. contra Espenium, & *in Dissert. de var. Decr. Grat. fort.* §. 18. *n.* (o) *& sqq.* contra Oddonem Scharzium, Prof. Salisb. qui *in Diss. prooem. ad Comm. in Decretal. n.* 28. *& sqq.* eam aggressus erat, defendit) rationes *l. c. n.* (*p*) ita subducit: *Qui perspectum cognitumque usum Juris cujusdam in foro habet; qui tantos labores ejusdem emendationi impendit; qui Corpori authentico Juris illud addendum esse decernit; qui denique severe prohibet, ne quid in posterum ei addatur & detrahatur, sed ut semper & perpetuo integrum & incorruptum in eo statu, in quo post correctionem constitutum est, conservetur, ita ut conjunctim haec omnia concurrant, ille auctoritatem ejus authenticam agnoscere debuit, ad minimum per aversionem. Atqui Gregorius XIII. ut optimus Juris Canonici Interpres, & in rebus Ecclesiasticis versatissimus, usum Decreti suo tempore cognitum perspectumque habuit, & in eo innutritus fuit, praeterea vero reliqua, quae dixi, praestitit. Non ergo necesse fuit, expresse & explicite auctoritatem de novo Decreto tribuere, quam jam longe ante ejus tempora habuit in foris, cujusque intuitu correctionem perficiendam curavit Pontifex. Infantissimus foret, qui sibi aliisque persuadere vellet, ob solum theoreticum, & non potius ob genuinum usum practicum, tot eruditissimis viris hunc Herculeum laborem demandatum, totque vigiliis tandem ad exitum perductum fuisse.*

(s) Qui historiam Juris Canonici scribunt, tantum non omnes inter Gregorianam & Bonifacianam Collectiones prodiisse aliam negant, cum Gregorius IX. aliam fieri omnino prohibuerit *in Const. Rex Pacificus &c.* Quem errorem etiam a Struvio *Hist. Jur. c.* 7. §. 26. & Mastrichtio *Hist.*

Hist. J. E. n. 366. commissum monet Boehmerus *Diss. de Decr. P. R. var. Coll. & fort.* §. 16. *ibique in notis*, docetque, Collectiones tantum privatas a Gregorio IX. prohiberi, & post ipsum cessasse, duas autem in intervallo illo prodiisse, alteram quidem Innocentii IV. ex Canonibus Concilii generalis Lugdunensis, anno 1245. celebrati, compositam ad methodum Decretalium Gregorii IX. & ad Bononienses missam, ut in Judiciis & Scholis usum praestaret; quam ipse nondum editam ex Codice MSCto Berolinensi primus exhibet in Corporis Juris Canonici, a se editi, *Appendice sub N. III. p.* 348. Alteram vero Gregorii X. in Concilio generali Lugdunensi II. compositam, & ipsam ad Bononienses missam, ex qua, jam in Collectionibus Conciliorum edita, variantes ipse collegit lectiones *in Append. sub N. IV.* Debebant illae inseri Gregorianae Collectioni ita, ut earum capita sub suis quaeque titulis exhiberentur. *Hoc tamen factum fuisse non liquet, sed separatim* hae *compilationes glossis illustratae fuerunt.* v. Boehmerus *l. c.* Postea in Librum VI. translatae sunt.

(ζ) Ratio hujus rei est dissidium gravissimum inter Philippum Pulchrum Franciae Regem, & Bonifacium VIII. S. P. acerrime agitatum; cujus Acta publica exhibentur in Libro, qui tertia vice multis accessionibus auctus prodiit Parisiis anno 1655. in f. sub titulo: *Histoire du differend d'entre le Pape Boniface VIII. & Philippes le Bel Roy de France;* in quo quae Gallico & Latino sermone scripta reperitur ejus litis historia, Simoni Vigorio adscribitur, collectio autem Actorum Petro Puteano, collectio processus contra Episcopum Apameensem vero Jacobo Puteano vindicatur. v. *Joh. Christoph. Mylij Bibliotheca Anon. Gall. n.* 506. *& ibid. n.* (*a*) Eandem litem recenset Bailletus singulari libro in forma duodecima Parisiis 1718. edito, cui titulus: *Hi-*

ſtoire des Demelés du Pape Boniface VIII. avec Philippe le Bel, Roi de France. Aliqua de hac re, certe non vulgaria, occurrunt apud Petrum de Marca *de Conc. Sacerd. & Imp. &c.* paſſim, maxime autem *L. II. c.* 3. §. 8. & *ibidem* apud Baluzium, qui etiam Orationem Bonifacii VIII. *pro confirmando Rege Romanorum Alberto*, duram ſane & certiſſimis regni Francici juribus vehementer inimicam, ex Codice Colbertino exhibet; & apud eundem P. de Marca *L. IV. c.* 16. Succincte hiſtoriam ejus litis etiam ſiſtit Maſtricht *Hiſt. J. E. n.* 369. & alii paſſim. Videantur etiam Bochelli *Decreta Eccleſiae Gall. L. II. Tit.* 16. *c.* 2. *p.* 321. *& ſqq.*

(η) Auctoritatem Libro VI. in Gallia etiam denegant Fleury *Introd. au Droit Eccl. T. I. ch.* 1. *p.* 14. & Auctor *de l'hiſtoire du Droit Canonique & du Gouvernement de l'Egliſe chap.* 10. *p.* 50. Maxime notatu digna ſunt, quae dicit *Hiſtoria Latina Magni diſſidii &c.* quae in libro nota (ζ) allegato: *Hiſtoire du differend &c.* occurrit, ubi *p.* 37. haec leguntur verba: *Regi tamen placuit per totum regnum ipſius memoriam extingui & aboleri, ſextumque Decretalium librum a Bonifacio collectum allegari vetitum: adeoque hocce Regium juſſum viguit, ut ne nunc quidem ullus apud Judices rationem, ex illo libro petitam, allegare audeat. Quod etiam ad Cap.* Generali conſtitutione *de Electionibus in ſexto gloſſae auctor his verbis in editione Romana deletis adnotavit*, „ Ideo ſecundum aliquos Conſtitu„tiones iſtius Compilationis (*ſcilicet 6. libri*) „ non fuerunt receptae in hoc regno propter „ iſtam, *de jure nempe regaliae*, controverſiam. „

(ϑ) Clemens V. anno 1313. *in caſtro de Montiliis prope Carpentoratem civitatem, in qua tunc Curia morabatur, fecit coram ſe in Conſiſtorio publicari Conſtitutiones, quas prius fecerat ordinari, ex quibus decreverat fieri librum unum,*

quae

quae dicuntur Constitutiones Clementinae. v. vita Clementis V. scripta *Auctore Bernardo Guidonis Episcopo Lodovensi* in Baluzii *Vitis Pap. Avenion. T. I. p.* 60. & 80. ejusdemque vita scripta *Auctore Amalrico Augerii de Biterris &c. ibid. p.* 110. Ad studia generalia autem eam Collectionem non ipse Clemens V. sed demum Johannes XXII. an. 1317. non vero, uti apud A. N. *h. l. in nota* legitur, 1313. misit, quod Joannes Canonicus S. Victoris, Bernardus Guidonis, Ptolemaeus Lucensis, Amalricus, in vita Joannis XXII. apud Baluzium *l. c. p.* 119. 137. 174. 190. testantur. Rationem, quae promulgationem Clementinae Collectionis differri jusserit, Johannes XXII. in Constitutione, qua hanc Collectionem *Doctoribus & Scholaribus universis Bononiae commorantibus* commendat, ita reddit: *adsidua tamen occupatio circa magna, ac sortis humanae conditio, quae ipsum de medio sustulit, in causa fuerunt, quare suum in hac parte propositum non implevit.* Consentiunt Vitae Clementis V. scriptores allegati & ipse *Venetus coaetaneus*, qui inter scriptores vitae Clementis V. apud Baluzium *ibid. pag.* 86. reperitur. Omnes uno ore morbum & mortem Clementis V. S. P. quibus ipsum paulo post oppressum esse dicunt, tanquam impedimenta, quae promulgationi obstiterint, accusant. Contradicit his omnibus Aventinus *Annal. Boic. L. VII. c.* 15. qui Clementem V. hujus Collectionis poenituisse, adeo, ut eam non promulgari curaverit, sed potius morti vicinus aboleri jusserit, seque id a Wilhelmo Occamensi didicisse asserit. Illis omnibus consentientibus, quorum aliqui tamen ad ipsa Clementis tempora accedunt, unicum Aventini, qui XVI. saeculo demum scripsit, testimonium, quo ad Guilielmum Occamensem, ejus quidem saeculi scriptorem, sed memoriae Clementis V. quantum poterat, lubentur detrahentem, sermone sat

ne ſat vago & incerto provocatur, opponere ego quidem non audeo. Ne tamen quid diſſimulem, ſunt quaedam, quibus Aventini dicta aliquantum adjuvari poſſent. 1.) Joannes Canonicus S. Victoris *l. c.* rationem morae promulgationi Clementinarum injectae non in caſu praeter ſpem contingente, ſed in conſilio cum ſeria deliberatione capto quaerit; nempe quod Clemens in promulgatione capitum a ſe collectorum moram fecerit, *ſperans, quod ad limam iterum devenirent.* 2.) Clemens V. Collectioni ſuae in Conſiſtorio publicatae per anni, & quod excurrit, ſpatium ſuperfuit, licet aliter computet Bernardus Guidonis *l. c.* qui tamen hic aliorum teſtimoniis, ſuisque ipſis verbis refellitur. 3.) Ipſe Clemens V. ſatis temporis in eo, quod a publicatione Collectionis Conſiſtoriali ad mortem ejus interceſſerat, intervallo invenit, quo eam ad *ſtudium generale Aurelianenſe* mitteret, cui initia & ornamenta dederat, & Regiam confirmationem impetraverat, cuique, tanquam ſuo, impenſe favebat. Epiſtolam Clementis V. ad Aurelianenſes hac de re ſcriptam ex Codice Clementinarum membranaceo Haſſo-Caſſellano producit digniſſimus magno patre filius, Georgius Ludovicus Boehmerus *in Diatr. de Clementinis* §. 9. Verba Epiſtolae haec ſunt: *Clemens Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, magiſtris & ſcholaribus, Aurelianis commorantibus, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Cum nuper in generali Conſilio Vienenſi & ante & poſt quasdam Conſtitutiones ſuper certis articulis duxerimus promulgandas; vobis per apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus eis, quas ſub bulla noſtra vobis transmittimus, utamini a modo tam in judiciis, quam in ſcholis.* Vid. etiam Boehmerus pater, meritis & filiis illuſtris, *in Diſſert. de Decretal. P. R. var. Coll. & fort.* §. 17. *n.* 105. *& ſqq.* Clementinas aliquando nomine *Libri Septimi* allegari ſolitas fuiſſe,

fuisse, probat vita Clementis *Auctore quodam Veneto coaetaneo* scripta apud Baluzium *l. c. p.* 86. & Vita Johannis XXII. *ex appendice* Ptolemaei Lucensis *ibid. p.* 174. Alia exempla allegat Baluzius *ibid. in notis ad Vitas Pap. Avenionens. p.* 682.

(*) Utraque Collectio privata auctoritate prodiit, auctoribus incertis. Novissima inter Extravagantes Communes Constitutio est ea, quam A. N. *h. l. in n.* allegat, ut inde argumentum ducat, integram Collectionem post annum 1483. demum prodiisse, cum Constitutio allegata sit a Sixto IV. eo anno promulgata. Extravagantes Johannis & Communes partem Corporis Juris esse agnoscit & vult Gregorius XIII. in Constitutione de anno 1580. unde eas & ante ipsum auctoritate per usum & receptionem gavisas esse, & post ipsum ex ipsius voluntate gaudere debere, concludimus.

§. LXX.

Germani de conservando jure patrio laborare incipiunt.

At non tamen ideo nuncium juribus patriis mittebant Germani, sed juribus his peregrinis tantum utebantur, tamquam illorum supplemento. Quin erant, qui aegre ferrent, has lacinias juri Germanico adsui, ac proinde illud conservare omni ope niterentur. Quo factum, ut ipsi Reges Germaniaeque Ordines leges veteres in usum revocare, consuetudinesque litteris mandare studerent, & subinde novas conderent, quibus obex quodammodo poneretur peregrinis istis juribus.

§. LXXI.

Hinc veteres leges ac ju-

Imperatores & Reges ipsos cum imperii Ordinibus de conservando jure patrio fuisse sollicitos, primo inde patet, quod his saecu-

lis

ſa ſervari jubent Impp. lis non ſemel publica lege caverunt, ut juri antiquo patrio ſua conſtaret auctoritas. Sub Ottone enim IV. Imp. anno MCCVIII. in comitiis Francofurtanis ſancitum, *ut omnia jura a Carolo M. inſtituta, obſervarentur, tenerenturque* *. Godofred. Monach *in Chron. ad ann. MCCVIII.* Anno MCCXXXV. in comitiis Moguntinis celeberrimis, teſte eodem Godofredo, *pax jurata, vetera jura ſtabilita, nova ſtatuta, & Teutonico ſermone in membrana ſcripta omnibus publicata.* Quod vetuſtiſſimum legis, patria lingua ſcriptae, monimentum edidit Goldaſt. *P. II. Reichs Satzung. p. 17. ſeq.* (α) Eodem fervore legum patriarum uſum firmatum animadvertimus a Rudolpho Habsburgico, in comitiis non ſolum Herbipolitanis, anno MCCLXXXVII. ſed & Spirenſibus anno MCCXCI. apud Lehmann. *in Chron. Spir. V*, 108.

* Nec tamen hic intelligenda videntur capitularia, ſed leges Saxonibus, aliisque gentibus Germanicis a Carolo M. latae. Et jam fere in conſuetudinem res abierat apud Germanos, ut quaevis paene gens mores ſuos ac privilegia Carolo M. tribueret. Exempla in jure tum provinciali Saxonico, tum Weichbildico, itemque apud Friſios, aliasque gentes ubique occurrunt. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XIII.* Gryphiander *de Weichbild. Cap. LIV.*

(α) Ubi ſub hoc titulo occurrit, Keyſer Friedrichs des andern Recht, geſetzt und beſtätiget mit der Fürſten Rade, und mit andern groſſen Herrn, und Wyſen zu dem groſſen Hoff zu Mauganze, und geſchahe nach unſers Herrn Chriſti gepurd, zwelff-

zwelffhundert und sechs und dryssig ja e, zu Sand Marien im dritten Augste. Quam Constitutionem tamen scriptores tantum non omnes ad annum 1235. referunt. Eadem confirmata a Rudolpho I. in Comitiis Moguntinis de a. 1281. Constitutione, Germanico etiam sermone, exarata, quae extat in *Rec. Imp. ed. nov. P. I. p.* 31. nec non in Comitiis Herbipolensibus de an. 1287. quae Constitutio & ipsa Germanico idiomate conscripta exhibetur a Lehmanno *Chron. Spir. L. V. c.* 108. & *Rec. Imp. ed. nov. P. I. p.* 34. Quando vero Conringius *de O. J. G. c.* 27. *p.* 163. quandam Constitutionem Rudolphi Germanicam Spirae anno 1291. latam a Lehmanno *l. c.* produci asserit, id ita intelligendum est: Rudolphus Constitutionem Friderici II. jam antea anno 1281. repetitam, nunc denuo anno 1287. in Comitiis Herbipolensibus Germanico sermone renovat, quae Constitutio renovata a Lehmanno *ibid.* exhibetur, & tantum in Rubrica ejus capitis simul indicatur, eam postea denuo an. 1291. Spirae renovatam esse, ita tamen ut ipsa Constitutio Spirensis *ibidem* non producatur, quae ne in Rec. Imp. editione novissima quidem, etsi magno studio curata, occurrit. Quod autem Aventinus *Annal. Boic. L. VII. c.* 9. & Mart. Crusius *Annal. Suevic. L. III. P. III. c.* 1. asserunt, quod Rudolphus I. Constitutione edita jusserit, ut *Principum & Pontificum Edicta, Privilegia &c. Teutonum lingua ederentur*, vel, *ne amplius literas contractuum Notarii Latine scriberent, sed Germanice*, id defectu Constitutionis, quae nusquam extat; (eam enim, quam Goldastus sistit, oppido falsam esse jam docuit Schurtzfl. *Epist. P. I. p.* 29.) silentio scriptorum ejus temporis, & actuum publicorum privatorumque, Latino sermone post ea adhuc tempora conscriptorum, frequentibus exemplis fere in dubium vocatur. v. Lehmanni *Chron. Spir.*

L. V.

L. V. c. 107. Conring. *de O. J. G. c.* 27. *p.* 162. Struv. *Hist. Jur. c.* 6. §. 19. Einleitung in die Geschichte der T. R. A. Rec. Imp. editioni novissimae praefixa *c.* 7. §. 2.

§. LXXII.

Imperatores & ordines novas leges condunt.

Deinde ipsos Imperatores Principum consilio a Lotharii temporibus frequentius tulisse leges novas, easque scriptas promulgasse in Imperio, satis constat. Tales fuere leges Fridrici I. feudales, de quibus Radevic. *de Gest. Fridrici I. Imp. II*, 7.* tales ejusdem constitutiones apud Goldast. *Constit. Imp. T. III. p.* 330. Talis ejus pax publica, in comitiis Noribergensibus anno MCLXXXVII. publicata, de qua Abb. Vrsp. *ad ann. MCLXXXVII.* & Datt. *de pace publ. Cap. III.* §. 69. *p.* 19. Supersunt & aliquot leges Ottonis IV. apud Goldast. *Tom. III. Constit. p.* 371. Fridrici II. de quibus Pfeffing. *in Vitriar. Illustr. I*, 2. *p.* 67. Ut alia hujus generis omittamus. Mirandum enim profecto, collectiones Recessuum imperii antiquiorem nullam exhibere, quam ex saeculo XV. (α) in cujus rei caussas inquirit. Ill. Cancell. a Ludewig. *in Aur. Bullam. Tom. I p.* 15.

* In primis huc pertinet libellus de BENEFICIIS, quem dudum a Jo. Havichorstio Col. 1569. editum, tamquam ἀνέκδοτον edidit celeb. Thomasius *in Selectis Feudalibus.* De hujus vero libri aetate, quae dicenda erant, jam *in praefatione priori editioni praemissa p. XXII.* diximus.

(α) Nonnullas tamen praecedentium saeculorum Constitutiones sistit novissima Recessuum Imperii editio Francof. 1747.

§. LXXIII.

§. LXXIII.

Denique tam certum, quam quod certissimum est, non aliam ob caussam ab his temporibus scribi coepisse tot leges provinciales ac statuta, quam ut irruentibus in forum juribus istis peregrinis obicem ponerent Principes ac civitates. Jac. Frid. Ludov. *Prooem. Spec. Sax.* §. *XII. sequ.* Nec alio pertinent illa Repkovii *Lib. I. art.* 3. *Der Bapst mag kein Recht setzen, da er unser Landrecht oder Lehen-Recht mit aendern oder kraencken moege* *. Eo consilio saeculo XIII. ad scribendum Speculum Saxonicum (α) EPKONEM DE REPKAV excitavit HOYERVS A FALKENSTEIN: eodem scriptum est SPECVLVM SVEVICVM, totque ex eo tempore condita sunt jura provincialia & municipalia statuta, ut taediosum esset, eorum numerum inire. Juraque patria in scripturam redigunt.

* Paullo ante enim innotescere in hoc terrarum tractu coeperant Pontificum Decretales, iisque Monachi Montis Sereni prope Halam nostram primum usi sunt circa annum MCCV. ad quem in *Chronico Montis Sereni p.* 79. *edit. Maderi* haec legimus: *Ad hoc primum tempus fratres Sereni Montis adpellationis & verborum Decretalium, eis adhuc ignotorum usum habere coeperunt, quarum rerum praefati Tiderici electores a Bertholdo Merseburgensi praeposito & Henrico, ejus fratre, informati auctores fuerunt.* Qui sane locus, notatu dignissimus, hic non fuit praetermittendus.

(α) Speculi Saxonici nomen, quod aliquando laxiori significatione Jus Provinciale Saxonicum, Jus Feudale Saxonicum & Jus Weichbildicum Magdeburgense comprehendit, nos hic strictiori

& magis proprio sensu accipimus, & cum A. N. soli Juri Provinciali Saxonico vindicamus. Ejus originem olim communis opinio Carolo M. adscripsit. Ipse Auctor Prooemii Speculi Saxonici, ejusdemque Glossator hanc opinionem introduxisse, imo Constantinum Carolo in condendo hoc Jure socium dedisse videntur. Ita enim ille quidem in *Prooemio solutae orationis* loquitur: Nun wir aber bekert sind, und Gott uns wieder eingeladen hatt; so halten wir sein Gesetze und Geboth, welche uns seine Weissagungen und gute geistliche Leute gelehret, auch die Christliche Könige Constantin und Carl gesetzt haben, woran sich auch Sachsenland noch seines Rechtes halber hält. Hic vero statim ad initium hujus Prooemii ita commentatur: Hie hebet der Eck von Rebkaw an, in Teutsch zu bringen das Lateinische Privilegium, das Constantinus und Carolus beyde Römische Keyser, auf eine Zeit gaben den Sachssen vor Recht, auff daß sie sich zum Christen glauben bekärten ꝛc. Hic porro *ad Jur. Prov. L. I. Art.* 14. de Carolo M. praecipue idem affirmat: darum auch aus diesem wol zu schliessen were, daß das Landrecht diesesfals billich nichts mehr gelten solt, weil es elter ist, als das Lehnrecht Dann der edle König Carol der Grosse hat es uns geben. Adde *L. III. Art.* 82. *gloss. n.* 5. Dieses der Sachsen Privilegium ist gegeben worden auf der Sachsenburg von König Carolo, nach Christi geburt im achthunderten und zehenden jahr, und seines Reichs im siebenden, den zehenden tag des Hornungs. Quorsum etiam facit Glossa *ad Weichb. Art.* 7. Quod vero Glossator per *Privilegium* designet totum *Speculum* & haec ipsa loca, quae produximus, interque ea maxime omnium primus, satis innuunt, & alia luculenter confirmant, uti *ad L. I. Art.* 19. Dieses alles aber, so in diesem Artickel stehet, gehört nicht zu dem Privilegio der Sachsen,

Sachsen, sondern ist allein zu einer gleichnis eingefürt, und sind Eickens worte des rechtfertigen Mannes. Ita *ad L. I. Art.* 30. zum ersten darumb, daß das Privilegium dem Lande gegeben ist, und nicht den Leuten oder den Personen. Sententia Glossatoris itaque, si omnia colligimus, haec est: Constantinus & Carolus M. hoc Jus, quod ego glossis illustro, eodem tempore Latino sermone Saxonibus dederunt, Epko Repkovius autem postea id in Germanicum sermonem transtulit & aliqua hinc inde addidit. At vero nullus Constantinorum est, qui simul cum Carolo Leges Saxonibus ferre potuerit, nec ulla hujus Juris Saxonici pars est, quae ad Constantinum referri possit, nisi illi tribuere velis, quod extat Jur. Prov. Saxon. *L. III. Art.* 63. Quod autem ad Carolum M. attinet, ipsi post Glossam plures originem Juris, hoc Speculo comprehensi, acceptam ferunt. Primus tamen huic sententiae se opposuit Krantzius *Saxon. L. II. c.* 21. quem secutus Heigius *L. I. Quaest.* 8. *n.* 20. *& sqq.* Gryphiander *de Weichbild. Saxon. c.* 37. Conringius *de O. J. G. c.* 13. *c.* 25. 30. & ex eo tempore plurimi. Rationes, quae opinionem olim receptam destruunt, praecipue hae sunt. 1.) nulla prostant Carolingici temporis testimonia, quae hujus Speculi mentionem faciant. 2.) Epko & Glossator nimis a Carolo M. remoti, quam ut de ejus rebus fidem facere possint. 3.) Uterque in rerum historicarum cognitione omnino coecus, ita ut relationes illorum fabulis crassioribus mixtae & omnino suspectae sint: 4.) Communis eorum temporum mos, omnia, auctoritatis conciliandae gratia, Constantino & Carolo, tanquam auctoribus (ficte an vere nil interest) facile tribuit. 5.) multa ad statum vel publicum vel privatum spectantia, Caroli aetate omnino recentiora, hoc Speculo exhibentur, quae ejus aetatem Carolo posteriorem ostendunt.

 6.) Otto-

6.) Ottonum Magni & Ruffi sive IIdi Constitutiones occurrunt in ipso Speculo, si Glossae fides est, & quidem illius *Libro III. c.* 83. v. *ibid. Gloss. n.* 4. hujus vero *ibidem c.* 85. v. etiam Gloss. *ibid. n.* 2. 7.) Ipse Speculator provocat ad tempora Wichmanni, Episcopi Magdeburgensis *Lib. III. c.* 73. quem tamen ab Episcopatu Citizensi ad Magdeburgicum anno 1153. transisse testis est Otto Frisingensis *de Gest. Frider. L. II. c.* 6. *& sqq.* cui cum per vicennium praefuerit, & Speculator de ejus temporibus, tanquam praeteritis loquatur, non facile ante annum 1180. prodiisse Speculum dici poterit. Alia ad sequentem §. ubi de Epkone agetur, commemorabuntur. Est vero etiam, qui ad saeculum X. originem hujus speculi referat, Auctor **Schreibens von dem Alterthume des Sachsenspiegels.** vid. **Ergetzungen der vernünfftigen Seele.** *T. IV. P.* 3. *p.* 232. *& sqq.* Is enim fidem sequitur eorum, quae Glossator Jur. Weichbild. *Artic.* 10. dicit: „Ottonem M. Magdeburgum Jure Municipali dotasse, filium ejus Ottonem Ruffum „ id confirmasse, & aliqua ex Jure Provinciali, „ quod Speculum Saxonicum vocaretur, extrahendo addidisse, & quae in Speculo Saxonum „ obscure haberentur, clarius enodasse, praefecisse huic operi sequestratorem sacri sui Palatii „ Burchardum de Manphelt (al. Mangelfeld) „ Professorem Sacrae Theologiae, ac utriusque „ Juris Doctorem. Hunc etiam ex mandato Imperatoris in Jus Provinciale, seu Speculum Saxonum Commentarium fecisse, legibusque id „ & canonibus adornasse, praesens etiam Privilegium (nempe Jus Municipale Magdeburgicum) Glossis & interpretationibus declarasse, „ Processum Juris (**Richtsteig**) compilasse.„ Inde Auctor modo laudatus conjicit, Epkonem Repkovium sub Ottone I. opus inchoasse, Mangelfeldium sub Ottone II. idem emendasse, & demum

demum Repkovium sub finem saeculi X. Latini textus, jamjam aucti, versionem Germanicam curasse. Hinc duobus dubiis respondere conatur. Primum est, quod Comes Hoyerus Falkensteinius, cujus precibus motus Repkovius versionem Speculi Germanicam elaboravit, saeculo XIII. adscribatur. Hoc dubium tollere studet recensendo Falkensteinios, quos Munsterus e temporibus saeculo XIII. antiquioribus praecipue ex indicibus eorum, qui ludos equestres, vulgo torneamenta dictos, frequentarunt, producit, v. g. an. 948. Friedrich Freyherr zu Falkenstein, an. 1080. Rudolph Grav zu Falkenstein, an. 1165. Freyherr Hugo, Herr zu Falkenstein &c. Et licet inter hos nemo Hoyeri nomine insignitus occurrat, sufficere arbitratur ostendisse, Falkensteiniorum gentem jam ea aetate fuisse celeberrimam, & facile aliquem eo tempore, Hoyeri nomine insignem, vivere potuisse, qui tamen in ludis equestribus iis, quorum catalogi sibi visi sint, non notatus sit, cum nec is, qui saeculi XIII. initio celebratur Hoyerus Falkensteinius in ullo ludorum equestrium indice sibi visus sit. Alterum dubium, sibi ex linguae, qua Speculum Saxonicum scriptum prostat, genio, male sermoni saeculi X. respondenti, natum ita solvere credit, quod sermo, quo utitur Speculum, non sit authenticus, sed ad genium sui saeculi a Glossatoribus inflexus. Verum haec assertio sola Glossae auctoritate nixa facile corruit, si consideretur 1.) quod hujus Glossae in rebus historicis antiquioribus levis vel nulla sit auctoritas; 2.) quod eam fabulis scatere a multis jam observatum sit; 3.) quod ipsa haec Glossae narratio, de qua hic sermo est, multa a vero aliena, multa absona sistat, jam ab aliis satis profligata; 4.) quod Mangelfeldius, quisquis demum ille sit, si Glossator Juris Saxonici est, Epkone multo sit recentior, quippe qui de ejus temporibus, quasi de antiquis & jam dudum

praeteritis loquitur: Zu Herr Ecken Zeit ic. v. *Spec. Sax. Gloss. ad. L. III. Art.* 75. quod jam observavit Gryphiander *de Weichb. Sax. c.* 53. *n.* 2. 5.) Quod inter Cancellarios, quorum dignitati comparari solet Sequestratoris sacri Palatii munus, Mangelfeldio a Glossa tributum, Ottonum tempore nullus usquam occurrat Mangelfeldius, v. iterum Gryphiander *l. c. c.* 52. 6.) quod Doctoris Juris utriusque titulus, Mangelfeldio a Glossa adscriptus, tempore Ottonum sit inauditus. 7.) quod, quae hic ex Glossa allegantur, sint Zobelii saec. XVI. scriptoris potius, quam Glossae verba, cum notam addi--tio, qua omnia Zobeliana distingui Praefatio editionis de anno 1560. docet, adscriptam habeant, atque ita a saeculo X. tanto intervallo remota sint, ut parum fidei in rebus ejus saeculi habitura sint, nisi antiquiori auctoritate firmentur. Alia, quae vel hanc Glossae de Mangelfeldio narrationem erroris convincunt, vel Speculi Saxonici aetatem multo Ottonibus recentiorem ostendunt, paulo inferius adhuc producturi sumus. Praecipue etiam Speculi hujus natales Ottonibus longe posteriores pluribus, ex ipso ejus textu petitis, argumentis demonstrat Auctor der Untersuchung des Alterthums des Sachsenspiegels. v. Ergetzungen der vernünfft. Seele. *T. IV. P.* 3. *p.* 239. & *sqq.*

§. LXXIV.

Speculi Sax. auctor & aetas.

Quod ad Speculum Saxonicum attinet, auctoris utriusque aetatem (α) nos ignorare haut patiuntur tot chartae ac diplomata, in quibus commemorantur. Testis enim citatur HOYERVS COMES A VALKENSTEIN (β) anno MCCXV. apud Beckmann. *Hist. Anhalt. P. III. Lib. II. p.* 313. & anno MCCXIX. in

in Charta alia Henrici Comitis de Aschersleve apud Leukfeld. *Antiquit. Pold. p.* 288. eique jungitur HECCO vel EICO de REPKAV vel REPECHOVE. Idemque HOYERVS laudatur anno MCCXXX. & sequentibus in diplomatibus quibusdam apud Ketner. *in Antiq. Quedl. p.* 219. 254. 256. 257. 260. 261. 264. 266. 267. 276. 279. 333. adeoque nullum est dubium, quin iisdem circiter temporibus compilatum a Repkovio SPECVLVM seu IVS PROVINCIALE SAXONICVM *.

* Et quidem inter annum MCCXV(γ). & MCCXXXV. Nam *Lib. I. Jur. Prov. Sax. art.* 3. mentio fit *Cap. non debet X. de consangu. & adfin.* quod anno MCCXV. ab Innocentio PP. III. in concilio generali latum est. Ergo post illum annum perpolitum esse oportet hoc Speculum. Deinde *Lib. III. art.* 62. enumerantur feuda imperii vexillaria, in quibus locum non invenit Ducatus Brunsv. & Luneburgicus: qui quum anno MCCXXXV. institutus sit a Friderico II. consequens est, ut ante hunc annum opus suum absolverit. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXX.*

(α) Non otiosa est quaestio, sed utique examine digna, cui tempori origo hujus Speculi adscribenda sit. Multa enim id continet, ad publicum Imperii statum facientia. Licet itaque in his saepius nugetur ejus Speculi Auctor, & hinc parum auctoritatis mereatur, tamen, si quae ibi tanquam eo jam tempore nota allegantur, aetas illorum Juris publici capitum auctoritate hujus Speculi, in rebus saltem sui temporis fidem merentis, certius definiri poterit. vid. Untersuchun-

 gen

gen des Alterthums des Sachsenspiegels, in Ergetz-
der vern. S. *T. IV. P.* 3. *p.* 239. *& sqq.*

(β) Hujus enim precibus Epko de Repkow Speculum hoc non tam conscripsit, uti A. N. §. 73. innuere videtur, quam antea a se Latino sermone conscriptum in linguam Germanicam transtulit, uti ipse fatetur, sub finem Praefationis rythmicae, ex antiquissimi Codicis Lipsiensis stylo ita locutus:

Nu dancket algemeyne,
Deme von Valkensteine
Der greve Hoyer ist genant.
Daz an dusch ist gewant
Diz buch durch sine bete.
Eyke von Repgowe iz tete.
Ungerne erz aber an quam.
Da her aber vernam,
So groz darzu des Herren gere,
Da en hatte he nich eine gewere.
Des Herren libe in gar verwan
Daz he des buches began.
Des ime was vil ungedacht,
Daz ers an Latin hatte bracht,
Ane helfe und ane lere.
Da duchte in daz zu swere,
Daz erz an dusch wante.
Zu lest her doch genante
Des arbeytes und tete
Greven Hoyeres bete.

Repkovium Imperialis Camerae Magdeburgensis, assessorem, nescio qua auctoritate ductus, Goldastus *in Rubr. Spec. Sax.* vocat, & *in Praefatione* der Reichssatzungen observat, eum aliquando Latine *Eccardum* nominari, atque inde opinionem quibusdam natam esse, proverbium Germanicum, der treue Eckart warnt jedermann, ab ipso originem ducere, cum tamen D. Johannes Eisleben id de Eckardo Landgravio Alsatiae interpretatus sit, de quo adhuc vetus cantilena rythmi-

rythmica, Herr Ecken außfahrt, in vulgo celebretur; haec omnia tamen Conringio merito non videntur verosimilia. v. *de O. J. G. c.* 30. *p.* 181. Forsan opinio, hoc proverbium ad Repkovium referens, occasionem cepit ex eo, quod Glossa *ad L. I. art.* 19. Repkovium nostrum, quasi per eminentiam, nominet den rechtfertigen Mann.

(v) Spangenbergius quidem *Chron. Saxon. c.* 247. & *Querfurt. Lib. IV. c.* 4. asserit, Fridericum II. in Comitiis Mersburgensibus anno 1213. Saxonum Jus Feudale & Speculum Saxonicum confirmasse. Verum qua fide id asseratur, non constat. Ex iis, quae hic ab A. N. ex Conringio dicuntur, certa fide colligitur, hoc Speculum saltem post annum 1215. conditum esse, quomodo ergo id jam a. 1213. a Friderico II. confirmari potuit. Auctor der Untersuchung des Alterthums des Sachsenspiegels in Erg. der vern. S. *T. IV. P.* 3. *p.* 239. *& sqq.* ut & idem in Abhandlung von Ursprung und erblichen Alterthume der Churfürstlichen Ertzämter v. Ergetzungen ꝛc. *T. III. P.* 3. *p.* 213. *& sqq.* multis quidem argumentis, magna cura & eruditione ex ipso Speculo conquisitis, ostendere conatur, hoc Speculum anno 1180. proximum esse. Verum luculento Conringii argumento, quod & A. N. hic producit, quoque id Speculum saltem anno 1215. recentius esse uberrime probatur, nusquam satisfecit, adeo ut ejus ne mentionem quidem ullam fecerit. Cum vero Speculator loco, quem A. N. citat, vexillarium feudorum mentionem faciens Ducatum Brunsvicensem & Luneburgicum omittat, a Friderico II. anno 1235. demum institutum, in prima vero Praefatione solutae orationis, quae incipit: Nu vernemet umme der herren gebürt von dem Lande zu Sachsen ꝛc. disertis verbis Luneburgici Ducis mentionem faciat: Der Herzoge von Lineburch und sin geslechte. Die sin geborne Sachsen ꝛc. inter Francos vero refe-

rat die lantgrev-n von Duringen, atque ita eo tempore scripsisse videatur, quo Thuringia adhuc suos sibi proprios Landgravios habuit, anno 1247. cum Henrico Raspone extinctos. inde Gaertnerus *in Praefatione* suae Speculi Saxonici editioni praefixa §. 4. scite conjicit, Speculatorem jam ante annum 1235. suo operi incubuisse, illud autem demum post illum annum perfecisse, hancque ipsi tum Praefationem addidisse, adeoque Speculum suum Germanico idiomate conscriptum in eo, quod inter annos 1235. & 1247. medium est, intervallo tandem edidisse.

§. LXXV.

De eo judicium.

Quamvis vero multi hujus Speculi (α) naevi (β) sint, multae nugae ac naeniae (γ), maxime ubi aut philosophatur auctor, aut historicum agit, aut jus publicum Germanicum exponere conatur: fatendum tamen est, Repkovium laudabili industria collegisse juris privati patrii, per universam Germaniam inferiorem recepti, reliquias*. Unde huic Epkonis industriae reliquos ejus naevos, saeculo, quo scripsit, proprios, facile condonamus Quod vero & ex jure Canonico & civili Romano quaedam immiscuit, (Vid. *Jus Prov. Sax. I, 37. II, 56. II, 63.*) novo argumento est, jura illa peregrina jam tum Germanis haut ignota fuisse.

* Testis est ipse Repkovius *in praef. rythm.*
Dies Recht hab ich nicht erdacht,
Es habens vor Alten auf uns bracht,
Unsere gute Vorfahren.
Et pleraque sane, quae in hoc Speculo traduntur, legibus veterum Saxonum, Frisiorum, Angliorum,

gliorum, Francorum, quin & Normannorum paene gemina esse Ill. Gaertnerus (δ) in *edit. LL. Saxonic.* & *Frisiorum* multis exemplis ostendit. Quin & nos postea multo plura ac luculentiora hujus consensus specimina dedisse videmur in *Elementis juris Germ.*

(α) Nomen Speculi se huic Collectioni dedisse ipse indicat & rationem hujus denominationis addit Repkovius *in Praef. rythmica*:

Spiegel der Sachsen
Sal diz buch sin genant,
Wen Sachsen recht ist hie anbekant.
Als in eyme spiegele sich die vrowen
Beginnen schowen.

Observant tamen Viri eruditi, quod ex more illorum temporum multa opera, quae farraginem rerum plurimarum continerent, Speculorum nomine insignita fuerint, ut Speculum Vincentii Bellovacensis, Speculum Durandi, & alia. Unde & hujus Collectionis, quae consuetudines & leges varias Saxonum complectitur, denominatio fluxisse videtur.

(β) Felicius forsan & praestantius hoc Opus prodiisset, si pluribus auctoritate publica selectis viris hoc negotium datum fuisset; sed id privata & quidem solius Repkovii opera compositum esse, ipse indicat, cum de Latino ejus textu dicat *in Praef. rythmica vers. fin.* quod eum composuerit:

Ane helfe und ane lere.

Uti & Germanicam versionem a se ad preces Comitis Falkensteinii elaboratam esse fatetur versibus *ad §. praeced.* citatis. Ita sibi & quidem soli hoc opus vindicat versibus allegatos proxime praecedentibus:

Vor Gote her si vervluchet
Swer unrecht gerne sterke,
Oder misse tu zu diesem werke,
Dar umme ich lange han gedacht
Und durch Got zusamme bracht.

Unde

Unde & ipſe auctor eſt iis, qui hoc libro uſuri ſunt, ut ſi dubium ipſis ſubnaſcatur, alios conſulant:

Wer in diſeme buche
Vrage rede ſuche,
Ab ime daran icht miſſe hage,
Des tu her zu hant keine clage.
Und wege die ſache in ſime ſinne/
Nach deme ende und deme beginne.
Und ervrage ſich mit wiſen luten,
Die di wahrheit kunnen beduten.
Und auch habe die ſite,
Daz ſie recht ſin da mete.
Und ab her dan
Ein rechter ervragen kan,
Jch rate om balde
Daz er ſich daran halde.
Wanne wiſe lute leren,
Jſt bezzer den myn eynes ſie.

Graviter tamen imprecatur iis, qui aliquid addere auſi fuerint, uti non tantum verſus mox citati, ſed & alii ejusdem Praefationis oſtendunt:

Alle die unrechte varen,
Und werben an diſeme buche,
Deme ſende ich diſe vluche.
Und die valſch hiezu ſchriben,
Die miſelſucht muze on beclieben,
Alſi jezi tete,
Von Elizeus bete.

Eadem imprecandi licentia & in alios, qui huic operi manus miniſtras attulerunt, contagione quadam tranſiiſſe videtur. Ita Ludewigio *de Jure Suffragii Regis Bohemiae c. 3. §. 1. in n. (c).* ſtomachum movit librarius Codicis MSCti Spec. Sax. quem ejus bibliotheca ſervavit, quippe qui Codici hanc addidit imprecationem:

Wer das buch ſchende;
Der blybe ein hurenſon an ſein ende
Und wer dem ſchriber ůbil ſpricht:
Der habe mit dem tůfel pflicht.

(r) Erro-

(γ) Errores aliquot historicos exagitat Krantzius *Saxon. L. II. c.* 21. praecipue ex *Lib. III. art.* 44. ubi originem regnorum & Saxonum operose quidem, sed & miserrime evolvit Speculator. Plures errores notat Ludewigius *Diss. alleg.* passim, & praecipue *l. c. in notis*, adeo, ut & singularem *de naeniis Speculi Saxonici, Codicis LL. nugacissimi*, commentarium meditatus sit. v. *Dissert. alleg. c.* 2. §. 13. *n.* (*uu*). Varios etiam naevos indicat Aug. Leyserus in *Collat. prisci Jur. Saxon. cum Jure Rom. & moribus hod.* praecipue *Dissert. I.* Omnium fere Articulorum nugacissimum esse *L. I. Art.* 3. optime judicat Christian. Godofr. Hoffmannus *Specim. Conject. Polit. de Or. & Nat. LL. German. &c. Per. V. Sect. I.* §. 4. qui omnia vitia hujus Speculi breviter ita colligit: *Certe Codex iste Speculi Saxonici continet multa obsoleta, durissima saepius & iniquitati vicina, multae occurrunt geminationes, nulla observata fuit methodus nullusque ordo, saepius ad allotria dilabitur, aliquando Jus Romanum cum Jure Saxonico confundit, & utplurimum ad nimis speciales casus descendit, ita etiam aliquando nimia angustia laborat, & adeo parum prudentiae continet, & superfluis solennitatibus abundat, in historicis autem aeque, ut inepti Glossatores, fabulas & figmenta immiscet, saepeque ineptissimis derivationibus utitur &c.* Quae omnia in notis abunde probat.

(δ) Goldastus *in Praefat.* der Reichs-Satzungen plane Speculatorem sua ex ipsis fontibus, atque ita ipsis antiquarum Legum Codicibus hausisse arbitratur. Verum id Gaertnero *in Praef. ad Spec. Sax.* §. 5. merito non videtur verosimile; cum nec ea aetate facile Repkovius harum Legum omnium Codices antiquos in sua librorum supellectile collectos habere potuerit, nec, si iis gavisus fuisset, nullam eorum mentionem fecisset, praecipue cum eos allegando metum, quem ipsi novitas rei incutie-

cutiebat, depellere facile potuisset. Poterant Legum illarum, jamdiu oblivioni mandatarum, aliqua vestigia superesse in moribus Saxonum, ita ut hos diligenter colligens facile potuerit aliquam cum illis Legibus antiquis similitudinem illorum oculis subjicere, quibus hae Leges hodie sine dubio magis, quam ipsi olim erant, nunc cognitae sunt. Ita & Gaertnerus ibidem Heigium refellit, qui *Quaest.* 8. *n.* 49. Repkovio nihil tribuit, quam quod JusProvinciale Saxonicum, jam tum antiqua Saxonum lingua conscriptum, invenerit, & ex ea in Latinum sermonem transtulerit: quod sine omni auctoritate asseritur.

§. LXXVI.

Ejus editiones.

Ipse Repkovius fatetur, initio se hoc opus Latine (α) scripsisse, postea que non sine difficultate illud in linguam vernaculam transtulisse. *Praef. rhythmica Spec. Sax.* Extstat & hodie Latinum exemplar, quod tamen non est a Repkovio(β), sed ab homine peregrino, & fortassis Polono, nescio quo, siquidem hic interpres, quisquis sit, ne intellexisse quidem satis videtur linguam Germanicam. Schilter. *Exerc. XVI*, 35 Authenticum hoc exemplar lingua Saxonica antiqua, qualis in Ducatu Magdeb. & universa inferiori Saxonia (γ) tum fuit, scriptum est, veceu & tot codices MSCti, & editiones veteres, testantur. At demum in dialectum Misnicam illud transtulerunt WOLFGANGVS LOSS, civis Fribergensis, & CHRISTOPH. ZOBEL*. Codices MSSC. qui passim reperiuntur, variasque operis editiones cum cura recensuere Gryphiander, Lambecius,

becius, Werlhoffius, Hertius, Struvius, Ludovici, Gaertnerus, quas repetere hic brevitas vetat & instituti ratio (δ).

* Sed sicuti Latinus Germanicam: ita Zobelius Saxonicam dialectum non satis intellexisse videtur. Hinc saepe Saxonicum *leven*, vita, verti videmus *leib*, corpus. Sic cum equus asthmaticus auctori sit *hartschlegig*, Zobelius id vertit *hartschlechtig*, quasi de equo scabioso loquatur. Talia passim observabit, qui varios codices Saxonicos cum illa versione, maxime Zobeliana contulerit.

(α) Multorum animis haeret sententia, Repkovium quidem Speculum suum Latino sermone scribere coepisse, sed difficultate operis deterritum a labore coepto manum abstinuisse, atque integrum mox Speculum Germanico tantum sermone edidisse. Sententiae huic subscribunt Schilterus *Exerc. ad ff. XXIII.* §. 63. 64. Conradus Sincerus vel potius Kulpisius *Dissert. Epistol.* §. 16. Thomasius *in Select. Cap. Hist. Jur. Feud.* §. 58. *p.* 62. qui tamen Repkovio Latinum Speculum nulla limitatione addita, tribuit *in Delin. Hist. Jur.* §. 101. Struvius *Hist. Jur. c.* 6. §. 22. *&* *ib. in n.* 8. Chr. God. Hoffmannus *Specim. Conj. Polit. &c. Per. V. Sect. I.* §. 2. *n. c.* Integrum vero Speculum Latino sermone compositum esse a Repkovio defendunt Conringius *de O. I. G. C.* 30. *p.* 181. Brunnquell. *Hist. Jur. P. IV. c.* 6. §. 6. & Gaertnerus *Praef. ad Spec. Sax.* §. 8. Rationes horum majoris, quam illorum, ponderis nobis videntur. Primo enim Latino sermone id opus se composuisse ipse dicit Repkovius. Quid enim aliud volunt ejus verba?

Des ime was vil ungedacht
Da erz an latin hatte bracht,
Ane helfe und ane lere.

Nonne turpissimae jactantiae praecipue a Comite Falken-

Falkensteinio, omnium, quae Repkovius hac in parte egerat, apprime gnaro, accusari potuisset, si hoc opus, quod nunc Germanice ederet, olim Latino sermone se consarcinasse publice gloriaretur, cujus tamen periculum tantum ab ipso factum esse Falkensteinio optime constare debuisset? Porro Repkovius *in Praefatione rythmica*, cum nunc demum opus suum Germanice ederet, gravissime passim queritur de nasutulis censoribus, a quibus se acerrime undique petitum scribit: Praecipue huc faciunt verba:

Ich ste zu rame sam ein wilt,
Daz die Hunde bellen an.

Speculum Germanicum, quod nunc, cum hoc scriberet, editurus erat, invidiae & iniquis censuris nondum ipsum exponere potuit, antequam ederetur. Ergo de alio jam edito Speculo sermo ipsi est. Ergo Speculum Latinum non tentavit tantum antea scribere, sed scripsit & edidit & mordaces aliorum censuras eo excitavit. Egregium vero est, quod hic in transitu observat Gaertnerus, verba ich ste zu rame ꝛc. ridiculo multorum errori ansam dedisse, atque a Zobelio inepte efferri, ich stehe zu Rom ꝛc quasi a Repkovio fata, quae librum suum Romae aliquando expectarent, praesentiente prolata essent; quorsum ea etiam a multis tracta sunt, ex quibus Gryphiandrum *de Weichb. Saxon. c.* 47. & Struvium *Hist. Jur. c.* 6. §. 23. *in nota p.* 473. & Ludovici *Praef. Spec. Sax.* §. 13. allegasse sufficiat. Cum tamen ramen significet *collineare*, *aspici*, *videri*, & Codex Lipsiensis secundus saeculi XIII. ideo exhibeat: Ich ste czu czele sam ein wilt. s. ich stehe zum Ziele, wie ein Wild, aut, uti ipse Gaertnerus reddit: Ich bin anzusehen, wie ein wild, ꝛc. manifestum inde redditur, verba haec de invidis & mordacibus inimicorum calumniis, de quibus ibi jam satis questus erat, in genere intelligenda esse, ipsique de

fatis

fatis libri sui Romanis ne per somnium quidem quidquam visum fuisse; adeo, ut spiritus ille, quem Repkovio hic multi affingunt, propheticus facile ita evanescat.

(β) Qui Speculum Saxonicum Latino idiomate a Repkovio integrum unquam scriptum esse negant, illi necessario in eam sententiam propelluntur, ut, quod extat, Speculum Latinum, Repkovii esse negent. Qui vero a Repkovio Speculum aliquod Latino idiomate scriptum esse concedunt, illi tamen, si de eo, quod nunc extat, Latino Speculo quaestio movetur, in duas iterum partes scinduntur. Alii id Repkovii esse negant, alii affirmant. Horum ego sententiae subscribere nullus dubito. En paucis rationes, quibus ea fulcitur. Repkovium scripsisse Speculum Latinum certum est ex iis, quae dixi. Extat aliquod Speculum Latinum, sermonem Seculi Repkoviani tantum non ubique referens, antiquis literarum ductibus elaboratum, antiquis Codicibus inscriptum, jam diu etiam typis expressum. Repkoviani Speculi authenticum Latinum, ab ipso auctore in Germanicum sermonem translatum quis unquam iterum in Latinum verterit, & an quis verterit, aequaliter ab omnibus ignoratur. Cur ego mallem hoc, quod extat, illi tribuere, de quo an fuerit, & quis fuerit, & ubi scripserit & quando, aequaliter incerta sunt omnia, quam illi, quem scripsisse, & hoc sermone, quo hodieque prostat, scripsisse certa scientia affirmare possum? Cur ego in tanta Germanicorum exemplarium copia calamitatem solis Latinis Repkovii Codicibus pertinaciter incubuisse, & omnes una strage sustulisse dicerem? Cur ego Latinum Repkovii, quod extitisse certus scio, periisse penitus affirmarem, tantum ut hoc, quod extat, illi adscribere possem, quem unquam inter homines fuisse, confirmato animo asserere nemo unquam ausus est. At vero (objiciunt

negantis ſententiae patroni) Speculi Latini ſtilus adeo impeditus eſt & hians, ut magis verſionem quandam ineptam, quam ſincerum veri Auctoris opus referat. Reſpondent vero alii ſimili accuſatione contra Germanicam verſionem inſtituta, & eam ſaepius obſcuram & incertam eſſe aſſerunt. Utrumque verum eſt, utrumque opus defectibus non paucis laborat, ſed inde non ſequitur, Latinum ex Germanico manaſſe. Manifeſte iniquus eſſet, qui in ſpiſſis illis obſcuri ejus ſaeculi tenebris claram lucem, in barbarie elegantiam, inter ſyrtes & ſcopulos aequo ſemper & placido alveo fluentem orationem quaereret. At (pergunt priores) Latini tamen Codices Germanicis rariores, imo & recentiores ſunt. Regerunt alii: rariores & recentiores eſſe Latinos Codices negari nequit; inde vero hoc tantum docetur, quod, poſtquam Repkovius Germanicam verſionem ediderat, minus neceſſarium, minusque gratum coeperit fieri Latinum exemplar, praecipue in ea temporum ruditate, quibus fere, ſi Clericos exceperis, Latini ſermonis uſus e Germania exulabat. Inde Latini Codices Repkoviani neglecti penitus cum blattis & tineis pugnarunt, memoriam ſui vix relicturi, niſi ab uno aut altero librario, Latini ſermonis ultra ſaeculi genium cupido, hinc inde aliquis Codex deſcriptus eſſet. Extat tamen in bibliotheca Lipſienſis Univerſitatis Codex Latinus non adeo recens, quippe jam anno 1431. exaratus. Addunt tamen, qui Latinum, quod extat, Speculum Repkovio denegant; Latinum exemplar, ſi Repkovii eſſet, cujus & eſt Germanicum, huic in omnibus reſponderet, aequalem ubique ſtilum, genioque ſaeculi XIII. ubique reſpondentem oſtenderet. At vero textus Latinus *L. 2. Art.* 43. non reſpondet Germanico. Ibi enim ex ſtilo antiquiſſimi Codicis Lipſienſis haec verba occurrunt: **ſprechen ſi ez mit glicher gewere an ⁊c.** quod vertendum

tendum fuiſſet: *ſi aequalibus probationibus utantur* &c. cum tamen Latinum exemplar inepte dicat: *ſi aequaliter poſſideant* &c. atque ita non ſententiam ejus, qui Latini & Germanici auctor eſt, ſed putidum, quem non niſi interpres imperitus committere potuit, errorem ſiſtere videatur. Aliquando etiam Latinus textus aliquot, minus aliquanto incultas, quam ſaeculi XIII. ruditas ferret, orationis formulas oſtentat, quae operis ejus longe recentiorem Repkovio auctorem ſubindicare videntur. At haec vero aliud non docent, quam Latinum Repkovii opus non ſincerum & incorruptum ad nos quidem perveniſſe, ſed a librariis non uno in loco mutatum vel interpolatum. Ipſa ſermonis inaequalitas interpolationem ſatis docet. Quae rudiora ſunt, uti ſunt pleraque, ea ſine dubio Repkovii ſunt, quae vero minus horrida ſunt, ea forſan recentiorum librariorum manibus debentur, quae, ut multa veterum opera inquinarunt, facile etiam Repkovium, cum corrigere & ornare vellent, corruperunt, cum ſanare cuperent, vulnerarunt. Non vanas conjecturas in chartam projicimus, ſed quae ipſis rerum argumentis probari poſſunt, loquimur. Oſtendit enim variantium Lectionum collatio, quae ex Codice Paulinae Lipſienſium Bibliothecae Latino antiquiſſimo, ex prima omnium editione, quae an. 1474. Baſileae prodiit, atque ex Samoſcienſi editione copioſe a Gaertnero collectae ſunt, vel jam a Zobelio productae, quod, quo antiquiores ſint Codices atque editiones Latini textus, eo magis ſibi ubique ſimiles, eoque rudiores quidem ſint, ſed & ideo ſaeculo Repkovii, imo & menti ejusdem magis ubique reſpondeant. Quod vel ſola exempli, antea in contrariae ſententiae argumentum prolati, inſpectio probat, ubi recentiora quidem exemplaria lectionem a mente auctoris alienam exhibent, *ſi aequaliter poſſideant*, antiquiora vero,

teste Zobelio, verba cum authentico magis consentientia, *si eorum probationes fuerint aequipollentes*, sistunt. Consulendus hic maxime Gaertnerus *in Praef. ad Spec. Sax.* §. 8. cui plurima eorum, quae hic dicta sunt, debemus.

(γ) Sententia A. N. quod Repkovius sermone inferioris Saxoniae usus sit, multorum assensu fulcitur. Ita Editor Zobelianus de anno 1614. textum idiomate inferioris Saxoniae exaratum pro norma habet, & sententiam, cui A. N. subscribit, in *Notitia*, quam suae editioni praefigit, defendit. Eandem Gryphiander *de Weichb. Saxon. c. 39. n. 3. & sqq.* fovet, cui & Ludovici *in Praef. ad Spec. Saxon.* §. 26. adhaeret. Schilterus vero *Exerc. ad ff. XXIII.* §. 64. textum sermone superioris Saxoniae conscriptum pro authentico habet, quem alii sequuntur, cujus sententiae & nos subscribimus, his maxime rationibus ducti: 1.) monumenta antiqua, quae Repkovii mentionem faciunt, eum vel in finibus Principatus Anhaltini, vel in Electoratu Saxonico, atque ita in Saxonia superiori collocant. 2.) MSCti Codices vetustissimi sermonem Saxoniae superioris, non hodiernum quidem, multum ex eo tempore mutatum, sed antiquum exhibent, uti recensio Codicum sedula & sincera, quam Gaertnerus *Praef. ad Spec. Sax.* §. 10. instituit, abunde docet. 3.) Editiones antiquissimae, quas Gaertnerus *ibid.* §. 11. sollicite recenset, ut prima omnium, quae Basileae an. 1474. typis Bernardi Richelii (non Rietzelii, uti nomen id Hertius, Burgermeisterus & Ludovici corrumpunt) prodiit, prima Augustana anni 1482. prima Lipsiensis anni 1490. secunda & tertia Augustana, illa de anno 1495. haec de anno 1501. omnes sermonem Saxoniae superioris loquuntur; ita ut prima omnium, quae Saxoniae inferioris idiomate utuntur, sit Augustana demum an. 1516. exarata editio.

(δ) Duo

(δ) Duo tantum notamus. 1.) Quedlinburgensis Codex, ad annum vel 1260. vel 1270. judice Gaertnero referendus, alio plane, quam qui in reliquis Codicibus & Editionibus servatur, ordine procedit, non Jus Provinciale a Feudali separans, nec illud in tres libros, horumque articulos, dividens, sed utrumque una serie 287. articulis conjungens, ita ut priores 168. articuli Jus Provinciale Saxonicum, reliqui Jus Feudale amplectantur. 2.) Prima Zobeliana editio non ea demum est, quam pro prima tantum non omnes venditant, quae post mortem demum Zobelii, quam ad annum 1559. omnes referunt, curante Georgio Menio, illius quondam famulo Lipsiae an. 1560. coepta, anno vero 1561. demum perfecta est, cujus alia quidem exemplaria annum 1560. alia vero annum 1561. in fronte ostentant. Prodiit vero prima Zobelii editio Lipsiae anno 1535. suppresso tamen editoris nomine, in cujus Praefatione editor anonymus proxime proditurum Jus Feudale & Weichbildicum promittit. Anno 1537. haec Jura typis expressa prodierant, in cujus Operis Dedicatione, Alberto Electori Moguntino inscripta, Editor Editionem Juris Provincialis anni 1535. tanquam suam disertis verbis agnoscens, Dedicationi nomen suum Christoph Zobell subscribit. v. Gaertnerus *ibid.* §. 11. *n.* 10.

Glossa Speculi Saxonici alia Germanica, alia Latina est, illa satis inepta, haec multo ineptior, & post editiones saeculi XV. demum exarata. Glossa Germanica non unius hominis opus esse videtur, cum in aliquot Codicibus hinc inde articuli sine glossa occurrant, addita ratione, quod hic Articulus jam superius expositus sit, cui tamen Articulo aliqua Glossa in aliis Codicibus adjungitur. Adde, quod Glossa antiquiorum exemplarium parcior, recentiorum plenior occurrat. Goldastus *in Praefat.* der Reichs-Sa-

zungen Glossatores laudat Burchardum Archiepiscopum Magdeburgensem, Ottonem Comitem de Falkenstein, Volradum a Dreyenleben, Conradum a Roslau, Henricum a Bottesleben *al. Bertesleben*, *Thiedericum* a Lemwender, Gerckonem *a Kertaw*. Alii addunt Nicolaum von Back, cujus nomen quandoque Nicolaus von Bock, nonnunquam & Claus Buck scribitur. Tammoni von Bocksdorff plerumque historica Glossae capita asseruntur. Illorum, quos Goldastus laudat, mentionem ipsa Glossa facit *ad Lib. I. Art.* 9. *L. III. Art.* 6. 65. 76. sed historice tantum commemorans, quod alius huic, alius alii opinioni in explicando Speculo addictus fuerit, ita ut veri Glossae, quae extat, auctores fuisse non videantur, sed qui Glossam editam consarcinarunt, illis juniores Conringio *de O. I. G. c.* 30. *p.* 184. merito dicantur; non tamen ad saec. XV. demum, uti cum illo plures contendunt, referendi, cum Codex Lipsiensis III. ad confinia saeculorum XIII. & XIV. referendus Glossam jam exhibeat, certoque ita argumento evincat, quod aetas Glossae vera vulgarem, cui affigi solet, epocham integri, vel quod excurrit, saeculi spatio praecedat. v. Gaertnerus *Praef. all.* §. 10. *n.* 3. & §. 13.

§. LXXVII.

Jus feudale Saxonicum.

Accessit & IVS FEVDALE SAXONICVM, quod in Codicibus MSSC. juri provinciali plerumque, tamquam liber quartus, adjungitur, & eidem auctori EPKONI DE REPKAV tribuitur. Ejusdem sane illud aetatis videtur, eumdemque stilum & methodum praefert, quam in Jure provinciali observamus, ut nihil prohibeat, quo minus EPKONI tribuatur (α). De eo plura dixit Jac. Frid.

Frid. Ludovici *in Proleg. Jur. Feud. Sax.* Struv. *Hist. Jur. VIII*, 16. Thomas. *Select. Feudal.* §. *IX. sequ.*

(α) Glossatores Saxonici auctorem hujus Juris Feudalis Saxonici laudant Fridericum *Stauffensem* Imperatorem. Ita Glossa *Speculi Saxonici L. I. Art.* 14. Keyser Friederich von Stauffen hat das Lehenrecht gesetzt ꝛc. & *Prooemium Juris Feud. Saxon.* Darumb so hat der Hochgelobt und Hochgebohren (des Gott ewiglich gedenck) dieses gegenwärtigen Buchs ausgeber, Keyser Friederich von Stauffen (das da Lehnrecht genandt ist) wohl erkant ꝛc. Hinc Goldastus id nunc Friderico I. nunc Friderico II. Imperatoribus, parum sibi constans, tribuit. Spangenbergius *Chron. Saxon. c.* 247. id Friderico II. adscribit, eandemque Saxonicorum Glossatorum sententiam esse inde probatur, quod illi, ubi de Friderico Stauffensi loquuntur, tantum non semper Fridericum II. intelligant. Ita *Chronicon Juri Weichbildico praefixum* cum dicit: Nachdem war Keyser Friderich von Stauffen zum Keyser gekoren an. 1213. & Glossa *Spec. Sax. Lib. III. Art.* 57. quae scribit: Hierumb ist Keyser Friderich von Stauffen abgesetzt worden ꝛc. non alium, quam Fridericum II. intelligere possunt. Hinc etiam Gryphiander *de Weichb. Saxon. c.* 50. §. 5. hunc Juris Feudalis Saxonici auctorem, sine haesitatione, agnoscit. Conringius *de O. I. G. c.* 30. *p.* 184. *& sqq.* omnia in incerto relinquit, in eam tamen sententiam inclinat, quod id privati hominis opus sit, ad saec. XIII. referendi. Cum vero de integro Juris Feudalis Saxonici corpore jussu Friderici II. collecto nihil in fide dignis historiarum monumentis inveniatur, nec Friderici II. Constitutio illud approbans usquam occurrat, Glossatorum vero istorum exigua in rebus historicis fides sit, inde sententiam eorum,

integrum Juris Feudalis Saxonici corpus Friderico II. vindicantem inanibus illorum nugis passim adscribunt viri eruditi. In eo tamen omnes fere consentiunt, id non diu post Speculum Saxonicum, & quidem privata auctoritate, cum docentis non jubentis sermone scriptum sit, prodiisse. Hinc ob rationes ab A. N. allegatas, quibus accedit sermonis cum Speculi illius stilo consensus, verosimillimum redditur, Jus illud Feudale ipsius etiam Repkovii curis deberi. Stili quidem in Speculo & Jure Feudali similitudinem negat, & hujus sermonem magis esse perspicuum, quam illius, asserit Leuberus in Gründlichem und Historienmäßigem Discurs über etzlichen der Stadt Magdeburg in Sachsen gerühmten Alten Privilegiis &c. *Cap.* 2. *n.* 30. Verum hoc dubium facile evanescet, si quis serio consideret, stilum authenticum operis, uti est Germanicus Juris Feudalis Saxonici stilus, faciliorem plerumque esse & magis perspicuum, quam sermonem Operis e Latino in Germanicum translati, cujusmodi est Germanicum Speculi Saxonici exemplar. Ab eodem vero Leubero *l. c. Cap.* 5. *n.* 6-19. privati hominis id opus esse operose probatur. Quod vero, uti Thomasius contendit *Select. Cap. Hist. Jur. Feud.* §. 59. hoc Jus Feudale Saxonicum non aliter considerari debeat, quam ut versio quaedam Germanica Veteris Auctoris *de Beneficiis*, de quo v. A. N. *Praefatio primae editioni* hujus historiae praemissa, id quidem ego certus affirmare non audeo; illud tamen ex collatione unius cum altero, quam diligenter instituit Thomasius, singulis illius Auctoris paragraphis articulos Juris Saxonici illis respondentes praefigens, abunde patet, illum in hoc, si non integrum, saltem ex maxima sui parte transiisse. Goldasti vero Latinum opus, quod sub titulo: *Libri Juris Feudalis Saxonum* edidit, quicquid ipse glorietur, non est Liber Veteris illius Auctoris *de*

Beneficiis,

Beneficiis, quod iterum docet collatio unius cum altero instituenda, & praecipue vocis *feudum* usus, qui apud Goldastum, non vero apud Veterem Auctorem, *beneficii* vocabulo semper utentem, invenitur. Quod vero edidit Goldastus, opus feudale a plerisque habetur pro Juris Feudalis Saxonici versione Cracoviensi. Vid. Schilterus *in Praef. ad Mincucc.* §. 1. Thomasius *l. c.* §. 41. *& sqq.* & *in Dissert. de Auctore, fato, vetust. & rarit. Lib. Vet. de Benef.* §. 12.

§. LXXVIII.

Recentius est jus municipale Magdeburgicum, seu WEICHBILDICVM (α), quod vel exeunte decimo tertio, vel sequente demum saeculo ineunte Magdeburgi videtur compilatum*, & consuetudines istius civitatis, sed juris civilis laciniis passim deformatas, complectitur, Weichb. Art. CXIX. CXXI. CXXVIII. non tamen ita, ut Aen. Sylv. *in Europ. Cap. XXXI.* id jure vocet *jus civile abbreviatum, & Saxonica lingua conscriptum.* De hujus quoque juris Weichbildici editionibus plura observarunt scriptores paullo ante laudati, in primis Jac. Frid. Ludovici *in Proleg. Weichb* §. *XVI. seq.*

Jus Weichbildicum.

* In Vindebonensi enim bibliotheca codices quadringentorum annorum jam superiore saeculo reperit Lambec. *de Biblioth. Vindeb. II*, 8. *p.* 831. Et ita in medium saeculum XIII. incideret hujus libri origo. Sed vereor, ut tantam antiquitatem tueatur jus municipale multo inquinatius, quam reliqua jura Saxonica, eo tempore scripta.

(α) Ad Nimrodi usque tempora in inquirenda Juris Weichbildici Magdeburgensis origine ineptissime ascendit Auctor *Weichb. Saxon. Art.* 9. *in f.*

Denn Weichbildrecht (von alter Zeit her lang gestanden und geweret hat) von König Nemroths zeiten, biß sich die Stadt Rom des Reichs unterwand, und stehet noch biß daher heut an diesen tag (unverwandelt). Ad Caroli M. tempora id refert Aeneas Sylvius *Europ. c.* 31. cui etiam primam originem hujus Juris adscribit Auctor *Chronici Juri Weichbildico praemissi.* Glossa *ad Juris Weichb. Art.* 10. Ottoni M. originem, Ottoni II. s. Rubeo confirmationem hujus Juris tribuit: Keyser Otto stifftet die Stadt Magdeburg, und bestättigt da den Stätten, die aus Magdeburg gestifftet wurden, Weichbildsrecht. Nach diesem ward zum Koning gekoren der Rote Koning Otto, der bestättiget zu Magdeburg das Weichbilds Recht mit der Weisseste, rath, nach ihrer selbst wilkühr, und hieß dasselb Recht, aus dem Sachsen Spiegel nehmen und außziehen, und setzte dazu das in dem Sachsenspiegel so lauterlich nit gesetzt was. Ottoni II. hoc Jus etiam tribuit ipse Auctor *Juris Weichb. Art.* 42. non satis sibi constans. Ipsi etiam Magdeburgenses anno 1636. exhibito libello supplice, qui apud Londorpium *T. 6. c.* 51. extat, ad privilegium sibi ab Ottone M. 7. Junii 940. concessum, cujus authenticum injuria temporum periisse dicebant, provocarunt, idque sibi conservari petierunt, & in Pace Osnabrugensi *Art. XI.* §. 8. obtinuerunt, adeo, ut & in Comitiis an. 1654. ea de re actum fuerit, v. Pfannerus *Hist. Com. Lib. VII.* §. 15. Quod privilegium tamen effictum esse multis, iisque gravibus, rationibus demonstravit Leuberus, non tantum *in Tr. de Stapula Saxonica*, sed & singulari Opere, quod ad Augustum, Saxoniae Ducem & Administratorem Magdeburgicum an. 1648. scriptum sub titulo: Gründlicher und Historien-mäßiger Discurs über etzlichen der Stadt Magdeburg in Sachsen gerühmten alten Privilegiis &c. insertum invenitur

tur Johann Gottfried von Meiern *Actis Pacis Westphalicae Publicis &c. Tom. III.* zum Vorbericht Beyl. 2. ubi de Juribus Saxonicis Provinciali & Feudali, Weichbildico & hujus Chronico multa egregia dicuntur, & praecipue *Cap. IV.* ab initio usque ad *n.* 69. operose demonstratur, Weichbildicum Jus Ottonibus esse posterius; errores vero hujus, & Glossae & Chronici longo ordine multoque apparatu *ibidem a n.* 69-138. notantur & refelluntur. Quod vero ad originem Juris hujus Weichbildici singulatim attinet, luculentis argumentis jam Gryphiander *de Weichbildis Saxonicis c.* 51. & Conringius *de O. I. G. c.* 18. *&* 29 atque post hos plures alii demonstrarunt, illud Speculo Saxonico multo recentius esse, 1.) quod Glossator Juris Weichb. *l. c.* ipse fateatur, id ex Speculo Saxonico haustum esse, ut 2.) vel ipsa inspectio probat, cum passim Auctor Juris Weichbildici ea, quae a Speculo Saxonico etiam fabulose dicta sunt, sollicite repetat, uti praecipue ea, quae Speculum Saxon. *L. III. Art.* 44. de origine regnorum & jurium nugatur, iterum sistuntur Weichbild. *Art.* 6. *&* 7. quod 3.) ita Auctor hujus Juris videatur de Ottonibus loqui, ut eos sub nomine der Alten Fürsten tanquam dudum defunctos commemoret *Weichb. Art.* 3. atque *Art.* 12. disertis verbis Ottonem jam a longo tempore constituisse referat: Keyser Otto vor langer Zeit ꝛc. in allegato vero *Art.* 3. plane post Ottones adhuc Friderici I. & Henrici VI. illius vero etiam *Art.* 28. mentionem faciat, imo & Ottonis IV. constitutionem exhibeat *Art.* 55. quod quidem argumentum, licet Jus Weichbildicum non disertis verbis Repkovio recentius ostendat, fidem tamen omnem iis, qui nimiam ejus antiquitatem jactant, penitus adimit. 4.) quod Jura, quibus Magdeburgenses ante Collectionem Weichbildicam utebantur, ipso Auctore

hujus

hujus Collectionis fatente, cum ipse hanc editionem ederet, jam late diffusa fuerint per Misniam, Lusatiam, Bohemiam, imo Poloniam, in hac autem ante annum 1287. nihil Magdeburgici Juris receptum ex communi sententia inveniatur, atque ita haec quidem Collectio non possit ultra saeculi XIII. & XIV. confinia facile ascendere. Alia argumenta, quae ex Weichbildici Juris & Chronici similitudine, ex Consulum Proconsulumque Magdeburgensium, Scabinis, ut Gryphiander arbitratur, recentiorum allegatione & aliunde deducuntur, brevitatis causa omitto. De Burchardo Mangelfeldio supra jam egimus. Unum nunc addimus, nempe diligentissimum in indaganda Cancellariorum historia Bernardum a Mallinckrot *de Archi-Cancellariis S. R. I. ac Cancellariis Imperialis Aulae &c. Part. alt. p. 300. & sqq. edit. Wenck.* dum Ottonis II. Cancellarios evolvit, Willigisum quidem, Folgmarum, Egbertum, Hugonem, Hildebaldum commemorare, Burchardum de Mangelfeld autem inter eos usquam reperire non potuisse, atque ita, cum videret, eum tamen primum *Saxonici Juris Glossatorem, & Ottonis II. Imperatoris Cancellarium* a multis laudari, & in eam sententiam etiam prolapsum esse Kirchner. *de Offic. & dignit. Cancell. L. I. c. 2. n. 63.* haec tantum modeste addere: *Fuisse hunc Burchardum Othonis Consiliarium non negaverim; de Cancellariatu ejus amplius deliberandum censeo: maxime, cum praedictus Auctor & alios in istum ordinem adoptet, citra aliorum mentem & tradita.*

§. LXXIX.

Juris Saxonici auctoritas.

Quamvis vero Pontifici minime omnium placeret illud juris Saxonici corpus, adeo ut plures ejus articulos damnarint Gregorius PP. IX. anno MCCCLXXI (α). & postea Eugenius

genius PP. IV. Vid. *Bull. ad. Archiep. Rigens. post Spec. Sax. p.* 485. tanto tamen plausu receptum est non modo per archiepiscopatum Magdeburgicum & terras Anhaltinas, ubi genuina hujus juris patria est(β), verum etiam per Misniam & Thuringiam, Marchiam Brandenburgicam, Lusatiam, Boëmiam, Silesiam, Ducatum Magdeburgicum, Holsatiam, terras Brunsvicenses, quin & Borussiam, Poloniam, Daniam, Transsylvaniam*, ut veluti jus commune (γ) harum aliarumque gentium haberetur, & hinc frequentissime exteri, sententiis gravati, ad Scabinatum Magdeburgicum provocarent (δ). Leuberi *Stapul. Sax. n. DXL.*

* In omnibus his provinciis vivebatur jure Saxonico, quamvis alibi *jus provinciale* ac *feudale*, alibi *jus Weichbildicum*, majore polleret auctoritate. Fusius hoc probavit Struvius *Hist. Jur. VI*, 23. qui & *p.* 475. de terris Meclenburgicis, & Brunsvicensibus ostendit, ibi abrogatum esse jus Saxonicum, adeoque eo ipso ejus usum veterem in his provinciis confirmavit. Sed quod ad terras Brunsvicenses attinet, usus juris Saxonici in illis clarissime demonstratur ex usu Geradae, vel *Frauen-Radae*, de qua Io. Andr. Schmid. *in Helmst. saeculis XIV. & XV. per Frauen-radam adflicto. Helmst.* 4. In Holsatia & urbe Luneburgensi ejus adhuc hodie usum aliquem esse, observavit Hert. *de Consultat. Leg. & Judic.* §. *XV. p.* 430.

(α) Annus hic nec Gregorio IX. qui ab anno 1227. ad annum 1241. cathedrae Romanae praefuit, nec Gregorio XI. qui quidem ab anno 1370. ad annum 1378. adeoque & eo, quem A. N. designat,

signat, anno Pontificis summi dignitate gavisus est, satis convenit, cum si, qui Speculum Saxonicum damnavit, Gregorius sit ille XImus, is tamen Bullam condemnationis anno Pontificatus vel 3. vel 4. adeoque non 1271. dedisse dicatur. Bulla Gregorii, quae Speculo Saxonico subjungi solet, sine die & consule exhibetur, adeoque Auctorem suum non sub certa designatione indicat. Gregorio IX. hanc Bullam acceptam refert Gryphiander *de Weichb. Saxon. c.* 47. *n.* 6. Hanc opinionem firmare videtur, 1.) quod eo tempore, quo Gregorius IX. sedi Romanae praefuit, Speculum Saxonicum editum fuisse videatur. 2.) Quod Gregorius IX. Friderico II. Imp. gravis omnino extiterit, adeoque Corpus Legum, hujus tempore in Germania natum, tanquam opus ab ipso Imperatore vel conditum, vel approbatum existimasse, & ob hanc forte causam odio excepisse facile videatur. 3.) Quod Gregorius IX. cum Decretalium Collectionem ea mente edi curaverit, ut non in scholarum tantum, sed & judiciorum usum ubique reciperetur, aequo animo non videatur tulisse opus, quod suae Collectionis progressibus facile obicem in Germania positurum videbatur. Pro Gregorio XI. vero pugnat Conringius *de O. I. G. c.* 31. *p.* 189. *& sqq.* & pro hujus sententia rationes non contemnendae militant. 1.) Eandem Bullam, quae Speculo Saxonico addita conspicitur, exhibet etiam Goldastus, Collectioni *Consuetudinum & Legum Imperialium* praemissam, hoc tamen epilogo auctam: *Nulli ergo hominum omnino liceat hanc paginam nostrae damnationis, prohibitionis, constitutionis, mandati, voluntatis & requisitionis infringere, vel eo ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemtare praesumpserit, indignationem Dei omnipotentis & beatorum Petri & Pauli, Apostolorum ejus, se noverit incursurum.* DATVM AVINIONE VI. IDVS APRILIS, PONTI-

PONTIFICATVS NOSTRI ANNO TERTIO. 2.) Idem Goldastus Bullae huic subjungit alteram, ab eodem Gregorio ad Carolum, Romanorum Imperatorem, missam, qui non potest non esse Carolus IV. cum Gregorii IX. tempore nullus fuerit Carolus, Romanorum Imperator, Gregorii XI. aetate vero Carolus IV. imperaverit, ita ut haec Gregorii Pontificis cum Carolo Imperatore, in causa Speculi Saxonici, conjunctio non alios, quam Gregorium XI. & Carolum IV. designare possit. In hac Bulla Gregorius S. P. refert, se Speculum Saxonicum *per nonnullos tam fratres* suos *sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, quam per alios in sacra Theologia solennes magistros ac utriusque Juris Doctores examinari fecisse diligenter, & illa ex iis, quae falsa, temeraria, schismatica, contra bonos mores existentia & periculosa nimium animabus fore repererit, authoritate Apostolica reprobare, condemnare, & decernere irrita & inania, & carere omni robore firmitatis* &c. testatur, se ea de re literas mittere *Moguntinensi, Coloniensi, Bremensi, Magdeburgensi, Pragensi & Rigensi Archiepiscopis, & eorum suffraganeis*, earumque *tenorem praesentibus inclusum* esse. Imperatorem *requirit & rogat attentius, quatenus in publicatione dictarum literarum &c. dignetur &c. Imperialis & Regalis potestatis favorem efficaciter impartiri.* Addit DATVM AVINIONE, IDVS OCTOBRIS, PONTIFICATVS NOSTRI ANNO TERTIO. 3.) Gaertnerus *in Praefat. ad Specul. Saxon.* §. 14. Conringio subiratus, quod non monuerit, unde ea, quae de Bulla Gregorii XI. dicit, petierit, in Goldastum quidem, ex quo haec hausisse videtur Conringius, forte non incidit, sed tamen ex Bulla Gregorii XI. ad Archiepiscopum Rigensem excerpta quaedam antiquissimae Basileensis de an. 1474. editionis exemplari Bibliothecae Paulinae Lipsiensis, & ejusdem

dem quidem ultimae paginae, literis saeculi XVI. initia redolentibus, inscripta exhibet, quae ab his verbis ordiuntur: *Hec sunt excerpta Bulle dni Gregorii XI. reprobant Speculum Saxonicum & quatuordecim conclusionibus inibi contentis & condempnatis ut clare intuentur.* Ipsa Bulla ab his verbis incipit: *Gregorius epc. servus servorum dei &c. venerabilibus fratribus Archiepisco-po Rigensi ejusque suffraganeis salutem &c.* Recensionem 14. Articulorum damnatorum haec subscriptio excipit: DATVM AVINIONIS XI. YDVS APRIL. PONTIFICATVS NRI ANNO QVARTO. 4.) Fidem his, quae de suscepto a Gregorio XI. Legum examine dicuntur, non exiguam addunt ea, quae de Gregorii XI. studiis & vitae ratione, Jurisprudentiae excolendae magna ex parte destinata, passim commemorantur. Prima Vita Gregorii XI. apud Baluzium *in. Vit. Pap. Aven. T. I. p.* 425. *& sqq.* ita de eo loquitur: *Hic*, *quanquam esset satis juvenis*, *quando fuit factus Cardinalis*, *cum nondum attingeret octavum decimum annum suae aetatis*, *tamen erat totus ingeniosus & aptus ac studio literarum valde intentus*; *volensque in eis proficere amplius*, *post promotionem suam ad statum hujusmodi*, *accersitis sibi notabilibus clericis*, *quos secum continuo habuit*, *audiendo & legendo circa legalem scientiam diutius insudavit*, *& adeo in ea profecit*, *quod unus de profundioribus & sufficientioribus totius orbis in ea fuit effectus &c. Cum hoc etiam circa causarum decisionem diligenter institit*, *habuitque in ipsa tam juris quam facti experientiam tantam*, *quantam quicunque alius status sui &c.* Tertia Vita Gregorii XI. *ex appendice Ptolemaei Lucensis ibid.* p. 478. dicit, quod Clemens VI. ejus patruus *eum excellentissimis Doctoribus Juris utriusque & aliarum scientiarum non vulgaribus Praeceptoribus tradiderit erudiendum.* Quod *ita in*

multis

multis scientiarum generibus profecerit, ut non modo mediocris, sed eminentissimae scientiae Doctor a cunctis haberetur, in tantumque culmen & famam evaserit, ut a famosissimis Italiae Doctoribus, a Baldo praecipue de Perusio, in cathedra legente Jus Civile, ejus opiniones & dicta adducerentur in medium, saepiusque ejus dicta allegaret dicens, DOMINVS NOSTER IN HAC LEGE SIC DICIT, *intelligens de Domino Gregorio XI. cujus scripta non ad mediocres solum, sed ad eruditissimos jam pervenerant.* Aegidius Bellamera *Decis.* 752. Gregorium XI. vocat *Lucernam Juris Civilis*, Theodoricus a Niem *in Tr. Sexto Nem. Un. c.* 39. *Licentiatum in Legibus, acutum, studiosum in libris & libenter cum intelligentibus disputantem* &c. vid. Baluzius *in Not. ad vit. Pap. Aven. p.* 1060. & 1233. Sunt autem articuli a Gregorio XI. reprobati 14. a Concilio Basileensi vero 22. Nec tamen hos articulos tantum, sed integrum Speculum Saxonicum damnat Gregorius, si Bulla ejus propius inspiciatur, ubi, *quaedam*, ait, *execrabilia scripta, Leges seu Speculum Saxonum appellata* &c. *reprobamus, damnamus &c.* & iterum: *ad nostrum perduxit auditum, quod in Saxonia, ac nonnullis aliis partibus quaedam detestabilia scripta Legum, Speculum Saxonicum vulgariter appellata, & inferius annotata, apud nonnullos tam nobiles, quam plebejos reperiantur* &c. *ipsa scripta vel Leges* &c. *tanquam falsa, temeraria, iniqua, & in quibusdam partibus eorum haeretica & schismatica, & contra bonos mores existentia, periculosaque nimium animabus &c. reprobamus, damnamus* &c. Articulos a Basileensi Concilio damnatos cum & ipse rejiceret D. Tammo Bocksdorfius, aliis Buxtorfius, inter Glossatores jam nominatus, & hanc censuram rationibus allegatis fulciret, adversarium expertus est D. Rudolphum Block, Professorem S. Theologiae

Parisiensem, qui eos edito libro defendit. v. Gryphiander *de Weichb. Saxon. c.* 47.

(β) Repkovius itaque non est in viciniam Helmstadiensem, ejusque pagum *Repke* transferendus, uti ex sola nominis vicinia auguratus est Conringius *de O. I. G. c.* 30. *p.* 181. quod ideo monemus, ut inde ea, quae de authentico Speculi Saxonici idiomate disseruimus, melius confirmentur; unde non video, quomodo haec genuina Juris Saxonici in terris Anhaltinis patria facile stare possit cum sermone Inferioris Saxoniae, quem A. N. §. 76. Speculo Saxonico tanquam authenticum adscripsit.

(γ) Quousque usus Juris Saxonici olim se extenderit, sollicite & uberrime ostendit Chr. God. Hoffmannus *Specim. Conject. Polit. de O. & N. LL. Germ. Per. V. Sect.* 1. §. 3.

(δ) Unde hoc Scabinorum Judicium dicebatur, des Weichbilds höchster Dingestuhl, & Scabini cum adhuc Burggraviorum subessent dignitati, Reichs-Schöppen, Reichs-Dienstmänner, ipsique Burggravii oberste Vögte von dem Gottes-hause zu Magdeburg appellabantur. v. Ockel. *de Palat. Regio* §. 65. & 150. Hoffmannus *ibid. Sect. II.* §. 1. *n. d.* inde argumentum ducit pro antiquitate hujus Scabinatus contra Conringium *de O. I. G. c.* 31. *p.* 194. qui eum ultra saeculum XIV. non ascendere arbitratur, asserenda. Quae ulterius inde confirmatur, quod Poloni, cum diu ad eum Scabinatum appellassent, jam an. 1356. ad eum in posterum provocare prohibiti fuerint; quodque in catalogo Scabinorum, qui in scriniis Scabinatus Hallensis servabatur, jam saec. XII. nomina Scabinorum Hallensium reperiantur, manifesto indicio, nec Magdeburgenses eo saeculo recentiores esse. v. Ockelius *de Palatio Regio* §. 149. Ita Magdeburgenses Scabini de Uratislaviensibus jam an. 1369. testantur, *a longaevo tempore, cujus memoria apud*

nunc

*nunc viventes non extar*et, provocationes Uratislavia ad se emitti solitas fuisse. v. *infra in f.* Optime etiam Hoffmannus rationes reddere videtur magnae, qua hoc Judicium gavisum est, auctoritatis. Ita enim *ibidem* §. 1. loquitur: *Tanta urbis celebritas, Archiepiscopi & Primatis dignitas & potestas, nec non Burggraviorum potentia augere potuit & evehere auctoritatem horum tribunalium, ut etiam ex remotissimis locis illorum sententias expeterent.* Accedit, quod Jus Weichbildicum Magdeburgense singulari opinione aequitatis, quae *ibidem Art.* 18. 73. 100. etiam contra ipsos Scabinos observari jubetur, multis exteris se commendaverit. Multae etiam Civitates ad Jus Weichbildicum Magdeburgense sibi, quasi per modum privilegii, expetendum, ideo invitabantur, quia multa in eo ad statum civitatis publicum ordinandum non male constituta videbant, ut ex *Art.* 19. & aliis apparet. Praesertim vero Jurium certorum, quae passim fuit, penuria, cum multis in locis pleraque adhuc arbitrio judicum, vel saltem incertis consuetudinibus, agerentur; nec non odium peregrinorum Jurium, quae nec in Germania nata, nec ad mores & genium populi, aliarumque cum eodem quasi sanguinis necessitudine junctarum gentium, adaptata erant, hujus Juris Magdeburgici usum multis gentibus quasi domesticum, persuadebant. Nec tamen provocationes ad hoc Scabinorum Magdeburgensium Collegium aliquam ipsis Jurisdictionem in exteras, quae his provocationibus utebantur, gentes, nec potestatem aliquam cogendi tribuere videbantur, sed tantum consilii, ex libera voluntate expetendi, rationem habebant; quod videtur innuere Glossa *ad Artic.* 11. v. Struv. *Hist. Jur. c.* 6. §. 24. *in not. p.* 483. Hoffmannus *l. c.* Unde etiam multae gentes, quae diu ad hos Scabinatus provocare solitae erant, postea, ne forsan ex actu,

diu ſponte celebrato, aliquando neceſſitatis cujusdam ſpecies introduceretur, ab illis provocationibus abſtinere coeperunt. In Polonia ſane illae provocationes jam anno 1356. Caſimiri II. Conſtitutione penitus prohibitae fuerunt. v. Cromerus *de Orig. & Reb. geſt. Polon. L. XII. p.* 311. *edit. Baſil. de an.* 1555. & Matth. de Michovia *Chron. L. IV. c.* 19. ac alii. Ita Sileſiorum provocationes ad Scabinatum Magdeburgicum ſublatas a Ferdinando I. an. 1548. Schifordegherus *ad Anton. Fabrum L. I. tr.* 30. & S. Strykius *Diſſert. de Jure Sileſiorum Saxonico c.* 2. §. 11. referunt. Ita Leuberus *de Stapula Saxonica* §. 650. appellationes Luſatorum ad Scabinatum Magdeburgicum ex hac ipſa ratione, quod Magdeburgenſes iis ſpontaneis quidem, ſed tamen frequentibus appellationibus paulatim quandam Juris neceſſitatem affingere tentarent, a Regibus Bohemiae prohibitas teſtatur. En verba ipſius: So haben die Könige zu Böhmen, da ſie innen worden, daß die Magdeburger ſich vor eine Reichs-Gerichts-Stadt halten wollen, vor etzlich hundert jahren denen Laußnitzern bey hoher Straff verboten, ſich keines Rechtes bey denen Magdeburgern zu erhohlen ꝛc. Certe Schikfuſius *Chron. Sileſ. L. II. p.* 251. proteſtationem Magdeburgenſium Scabinorum de an. 1360. producit, qua ex longo Uratislavienſium ad ſe provocandi uſu neceſſitatem aliquam juris, imo ſubjectionem quandam inducere tentarunt. Verba proteſtationis haec ſunt: *Coram Celſitudine Imperialis Majeſtatis & gloria proteſtamur: civitatem Vratislavienſem longaevo tempore, cujus memoria apud nunc viventes non extat, Juri oppidano ſeu civili Magdeburgenſi fuiſſe* SVBJECTAM: *ita videlicet, quandocunque ambiguitatis quid ſuper Jure civili Magdeburgenſi vel inter cives Vratislavienſis Civitatis exortum fuerat, recurrendo ad noſtram Civitatem, diffinitivam ſententiam ab anteceſſoribus*

bus nostris & a nobis hucusque obtinebant, atque inter varias nostri sententias, ipsis olim datas & transscriptas dedimus etiam ipsiisdem Jus nostrae Civitatis &c. vid. Stryk. *l. c.* Hoffmann. *l. c.* §. 2. *n. a.*

§. LXXX.

Speculi Suevici aetas.

Eodem exemplo postea & SPECVLVM SVEVICVM conditum est, & quidem medio circiter saeculo XIII (*a*). Nam in eo mentio fit non modo Innocentii Papae III. & Ottonis IV. Imp. quorum ille anno MCCXVI. hic non multo post decessit, *Spec. Suev. I,* 348. & ita quidem, ut eorum certamen se tamquam rem antiquam legisse auctor profiteatur, sed & Decretalium, quas anno demum MCCXXXV. prodiisse diximus, (§. LXVIII.) *Spec. Suev. I, 5.* quin & Fridrici II. qui MCCL. obiit. *Spec. Suev. II. epilog.* Non multo post tamen illud conditum esse manifestum est ex editione Io. Frid. Schannati, §. *CXLIV. p.* 253. ubi verba: *Verraeter haissen wir, dy mit red ain verpalmundent, also das sy in sagent von seiner Christenhait, als dy Myner Prüder Kaiser Fridrich teten,* & paulo post: *Das teten all dij Mijner Prüder dem Kayser Fridrichen,* ubi de historia illa, tamquam recenti, loquitur. Accedit, quod Speculum hoc Archipincernatum tribuit Ducibus Bavariae, qui ab anno MCCXXXI. cum Boëmiae Rege de eo officio Imperii altercati sunt, donec secundum hunc litem dedit Rudolphus I. Imp. anno MCCXC. Toeln. *Cod. Dipl. Palat.*

 n. CIX.

n. CIX. p. 76. Unde denuo consequitur, ut Speculum istud inter annum MCCL. quo Fridricus II obiit, & annum hunc MCCXC. in lucem prodierit *, adeoque Saxonico multo sit recentius, quod tamen negasse novimus viros doctos, Lambec. *Biblioth. Vindeb. II*, 8. *p.* 825. & Schilter. *in Praef. Jur. Feud. Alam.* §. *XVII.*

* Quare nec adsentiri possumus V. C. Io. Sam. Brunquell. qui in *Hist. Jur. I*, 6, 23. hoc Speculum Suevicum saeculo XIV. conditum esse, censet, sequutus, ut opinor, Conringium, qui *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXX. p.* 136. id paullo ante Ludovici Bavari Imp. tempora confectum esse scripsit.

(α) Quamvis omnia fere, quae pro pro antiquitate Speculi Suevici vel extollenda vel deprimenda, vel ad justum modum redigenda a viris eruditis ultro citroque producuntur, argumenta sparsim tangat A. N. cum tamen haec disputatio gravis omnino sit, & multis nodis involuta, non injucundum Lectori officium praestituri nobis videmur, si cujusvis sententiae antesignanos, & quibus quisque armis suam sententiam defenderit, una serie conspectui ipsius offeramus. Alii antiquitati ejus multum tribuunt, eamque Speculo Saxonico anteriorem esse contendunt, adeo ut hoc ex illo descriptum, sed ab hoc mutilatum & corruptum, asserant. Alii Speculum Suevicum Saxonico recentius non tantum, sed plane saeculo XIV. & quidem temporibus Ludovicum Bavarum proxime praecedentibus, adscribendum esse censent. Alii vero media inter hos via incedentes, illud nec adeo antiquum, nec adeo novum, aestimant; suis quisque rationibus, iisque sat gravibus, pugnantes. Primus assertor antiquitatis hujus Speculi est Lambecius, qui *Comment.*

ment. Bibliothecae Vindebonensis L. II. c. 8. p. 825. Speculi Suevici aetatem ad Friderici II. tempora refert. I. Provocat ad antiquissimum hujus Speculi Codicem, duobus libris, quorum prior das Landrecht-Buch, posterior das Lehenbuch inscribitur, distinctum, quem olim ex Tyrolensi arce *Ambras* allatum, & hinc eruditis passim *Ambrasianum*, non *Ambrosianum*, uti ab aliquibus per errorem scribi solet, dictum, ditissima Bibliotheca Vindobona-Imperialis custodit. Hunc optimae notae esse, & non vulgaris pretii dicit, quippe quem ad tempora Friderici II. referre nullus fere dubitat, nec antiquiorem ejus generis ullum, nec magis authenticum reperiri usquam existimat, cum eo a Rudolphi I. temporibus ad Maximiliani I. usque aetatem plerique omnes Principes Austriaci *propriis manibus atque oculis usi sint.* II. Ex collatione Juris Suevici *in Cap.* Wer den Chunig chisen soll, (cujus capitis, quod obiter noto, & inscriptio & numerus in editionibus, quae prostant, maximopere differt) quod in Meichsneriana 30. est; & Saxonici *L. III. Art.* 57. epocham compositi Juris Suevici erui posse arbitratur. In hujus enim Capite allegato, secundum Codicem Ambrasianum, haec leguntur: Der Hertzoge von Bajern hat die vierte Stimme an der Chur, und ist des Reichs Schenche, und soll dem Chunige den ersten Becher tragen. Diese vier sullen tütsche Man sin von Vater und von Mueter, oder von eintwederinn. In Spec. Sax. *l. c.* secundum Codicem vetustissimum Lipsiensem vero legitur: der Schencke des riches der Kung von Bevemen en hat nicheine kure umbedaz. Daz her nicht dusch en ist. Inde nunc concludit Lambecius, Juris Suevici Corpus compositum, imo Ambrasianum Codicem jam exaratum esse eo tempore, quo Electoratus & Archipincernatus ad Ducem Bavariae spectaret. Cum vero Jus Saxonicum hoc Archiofficium Regi

Bohemiae adſcribat, ipſi autem jus eligendi deneget, ex ratione, quod non ſit Germanus, id Lambecius non de Bohemia ipſa, quaſi illa non eſſet provincia Germaniae, intelligendum eſſe arbitratur, cum Goldaſtus *de Regno Bohemiae L. I.* contrarium aſſeruerit. Verba igitur Speculi Saxonici de ipſo Rege Bohemiae accipienda eſſe exiſtimat; eumque ab electione arcendum eſſe tunc quidem, ſi nec ex linea paterna nec ex materna Germanicae originis ſit; ſenſumque eorum non per vocem *quod*, ſed per vocem *niſi* explicandum eſſe, *niſi ſit Germanus;* huncque ſenſum etiam ſecutam eſſe Speculi Suevici editionem primam, nempe Hupfuffio-Argentoratenſem, nihil de Bavaro dicentem, ſed potius eadem, quae Speculum Saxonicum de Rege Bohemiae diceret, in Suevico, ſed per modum conditionis, efferentem: der vierte iſt der Künig von Böhem des Reichs Schenck, und ſoll dem Künig den erſten Becher bieten. Doch iſt zu wiſſen, daß der Künig von Böhem kein Kur hat, wann er nit ein teutſcher Mann iſt ꝛc. Contigiſſe autem hujus exemplum, cum Primislao Bohemiae Regi, ex Slavica gente oriundo, Wenceslaus, dictus Monoculus, ejus ex Conſtantia, Belae Regis Pannoniae filia, ut Dubravius *Hiſt. Bohem. L. XV.* teſtatur, filius, adeoque nec ex patre, nec ex matre Germanus, ſuccederet. In hujus itaque locum Bavariae Ducem pro Electore & Archipincerna agnitum fuiſſe. Ejus rei mentionem etiam facere Albertum Stadenſem *in Chron.* his verbis: *Anno Domini* 1240. *Papa Gregorius* (IX.) *inſolentias Imperatoris* (Friderici II.) *contra Eccleſiam metuens, Principes ſuper electione alterius ſollicitavit, ſed nihil profecit, quia quidam Principum ei reſcripſerunt, non eſſe ſui juris Imperatorem ſubſtituere, ſed tantum electum a Principibus coronare. Electio enim ad iſtos dignoſcitur pertinere. Ex praetaxatione Principum*

&

& consensu eligunt Imperatorem Treverensis, Moguntinus & Coloniensis, Palatinus eligit, quia Dapifer est, Dux Saxoniae, quia Mareschallus, & Marggravius de Brandenburg, quia Camerarius. Rex Bohemiae, qui est Pincerna, non eligit, quia non est Teutonicus. Haec ultima verba Stadensis etiam de Rege Bohemiae non in genere, sed speciatim de eo, qui tum fuerit, Wenceslao Monoculo, intelligenda esse censet Lambecius, atque ita & duo diplomata Rudolphi I. conciliari secum invicem posse existimat, quorum priore apud Goldastum *Constitutionum T. I. ad annum* 1275. pro Henrico, Duce Bavariae, posteriore vero apud Limnaeum *Jur. Publ. L. III. c.* 8. *n.* 3. Goldastumque Reichs Satzungen *T. I. ad ann.* 1290. *fol.* 31. *& Constitut. Imper. Tom. II. ad eundem annum f.* 85. pro Wenceslao, Ottocari filio, Bohemiae Rege, lis decidatur. Ex his omnibus concludit Lambecius, Speculum Suevicum, cum singulare hoc exemplum, temporibus Friderici II. natum, suis verbis indigitet, ea etiam aetate compositum, Codicemque Ambrasianum eodem tempore exaratum esse. Haec sunt, quibus Lambecius pro sua opinione fulcienda utitur, argumenta. Schilterus eandem sententiam *Praefat. ad Jus Alem. Feud.* §. 15. 16. 17. *Comment. ad Jus Alem. Feud. c.* 8. §. 3. *& 6. Praef. ad Mincucc.* §. 1. *Exercit. ad ff. XVI.* §. 33. *XVII.* §. 12. aliis tamen ex rationibus defendit, quas servata, quam incepimus, numerorum serie recensebimus. Esto ergo argumentum pro defendenda Speculi Suevici antiquitate III. *ex Praef. ad I. A. F.* §. 15. quod in calce Codicis MSCti Argentinensis annus, quo Codex ille Juris Suevici exaratus sit, notatus conspiciatur, errore quidem librarii corruptus, qui tamen facile, ut Schilterus credit, conjectura restitui possit. Nempe annus Christi 1008. ibi exprimitur. Hic autem annus

non potest originem dedisse videri huic Juri Suevico promulgando, cum ille incidat in Henrici II. annum septimum, *quo ille occupatus fuit bello adversus Boleslaum Regem Bohemiae, itemque contra Adelberonem, fratrem Imperatricis minorennem, postulatum Archiepiscopum Trevirensem, ut de hoc Jure promulgando vix vacaverit.* Errorem itaque Schilterus esse arbitratur, quod librarius saeculi post millenarium secundi designationem omiserit, vel (quod in nota subjicitur) non esse errorem, sed ex more illorum temporum, *quo expressio saeculi tum praesentis & noti omitti solita*, v. Mabillon. *de Re Diplom. L. II. c.* 23. §. 17. annum 1208. designari. Esse autem hunc annum primum Imperii Ottonis IV. Schilterus dicit, quo prima Comitia ex more antiquo Norimbergae habuerit, antequam expeditionem Romanam susciperet, in quibus ab omnibus Principibus Germaniae de Legibus & Consuetudinibus suis etiam in posterum observandis jusjurandum Otto receperit. Quorsum allegat Schilterus verba Gotfridi Monachi S. Pantaleonis *Chron. ad an.* 1208. ubi Regem primo, deinde caeteros Principes dicit jurasse &c. *omnia jura a Carolo M. instituta observanda & tenenda.* Ita & ex Meibomio *Apolog. pro Ottone IV.* probat, actum esse ab Ottone IV. adhuc Francofurti, antequam Norimbergam iret, *de institutis Legibus & Constitutionibus a temporibus Caroli M. in praesens usque usurpatis, sed bellorum tumultibus non parum labefactatis, auctoritate publica revocandis roborandisque.* Quibus omnibus eo, quo dictum est, anno Speculum Suevicum publica auctoritate promulgatum probari Schilterus existimat. IV. Cum in Jure hoc Suevico s. Alemannico mentio fiat summi Judicii Regii, quod Regem sequitur, nulli loco affixi; & judiciorum Provincialium, Landgerichte, nec ibi alicujus Judicii inter haec medii memoria

tia in eo occurrat, Judicium autem Rotwilense, a Conrado anno 1146. institutum, medio inter haec loco ponatur, arbitratur Schilterus *l. c.* §. 16. Speculum hoc Suevicum ante hujus Judicii Rotwilensis originem plane compositum esse. V. Quod vero praecipue Jure Saxonico antiquius sit Suevicum, id quidem Schilterus *ibid.* §. 17. inde probare conatur, quod *Saxonicum quoad stylum deductius ac recentius* sit, *atque cum exemplaribus Alemannici Juris recentioribus magis conveniat.* VI. denique & inde argumentum petit, pro antiquitate Suevico prae Saxonico asserenda, quod Suevicum magis sit perspicuum, quam Saxonicum, cujus exemplum arbitratur se invenisse. v. *Exercit. ad ff. XVI.* §. 33. Sententiam Lambecii quod amplexus sit Hertius *in Coll. MSCto Jur. Publ. P. III. c.* 6. §. 3. testatur Thomasius *in Select. Cap. Hist. Jur. Feud. Germ.* §. 49. *n. y.* Schilteri vero maxime rationibus subscribit Leyserus *in Collat. prisci Juris Saxonici cum Romano* §. 18. Altera sententia est Conringii *de O. J. G. c.* 30. *p.* 185. qui paulo ante Ludovici Bavari tempora Speculum Suevicum compositum esse existimat, aliquot rationibus usus, quae inter mediae sententiae argumenta exhibebuntur; unicam addit, qua ejus aetatem ad Ludovici Bavari fere tempora deprimere tentat, nempe quod *de Papae in Caesarem auctoritate passim ita auctor loquatur*, *ut mos non tulit Ludovico Bavaro imperante.* Eum fere sequi videtur Brunquellus *Hist. Jur. P. IV. c.* 6. §. 23. Beyerus *ad ff. L. I. T. II.* §. 373. Thomasius *Delin. Histor. Jur.* §. 111. & 112. ita tamen, ut hi tres non disertis verbis hujus Speculi originem usque ad tempora Ludovico Bavaro proxima deprimant. Omnes tamen, qui post initia saeculi XIV. aliquid contigisse scribunt, tempora sane Ludovico Bavaro proxima indicare videntur. Aliis, media via incedentibus, sufficit probasse,

Specu-

Speculum Suevicum Saxonico, imo & Friderici II. aetate esse recentius, nihil certius de ejus aetate definientibus. Refero huc Christ. God. Hoffmannum *in Spec. Conject. Polit. de Orig. & Nat. LL. Germ. Per. V. Sect. III.* & Struvium *Hist. Jur. c. 6.* §. 30. Pro hac sententia autem firmanda sequentes militant rationes. I. quod Repkovius Speculi Saxonici Auctor, disertis verbis dicat *in Praef. rythmica*, se illud composuisse nullo auxilio adjutum, nulla alterius doctrina institutum:

Ane helfe und ane lere.

Quapropter etiam multis difficultatum nodis se implicitum passim, ut supra ostendimus, querulo sermone indicat, quod utique dicere non potuisset, si post Suevicum demum ipse scripsisset, &, quod ipsi exprobrant contrariae sententiae patroni, illius vitulo ubique arasset. Risui vel indignationi omnium eum exposuisset facilis Operis ab ipso conscripti collatio cum vetustiore, quod omnibus notum debuisset esse, instituenda. II. Quod ipse Repkovius fateatur se Opus suum ex ipsis consuetudinibus veterum, nulla opera alicujus intercedente, hausisse:

Diz recht han ich selbe nicht irdacht,
Ez haben von altere an uns bracht
Unse gute Vorvaren.

Quod sane dicturus non fuisset, si ante ipsum aliud Opus, publica auctoritate confirmatum, quo ipse ubique usus esset, extitisset. III. Quod Speculum Suevicum rerum inter Innocentium III. & Ottonem IV. gestarum, tanquam antiquiorum, nec in memoriam, nisi monumentorum historicorum lectione revocandarum, mentionem faciat. Ita enim Auctor Jur. Provinc. Suevici *c. 346. edit. Burgerm.* postquam de rebus, quas ante Pipinum Caroli patrem gestas arbitratur, locutus esset, statim etiam tanquam rem antiquam commemoraturus, pergit: **Wir lesen auch,** Innocentius **der Pabst entsatzt Kayser**

ser Otten von dem Römischen Reich, durch ander sein unrecht ꝛc. IV. Quod vel ipsius Friderici II. tanquam jam defuncti Constitutiones cum antiquiorum Imperatorum Legibus una serie commemoret. Ita Juris Suevici Feudalis Epilogus, qui in Meichsneriana editione apud Burgermeisterum *T. I. p.* 558. exhibetur, dicit: Wie aber die heiligen Kayser mit ihrem weltlichen schwerdt, als der heilig Constantinus und der Groß Kayser Carl, und Kayser Friderich der Ander ꝛc. V. Quod Juris Justinianei multo frequentior in Jure Suevico, quam in Saxonico, usus occurrat, qui illud eo demum tempore conditum esse docet, quo Jus Justinianeum jam sedem sibi in Germania fixam quaesivisse videtur. Ita in Speculi Suevici *c.* 6. ad Tit. Inst. *de J. N. & G.* provocatur. In *Cap.* 61. dicitur: ein Meister von dem Landrecht, der hieß Marcellus, & digitus intenditur ad Marcianum Jctum *in L.* 5. §. 2. *ff. de statu hom.* In *Capite* 64. allegatur Lex Actia Sentia, alibi Essentia, & ad L. Aeliam Sentiam in §. 2. *Instit. de his, qui sui vel al. jur. sunt* disertis verbis provocatur. In *c.* 252. quatuordecim causae exhaeredationis ex *Novellae* 115. *c.* 3. recensentur. In *Cap.* 263. de Usucapione, in *Cap.* 313. de Tutelis ubique ex principiis Juris Romani agitur. In *Cap.* 325. ubi de fidejussione ex iisdem principiis sermo instituitur, laudatur ein Meister, heisset Adrianus, der des Landrecht viel gemacht hat ꝛc. & sine dubio respicitur ad *L.* 26. & 27. *ff. de Fidejuss.* ubi D. Hadriani Imperatoris Constitutiones allegantur. VI. Quod in *Cap.* 5. §. 2. Decreti atque Decretalium mentio fiat, & quidem ita, ut disertis verbis de iis dicatur: auß den zweyen büchern nimbt man all die recht, der Geistlichen und weltlichen Gericht bedarff. Si Speculum Suevicum demum compositum fuit, postquam Decretum & Decretales jamjam omnia Germaniae judicia occuparunt, sane

ſane id nec Ottonis IV. nec Friderici II. temporibus facile adſcribi poteſt, cum has quidem demum an. 1235. in Italia promulgatas dixerimus, & non exiguum ab hac promulgatione Italica temporis intervallum elabi utique debuerit, donec potuerit de Decretalibus dici, eas plenam omnium judiciorum regulam conſtituere; praeſertim cum ex Friderici II. hiſtoria non levis naſcatur ſuſpicio, eum progreſſus Decretalium in Germania non multum adjuviſſe. VII. Si Speculum Suevicum vel inchoante vel ad medium usque progreſſo ſaeculo XIII. jam natum fuiſſet, ejus etiam fama illo ſaeculo percrebuiſſet, uti Speculi Saxonici auctoritas ſtatim, poſtquam natum eſt, in plures provincias diffuſa eſt ita, ut ejus in monumentis ejus temporis frequens occurrat memoria. Atqui de Speculo Suevico altum ſaeculo XIII. ubique ſilentium, certo argumento, id eo ſaeculo vel jam elapſo, vel ſaltem ad finem vergente, & eo quidem tempore demum prodiiſſe, quo Jurium peregrinorum ubique jam confirmata auctoritas famae hujus naſcenti gravem moram injeciſſe videtur. Nunc ita allegatis, quae antiquitatem Juris Suevici aliquantum deprimunt, rationibus, diſpellenda etiam erunt argumenta, quae pro ejus antiquitate aſſerenda a Lambecio atque Schiltero producta ſunt, quibus praecipue Thomaſius *in Selectis Capit. Hiſt. Jur. Feud. Germanici* §. 46. *& ſqq.* Chriſt. God. Hoffmannus *Spec. Conj. Polit. de O. & Nat. LL. Germ. Per. V. Sect. III.* §. 1. & Struvius *Hiſt. Jur. c.* 6. §. 30. ampliſſime ſatisfecerunt. Ad argumentum I. itaque reſpondetur, quod nec Lambecius, qui antiquitatem Codicis Ambraſiani maximopere extollit, nec Schilterus, qui eo ex conceſſione Lambecii uſus eſt, *vid. Praef. ad Jus Feud. Alem.* §. 19. ejus antiquitatem ullo argumento probaverint, nec ſpecimen quoddam ejus ediderint,

rint, quo eruditi ad ejus aetatem dijudicandam uti possent, adeo ut Thomasio *l. c.* §. 48. non videatur *ea res majorem fidem mereri*, *quam cum Glossa Juris Feudalis Saxonici ad ejus cap. ult. dicit*, *Fridericum II. dedisse Saxonibus Jus Feudale.* Quod si etiam de ejus Codicis antiquitate omnino constaret, non multum tamen Lambecius eo argumento pro asserenda Juris Suevici prae Saxonico antiquitate proficeret, quippe qui *Comm. Biblioth. Vindob. L. II. P. 2. c. 8. p. 831.* & Codicem Juris Provincialis Saxonici, in eadem Bibliotheca servatum laudat, quem ipse eo, quo eum Commentarium scripsit, tempore, nempe paulo post medium saeculi superioris, jam quadringentorum annorum, adeoque paulo post saeculi XIII. medium scriptum existimavit. Inde & ea, quae de perpetuo Codicis Ambrasiani usu a Principibus Austriacis, qui a Rudolphi I. temporibus ad Maximiliani I. aetatem usque vixerunt, adhibito Lambecius dicit, incerta sunt omnia, cum unde ea, quae dicit, hauserit, nullo argumento, vel levissimo probet, imo ne quidem indicet. Ad argumentum II. N. 1.) Non posse hanc lectionem Juris Suevici, Bavaro Electoratum tribuentis, multum ponderis addere sententiae Lambecii atque Schilteri, cum ea non tam sit lectio Suevici, quam aliquot ejus Codicum, adeoque non tam Auctori ejus Juris, quam aliquot ejus librariis tribuenda. Magnus est Codicum hac in parte dissensus. Quem A. N. sincero eoque justissimo elogio ornat, quod *majore*, quam quivis alius, *apparatu instructus animum adpulerit ad Speculum* Suevicum *suo nitori restituendum*, Venerandus Scherzius noster, ad citatum a Lambecio locum Juris Suevici *Capitis* 113. §. 8. in *not.* 6. multos quidem Codices magno studio recenset, qui Bavarum inter Electores admittunt, omisso Rege Bohemiae, nonnullos vero etiam sistit, qui Regem Bohemiae nominant, omisso Bavaro, cum quibus sex,

quas

quas vidit, editiones impressae consentiunt. Imo ipse Codex, quem Vir Venerandus in sua editione secutus est, quamvis inter vetustissimos numerandus, & ad initium saeculi XIV. referendus, Regem Bohemiae inter Electores computat, nulla Bavari mentione facta: der vierde der Kunig von Behaim dez Richez Schenke der sol dem Kunige den ersten becher tragen, die vier Man suln tütsche Mann sin von Vater und von Muter oder von ir aim Atque ita id, quod jam diximus, satis probatur, nempe non facile asseri posse, id, quod de Duce Bavariae in aliquot Codicibus dicitur, esse constantem ipsius Speculatoris sententiam, sed tantum illud forsan inde erui posse, non satis certum esse, utra lectio genuinam Speculatoris sententiam exprimat. Imo, si probe considerentur rationes, pro Speculi Saxonici antiquitate supra productae, & cum his illae, quas modo pro Speculi Suevici aetate deprimenda recensuimus, conjungantur, facile apparebit, sententiam de Rege Bohemiae inter Electores computando ex Speculo Saxonico in Speculum Suevicum migrasse, & a librariis Bavaricis, ad favorem Bavaricae causae tuendum, studio mutatam esse, a qua sane opinione ipse Schilterus *in Comm. ad Jus Feud. Alem. C.* 8. §. 3. & 6. non videtur alienus esse. 2.) Quod de Hupfussiano-Argentoratensi editione dicitur, quod ea Regem Bohemiae excludat, *nisi* sit Germanus, cum verba ejus, wann er nicht ein teutscher Mann ist; id quidem locum suum non facile tuebitur, cum vocabulum wann saepissime, non pro *quando*, sed pro *quia* accipiatur. Unde & in Meichsneriana editione legitur: dann er nicht ein teutscher Mann ist, uti sensum horum verborum etiam assecutus est ipse Goldastus *de Regn. Bohem. L. III. c.* 5. §. 3. *p.* 283. Sed, quaecunque demum sit horum Speculi Suevici verborum vera explicatio, nihil tamen

men illa, quicquid Lambecius existimet, ad corrigendam vel illustrandam Speculi Saxonici hac de re sententiam proficeret, quippe quae constans omnino & certa est. In Lipsiensi enim Codice vetustissimo a *Spec. Saxon. L. III. Art.* 57. non conditio, sed ratio allegatur, ob quam Rex Bohemiae non eligat: umbedaz, daz her nicht dusch en ist. Ita Quedlinburgensis Codex *Art.* 147. etiam rationem, non conditionem exprimit: durch daz her nich dudisch nis. Latinum exemplar ita haec verba effert: *quia nostrae non est nationis.* Et Zobeliana editio: darumb das er nicht deutsch ist. Unde Gaertnerus vertit: hat um deswillen keine wahl, weil er nicht Teutsch ist. Quae Speculatoris Saxonici verba sane Regem Bohemiae non hunc vel illum, sed omnem, addita ratione, excludunt. Unde nec Speculi Suevici Codices aut editiones, quae Regis Bohemiae, hac observatione addita, mentionem faciunt, de certo Rege Bohemiae, sed de omni generatim intelligi poterunt. 3.) Sic nec in Alberti Stadensis verbis allegatis, si tota verborum & praecedentium & subsequentium series cum ipsis conjungatur, ullum, vel levissimum, momentum deprehenditur, quod vel conjecturam aliquam suggerat, verba ejus de Rege Bohemiae non eligente ad certum tantum Principem, quem in animo habuisset, restringenda esse. Optime de his Coccejus *in I. P. P. c.* 12. §. 15. judicat: *Nec potest hoc intelligi de solius personae statu: quia non quaeritur de juribus privatis personae, sed publicis Imperii; non quid Rex Boëmiae, ut privatus, sed ut Rex Boëmiae in regno Teutonico vel juris habeat, vel oneris sustineat.* 4.) Non negamus quidem Regi Bohemiae quandoque a Bavaro controversiam motam esse, & nunc hunc, nunc illum actus possessionis exercuisse; imo ab Innocentio IV. S. P. etiam, cum anno 1245. alium pro Friderico II. Imperatorem eligi cuperet,

Ducem Bavariae, non Regem Bohemiae inter Electores computatum fuisse. v. Matth. Paris. *Hist. Angl. ad ann.* 1245. *p.* 676. sed quod praecipue sub Friderico II. contra Wenceslaum Monoculum insurrexerit Bavarus, ejusque causam contra Wenceslaum judiciali quadam discussione adjuverit Fridericus II. id quidem nec Dubravius, qui a Lambecio allegatur, nec alius quispiam veterum, quantum nobis visum est, dicit. Idque eo minus videtur verosimile, cum Fridericus II. in diplomate, quod integrum producit Ludewigius *de Jure suffragii Regis Bohemiae c.* 2. §. 8. *n. ii.* ipse testetur, quod *Illustris Rex Bohemorum Ottogarus a primo inter alios Principes specialiter prae ceteris in Imperatorem ipsum elegerit, & suae electionis perseverantiae diligenter & utiliter astiterit.* Quam parum sane haec Lambecii assertio cum rebus ejus temporis conveniat, uberius ostendit Ludewigius *ibid. c.* 3. §. 1. *n.* 6. *& sqq.* Illud vero utique certum est, sub Richardo, & mox sub Rudolpho I. litem hac de causa agitatam, & ab hoc in Comitiis Augustanis pro Bavaro decisam fuisse anno 1275. cujus rei testimonium luculentum praebet diploma ejusdem Imperatoris apud Goldastum *Constit. T. I. ad ann.* 1275. quod ex Gewoldo *de S. R. I. Septemviratu c.* 10. producit Hertius *de Renovato Rom. Germ. Imp. & Reg. Bohem. nexu. Sect. II.* §. 9. v. etiam Tolneri *Cod. Diplom. n.* 107. Hoc tamen non obstante ipse Rudolphus I. in Comitiis Erfurtensibus anno 1290. Regi Bohemiae & Electoratum & Archipincernatum perpetuo jure decrevit. De qua re consule, praeter allegatos, Schilterum *de Libert. Eccles. Germ. L. III. c.* 8. §. 18. *& sqq.* Tolnerum *Hist. Palat. c.* 4. *p.* 118. *& sq.* Ipsum diploma exhibet Goldastus Reichs-Satz. *ad ann.* 1290. *f.* 31. *& Constit. Imp. T. II. f.* 85. Bohuslaus Balbinus *Miscell. Hist. R. Bohem. Decad. I. L.* 8. *p.* 1. *Epist.*

Epist. 22. Tolnerus *in Cod. Diplom. Pal. n.* 109. Limnaeus *I. P. L. III. c.* 8. *n.* 3. Jus hoc postea Regibus Bohemiae iteratis vicibus confirmatum est, qua de re Gerlaci Electoris Moguntini literae attestatoriae cum subscriptione reliquorum Electorum de an. 1356. nec non Ruperti Elect. Palat. Vicarii Imperii ejusdem anni confirmatoriae exhibentur a B. Balbino *l. c. n.* 57. & 58. Ex quibus omnibus patet, quod, si quid ex verbis Juris Suevici, huic disputationi ansam praebentibus, pro definienda ejus aetate tuto colligendum esset, ea sane non ad Friderici II. tempora; sed ad hoc, quod inter Rudolphi I. utrumque diploma intercedit, intervallum referenda esset. Denique 5.) his omnibus bene pensitatis, facile apparebit, ea, quae a Lambecio de aetate Speculi Suevici disseruntur, conciliandis duobus Rudolphi I. diplomatibus parum vel nihil adjumenti afferre. Ipsa vero illorum accuratior inspectio conciliationis medium aliud prorsus, sane non adeo difficile, subministrat; in priori enim de an. 1275. Rudolphus ait, agi inter Bohemum & Bavarum *de suborta inter eos quaestione super quasi possessionem juris eligendi Romanum Regem*, atque ita ipse *in possessorio* pro Bavaro judicavit. In posteriori vero, quo pro Bohemiae Rege sententiam dicit, satis perspicue indicat, se nunc *in petitorio* versari. Ita enim loquitur: *Inquisitionis circumspectae praehabita indagine, scrutinioque solerti scire desideravimus, quid quantumve juris in Romano competat Imperio, & in electione Romanorum Regis futuri Imperatoris, inclyto Regi Bohemiae &c.* & mox: *comperimus* &c. *&* JVS *ac officium Pincernatus apud eum, nec non ejus heredes jure hereditario residere* &c. ac tandem: *Haec vero jura Pincernatus & Electoratus nedum dicto Regi & suis heredibus didicimus competere, sed etiam suis Progenitoribus, Atavis, Abavis, Proavis; Avis,*

pure plenissime competebant &c. Veram autem si quis forte rationem, quae utraque vice Imperatorem moverit, altius rimari velit, eam conjectura non vana in ipso affectu & propensione animi, qua Imperator erga Ludovicum Palatinum, qui ex compromisso reliquorum Electorum electionis arbiter constitutus suo suffragio ipsum elegerat, & Henricum ejus fratrem, inferioris Bavariae Ducem, cujus filio Ottoni postea filiam suam Catharinam desponsavit, ferebatur, Ottocaro vero Bohemiae Regi, saepe sibi obnitenti, satis infensus erat, sitam fuisse inventurus est. Haec forte ratio, cur pro Bavaro *in possessorio* judicaverit. Wenceslaus vero, Ottocari filius, Imperatoris per Juditham filiam gener erat, socero apprime gratus. Inde *in petitorio* sententia pro ipso dicta, ita quidem, ut ne quis hoc jus, Wenceslao nunc confirmatum, in dubium unquam vocare posset, aut *si quid diminutionis aut calumniae, cavillose, malitiose aut subdole possit opponi*, Imperator id se supplevisse dicat *plenitudine potestatis*. Argumento IIItio quod primum est Schilteri, ℟. Quod, cum librarius, qui annum suo Codici subscribit, nomen Imperatoris, sub quo scripturam suam absolverit, prorsus omittat, audax omnino sit, nullisque argumentis probata conjectura, quae annum 1208. substituendum afferat, cum aeque facile, & forsan verosimilius aliquis errorem vel ipsius librarii, qui Codicem scripsit, vel alterius cujusdam recentioris, qui Codice usus est, aut plane figmentum alterutrius, ea annotatione venerationem antiquitatis, nefario consilio, suo Codici conciliaturi, deprehensurus sit. Sane haec Schilteri conjectura adeo parum verosimilis videtur, ut nec Venerandus Scherzius noster, alias Schilteri sententiae lubenter subscribens (si causae merita & veritatis amor, cujus major ipsi omnino, quam auctoritatis ratio esse solet, patiantur) illam agnoscere

ſcere poſſit. v. *Praef. ad Jus Prov. Alem.* Addit Vir venerandus, quem iterum iterumque allegare dulce mihi eſt, rationes ſui a Schilteriana opinione ſeceſſus: *tum quod in nullo MSCto dicatur An.* 1208. *hoc ab Ottone IV. fuiſſe factum, tum quod circa feſtum Martini ejusdem anni nulla Norimbergae fuerunt habita Comitia, ceu ſolide oſtendit magni nominis Jctus Werlhofius in Specim. II. Juris quo Germani utimur, p.* 171. Addit quoque Werlhofius *ibid. pag. ſeq.* quod annus 1208. non tam annus Imperii Ottonis IV. primus, quam regni undecimus, & ſequens demum annus, 1209. Imperii ejus primus ipſi nimirum Ottoni IV. in diplomatibus numeratus fuerit. IVto argumento opponitur 1.) quod plus probet, quam Schilterus probare debebat, qui, cum aſſeruerit, Speculum Suevicum anno 1208. ab Ottone IV. publica auctoritate in Comitiis Norimbergenſibus promulgatum eſſe, nunc ſuam ſententiam & publicam ejus Speculi auctoritatem iterum deſtruit, illud Judicio Rotwilenſi, quod anno 1146. inſtitutum eſt, antiquius eſſe aſſerens. 2.) Quod ex Speculi iſtius ſilentio de Judicio Rotwilenſi plane non ſequatur, id eo Judicio eſſe antiquius, cum nec Speculum Saxonicum, quod tamen illo Judicio, vel ipſo Schiltero fatente, multo eſt recentius, ejus mentionem faciat. Vto argumento ℞. quod antiquitas Speculi Saxonici utique aeſtimanda non ſit ex ſermone, quo editio Zobeliana utitur, cum eum ad ſui temporis genium inflectendum Zobelius exiſtimaverit, ita ut Zobelii ſermo tantum recentioribus Juris Suevici exemplaribus reſpondere videatur. Si vero ex antiquiſſimis Lipſienſibus & Quedlinburgenſi Codicibus Speculi Saxonici ſermo aeſtimetur, ille plane vetuſtiſſimis Juris Suevici Codicibus antiquitatis palmam praerepturus videtur. VItae demum rationi objicitur, quod inſignis illa, quae aſſeritur, Speculi Sue-

vici perſpicuitas exemplis, quae producuntur, nondum ſatis probata ſit; & ſi probata eſſet, antiquitatis tamen argumentum idoneum non eſſet, cum quo antiquiora ſint monumenta, eo obſcuriora ſaepius hodiernis lectoribus appareant, & facile quaedam recentioribus addi poſſint formulae, quae nubes, quibus antiquiora obducta ſunt, diſpellere, iisque uberiorem lucem affundere poſſint.

§. LXXXI.

Variae editiones. Plura vero ejus exſtant exemplaria, inter ſe haut parum diſcrepantia. Nam praeter illud, quod ſequutus eſt Seb. Meichſnerus *im Kayſerl. und Koenigl. Land-und Lehn-Recht*, quod deinde ſimiliter expreſſerunt Melch. Goldaſtus *Tomo I. der Reichs-Satzungen p.* 31. & Io. Steph. Burgemeiſter *im Teutſchen Corpore Jur. Dipl.* editionem novam & a reliquis & ordine & verbis paſſim diſcrepantem edidit Io. Fridr. Schannat *in der Sammlung alter Hiſtoriſcher Schrifften Part. I. p.* 163. *ſequ.* & noviſſime ex MSCo Argentoratenſi Io. Aug. N. D. de Berger *Lipſ. MDCCXXVI. 4to.* *.

* Ne jam dicamus de nova editione, quae in Io. Schilteri *Theſauro Antiqu. Teuton. Tom. II.* prodiit, ubi V. C. Io. Ge. Scherzius non modo totum illud jus Alamannicum ex inſigni codice Krafftiano edidit, ſed & codicem illum cum aliis XI. MSSC. & VI. impreſſis diligentiſſime contulit. In *praefatione praemiſſa p. IV.* virum doctiſſimum eamdem mecum ſententiam de Speculi hujus origine & auctoritate fovere non ſine voluptate obſervavi. Et meretur ſane tota illa praefatio legi, quum nemo majore inſtructus adparatu animum adpulerit ad Speculum iſtud nitori ſuo reſtituendum.

§. LXXXII.

§. LXXXII.

Est & hic juris Germanici thesaurus egregius, ac proinde juri Saxonico in multis convenit. Multa tamen auctor admisit ex jure Romano, veluti *Lib. I. Cap.* 6. 41. 64. 67. 315. & 327. & ubi philosophatur, aut de jure publico disserit, non minus desipit, quam Speculator Saxo. An usum umquam hoc jus in foro habuerit, fuere, qui dubitarent. * Sed sunt sane diplomata, quae manifesto provocant ad decisionem juris Suevici, quae jam produxit Datt. *de pace publica. IV*, I, 21. (α) De eo judicium.

* Merentur ea de re legi verba laudatissimi Scherzii, *in praef. p. IV. Quamvis autem hoc opus, prout hic jacet, legis robore donatum fuisse, nullus credam, attamen plurimum inde utilitatis, tum ad illustrandas antiquitates patrias, tum ad jurisprudentiam hauriri posse adsero. Nihil enim rationi sanae magis convenit, quam ut in foro, si de pactis, contractibus, divisionibus familiarum, litteris investiturarum similibusque, quae antiquis temporibus fuere facta, judicium ferendum sit, illa interpretemur juxta usum moremque illorum temporum, quibus fuere celebrata: usum vero antiquiorum temporum in hoc opere repraesentari, vel Tiresiae clarum est, & probavit id multis exemplis Schilterus in Comm. ad Jus feud. Alamann.*

(α) Goldastus adhuc de suo tempore *in Praefatione* der Reichs-Satzungen testatur: So ist der Schwabenspiegel so wol, als der Saxenspiegel in Saxischen landen, bey den Schwaben in Schwäbischen Gebieten, als Algöwern, Schweitzern, Pündtnern, und Burgundern, noch zu guten theil im Schwanck und in ihre Statuta gezo-

gen. Hertius *de Consult. Leg. & Judic. in Spec. Rom. Germ. Imp. Rebusp.* §. 15. *p.* 432. dicit: Giessensis Academiae, quae anno 1607. instituta est, Statuta *T.* 31. Jus Francorum (sive Suevicum) & Saxonicum Juris Antecessoribus commendare, addita ratione: *quod illis universa propemodum Europa in multis partibus hodie utatur.* Non ita pridem, cum inter Lichtensteinios Principes & Comites Kaunitzios de Comitatu Rittbergensi lis ageretur, & Kaunitziae causae patroni Jure Feudali Suevico potius, quam Jure Longobardico, sibi non aeque favente, uterentur, huic usui acerrime se opposuit, qui Lichtensteiniorum jura defendit, Stephan Christoph Harpprecht von Harpprechtstein zu Kaltenthal, justo hac de re Commentario Kielae 1723. 4. edito, cui titulus: *Speculi Suevici & praesertim Juris Feudalis Alamannici in foris vicariatus Suevo-Franconico-Palatini Non-Usus modernus*, quo omnem Speculo Suevico in Judiciis auctoritatem prorsus adimere multo studio conatur. Ego vero, licet hujus Speculi, tanquam Legis, usum in caussis decidendis forensem superesse non arbitrer, multum tamen eum adhuc adjuvare explicationem Consuetudinum & Legum Provincialium utique existimo, & hinc judicio Scherziano, quod A. N. *h. l.* producit, lubens subscribo.

§. LXXXIII.

Jus Feudale Suevicum Alamannicum.

Accessit & huic Speculo, seu juri provinciali, IVS FEVDALE, quod paullo post jus provinciale, & fortassis ab eodem auctore (a), conditum est, siquidem aliquoties lector ad jus provinciale, tamquam ad partem priorem, remittitur. *Jus Feud. Alam. I,* 120. 158. Quare male de libri hujus vetustate judicarunt Lambecius, Schilterus, & alii, qui illum diu

diu ante Speculum Saxonicum natum existimant. Thomas. *Select. Feud.* §. *LXIII.* Editionem accuratissimam hujus libri, ad codicem Ambrasianum bibliothecae Vindebonensis expressam, & luculento commentario illustratam dedit Schilterus, Arg. MDCXCVII. 4. (β). & novissime Io. Aug. N. D. de Berger *Lips. MDCCXXVI.* 4.

(α) Auctorem nominare ausus est Goldastus, quamvis rem ex alterius ore acceptam, memoria parum fida custoditam, dubius ipse referat *in Praef.* der Reichs-Satzungen his verbis: der Autor ist ungewiß. Allein weiß ich mich zu erinnern, das Herr Gotfried von Rammingen, weiland Vogt des fürstlichen Stiffts Reichenaw, mir für eine wahrheit fürgegeben, das wie Eck von Repkow den Sachsenspiegel, also habe auch Berthold Freyherr von Grimmenstain ein Schwabenspiegel gemacht, den er mit seinen Augen auf Pergament geschrieben, in einem Closter gesehen, des Namen mir ausgefallen. Ob es aber eben dieser Schwabenspiegel sey, ist nicht wol zu errathen. Dann weder im getruckten Exemplar, noch im Manuscript, so ich von dem Ehrwürdigen Herrn Johann von Müntzenberg, Priorn des Carmeliter Closters zu Franckfurt am Meyn zu conferiren empfangen, einige anzeigung nicht vorhanden rc.

(β) Recentior editio hic prodiit in fol. anno 1728. cui quantum accesserit, docet Praefatio Scherziana.

§. LXXXIV.

Nec tantum communia illa Germaniae jura colligi sedulo coeperunt, sed & provinciae singulae suas leges & consuetudines in scripturam iisdem fere temporibus redegerunt (α).

Jura provincialia varia.

Tale ſane eſt IVS PROVINCIALE AVSTRIACVM (β), anno MCXC. conditum, quod ex Codice MSC. edidit Illuſtr. Cancell. noſter a Ludewig *Reliquiar. Tom. IV. p. 190. ſequ.* Tale IVS PROVINCIALE BAVARICVM, quod anno MCCCXLVI. condiderunt fratres Ludovicus, Marchio Brandenburgicus, & Stephanus, Ludovicus & Guilielmus Comites Palatini Rheni, & Duces Bavariae, qui tamen profitentur, *daſs ſie zu Rat worden mit ihrem Herrn und Vaeterlein, Kayſer Ludwichen von Rom.* Codicem MSC. elegantem membranaceum, ſimilemque per omnia illi, quem deſcripſit Lambec. *Bibl. Vind. II*, 8. *p.* 834. in Bibliotheca Hoffmanniana Francofurti vidi (γ). Tales denique ſunt leges, quas Tiroliensibus anno MCCCXCVII. dedit Leopoldus Dux Auſtriae, teſte Hundio *in Metrop. Salisb. Tom. I. p.* 450. *

* Ad hanc eamdem epocham pertinent etiam Stadenſium ſtatuta, quae ipſe MSSC. poſſideo, quorum in praefatione, quae incipit: *Juſte judicate filii hominum*, haec quoque legimus: *In dem Jare von onſes Heren Godes Bort tuſend twe hondert negen und ſeventich in dem Mayge, do worden de meenen radmanne unde de mittigſten van diſer Stadt tho Stade to rade, to Sünte Martinus Dage, alſo men then rade keſen ſchall*, ſequuntur deinceps ipſa ſtatuta, variaque additamenta, quorum ſingulis haec praemittitur formula: *Hinder den tweeden (derden, vöffden) ſtükke ſyn volgende Capittel natho gedichtet.* Ex quibus patet primis his atque antiquiſſimis ſtatutis poſtea varia SCta paullatim acceſſiſſe, adeoque non omnia eſſe ejusdem aetatis.

(α) Cum

(α) Cum nondum ita certa ac definita essent, suisque numeris omnibus absoluta Superioritatis Jura, Principes aliique Imperii Status vel Legum ferendarum jus sibi ab Imperatoribus concedi, vel Leges jam a se latas ab iis confirmari curarunt. Imo & iis jam temporibus, quibus de Statuum Superioritate Territoriali amplius dubitare nefas erat, tamen eas confirmationes non tam necessitatis lege, quam ex prudentiae regulis expetendas esse, quidam Principes existimarunt, uti exemplum *Ordinationis Judiciariae* Electoris Moguntini a Carolo V. Ducum Brunsvicensium vero a Ferdinando confirmatae docent. v. Hertius *de Superior. Territ.* §. 25. Quod eo minoris hodie usus esse potest, quo magis certa & confirmata nunc est Potestas Statuum Legislatoria per *Art. VIII. Pac. Westph.* & subsequentes Capitulationes Imperatorum Leopoldi & Josephi *Art.* 3. Caroli VI. Caroli VII. & Francisci *Art.* 1. Jurium Provincialium alia sola Domini Territorialis voluntate condebantur, alia vero accedente Statuum Provincialium consensu, qui ex antiquo more sub dio in certo campo, ad hoc antiquitus destinato, convenire solebant. Ita Misniae Statuum conventus in campo *Culm* vel *Culmitz* dicto, f. Colmen bey Oschatz in media Misnia congregari solitos observat Weckius in der Beschreibung und Vorstellung von Dreßden *P.* 4. *T.* 6. *p.* 437. Ita Hassorum conventus in loco Comitatus Ziegenheimensis Spieß dicto, prope monasterium Spieß-Capell institutos esse, ibique adhuc Philippum Magnanimum cum Ordinibus suis deliberasse, Brunsvico-Luneburgensium vero in einem Gehöltz, der Schott bey Hassering genannt, in dem Amt Bodentreich, vier Meilen von Zell, refert Hertius *Dissert. de Consult. Leg. & Judic. in spec. Rom. Germ. Imp. Rebusp.* §. 9.

(β) Jura illa antiqua Austriae, dicta Landesbrauch, deben-

debentur Leopoldo, Duci Austriae, uti Praefatio indicat: das sind die Rechte nach Gewohnheit des Lands, bey Hertzog Leopold von Oesterreich. Cum Marchionatus Austriae anno 1156. in Ducatum evectus sit, Leopoldo VI. qui anno 1185. vel Leopoldo VII. qui anno 1230. decessit, eruditi haec tribuunt. v. Ludewigius *ibid. in Praef.* & Hellfeld. *Hist. Jur. Germ. c.* 5. *S.* 2. §. 31. Observant passim eruditi, Austriae populos moris antiqui tenaciores Leges cum Boicis maxime consentientes, a peregrinis vero Juribus maximopere alienas, agnovisse. In quibus illud praecipue notatu dignum occurrit, quod ascendentes omnes a successione ab intestato descendentium omnino excluserint, & hereditates, si descendentes & collaterales deficerent, exclusis ascendentibus fisco protinus addixerint. v. Weingarten *Fascic. divers. Jurium L. I. P.* 3. *p.* 65. Recentiora Jura Austriaca exhibentur a Weingarten *ibid. Norimb. anno* 1690. *in f.* & in Codice Austriaco, qui Viennae 1704. f. prodiit, a quibus illa de ascendentibus a successione ab intestato excludendis capita exulant. v. Brunquell. *Hist. Jur. P. IV. c.* 8. §. 10. Hoffmann. *Spec. Conj. Pol. &c. Per. V. Sect. V.* §. 1. *n. d.*

(γ) Post Reformationem hujus Juris jam saec. XVI. susceptam, denuo Maximilianus I. Dux Bavariae illud multis auctum sub Tit. der Fürstenthümer Ober- und Nieder-Bayern Landrecht, Policey-Gerichts-Malefitz- und andere Ordnungen. München 1616. edi jussit.

Cum de Saxonico Jure antiquo & medio multa dicta sint, & Saxoniae Jurisconsulti saepius allegari soleant, aliqua saltem de Jure Saxonico novo dicenda videntur. Dividitur illud in Electorale & Ducale. Illud praecipue Augusto Electori originem suam acceptam fert, qui Collegiis Juridicis, suae ditioni subjectis, imperavit, ut controversias Saxonici Juris colligerent, & suis observa-

observationibus illustratas sibi mitterent. Hinc natae Consultationes illae, quarum *T. I. & II.* demum anno 1600. *III.* 1608. *in f.* prodiit. Inde per Johannem Schneidewinum, Matthaeum Wesenbecium & Jacobum Thommingium ipsum Corpus Constitutionum compositum fuit, & mox auctoritate Electorali confirmatum anno 1572. ad quod Carpzovius decantatissimas suas *Definitiones* conscripsit. Cui Corpori Legum diversorum postea Electorum Constitutiones, Decisiones, Ordinationes, Resolutiones accesserunt, inter quas maxime eminet Johannis Georgii I. Electoris Ordinatio Judiciaria anno 1621. promulgata. Totum Corpus hujus Juris post editionem Dresdensem superioris saeculi denuo sub *Tit. Codex Augusteus* &c. Lunigius Lipsiae anno 1725. *T. II.* in f. edidit. Ducale, praeter Consuetudines aliquas in scripturam nondum redactas, variis Constitutionibus constat. Quorsum referuntur: Johann Friederichs des Mittlern, Johann Wilhelms und Johann Friederichs Policey-Ordnung. Jenae 1580. H. Johann Ernsts und Johann Casimir Hoffgerichts-Ordnung Coburg 1598. H. Ernsts Gothaische Landgericht und Policey-Ordnung, Gotha 1633. & 67. Fürstl. Altenburgische Landgerichts- und Proceß-Ordnung. Altenb. 1704 & 5. H. Johann Wilhelms Eysenachisch- und Jenaische Gerichts- und Executions-Ordnung, Jenae 1702. des Fürstl. Sächs. gemeinen Hoff-Gerichts zu Jena erneuerte und verbesserte Ordnung de an. 1653. v. Brunq. *Hist. Jur. P. IV. c.* 8. §. 13. *& sqq.* Hellfeld. *Hist. Jur. Germ. c.* 5. *S.* 2. §. 35. *& sqq.*

§. LXXXV.

Quin & exterae gentes, quae leges & consuetudines Germanicas ob communem originem servabant, iis temporibus illas in scripturam redigebant, ne a jure Romano & Canonico

Leges gentium exterarum Germanicis similes.

nonico agerentur in exsilium. Nam & Codex LEGVM DANICARVM auspiciis Waldemari II. Regis anno MCCXXXII. * confectus est, de quo aliisque Danorum Legibus consulendus Ill. a Ludew. *in praef. Tomi IX. Reliq. p.* 5. *sequ.* Et NORMANNI LEGES suas, quas secum ex Septemtrione attulerant, Germanicis plane geminas, litterarum monimentis consignarunt anno circiter MCCL. ceu docet Codex MSC. Bibliothecae Ludewigianae, ex qua illas cum notis suis edidit Illustris possessor *Tom. VII. Reliquiar. p.* 149. *sequ.* **.

* Certum id est de legibus Cimbricis, quas anno MCCXXXII. in comitiis Vordingensibus a Waldemaro II. praesentibus filiis Erico, Abele & Christophoro Ducibus conditas esse omnes fatentur. At Scanicas non a Waldemaro II. sed primo anno MCLXI. conscriptas, & postea ab Andrea Sunonis Archiepiscopo Latine redditas esse erudita *praefatione editioni Latinae Hafniensi* 1590. 4. praemissa demonstravit Arnoldus Huitfeldius.

** Sed & Suedicae leges ejusdem fere aetatis sunt. Uplandicas enim a S. Erico primum vel scriptas, vel collectas, publicavit suisque auxit Birgerus Magni, Rex, qui circa annum MCCXCV. vixit: quemadmodum paullo ante anno MCCLI. Birgerus Jarl. jus municipale Sueciae civitatum in ordinem redegit. Qua de re ex instituto agit Jo. Loccen. *Antiqu. Sueo-Goth. II*, 2. *p.* 35. Brabantinorum quoque Ducum constitutiones circa annum MCCCXII. compilatas publicatasque esse, jam docuit Herm. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXVIII. p.* 167. Leges Boëmicas a Carolo IV. latas digestasque in ordinem sub titulo

Maje-

Majestatis Carolinae edidit Paullus Geschinius *Francof.* 1617. *fol.*

§. LXXXVI.

Sed civitates praecipue, in quibus Scabini, non nisi juris patrii periti, maxima auctoritate pollebant, manibus pedibusque enixe omnia agebant, ne jura peregrina intra moenia sua reciperentur. Hinc multa vel condita, vel in scripturam primum redacta sunt STATVTA (α) urbium praecipuarum, non modo liberarum, sed & municipalium. Ubi id maxime notatu dignum, eas civitates, unde alia oppida jus suum municipale petiverant, ab his veluti metropoleon loco habitas, & a sententiis domi latis provocatum esse (β) ad illas urbes, quarum jura adoptaverant, qui mos hodienum quibusdam locis obtinet *.

Civitates patrii juris servantissimae.

* Auctor est Johannes Sibrandus in *Jur. publ. urb. Lubec. Part. I. Sect.* 10. *n.* 7. Rostochienses, quia jure Lubecensi utebantur, adpellationes a tribunali Rostochiensi detulisse ad Lubecense. Idem *n.* 15. *p.* 102. adducit privilegium Stralsundensibus concessum anno MCCCXIV. quo permittitur civibus, *dass sie moegen und sollen ihre beschuldene Urtheil fuhren und holen zu Lübeck.* De adpellationibus Neomagensium ad Scabinatum Aquisgranensium devolutis, similique more apud Belgas passim obvio, quaedam haut vulgaria disserit Jo. Isaac. Pontan. *Hist. Gelr. Lib. I. p.* 56. quibus ex Conringio *Cap. XXVIII. p.* 169. addimus, alias quoque urbes Rhenanas partim Aquisgranum, partim Coloniam provocare solere a caussis dubiis. Helmstadienses *a tribunali* magistratus sui *ad consistorium Magdeburgense*

burgense solitos adpellare, refert Magnus Dux Brunsv. & Joannes Abbas Werthinensis in diplomatibus anni MCCCLVIII. apud Schmid. *de Helmstadio per Frawenradam adflicto. p.* 6. 8. Unde non mirum, Polonos quoque & Boëmos Halam vel Magdeburgum, a quibus jus acceperant, provocasse. *Weichb. Art.* §. 1. quem morem tamen in Polonia anno MCCCLVI. sustulisse Casimirum II. Regem, memoriae prodidit Michov. *Chron. Polon. IV.* 19.

(α) Statutorum usum, eorumque vel secum invicem, vel cum Jure Romano consensum aut ab eo dissensum, operose docet Henricus Gisebertus, instituta Statutorum cum Jure Romano collatione in *Justiniano Harmonico*, & cum Jure Ditmarsico in *Periculo Statutorum*. Sed qui propius nos tangit, & historiam plerorumque per Germaniam Statutorum magno studio justoque opere conscripsit, & in causa, quae hic agitur, utramque paginam facit, est Christianus Gottlieb Riccius in zuverlässigem Entwurff von Stadt-Gesetzen oder Statutis &c. *Franc. & Lips.* 1740. in 4. Rationem solidam, cur extantibus licet Juribus Provincialibus, tamen tot undique Civitatum Statuta conscripta fuerint, indicant Riccius *de Statutis p.* 4. *& sqq.* & maxime Emminghausius *Memorab. Susatens.* qui *ibid. in Praef. p. VII.* dicit, quod *Leges Provinciales haud suffecerint, ut controversiae in urbibus obvenientes exinde deciderentur. Multa enim in urbibus celebrantur negotia, vix nomine & fama antiquis Germanis accepta. Sic mercatura, Germaniae incolis seculis remotioribus vix nota, praecipuum erat civium negotium, cujus naturae atque indolis ignari Principes de eadem statuere haud potuerunt. Unde harum rerum cognitionem ipsis civibus relinquere maluerunt, iisque concesserunt, ut ipsi de rebus Civitatum pro lubitu statuerent &c.*

(β) Huc

(β) Huc merito referas Jus olim frequente usu passim receptum, zug, zugrecht, gezog, dictum, quo extranei ad Judicium alterius, vel per modum Consultationis, vel per modum Appellationis provocabant, eodem fere modo, quo olim a multis gentibus ad Scabinatus Magdeburgensem & Hallensem provocatum fuisse supra diximus; quas quidem appellationes non necessitate juris, sed libera appellantium voluntate, prorogando Jurisdictionem alterius, interpositas esse, & ipsi supra asseruimus, & pluribus demonstrat Mevius *Proleg. ad Jus Lubec. Quaest. II.* §. 12. *& sqq.* Habet tamen illud Jus, Zugrecht dictum, aliquid ab hac provocatione plerumque diversi. Haec sane non nisi Consultationis voluntariae, licet saepius repetitae, naturam, uti docuimus, habuit. Illud vero nonnunquam quidem etiam Consultationis, saepe tamen & verae Appellationis speciem habebat, unde Reichs-Ordnung zu Blinnsweiller de anno 1495. sollicite distinguit: So die Richter den Zug nemen, habe es die gestalt einer Remission, so es aber die Parthey thue, seye es eine Appellation ꝛc. Sane, quo Inclytus hujus Civitatis Magistratus olim gaudebat, zugrecht, id ita comparatum fuisse, ut multum a natura consultationis recesserit, & verae appellationis, a multis extraneis ad ipsum institutae, faciem induerit, luculenter docent literae, quibus Magistratus Argentinensis Appiacensibus, consilium petentibus, anno 1491. respondit: der froge halb um Rat, do ist nit unser Stadt gewohnheit zu roten. Wann aber in Gezoges wise harbroht, so tetent wir, wie von Alter herkommen were ꝛc. Imo, hanc provocationem plane necessariam fuisse, non voluntariam, ostendit pactum, ab Henrico a Gerolzeck, Episcopo Argentinensi, & Clero, cum civitate Argentinensi initum an. 1263. quod sub Titulo: Dis ist die Abeschrift des Sune Brief-

 fes

ſes von Worte zu Worte, damitte wir und die Pfaffheit verſünet wurdent, und iſt beſigelt mit unſerre Stette Jngeſigele, Jac. Wenckerus *Col- lect. Jur. Publ. in Diſquiſ. II. de Uſſburgeris No. V. p.* 23. & Schilterus *Annot. ad Koenigs- hovii Chron. p.* 729. exhibent, cujus §. 8. haec leguntur: So iſt auch ir Reht, ſwenne der Stette, oder der Dörfer deheinz, die das Bi- ſtum anhörent, an einer Urteil zwivelnt, daz ſie das Urteile vur ſie ziehent, unde ſtete habent, alſe die Burgere von Straßburg ſprechent. Uti a ſubditis Epiſcopi ad Magiſtratum Civitatis Ar- gentinenſis, ita a Spirenſis Epiſcopi ſubditis ad Senatum Spirenſem provocabatur, quod jus ta- men ſaepius a Spirenſibus Epiſcopis in dubium vocatum fuit, & quidem a Friderico ann. 1291. & Rabano anno 1411. de qua re v. Lehmanni *Chron. Spirenſe L. IV. c.* 13. *V.* 121. *VII.* 83. *&* 85. Ita ab Hanoicis ad Francofurtenſes, ab Uberlinga ad Rotwilam, a Stochachio ad Zel- lam, a Neomago ad Aquisgranum, a Berna ad Friburgum Brisgoviae cauſas olim delatas fuiſſe teſtatur Wehner. *Obſ. Pract. v.* Zugrecht, cui merito jungendus Jac. Wenckerus, Jac. filius, *in Diſſert. de Juſtitia Indilata p.* 77.

§. LXXXVII.

Statuta Suſatenſia.

De hujusmodi ſtatutis jam ſatis prolixe a Cl. Struvio *Hiſt. Jur. VI*, 27. aliisque actum. Nos de praecipuis, & quibus apud alias quo- que civitates honor fuit, agemus. Et hic neſcio, an non primum ſibi locum merito vindicet IVS SVSATENSE (α). Celeberri- mum illud municipium jam olim εὐνομίᾳ tan- tam ſibi famam pepererat, ut multae aliae civitates inde leges ſuas peterent, easque ve- luti beneficium acciperent ab Imperatoribus.

Arnold.

Arnold. Lub. *II*, 35. Lambec. *Orig. Hamb.* *l. n.* 98. Henr. Meibom. *Introd. ad Hist. Sax. infer. p.* 81. At illud antiquum apud ipsos Susatenses paullatim obsolevisse videtur. Nam novum jus Susatense, (*die Soestische Schraden* vel *Schragen*) in plerisque a juris Lubecensis principiis discedit *.

* Ipse possideo apographum juris municipalis Susatensis, cujus prima pars, continens *das alte gekorne und gepruvede Recht* incipit: *In dem Boke van oberſten Gude ſchrivet Meſter Boëtius, dat man in allen Beginnen ſal anropen den allmachtigen Vader und Schöpper aller Dingen &c.* Constat illud *articulis CLXXVI.* & quamvis sub finem legamus: *Actum & concordatum anno Dni milesimo quadringentesimo quadragesimo secundo, feria sexta post beati Cuniberti Episcopi, articulo* tamen *CLI.* adscriptum: *anno Domini MCCCL. articulo CLVI. anno Dni MCCCIX. crastino Alexii Confessoris: articulo CLVII. anno Domini MCCCLXX. in die beati Bonifacii: articulo CLXXIII. sub anno Domini MCCCLXVIII. in die Dominica, quo cantatur Laetare:* ut adeo librum hunc subinde auctum esse, satis adpareat. Conf. Henr. Melch. Schutte *Diss. de jure Susat. ejusque & jur. civ. collatione in success. ab intestato.* Altera pars eundem titulum habens *dat alde und geprovede Recht der Stadt von Soest* constat articulis CXXX. ejusque initium est: *Tho den ersten so seyn drey Gerichte binnen der Stadt, dat ein unses Herrn van Colln, dat ander des Provestes van Soest, und dat derde des Rats.* Tertia pars inscribitur: *Des gemeinen Gerichts Procefs*, titulisque constat XIX. quorum initium est: *Socrates der Heydnische Philosophus spricht: Das recht ist einer spinnen-weben gleich &c.* Sub finem subjiciuntur quaedam sub rubrica:

brica: *Dit sind nachfolgende Urtheil, ins freyen Stohls Gerichte gehoerig belangende.*

(α) Susatum, aliis Sosacium, Soest, Suist, Soist, Zoit, Zozaz, Socas, antiquissima Westphaliae urbs, & metropolis Ducatus Angariae, cujus territorium, vulgo die Soestische Boerde appellari solitum, praeter dispersos hinc inde viculos & villas, decem potissimum parochias, Kirchspiele, nempe Borgelen, Dincker, Lohne, Meininghausen, Neuengesecke, Ostünen, Satrop f. Sassendorff, Schwede, Welver, & Weslar comprehendit, post Henricum Leonem, cui paruit, a Friderico I. proscriptum anno fere 1180. in Philippi Archiepiscopi Coloniensis, ex Heinsbergia familia oriundi, manus pervenit, vel donationis, vel, ut aliis placet, emtionis titulo, cum Archiepiscopus pro Ducatibus Angariae & Westphaliae 50000. marcas puri argenti Imperatori solvisse dicatur. Sub Archiepiscoporum Coloniensium Protectione, non Territoriali jure, per 260. annos, atque ita ad annum usque 1440. stetit. Eo vero anno, cum Theodoricus Archiepiscopus Civitatem sibi penitus subjicere, gravibus oneribus premere, & privilegiis ac immunitatibus privare tentaret, ea Adolphi I. Clivensium Ducis auxilium implorans, ejus filium Joannem I. cum copiis auxiliaribus advolantem dominum ac defensorem suum salutavit, ac postea *ei ac ipsius posteris anno* 1444. *salvis suis juribus, ac immunitatibus, speciali pacto, quod vulgó* DVCALE *vocatur, reservatis, ac juramento confirmatis unanimi consensu* se addixit, op den Donnerstag *Sti Georgi Martiris;* quod pactum Adolphus, Joannis pater, ratum habuit, ipse vero Joannes eodem anno, *die Martis post festum Albani Martiris*, denuo confirmavit, paceque cum Archiepiscopo Coloniensi tandem anno 1449. inita, jure sibi in Susatenses acquisito quiete gavisus est; quod jus demum alio pacto cum Archi-

Archiepiscopo Coloniensi inito anno 1464. Clivensibus Ducibus confirmatum fuit. Successores Joannis, nempe Joannes II. anno 1481. *feria quarta proxima post beati Severini Episcopi*, & Joannes III. anno 1522. up Gudestage na Sünt Matheus Dage des Apostels und Evangelisten, pactum *Ducale* repetierunt, quod & ipse Joannes III. postea, & ejus successores singuli Reversalibus literis confirmarunt. Quae monumenta immunitatis & libertatis ex authenticis chartis exhibet Emminghausius *Memor. Susat. in Document. Susatensium P. II.* Post mortem Joannis Wilhelmi, Ducis Clivensis ultimi, quae an. 1609. contigit, Susatum in jura Joannis Sigismundi, Electoris Brandenburgici transiit, & sub ejus successoribus ad hanc usque diem perstitit. v. de his omnibus modo allegatus Emminghaus. *Memor. Susat. c.* 1. Celeberrimum autem est Jus Susatense, quod eruditissimo Hellfeldio *Hist. Jur. Germ. c.* 5. *S. I.* §. 5. *fons Legum, quibus celebriores Germaniae urbes usae sunt* non immerito dicitur. Distinguitur illud in Jus *antiquum*, *medium* & *novum*. Illud constat Legibus quibusdam, ad Judiciorum formam definiendam, ad aliquot causas civiles & criminales decidendas, ad poenas aliquot delictis vel pecuniarias vel capitales infligendas facientibus, quae membranis duabus in forma patente Latinoque sermone inscriptae hodieque in Tabulario Susatensi custodiuntur; nec tamen diversae Legum Collectiones sunt, sed potius duo ejusdem Collectionis exemplaria, ita tamen, ut non omnino sibi invicem respondeant, sed potius hinc inde differant, nec eodem tempore conscripta videantur. Cum diem & consulem non ostendant, incerta est harum membranarum aetas, & licet antiquissimae videantur, ultra saeculum XII. tamen, imo, ultra tempus, quo Susatum in manus Archiepiscopi Coloniensis pervenit, ascendere non

 viden-

videntur, cum ambae Archiepiſcopi Colonienſis mentionem faciant, quae ex authentico deſcriptae occurrunt apud Emmingh. *l. c. Docum. P. III. No. I. & II.* Atque ita videtur, Jus, quod antea Henricus Leo Civitati dederat, poſt hanc ſtatus publici mutationem, in hanc, quam hae membranae oſtendunt, formam redactum eſſe. Accedit huic Schraa antiqua, quam cum Dno de Weſtphalen *in Praef. Tom. IV. Monum. ined. p.* 132. ad ſaeculum XIII. refert Emminghauſius, quaeque Germanico ſermone exarata, 178. Articulis conſtans, ſub titulo: den Aude Schrae der Stat van Soiſt, ab Emminghauſio ſiſtitur *Docum. P. III. No. III.* ex ipſo authentico Suſatenſi fideliter expreſſa, adeoque & ineditae Heineccianae, quae illius tantum exemplum, rudioribus temporibus ſcriptum, eſſe poteſt, & illi, quam Dn. de Weſtphalen *Monum. ined. P. IV. p.* 3063. ex aliis exemplis deſcriptam edidit, omnino praeferenda. Quo loco aliqua monenda ſunt. 1.) quod A. N. unam tantum Schraam ſibi cognitam habeat, &, quae nova eſt, eam pro parte alterius agnoſcat, cum tamen duae ſint Schraae, a ſe invicem omnino diſtinctae, & trium fere ſaeculorum intervallo remotae, altera antiqua, altera nova, quarum haec, cum ea, quam A. N. pro ſecunda alterius parte habet, eadem eſt, cum idem, quod ſecundae partis initium eſſe dicit A. N. ſit etiam initium Schraae novae. 2.) quod Schraam ad Jus novum referat, cum tamen Schraa antiqua & nova, non niſi ex parte exigua, & quidem non niſi in quantum recentiori jure confirmata eſt, hodieque in foro obtineat, atque ita Schraa, quaecunque demum illa ſit, Jus novum utique dici nequeat. 3.) quod Articulorum numerus, quem Authenticum Suſatenſe exhibet, aliquantum ab exemplari Heinecciano differat, cum Schraa antiqua apud Heineccium tantum 176. in authentico

tico 178. Articulos sistat, atque ita annorum notae, quae aliquot Articulis subjunctae sunt, non iidem utrinque numero articulorum adscriptae sint, Schraa autem nova in authentico tantum 129. articulos ostendat. Hac Schraa antiqua itaque Susatenses usi sunt usque ad saeculum XVI. quo Jasper van der Burg, civis Susatensis, & Civitati a Secretis, librum majoris voluminis membranaceum, cui Schraa inscripta erat, clam amovisse dicitur, uti rythmi, vulgo der Daniel von Soest, ab auctoris nomine ita dicti, anno 1539. typis expressi, quorum rarissimum exemplar in Bibliotheca Dominicanorum Susatensium custoditur, quosque ex eo editurum se esse Emminghausius promittit, testantur:

De Schrae well wy wetten, der Borger Recht
Vorklagen Mester Jaspar der Stadt Diener
und Knecht
Dat he uns hafft vor entholden manche tyt
Der Borger Privilegia und Plebiscyt &c.

Seditio ea de re in populo coorta, mox restitutione librorum sedata est, sed tamen occasionem dedit, ob faciem rerum per trium fere saeculorum lapsum non leviter mutatam, novam Schraam condendi, quam 129. Articulis absolutam sub titulo: den niyhe Schrae der Stat von Soist, etiam exhibet Emminghausius *Docum. P. III. No. IV.* Ubi in transitu tantum monemus, Jura Susatensia, quae Henricus Leo Lubecensibus dedit, non esse die Neue Schrae, uti credit Schoepffius *in Praef. ad Mevii Jus Lubec.* quod ex iis, quae dicta sunt, satis innotescit. Additae postea sunt accessiones quaedam, non tam typis promulgatae, quam moribus servatae, quas sub *Titulorum Additionalium* nomine sistit Emmingh. *Docum. P. III. No. V.* Haec Schraa nova cum Articulis modo nominatis *medium* Jus Susatense constituere videtur. *Novum* Jus illud dicimus, quod nunc obtinet, quod ex *medio*

non nisi duodecim Articulos de successione ab intestato, de communione bonorum inter conjuges, & separatione liberorum statuentes, & d. 26. Martii 1714. a Magistratu confirmatos conservavit, quos *ibidem No. VI.* deprehendes; caeteris nullas vires habituris, nisi, qui ad eos provocaverit, usum eorum in foro superstitem docere possit, quod jam ante hanc expressam Legem docet Attestatum Judiciale Susatense de d. 21. Sept. 1691. quod producit Emminghausius *ibid. No. VII.* his verbis: Wegen Krafft und Wirckung vorbeschriebener Schrae, & an vim legis habeat, oder wie weit darauf reflectiret werde: Ex actis passim & Protocollo hujus Judicii Electoralis: wird hierauf attestirt, daß partium advocati patrocinando sich immer auf das gemeine beschriebene Recht, autoritatem Doctorum und sonsten, wo nicht demselben per contrariam observantiam & consuetudinem hieselbsten derogirt wird, fundirt und bezogen, deme man denn auch in judicando nachgegangen und sich darnach accommodirt. Es wird aber auf hiesige Schrae, wenn sie gleich allegirt werden mögte, dessen man sich aber nicht zu erinnern weis, keine Reflexion genommen, es sey denn, das ein oder anderer Articul mit der Observantz übereinstimmet, und selbige a parte allegante erwiesen werden könnte ꝛc. Antiquum vero Jus Susatense mox ad Lubecenses, postea etiam ad Hamburgenses, Mindenses, Lippienses, Corbacum, Attendornam, illud Waldeccense, hoc Westphalicum oppidum transiit, & ab aliis etiam receptum fuit. Res hae Susatenses olim plane obscurae fuerant, adeo, ut ne quidem Conringio *de O. I. G. c.* 28. *p.* 170. aut Gryphiandro *de Weichb. Saxon. C.* 80. §. 15. *& sqq.* doctissimis tamen viris, de Jure Susatensi quidquam innotuerit. Mox aliquid lucis, licet dubiae adhuc, & ex hac parte orbi erudito affulsit, tandem ea aucta est virorum eru-

ditorum

ditorum laboribus, ita tamen, ut plenior adhuc lux subinde desideraretur. De rebus Susatensibus, deque Schraa edenda & illustranda egregie meriti sunt de Westphalen *Monum. ined. T. IV. p.* 3063. *& sqq.* de Ludolff *Observ. Cameral. P. III. Obs.* 292. *p.* 427. *sqq. Supplem. Append. II. N.* 2. *p.* 17. *sqq. & Collect. Statutor. p.* 791. & Estor, kleiner Schrifften *P. VI. p.* 338. *sqq.* viri omnium consensu celeberrimi; multa etiam eleganter evolvit doctissimus Riccius *de Statutis C.* 5. §. 1. *p.* 80. *& sqq.* & *Cap.* 10. §. 2. *p.* 180. *& sqq.* sed partim ipsis non licuit adire Codices authenticos, partim antiquissimi Juris Susatensis incerta tantum cognitione gavisi sunt, pleniorem sollicite expetentes. His desideriis abunde satisfecit eruditissimus Emminghausius editis *Memorabilibus Susatensibus*, cui & nos eorum, quae hic scripsimus, magnam partem debere, lubentes & grati fatemur.

§. LXXXVIII.

Jus Lubecense.

Ex jure hoc Susatensi natum est LVBECENSE * & HAMBVRGENSE. Et Lubecenses quidem, qui antea, teste Helmoldo *Lib. I. Cap.* 47. ut alii Nordalbingi jure Saxonico vivebant, jus suum ab Henrico Leone accepisse videntur, confirmatum postea a Fridrico I. Imp. anno MCLXXXIII. Arn. Lubec. *Chron. Slav. II,* 35. Quod enim alii pro *jure Susatiae* apud Arnoldum rescribi jubent *jura Holsatiae*, alii per illud intelligunt *legitimam consuetudinem potestatemque utendi pascuis, lignisque in comitatu Nordalbingiae*, id tam solide profligatum est ab Henr. Meibomio *Introd. ad Hist. Sax. Inf. p.* 81. & Mollero *Isag. ad Hist. Chers. Cimbr. IV,* 6. ut actum agere

re nolimus (α). Cave vero, id quod hodie obtinet, jus Lubecenſe vetus & ſincerum exiſtimes **. Vidi ego in Bibliotheca Hoffmanniana Codicem MSC. membranaceum antiquum, lingua vetere Saxonica ſcriptum, in quo iſtud jus & ab hodierno diverſiſſimum, & multo brevius illo ſiſtitur. Conſtabat enim articulis CCLXXI. alio plane ordine diſpoſitis, quam qualem hodie in jure Lubecenſi obſervamus. Fuſius de hoc quantivis pretii codice, aliisque, qui paſſim memorantur, Codicibus MSCtis ſingulari programmate egit amiciſſimus Hoffmannus *Francof. MDCCXXXI.*

* Equidem ex jure Sueogothico, tanquam fonte, promanaſſe jus Lubecenſe nuper oſtendere voluit V. C. Chriſt. Nettelblatt in *Diſſ. de fontibus juris Lubecenſis.* Sed quum pleraque communia habeant Gothicae illae & Germanicae leges, dicere malim, utramque gentem talia a majoribus accepiſſe, ut non opus ſit fingere, Lubecenſes jus ſuum ex Septemtrione petiiſſe, de quo plane ſilent annales. Nec magis verum eſt, eſſe hoc jus Slavicum vel Venedicum, quum Suſato cum Venedis nihil umquam commune fuerit.

** Collectio, qua hodie utimur, facta eſt auſpiciis Senatus, a Jo. Ludinghauſen. Coſ. Calixto Schein, Syndico, Gottſchalco de Sliten, Senatore, excuſaque Lubecae a Jo. Balhorn. *Anno MDLXXXVI.* Eodem quidem anno Joach. Kolius, Conſul Crempenſis ex Codice MSC. jus Lubecenſe Hamburgi publicavit: ſed & haec, & ſi quae exſtant, aliae antiquiores editiones, in foro nullius amplius uſus ſunt. Conf. Ern. Joach. Weſtphali *diſſ. de Origine & fontibus juris Lubecenſis, ejusque uſu, auctoritate, elogio & ſubſidiis.*

(α) Tres ſunt quaeſtiones diſtinctae I. *an Lubeca*

ab

ab Henrico Leone Leges acceperit? II. *an apud Arnoldum pro* JVRA SOSATIAE *legendum sit* JVRA HOLSATIAE? III. *an per Jura s. Sosatiae s. Holsatiae indigitentur Statuta & Leges, quibus Civitas regenda sit, an jura quaedam in pascuis & sylvis concessa?* Hae a multis discussae quidem sunt, sed cum in gratiam Cultorum Juris scribamus, quibus saepe non est magna librorum copia, liceat potiora harum rerum argumenta hic breviter addere. Ad I. Quaestionem quod attinet, originem Juris Lubecensis Gisebertus *in Praef. ad Per. Statut. v. Lubec.* ad Ducem Albertum de Bardewich an. 1294. refert. Ericus Mauritius *Introd. ad Praxin. for.* §. 22. ex MSCto quodam Codice fidem facere vult, id demum rogatu Equitum Ordinis Teutonici Livonicorum anno 1258. natum esse, aliquosque annum 1236. substituere. Conringius *de O. I. G.* c. 28. *p.* 169. *& sqq.* dubitat, an id Friderici I. Imp. temporibus, an paulo post ea ortum sit. Mevius *Proleg. ad Jus Lubec. Q. I.* §. 41. in Friderici I. temporibus subsistit. Hic confirmationem Juris, Ericus Mauritius ejus, ex Codice authentico descripti, transmissionem ad alios cum Legislatione confundit. Giseberti vero Ducem Albertum de Bardewick nemo unquam, praesertim sub finem saeculi XIII. novit, nec, quid ipsi cum Legibus Lubecensium commune sit, perspexit. Albertum vero de Bardewick, privatum quendam hominem, cujus cura emendatio Juris Lubecensis circa ea tempora suscepta est, plures utique norunt. v. Riccius *de Statutis L. I. c.* 5. §. 3. *p.* 88. Schoepffius *in Praef. ad Mevii Jus Lub. editioni de an.* 1744. *praefixâ*, adeo, ut facile, cum alicubi vel *D.* vel *Dns* Albertus de Bardewick legeretur, apud Gisebertum vel ipsius, vel typographi aut correctoris culpa enasci potuerit *Dux* ille Albertus, uti acute conjicit Richey *Hist. Stat. Hamburg. C.* 2. §. 14.

n. pp.

n. pp. Plerique autem originem Juris Lubecensis Henrico Leoni tribuunt, uti Gryphiander *de Weichb. Saxon. C.* 80. §. 15. *& sq.* Mollerus *in Isag. ad Hist. Cherson. Cimbr. P. I. c.* 15. Leibnitius *in notis ad Arnoldi Lubec. L. II. c.* 35. Meibomius *in Introduct. ad Histor. Saxon. Infer. p.* 85. *& sqq.* Steinius in der gründlichen Abhandlung des Lübschen Rechts, Vorbericht §. 1. Hoffmannus *in Spec. Conject. Polit. Per. V. Sect.* 4. §. 1. Schoepffius *Praef. ad Mevii Jus Lub.* Richey *Hist. Statut. Hamburg. C.* 2. §. 14. Riccius *de Statutis C.* 5. §. 1. Emminghausius *Memorab. Susat. C.* 3. §. 7. ut taceam Historiae Juris scriptores Struvium, Brunquellum, Hellfeldium, Koppium. Firmant hanc sententiam 1.) Vexatissimus Arnoldi Lubecensis locus *Chron. Slav. L. II. c.* 35. §. 8. *Post aliquot autem dies burgenses reversi cum Guncelino Comite, ex praecepto Ducis* (Henrici Leonis) *Civitatem in manu ejus* (Friderici I. Imp.) *tradiderunt. Verum priusquam ei Civitatem aperuissent, exierunt ad eum, rogantes, ut libertatem Civitatis, quam a Duce prius traditam habuerant, obtinerent,* ET JVSTITIAS, *quas in privilegiis scriptis habebant, secundum* JVRA SOSATIAE, & titulos (al. terminos) *quos in* PASCVIS, SYLVIS, FLUVIIS *possederant, ipsius auctoritate & munificentia possiderent. Imperator vero annuit petitioni eorum, & non solum ista confirmavit, verum etiam quicquid a Duce de tolonio ad stipendia Canonicorum in Lubeca vel in Raceburg donatum fuerat, ratum judicavit* &c. 2.) Friderici I. Privilegium an. 1188. Lubecensibus concessum, quod Lunigius in Reichs. *Archiv. Parte Spec. Cont. IV. p.* 1330. servavit, ubi haec verba notatu digna & huc apprime facientia occurrunt: *Insuper opportunitatibus eorum acquiescentes omnia* JVRA, QVAE *primus loci fundator* HENRICVS, *quondam Dux Saxoniae*, EIS CONCESSIT,

CESSIT, *& privilegio suo firmavit, nos etiam ipsis concessimus &c.* Et ne quis dubitet, de Jure Privato civium ibidem etiam agi, addit statim: *Et quicunque ipsorum supra causa quacunque conveniatur per omnes Imperii nostri fines & per Ducatum, coram loci illius Judice se expurgabit, absque cautione*, SECVNDVM JVRA JAM DICTE CIVITATIS &c. Quibus tandem addit Jus Statuta augendi & condendi: *singulari quadam gratia ipsis adhuc concedimus, ut quicquid intra Civitatem sui Juris postea emendare voluerint &c. emendare non obmittant &c.* Quae omnia Jus Privatum, quo cives in Civitate utuntur, disertis verbis loquuntur, quaeque omnia Fridericus II. in confirmatione sua de anno 1226. apud Lunigium *ibid. p.* 1333. brevi sermone indicat per *eorum* JVRA ET OMNES BONOS VSVS ET BONAS CONSVETVDINES, *quibus tempore Imperatoris Frederici, avi nostri, felicis memorie, usque nunc usi fuisse noscuntur &c.* 3.) Concessio Juris sui a Lubecensibus in gratiam Civitatis Tonderensis anno 1243. facta, in qua testantur se conscribi fecisse JVSTITIAM, *Civitati Lubecensi a glorioso fundatore dictae Civitatis &c.* DOMINO HEINRICO, *nobili Duce Sueviae, Bavariae, Saxoniae, Angariae & Nordalbingae indultam & privilegiatam* v. Danckwerth Beschreibung der Hertzogthümer Schleßwich und Hollstein *p.* 85. 4.) Concessio ejusdem anno 1254. facta Equitibus Ordinis Teutonici Livonicis, in qua dicunt Lubecenses, se in horum gratiam conscribi Jura curasse, welckere Jura bestediget unde denen van Lübeck gegeven synt, van dem Irlüchtigsten Vörsten und Buvere der Stadt Lübeck, alse Henrico, Hertogen van der Suevie, Bavarie, Saxonie, Angarie unde Nordawyngie rc. v. Joh. Sibrandi, *Urbis Lubecae & Anseaticarum, nec non Imperialium Civitatum Jura Publica L. I. Sect.* 10. §. 30. quam etiam, mu-

tato

tato tamen ſtilo, exhibet Ericus Mauritius *Introd. in Praxin. forenſ.* §. 22. 5.) Chronicon Holſatiae vetus *Cap.* 15. quo incipit Continuatio Helmoldi, *in f.* apud Leibnitium *Acceſſ. Hiſt. P. I.* his verbis: *Henricus Leo, Dux Saxoniae & Brunsvicenſis Cathedralem Eccleſiam de Oldenborch transtulit in Lubecenſem Civitatem &c. dictae Civitatis incolis* JVS MVNICIPALE *a Speculo Saxonum extractum, quod etiam adhuc habent, & libertatem navigantibus dedit copioſe.* Licet in eo utique erraverit, quod Jus illud Municipale *a Speculo Saxonum extractum* dixerit, quod Henrici Leonis tempore nondum compoſitum fuiſſe ſcimus, luculentus tamen teſtis eſt, Jus Lubecenſibus Municipale ab eo datum eſſe; nec in eo forte a veritatis tramite diſceſſit, quod aliquid Saxonici Juris in Jus Lubecenſe tranſiiſſe dixerit, cum de Nordalbingis omnibus dicat Helmoldus *Chron. Slav. c.* 47. quod *teneant Saxonum Jura*, ſi modo illud Jus Saxonum hic intelligas, quod Speculo Saxonico antiquius eſt. Hoc Speculum quidem inter fontes Juris Lubecenſis etiam alicubi referri videbis. Verum illud ſemper ita capiendum erit: In Jus Lubecenſe antiquiſſimum aliqua forſan ex Jure Saxonum, quod Speculum Saxonicum praecedit, tranſierunt, in Jus Lubecenſe illo recentius, etiam aliqua ex ipſo Saxonum Speculo. 6.) Denique ipſa, quae Henrici virtutibus paſſim tribuuntur elogia a ſcriptoribus, maxime autem a Radevico *L. II. c.* 38. qui eum plane ſuorum temporum *Catonem* appellat, eum legislatoriae prudentiae ſpecimina frequenter dediſſe, non obſcure teſtari videntur. Vix tamen eſt, ut huc trahere audeam verba Helmoldi, qui *Chron. Slavor. L. I. c.* 85. al. 86. dicit, quod Henricus Leo in Lubecenſi Civitate ſtatuerit *monetam & teloneum*, & JVRA CIVITATIS HONESTISSIMA. Quae verba Leibnitius ad Jus Privatum trahens ita expli-

explicat: *Publicavit nempe* JVRA, *qualia erant* SOSATIAE, *clarae illis temporibus urbis.* Quibus verbis etiam inductus Riccius *de Statutis* C. 5. §. 1. *ab in.* ea de Juris Statutarii Lubecensis origine intelligit, cum tamen haec verba, si in serie rerum, quae ibi commemorantur, leguntur, ac cum jure commerciorum, monetae, telonii, de quo ibi sermo est, conjunguntur, magis de statu Civitatis publico intelligenda, & ita fere explicanda videantur: Henricus Leo Lubecam tot privilegiis ornavit, totque juribus ad statum ejus publicum spectantibus instruxit, quot vix alia Civitas, honestissimo etiam loco posita, habebat. Quod vero objici posset, quodque revera etiam objicit Richey *in Hist. Stat. Hamb. C. I.* §. 15. *in f.* ex verbis Adolphi III. Comitis Holsatiae, dubium, nempe quod is per *antiquam justiciam Lubecensium*, de qua apud Lambecium *L. I. Rer. Hamb. p.* 78. loquitur anno 1232. vix intelligere possit Leges ab Henrico Leone demum Lubecensibus datas, sed antiquiores indigitare videatur, id quidem optime removit Riccius *ibidem*, ostendens, quod *antiqua justicia* etiam commode de Legibus ab Henrico ante sexaginta annos latis intelligi possit. Ad IIdam Quaestionem affirmando respondet Conringius *de O. I. G. C.* 28. *p.* 170. dubius tamen, & subtimide asserens, legendum esse Holsatiae, pro Sosatiae, sine dubio aliter responsurus, si quid ipsi de Jure Susatensi innotuisset. Certus autem & plane confirmatus id affirmat Lambecius *Orig. Rer. Hamburg. L. II. p.* 29. quem sequuntur Bangertus *ad Arnoldi l. c.* & Sagittarius *in Hist. ant. urbis Bardev. C.* 6. §. 55. Plures hanc correctionem merito rejiciunt, quibus etiam Richey *in Hist. Stat. Hamburg. C.* 2. §. 18. accessit, licet illa correctio suae, quam ibi asserit, causae multum faveat. Obstat enim huic correctioni 1.) constans Codicum MSCtorum consen-

sus, *Sosatiae*, non *Holsatiae*, exhibentium; 2.) Privilegium ab Adolpho IV. Comite Holsatiae Hamburgensibus concessum apud Lambec. *l. c. L. I. p.* 101. ubi dicit: *& in reliquis* JVRE *fruantur* SVSATENSIVM *& Lubecensium;* 3.) aliquid ex Jure Susatensium Lubecenses accepisse probabile inde redditur, quod paulo ante in eas regiones magna Westphalorum colonia deducta Lubecensem viciniam ita impleverit, ut inter primos Lubecensium Senatores non tantum aliqui ex aliis Westphaliae locis oriundi, sed & jam an. 1161. duo Susatenses occurrant, nempe Volckwinus *de Susato* & Hermannus *de Susato*. v. Meibom. *Introd. ad Hist. Inf. Saxon. p.* 88. qui quidem Susatenses cum illis Westphalis (inter quos Susatum jam celebratissimum fuisse Rotgerus testatur, qui *in vita S. Brunonis Ottonis M. fratris*, apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsv. T. I.* id appellat *rebus seculi opulentum, populo plenum, longe lateque circumpositis Saxonum gentibus, nihilominus provinciarum populis notissimum*) Lubecensi Civitati, Legibus adhuc carenti, Juris Susatensis, sibi communis, reverentiam operose commendantes, ad id ab Henrico Susati famam lubenter promovente, & in studia Legum ferendarum prono, (quod etiam agnoscit Richey *Hist. Stat. Hamb. C.* 2. §. 14.) expetendum, eam excitasse videntur. 4.) Consensus Juris Susatensis & Lubecensis antiqui, quem deprehendit Meibomius *in Introd. ad Hist. Infer. Sax. p.* 88. Langius *in Introd. in notit. LL. nautic.* §. 64. & Hoffmannus *in Programm. de Juris Lubec. antiquo quodam Codice*, uberius eum inventuri, si ipsis jam antiquissimi Juris Susatensis membranae cognitae atque inspectae fuissent. Alias rationes pro Jure Lubecensi ex Legibus Susatensibus derivando addit Riccius *de Statut. C.* 5. §. 1. *in not.* IIItiam Quaestionem Conringius *l. c.* ita decidit, ut in citatis

Arnoldi

Arnoldi verbis non de Legibus privatis, sed de facultate & jure fruendi *pascuis*, *sylvis*, *fluviis*, sermonem esse asserat, quem sequuntur supra allegati. Eandem fere causam, quod nempe sub vocabulis *Juris* & *Justitiae*, quae in Arnoldi *l. c.* & Adolphi IV. diplomate leguntur, non Jus Privatum & Statutum oppidanum intelligi debeat, sed potius legitima facultas fruendi rebus quibusdam & emolumentis, sibi a Principe concessis, contra A. N. maxime tuetur Richey *Hist. Stat. Hamb. C.* 2. §. 17. *& sqq.* Verum ipse ingentem numerum eorum allegat, qui de Jure Privato & Statutario sermonem ibi esse asserunt, nempe Meibomium, seniorem, *in Not. ad Witichindum. T. I. Rer. Germ. p.* 670. Gryphiandrum *de Weichb. Saxon. c.* 80. §. 15. 16. Casp. Danckwerthium in der Holst. Landsb. *p.* 216. Auctorem des Braunschw. und Küneb. Stamm- und Regentenb. *p.* 65. Forstmannum *in Dissert. de Fascium Susatens. viciss.* §. 10. Meibomium, jun. *Introd. ad Hist. Sax. Inf. p.* 88. Mollerum *Isag. ad Hist. Chers. Cimbr. p.* 255. *&* 494. Jac. a Melle in der Gründl. Nachricht von Lübeck *p.* 249. Leibnitium *in not. ad Script. Rer. Brunsv. T. I. p.* 292. *T. II. p.* 651. Westphalium *in Tr. de Consuet. ex sacco & libro. p.* 64. Hoffmannum *in Spec. Conj. Pol. p.* 137. & alios. Addi merentur Schoepsius *Praef. ad Mevii Jus Lubec.* Riccius *de Statutis C.* 5. §. 1. *& sqq. C.* 7. §. 1. *& sqq. C.* 10. §. 2. Emminghausius *Memorab. Susat. C.* 3. §. 7. Horum autem eruditissimorum virorum sententia ita certis nititur argumentis, ut nostrum ipsi calculum addere nulli dubitemus. Rationes hae sunt: I. Ex ipsis precibus Lubecensium aestimandum est, quid Fridericus I. iis apud Arnoldum concesserit. Petierunt autem 1.) ut libertatem a Duce traditam, obtinerent, 2.) ut *justitias*, quas in privilegiis scriptis habebant, retinerent, 3.) ut titulos, sive

ut alii exhibent, terminos, quas in pascuis, sylvis, fluviis possederant, etiam Imperatoris auctoritate possiderent. v. Hoffmannus *Spec. Conj. Polit. P. V. Sect.* 4. §. 1. His precibus annuit Fridericus, & singula precum capita rata habuit, atque ita 1.) libertatem 2.) justitias & 3.) titulos vel terminos pascuorum &c. concessit. Nihil negavit, dedit, quod petierunt, atque ita cum singula separatim petierint, pascuorum &c. concessio cum justitiarum concessione non est confundenda. Accedit II. quod Gerhardus, Comes Holsatiae in Privilegio Hamburgensibus concesso anno 1264. apud Lambecium *L. II. n.* 165. disertis verbis dicat: *insuper omnem justitiam, qua Lubecenses in Civitate eorum frui solent, praefatis nostris civibus conferimus & donavimus;* ubi sane omnia verba videntur Jus quoddam Privatum Lubecensium, Hamburgensibus etiam concessum, quod non raro fieri solet, loqui. Quis ea de pascuorum, lignorum, fluviorum emolumentis intellecturus est, quorum jura pro situ & conditione locorum varia sunt, & ita non possunt ab uno ad alium locum *in folle*, uti loquuntur, transferri, aut alii adaptari, uti integra Legum Privatarum Corpora, aliunde *per aversionem* recipi posse notissimum est. III. Lubecenses ipsi, cum Jus suum Privatum anno 1243. describi curarent, & Tonderensi Civitati, id petenti, concederent, dicunt se concedere JVSTITIAM *Civitati Lubecensi a glorioso fundatore Heinrico &c. indultam &c. ab Imperatore Friderico I. &c. adprobatam & roboratam.* Quis igitur ex hac *Justitia* ab Henrico indulta, a Friderico approbata, a Lubecensi Civitate Tonderensibus concessa, aliud quidquam exsculpere poterit, quam Juris Privati Statutarii copiam Tonderensibus a Lubecensi Civitate factam? An Lubecenses Tonderensibus, sibi non subjectis, potuerunt privilegia pascuorum, sylvarum, fluminum concedere?

re? & an haec privilegia pascuorum, lignorum, fluviorum poterunt facilius omnibus Civitatibus Susatensi, Lubecensi, Hamburgensi & Tonderensi adaptari, quam idem calceus omnibus pedibus? v. de hac re uberius differens Riccius *de Statutis* C. 7. §. 1. IV. Fridericus ipse in Privilegio de an. 1188. Lubecensibus Juris Privati, quo antea utebantur, usum confirmavit, nec tamen Jura pascuorum neglexit, sed separatim singula, ne unum forte quis cum altero confunderet, satis clare, perspicue, distincte, uti paulo superius vidimus, concessit. Nulli quidem inficias ibimus *Jura* & *Justitias* saepe pro emolumentis ad statum Civitatis publicum spectantibus accipi, sed eandem horum vocabulorum significationem & hic esse, iis, quae dicta sunt, refellitur. Ad singula vero, quae Richey dubia movet, mox responsuri sumus.

(β) Revisiones, emendationes, mutationes, additiones frequentes Jus Lubecense expertum est. Revisio prima in gratiam Tonderensium anno 1243. mox alia in gratiam Ordinis Teutonici facta anno 1254. successit alia an. 1292. cura Alberti de Bardewick. anno 1328. iterum alia curante Tidermanno Gustrovio, Consule, quarum Codices MSCti adhuc Lubecae in der Wettstuben servari asserit Langius *Introd. ad Notit. LL. Naut.* c. 9. & cum eo Riccius *de Statutis* C. 7. §. 3. Schoepffius *Praef. ad Mevii Jus Lub.* Tandem haec Collectio, cujus A. N. meminit, facta est. Cum enim multa illi Juri successu temporis nunc demta, nunc addita fuissent, atque ita Codicum frequens dissensus, & hinc Juris incerta sententia esse inciperet, rogantibus Civitatibus Stralsundensi, Rostochiensi, quae an. 1579. & 1582. ideo legatos Lubecam misit, & Wismariensi hoc opus susceptum est. Ex eo autem tempore plures prodierunt editiones tam Lubecae, quam alibi. Eodem anno 1586. Stetini, ibidem

etiam 1594. Lubecae 1595. nec non 1608. 1614. 1616. 1644. 1655. 1657. 1680. 1705. 1728. & 1739. Gluckstadii etiam anno 1708. Burgermeisterus etiam *P. I. Corporis Juris Publ. & Priv.* Jus Lubecense inseruit. v. Riccius *l. c.* §. 5. Schoepff. *l. c.* In Jus hoc Lubecense novum multa etiam Juris Justinianei & Canonici capita transierunt. v. Nettelbladt *l. c. C.* 1. §. 9. Mevius *Comm. Jur. Lubec. Proleg. Q. I. n.* 55. Multis male audit Jus Lubecense, qui id convitiis onerant. v. Mevius *ibid.* §. 49. Multis durum nimis videtur praecipue in separatione liberorum, castigatione decoctorum, obligatione uxoris pro marito, aliisque. Contra quas accusationes id defendit Mevius *ibid.* §. 56. *& sqq.* Hoffmannus *Spec. Conj. Polit. Per. V. S.* 4. §. 2. Goetzius *Dissertat. de Aequitate Juris Lubecensis*, Amselius *Diss. de Rationabilitate Canonis Juris Lubecensis*: Hand muß Hand wahren, Boehmerus *Diss. de Prudentia Legisl. Juris Lubecensis in materia testamentaria.* Riccius *de Statutis C.* 5. §. 9.

§. LXXXIX.

Statuta Hamburgensia.

Eumdem fuisse IVRIS HAMBVRGENSIS fontem (*a*), diplomata evincunt apud Lambecium, in quibus ipsis saeculo XIII. conceditur *antiqua justitia Lubecensium*, vel *ut fruantur jure Susatensium & Lubecensium*, quae jam alii attulerunt. Hinc simillimae olim fuere Hamburgensium & Lubecensium leges, ut Thraciger, Hamburgensium Syndicus, scribere non vereatur ad annum MCCXCII. *Bisz auf diese Zeit hat die Stadt Hamburg gebraucht Lübisch Recht, als hiebevor ist angezeigt.* Quum vero hoc ipso anno Adolphus, Gerardus, Jo. Henricus & Henricus, Holsatiae Comi-

Comites urbi *concederent & donarent jus tale, quod vulgo Köhre dicitur, ſtatuta mandare, & edicta promulgare, ſecundum placitum eorum, pro utilitate & neceſſitate civitatis, & revocare eadem, quotieſcumque & quandocumque ipſis viſum fuerit expedire*: Lambec. *Orig. Hamb. II. n.* 471. uſi ſunt eo jure Hamburgenſes, & ut denuo verbis Thracigeri utamur, *nachdem ſie angeregtes privilegium erlanget, haben ſie ihr eigen Recht gefaſt, welches mehrentheils aus gemeinen Sächſiſchen Rechten gezogen, und in folgenden Zeiten etliche mal vermehret und verbeſſert iſt**. Attamen & ante ſaeculum XIII. quaedam exſtitiſſe juris Hamburgici ſtamina, oſtendit V. Cl. Mich. Richey *in Hiſtoria Statutorum Hamburgenſium C. I. §. 5. ſequ.* qui & alia huc pertinentia plena manu ſerit.

* Hodierna Statuta Hamburgenſia noviſſime reviſa ſunt publicataque anno MDCIII. quamvis poſtea & novae leges, veluti *die Gerichts Ordnung* & varii receſſus acceſſerint. At exſtat in Bibliotheca Ludewigiana Codex MSC. lingua Saxonica ſcriptus, & gloſſis illuſtratus, *inſigne juris antiqui Germanici, a jure Romano adhuc minus infecti, monimentum*, judice illuſtri Boehmero, qui & ſpecimina quaedam dedit in *Diſſ. de Aeris alieni inter conjuges Hamburgenſes communione, edita Hal. MDCCXXVIII.* 4.

(α) In alias omnino partes abit diligentiſſimus originum Statuti Hamburgenſis indagator Richey, qui *in Hiſt. Stat. Hamburg.* non tantum *C.* 1. §. 15. & *C.* 2. §. 2. *Jura* & *Juſtitiam* Lubecenſium (quae vocabula in hac cauſa aliquoties occurrunt) ſemper pro eo, quod Germanice dicere ſolemus eine Gerechtigkeit, id eſt, pro fa-

cultate fruendi certis emolumentis praecipue in re aliena, atque ita pro parte Juris ad statum publicum Civitatis referendi accipit, sed & in C. 2. §. 12. 13. 14. totus in eo est, ut Juris Privati Lubecensis parum ad Hamburgenses, *ibidem* vero §. 17. 18. 19. ut Susatensis Privati Juris nihil omnino ad Lubecenses & Hamburgenses transiisse demonstret. Quod ad vocabula *Juris* & *Justitiae* attinet, ea quandoque pro privilegiis & juribus ad statum publicum spectantibus accipi, fassi ipsi sumus, sed in hac, de qua agitur, caussa primario de Jure Privato intelligi debere, jam *in nota* (α) *ad* §. *proxime praecedentem* ostendimus, ex quibus argumentis, omnibus huc quidem optime facientibus, praecipue tamen Juri Hamburgensi ex Lubecensibus Statutis derivando, favere videntur Gerhardi Comitis Holsatiae verba *ibidem* producta. Reliquis nunc argumentis, quae objiciuntur, respondendum erit, & primo de Jure Lubecensi videndum. Fatetur quidem Richejus, quod hodierni Juris Hamburgensis cum Lubecensi is sit consensus, *ut quaedam a majoribus successu temporis ex hoc saltem delibata, nonnulla etiam forte ad exemplum Lubecense composita* credi possint; atque hoc tantum sensu Statutis Lubecensibus locum inter fontes Juris Hamburgensis concedit. *Quod vero ad exemplar plane transscriptum attinet*, ex ipsis dubitandi argumentis agnosci posse arbitratur, Hamburgum non esse eam Romam, quae ab Athenis Wagricis Leges repetierit. Scilicet 1.) ex consensu Juris Statutarii Hamburgensis cum aliorum Legibus probari non posse arbitratur, illud ex his haustum esse, sed tantum communem occasionem & necessitatem utrinque affinia & consonantia Jura produxisse. Verumenimvero, qui de consensu Hamburgensis Juris cum Lubecensi loquuntur, ii utique non de principiis quibusdam universalibus, quae ubique obtinere possunt,

ſunt, ſed de capitibus quibusdam arbitrariis & certo loco ac genio populi propriis loquuntur, &, ſi in ejusmodi cauſis aliquem inter Statuta Lubecenſia & Hamburgenſia deprehendunt conſenſum, unum ex altero, ſaltem ex parte, derivandum eſſe, non ſine ratione concludunt. Objicit Richey 2.) Lubecenſes Statutorum ſuorum natales in ſaeculo XII. exeunte ſtatuere, ante ea vero tempora jam Jure Weichbildi gaviſos eſſe Hamburgenſes, & hinc non credi poſſe, Hamburgenſes rejectis, quae antea ſtatuerint, omnibus alienas Leges mutuo ſumſiſſe. At vero 1.) Lubecenſes originem Statutorum ſuorum ab Henrico Leone, confirmationem eorum a Friderico I. Lubecam occupante, repetentes, ſane natales Juris ſui ſaeculo XII. exeunti affingere, non ſatis accurate dicuntur. Praeterea 2.) recentiſſima communicati cum Hamburgenſibus Lubecenſis Juris epocha de annno 1264. antiquiſſimum Hamburgenſis Statuti Codicem Bremerianum de anno 1270. (de quo vid. Richey *Hiſt. St. H. C.* 1. §. 19.) aliquot ſaltem annis praecedit, ut non adeo videretur omnem veriſimilitudinem evertere, qui primam Juris Hamburgenſis ſcripti Collectionem ex Jure Lubecenſi multa accepiſſe affirmaret. Peropportune enim videtur Gerhardus, Comes Holſatiae, Juris Lubecenſis uſum pleniorem Hamburgenſibus ſuggeſſiſſe eo tempore, quo ipſi de Civitate cum conſenſu Comitum Statutis melius firmanda, hisque in Codicem colligendis, conſilia caperent; cujus etiam conſilii ab Hamburgenſibus capti, & beneficii a Comite illis conceſſi, felicem eventum docere videtur ipſe Codex Juris Hamburgenſis, omnium, quos Hamburgenſes norunt, antiquiſſimus. Denique 3.) qui Hamburgenſes Jure Lubecenſi uſos dicunt, utique non eo usque progrediuntur, ut Hamburgenſes nihil proprii Juris, ſed omnia alieni, habuiſſe dicant;

non ut eos abjecisse protinus omnia, quaecunque proprii moris antea coluissent, asserant; sed uti, qui Reipublicae Romanae Leges e Graecia accersitas dicunt, facile admittunt, aliquid Romani moris, imo aliquid Juris plane Regii, in mores transfusi, admixtum fuisse; uti qui Germanos Jus Romanum recepisse agnoscunt, non utique illico omnes Leges patrias abjectas fuisse contendunt; ita, qui Hamburgenses Jure Lubecensi donatos fuisse perhibent, illi mores patrios, vel si quid jam antea Juris scripti habuissent, non omnino exulare jubent. Sed objicit ulterius, nullum dari exemplum provocationis a Judicio Hamburgensi ad Lubecense interpositae, cum tamen moris fuerit in casibus dubiis, ad eam Civitatem, a qua Leges acceptae essent, provocare. Fatemur, multis aliunde Leges adeptis eas provocationes in usu fuisse, non ex necessitate quidem, sed ex libera voluntate; sed inde sane non sequitur, nulla provocatione Lubecam versus ab Hamburgensibus instituta, nullas etiam inde Leges acceptas fuisse. Plures populos olim Magdeburgum provocare prohibitos tandem fuisse supra observavimus, quibus tamen usu Weichbildi Magdeburgici interdictum esse non legimus. Post provocationes illas prohibitas si quis originem Juris, quo illi populi uterentur, ex Magdeburgo petendam esse ob eam tantum rationem negasset, parum argute rationes subduxisse videretur. Quis ideo negabit Romanos a Graecis Leges accepisse, quod nullas a Romanis ad Graeciae Civitates appellationes interjectas esse legamus? Quod vero dicitur, si Jus Lubecense & Hamburgense non discrepent, merito adhuc dubitari, sitne Lubecense an Hamburgense pro exemplari habendum, id quidem nobis moram nullam faciet, cum aliquid Juris a Lubecensibus ad Hamburgenses transiisse testes plures & olim & nunc asserant, nec Richey ipse diffitea-

diffiteatur; aliquid vero Juris ab Hamburgensibus ad Lubecenses olim derivatum fuisse, a nullo unquam proditum esse constet. Denique doctissimus Richey *idoneum desiderat testem & temporibus illis aequalem, qui aperte doceat, Hamburgum aliquando Jus Lubecense, sive sponte sua, sive jubente aut dante aliquo Principe, adoptasse.* Quis vero, quaeso, si Princeps ipse loquitur, testem extraneum, ut fidem Principi faciat, advocabit? Quis, ubi ipsa rerum monumenta genuina, a nullo unquam in dubium vocata, producuntur, testem requiret? At vero nos, si causam, quam agimus, non nisi testibus probari tandem constitutum est, producimus duos, quos, si quos unquam, putamus idoneos & exceptione, si quis adhuc harum rerum nobis sensus est, omni omnino majores. Adolphus IV. Comes Holsatiae in diplomate apud Lambecium, *v. supra* §. 88. de Hamburgensibus disertis verbis dicit: *jure fruantur &c. Lubecensium.* Gerhardus, itidem Holsatiae Comes, de Hamburgensibus *l. supra c.* dicit: *omnem justitiam, qua Lubecenses in Civitate eorum frui solent, praefatis nostris civibus conferimus & donamus.* Si quis vero regerat, *jus* & *justitiam* hic non denotare Jus Privatum, eum ad ea, quae sub finem *not.* (α) §. 88. diximus, ablegamus. Nunc & ad ea discutienda dilabimur, quae contra Juris Susatensis Privati ad Lubecenses & Hamburgenses transitum nobis obvolvit, dubia doctissimus Richey. Primum iterum est, quod *Juris* & *Justitiae* vocabula in allegatis, quibus nostra sententia nititur, diplomatibus occurrentia, *cum de legitima rerum fruendarum facultate explicanda essent, incaute ad Legis Civilis & Statuti oppidani notionem pertracta* sint. Huic autem dubio nos jam supra *in n.* (α) *ad* §. 88. *in f.* satisfecisse nobis videmur. Sed plura alia objicit elegantissimus Auctor, quae remo-

venda videntur. Ita cum Arnoldus scribat, petiisse Lubecenses, *ut Justitias, quas in privilegiis scriptis habebant, secundum Jura Sosatiae &c. possiderent*, si per *Justitias in privilegiis scriptis secundum Jura Sosatiae* intelligeretur Jus Privatum Susatense, secuturum dicit id, quod absonum arbitratur, *Principem privilegium scribere secundum Jus Privatum.* At vero *Privilegii* vocem iis temporibus non ita stricta & ad sollicitam Jurisconsultorum recentiorum interpretationem redacta significatione semper attemperatam, sed potius pro quacunque concessione a Principe suis subditis indulta, acceptam saepius fuisse arbitramur. Qui usum vocabuli ex arctioribus Grammatices & Jurisprudentiae Romanae, praecipue formulariae, regulis eo, quo allegata diplomata scribebantur, tempore unice aestimare vellet, oppido iniquus esset. Quis unquam negaverit aut absonum duxerit, Privilegia Principem etiam de Jure Privato scribere? Si quis dubitat, evolvat *Legem* 7. *Cod. Theod. de Tiron.* ubi verba: *Ipsorum etiam, qui militaturi sunt, privilegibus accedentibus &c.* nodum solvent. v. Jac. Gothofr. *in Glossario Nomico ad Cod. Theod.* & Cangius *in Gloss. med. & inf. Lat. v. Privilegium.* Imo *in L.* 4. *Cod. Theod. de Itin. mun.* disertis verbis *Privilegia Privata* opponuntur *Privilegiis dignitatis*, quasi *publicis*. Sensus potius verborum Arnoldi genuinus hic esse videtur: Uti Henricus Leo Lubecensi Civitati literis, aut publico instrumento hac de causa exarato s. *privilegiis scriptis* concessit usum Juris Susatensis, ita eo & in posterum uti liceat. Cur non concessionem Juris Statutarii *Privilegium* appellare liceat, ego quidem non video. Ita cum Adolphus IV. postquam de libertate in pascuis & lignis locutus esset, addat: *in reliquis jure fruantur Susatensium & Lubecensium &c.* arbitratur Richey, sub *reliquis* plane aliud genus intelligi

intelligi non posse, sed potius de juribus, quae cum jure pascuorum & lignorum sub eodem genere comprehenderentur, unice sermonem institui. Quis vero vocem *reliquis*, cujus laxa significatio est, ita ut cujusvis generis res sub se comprehendat, ad idem genus semper restringeret, praecipue eo tempore, quod tantam sermonis ἀκρίβειαν capere non videtur. Et quomodo, quaeso, pascua, ligna similiaque, ex loci situ & natura regionis unice aestimanda, per Sosatiam, Lubecam & Hamburgum adeo aequaliter potuissent esse disposita, ut, quo Jure in his rebus uteretur Sosatia, eo non minus commode uti potuissent Lubeca & Hamburgum? Et illud male habet Richejum, quod, cum Adolphus utatur vocibus: *jure fruantur Susatensium* &c. illa in eum sensum trahantur, quem non nisi per *teneantur* efferri posse existimat. At ego quidem iterum iterumque precor, ut ab his criticis vocum indagationibus abstinere liceat saeculo rudi, & his quidem studiis parum imbuto. Verum nec adeo alienus est a Jure privato hujus vocabuli usus, ut non sine scandalo Criticorum liceat dicere, *fruimur* Legibus Civilibus. Sane jure *fruimur* aeque ac *tenemur*. Jure Romano *fruimur*, *tenemur* eodem. Porro objicitur Susati, oppidi mediterranei, ab emporiis maritimis tanta diversitas, ut incredibile sit, Leges illius Civiles horum conditioni aptas censeri potuisse. Verum Reipublicae Romanae tanta omnino, si non major, a nostris Civitatibus est diversitas, quanta Susati ab Hamburgo & Lubeca. Qui vero ideo incredibile esse existimaret, Leges illius nostris Civitatibus aptas censeri, is ipsis rerum argumentis refelleretur. Si Leges Privatae unius Civitatis in altera recipiuntur, non videntur sane recipi etiam in iis capitibus, quibus in hac Civitate definiendis aptae non sunt, nec aliae Leges, his in caussis Civitati aptiores, sive extraneae sive propriae,

ideo

ideo exulare jubentur. *Ficulneum* porro Richejo videtur *argumentum*, *quod a nomine veterum quorundam Lubecae incolarum ducitur*, *qui appellati ſunt de Suſato.* Verumenimvero non in eum finem a quoquam hoc productum legimus argumentum, ut hoc ſolo probetur, Jus Suſatenſe a Lubecenſibus receptum eſſe & ab his ad Hamburgenſes tranſiiſſe, ſed tantum ut oſtendatur modus facilis, quo Lubecenſibus naſci potuerit deſiderium Legum Suſatenſium. Nec de uno aut altero Suſatenſi, diverſis temporibus Civitatis jam conſtitutae & Legibus ſatis firmatae Senatoribus immixto loquimur, ſed de Weſtphalis aliquot & duobus Suſatenſibus eodem tempore Civitatis fere naſcentis & penuria Legum adhuc laborantis Curiae adſcriptis ſermo nobis eſt, adeo, ut ex his omnibus bene penſitatis nonnihil argumenti ad id, quod probandum erat, duci commode potuerit. Nec plus roboris habere videtur Richejo, *quod de una aliqua Lege Lubecenſi, forte cum quadam veteri Weſtphalorum Lege congruente* affertur. *Quid enim ſi aliam non congruentem reperiamus?* Tunc vero nos quidem reſponderemus, apparere, quod non totum Jus Lubecenſe ex Suſatenſi natum ſit; ſed non utique, cum Richejo negaremus, quicquam ex hoc in Jus Lubecenſe tranſiiſſe. Reſponſum iterum Suſatenſe in cauſa dubia Lubecenſibus aut Hamburgenſibus datum deſiderat Richejus. Sed huic quidem paulo ſuperius in hac *nota*, cum de Jure Lubecenſi, tanquam Hamburgenſis fonte, diſſereremus, ſatisfecimus. Tandem diſſenſum veteris Suſatenſium Juris Municipalis & Statutorum Lubecenſium antiquorum accuſat Richejus, & ipſum hujus rei teſtem laudat Heineccium; quorum tamen neuter tantum forte diſcrimen reperiſſet, ſi, quod eos adhuc latuit, vetuſtiſſimum Jus Suſatenſium cum antiquiſſimo Lubecenſi contuliſſent. Denique ad conſenſum aliorum

rum provocat Richejus, cui tamen nos, si auctoritatibus pugnandum esset, majorem pro nobis pugnantium exercitum facile opponere possemus.

§. XC.

At latius patuit juris Lubecensis, quam Hamburgensis, usus. Illud enim in Pomerania, Ducatu Magdeburgico, Saxonia inferiore, Holsatia, & Slesvicensi Ducatu, nec non Prussia & Livonia a multis civitatibus oppidisque receptum est, quorum recensum prolixum instituunt Jo. Sibrandus *ad Jus Lubec. Part. I. Sect.* 5. & 10. Mev. *ad Jus Lubec. Prol. quaest. II. n.* 23. Moller. *Isagog. I,* 2. Werlhoff. *Specim. Jur. Germ. Diss. III. p.* 202. Quin ex eodem & Weichbildo Magdeburgico conflatum ineunte saeculo XIV. videtur IVS CVLMENSE *, quamvis posterioris, puta juris Weichbildici, principia magis redoleat. Vid. Hartknoch. *Diss. XVII. de jure Pruss.* §. 14. *sequ. & in Alt-und Neu-Preussen. Part. II. Cap.* 7. §. 4. *p.* 550. *sq.*

Juris Lubecensis usus quam late patuerit. Unde jus Culmense.

* Culmia condita anno MCCXXXII. ab Hermanno de Balcke Ordinis Prussici magistro. Insequente anno Hermannus de Salza, supremus Ordinis Teutonici magister, Thorunensibus, & Culmensibus dedit privilegium famosissimum Culmense, in quo diserte illis urbibus indulgetur, ut jure Magdeburgico utantur. Hartknoch *in Alt-und Neu-Preussen ibid.* §. 5. Attamen circa aurifodinas jus Silesiacum; circa argentifodinas Fribergense observari jussum. Recepta etiam quaedam ex jure Flandrico, veluti in mensuris agrorum, successione conjugum. Denique & ipsi

Magistri

Magiſtri ordinis urbi ſpecialia quaedam jura & ſtatuta dederunt. Ex his omnibus demum jus Culmenſe confectum, quod ex vetere MSC. primus edidit Henr. Stroband, Burggravius & Conſul Thorunenſis *anno MDLXXXIV.*

§. XCI.

Statuta Aquisgranenſia & Colonienſia.

Antiqua porro ſunt jura municipalia COLONIENSE (α) & AQVISGRANENSE (β), quae jam *Jus Weichb. art. I.* laudat. Colonienſium jura ac conſuetudines jam anno MCCXXIX. confirmavit Henricus Archiepiſcopus, & anno MCCXLII. Fridricus II. Imp. apud Lunig. *im Reichs-Archiv. Part. Spec. Cont. IV. p.* 341. Prodiere anno MDLXII. ſub titulo: *Abdruck und gemeiner Begriff der Policey-Ordnungen, Plebiſciten und Statuten der alten löblichen freyen Reichs-ſtadt Coelln.* in quibus tamen Sigismundi aliorumque diplomata, ſaeculo XV. non antiquiora, ſtatim initio occurrunt. Aquisgranenſia ſtatuta an unquam edita ſint, ſcire me fateor cum ignariſſimis *.

* Attamen Jo. Noppius *in Chron. Aquisgr. Lib. III. n.* 18. *p.* 54. edidit Sigismundi Imp. *ſtatutum anno MCCCCXXIII. de mobilibus ab inteſtato relictis & aedibus ruinoſis. N.* 19. *p.* 56. varia civium privilegia ex libro ſcabinali *N.* 29. *p.* 71. *ſeq. Geſetze und Ordinantien des Churs; p.* 85. *Reformirte Chur-Gerichts-Ordnung de anno* 1577. *N.* 30. *p.* 116. *Tafel des neuen Geſetz, auf Latein Tabulae novae legis, genant, de anno* 1456. *die* 1. *Maji. N.* 31. *p.* 122. *Vormunder und verſorger Ordnung de anno* 1574. *N.* 32. *p.* 129. *Reviſion-Ordnung eines Ehrw. Sendt-Gerichts*, & quaedam ejusdem generis alia.

(α) Acce-

(α) Accedit his allegatis de Jure Coloniensium testimoniis confirmatio omnium privilegiorum, qua Carolus IV. Civitatem Coloniensem beavit apud Lunigium *ibid. p.* 345. ubi ipsis simul conceditur, ut *jam facta statuta & ordinationes mutare & de novo statuere & ordinare, totiens quotiens voluerint*, liceat. Inde prodierunt postea Statuta und Concordata der Heil. freyen Reichs-Stadt Cölln durch Burgermeister und Rath, mit Recht aller Räthen und 44. sampt Gräff und Scheffen des hohen gerichts nach dero wohlhergebrachten alten Stadt-Rechten mittelst eydes aufgerichtet An. Domini 1437. und durch die Römische Königliche Majestät und den Ertzbischoffen zu Cölln um dero huldigungen mittels Eyd bestättiget. Videantur plura apud Riccium *de Statutis L. I. C.* 2. §. 14.

(β) De Aquisgranensi Statuto agit Conringius *de O. I. G. C.* 28. *p.* 169. laudans ea de re *Glossam Polon. ad Art. I. Juris Weichbildici.* Aquisgranenses plane statuti sui originem ad Carolum M. referre solent. Ipsum diploma Carolingicum producitur in *Actis sanctorum Bolland. T. II. p.* 888. fides tamen ejus in medio relinquitur, quam omnino rejicit Ludewigius *in Noriberga Insignium Imperialium Tutelari C.* 5. §. 3. *n. ii.* Confirmavit tamen illud Carolingicum diploma bona fide Fridericus I. anno 1166. idque Imperiali auctoritate renovavit, asserens, quod Aquisgranensis *Ecclesiae fratres Privilegium Sancti Caroli de fundatione & dedicatione ipsius nobilissimae Ecclesiae, & de Institutionibus Legum humanarum & Civilis Juris ejusdem Civitatis sibi in medium protul*erint. v. *Acta Sanct. Bolland. l. c.* Lunig. Reichs *Archiv. P. Spec. Cont. IV.* nec non de Ludolff. *Coll. Stat. p.* 424. Idem egit Innocentius IV. S. P. an. 1248. v. Noppii *Chron. Aquisgr. L. III. p.* 8. *sq.* Ludolff. *ibid. p.* 426. Sane Rudolphus I. jam suo tempore

Statuta

Statuta Aquisgranensibus fuisse non obscure innuit in diplomate de an. 1273. v. Londorp. *Actor. Publ. T. IV. L.* 15. *c.* 1. *n.* 2. *p.* 12. videatur etiam Riccius *de Statut. L. I. C.* 2. §. 15.

§. XCII.

Nec non aliarum urbium paullo antiquiora.

Antiqua praeterea sunt jura municipalia FRIBVRGENSIVM a Bertholdo IV. Zaringiae Duce anno MCLXX. (α) data, itemque statuta GOSLARIENSIVM, condita anno MCCCXXX. teste fratre desideratissimo in *Antiqu. Goslar. IV. p.* 362. & edita a Leibnit. *Script. Rer. Brunsv. Tom. III. p.* 484. *sequ.* (β) BREMENSIVM anno MCCCIII. (γ) ab Oldenburgensibus petita. Gryphiand. *Weichb. Saxon. Cap. LXXVII.* BRVNSVICENSIVM apud Leibnit. *Tom. III. p.* 434. anno MCCXXXII. ab Ottone I. Duce praescripta (δ), & alia, quorum recensum non admittit hoc compendium.

(α) In designanda epocha, qua Jus municipale Friburgensium coepit, non conveniunt auctores. Chronicon Friburgense, quod ex Codice MSCto Argentinensi in lucem protractum suis in Chronicon Koenigshovianum Commentariis subjunxit Schilterus, *ibidem p.* 11. Civitatis & Statutorum, quae ibi etiam exhibentur, initia ad annum 1118. & auctorem Berchtoldum III. Ducem Zaehringiae, Berchtoldi II. filium natu majorem refert. Versus Friburgensibus familiares, quos allegat Goldastus *in Glossis ad Burkhardi Mon. S. Galli Lib. de Cas. Monast. S. Galli C.* 7. *in Script. Rer. Alam. T. I. p.* 131. fere consentiunt in urbis conditae epocha assignanda, biennio tantum discedentes:

Anno milleno, centeno, bisquoque deno,
Friburg fundatur, Bertholdus Dux dominatur.

Guilliman-

Guillimannus *Habsburg. L. VI. c.* 1. *p.* 306. haec Berchtoldo IV. tribuit ad annum 1179. Koenigshovius *in Chron. C.* 5. §. 316. haec ad annum 1181. refert. Neminem tamen, quod fateor, vidisse memini, qui haec anno 1170. cum A. N. affigat. Vellem auctorem suum laudasset. Brunquellum *Hist. Jur. P. IV. c.* 7. §. 13. video eundem annum 1170. notare, laudato teste Guillimanno *Rer. Helvet. L. III. c.* 9. qui tamen & hic & *l. c.* constanter annum 1179. designat. In eo tamen omnes conveniunt, quod Statutorum Friburgensium initia saeculo XII. adscribenda sint. Riccius *de Statut. L. I. c.* 2. §. 19.

(β) Praecipue anno 1309. consensu Senatus & Civium in unum Codicem collecta, thesaurus Juris Germanici judicantur a Leibnitio & Hoffmanno *Spec. Conj. Pol. P. V. Sect.* 5. *n.* (*l*) in quibus multa Juris Germanici capita, praecipue autem, quae ad Heergewettam & Geradam faciunt, optime illustrantur, quod exemplis probat *ibidem* Hoffmannus.

(γ) Jam tamen saec. XII. Bremenses suis Juribus gavisos esse ex Henrici V. de an. 1111. & Friderici I. de anno 1186. aliisque diplomatibus apud Lunig. Reichs-*Archiv. P. Spec. Cont. IV. p.* 218. concludit Riccius *de Statut. L. I. c.* 2. §. 3. In Statutorum an. 1303. collectorum Prooemio studiose declaratur, statuta haec nihil Domini sui juribus derogatura esse: dasse wilkohr und desse Sattunge, de scholen unsers Heren Recht nicht mindern.

(δ) Haec Jura ab Ottone I. Duce praescripta, hoc anno 1232. a Friderico II. Imp. confirmata fuerunt, uti docet inscriptio Codicis membranacei Statutorum, his verbis: düdt ist dat Brunswickſche Stadt-Recht dat van Hartigen Otten bewilliget unde van Keiser Frederich bestediget ist anno 1232. dat Stadt-Recht wieset upp Keiser Otten, de den Gilden ohre Gilde gegeven

 hefft,

hefft, dat iſt hartigen Ottee vader bruder geweſt ꝛc. quam tamen Inſcriptionem recentioris manus eſſe, nec tamen a veritate recedere, ex verbis *Cap.* 2. *n.* 5. ejus Codicis: Innigbe ſal ſtan, alſe bey Keyſer Otten tiden ꝛc. judicat Leibnitius *in Introduct. in Tom. III. S. R. B.* *p.* 14. imo integrum Codicem ſecundae recenſionis eſſe ab Alberto I. Ottonis I. filio inſtitutae conjicit ex verbis *C.* 1. *n.* 52. Alſe the Borghere van Brunſwik hadden by unſes Alten Heren tiden an Lande und ane watere; dat ſilve recht hebbe we nu van unſes Herren Gnade ꝛc. ubi ſub nominatione, unſes alten Heren, Ottonem I. ſub vocibus, unſes Herren, qui illi opponitur, ejus temporis Principem Albertum I. intelligendum arbitratur. Multa etiam in his praecipue Legibus Jurisprudentiae Germanicae antiquitatibus illuſtrandis apprime idonea deprehendit Hoffmannus *Spec. Conj. Polit. Per. V. Sect. V.* *n.* (*b*) Ita praeſertim ex *Artic.* 1. *num.* 54. patere probat, *nemini licuiſſe, aliquem in jus vocare ad Judicium Vehmicum propter opinionem ſive rumorem, niſi ſciente Senatu;* unde & Leibnitius arbitratur *ſaeculo XIII. ea judicia fuiſſe ſub inſpectione magiſtratus loci*, quod maximopere etiam deducit ex *Art.* 2. *n.* 1. ubi prohibetur, ne quis ſine venia a Judicio Vehmico recedat.

§. XCIII.

Jus Wisbyenſe.

Id modo addo, hac tempeſtate in rebus nauticis invaluiſſe in urbibus Hanſeaticis uſum IVRIS WISBYENSIS (*α*), quod ipſum quoque originis Germanicae eſt, teſte praefatione apud Leibn. *Tom. III. p.* 750. ubi haec occurrunt: *So ſande man an Hertoghen Hinricke, enen Hertoghen over Beyern unde Saſſen, de beſtedghede uns den Vrede unde dit Recht, als et vore*

sin older Vader Keyser Lothar ghegheven hadde. Saepius hoc jus Wisbyense prodiit: quod & apud exteros non levis usus est. At postea ipsae civitates Hanseaticae condiderunt *der erbarn Hansee Staedte Schiffs-Ordnung und See-Recht* *, quae constitutio ultimum recognita in conventu civitatum Hanseaticarum publicata est die XXII. Maji MDCXIV.

* Immo Hamburgenses jam ab anno MCCXC. habuerunt jus nauticum singulare, & ab Hanseatico diversum, quod edidit & notis illustravit V. A. Langenbeckius *in denen Anmerckungen über das Hamburgische Schiff- und See-Recht*, ubi *p.* 2. jus illud maritimum antiquum vocat *der Stadt eigenes, und aus keinen andern entlehntes See-Recht.* Ita & Lubecenses jus nauticum juribus Hanseaticis antiquius, sibi esse perhibent. Andr. Lang. *de legib. naut. Cap. IX. p.* 61. Addatur V. C. Mich. Richey *Hist. jur. Hamb. Cap. I.* §. 9. *p.* 6.

(α) Wisbya urbs olim celeberrima & commerciis inclyta, in Gothlandia, maris Balthici insula, sita, cujus recentiorem faciem ostendit Olearius in der Reise-Beschreibung nach Muscau und Persien. *L. II. c.* 3. De Jure Wisbyensi nautico praecipue consulendi Kuricke *in Jure marit. Hanseat. p.* 77. Lambecius *in Mantissa L. II. Rer. Hamb. n.* 247. Leibnitius *Introd. in Tom. III. S. R. B. n.* 39. *p.* 28. *& sq.* & *ejusdem Tom. p.* 750. Langius *Introd. in Notit. LL. Nautic. p.* 38. Hoffmannus *Spec. Conj. Pol. Per. V. Sect.* 4. §. 1. *n.* (*c*).

§ XCIV.

Tot igitur juribus provincialibus ac statutis in scripturam redactis, id quidem consequuti sunt Germani, ut jura patria non plane in exsilium agerentur: nec tamen ideo jus Roma- (An ideo jus Rom. & canonicum minora in-)

crementa ceperit? Romanum & Canonicum nulla in Germania cepit incrementa. Quin magis magisque quotidie invaluit, & ab eo maxime tempore, quo academiae supremaque imperii judicia institui coeperunt, tantum auctoritatis consequutum est, ut paullatim pro jure communi habitum, & judiciis, tamquam norma decidendi commendatum sit. Quod quomodo contigerit, postremo hujus libri capite distinctius ostendemus.

CAP. IV.

DE STATV IVRIS GERMANICI A CONDITIS ACADEMIIS AD NOSTRA TEMPORA.

§. XCV.

Constitutis Academiis, Professores utriusque juris publice docere coeperunt.

Simul ac in Germania institui Academiae coeperunt: praeter Theologos, Medicos, & Philosophos, etiam juris utriusque, CIVILIS & CANONICI, Professores publica auctoritate sunt constituti. Quod eo minus mirum cuiquam videbitur, quo certius constat, Germanos in condendis Academiis Italorum & Gallorum instituta esse imitatos *.

* Ad Parisiensis exemplum Carolum IV. instituisse Pragensem, observat Dubrav. *Hist. Boëm. Lib. XXII. p.* 179. *edit. Freher.* Et Rupertus Senior, Comes Palat. Rheni, anno MCCCLXXXVI. profitetur, Academiam Heidelbergensem *ad instar studii Parisiensis a se fundatam*, eamque *regendam, disponendam, & regulandam modis & materiebus in universitate Parisiensi solitis observari, ut Parisiensis studii, ut pedissequa, utinam digna!*

digna! modis convenientibus gressus imitetur. Toeln. *Cod. Dipl. Palat. n. CLXXIX. p.* 123. Sed & Ludovicus Dux Bavariae, anno MCCCCLXXII. in constituenda academia Ingolstadiensi Bononiensis & Viennensis universitatis exemplum se prae oculis habuisse, ait apud Hund. *Metrop. Salisb. Tom. II. p.* 291.

§. XCVI.

Et quidem jam saeculo XIV.

Academias vero Germania nostra non demum saeculo quinto decimo habere coepit, ceu existimavit Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXIV. p.* 147. sed integro saeculo prius. In omnibus vero, quarum historia comperta est, statim instituta est facultas, quam vocant, juridica. Anno enim MCCCLXV. VIENNENSI universitati Urbanus Papa id privilegium concedit, *ut sit studium generale, illudque perpetuis temporibus ibi vigeat, tam in juris CANONICI & CIVILIS, quam in alia qualibet licita, praeterquam theologica, facultate.* Lambec. *Bibl. Vindeb II, 5, p.* 85. Idem circa annum MCCCLXXVIII. ERPHORDIENSI academiae indultum est, teste Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXXI. p.* 188. nec non anno MCCCLXXXVI. HEIDELBERGENSI *, teste diplomate Ruperti Senioris Com. Palatini apud Toeln. *Cod. Dipl. l. c.* ac denique INGOLSTADIENSI anno MCCCCLXXVII. apud Hund. *in Metrop. Salisb. l. c.*

* Attamen initio tres Doctores juris tantum canonici Heidelbergae docuisse, legimus *in Chron. Magno Belg. p.* 343 (*a*). cui suffragatus Schilterus

de investitura simult. Cap. III. §. 2. per totum saeculum XIV. nullum ibi Professorem juris civilis fuisse, tradit. Id quod verum esse, deprehendi ex diplomate ejusdem Ruperti Senioris *n. CLXXXV. p.* 128. in quo anno MCCCCXCIII. recensentur: *Meistere und Doctorn und gute graduirte der Heil. Geschrifft und in geistlichen Rechten, und in der Artzney, die zu zyten in denzelven Zweyn Künsten gekorn und gezetzt sind zu lesen, und auch lesent in der obgem. Universitaet*, Juris Civilis Professorum nulla facta mentione. At in Viennensi academia jam anno MCCCLXXXIX. utriusque juris Professores fuerunt. Eo enim anno condita facultatis juris canonici & civilis statuta, quae exhibet Lambecius *in Bibl. Vindeb. p.* 164. (β)

(α) Verba Chronici de Ruperto Rege Romanorum haec sunt: *Fundavit studium universale Heydelbergense & dotavit, & privilegiis ornavit notabiliter, erigendo ibidem venerabilem Ecclesiam Collegiatam, in qua semper tres Doctores Sacrae Theologiae, tres Doctores in Jure Canonico, unus Doctor in Medicinis, unus Doctor Theologiae, qui sit praedicator; tres magistri in artibus, & duodecimus eorum Decanus, (qui simul Doctor in Facultate Theologica, aut Juris Canonici) & ut plebanus etiam Ecclesiae illius ad minus Baccalaureus formatus in Theologia esset.* Consentit Diploma de anno 1393. ad quod A. N. provocat, quodque Schilterus *l. c.* primus produxit, & Tolnerus *l. c.* ex eo exhibuit. Quicquid vero horum sit, Professores Juris Civilis ab ipsa institutione Universitatis locum suum ibidem firmissime tueri poterunt, si probe considerentur, quae ipse Rupertus Senior dicit in Diplomate, quo Universitati normam praescribit, ejusque formam definit anno 1386. apud Tolner. *Hist. Pal. Cod. Dipl. n.* 179. *p.* 123. quod ipse A. N. etiam allegat *h.* §. *& in nota ad*

§. *prae-*

§. *praeced.* ubi post verba ab A. N. *ibidem* citata haec adduntur: *videlicet, ut quatuor in ea sint Facultates: prima Sacrae Theologiae, seu Divina: secunda Juris Canonici & CIVILIS, quae propter sui propinquitatem pro una Facultate disponimus aestimari: tertia Medicinae: quarta Facultas Artistarum s. Artium Liberalium, triplicis scilicet Philosophiae, Primae, Naturalis, & Moralis, subservientium filiarum &c.* Cum Universitas Heydelbergensis ad exemplum Universitatis Parisiensis in omnibus instituta fuerit, cum etiam Jus Canonicum doceri, ut usui forensi idoneum sit, commode non possit, nisi & Jus Civile, ex quo multa trahit, doceatur, non poterat in Universitate Heydelbergensi omitti Juris Civilis doctrina. Unde Rupertus Jus Civile non negligit, sed potius ejus in ipsa Universitatis institutione mentionem disertis verbis facit, ita quidem, ut id propter propinquitatem cum Jure Canonico conjungat, unamque cum illo Facultatem constituere jubeat. Quia tamen Jus Canonicum Civili nobilius existimat, praesertim cum *libertatem per sedem Apostolicam super studio Heydelbergensi fundando sibi concessam* ipse testetur, non potuit non praerogativam dignitatis Juri Canonico prae Jure Civili tribuere. Quae si cum Magni Chronici Belgici & Diplomatis Germanici Rupertini de anno 1393. verbis conjungamus, facili conjectura assequimur, in Facultate Juridica Heydelbergensi tum quidem non alios fuisse Juris Canonici, alios Juris Civilis Professores, sed eosdem & Jus Canonicum & Jus Civile docuisse, & hinc pleniori oratione *Juris Canonici & Civilis* Professores simul dicendos fuisse, sed propter existimationem dignitatis, Juri Canonico prae Civili tributae, & Magnum Chronicon Belgicum eos breviori sermone tantum *Doctores in Jure Canonico*, & Rupertum anno 1393. Meistern und Doctorn ꝛc. in Geist-

 lichen

lichen Rechten appellasse, Jus Civile tacite subintelligentes. Unde merito colligimus, non tantum, quod Jus Civile statim ab origine Universitatis Heydelbergensis in ea a Professoribus Juridicae Facultatis expositum fuerit, sed &, quod Juri Canonico praecipuus sane honos tum habitus, eique primaria cura impensa fuerit; id quod etiam in definienda, quam tum in foro prae Jure Civili habuit, auctoritate non nihil ponderis habebit.

(β) A Friderico III. Imp. anno 1471. d. 8. Aug. Universitatem quandam Juris, aliis Facultatibus non admissis, instituendi privilegium Luneburgensi Civitati concessum legimus apud Sagittarium *in Hist. Civit. Luneb. an.* 1471. §. 90. *p.* 31. *& sq.* & Ludewigium *Different. Jur. Rom. & Germ. Opusc. T. I. Diff* 16. §. 14. *n.* 1. *Opusc. T. II. p.* 1036. En verba : *ut Leges Imperiales Romanas in oppido Luneburg legi, resumi & disputari, ac alii actus scholastici in eadem Facultate exerceri libere possint, per duos aut tres ejusdem Facultatis Doctores* AD INSTAR VNIVERSITATVM PARIFORMITER. *Ad gradum etiam Doctoratus Juris promovere & ad cathedram liceat &c.*

§. XCVII.

Hinc magnus Doctorum numerus in aula Imperatorum.

Itaque fieri non potuit, quin saeculo sequente jam ubique magnus esset Doctorum utriusque juris proventus, qui in Principum palatiis, curiisque, & judiciis illustrioribus ubique regnabant, caussasque ad jurium illorum peregrinorum principia decidebant, & omnem denique movebant lapidem, ut jus patrium magis magisque supprimeretur. Sic in aula Caroli IV. (α) *Bartolus de Saxoferrato* (β);

Dubrav. *Hist. Boëm. XXII. p.* 181. Struv. *Hist. Jur.*

Jur. XII, 38. *p.* 535 (γ). in aula Sigismundi Imperatoris *Georg. Fiscellus*, I. V. D. summa auctoritate pollebat. Sub eodem & duobus insequentibus Imperatoribus, Alberto & Friderico, cancellarii munere functus est *Casp. Schlick.* Aen Sylv. *Hist. Boëm. Cap. LIII.* Quin hic postremus in consilium suum fere solos Jurisperitos adoptaverat, ac proinde in diplomate, quo anno MCCCCLXXV. quemdam Adolphum Gegener Doctorem juris renunciavit, id se facere professus est, *de adsensu & consilio DOCTORVM & SAPIENTVM curiae suae.* Itter. *de Grad. Acad. Cap. VI.* §. 21. *p.* 162. Quamvis fatendum sit, Fridricum III. Imp. *mediocriter dilexisse jurisperitos, quod juris aequitatem diceret ab iis inverti, justitiamque foedari**. Cuspinian. (δ) *p.* 411.

* Communis tum illa querela, non aliunde orta, quam quod, invecto paullatim in fora jure Romano, tardius procedere lites animadverterent, quam olim, quum una alterave dicta die finiretur controversia. Tolerabilior vero Germanis videbatur brevis injuria, quam tarda justitia. Praeterea, quum eo tempore nondum sublata essent bella privata, quibus jureconsulti quam maxime refragabantur, idem Germanis, maxime nobilioribus (ε) eveniebat, quod eorum majoribus, tempore Quinctilii Vari, ut mirarentur, legibus terminari lites, quae adhuc armis finitae fuerint. Vellej. Paterc. *Histor. Lib. II. Cap.* 118.

(α) Jam Ludovici Bavari temporibus *claruit Vdalricus de Augusta Imperatoris Ludovici scriba secretus, homo in utroque Jure peritus*, uti ex Trithemii *Ann. August. ad ann.* 1333. observat Struvius *H. J. C.* 6. §. 40. *p.* 535.

(β) Plane Bartolum componendae Aureae Bullae negotium a. 1356. suscepisse, cum multis aliis tradit Culpisius *Dissert. Epist.* §. 73. *p.* 76. Quod tamen a multis refellitur, cum eo tempore Bartolus jam inter vivos esse desierit, uti docet Bucholzer. *Ind. Chronol. p.* 375. v. Einleitung in die Geschichte der Teutschen Reichs-Abschiede *C.* 7. §. 6. quae praefixa est novissimae Recessuum Imperii editioni. Cum tamen illa Constitutio vel Bartolum vel Bartolistam Auctorem spiret, & *ante verbis concepta, quam promulgata* sit, tempus, quo Bartolus obierit cum eo, quo aliquid scriptum sit, licet nondum promulgatum, conciliari posse scite judicat Ludewigius *Praef. ad Singular. Jur. Publ.* §. 4. *p.* 37.

(γ) Caroli IV. temporibus etiam clarus fuit Lupoldus Babenbergensis, Joannis Andreae, celeberrimi in Italia JCti discipulus. v. Struvius *l. c.*

(δ) Qui solus fere est, qui hoc odio JCtos a Friderico III. exceptos fuisse, dicat, id ipsum, quod asserit, ex spuria illa Friderici III. Reformatione de anno 1441. infeliciter didicisse visus, quae cum ipsa locum suum tueri non possit, uti paulo inferius ostendetur, parum fidei Cuspiniani dictis conciliare poterit. Sane Fridericus III. Comitialia plane negotia agenda JCtis commisit. Ita inter legatos, quos anno 1467. ad Comitia Norimbergensia misit, laudatur Jorg Ehringer D. Kayserlicher Fiscal. v. *Rec. Imp. P. I. p.* 224. In Comitiis Rotenburgensibus an. 1487. nomine Imperatoris comparuisse legitur Herr Bernhard Perger, Licentiat und Prothonotarius. v. *Rec. Imp. P. I. p.* 283. Honorem, quo Fridericus III. Jus Romanum ejusque Doctores prosecutus est, abunde testantur Constitutio Pacis Publicae Neostadiensis anno 1467. Ratisbonensis anno 1471. Augustana an. 1474. Decretum Friderici III. a Goldasto exhibitum Reichs-S. *T. II. p.* 168. Rec. Imp. Noricus an. 1487. Francofurtanus an. 1489.

Favo-

Favorem Friderici III. erga JCtos impense etiam probat Christoph. van Hagens *in Dedicat. Tract. de usu Usurar.*

(s) Qui suspicabantur, se ideo ad causas suas in judiciis disceptandas ablegari, ut cum more probandi per duella, & causas diffidationibus decidendi simul ipsis jus armorum, quo hactenus usi essent, subdole excuteretur, ipsique ad statum privatorum, uti olim Italiae proceribus sub Friderico I. contigit, redigerentur. v. Ludewigius *Praef. ad Consf. Hall.* §. *26. n.* 112. *& sq.* Unde etiam in Pacis Publicae sanctiones aegre semper consentiebant, ita ut omnes non nisi multa opera ab Imperatoribus perferri potuerint, & ante Maximilianum I. ad certum tempus semper restrictae fuerint, & ne ita quidem bene servatae, imo post Maximiliani I. tempora adhuc diffidationibus aliquando usi fuerint Germaniae viri nobiliores; quod exempla apud Dattium probant.

§. XCVIII.

Imperatores imitati Principes & ordines imperii, & ipsi JCtos maximi faciebant, eorumque consilio & opera tum in administranda rep. tum in jure dicundo, utebantur. Sic in aula Saxonica magni fiebant consilia *Jac. Radewizii*, Jenensis, Thuringi, I. V. D. & ordinis juridici in academia Lipsiensi praesidis, usque adeo, ut ei potissimum impetratam a Sigismundo Imp. Saxoniam, dignitatemque Electoralem, acceptam ferret Fridericus, Marchio Misniae. *Centur. Script. qui in Lips. Witteb. & Francof. acad. flor. num. XVII.* In Pomeraniam *Petrum Ravennatem*, ejusque filium, *Valentinum*, deduxerat Bogislaus X. Dux Pomeraniae. Conring. *de Orig. Jur.*

Itemque in palatiis principum & urbibus.

Jur. Cap. XXXII. p. 199. Comitiis Noribergensibus anno MCCCCLXVI. interfuere loco Treverensis (α) Joannes Gemminger, Decret. D. loco Saxonis, Jo. de Weisbach, D. Legati etiam Salzburgensis, Eistadiensis, Ratisbonensis, Bavari, Marchionis Brandenb. Landgravii Hassiae, Lubecensium, Doctores fuere (β), apud Goldast. *Const. Imp. T. IV. p.* 218. *sq.* Quin & in civitatibus (γ) quibusdam praecipuis, Jurium Doctores tum Syndicorum & Consiliariorum officio functos esse, reperio *.

* Norimbergensi enim Senatui saeculo XV. a consiliis fuit Gregorius Heimburg, sub initium Concilii Basileensis Doctor juris creatus & fatis suis notissimus. Freher. *in Theatr. Vir. Doct. p.* 795. Eodem saeculo, immo & multo ante, etiam Francofurti ad Moenum fuere Syndici, juris periti, qui eo saeculo *Pfaffen* vocabantur, quemadmodum hodienum in Gallia, Anglia, & Belgia, Clerici *Clercken van Rechten*, audiunt, qui scripturas faciunt. Feltm. *de tit. hon. II*, 20. 9. Itterus enim *de Gradib. Acad. IX*, 5. *p.* 349. producit exemplum litterarum anno MCCCLXXVII. datarum, quibus Hermannus von Orbe, Licentiatus Decret. profitetur, quod a Senatu Francofurtano conductus sit Syndicus, (*dasz er Pfaff und Diener worden sey der Ersamen wiszen Lude, des Rades und der Stad zu Francenford*,) ubi Itterus recte observat, *Pfaffen* ibi esse Syndicos, qui tum & *Advocati*, itemque ob honores academicos, quibus insigniti fuerint, *Meistere* fuerint adpellati.

(α) Et loco Moguntini, cum aliis Sifridus Plaghal, Decret. Doctor & Can. Eccl. Coll. Aschaffenb.

(β) Etiam Bambergensis, Johannes Kieberer, Doctor.

Doctor. Ita per sequentia saecula Recessibus Imperii multi subscripserunt Juris Doctores, quorum numerus fugitivo tantum oculo computatus, quinquagenarium excedit. Ita plures etiam Doctores Juris, Vice-Cancellariorum dignitate gavisos Recessibus subscripsisse videmus. v. R. J. August. de anno 1555. R. J. Ratisb. & Spir. 1557. Wormat. 1564. August. 1566. Spir. 1570. Edict. Monet. 1571. R. J. Ratisbon. 1576. Reform. Pol. Francof. 1577. R. J. Ratisbon. 1641. Mandat. Execut. 1648. 1649. Imo Doctores Juris assessoribus supremorum Tribunalium sub Friderico III. & sequentibus immixtos esse debuisse, & revera fuisse, docet sententia ab ipso an. 1472. dicta in sachen Caspar Reipprecht, Burgmann zu Gelnhausen, apud Goldastum R. S. *T. II. p.* 168. Fridericum III. omnes Camerae suae assessores ex Doctoribus Juris delegisse docent Acta Comitialia Augustana anno 1474. v. Fugger Oesterr. Ehren-Sp. *L. V. C.* 22. *m.* 8. *&* *C.* 41. De Doctoribus Juris Camerae admovendis v. Acta Com. Noric. 1487. apud Schilter. *Inst. Jur. Publ. L. V.* §. 1. Datt. *de P. P. L. IV. c.* 1. *n.* 182. Rec. Imp. *P. I. p.* 278. *& sqq.* Acta Comit. Francof. 1489. apud Datt. *ibid n.* 52. Ord. Cam. Wormat. 1495. §. 1. Rec. Imp. Constant. 1507. §. 15. Rec. Imp. 1512. §. 23. Spir. 1529. §. 36. Ord. Cam. Wormat. 1521. *Art. I.* Rec. Imp. August. 1530. §. 82. Ord. Cam. Spir. 1533. *Art. I.* §. 5. Ord. Cam. August. 1555. Rec. Imp. Spir. 1557. Inter eos, quibus Ordines Imperii negotium eligendi Assessores Camerae an. 1495. commiserunt, fuit etiam Doctor Jorg Pfeffer, Cantzler und Schatzmeister des Gemeinen Pfennings. v. R. A. *P. II. p.* 17. *&* 27. *edit. nov.* In Reformatione Camerae Spir. 1531. *in pr.* inter Visitatores Camerae laudantur Caspar von Westhausen, unser Frauen Kirchen zu Erffurt Probst, Doctor und Maynzischer Cantzler rc Entel

tel Hanß Rechberger, Straßburgischer, und Hieronymus Vheuß, Baadischer Cantzler, Doctores &c. In Ordin. Camer. Spir. §. 1. iterum inter Visitatores occurrunt idem von Westhausen ꝛc. nec non Johann König, Ordinari zu Tübingen, und Balthasar Stumpff, Doctores.

(γ) Inter Legatos, quos Argentina aliquando ad Comitia misit, occurrunt Lud. Gremp, D. in Spir. 1542. August. 1555. Ratisb. 1557. August. 1566. Spir. 1570. B. Botzheim, D. & Advoc. in Ratisbon. 1567. P. Hochfelder, L. & Synd. in August. 1582. Christ. Kreiff, D. & Advoc. in Ratisb. 1594. St. Brechtold, D. & Advoc. Ratisb. 1603. & 1613. Marcus Otto D. Rath und Advocat. in Ratisb. 1654. Fuerunt tamen quaedam Civitates, quae minus videntur favisse Doctoribus Juris, nempe Norimbergensis & Augustana, quae eos in Senatorum ordinem recipere noluerunt, quod de illa Steph. Vin. Pighius *Hercul. Prodic. p.* 88. *&* *sqq.* ex ore senatoris cujusdam, *viri docti*, *&* *facundiae singularis*, *linguarumque periti* se accepisse testatur; cujus rei fidem etiam facit Scheurelius, Reip. Consiliarius *in Epist. ad Staupizium c.* 8. & 25. apud Wagenseil. *in Comment. de Civit. Norimb. L. I. C.* 24. ubi praecipue illud notandum, quod Doctores non tantum plebejae, sed & Patriciae originis, respuantur, adeoque non, quia plebeji, sed quia Doctores sunt. Ita enim Scheurelius *c.* 8. *Doctoratus*, *quantumcunque Patritius*, *togae incapax censetur.* Quod etiam testatur Sprengerus *Font. Jur. Publ. C.* 25. De Augustana Civitate, ejusque excusatione anno 1627. Ferdinando II. Imp. 14. candidatos Senatoriae dignitatis commendanti opposita, quod quatuor eorum, quia Doctores essent, recipere non posset, ex Johannis Marci, qui illius Reipublicae Advocatus erat, ratione fidem facit Itterus *de Honor. & Grad. Acad. Cap.* 9. §. 22. Quod

vero

vero de Lipsiensi Civitate Thomasius *in Not. 26. ad Culpisii Dissert. Epist.* §. 45. & *in Annal. Observ. ad Melchioris von Osse Testam. ad ann.* 1574. *p.* 104. *& sq.* nec non *ibid. p.* 132. & *Observ. ad Testam. Melch. v. Osse n.* 104. *p.* 211. *& sq.* refert, quod anno 1574. Doctores Juris Senatu & Scabinatu moti fuerint; id quidem non perpetuum, nec tam ex caussis ipsam Jurisprudentiam, quam eos maxime, qui tum fuerant, Doctores, tangentibus gestum esse, apparet ex eo, quod haec tempestas non diu Doctores Juris afflixerit. v. Thomas. *ad Culpis. l. c.* imo statim in Doctorum Juris locum alii Doctores suffecti fuerint. v. Thomas. *Annal. p.* 134. Eaedem tamen Civitates adeo non ab opera Doctorum Juris abhorruerunt, ut potius ad omnia, quae post Friderici III. tempora congregabantur, Comitia Doctores Juris ablegaverint, quorum Catalogum satis amplum sollicite confecit diligentissimus Kuglerus *Vindiciarum Historico-Juridicarum &c. Sect. II. c.* 2. §. 5. *p.* 68. De Jurisconsultis praecipue apud Norimbergenses & Argentinenses, honore munerum publicorum gavisis, vid. Waltherus *in Dedic. Tract. de Statu, Jur. & Privil. Doct.* ut & *ibid. c.* 23. *p.* 507. *& sqq.*

§. XCIX.

Receſſus Imp. ad Leges Rom. attemperati, idque jus commendatum saeculo XV.

Nec parum etiam juris Romani & Canonici auctoritatem eo saeculo provehebant Imperatores & Ordines, dum ipsi leges, quas dabant, ad utriusque juris placita attemperabant (α), quin & jura illa in judiciis ac foris servari lege publica jubebant. Talia plura occurrunt in Reformatione politica Sigismundi Imp. (β) apud Goldast. *Const. Imp. T. IV. p.* 188. Nam *Cap. IX.* legimus: *Es ist zu wissen, daß hohen Fürsten, die grosse Land haben,*

ben, noch fast Keyserliche Recht zu ihrem Theil halten. Et *Cap. XIII.* §. 5. *Man soll an allen Hauptgerichten, do man über das Blut richten mag, haben ein Keyserlich Rechtbuch, daß man recht richte nach Recht, und niemand unrecht beschehe.* Item §. 8. *Wer aber Sach, daß in den Rechten yetwederm Theil zu kurtz beschech, deß ihn deucht, so mag man die Sach ziehen für einen geistlichen Meister,* (Doctorem Decretorum) *und einen weltlichen Meister,* (Jur. Civ. Doctorem,) *die darzu benant werden, die Urtheil zu sprechen.* Ita & in Avisamentis Constantientibus de an. MCCCCXVI. apud eumdem *l. c. T. IV. p.* 151. *Cap.* 1. & in Moguntinis de anno MCCCCXXVI apud eumdem *l. c. p.* 160. *sequ. cap. V.* aliquoties mentio fit *Corporis juris & extravagantium: Cap. IX. Doctorum & Licentiatorum Juris Can. & civilis, & Baccalaureorum juris utriusque,* ad canonicatus admittendorum. Qualia a Friderico III. etiam profecta videmus apud Muller. *Reichs Tags-Theatr. P. IV. Cap.* 41. *& P. V. cap.* 15. quae de juris utriusque auctoritate satis testantur.

(α) Ita in Com. Francof. 1435. §. 6. ad utrumque provocari videtur: dann Geistlich und weltlich recht halten, daß die warheit uf zwenen oder me unversprochen personen ston sol. Adde R. I. Nor. 1438. §. 13. & 16. Const. Pac. Publ. Alberti II. §. 25.

(β) Ubi *P. I. C.* 8. §. 4. ex Juris Romani contemtu gravia incommoda orta esse queritur, man richt nit nach Keyserlichen Rechten, als vor zeiten unser vordern theten: darumb gehet es übel. Wer-

werden böß Aid geschworen. Es kommen die Leut um Erb und eigen. Solt man Keyserliche oder beschriebene Recht ansehen, es bestünd mancher, der sonst umb das seine kompt.

§. C.

Animadverterunt demum hoc saeculo principes, quanta strages immineat juri patrio, ac proinde sub eodem Fridrico III. anno MCCCCXLI. id egerunt, ut lex publica, de doctoribus juris plane abolendis in Germania, promulgaretur. Et exstat sane apud Goldast. *Part. I. des Reichs-Satz. p.* 166. ejusmodi Reformatio (α), in comitiis Moguntinis proposita, ubi *Art. V.* legimus: *Alle Doctores der Rechten, sie seind geistlich oder weltlich, im H. Roemischen Reich Teutscher Nation, sollen nach laut der fürgenommenen Reformation an keinem Gericht, bey keinen Rechten, auch in keines Fürsten oder andern Raethen mehr gelitten, sondern ganz abgethan werden: Sie sollen auch fürbas hin vor Gericht oder Recht nicht weiter reden, schreiben oder Rath geben *.* Et id momordisse arbitror Petrum de Andlo (β), ejus aetatis JCtum, dum *Lib. I. de Imp. Rom. Germ. Cap.* 10. scripsit: *Leges Romanas nostra Alamannia proh dolor! in sua despicit insipientia.* Sed eventu caruit illud consilium, nec reliquis Ordinibus adrisisse videtur scriptum, quod Fridricus III. vel pauci quidam alii conceperant. Saltim neque perlata est illa lex durissima, neque umquam exsequutioni mandata. Mansit juri peregrino suus honor,

Hinc Ordines Imperii de eo abolendo cogitarunt.

& magis magisque crevit jurisconsultorum in Germania auctoritas.

* Duriora sunt, quae in Declaratione sequuntur. Quemadmodum enim ibi locus relinquitur JCtis ternis in singulis academiis, ita tamen, ut non nisi jura in imperio probata interpretentur, & consulti ex iis respondeant: ita foro plane exesse jubentur, addita ratione: *Wann ihnen das Recht harter, dann den Leyen, verschlossen ist, und kan ihrer keiner keinen Schlüssel dazu finden, biß beyde Theil arm werden, oder gar verdorben sind. Aber der Ley behelt doch den Schlüssel zum Rechten bey ihme, das man zu zimlicher zeit das Recht herfür bringen mag. Aus diesen Ursachen kan man die Gelehrten in keinen Rechten mehr leiden. Darzu seynd es nur besolde Knechte, und nicht Erbdiener des Rechtens.* Paullo post audiunt *Stieff-vaeter, und nicht die rechten Erben des Rechten.* Sed meretur illa Reformatio, in qua auctor in JCtos gravissime invehitur, tota perlegi. Reperiet quisque, eam plane convenire genio Fridrici III. Imp. quem parum dilexisse (γ) JCtos, jam supra vidimus. (§. XCVII.)

(α) Non omnium est eadem de hac Reformatione sententia. Goldastus in der Anzeigung woher die Reichs-Satzungen genommen seynd *l. c. p.* 312. ab initio contendit, daß diese Reformation nicht erdicht, sondern von Keyserlicher Majestät auff dem Reichstag sey den Ständen proponirt und fürgetragen worden 2c. mox aliquot saltem lineis interjectis constanter asserit: daß diese Reformation weder durch den Keyser, noch aus ihrer Majestät befelch, sondern durch die Städt im Reich auf einem Stättag gemacht, und hernach auff dem gemeinen Reichstag aus ihrem Rath der Keyserlichen Majestät für ihr bedencken und Rathschlag unterthäniglich übergeben worden. Satis ex

ex his apparet, quod titubet plane sibique ipsi non constet Goldastus, adeo, ut ex ejus verbis nihil certi colligi possit. Hanc quidem, sic dictam, Reformationem allegant & de ea disputant Lansius *de Academiis*, *lit. F. pag.* 20. Lindenmannus *de Academiis*, *earum Immunit. & Privil.* §. 18. Besoldus *de Poenis*, *praemiis &c.* C. 8. §. 4. & *de Studios.* C. 9. Hippolythus a Lapide *in Dissert. de Rat. Status Praef. ad Lect.* Georgius Melchior Thilo *in Dissert. Jurid. de definitione & necessitate JCti*, *Argentorati Cal. Dec.* 1649. *defensae* §. 72. Boeclerus *Animadv. in Hippolithi a Lapide Dissert. de Rat. Status ad Praefat.* §. 2. *p.* 3. *& sq.* Tabor *in Programm.* occasione Doctoratus Juridici Rutgero Rulando Argentorati d. 15. Maji 1648. conferendi *conscripto*, Itterus *de Honor. & Grad. Academ. Cap.* 9. §. 9. *& sqq.* Conringius *de O. I. G.* C. 32. *p.* 196. *& sqq.* Culpisius *in Dissert. Epist.* §. 45. Strykius *in Dissert. Praelim. U. M. P.* §. 23. Thomasius *in Cautel. circa Praecogn. Jur. Eccles.* C. 21. §. 40. & *in Dissert. Historico-Jurid. X.* nec non *in nota* 27. *ad Culpisii l. c.* Ludewigius *in Praef. Consil. Hallens.* §. 35. & *in nota* 143. *& sqq.* ut & *Miscell. T. II. L. IV. Opuscul. I. Differ.* 16. *p.* 1037. *& sq.* Struvius *Hist. Jur. C.* 6. §. 40. & *in not. ibid. p.* 535. *& sq.* Brunquellus *Hist. Jur. P. III. M. II. c.* 10. §. 21. aliique. Quorum aliqui quidem eam in Comitiis propositam, non perlatam, alii ne propositam quidem dicunt; aliqui plane Legem Imperii appellant, sed usu non servatam, ut Hippolithus a Lapide & Ludewigius, alii omnino eam summae iniquitatis accusant, ut plerique allegatorum; alii non adeo iniquam esse arbitrantur, ut Thomasius; est, qui plane doleat, eam non omnino servari, Hippolithus a Lapide. Integra Dissertatione eam aggressus est, quem jam allegavi, Joh. Reinhardus Kuglerus *in Vindiciis*

Historico-Juridicis Juris Rom. & Jctor. in Germania, contra Reformationem de an. 1441. *Friderico III. adscribi solitam, Arg. d.* 17. *Junii* 1748. assertis, qui Sectione I. *Reformationem Goldastinam scripti publici fidem nullam mereri* & quidem Cap. 1. *eam non videri esse Legem Imperii*, Cap. 2. *non videri a Friderico III.* Cap. 3. *nec a Principibus*, Cap. 4. *nec a Civitatibus Imperii in Comitiis propositam*, sed potius Cap. 5. *tantum privati cujusdam opus esse*, additis in Cap. 6. *caussis, quae Juri Romano & Jctis odium excitarunt praecipue inter Germanos;* Sectione vero II. *eam nullum unquam Juris effectum habuisse*, & quidem Cap. 1. *ejus Art. VII. in effectum nunquam deductum fuisse*, eamque porro Cap. 2. *quantum ad Art. V. attinet, effectum nullum habuisse*, solidis argumentis, gravibusque testimoniis ipsarum Legum Imperii, magna copia allegatarum, probat, dignitatemque Juris Justinianei in Germania, ejusque auctoritatem firmissimis rationibus tuetur.

(β) Poggius Florentinus *in Convivali* 2. *p.* 16. *& sqq.* Germanis plane gratulatur, quod sibi ipsi Leges constituant, Romanisque abstineant. Verum hujus quidem tanquam peregrini, nec rerum Germanicarum satis gnari, gratulationes utique non moramur. Petri de Andlo dolores autem de conatibus multorum, qui progressibus Juris Romani in Germania, audacter sese & repetitis vicibus opposuerunt, intelligimus, de quibus etiam explicandae videntur querelae Sigismundi Imperatoris *ad* §. *praeced. nota* (β) *allegatae.* Qui vero his duobus a Frehero *in not. ad P. de Andlo L. I. c.* 10. jungitur tanquam neglecti in Germania Juris Romani testis, Sylvius, quem etiam laudat Limnaeus *J. P. L. VIII. C.* 4. *n.* 10. eum merito ab horum numero excludit Ludewigius *Miscell. l. c.* cum *L. I. Epist.* 311. *p.* 619. *& sq. edit. Bas.* in quendam Ju-

risperi-

risperitum, Poësis contemtorem, quidem acrius invehatur, nihil autem, quod ad nostram caussam faciat, in medium producat.

(γ) Non adeo parum Jctos a Friderico dilectos fuisse, ex iis, quae vel ipse A. N. *l. c.* dixit, & quae nos *not.* (δ) addidimus, colligitur. Addimus nunc tantum, quod ejus temporibus plures Academiae, non sine ipsius auspiciis instituae fuerint, Friburgensis, Gryphiswaldensis, Ingolstadiensis, Tubingensis & Moguntina, v. Trithemius *in Chron. Sponh. ad ann.* 1473. & 1477. Paulus Langius *Chron. Citizens. apud Pistorium T. I. p.* 1248. 1252. Tabor *in Programm. allegato*, Conringius *Antiq. Acad. Diss. I.* §. 46. Imo ipsum plures Juris Doctores in Italia promovisse testatur Aeneas Sylvius *in Histor. Rer. Friderici III. p.* 81. Adde, quae de Jure Romano ejusque Consultis ex Friderici III. temporibus *ad* §. 99. *n.* (β) producuntur testimonia.

§. CI.

Sub finem enim saeculi XV. & proxime insequente, in ipsis imperii legibus frequenter jus Romanum pro norma esse jubetur, ita tamen, ut & juris Germanici consuetudinumque patriarum praecipue habeatur ratio. Quin ipsas constitutiones Recessusque imperii, qui tum prodierunt, fere in plerisque ad juris Romani normam accommodari animadvertimus. Id quod exemplis latarum a Maximiliano I. Imp. legum paucis demonstrabimus. Saeculo XV. jus Romanum in foro pro norma haberi jussum.

§. CII.

Quum post longa molimina anno MCCCCXCV. Wormatiae de instituendo judicio Quod patet ex legibus im-

perii ſub Maximiliano I. latis.

Judicio Camerali conveniſſet: (Vid. Datt *de Pace publ. IV*, I. 66. *ſequ.*) condita eſt prima ordinatio judicii Cameralis, in qua §. VI. mentio fit jurisjurandi *de calumnia & malitia vitanda, prout de jure*, ab advocatis praeſtandi: & in §. XX. judex & adſeſſores circa adpellationes ab interloquutoriis decernere jubentur ſecundum jus civile, (*wie das in Keyſerlichen Rechten geordnet und begriffen iſt* (α). Eodem anno Imperator edidit conſtitutionem contra blasphemos, in qua breviter recenſet ſanctionem Novellae LXXVII. Juſtiniani, quem vocat *ſeinen Vorfahren am Reich loeblicher Gedaechtniſs*. Quumque anno MD. Auguſtae Ordinationem Camerae emendari placuiſſet: §. VIII. receptum eſt jus Romanum, quod nepotes in ſtirpes jure repraeſentationis cum parentum ſuorum fratribus & ſororibus ad avi aviaeque hereditatem admitti jubet, *nach laut gemeiner geſchriebener Keyſerlicher Recht, der Gewonheit, ſo an etlichen Orten darwieder ſeyn moecht, unangeſehen &c.*

(α) Imo in eadem Conſtitutione Judices & aſſeſſores tenentur jurare, ſe judicaturos nach des Reychs gemainen Rechten ꝛc. Omiſſa quidem haec ſunt in vulgaribus Ordinationis Cameralis de an. 1495. editionibus, ſed quia in erneuerter Ordnung etlicher puncten den gerichtlichen Proceſs deß Kayſerlichen Cammer Gerichts betreffend de an. 1538. ſub titulo: folgen die Ayd der Perſohnen zum Cammer Gericht gehörig, primo ſtatim loco ſiſtitur des Richters und der Urthailer ayd, wie der auff dem Reichstag zu Wormbs an. 1495. aufgerichtet ꝛc. ibique haec formula occurrit, merito

rito

rito novissima Recessuum editio eam ordinationi Camerali de an. 1495. insertam sistit. vid. hac de re etiam Dattius *de P. P. L. IV. C.* 1. *n.* 112. *& sq.*

§. CIII.

Anno MDVII. Ratisbonae prodiit nova Cameralis judicii forma, cujus nullus est titulus, nullus paragraphus, in quo non jus civile & canonicum, eorumque glossae, itemque Cynus, Panormitanus, Bartolus, Baldus, Speculator, Rofredus, similesque heroës, utramque paginam faciant. Sequuta est anno MDXII. *Constitutio de Notariis*, in cujus §. I. statim hi suo munere fungi jubentur, *nach Inhalt gemeiner Rechten oder loeblicher Gewohnheit und Gebrauch jedes Orts:* deinde §. III. forma instrumentorum praescribitur, *wie dieselbe von gemeinen Rechten, (Nov. XLVII. LXXIII. & LXXIV.) Brauch, Ubung und Gewonheit eingeführet ist.* Titulus porro de Testamentis totus ex jure Romano desumtus est*, addita §. XII. clausula: *Es sollen auch alle Notarien des Wissens haben, welche obgemeldte form der Testamenten, als aus Keiserlichen Gesetzen gegeben, mit Fleiss zu halten saumig waeren, dass die zudem, dass die Testamenta, so anders gemacht würden, von Keyserlichen Rechten nicht bestaendig seyn, die Peen des Rechten darum zu leyden, sich nicht enthalten moegen.*

In primis ex Ordin. jud. cam. MDVII. & Constitutione de Notariis.

* Ita tamen ut, qui constitutionem illam in chartam conjecerunt, plus videantur glossae, quam ipsi juris textui tribuisse. Exemplo insigni de militari testamento, in cujus forma describenda glos-

sam

ſam magis quam veteres leges ſequuti ſunt, id probari poteſt quam luculentiſſime. Doctrinam vero veterum jurisconſultorum & gloſſatorum hic diligenter contulit Vigl. Zuichem. *in Comment. ad* §. *I. Inſt. de milit. teſt.*

§. CIV.

Nec non ex Conſtitutionibus Caroli V. Imp.

Multo magis itaque Carolus V. juris Romani uſum in Germania firmare ſtuduit. Sane anno MDXXI. *in receſſu Wormatienſi* §. *XVII. ſequ.* cavetur, primo ut nepotes neptesque in ſtirpes avo aviaeque ſuccedant, cum parentum ſuorum fratribus & ſororibus: deinde ut fratrum ſororumque liberi una cum defuncti fratribus ſororibusque jure repraeſentationis admittantur: abolitis conſuetudinibus contrariis. Qua de re & ſingulare edictum paullo poſt per imperium promulgatum eſt. Denique ut de caſu, utrum fratrum ſororumque liberi, ſi ſoli ſint, in capita, an in ſtirpes ſuccedant? a Regimento imperii deciſio promulgetur. Sic & anno MDXXIX. *in Edicto contra anabaptiſtas* edito reiterationem baptiſmi morte luendam monet, (*daſs in Keyſerlichen Geſetzen die Umbtauffung bey ſtraſe des Todes verbothen.*) Ubi ſane provocat *ad Tit. C. ne ſacr. bapt. iteretur* *.

* Equidem Conr. Sincerus, id eſt, illuſtris Culpiſ. *in Diſſert. Epiſtolica* §. *LXXX.* per verba *des Reichs gemeine Rechte* (α), intelligenda putat jura Germanica, per *gemeine Rechte*, vel *Kayſerliche Rechte*, jus civile Romanum. Sed expenderunt (β) jam hanc ſententiam Stryk. *Diſſ. Prooem. uſ. hod. pand.* §. *XXV.* Datt. *de Pace publ. IV, I,* 117. *ſequ.* Thomaſ. *Cautel. circa praecogn. Jur. eccleſ. cap. XXII.* §. 4. *ſequ.*

(α) Jura

(α) Jura Germanica sub hac voce intelligi aliquando etiam posse, si in Constitutionibus saec. XVI. & sequentium occurrat; non posse, si in antiquioribus, ex eo colligitur, quod his quidem saeculis Constitutionum Imperii communium, de Jure Privato loquentium, magna adhuc penuria fuerit. De Speculis Saxonico & Suevico haec verba saeculis antiquioribus intelligi non posse, probatur, quod Pac. Publ. Constitutiones, quae fere omnem eorum temporum in Germania Legislationem exhauriunt, saepe cum illis Speculis pugnent. In Constitutionibus recentioribus ea denominatio eo minus his Speculis respondet, quo magis ea jam passim in desuetudinem abierant. Sub voce hac non posse Jus Justinianeum intelligi, Culpisius ex eo satis probatum esse credit, quod id nuper introductum fuerit; quod argumentum per ea, quae de Juris Romani in Germania fatis ab A. N. & nobis passim dicta sunt, satis refellitur.

(β) De harum vocum sensu distincte etiam agit Dissertatio Kugleriana *Sect. II. c.* 1. §. 6. 7. & 8. *pagg.* 54-60. ubi praecipue & illud §. 8. observatur, quod in Constitutionibus receptione Juris Romani generali antiquioribus per voces gemeiner vel gemeiner beschriebener Rechte Jus Canonicum solum facile indigitari possit; quod vero post universalem totius Corporis Justinianei receptionem vix unquam Jus Canonicum solum, sed tantum non ubique utrumque conjunctim his vocibus comprehendatur: quod ex actis Comitialibus Noricis de an. 1438. & Caroli V. Constitutione wider die Wiedertäuffer de an. 1529. probatur, ubi vox generis gemeiner Rechten opponitur nomini speciei, Juris Caesarei seu Romani, quod ex vocabulo fürnemlich colligitur, quae non unum tantum Jus sub his vocibus intelligendum esse indicat. Additur certior adhuc probatio ex Ordin. Jud. Aul. de an. 1654.

 ubi

ubi assessores secundum Jura Communia judicare jubentur, & ne, quid per haec Jura Communia intelligatur, cuiquam dubium sit, in fine tandem additur: Daß das Corpus Juris Civilis und Canonici, allezeit auff der Reichs-Hoffraths-taffel seyn soll, damit man sich derselben gebrauchen könne.

§. CV.

Praecipue Constitutione Criminali.

Paullo post anno MDXXXII. in comitiis Ratisbonensibus promulgata est CONSTITVTIO CRIMINALIS CAROLINA, in qua passim judices ad jus Romanum remittuntur, *auf die Keyserliche beschriebene Rechte: Art. CXVII. & CXXXV. auf die Keyserlichen Rechte: Art. CXXI.* Quin *Art. CIV. CXVIII. & CXX.* jus civile vocatur *die Satzungen Unserer Vorfahren, und Unser Keyserlichen Rechten.* Quae eo magis notanda videntur, quo certius hodie constat, constitutionem illam criminalem tum non primum natam, sed ex antiquioribus ordinationibus & *projectis*, ut vocant, compilatam esse*. Thomas. *Diss. de occas. concept. & intent. Constit. Crimin.* Ludovic. *Praefat. Comm. in Const. Crim.* & Kress. *Praefat.* §. *XIII. seq.*

* Existimabat illustris Thomasius, constitutionem criminalem descriptam fere esse ex Georgii Episcopi Bambergensis Constitutione criminali, quippe quae jam MDVIII. (α) prodierit, sub titulo *Bambergische Hals-Gerichts-und rechtliche Ordnung in Peinlichen Sachen*, & saepius postea recusa, anno MDX. MDXXXI. & MDXLIII. & novissime a D. Ludovici, & criminali Carolinae in plerisque similis. Sequutus virum illum

lum celeberrimum est laudatus D. Ludovici, qui constitutionem Bambergensem nostrae veluti parentem facit, sororem vero Brandenburgensem, quam *anno MDXVI.* publicarunt Georgius & Casimirus, Marchiones Brandenburgenses, ipse vero D. Ludovici cum Bambergensi itidem recusam dedit. At praeclare demonstravit V. C. Jo. Paullus Kressius *praef. Comm. in Const. Crim.* §. *XV. sequ.* primam constitutionem Criminalem confectam esse a Maximiliano I. Imp. & quidem jam anno MCCCCXCV. quamvis fortassis auctoritatem publicae legis non habuerit. Ex hac ergo pleraque decerpsisse primum anno MDVIII. Georgium Episc. Bambergensem, deinde anno MDX. Udalricum Tenglerum, Ducalem Altipolensis provinciae praesidem (*Landvoigt zu Hochstedt*) *im Layen-Spiegel*, de quo videndus conjunctissimus olim collega, Hoffmannus in *Dissert. de insign. defect. Jurispr. Crimin. Germ. Cap. I.* §. 18. *p.* 36. *sequ.* anno MDXVI. Georgium & Casimirum Marchiones Brandenburgenses, ac denique anno MDXXXII. Carolum V. Imp.

(α) Thomasius quidem in Dissertatione, quam A. N. allegat §. 35. editionem hujus Constitutionis Bambergensis, quae anno 1510. prodiit, primam omnium esse existimavit. Verum Struvius *Hist. Jur. Cap.* 9. §. 27. & *in nota p.* 811. sententiam Thomasii erroneam esse ostendit, aliam hujus Constitutionis editionem, quae jam anno 1508. prodiit, recensens.

§. CVI.

Quamvis vero ex his satis adpareat, nihil reliqui factum esse sub Maximiliano I. & Carolo V. ut jus Romanum & Canonicum juris communis nomine in imperio reciperetur: semper tamen simul cautum est, ut foris ideo non extorres essent leges ac consuetudines patriae, Non tamen penitus repudiatum jus Germanicum.

patriae, quippe quae fere ſemper nominatim confirmantur in conſtitutionibus Imperii. Maximilianus I. *in Ord. jud. Camer. anno MCCCCXCV. Ein jeder ſoll ſeine Unterthanen in ordentlichen Gerichten, Rechten und Obrigkeiten laſſen und halten, nach eines jeden Fürſtenthums, Herrſchafft und Oberkeits Herkommen und Gebräuchen.* Et Carolus V. *in Ord. MDXXI.* Adſeſſores jurejurando obſtringi jubet, ut judicent *nach redlichen ehrbaren und Laendiſchen Ordnungen, Statuten und Gewohnheiten der Fürſtenthümer, Herrſchafften und Gericht, die vor ſie bracht werden.* Id quod deinde ſaepenumero repetitum eſſe, jam ab aliis obſervatum eſt. Vid. *Conſtit. Crim. Car. praefat. & Art. CXL.*

§. CVII.

Potius proteſtationes interpoſitae, quoties id actum.

Quin eo factum eſt, ut, ſi quando juris Rom. uſus ordinibus obtruderetur paullo importunius, hi interpoſitis proteſtationibus, jura patria ſibi reſervarent. Ita Electorem Saxoniae proteſtatum novimus, leges de ſucceſſionibus ab inteſtato juri Saxonico fraudi non futuras*. Speidel. *in Speculo ſub voce Sachſen-Recht.* Thomaſ. *Diſſert. de poteſtate legislat. Stat. Imp. contra jus commune* §. *LI. ſequ.* Quumque Nemeſis Carolina multa ex jure communi ſanxiſſet, ſimilem proteſtationem interpoſuere multi Imperii Ordines, in primis Elector Brandenburgicus, Elector Palatinus (α), & hi quidem omnes ex ea ratione, quod

quod juribus patriae ea constitutione derogatum vellent Imperator & ordines. Kress. *Praefat.* §. *XXI. sequ.*

* At sunt, qui hanc protestationem vocant in dubium. Observavit enim collega olim conjunctissimus, Chr. Gottfr. Hoffmannus *diss. de Joachimi I. Elect. Brandenb. Constitut. de Success.* p. 92. hanc protestationem non a Fridrico Electore, sed a Georgio Duce Saxon. interpositam esse, nec eam ad ipsam constitutionem de jure repraesentationis, sed ad controversiam de jure προεδρίας, quae tum inter Saxones & Bavaros gliscebat, pertinuisse. Utcumque se res habeat: certum sane est, id jus tum Saxones non recepisse, nec hodie illud omnes admittere.

(α) Imo & Elector Ducesque Saxoniae ea, quae in hac Constitutione Juri Saxonico refragarentur, respuerunt, quorum protestationem sibi ex Tabulario Vinariensi a Mullero missam exhibet Kressius *l. c.* ubi & *sub fin.* ex literis b. Wenckeri, nostratis, testatur, Ducis Juliacensis legatos contra hanc constitutionem protestatos esse. Imo & civitatum legatos protestationem objecisse ex literis Wenckerianis docet Kressius *ibid.* §. 20. non quod ipsam Constitutionem respuerent, sed quod hoc negotium ipsis insciis & in consilium non vocatis actum esset, cui nomen dare sine jussu superiorum suorum non possent. Observat tamen Kressius Hagenoënses, Colonienses, Wetzlarienses, Nordlingenses, Mühlhusanos tandem huic Constitutioni subscripsisse, Argentinenses vero, Ratisbonenses, Norimbergenses, Augustanos, Ulmenses, Esslingenses, Memmingenses atque Constantienses a subscriptione abstinuisse.

§. CVIII.

Eadem juris facies fuit & sub Ferdinando I. omnibusque insequentibus Imperatoribus. Quum

Status juris Germanici &

Romani sub sequentibus Imperatoribus.

Quum enim & Camerale judicium, deficientibus legibus & constitutionibus patriis, jura communia sequeretur, idque ipsi in omnibus ordinationibus, & maxime postrema *anno MDCLIV.* injungeretur: *Part. I, tit.* 13. §. 1. *&* *P. III. tit.* 53. §. 9. & idem postea Judicio Aulico ab Imperatoribus praescriberetur *, ipsi quoque Imperii Recessus, quoties de jure privato vel modo procedendi forensi aliquid sanciunt, fere semper juri Romano vel Canonico suffragentur: facile est ad intelligendum, magis magisque invaluisse juris communis auctoritatem, ita tamen, ut sua in primis juribus ac consuetudinibus patriis constaret auctoritas.

* De ordinationibus variis huic judicio praescriptis (*von Reichs-Hoff-Raths-Ordnungen*) ex instituto egit Er. Mauritius *de Judic. aulico* §. *XIX.* Prima est Ferdinandi I. Augustae MDLIX. promulgata; postrema Ferdinandi III. Ratisbonae anno MDCLIV. publicata, in qua *Tit. VII,* 21. Consiliarii Aulici jurare jubentur *auf des Reichs Constitutionen und Satzungen, nebst den gemeinen beschriebenen Rechten*, & in fine tituli §. *XXIV.* praecipitur, *daß das Corpus Juris Civilis & Canonici allezeit auf der Reichs-Hoff-raths-Taffel seyn solle, damit man sich derselben gebrauchen koenne.*

§. CIX.

Provinciae quaedam repudiato jure patrio sese

Ast quod ad ordines & provincias urbesque Germaniae attinet, eorum aliis diligentior patrii juris mansit custodia, alii repudiato illo, Romano se plane submiserunt. Exemplo praeiverat sub initium saeculi XVI. FRISIA,

SIA, de qua V. A. Zach. Huber. *in praef. Observ. Rer. Jud. Cent. I. Exortis diu post bellis plus quam civilibus, quibus per omne saeculum decimum quintum concussa & turbata fuit Frisia, procax haec licentia miscuit eam, & quidquid ibi juris legumque superfuerat, e medio sustulit: donec tandem Saxoniae Duces,* ALBERTVS & GEORGIVS, *quorum ille belli, hic pacis artibus sua aetate in Germania maxima laude claruerunt, gentem factionibus divisam, armis efferatam, humanarum divinarumque legum nesciam, ac insolentem, rerum potiti, in ordinem redegerunt, constituta civili reip. forma, & stabilita,* GEORGII *potissimum opera, curia suprema, cui datum id negotii fuit, ut jus Romanum tanquam suae jurisdictionis principium certum unice sequeretur, ad dirimendas civium lites quotidianas* *. Conf. Ubb. Emm. *Hist. Fris. Lib. II.*

Romano submiserunt, veluti Frisia.

* Idem Vir amplissimus testatur, Frisios posthaec ea lege se submisisse Carolo V. Imp. *ut jus fori redderetur, secundum praescripta legum Romanarum*, idque sibi eos pacto convento esse stipulatos. Praesens etiam ipse observavi, sanctissime ibi coli Themidem Romanam, ipsaque Statuta Frisiae anno MDCCXXII. revisa & locupletata pauca superaddere, quae a jure illo communi longius recedant.

§. CX.

Ita & in MARCHIA BRANDENBVRGICA repudium juri Saxonico missum anno MDXXVII.; quo IOACHIMVS I. Elector edidit Constitutionem de successionibus ab intestato, & in praefatione fatetur, se cum consen-

Marchia Brandenburgica.

consensu Ordinum omnes constitutiones, privilegia & consuetudines abrogasse, iisdemque Ordines omnes renunciasse. Et quamvis Scabinatum Brandenburgensem confirmet, eum tamen jubet pronunciare secundum illam constitutionem, *und in andern Sachen nach beschriebenen Kayserlichen Recht.* Idem factum & anno MDXXXIV. *in dem Landes-Revers* *. Reliquos imitati sunt NOVAE MARCHIAE Ordines, ut profitetur Joannes Marchio *im Land-Tages-Abschied*, anno MDXXXIX. Et quamvis jus Saxonicum relinqueretur *denen Weichbildern, Crossen, Cotbuss, Zullichaw & Sommerfeld*, diserte tamen excipiuntur *die beyde Articuli, die Succession und Erbfaelle belangend.*

* Verba Reversalium in Codice meo MSCto variorum Recessuum Marchicorum ita se habent: *Und weil hiebevor die Staendte unser Landschafft sich eintraechtiglich mit uns vereiniget, daß hinfürder in unserm Churfürstenthum und Landen Kayser-Recht gehalten und gesprochen soll werden, derowegen sich unsere Praelaten, Herren, Mann und Staedte alle Gebraeuch und Gewohnheiten voriger Gericht und Rechtens verziehen und abgesagt: so ordnen und wollen wir, daß hinfürder in Erbtheilungen kein Heergewedde, Gerade noch Mußtheil soll genommen, noch gegeben werden, besondern in dem und andern allen Kayser-Recht dergestalt, wie hiebevor in unser aufgerichten Constitution und Ordnung der Erbfaelle geordnet, durch iedermänniglich solle gehalten werden.* Idem deinde saepius sancitum veluti in recessibus provincialibus MDXXXVIII. & MDLXXII.

§. CXI.

§. CXI.

Idem de terris BRVNSVICENSIBVS & LVNEBVRGENSIBVS contigit. In illis jam saeculis XIV. & XV. *geradam* seu *Frawenradam* Saxonicam Helmstadii esse abrogatam a Magno Duce Brunsvicensi, & Joanne & Bertholdo, Abbatibus Werthinensibus & Helmstadiensibus, Martino denique Papa V. & Fridrico III. Imp. ostendit celeberrimus Jo Andr. Schmidius, *de Helmst. per Frawenradam adflicto p. 6. sequ. ubi p.* 30. addit, in universo Ducatu Brunsvicensi & Calembergensi consuetudinem illam demum anno MDCXXV. sub Fridrico Ulrico, Duce esse abrogatam. Sed quod ad ipsum jus Saxonicum attinet, illud satis constat, multo ante, saeculo XVI. ab Henrico juniore esse repudiatum, surrogato in ejus locum jure Romano *. Conring. *Orig. Jur. Germ. Cap. XXXII. p.* 203. Hahn. *praef. Obs. ab Wesenbec. p.* 18. Ducatus Brunsvicensis & Luneb.

* Quumque Brunsvicum, civitas, jus Saxonicum mordicus adhuc tenuisset: ea potiti Duces Brunsvicenses & ibi illud plane aboleverunt. Constitutionem Rudolphi Augusti Duc. Brunsv. & Luneb. anno MDCLXXV. ea de re editam recenset Stryk. *Diss. prooem. Us. Mod. Pand.* §. *XXX.*

§. CXII.

Eadem juris Saxonici fata in aliis provinciis fuerunt, veluti in POMERANIA & ducatu MECLENBVRGICO, (vid. Cothmann. *Vol. I. Consil. 26. n. 219. sequ.*) nec non juris Aliaeque Germaniae provinciae.

Suevici in ducatu WVRTENBERGICO, ubi judicibus negotium datur, *so nicht andere redliche und ehrbare Gewonheiten vorhanden, nach des H. Reichs-Rechten gleich zu richten. Wurtemb. Hoff-Gerichts-Ordn. Part. I. tit. 9.* Qualia & in aliorum principum ordinationibus passim legas. Vid. *Erneurte Anhalt. Canzley-Ordn. §. XXVII. Magdeb. Policey-Ordn. in praef.* quod eo minus mirandum, quo magis constat, ne in ipsa quidem Saxonia juris Saxonici totius usum superesse, sed ipsos Saxonum prudentes fateri, illud valere, quatenus sit receptum. Hartm. Pistor. *Quaest. I, 16, 21. II, 13, 82. II, 25, 35. II, 26, 17.* Carpzov. *Processs. XII, 1, 15.* Coler. *de Processs. Exsequut. in praefat.*

§. CXIII.

Reformatio religionis juris Rom. incrementa adjuvit.

Quae juris Romani incrementa haud parum adjuvit felix illa temporum reparatio, qua sub initium saeculi XVI. purior doctrina Christiana veluti reviviscere in Germania coepit. Quo minus enim juri Canonico favere poterant protestantium theologi, quod Lutherus flammis absumere non dubitarat: eo magis evehebant jus Romanum. Vid. Luth. *Comm. ad Genes. XXIV, 1. Tom. IX. Alt.*

§ CXIV.

Varia jura provincialia & statuta.

Denique observandum, omnes fere principes Germaniae a saeculo XVI. edere coepisse varias leges provinciales inscriptas, *Land-Rechte, Policey-Ordnungen, Hoff-Gerichts-*

Cantz-

Cantzley, *Proceſs - Gerichts - Ordnungen*, *Kirchen - Conſiſtorial - Ehe - Ordnungen*, & innumeras hujus generis alias. Idem fecere civitates tum imperiales, tum municipales, in quibus paſſim condita varia *Statuta*, *Reformationes*, & *Willkühre*, quorum pleraque & principes territoriorum rata habuerunt. In his paſſim ſuperſunt quaedam juris Germanici reliquiae, at multa ubique de novo ſancita, pleraque ex jure Romano in illa translata animadvertimus.

§ CXV.

Jam ex his facile patet, quid de uſu juris Romani & Germanici poſt tot eximiorum JCtorum concertationes tenendum videatur. Receptum ſane eſſe jus Romanum, & quidem tamquam jus commune & ſubſidiarium, nemo temere negaverit, quum ipſa experientia id ſatis demonſtret. Ac proinde primo loco tenendum I. *eum, qui jure illo nititur, eatenus firmo ſatis fundamento niti, neque ad receptionem probandam eſſe obſtrictum.*

De uſu jurium cum patrii tum peregrinorum Regula I.

§. CXVI.

At quum recepto jure Romano, non ideo in exſilium plane actum ſit jus patrium: conſequens eſt, II. *ut primo omnium ſecundum jus Germanicum pronunciandum, eoque demum deficiente, Romanum in ſubſidium ſit adhibendum:* III. *utque adeo bene illi ſibi ſuisque ſtudiis conſulant, qui IVRIS ROMANI & PATRII differentias mature inveſtigant.*

Reg. II. & III.

§. CXVII.

Reg. IV. & V. Enimvero jam ſupra oſtendimus, Capitularia Regum Francorum, multoque magis leges Wiſigothorum, Burgundionum, Salicam, Ripuariam, Bajuvariorum, Alamannorum, Saxonum, Angliorum, Werinorum, Friſiorum, Langobardorum, jam ante plurima ſaecula exoleviſſe, ex eoque colligimus IV. *non eſſe jus Germanicum ex illis priſcis Germanicarum gentium legibus aeſtimandum* *. Quin quum hae gentes diverſiſſimis maximam partem uſi ſint conſuetudinibus: ex eo facile unusquisque animadvertit, V. *laterem eos lavare, qui ex tam diverſarum gentium legibus, & inſtitutis, quae principiis diverſiſſimis nituntur, corpus & ſyſtema aliquod juris Germanici conſui poſſe, ſibi perſuadent.*

* Itaque jus Germanicum hodiernum, cujus paſſim reliquiae ſuperſunt, egregie quidem illuſtrari poteſt ex his aliisque gentium Germanicarum legibus: ſed qui illis uſum forenſem hodie tribuunt, illis probatio incumbet, omnes illas leges jam olim in Germania univerſa receptas fuiſſe. Quod quum vel cogitare abſonum eſt, & multo magis abſurdum erit, ex jure Wiſigothico vel Burgundionum oſtendere velle, quale e. g. in hoc tractu Germaniae jus patrium olim viguerit.

§. CXVIII.

Reg. VI. & VII. Multo major quidem pro jure Saxonico & Alamannico praeſumtio eſt, quia illud in inferiore; hoc in ſuperiore Germania maximae fuit auctoritatis. Sed, quum jura illa, alibi

alibi desuetudine exolevisse, alibi lege publica abrogata, & nusquam plane tota recepta esse, demonstratum sit: per se patet, VI. *jura illa citantem non habere fundatam intentionem, nisi eorum usum in ea provincia, in hoc vel illo capite, superesse ostenderit.* Quid? quod VII. *ne in Saxonia quidem allegatio juris Saxonici alicujus momenti sit, nisi vel usus probetur, vel de eo aliunde jam satis constet.*

§. CXIX.

Itaque satis patet VIII. *multos invehi in jus Romanum, multos juris Germanici usum mirifice commendare, qui quale sit illud jus Germanicum, quod tantopere commendant, scire cum ignarissimis videntur.* Eosdem vero IX. *incredibile damnum inferre reipublicae, dum jus Romanum & a tot saeculis magno studio excultum, manibus juvenum extorquere conantur, neque tamen jus patrium certius, & quod pro norma tuto sequi possint, illis ostendunt.* Ex quo sane verendum, X. *ne demum plane omnis juris certitudo in scholis & foro tollatur.* Reg. VIII. IX. X.

§. CXX.

Ut ergo pateat, quale sit istud jus Germanicum, cujus primo omnium in dirimendis litibus rationem esse habendam diximus: sciendum XI. *esse quasdam consuetudines Germanorum universales*, v. g. pacta nuda producere obligationem & actionem, liberos per separatam oeconomiam exire patria potestate, Reg. XI. XII. & XIII.

&c. *quas tuto sane sequimur, etiamsi nulla scripta lege firmatae sint, nisi probetur, eas quibusdam casibus legibus restrictas esse:* Deinde XII. *multa Germanorum instituta passim confirmata esse statutis & legibus Germanorum, immo ipsis aliquando recessibus imperii*, e. g. confirmationem tutorum, *quae itidem nulla probatione indigent:* denique XIII. *passim vigere consuetudines particulares, nulla lege scripta firmatas*, e. g. jus congrui, paroemiam: major dividit, minor eligit, *quarum usus ex actuum conformium frequentia merito probandus est.* Tales sunt veteres Germanorum consuetudines, quas collegerunt Schottelius, *von unterschiedlichen Rechten in Teutschland*, & Struv. *Hist. Jur. VI*, 34. *sequ.*

§. CXXI.

Reg. XIV. & XV. Si tale nihil occurrat, XIV. *merito ad statuta topica* (α), *& his deficientibus, ad jura provincialia respicitur, in quibus multa quis latere videbit juris patrii λείψανα* *, *quae sive adhuc sincera sint, sive juris Romani laciniis deformata, pro norma esse, debent judicibus.* Multoque minus quisquam dubitabit, XV. *quin sicubi statuta & jura provincialia jus Romanum in uno alteroque capite mutant, in ista juris patrii dispositione sit adquiescendum.*

* Sic multa passim in Statutis reliqua sunt ex jure Alamannico & Saxonico. De hoc nemo dubitarit, qui jura provincialia Magdeburgica, Halberstadiensia, Anhaltina perlegerit. De Alamannico jam observavit Goldastus *in Praef. der Reichs-Satzungen: es sey der Schwaben-Spiegel bey den Schwaben in Schwaebischen Gebieten, als*

als Algoewern, Schweitzern, Pündnern, und Burgundiern, noch zu guten Theil im Schwanck, und in ihre Statuta gezogen. Unde a ſcopo aberravit V. C. D. Steph. Chriſtoph. Harprecht, dum *Speculi Suevici* non uſum demonſtraturus, multa JCtorum reſponſa corraſit, ſuper quaeſtionibus, *utrum Jus Feudale Alamannicum publice doceatur, & in decidendo pro norma habeatur, an jus feudale Langobardicum?* Quamvis enim nec publice doceatur, nec in Reſponſis allegetur, multa tamen ex eo vel moribus adhuc obtinere, vel lege ſcripta confirmata eſſe, nemo dubitat.

(α) Merito huc refertur Paroemia: Willkuhr bricht Landrecht, Landrecht bricht gemeine Recht, i. e. Jus Civile Civitatis alicujus praefertur Juri Provinciali, Provinciale vero praefertur Juri Communi, quam regulam huc etiam trahit Emminghauſius *Memorab. Suſat. in Praef. p.* 12. & poſt multos alios, a ſe uberrime citatos, ex parte explicat Hertius *Paroemiar. Jur. Germ. L. I. Par.* 9.

§. CXXII.

Deficientibus ejusmodi ſtatutis, juribusque provincialibus, XVI. nihil reliquum eſt, quam *ut jus Romanum in ſubſidium adhibeatur.* Id quod etiam XVII. *de* IVRE FEVDALI LANGOBARDICO *intelligendum, quippe una cum Corpore Juris Juſtinianei ſimul recepto, tamquam jure feudali ſubſidiario *, ſi conſuetudines feudales patriae deficiant.* Reg. XVI. & XVII.

* Schilterus *ad Jus Feud. Alam. Cap. XL.* §. 4. 5. producit duo diplomata Ruperti Palatini, Regis Rom. in quorum utroque *mentio fit conſuetudinum feudorum, uſuum ſcriptorum & non ſcriptorum, praeſertim Capituli Naturales in rubrica, ſi*

ca, si de feudo controversia fuerit, collatione X. in libro feudorum. Germanice: *Des Gesetzes und Gewonheit in Keyserlichen Lehen-Rechten begriffen in dem Capitel, das ansahet Naturales in der Rubricken, ob umb Lehen zweitracht were.* Utrumque diploma datum est anno MCCCCIX.

§. CXXIII.

Reg. XVIII. Attamen nullum est dubium, quin XVIII. *ea, quae Jus Romanum sancit, ad jus publicum Rom. pertinentia, nec non quae principiis Romanorum, reip. nostrae parum concinnis, nituntur, nullum in foris nostris usum habeant, nisi recepta esse probentur.* Quamvis hic Jo. Ottonem Taborem aliosque dissentire, non ignoremus.

§. CXXIV.

Reg. XIX. Denique XIX. IVS CANONICVM (α) *in protestantium foris, non nisi quatenus receptum est, valere, ejusque usum in caussis praecipue ecclesiasticis, matrimonialibus, & processu, quem vocant, forensi superesse*, jam ab aliis, & praecipue illustri BOEHMERO, Academiae nostrae ornamento ἐξ ἐπαγωγῆς seu *per inductionem*, ostensum est in opere eximio *de jure ecclesiastico Protestantium.*

(α) Quando de auctoritate Juris Canonici per Germaniam quaeritur, primum est, ut tempora dissidium Religionis praecedentia distinguantur ab iis, quae sequuntur. Inde & causae distinguendae erunt, Ecclesiasticae nimirum a Civilibus. In Ecclesiasticis quidem causis illis temporibus Jus Canonicum in Germania omnino observandum fuisse arbitror, non tantum propter liberae receptionis effectum, sed & propter reverentiam

summi

summi Pontificis, cui jus de rebus Ecclesiasticis per Germaniam statuendi, qui tum quidem negaverit, nullus fuit. Quod vero ad Civiles caussas attinet, Jus Canonicum etiam in his, ex receptione libera tamen, auctoritatem per Germaniam obtinuisse, ex iis, quae supra dicta sunt, abunde constat, adeo ut jam Speculi Suevici Auctor C. 5. de Decreto & Decretalibus dixerit: auß den zweyen Büchern nimbt man all die Recht, der geistlichen und weltlichen Gericht bedarff ꝛc. Atque haec quidem certa erant, si Jurium in Germania observandorum consensus aliqua in causa deprehendebatur. Quod si vero in causa quadam Civili Jus Canonicum ab aliis Juribus vel in Germania natis, vel ab ea receptis dissensisset, quaerendum erat, quid horum reliquis praeferendum esset. Tunc autem aliud de Juribus in Germania natis, & tum adhuc usu servatis, dicendum erat, aliud de Jure Civili Romano a Germanis libere recepto. Jura Germaniae patria sive ante receptionem Juris Canonici nata essent, sive post eam, modo de eorum usu constaret, Juri Canonico in casu dubio praeferenda fuisse, nullus dubito. Si jura patria jam ante Juris Canonici receptionem nata fuissent, tum huic praeferenda fuisse videntur, quia Jus peregrinum, quando in usum alicubi recipitur, in dubio semper censetur recipi in subsidium Juris patrii, si hoc deficiat, adeoque sub tacita conditione: *salvo Jure patrio.* Si jura patria Juris Canonici receptione sunt recentiora, tunc sane ab eo, qui jus leges in hac causa ferendi habebat, lata eo fine, ut in ea nunc Jus certum constituerent, tanquam Leges posteriores omnino derogabunt prioribus. Si vero Jus Canonicum a Jure Civili in causa etiam Civili, discreparet, tum quidem communis opinio asserebat, Jus Civile praeferendum fuisse in terris Imperii, Jus Canonicum vero in terris Ecclesiae. De his vero hic non

loquimur, ſed tantum de terris Imperii, in quibus tamen regulam mox allegatam graviſſima limitatione reſtringunt: *niſi cauſa ſit ita comparata ut ſuſpicionem peccati involvat;* tunc enim Jus Canonicum Juri Civili Romano, imo & Legibus patriae Civilibus praeferendum dicunt, & praeter cauſas, quas pro Eccleſiaſticis habent, v. g. matrimoniales, beneficiarias, bonorum Eccleſiaſticorum, Decimarumque &c. huc referunt cauſas pactorum, ſtipulationum, omniumque contractuum, transactionum, piarum cauſarum, teſtamentorum, omniumque ultimarum voluntatum, praeſcriptionum, uſurarum, proceſſus judiciarii &c. adeo ut ipſam, quam ſiſtunt, regulam tot exceptionibus fere evertant. Certior videtur regula: Jus Canonicum etiam in cauſis Civilibus Juri Civili Romano praeferendum fuiſſe. Utrumque quidem in his cauſis auctoritatem ſuam ex libera Germanorum, utrumque recipientium, voluntate acquiſiverat. Verum ex iis, quae ſupra de Juris Canonici fatis in Germania diximus, facile apparebit, Decreti Decretaliumque Corpus integrum jam in Germania notum receptumque fuiſſe, altasque radices egiſſe, cum Jus Civile Romanum adhuc per lacinias & partes ibidem inclareſceret, nec jam totum ejus Corpus Legem toti Germaniae communem conſtitueret. Ex ſupra dictis etiam colligimus, Jus Canonicum, toto etiam Juris Juſtinianei corpore tandem recepto, tantam tamen inter Germanos adeptum fuiſſe auctoritatem, ut ſemper Juſtinianeo corpore prius, dignius, clarius, aptius & aequius Germanis viſum fuerit. Unde merito concludimus, Canonicum Civili, ſi cum ipſo pugnaſſet, praeferendum fuiſſe, niſi quis in ſingulari quadam cauſa Civile prae Canonico receptum eſſe probaſſet. Orto Religionis inter Germanos diſſidio nihil auctoritatis Juri Canonico in terris Catholicorum deceſſiſſe, eamque potius & hodie adhuc ita

ita ibidem, ut diximus, aestimandam esse, arbitror. Inter eos vero, qui ab Ecclesia Romana discesserunt, Lutherus quidem nihil omisit, quo Juris Canonici usum dissuaderet v. A. N. §. 113. de Juris vero Romani prudentia magnifice plane sentiens, quod ipse indicat *Operum Altenburg. T. 6. f. 203. & sq. Jenensis 6. p.* 156. Und was darfs viel Worte, das Kayserliche Recht nach welchem das Römische Reich noch heutiges tags geregiert, und biß an den jüngsten Tag bleiben wird, ist ja nichts anders denn heydnische Weißheit, welches die Römer, ehe denn Roma von Christo oder Gott selber ichts gehöret hat, gesetzt und geordnet haben, und ich acht wohl wann itzt alle Juristen in einen Kuchen gebacken, und alle Weisen in einen Tranck gebraut würden, sie solten nicht allein die sachen und händel unangefaßet lassen, sondern auch nicht so wohl davon reden noch dencken können. Dann solche leuthe haben sich in großen händlen müßen üben, sind darzu mit großer Vernunft und Verstand begabet geweßt. Summa sie haben gelebt und werden nicht mehr leben, die solche Weißheit im weltlichen Regiment gehabt haben. Sed conatibus ejus impar respondit eventus, cum in ipsa Wittenbergensium Academia graviter ipsi hac in parte resisterent JCti Henningius a Goeden & Hieronymus Schurffius, partes ejus in aliis capitibus fortiter tuentes, hocque solo ab ipso dissidentes, allegatis rationibus; quod multa egregia & cum ipsorum sacris neutiquam pugnantia in Jure Canonico statuerentur; quae cum aliis a religione, quam profiterentur, alienis evertere aequum non videretur; praesertim cum alia, quae in hunc locum substituere possent, nondum condita essent jura. Addebant, quod Judiciorum forma & processus judiciarii regulis, quas Jus Canonicum introduxisset, jam tota Germania imbuta esset, & hinc gravissima rerum oritura videretur confusio, si Juri Canonico repudi-

repudium mittere cogerentur, maxime cum ad Jus Civile Romanum, quod litium formam a rebus Germaniae maximopere discrepantem doceret, in his etiam causis confugere parum opportunum videretur. Unde usum Juris Canonici, in capitibus cum religione a se agnita non pugnantibus, strenue conservantes & discipulis suis & successoribus exemplo fuerunt, ut & illi Juri Canonico fortiter inhaererent. Hinc Melchior Klingius, Johannes Schneidewinus, Mathaeus Wesembecius, Joachimus de Beust, Eberhardus a Weihe, Johannes Zangerus usum Juris Canonici, quantum poterant, conservarunt. Accedebat, quod & ipsi Electores & Duces Saxoniae Fridericus, Johannes, Johannes Fridericus, Mauritius, Augustus, Christianus, Fridericus Wilhelmus usum Juris Canonici adeo non rejicerent, ut potius eum scriptis Legibus conservarent. Suffragabatur postea aliarum per Germaniam Academiarum consensus, v. g. Jenensis, Rostochiensis, Lipsiensis, Giessensis, Marpurgensis, Tubingensis, Gryphiswaldensis, Altorffensis, adeo ut superioris saeculi Jcti celeberrimi v. g. Reinkingius, Carpzovius, atque Schilterus hujus Juris usum tanquam per Germaniam ubique agnitum suis Operibus magna cum cura adjuvarent & illustrarent, ipsique Theologi ad horum opera confugientes Juris Canonici placita in causis consistorialibus non raro sequerentur. Unde tandem colligimus etiam inter Protestantes Juris Canonici usum, qui antea fuit, servatum esse, nisi vel ejus Decisiones cum principiis religionis Protestantium pugnarent, vel aliquis probare posset, Jus Civile in hac, quam ageret, causa speciatim prae Jure Canonico receptum esse. v. Thomasius *in Cautelis circa Praecogn. Juris Eccles. C.* 21. 22. *&* 23. & Boehmerus *J. E. P. L. I. T.* 2. §. 58-76.

HISTO-

HISTORIAE JVRIS GALLICANI EPITOME.

L. B.

PRimas lineas hiſtoriae Juris Privati, quo Gallia a remotiſſimis ſaeculis per varias viciſſitudines ad noſtra uſque tempora uſa eſt, ducturus, non ea utique mente hoc, quidquid eſt opellae, aggredior, ut doctiorum deſideria, plura & majora optantium, expleam; ſed ut cultorum Juris, eorum praecipue, quorum haec ſcire maximopere intereſt, deſideria accendam, ſomnumque, quo ad utilia hebeſcunt, diſcutiam. Meis itaque votis tunc reſpondiſſe eventum dicam, ſi illi nullam contra me, niſi brevitatis, querelam moturi, pleniori opere ſibi a me ſatisfactum velint; hi vero haec paucula ſaltem legant, aliqua, quae ne attigi quidem, dicta cupiant, aliqua, quae dixi, uberius expoſita malint. Hujus quidem generis querelis ſi excitatus fuero, non deſpero fore, ut telam hanc, ſi Deus vitam & vires dederit, aliquando pertexam. Vale!

§. I.

GAllia olim in tres partes diviſa, Belgicam, Aquitanicam, Celticam, lingua, inſtitutis, Legibus differebat (*a*), adeo quidem, ut I. Periodus GALLICA.

ut hae partes iterum in varias Civitates & Pagos subdivisae fuerint (*b*), ita ut in singulis fere aliquid a more aliarum diversi agnoscamus. Sunt tamen quaedam, quae per omnem Galliam obtinuisse deprehendimus, Juris capita, magis ad mores, quam ad Leges scriptas referenda, quorum aliqua recensebimus. Huc merito refertur divisio Gallorum in duo hominum genera (*c*) nobiliora, Druides & Equites. Ad illos sacra, Judicia Civilia & Criminalia, consilia, institutio adolescentum, studia pacis referebantur. Ipsi ab omnibus oneribus immunes erant. Hi studia belli praeprimis tractabant. Plebs pene servorum loco habebatur (*d*). Ex ea, qui aes alienum luere non poterat, nobiliori se in servitutem plane addicebat. Patri vitae necisque potestas in liberos, marito in uxorem erat (*e*), adeo ut, si de morte patrisfamilias accelerata suspicio nata esset, uxor servilem in modum torqueri juberetur. Maritus aequalem doti pecuniam conferebat, ita ut & dotalis & hujus pecuniae rationes conjugi, post mortem alterius, superstiti reddendae essent, eique utraque pecunia, cum fructibus ex matrimonii initio computandis, cederet. Mutuam pecuniam sub usuris credebant, ut apud inferos redderetur (*f*). Merces inferre, quae effoeminatos redderent, nefas erat praecipue in Gallia Belgica (*g*). Adolescentibus obesis esse non licebat (*h*), adeo, ut cinguli mensuram

ram excedentes mulctarentur. Ad concilium armatum, quod initium erat belli, & ad quod, lege communi, omnes puberes armati convenire cogebantur, qui ex iis novissimus venerit, in conspectu multitudinis, omni cruciatu affectus necabatur (*i*). Qui in concilio dicenti obstreperet, aut tumultuaretur, si a lictore tertium monitus non quiesceret, illi ab hoc tantum de sago amputabatur, ut reliquum esset inutile (*k*). Si compertum esset, uxorem mariti mortem procurasse, igne atque omnibus tormentis cruciata interficiebatur (*l*). Si quis privatus, aut publicus Druidum decreto non staret, illi sacrificiis interdicebatur, quae poena apud eos gravissima, cum numero impiorum & sceleratorum haberetur, cujus aditum sermonemque omnes defugerent, ne quid ex contagione incommodi acciperent (*m*). Quae ad statum publicum spectabant Leges, eas hic merito praeterimus.

(*a*) J. CAESAR. Comment. de Bello Gall. Lib. I. c. 1. §. 1. 2. PLINIVS Histor. Natur. Lib. IV. c. 17. P. MELA de Situ Orb. Lib. III. c. 2. AMM. MARCELLIN. L. XV. (*b*) J. CAESAR. Comm. de B. G. L. VI. c. 11. (*c*) J. CAESAR. ibid. c. 13. STRABO Geogr. Lib. IV. p. 197. *edit. Par.* 1620. tria genera agnoscit, *Bardos*, *Vates*, *Druidas*; AMM. MARCELL. etiam tria, *Bardos*, *Eubages*, *Druidas*. Major tamen est Caesaris fides, testis praesentis. (*d*) Adeo, ut in civium Galliae divisione ne mentionem quidem ejus faciant STRABO & AMMIANVS. (*e*) J. CAESAR. l. c. c. 19. (*f*) VALER.

LER. MAXIMVS L. II. c. 6. §. 10. (g) J. CAES. l. c. L. I. c. 1. §. 3. (h) STRABO Geogr. L. IV. p. 199. (i) JVL. CAESAR. l. c. L. V. c. 56. §. 1. 2. (k) STRABO Geogr. L. IV. p. 197. (l) J. CAES. l. c. L. VI. c. 19. §. (m) IDEM l. c. c. 13. §. 6. 7.

§. II.

II. Periodus ROMANA.

Gallia a Romanis aliquoties tentata, aliquando & victa, a Q. Fabio Maximo etiam ex ea, quae Italiae proxima est, parte domita, tota demum a Julio Caesare post grave decem annorum bellum subacta Legibus Romanis se submisit; per Legatos olim & Proconsules, a temporibus Constantini M. autem ad Honorium usque per Praefectum Praetorio Galliarum, & inter hujus tres Vicarios secundum, ita administrata est, ut in septendecim tunc provincias, sex quidem Consulares, undecim vero Praesidales divisa fuerit (a). Quod tum Juri Romano etiam Privato paruerit, nemo est, qui facile ambigat, cum in provinciae formam ita sine dubio redacta fuerit. Magis adhuc Juris Romani per Galliam usus tunc obtinuit, cum quibusdam Gallis Jus Civitatis Romanae datum est (b), imo maxime, cum ab Antonino Caracalla (c) omnes, qui sub Imperio Romano erant, jure Civitatis Romanae donati sunt (d). Ab usu Juris Romani Privati tamen merito excipiendi, quibus suo Jure vivere permissum fuit, ut Massiliensibus a Caesare (e), imo Nerviis, Suessionibus,

nibus, Ulmanetibus, Leucis, Treviris, Lingonibus, Remis, Heduis, Carnutis, Meldis, Santonibus, Secusianis, Bituriginibus, Arvernis (*f*), aliquibus horum forsan etiam a Caesare (*g*): adeo ut jam tum Gallia in Consuetudinarii & scripti Juris cultricem dividi commode potuisset; ita tamen, ut data tandem omnibus, ut diximus, Civitate Romana omnes etiam ejus Jura Privata agnovisse videantur.

(*a*) PANCIROL. Comment. in Notit. Imp. Occid. C. 3. & 68. Quem saepius supra *Pancirollum*, mox *Panzirolum* nominavi, eum hic *Pancirolum* scribo, secutus cujusque libri, quo utor, scribendi rationem, librorum *de Claris LL. Interpretibus* editionem antiquam primum, quae *Pancirollum* sistit, mox novam, quae *Panzirolum*, nunc *Commentarium* allegatum, ubi *Pancirolus* exhibetur, quod, ne quis varia scribendi ratione offendatur, moneo. Merito hic etiam consulendus est LVDEWIGIVS in Vita Justiniani c. 8. §. 72. n. 363. & §. 115. n. 603. ubi merito laudat librum elegantem sane & pereruditum, *de Galliae Praefectis Praetorio &c.* ab Aegidio LACARRYO, inter eruditissimos Patrum societatis Jesu utique reputando, *Claromonti* 1672. *in* 4. cum aliis opusculis editum.

(*b*) Quod cum de quibusdam Galliae Narbonensis oppidis jure Civitatis Romanae ab Augusto donatis ex Strabone probare conatus esset Lipsius, non satis consentientem habuit Ez. SPANHEMIVM O. R. Exerc. l. c. 15. p. 93. qui tamen aliquibus Galliae comatae primoribus id a Julio Caesare, & mox aliis ab Augusto datum, concedit, sed sine Jure suffragii, quod ipsis postea a Claudio concessum esse affirmat, Galliae vero comatae toti Jus Civitatis & quidem optimum

maximum a Claudio tum donatum esse, quod ex Taciti Annal. L. XI. & Senecae de Benef. L. VI. c. 19. colligit LIPSIVS ad Senecae l. c. id quidem negat SPANHEMIVS ib. c. 16. p. 95. & sq. (c) Quem hujus Constitutionis auctorem esse luculentis testimoniis probat EZ. SPANHEMIVS O. R. Exerc. II. c. 4. (d) L. 17. ff. de statu hom. (e) Quod ex Ciceronis Orat. pro Fontejo c. 1. Strabonis Geogr. L. IV. p. 181. Dionis Cassii L. XLI. p. 165. & ipsius Caesaris de Bello Civ. L. II. c. 42. verbis colligit SPANHEMIVS ib. Exerc. II. c. 11. p. 235. (f) Quod ex eo colligitur, quod hos populos alios liberos, alios foederatos appellet PLINIVS Hist. Nat. L. IV. c. 17. 18. 19. in quam sententiam inclinat SPANHEMIVS l. c. (g) A qua opinione non multum alienus est SPANHEMIVS ibid.

§. III.

III. Periodus BARBARICA.

Cum paulatim saeculo praecipue V. Imperii Romani vires in his oris senescerent, exteræ gentes coeli clementia, & soli fertilitate invitatae in Galliam per intervalla temporum irruerunt, sedes sibi fixas in ea quaesiturae; barbarae a Romanis, omnes praeter veteres Italiae ac Graeciae incolas hoc nomine per contemtum notare solitis, dictae; quod nomen hae gentes ipsae sibi in honoris tandem titulum verterunt (a), Romanorum ita arrogantiae, qui sibi integras easque nobilissimas provincias a barbaris eripi paterentur, forsan eo acrius illusurae. Praecipue Visigothi, Burgundiones & Franci maximam Galliae partem, Romanis ereptam, suae quidem ditioni ita subjicientes, ut

ut majeſtatem Imperii Romani adhuc per aliquod temporis ſpatium comiter venerarentur (*b*), alii Leges jam ante ingreſſum in Galliam a ſe latas, ut Franci, alii Leges in ea a ſe conditas, ut Viſigothi & Burgundiones, populis ſibi ſubjectis praeſcripſerunt. Hinc Corpus Legum Viſigothicarum (*c*), Burgundionum Lex Gundobada (*d*), Francorum Lex Salica (*e*), totam tandem Galliam, ſingulae quippe in iis, quas quaeque gens ſub ſua ditione tenebat, partibus, occuparunt.

(*a*) Videantur, quae ad Heinecc. L. II. §. 10. n. (γ) p. 677. in f. notavimus. (*b*) v. HEINECCIVS L. II. §. 13. (*c*) De his Viſigothorum Legibus agit Heinecc. l. c. §. 11. videantur, quae ibidem dicimus n. (β). p. 684. & ſqq. (*c*) De Lege Gundobada v. HEINECC. l. c. §. 10. & annotationes noſtras α. β. γ. p. 674. & ſqq. (*d*) De Lege Salica v. HEINECC. l. c. §. 7. & 8. & quae ibi notavimus p. 661. & ſqq.

§. IV.

Non tamen ita hae Leges Galliae imperarunt, ut omnem plane Juris Romani uſum proſcriberent. I. enim ipſae hae Leges aliquid ex Jure Romano adoptarunt. Et quidem Lex Salica nonnihil (*a*), Gundobada multum (*b*), plurima autem Lex Viſigothorum ex Jure Romano (*c*) traxit. Quae tamen hic de Jure Romano dicimus, quod ejus aliquae partes in has Leges tranſierint, ea quidem de Jure Ante-Juſtinianeo intelligenda eſſe, facile quisque vel me tacente judi-

Conſervatio Juris Romani.

judicabit, qui aetatem, qua hae Leges natae ſunt, Juſtiniani utique tempora praecedentem conſiderabit, quique ſerio perpendet, Juſtiniano quidem vix unquam quicquam juris in Galliam, nihil autem plane tum fuiſſe reliqui, poſtquam ceſſionem Narbonenſis Galliae ejus, quam Romani Cis-Rhodananam dicebant, a Vitige Gothorum R. qui eam adhuc clientelari jure a Romanis tenuiſſe videtur, Francis factam ſuo conſenſu approbaſſet anno 536 (*d*). Unde poſtea juſtae omnino fuerunt querelae Theodeberti Francorum R. quod Juſtinianus Francici nomine gloriari auderet (*e*). De Codice Legum Viſigothicarum tamen, non eo, quem Evaricus collegit, ſed eo, quem a Chindesvindo demum collectum (*f*) adhuc ſuperſtitem habemus, utique dicere non poſſumus, eum Juſtinianei Juris tempora praecedere, quippe qui potius ea aetate compoſitus fuit, qua facile potuit aliquid ex Jure Juſtinianeo commodato accipere; uti etiam illum ex hoc nonnihil traxiſſe jam ſupra obſervavimus (*g*). II. Hae gentes ſuas quidem Leges introduxerunt, ſed ita tantum, ut vel Romanos, qui in Gallia ſedem fixiſſent, vel Gallos indigenas, Romana Civitate olim donatos, & Romana Lege viventes, ea & in poſterum vivere, libenter paſſae fuerint. Quod de Francis & Burgundionibus ſemper, de Viſigothis autem usque ad Chindesvindum tantum affirmare poſſumus (*h*), cujus tamen

tamen jamjam e Gallia remoti res gestae eam non tangunt. In hac itaque Periodo Leges Salicam, Gundobadam, Visigothicam, in suis quamque provinciis; Romanam vero ubique coluit Gallia.

(*a*) Vide, quae notavimus ad Heinecc. L. II. §. 8. n. (γ) p. 670. (*b*) Vide notam nostram (γ) p. 678. ad Heinecc. l. c. §. 10. & ipsum HEINECCIVM ib. §. 14. (*c*) Evolvantur, quae diximus ad Heinecc. l. c. §. 11. n. (β) p. 687. & quae ipse HEINECCIVS ib. §. 13. & 14. (*d*) v. PROCOPIVS de bello Goth. L. I. c. 12. & L. III. c. 33. (*e*) v. AGATHIAS Hist. Justiniani L. I. p. 9. edit. Lugd. Bat. 1594. (*f*) v. notam nostram (β) ad Heinecc. §. 11. p. 687. (*g*) vid. ibid. & HEINECC. l. c. §. 15. 17. 18. 19.

§. V.

IV. Periodus FRANCICA ANTIQVA.

Burgundionibus tandem subactis, pulsis Gallia Visigothis, Narbonensisque Galliae parte extrema, quae clientelarem quendam cum Imperio Romano nexum ad haec usque tempora conservasse videtur, Francis a Vitige cum consensu Justiniani anno 536. cessa, soli tandem per totam, qua patet, Galliam & ultra regnarunt Franci, Legisque Salicae usum per totam Galliam extenderunt. Non tamen omnia, quae antea viguerunt, populorum instituta statim cessarunt. Legis Gundobadae usum, finito licet Burgundionum Regno, saeculo adhuc IX. viguisse ex eo docemur, quod Agobardus contra eam singularem eo saeculo librum conscripserit (*a*). Quem Alaricus

Visigothorum Rex anno 506. in Gallia promulgavit Codicem (*b*), is tantum abest, ut pulsis Gallia Gothis ibi auctoritatem suam amiserit, ut potius multis adhuc saeculis quicquid Juris Romani in Gallia allegatum fuerit, id non aliunde, quam ex hoc Codice Alariciano haustum, existimari debeat, adeo ut & venerando plane *Legis Romanae* nomine hic Codex subinde insignitus fuerit (*c*). Quo argumento & Visigothorum instituta non plane abolita, & Juris Romani usum in Gallia a Francis & hac Periodo conservatum fuisse docemur (*d*).

(*a*) Vid. HEINECC. L. II. §. 10. (*b*) vid. ibid. §. 15. & quae nos ibi diximus. (*c*) vid. ibid. (*d*) ibidem §. 18. 19.

§. VI.

Capitularia.

Accesserunt mox Capitularia Regum Francorum, & in prima illorum stirpe non infrequentia, Childeberti, Clotharii, Guntramni, Childeberti Junioris, Chlotharii II. duo, Dagoberti Capitulare triplex (*a*) anni 630. Karlomanni primum anni 742. secundum 743. aliud incerti anni, forsan 744. & Pipini (*b*). Magnus autem Capitularium numerus sub Regibus & Imperatoribus Francorum Carolingicis prodiit, quorum licet aliqua ad Germaniam magis & Italiam spectarent, quam ad Galliam, multa tamen etiam generalia, & hinc ad Galliam non minus, quam ad alias Imperii Carolingici partes referenda, nec pauca specialia, Galliam solam

ſolam tangentia, ex ipſis Caroli M. & Ludovici Pii temporibus, proſtant (c). Capitularia poſt Karlomannum (d), Ludovici Balbi filium, in Gallia condi deſierunt, obſervata tamen per omnia Carolingicae ſtirpis tempora; imo, licet ipſorum obſervatio prima Capetingicae ſtirpis aetate per varias Procerum turbas interrupta aliquantum fuerit, tranquillioribus tamen mox temporibus ea vigori ſuo reſtituta videntur, adeo ut eorum auctoritas adhuc ſub Philippo IV. Pulchro agnita fuerit (e). Legis tamen Salicae virtus per Capitularia adeo non infracta eſt, ut ea potius Caroli M. & Ludovici Pii Capitularibus aucta fuerit (f). Quanta vero reverentia & dignitas harum Conſtitutionum Francicarum olim fuerit, ſatis ex eo docemur, quod magnificum plane tum habitum fuerit inter gentes: *Francicis uti Legibus* (g). Jus vero Romanum ne per Capitularia quidem aliquid auctoritatis in Gallia amiſiſſe, frequentia & Hincmari Rhemenſis Archiepiſcopi (h), & ipſorum Capitularium teſtimonia abunde teſtantur, adeo ut Carolus Calvus adhuc, ſi quid novi ſtatuat, ſollicite ſubinde moneat (i), ſe per id Juri Romano nihil detractum velle; qui, cum mox de ſingulis, *qui Lege Romana vivunt* (k), mox de integris *regionibus, in quibus ſecundum Legem Romanam judicantur judicia*, loquatur, per illos quidem eos, qui vel origine ſua Romani, vel ex antiquis Gallis, civitatem

Romanam olim adeptis, oriundi, vel electione ſua jus ſecundum Legem Romanam vivendi aſſecuti, per varias provincias ſparſi erant, indigitare; ſub his regionibus vero eas provincias intelligere videtur, quae, cum Italiae proximae ſint, primae omnium ab iis occupatae, poſtremae derelictae, & propter viciniam Italiae perpetuo cum ea commercio junctae, Romani Juris uſui plenius & fortius, quam quaevis aliae, ſemper adhaeſiſſe videntur. Unde merito etiam rejicitur, quod temere Carolo M. adſcribitur, Capitulum, quo is iisdem fere, quibus Chindesvindus Viſigothorum Rex uſus eſt (*l*), verbis Legum Romanarum uſum forenſem prohibuiſſe jactatur (*m*), quod, cum Benedictus Levita, quinti, ſexti, ſeptimique Libri Capitularium Collector, ſua undique & aliqua quidem ex Codice Viſigothico corraſerit, ex eodem ſine dubio hauſtum huic Capitularium Libro, in quo pauciſſima Caroli M. ſunt, inſeruiſſe & Caroli M. nomine incaute vel ſubdole notaſſe videtur (*n*).

(*a*) Quod tamen non niſi Legis Ripuariorum, Alamanorum, & Bajuvariorum renovatae & auctae promulgationem continet, & a BALVZIO Capitul. Tom. I. p. 26-139. exhibetur. (*b*) Quae omnia cum quibusdam aliis exhibentur a BALVZ. l. c. p. 5-188. vid. HEINECC. L. II. §. 29. (*c*) Quae de Capitularium nomine, forma, natura, collectionibus &c. ſcitu neceſſaria ſunt, ea diſcuſſa ſunt ab HEINECCIO l. c. §. 38. 39. 40. 42. & ibidem in notis. (*d*) Cujus aliqua ſuperſunt apud BALVZ. Capit. T. II. p. 281.

281. *&* *sqq.* (*e*) Quod insigni testimonio probat BALUZIUS Praef. ad Capit. §. 36. 37. (*f*) v. hac de re HEINECC. l. c. §. 37. (*g*) Quod testimonio Monachi Sangallensis probat BALUZIUS Praef. §. 1. ubi de dignitate harum Legum, uti & HEROLDUS in Praef. ad Codicem LL. Antiquarum, plura disserit. (*h*) Quae copiose allegat HEINECC. L. II. §. 44. (*i*) v. ejus Edictum Pistense de an. 864. C. 20. 28. 34. apud BALUZ. T. II. p. 174. ubi verba c. 20. apprime huc faciunt: *in illis autem regionibus, in quibus secundum Legem Romanam judicantur judicia, juxta ipsam Legem commitentes talia judicentur: quia super illam Legem vel contra ipsam Legem nec Antecessores nostri quodcunque capitulum statuerunt, nec nos aliquid constituimus.* (*k*) C. 28. *de illis autem, qui secundum Legem Romanam vivunt &c.* adde C. 34. (*l*) LL. Visigoth. L. II. Tit. I. c. 9. (*m*) v. CAPITULAR. L. VI. c. 269. edit. Pithoeanae. (*n*) Conjectura haec est CIRONII Observ. Jur. Canon. L. V. c. 4. p. 113. & sq. cui etiam subscribit ARTHURUS DUCKIUS de usu & Authorit. Jur. Civilis Rom. L. II. c. 5. §. 15.

§. VII.

Aliam nunc merito Periodum ordior, inter duas Francicas *Mediam*; siquidem Juribus tantum non omnibus, quae in *Antiqua* obtinuerunt, quod ad usum causarum privatarum forensem attinet, antiquatis, quodcunque Juris Civilis Privati genus hodieque in Gallia observatur, id in hac *Media* Periodo natum, in *Nova* perfectum est. Initia hujus Mediae Periodi in ultimis Carolingicae, & primis Capetingicae stirpis temporibus quaerenda esse, omnino existimo. Pri- V. Periodus FRANCICA MEDIA.

 ma

Origo Consuetudinum.

ma statim se offert Consuetudinum, quibus plurimae provinciae per Galliam reguntur, origo. Non hic generalia quaedam Juris praecepta, Galliae quidem propria, sed tamen omnibus ejus provinciis aeque communia (*a*) intelligo. Nec Chartas Regias huc traho, quibus vici pagique jure Civitatis ornantur, aut Civitates jam constitutae privilegiis, immunitatibus, emolumentis, variisque praerogativis donantur (*b*), cum magis ad jura publica totius civitatis, quam privata civium negotia definienda, faciant. Nec huc refero, quicquid moris in singularibus quibusdam casibus receptum est, etiam iis in locis, quae Jure scripto reguntur, quod non nisi tanquam exceptio a regula communi, quam Jus scriptum ibi constituit, considerari debet. Per Consuetudines potius hic intelligo complexum multarum regularum Juris Privati, longo usu introductarum, tacitoque Principis consensu approbatarum, quibus integrae Civitates aut Provinciae in negotiis civium privatis ita utuntur, ut tantum in casibus, qui his regulis decisi non sunt, locum alii Juri subsidiario relinquant. Has in plerisque Galliae Civitatibus & Provinciis hac Periodo natas esse asserimus. Sunt quidem (*c*), qui eas altius repetant, & ex prima Francorum Periodo derivent, cum in ea jam Provinciae Italis proximae, primae a Romanis subactae, & novissimae omnium derelictae jam tum unice

Jure

JureRomano regerentur; reliquae vero commixtionem quandam Legum Salicae, Gundobadae, Gothicae & Romanae agnoscerent, & eo facilius mores ex pluribus Legibus mixtos induerent. Praecipue vero in hac sententia confirmantur, quod in Marculphi aliisque formulis antiquis invenisse se credant, Provincias has Italiae vicinas Romanas dici, & opponi caeteris, quae Legem Salicam, *moris* nomine ibidem, uti augurantur, acceptam agnoscerent. Nos vero huic sententiae non ex omni parte subscribere possumus. I. Quia Consuetudinum, quae supersunt, antiquissimae nec sermonem, nec morem Merovingicis temporibus satis respondentem servant. II. quia, quae ex Carolingicis temporibus prostant historiarum monumenta, alia omnia magis, quam divisionem Galliae in provincias Juris Scripti & non Scripti jam tum cognitam admittunt. III. quia Leges, quae in provinciis Galliae tum regnabant, Salica, Gundobada, Gothica, Romana, omnes ad Jus scriptum utique referendae sunt, quocunque demum sensu *Juris Scripti* vocabulum accipiatur, sive vulgari pro eo, quod in literas redactum est, sive Legali pro eo, quod expressa Legislatoris voluntate promulgatum est. IV. quia, si quid est in illis Marculphi vel aliis Formulis, quod Legem Salicam sub *moris* vel *consuetudinis* voce latere persuadeat, quod tamen nusquam invenimus, non desunt tamen, quae

quae eam a more diſtinguant (*d*). Nos itaque cum hac, quam allegavimus, ſententia ex parte conſentientes facile admittimus *primo*, quod ea, qua quaedam provinciae utebantur, Legum variarum commixtio nonnihil ſingularum auctoritati detraxiſſe videatur, adeo ut, cum ſingulae non aequali & communi omnium ejusdem provinciae incolarum obſequio niterentur, facilius labi, & ex ipſarum ita collapſarum reliquiis inter ſe confuſis, uſu per temporis lapſum confirmato, Conſuetudines naſci potuerint. Unde & *ſecundo* lubentes concedimus, quod eae provinciae, quae integrae unum Jus & quidem Romanum, omnium ampliſſimum, omnibusque fere, quae ſe offerre poterant, negotiis ſufficiens ab antiquiſſimis temporibus pertinaciter obſervaverint, non facile incertis conſuetudinis alicujus natalibus occaſionem dare, nec eam fortuito naſcentem non ſtatim deprimere aut protinus extinguere potuerint. Haec omnia quidem cauſam, ut ita loquamur, remotam diviſionis Galliae in provincias Juris ſcripti & non ſcripti conſtituunt. Proximam vero cum viris C eruditiſſimis (*f*) ex turbis, quae ultima Carolingicae & prima Capetingicae ſtirpis tempora afflixerunt, merito derivamus. Illa enim tempeſtate Proceres Regni caput extollentes, Regiae Majeſtatis reverentiam negligere, beneficia ad tempus vitae conceſſa in hereditaria convertere, jura magiſtratus,
quae

quae auctoritate & jussu Regio exercere debebant, propria sibi vindicare & jura summi Imperii affectare ausi, Regibus saepe graves, sibi invicem infesti extiterunt. In hac rerum confusione Legum nulla cura habita, cum omnia manu gererentur, & lites ferro magis, quam jure deciderentur. Hinc Leges sua diversitate jam satis infirmatae, facilius oblivione & desuetudine obliterabantur; atque, ne tamen omnis juris usus tolleretur, partim ex illarum reliquiis, partim ex novis privatorum inventis, aliorum consensu paulatim receptis, & ipso temporis lapsu comprobatis, novae ubique Consuetudines surgebant. Accedebat, quod ipsi Proceres in ea consilia studiose incumberent, ut, quae sibi subjectae essent provinciae, moribus etiam ab aliarum sibi non parentium consuetudine diversis distinguerentur, & vincula amicitiae & commercii unius provinciae cum aliis eo magis rumperentur, atque ita conjunctioni provinciarum, earumque ad Regia jura revocationi graviora, ut putabant, impedimenta obvolverentur. Cum ea, quae clam, sensim & repetitis demum actibus introducuntur, initia non habeant luci satis exposita, ut certis annorum & dierum notis signari possint, facile intelligere possumus, quod singularum Consuetudinum natales certo annorum numero affigi non possint. Qui vero has, quas hic suggerimus, conjecturas aequa lance ponderabit,

bit, facile nobiscum in hanc sententiam inclinabit, Consuetudinum Galliae originem generatim ex hoc temporum, quod indicavimus, intervallo derivandam & divisionem Galliae in provincias Juris scripti & non-scripti huic epochae assignandam esse. Illud certum est, Honorium III. S. P. (*g*) hanc divisionem sibi jam probe cognitam habuisse anno fere 1220. deque ea tanquam re notissima jam loqui Philippum Pulchrum R. an. 1312. (*h*) In iis itaque provinciis, in quibus Jus Romanum, ob rationes modo indicatas, altiores jam radices egerat, ibi id etiam inconcussum mansit ad hanc usque diem, ita ut eae hodieque provinciae Juris Scripti appellentur, nempe Aquitania (*i*), Occitania (*k*), Provincia, Delphinatus, provincia Lugdunensis, Foresia (*l*), provincia Bellojocensis (*m*) & magna pars Arverniae (*n*), & generatim provinciae omnes, quae Curiis Supremis Tolosanae, Burdigalensi (*o*), Gratianopolitanae (*p*), Aquensi (*q*), Paviensi (*r*), & aliquot, quae Parisiensi subsunt. Reliquae igitur provinciae Galliae, quarum nomina hic non indicavimus, Consuetudinibus reguntur, & hinc Consuetudinariae aut Juris non-Scripti provinciae appellantur. Consuetudinum Galliae, si tantum majores computentur, numerus ad 60. usque ascendit, si minorum etiam, & quae in Gallia Belgica sunt, calculus ineatur, ad 285. fere excrescit.

(*a*) Cujus-

(*a*) Cujusmodi aliqua collegit CHOPPINVS de Commun. Gallic. Consuet. Praecept. P. II. ubi C. 1. ea, quae toti Galliae, c. 2. quae Provinciis Juris Scripti, c. 3. quae Provinciis Consuetudinariis communia sunt, exhibet. (*b*) Quas tamen huc trahi video ab ARGOVIO (M. Argou) Scriptore alias elegantissimo, Jurisque Gallicani interprete solertissimo, Histoire du Droit François §. 22. p. 81. quam Praefationis loco praefigit libro sub Tit. Institution au Droit François, Paris. 1739. duobus Tomis in 8vo edito. (*c*) uti prae aliis hanc sententiam tuentur CIRONIVS Observ. Jur. Canon. L. V. c. 6. p. 122. & c. 7. p. 128. ARTH. DVCKIVS de Usu & Auth. Jur. Civ. Rom. L. II. c. 5. §. 12. & 23. (*d*) Ita ipse CIRONIVS l. c. p. 128. in f. ex Veteribus Formulis apud PITHOEVM haec verba allegat: *N. filius, N. puellam ingenuam per solidum & denarium* secundum Legem Salicam & antiquam consuetudinem *sponsavit.* Quis vero cum CIRONIO hic assereret, FREDEGARIVM nuptias Clodovei & Clotildis contractas esse, *ut mos erat Francorum*, dicentem, omnia ea exprimere, quae Formula Vetus per verba: *secundum Leges Salicam & antiquam consuetudinem*, efferret adeo, ut verba Fredegarii commode possent in locum verborum, quibus Vetus Formula utitur: *secundum Legem Salicam*, substitui? Quis enim non intelliget, quod, si haec substitutio fieret, insipida geminatio oritura sit, & consuetudinis in eadem propositione mentio sine ullo fructu repetita dici debeat, cum tamen Vetus Formula duo dicat, nempe N. filium observasse primo *Legem Salicam*, & simul *antiquam consuetudinem*, cum Fredegarius de uno tantum, nempe de antiqua consuetudine loquatur. (*e*) Unde & in antiquissimis, quae extant, Galliae Consuetudinibus aliqua, licet levia, vestigia, Legum antiquarum genium spirantia, in mensura & pretio vulnerum,

nerum, in poenis criminum pecuniariis, in securitate aliquibus contra bellorum privatorum & diffidationum injurias concessa, aliisque similibus non difficulter deprehendimus. (*f*) P. DE MARCA Histoire de Bearn Liv. V. chap. 2. §. 7. BALVZIO Praef. ad Capit. §. 37. AVCTORE ANONYMO: Institution du Droit Romain & du Droit Francois avec des Remarques par FRANCOIS DE LAVNAY &c. Liv. I. chap. 13. §. 47. &s. chap. 14. §. 12. &s. chap. 15. §. 16. &s. ARGOV l. c. §. 14. (*g*) in Cap. *Super Specula* &c. 28. X. de Privil. & excess. in verbis: *quia tamen in Francia & nonnullis provinciis laici Romanorum Imperatorum Legibus non utuntur &c.* ubi per Franciam sine dubio non totum Regnum Francicum, sed sensu strictiori ea illius provincia, quae Insula Franciae appellari solet, intelligi debet. (*h*) Ordonnance touchant l'Etude du Droit Civil & Canonique a Orleans, ubi haec verba occurrunt: *Regnum nostrum consuetudine moribusque praecipue, non jure scripto regitur, licet in partibus ipsius Regni quibusdam, subjecti, ex permissione nostrorum progenitorum & nostra, juribus scriptis utantur in pluribus &c.* v. Ordonnances des Roys de France de la troisieme race &c. par Mr. DE LAVRIERE Vol. I. p. 501. (*i*) Guyenne. (*k*) Languedoc. (*l*) le Forets. (*m*) le Beaujolois. (*n*) Auvergne. (*o*) Bourdeaux. (*p*) Grenoble. (*q*) Aix. (*r*) Pau.

§. VIII.

Scripta Consuetudinibus affinia.

Supersunt ex ea, quae Consuetudinibus nascentibus proxima est, aetate aliquot veterum Auctorum opera, illud Jus Consuetudinarium apprime illustrantia, quae propter reverentiam antiquitatis ipsis Consuetudinibus accenseri solent. Nollem, quod aliqui

qui faciunt, huc referre Codicem illum Ludovici Sancti, *Les Etabliſſemens de St. Louys Roy de France, ſelon l'uſage de Paris, & d'Orleans, & de Court de Baronnie*, inſcriptum. Licet enim vel ipſe Titulus aliquam Conſuetudinis Pariſinae & Turonenſis &c. collectionem prae ſe ferat, licet alius Codex MSCtus Titulum, *Uſages de Touraine & d'Anjou* praeferens, illius fere capita & verba referat, licet ſaepius etiam ſub nomine Conſuetudinum Andegavenſium & Turonenſium allegetur, & harum provinciarum Conſuetudines, hodieque ſuperſtites, multa hujus Codicis Ludoviciani capita ipſiſſimis verbis exhibeant, tamen vel ipſa verba Praefationis, quae huic Codici praefigitur, eum ideo compoſitum eſſe, ut in tota Gallia, *dans toutes les Cours laies de France* obſervetur, teſtantia, ſatis probant, eum non Conſuetudinem aliquam hujus vel illius provinciae ſingularem eſſe, ſed normam toti Regno conſtituere; imo alia, quae inferius referentur, argumenta oſtendunt, eum non inter Conſuetudines, ſed Ordinationes Regias, locum ſuum tueri (*a*). Propius huc omnino ſpectat Petrus Fonteneus, ex Veromanduis oriundus, ejusque Comitatus Bailivus an. 1253. imo ſenator etiam in ſuprema Curia an. 1260. tantae dignitatis, ut in quibusdam Judicatis nobilioribus inter ſubſcribentes proximum a ſupremo rerum praecipue militarium Praefecto, quem Conneſta-

 bilem

bilem vocabant, locum occupaverit, tantaeque apud Ludovicum Sanctum gratiae & existimationis praecipue in negotiis dirimendis fuerit, ut ipse Joinvilla testetur, eum cum Gothofredo Villetto saepius gravibus causis decidendis adhibitum fuisse, que le Roy *commandoit souvent a Monseigneur Pierre de Fontaines, & a Monseigneur Geoffroy de Villette de delivrer les parties &c.* Hic in opusculo, quod sub Titulo: *Le Conseil que Pierre de Fontaines donna a son Amy*, exhibet Cangeus (*b*), Jus Consuetudinarium ejus temporis explicat & per Leges Pandectarum & Codicis Justinianei illustrat, seque in Praefatione primum esse, qui de ordine judiciario Galliae scripserit, testatur: *Nus n'emprit onques mais ceste cose devant moi.* In hunc censum etiam refertur aliud ejusdem, uti pluribus videtur (*c*), Fontenei opus, quod sub titulo: *le Livre de la Reine Blanche* laudari solet, vel uti alibi allegatur (*d*), *li livres la Reigne & enseigne droit a fere & Justice a tenir tres-especiaument*, qui liber ab eruditioribus Consuetudinum interpretibus non raro ad eas illustrandas allegari solet (*e*). Huc maxime etiam spectat *le grand Coustumier de France & Instruction de pratique, & maniere de proceder & pratiquer és Cours de Parlement, Prevosté & Vicomté de Paris* (*f*). Aliud opus ejus generis allegatur: *Pour monstrer & enseigner a un chascun, quel ordre de proceder est en Court laye, par la coustume gardée par droit au Chastelet de Paris* (*g*).

Prae

Prae caeteris vero laudari ſolet inſigne Philippi Bellomanerii (de Beaumanoir), quod de Conſuetudinibus Bellovacenſibus reliquit, opus ſub Titulo: *Livre des Couſtumes & des uſages de Beauvaiſins, ſelon ce que il corroit ou temps, que ce livre fut fait, eſt a ſavoir en l'an de l'Incarnation de Noſtre Seigneur* 1283. Magnae molis volumine ſeptuagintaque capitibus, multa cura & induſtria conſcriptis ordinem judiciarium ejus temporis explicat, ut adeo ipſius opus Buticularii *ſummae Rurali* palmam omnino praeripere cenſeatur (*b*). Ipſe Bellomanerius Baillivus Claromontano-Bellovacenſis ſub Roberto, Ludovici S. filio, Claromontii Comite, fuiſſe perhibetur, & anno 1295. etiam Baillivus Sylvanectenſis (de Senlis). Plura ejusmodi adhuc allegari poſſent ſcripta, ſed haec ad inſtituti rationem ſufficiunt. Duo tantum obſervo, quorum primum eſt, quod haec, quae allegavimus, opera multum paſſim ex Jure Juſtinianeo trahant, atque ita ejus frequentem etiam in Conſuetudinibus uſum jam tum temporis ſatis loquantur; alterum eſt, quod haec opera tantae olim fuerint auctoritatis, ut ea, cum poſtea hae Conſuetudines in ſcripturam redigerentur, in iis concinnandis diligenter in conſilium vocata fuerint.

(*a*) v. CANGEVS Hiſtoire de St. Louys, IX. du nom, Roy de France, ecrite par Jean Sire de Joinville &c. P. III. ubi hunc ipſum Codicem exhibet, atque in Praefatione ad hunc Codicem ea, quae diximus, probat. Adde: Ordonnan-

ces des Roys de France de la troisieme race &c. Vol. I. par Mr. DE LAVRIERE &c. in Praef. §. 46. & *sqq.* (*b*) ex cujus Praefatione ad III. partem eorum, quae cum Joinvilla edidit, haec de Fonteneo petita sunt. (*c*) vid. CHOPPINVS de Doman. Franciae L. I. T. 10. §. 9. & de Sacra Politia L. III. Tit. 4. §. 15. PITHOEVS Comtes de Champagne p. 584. CANGEVS Praef. ad Part. III. Joinvillae. (*d*) a CHOPPINO Consuet. Andegav. L. I. c. 75. n. 5. (*e*) v. CHOPPINVS ibid. & de Doman. l. c. GALLAND Tr. du Franc-aleu p. 88. 90. (*f*) v. CANGEVS l. c. CHOPPINVS in Consuet. Paris. L. I. Tit. 3. §. 35. L. II. T. 7. §. 1. & *sqq.* Aetas hujus libri ad Caroli VI. R. tempora referri solet. (*g*) CANGEVS l. c. CHOPPINVS Consuet. Andegav. L I. c. 2. §. 10. Consuet. Paris. L. I. Tit. 3. §. 26. 29. (*h*) Ita sane sententiam fert rerum harum optimus judex CANGEVS l. c.

§. IX.

Introductio Juris Justinianei.

Vix in Italia, saeculo XIImo nondum ad medium usque progresso, Jus Justinianeum inclarescere coeperat, cum viciniores Gallos, fama rei excitatos, cupido accenderet, hujus doctrinae fructus patriae inferendi. Invitabat eos non tantum rei novitas & vicinia loci, sed ipse Romani Juris, quod ad ea usque tempora in provinciis Galliae proximis Italiae coluerant, usus constans. Nec enim ea tum erat temporum felicitas, ut in origines rerum antiquiorum inquirere, & ita agnoscere potuissent, id quod in Italia nunc revivisceret, Jus Romanum suo, quo ipsi hactenus usi essent, Juri Theodosiano affine quidem esse, sed ab eo tamen diversum.

ſum. Romanum antiquius a recentiori ſatis diſtinguere non poterant, ſed id, quod in Italia doceri audierant, idem eſſe, quod ipſi colerent, Jus Romanum, auctum quidem magisque perfectum, facile exiſtimabant. Primus omnium Gallorum, qui Juris Juſtinianei uſum in patriam transtulit, merito nominandus eſt Petrus Placentinus, civis Montiſpeſſulanus, qui fama Juris Romani in Bononienſi Univerſitate renaſcentis excitatus, in Italiam tranſiit, Irnerioque ejus reſtauratori, vel, ut alii malunt, Martino illius diſcipulo ſedulus auditor per aliquot annorum ſpatium adhaeſit, fructusque ibidem collectos redux in patriam in ejus ſinu depoſuit, Jurisque Juſtinianei doctrinam ingenti Auditorum ex omnibus Galliae partibus advolantium multitudini felici cum ſucceſſu expoſuit (*a*). Paulo poſt Bagarottus & Johannes Blanaſcus, Galli, iisdem ſtudiis incubuerunt, ita tamen, ut Bononiae, quam ibi ſua ſibi diligentia comparaverant, Legum Romanarum ſcientiam, publici ibidem Juris interpretes conſtituti, redderent, non in patriam, niſi per diſcipulos ex Gallia advolantes effunderent. Guilielmus vero Durandus, a *Speculo Juris*, quod compoſuit, *Speculator* cognominatus, Decanus Eccleſiae Carnotenſis, mox Epiſcopus Mendeſianus, Jus Juſtinianeum inſignibus, eo quidem tempore, Operibus, nempe *Speculo* & *Repertorio* Juris ſub medium ſaec. XIII. in

ipsa Gallia illustravit. Iisdem temporibus Guido Folcautius, aliquot libris Jurisprudentiam Justinianeam in Gallia ornavit, postea ad Cathedram summorum Pontificum sub nomine Clementis IV. evectus. Sub finem saec. XIII. & initia XIV. Jacobus Ravennas, e Lotharingia oriundus, Tolosae mox Jus Romanum magno cum applausu docuit, discipulo gavisus Petro de Bella-Pertica, & ipso Gallo, sive nunc ex Comitatu Burgundiae, sive e provincia Aurelianensi, sive Nivernensi oriundo, cum in ejus patria assignanda scriptores maximopere diffidebant (*b*). Addendus est Lambertus de Castello, ex illustri Dominorum de Castello novo (*c*) prosapia, ut videtur, deducendus, qui Juris Romani studia Parisiis exposuisse dicitur versus ultima saec. XIII. tempora, Radulpho, vel, ut aliis videtur, Pandulpho de Columna, Canonico Carnotensi, discipulo clarus. Hos alii mox majori numero secuti sunt. Et horum quidem Jurisconsultorum opera Jus Justinianeum facile in Gallia, Jure Romano, licet Theodosiano, jam antea imbuta, receptum est, Regibus primum tacito, mox expresso consensu annuentibus.

(*a*) v. quae de eo dicit HEINECCIVS L. I. c. 6. §. 416. & n. (*β*) ibid. Heineccius l. c. *Ottonem* appellat, cui alii *Petri* nomen tribuunt. Adde HEINECC. L. II. §. 58. (*b*) vid. de his omnibus TERRASSON Histoire de la Jurisprudence Romaine P. IV. paragr. 9. p. 446. *& sqq.*

(*c*) v.

(c) v. Eloges Historiques des hommes illustres de la province du Thymerais, n. 1. Par. 1749. cujus libri Auctor ipsum *Lambert du Chastel ou de Chateauneuf* nominat, atque ex hac gente natum auguratur, conjecturae suae argumenta petens ex dedicatione libelli, quem hujus Lamberti suasu conscriptum discipulus Praeceptori inscripsit, quique postea sub Titulo: *de Translatione Imperii Romani* cum aliis ejusdem argumenti opusculis Basileae 1539. ex officina Oporini prodiit.

§. X.

Capitis *Super Specula &c.* sententia.

Ita Juris Justinianei usus mox per totam Galliam se diffudit adeo, ut etiam Codicis Justinianei versionem Gallicam primorum a reductione hujus Juris temporum post Cujacium (*a*) laudaverit Marquardus Freherus (*b*), & in ipsa Regni metropoli publice jam saeculo XII. illud Jus expositum fuerit, & tanto quidem cum successu, ut fama ejus rei multos ex remotissimis regionibus auditores alliceret, & inter hos maxime nobiliores Danos (*c*). Luculentum autem hujus rei testimonium ex ipsa Honorii III. S. P. cum consensu Philippi Augusti R. edita Constitutione (*d*) petimus, qua amplissime probatur, ante eam Constitutionem, quae anno 1220. adscribitur, jam tantam fuisse Juris Justinianei in Parisiensi Universitate docendi frequentiam (*e*), ut vel in gravissimum jamjam abusum, praecipue per virorum Ecclesiasticorum conatus abierit, Legibusque coërceri, imo plane ex illa Universitate pro-

 scribi

ſcribi meruerit. Maximopere circulos Juris Juſtinianei in Gallia per hanc Conſtitutionem turbari, multi crediderunt, eamque in varios etiam ſenſus traxerunt. Verum res ipſa docebit, Juri quidem Romano aliquid in Univerſitate Pariſienſi, nihil autem ullibi in judiciis Galliae ea quidem Conſtitutione deceſſiſſe. Scilicet cum Saeculo XII. frequens Theologicorum ſtudiorum faſtidium per plura Galliae monaſteria ſerperet, & virorum Religioſorum animos contagione ſua non parum corrumperet, ita, ut ad *phyſicam & mundanas Leges*, id eſt pro ſermone ejus aetatis, ad medicinam & Jus Civile frequenter dilaberentur, eorumque ſtudiorum addiſcendorum gratia extra monaſteria ſua vagarentur, colorem ſuis conatibus obducentes, illi quidem, *ut languentibus fratribus melius conſulere*, hi vero *ut Eccleſiaſtica negotia fidelius pertractare poſſent*, tandem Alexander III. S. P. in Concilio Turonenſi an. 1180. ſtatuit(*f*), ut nulli ad haec ſtudia addiſcenda permitteretur monaſterio exire, ut, qui exierint, redirent intra bimeſtre ſpatium, & *qui* intra hoc tempus *non redierint*, tanquam *excommunicati evitentur, in nulla cauſa, ſi patrocinium praeſtare voluerint*, audiantur, *reverſi ſint in choro, capitulo, menſa & caeteris ultimi, & totius ſpem promotionis amittant, niſi ex miſericordia ſedis apoſtolicae* haec ſpes ipſis reſtituta fuerit. Cum ne ſic quidem in officio Religioſi contineri poſſent, ſed varias excuſationes

nes quaererent, tandem Honorius III. S. P. (g) constituit, ut ejusmodi monachi *ipso facto sententiam excommunicationis incurrerent*, atque tam a suis Episcopis & Capitulis ipsorum, quam ab Episcopis, in quorum dioecesi his studiis incumberent, *praedictis poenis obnoxii publice nuntiarentur*. Ut vero studia Theologica eo magis promoveret, ea, quae de monachis statuerat, ad alios viros Ecclesiasticos, nulli regulae monasticae adstrictos, *Archidiaconos*, *Decanos*, *Plebanos*, *Praepositos*, *Cantores*, *& alios Clericos*, *personatus habentes*, *nec non Presbyteros* extendit, his tamen laxius tempus, quam illis, nempe pro duobus mensibus anni spatium concedens. Et ne ullus excusationi locus ex paucitate forsan eorum, qui Theologica studia docerent, superesset, ejusdem Constitutionis altera parte (h) Honorius III. jussit, ut *statutum in Concilio generali* (Lateranensi IV.) *de magistris theologis, per singulas metropoles statuendis, inviolabiliter observaretur*, ut *a Praelatis & Capitulis ad Theologicae Professionis studium aliqui docibiles destinarentur, ex quibus postmodum copia posset haberi doctorum, quibus si proprii proventus Ecclesiastici non sufficerent, praedicti necessaria administrarent* &c. Tandem tertia hujus Constitutionis parte (i) severe prohibet, *ne Parisiis, vel Civitatibus, seu aliis locis vicinis, quisquam docere vel audire Jus Civile praesumat*, adeo ut generaliter nunc, quod ad Parisios & loca vicina attinet, non tantum hujus Juris studia

viris Ecclesiasticis deneget, sed disertis verbis statuat, *ne quisquam* ibi *docere vel audire Jus Civile praesumat*; atque, ne quis forsan in eam, quae Ferrerio placuit, sententiam delabatur, vocabulum *quisquam* de iis tantum, de quibus antea sermo fuisset, nempe de viris Ecclesiasticis intelligendum esse, ipse Honorius III. huic opinioni non obscure resistit, dum, quae sibi objicere possent & Laici & Ecclesiastici, sollicite removet. Potuissent Laici necessitatem Juris Civilis addiscendi ideo opponere, quod ejus in causis Civilibus frequens usus occurat. His autem respondet, quod, licet ejusmodi necessitas sese in quibusdam Galliae provinciis forte exerat, *tamen in Francia*, id est, in Insula Franciae, *& nonnullis provinciis* adjacentibus, tanquam Consuetudinariis, *Laici Romanorum Imperatorum Legibus non utantur*, scilicet tanquam Jure ordinario & proximo. Potuissent & ipsi Ecclesiastici regerere, quod *Sancta Ecclesia Legum secularium non respuat famulatum*; sed his respondet, quod *occurrant raro Ecclesiasticae causae tales, quae non possent statutis Canonicis expediri.* Cum ita Laicis & Ecclesiasticis singulis separatim respondeat, & illis rationes Franciae, s. Franciae Insulae & aliis provinciis vicinis Consuetudinariis tantum aptandas, his vero generales opponat, satis eo ipso ostendit, quod praeceptum, *ne quisquam Jus Civile docere vel audire praesumat*, non aliam limitationem, quam ratione loci, admittat.

mittat. Nec quicquam proficiunt illi, qui jussum hoc generale esse negant ideo, quod in Laicos Galliae Regno subjectos in causa praecipue Civili nulla fuerit Pontificis potestas (*k*). Cum enim haec omnia consentientibus Rege & Pontifice gesta sint, hoc argumentum omnes statim vires amittit. Licet autem hujus consensus nulla ex eo tempore testimonia supersint, testis tamen ejus rei omni exceptione major est Philippus Pulcher R. (*k*) cujus de Parisiensi studio antea locuti verba haec maxime huc faciunt: *Progenitores nostri non permiserunt legum saecularium, seu juris civilis, studium ibidem instituti, quinimo id etiam interdici sub excommunicationis poena per sedem Apostolicam procurarunt.* Rationem, qua motus Honorius III hanc Legem prohibitoriam tulerit, non in impenso Juris Canonici promovendi studio (*l*) ponimus. Certe cum illa Constitutio suffragante Rege edita sit, non video, quid Regem adeo vehementer movere debuerit, ut tam studiose hanc Constitutionem expeteret, si Juris Canonici promovendi studium primaria ejus Legis ratio fuisset. Nec illud in computum rationum hujus Constitutionis trahimus, quod indecorum aliqui putaverint, in Regia urbe Jus peregrinum doceri. Non enim indecorum est, imo magis magnificum & vere Regium est Legibus, quibus magna olim orbis pars ex necessitate paruerit, ex suo arbitrio suaque auctoritate

locum

locum aliquem concedere; & quae alia contra hoc imaginarium dedecus dici possent, quae Ferrerius satis discussit. Sed illud omnino certum est, si quid indecori haec res unquam habuisset, non eam tamen fuisse curam Pontificis, ut hoc dedecus abstergeret, cujus rei negotium ad solum Regem spectasset. Verus potius, quem sibi Rex & Pontifex in Constitutione vel petenda vel edenda proposuerunt, finis est Theologici Studii in Universitate Parisiensi vigentis diligens conservatio; cujus ibidem jam florentis, antequam Juris Civilis studia eo penetrassent, auditoria per immoderatum Juris hujus addiscendi ardorem, qui Laicos Clericosque ceperat, fere deserebantur, adeo ut ex hac causa non levia saepius inter utriusque scientiae Doctores & asseclas dissidia nascerentur. Ne igitur Theologici studii luminibus porro officeretur, optimum factu esse existimarunt & Rex & Pontifex summus, Juris Civilis cathedram in Universitate Parisiensi omnino evertere, occasionem ita omni dissidio penitus praescissuri. Certe ipse Constitutionis contextus per omnes suas partes ostendit, summam Honorio curam fuisse, Theologici studii tuendi, augendi, promovendi. Praecipue autem tertia ejus pars (*m*), quae Jus Civile ex Parisiensi Universitate proscribit, disertis verbis finem sibi propositum ita exprimit: *ut plenius Sacrae paginae insistatur, & discipuli Helisei liberius*

rius juxta fluenta plenissima resideant, ut columbae, dum in januis scalas non invenerint, ad quas divaricari possint pedes suos, qua verborum allegoria testatur, se voluisse omnem occasionem praescindere, quae a studio Theologico abducere & ad alia quemquam invitare posset. Clarioribus autem, & quae omne dubium tollunt, verbis hanc rationem indicat Philippus Pulcher R. (*n*) Exponit nempe primum, quantis *privilegiis Progenitores sui Parisiis studium Theologiae principale, liberalium etiam artium, quae sint praeparationes ad illam, munierint*; inde indicat, quod ipse *hoc studium fovere perampliusque stabilire* sibi *proponat*; & nunc statim subjungit: *Ut autem liberius ibidem studium proficeret Theologiae, Progenitores nostri non permiserunt Legum saecularium, seu juris civilis studium ibidem instituti, quinimo id etiam interdici, sub excommunicationis poena per sedem Apostolicam procurarunt.* Inde de Aurelianensis Civitatis opportunitate, fertilitate, amoenitate & maxime de liberalibus artibus, praecipue autem Juris Canonici & Civilis studio impense ibidem cultis magnifice plane locutus, tandem addit: *Caeterum ut Doctores, Magistri & Scolares libentius ad studium ipsum declinent, & ferventius ibidem studentes proficiant, quanto se plus honorari sentient, illud privilegium beneficiis & libertatibus munientes* STUDIUM GENERALE PRAESERTIM JURIS CANONICI ET CIVILIS, *dante Deo, perpetuo ibidem esse volumus & Regia auctoritate*

ritate firmamus, hoc salvo, quod Theologiae Magistri nullatenus creentur ibidem, ne detrahatur privilegiis Romanae Sedis studio Parisiensi concessis, &c. Ex quibus omnibus colligimus I. Jamdiu ante hanc Regiam Constitutionem, atque ita sine dubio a tempore ipsius Decretalis Honorianae, prohibitum fuisse, Juris Civilis studia in Universitate Parisiensi publica autoritate doceri, & quidem ea ex ratione, ut eo tranquillior eoque minus impeditus ibi redderetur studiorum Theologicorum cultus. II. Eandem Decretalem nonaginta cum duobus annis, postquam promulgata esset, in Universitate Parisiensi plenissimo adhuc vigore gravisam esse, idque testimonio Regio comprobari, ejusque Decretalis reverentiam etiam in posterum servandam Regio jussu praecipi & severe inculcari. III. Ne quid Juris Civilis studio decederet, compensatione quadam instituta, uti Jus Civile studio Theologico in Parisiensi Universitate cedere jussum, ita in Aurelianensi Universitate Juris Civilis studio Theologicum loco cedere coactum esse. Nihil autem magis perpetuum hujus Epistolae Decretalis vigorem ostendit, quam quod post tria cum dimidio, & quod excurrit, saecula ab ejus promulgatione in favorem Cujacii, ex Biturigum Universitate ob turbas intestinas profugi, & otii literarii praesidia in Parisiensi metropoli quaerentis, annuente Henrico III. Rege statuit suprema Curia Parisina d. 2. Aprilis Anni 1576.

conce-

concedens Cujacio soli, ne in exemplum res ab aliis trahatur, ut Jus Civile ibidem docere, & simul cum Doctoribus Juris Canonici, in Universitate Parisiensi publica autoritate constitutis, gradus Academicos in Jure Civili iis, quos ipse & Doctores Juris Canonici dignos judicaverint, conferre (*o*.)

(*a*) Qui aliqua verba ex ejus L. 2. & 4. allegat Observ. L. XI. c. 11. L. XVI. c. 24. In Dedicatione vero *trium postremorum Librorum Codicis* ad Margaretham Valesiam, Francisci I. R. filiam, dicit: *quod veteres Franci*, *missis novem aliis libris*, *hos tres duntaxat Francos fecerint*, quibus ex bibliotheca Catharinae Mediceae R. acceptis ipse etiam se usum esse CVJACIVS ibidem fatetur. Alia igitur est versio vetus Francica horum trium librorum, alia haec Codicis integri, quas pro una habet FREHERVS. (*b*) in Epistola Dedicatoria, qua Rudolpho II. Imp. Juris Graeco-Romani, a Leunclavio collecti, editionem suis curis prodeuntem, inscribit. (*c*) Testatur hoc ARNOLDVS LVBECENSIS, quem sub initia saeculi XIII. scripsisse notum est. Hic Chron. Slav. L. III. c. 5. §. 2. &. 3. Danos impense laudat, quod nobiliores filios suos Parisios mittere soliti sint, & quo scientiarum genere Parisienses polleant, commemorans, illud omnino non omittit, quod *boni Legistae comprobentur*. Verba ipsa inspici merentur: *Scientia quoque liberali non parum profecerunt* (Dani): *quia nobiliores terrae filios suos non solum ad Clerum promovendum, verum etiam saecularibus rebus instituendos* PARISIOS *mittunt. Ubi litteratura simul & idiomate linguae terrae illius imbuti non solum in artibus*, *sed etiam in Theologia multum invaluerunt.* *Siquidem* (Galli) *propter naturalem linguae celeritatem non solum*

in

in argumentis Dialecticis subtiles inveniuntur, sed etiam in negotiis Ecclesiasticis tractandis boni decretistae sive legistae comprobantur. (*d*) in Cap. *Super Specula* &c. 28. X. de Privil. & Excess. Occurrunt in Collectione Gregoriana duo adhuc Capitula Honorii III. quorum idem, quod hujus est, initium a verbis *Super Specula* &c. fieri observamus, nempe Cap. *Super Specula* &c. 10. s. ult. X. Ne Cler. vel Mon. sec. neg. se immiscеant, & Cap. *Super Specula* &c. 5. s. ult. X. de Magistris & ne aliquid &c. Unde viri docti ea Capitula, tanquam partes ejusdem Epistolae in diversos titulos pro opportunitate doctrinae, in singulis expositae, disjectas, secum invicem conjungenda esse, atque ex his in unum corpus collectis, unicam Decretalem Epistolam iterum componendam esse, ut vera ejus sententia erui posset, existimarunt; & plane FERRERIVS Histoire du Droit chap. 29. praecipuum inde suae opinionis argumentum petit; ex Capitulis his, perpetua sermonis serie sibi junctis, satis superque sibi probasse visus, non nisi viros Ecclesiasticos ea Epistola prohiberi Juris Civilis studia in Universitate Parisiensi vel docere vel discere. Haec ipsa Capitula conjungenda esse, jam olim existimavit CIRONIVS in Comm. ad Cap. *Super Specula* &c. GONZALEZIVS TELLEZIVS vero in Comment. Decretalium ad Cap. ult. X. de Privileg. & Excessibus &c. non putat haec capita conjungi posse, cum c. 10. X. ne Cler. vel Mon. in inscriptione sua ab Honorio missum dicatur *Venerabilibus fratribus M. Patriarchae Antiocheno & universis Archiepiscopis, Episcopis ac dilectis filiis caeteris Ecclesiarum Praelatis, in Patriarchatu Antiocheno constitutis*, atque ita Parisiensem Universitatem non tangat, ad quam tantum spectarent altera duo capita, utpote missa *Capitulo Parisiensi & caeteris Praelatis Parisiis constitutis*. Verum, licet etiam genuina

nuina esset Inscriptio Cap. 10. non tamen evinceretur, haec tria capita non ejusdem Epistolae Decretalis partes esse; cum nec in Jure Civili, nec in Jure Canonico adeo inusitatum sit, alicujus Constitutionis integrae ad aliquem missae partem aliquam, aliorum negotiis dirimendis non minus, quam illi, ad quam integra missa est, aptam, his separatim aliquando mitti, & hinc etiam in diversum ab altera parte titulum referri. Praeterea tantus est Codicum & antiquiorum editionum in inscriptionibus horum trium capitum dissensus, ut nihil inde certi erui possit, sed ad conjecturas confugiendum sit; quibus sane capitula, quorum & Auctor, & verba initialia & contextus ipse sibi invicem egregie respondent, conjungi jubentur. (e) Cironius quidem Observ. Jur. Can. L. V. c. 8. Jus Civile Romanum nunquam antea publice Parisiis praelectum fuisse arbitratur, quod Honorius tantum dicat, se prohibere facultatem docendi & legendi Jus Civile Parisiis, *cum si antea ibi lectum fuisset, expresse vetasset*, NE DEINCEPS *legeretur*. Verum ita quidem nimium ab Honorio III. verborum delectum exigere videtur, & ea, quae dicta sunt, satis ostendunt, ante hanc Constitutionem jam Jus Justinianeum in Parisiensi schola viguisse. (f) In Cap. *Non magnopere* &c. 3. X. ne Clerici vel Monachi sec. neg. se immisc. (g) In Cap. *Super Specula* &c. Ne Cler. vel Mon. sec. neg. &c. (h) quae est in Cap. *Super Specula* &c. 5. X. de Magistris & ne aliquid exig. pro lic. doc. (i) Quae in Cap. *Super Specula* &c. 28. X. de Privil. & Excess. Privilegiat. exhibetur. (k) Quod argumentum gravissime urget Ferriere l. c. cui tamen jam respondit Terrasson Hist. de la Jurispr. Rom. P. IV. §. 8. p. 440. (l) Ordonnance touchant l'etude du Droit Civil & Canonique a Orleans 1312. v. Ordonances des Roys de France &c. par Mr. de

LAVRIERE Vol. I. p. 502. (*m*) Quam rationem ipse CIRONIVS allegat Observ. Jur. Can. L. V. c. 8. & ARTHVRVS DVCK de U. & A. I. C. R. L. II. c. 5. §. 38. p. 102. aliique. (*n*) Cap. *Super Specula* &c. (*o*) Decretum supremae Curiae Parisinae, nunquam antea editum, imo plane hucusque ignotum, primus in publicam lucem produxit doctissimus TERRASSONIVS Hist. de la Jurispr. Rom. post *veteris Jurisprudentiae Romanae monumenta &c.* pag. ult. ubi ipsa verba Decreti exhibentur: *Arrest de la Cour de Parlement, qui permet a Jacques Cujas, Docteur Regent en Droit Civil en l'Université de Bourges, de faire lectures en Droit Civil en l'Université de Paris, & d'y donner les degres avec les Docteurs Regens en Droit Canon. du 2. Avril 1576. Extrait des Registres de Parlement.* Cujus Decreti verba ultima merito hic exhibemus: *La dite Cour, attendu la qualité du tems, & sans tirer a consequence, a permis & permet au dit Cujas faire lectures & profession en Droit Civil en l'Université de Paris, a tels jours & heures, qu'il sera par lui avisé, avec les Docteurs Regens en Droit Canon en cette ville: permettant au dit Cujas & Docteurs donner les degrés a ceux, qu'ils trouveront avoir fait cours le tems requis, & selon que par l'examen ils les auront trouvés capables: validant ce qui aura eté fait en cette part, comme si fait avoit eté en l'une des autres Universités fameuses de ce Royaume.* Observamus ita. 1. hoc Cujacio concessum, tanquam exceptionem a regula communi. 2. concessum id esse ipsi soli, ne in exemplum a quoquam trahatur. 3. & quidem ita ipsi concessum, ut in partes eorum, quae in Jure Civili ageret, venire juberentur Doctores Juris Canonici. 4. nullos nominari Juris Civilis Doctores, quos tamen, si qui ibi fuissent, merito Cojacio potius, quam illos in hac causa Curia junctura fuisset. 5. id validum haberi, ac

ac si in alia Universitate gestum esset, quod sine dubio Curia ad exemplum ejus, quod alias jure ordinario Parisiis fieret, permisisset, si quid horum Parisiis fieri ordinarie licuisset.

§. XI.

Qui Honorii III. Decretalem Epistolam saepius laudatam Ecclesiasticis tantum viris normam constituisse multis argumentis asserit Ferrerius, is etiam eam postea a Laicis, quippe quibus regulam non fecerit, non observatam fuisse, multis testimoniis productis contendit; quae eo maioris ponderis atque dignitatis videntur esse, quo magis Ferrerio, Facultatis Juridicae quondam Decano, ad ipsa Facultatis, imo totius Universitatis scrinia aditus patuerat, ita ut testimonia, ab eo in medium producta, eo certiora & fere authentica judicanda videantur. Nec nos quidem iis quicquam detrahimus, nec Juris Civilis nullas plane postea partes ibidem fuisse asserimus, qui & ipsi superius exemplum Lamberti de Castello, Jus Civile Parisiis sub exitum Seculi XIII. interpretantis, allegavimus. Verum cum Decretalis illius sensus sit adeo certus & clarus, ut dubio locus amplius non sit, cum vigor ejus tam gravibus testimoniis sit comprobatus, in eam facile propellimur sententiam, ea, quae in Jure Civili, Parisiis post eam Decretalem docendo, posita fuerint studia, partim privata magis, quam publica autoritate subnixa fuisse, &, licet publice quidem ignorata non fuerint, ad ea

Decretalis *Super Specula* vigor etiam per subsequentia tempora asseritur.

tamen referenda forsan esse, quae ex rationibus singularibus quandoque magis tolerantur, quam publico Legum praesidio muniuntur & promoventur; partim autem existimamus, cum omnis illa Legislatio ad eum maxime finem collineaverit, ut Theologica studia Parisiis eo impensius colerentur, & ad horum cultum promovendum Juris Canonici doctrinam semper multum conferre judicatum sit, hoc autem sine aliqua Juris Civilis Romani cognitione a quoquam bene intelligi vix possit, in Universitate Parisiensi accidisse id, quod in Heidelbergensi Universitate, ad illius normam instituta, ab initio obtinuisse supra observavimus (a), nempe quod, qui Juri Canonico publice docendo operam suam dicaverant, Juris etiam Civilis Romani praecepta, in quantum illa ad Juris Canonici mentem explicandam necessaria sunt, simul exponere jussi fuerint, atque ita non tam Juris Romani doctrina, quam singularis ejus cathedra ab Universitate Parisina exulaverit. Quicquid autem horum demum sit, illud sane extra omnem controversiam positum est, Juris Civilis autoritati per Galliam Juris Scripti & non-Scripti nihil inde derogatum fuisse. Certe vel ipse Codex S. Ludovici, *Etablissemens de St. Louis*, dictus, explicandis Consuetudinibus Parisiensi & Aurelianensi destinatus, frequenter & Pandectarum & Codicis Justinianei Leges, tanquam jam longo Galliae usu receptas atque notissimas

Juris Romani auctoritati inde nihil derogatum.

mas, in consilium vocat, imo Juri Romano aliquod prae Jure Consuetudinario decus addit, hocque tantum, quasi quandam exceptionem ab illo, tanquam regula, agnoscere videtur (*b*). *Car qunnd l'en n'use pas du Droit escrit, l'en doit avoir recort a la Coustume du Pays & de la Terre.* Ita Philippus Pulcher R. anno 1302. edicit (*c*): *Ordinamus etiam, quod si aliquae personae Provinciarum, quae Jure Communi reguntur, in Parlamento nostro causas habeant, quae Jure Scripto debeant terminari, sententia diffinitiva ipsarum secundum Jus scriptum feratur.* Idem cum Aureliae (*d*) *studium generale praesertim Juris Canonici & Civilis perpetuum esse velit*, satis superque ostendit, se Juris Civilis usum in dubium non vocare. De auctoritate autem Juris Civilis per Galliam quid sentiat, disertis verbis ibidem explicat: *Placuit ergo nostris Antecessoribus, placetque nobis legum etiam saecularium, scriptique Juris, salva Parisiensis studii provisione praedicta, in locis egregiis regni nostri studia frequontari, praesertim ad doctrinam aequitatis & rationis fovendam, per quas in causis forensibus Regni hujus judicari consuevit, ubi judicia, constitutiones, seu ordinationes Progenitorum nostrorum, & nostrae, quas omni consuetudini praeponimus, deficiunt, & consuetudo certa non reperiatur, ex qua fuerit judicandum.* Plura sequentium temporum testimonia brevitatis causa omittimus (*e*).

Ordinationes Regiae

 (*a*) Vid.

(*a*) Vid. ad HEINECC. L. II. §. 96. n. (*α*) (*b*) Etablissemens de St. Louis Liv. II. chap. 22. quam observationem debemus doctissimo TERRASSONIO Hist. de la Jurispr. Rom. P. IV. Paragr. 8. p. 441. (*c*) Ordonnance touchant les bourgeoisies 1302. §. 59. v. Ordonnances des Rois de France Vol. I. p. 366. (*d*) Ordonnance touchant l'etude &c. 1312. v. Ordonnances &c. l. c. p. 502. (*e*) Otium hic nobis fecit TERRASSONIVS l. c. p. 443. qui plura ibi collegit.

§. XII.

Ordinationes Regiae.

Hac etiam Periodo promulgari coeperunt Ordinationes Regiae; sub quo nomine laxiori significatione accepto (quippe quae non semper eadem fuit) intelligo etiam Edicta & Declarationes, vel quicquid aliud expressa Regis voluntate eum in finem constituitur, ut non uni causae, rei, aut homini propriam, sed generalem omnibusque casibus similibus communem regulam faciat. Strictioris autem sensu hodie *Ordinatio* Regia dici solet Lex a Rege expresso consensu lata vel ad suggestionem Magistratuum, vel ad preces privatorum. *Edictum* vero Lex proprio motu lata. *Declaratio* autem lex, quae priorem interpretatur, restringit, extendit. Primae & Secundae stirpis Reges si quid constituerunt, id Legis vel Capitularis titulo maxime ornabatur. Ordinationis vero hoc, de quo loquimur, sensu acceptae, nec nomen nec forma ante tertiae stirpis tempora occurrit. Hujus vero aetate non demum Ludovicus S. R. uti plerique crediderunt, sed & ipsius ante-

antecessores ejusmodi Constitutiones promulgarunt, non infrequentes, quae Ordinationis nomine vel ornantur, vel ornari possunt, Henricus I. Philippus I. Ludovicus VI. Ludovicus VII. Philippus Augustus, Ludovicus VIII. (a) Maximam autem utique Juri Ordinationibus suis augendo & perficiendo operam impendit Ludovicus S. qui, praeter ordinationes plures singulatim promulgatas (b) integrum tandem Codicem Legum componi & sua autoritate edi curavit, quem saepius a Jurisconsultis ex Codice Manuscripto citatum luci publicae primus, sed satis corruptum, dedit Cangeus (c), genuinum & correctum Laurerius (d). Titulum prae se fert: *Les Etablissemens de St Louys Roy de France, selon l'usage de Paris, & d'Orleans & de Court de Baronnie*, duobusque libris constat, quorum ille apud Cangeum 166. apud Laurerium vero 168. capitibus absolvitur, hic vero utrinque 42. capita comprehendit. Multi hunc Codicem ad scripta Consuetudinibus affinia non satis apte referunt (e), cum potius ea mente compositus sit, uti praeloquium ejus ostendit, ut forma & vires Ordinationis Regiae acciperet. An vero ipsa ejus promulgatio in suprema Curia Regia accesserit, uti Codicis hujus in Curia Civitatis Ambianensis asservati titulus: *Les Etablissemens de France ordonnez & confirmez en plein Parlement, par les Barons du Royaume & les Docteurs en loix*, fidem faciat, id quidem opero-

se disquiritur (f). Rationes negantium hae sunt: I. Guilielmus Nangius, scriptor ejus temporis, in vita S. Ludovici testatur, quod Ludovicus die Martis post festum SS. Petri & Pauli anni 1269. Aquis mortuis iter in Africam, ubi postea mortuus, ingressus sit. Quomodo itaque potuit anno 1270. praesens ipse in Curia Codicem suum promulgare? II Deest forma Ordinationis Regiae, cum omnia citationibus Canonum, Decreti, Decretalium, Digestorum atque Codicis misceantur. III. In Praeloquio hic Codex conditus dicitur, ut observetur *en toutes les Cours layes du Royaume*; atqui Codex tertiam tantum partem immobilium mariti viduae nobili pro dotalitio concedit (g), cum tamen Fonteneus (h) & Bellomanerius (i) testentur, quod Dotalitium Consuetudinarium tum jam fuerit dimidia pars immobilium mariti ex Constitutione Philippi Aug. R. de a. 1214. R. ad I. tempus a Nangio indicatum in mendo est, vel ipsius, vel librariorum errore. Constat Ludovicum S. in Africa mortuum esse eodem anno, quo Aquismortuis profectus est. Constat porro eum d. 25. Aug. 1270. mortuum, ergo sequitur, eum & hoc anno Aquismortuis profectum esse. Ad II. quod quae ad naturam rei non faciunt, ea, sive adsint, sive non adsint, rei veritatem nec afferant, nec tollant, dummodo constet, ea adesse, quae abesse nequeunt. Ita si constat Legem promulgatam esse, parum refert, an citationes insoli-

insolitae adsint, cum citare aut non citare arbitrarium sit. Ad III. Ludovicus nec Consuetudinibus, nec Constitutionibus derogavit. Potuit ergo aliquid ex anteriore Constitutione superesse, licet Codex Ludovicianus aliud statuat. Accedit, quod hic Codex tanquam Lex allegetur a Bellomanerio, ejus temporis scriptore, quod Carolus Pulcher ad eum provocet (k), quod ipse Codex plerisque in locis verbis praecipiendi & prohibendi, Ordinationi Regiae aptissimis, utatur, quod multa, quae a Ludovico S. constituta Scriptores ejus temporis laudant, in hoc Codice inveniantur. Exemplo esse poterunt vel ipsae probationes per duellum, *Gages de Batailles*, quas arctissimis limitibus a Ludovico S. circumscriptas esse testantur Scriptores, & ipse Codex pluribus locis (l) comprobat. De industria huic Codici recensendo diutius inhaesimus, tanquam egregio Jurisprudentiae antiquioris Francicae monumento, quod & praecedentibus & subsequentibus temporibus uberrimam lucem affundit, & multas Regum per ea saecula Ordinationes & dignitate & magnitudine vincit; nec injucundum videbatur, ostendere, jam olim etiam Codicem Ludovicianum plane egregium extitisse. Illud autem de Ordinationibus Regiis hujus Periodi addimus, quod earum sane ingens copia extet, cum vel illae, quae a primis Capetingicae stirpis temporibus ad Carolum IV. R. simul computatum numerantur, & in anti-
 tiquio-

tiquioribus Collectionibus non ultra quadragenarium numerum ascendebant, nunc, diligentiori conquisitione instituta, in novissima Laurerii & Secoussei Collectione integrum & justum volumen in folio impleant.

(a) Constitutiones 27. ad Ordinationum classem referendas, horum Ludovici S. Antecessorum exhibet LAVRERIVS Ordonnances des Roys de France de la troisieme Race Vol. I. Ratio, quae auctores induxit, ut Ordinationum Regiarum originem a Ludovico S. deducerent, in oculos incurrit. Cum Collectiones Ordinationum, novissima LAVRERII & SECOVSSEI Collectione antiquiores, & harum quidem omnium amplissima, quae FONTANONII est, ordinationem Ludovico S. antiquiorem non exhibeant, antiquiores non dari quilibet facile sibi persuasit. Discussit caliginem novissima Ordinationum Collectio, omnium ut instructissima, ita & nitidissima. (b) quarum 27. etiam, quae Codicem praecesserunt, & unam incertae aetatis sistit LAVRERIVS Ordonnances des Roys de France &c. Vol. I. illas quidem p. 50-106. hanc vero p. 291. *& sqq.* (c) in III. Parte eorum, quae edidit cum Joinvillae Historia Ludovici S. (d) v. Ordonnances des Roys de France &c. Vol. I. p. 107-290. de mendis autem Cangeanae editionis, ejusque correctione v. LAVRERIVS in Praef. Vol. I. (e) vid. supra §. 8. ubi eum e censu Consuetudinum eximendum esse ostenditur. (f) vide CANGEI Praefatio ad Part. III. Joinvillae, & LAVRERII Praefatio ad Vol. I. Ordonn. des Roys &c. p. 7. (g) Liv. I. ch. 14. *Gentilfame si n'a que le tiers en doüere en la terre son saignour.* (h) Conseil a son ami chap. 21. Art. 52. (i) Coutumes du Beauvoisis, chap. de Douaires p. 76. (k) Ordonnance touchant les amortissemens & les Francsfiefs 1326. v. Ordonnances

nances des Roys de Fr. Vol. I. p. 797. ubi Carolus ad Ludoviciani Codicis L. I. c. 125. provocare videtur. (*l*) quae copiose allegat CANGEVS in Praef. ad III. P. Joinvillae.

§. XIII.

Merito novam Periodum a temporibus Caroli VII. R. inchoamus, qui post victos Regnoque Francico pulsos Anglos, novam Jurisprudentiae Francicae faciem induere annisus est. Praecipue incerta Juris Consuetudinarii compages ipsum invitabat, ut magnum opus moliretur, quod, si optato eventu gavisum esset, certam plane Jurisprudentiam non modo per singulas provincias Juris non-Scripti, sed per totam omnino Galliam Juris Consuetudinarii reddidisset. Voluit enim, si Molinaeo fides est, ex omnibus totius Galliae Consuetudinibus, de quarum vigore constaret, secum invicem concinnandis unum omnium Consuetudinum corpus, universae Galliae consuetudinariae pro norma aequali ubique futurum, componere. Cum autem hoc magni moliminis & longi temporis opus videretur, omnes omnium provinciarum Consuetudines in scripturam redigi, edita hunc in finem Constitutione de anno 1453. jussit, eo animo, ut singulae provinciae, dum universali totius Galliae consuetudini consarcinandae incumberetur, certam & sibi propriam interea haberent, qua confidentius uti possent. Antea enim singulae Consuetudines, vel nunquam, vel vage saltem & privatim

VI. Periodus FRANCICA NOVA.

vatim (*a*) ac inconcinne ſcriptae in dubium ſaepius vocabantur, adeo ut in ſingulis caſibus, quos tritura fori quotidie ſuggerebat, quaerendum fuerit, an hujus vel illius Conſuetudinis uſus certus eſſet; quo caſu inquiſitio per teſtium turbas, pro more illorum temporum, inſtituenda erat, ubi per duas teſtium decurias veritas aſſertae Conſuetudinis probari debebat (*b*); qui modus probandi longae morae, multaeque impenſae, & ob partium vel ſubdolam induſtriam, vel gratiam, qua apud alios pollebant, vel teſtium imperitiam aut improbitatem omnium fallaciſſimus (*c*), & non raro periculoſus erat. Tam ſalutari autem conſilio diu adhuc poſt Caroli VII. R. mortem eventus defuit, usque ad Carolum VIII. cujus auſpiciis anno demum 1495. Conſuetudo Pontivenſis Comitatus (Ponthieu) prima omnium in ſcripturam redacta eſt (*d*). Secutae mox ſunt aliae ſub auſpiciis Regum ſequentium Ludovici XII. Franciſci I. Henrici II. & Caroli IX. Anno demum 1580. agnoſcebatur, multis Conſuetudinibus jam antea ſolenni ritu in ſcripturam redactis non pauca ad ſui perfectionem deeſſe. Unde aliquas, v. g. Pariſienſem, Aurelianenſem, & Ambianenſem denuo iisdem, qui in prima redactione adhibiti fuiſſent, ritibus ſub examen vocari, augeri & corrigi placuit. Ritus autem ſolennes in Redactione Conſuetudinum adhiberi ſolitos

Redactio Conſuetudinum.

ex

ex ipsis Actis Redactionis Consuetudinis Pontivensis aliarumque, praecipue etiam Ducatus Burgundici, quae Illustrissimus Bouhierius novissimae Consuetudinum Burgundicarum editioni inseruit, discimus. Primum per Codicillos Regios seu literas patentes Ordinibus Provinciae imperabatur, ut Conventum ad redigendam Consuetudinem instituerent; inde ab Ordinibus aliqui ad eum Conventum deputati mittebantur; hi congregati Judicibus & scribis Regiis ejusdem Provinciae, nec non Magistris & scabinis civitatum, iis etiam, qui antea his muneribus functi essent, imperabant, ut quas unquam Consuetudines in foro observatas esse quisque certa scientia indicare posset, eas annotarent, commentariosque ea de re scriptos deputatis ordinum mitterent; ex quorum numero aliquibus negotium dabatur, hos commentarios sub examen vocandi, Consuetudines inde selectas & probatas in ordinem redigendi, & una serie conscriptas deputatis omnibus exhibendi; a quibus denuo sollicite in earum veritatem & aequitatem inquirebatur, aliae removebantur, aliae agnoscebantur, aliaeque corrigebantur; & omnes tandem, quas Ordines probassent, in scripturam redactae, supremae Curiae mittebantur, actis publicis, audito antea Regio Procuratore, inserendae. Saepius tamen per delegatos a Rege Commissarios, ut plurimum tres Conventui Ordinum, Regio nomine, praesiden-

ſidentes, res peragebatur, non ita quidem, ut ipſi eas in ſcripturam redigerent, ſed per viros, tritura rerum forenſium exercitatos, redigi & ab Ordinibus approbari viderent. Ipſorum itaque Commiſſariorum Regiorum in hac cauſa partes maxime hae erant, ut omnia rite & decenter fieri curarent, ut nihil, quod Jura Regia & utilitatem publicam laederet, admitti paterentur. Plerumque tamen, qui aderant Commiſſarii Regii, ſua etiam ſtudia & propenſionem animi Conſuetudinibus imprimere ſolebant, ita ut de Petro Lizeto atque Chriſtophoro Thuano, utroque per intervalla temporum ſupremae Curiae Pariſinae Praeſide primario notetur, quod ille quidem Juris Romani principiis unice imbutus & impenſe favens Conſuetudini Bituricenſis provinciae, aliis provinciis Conſuetudinariis undique cinctae, cum ad eam redigendam a Rege anno 1539. miſſus eſſet, plura Romani Juris praecepta inſtillaverit; hic vero Conſuetudinibus, ad quas redigendas juſſu Regio delegatus fuiſſet, nihil, quod illae non antea ex Jure Romano traxiſſent, ex illo aſſui paſſus fuerit (e). Primarium autem Conſuetudinis, a quo omnis ejus autoritas pendet, fulcimentum eſt voluntas Regia rite declarata (*f*), adeo ut nunc nulla valeat Conſuetudo, quae non expreſſo Regis conſenſu in ſcripturam ſolemniter redacta (*ff*), atque ita quidem Juris etiam Scripti formam conſecuta ſit. Unde nunc facile colligitur, quid

quid de dicto, olim satis vulgari, *la coutume n'est pas si forte, que la loy*, dicendum sit, nempe regulam loqui de Lege adhuc vigente, & consuetudine ipsi quidem opposita, sed nondum solenniter confirmata; (*g*) cum hodie potius obtinere debeat regula, quam iam olim ante solennes Consuetudinum redactiones asseruerat Ludovicus S. R. *la coutume passe droit*, (*h*) cujus sensus nunc est, quod Consuetudo Lege posterior, legitime redacta, illam vincat, nisi, cum haec redigeretur, illius conservatio, hac non obstante, disertis verbis imperata sit. Cum autem Consuetudines jam in suis initiis multum ex Jure Romano traxerint (*i*), cum eo tempore, quo privatim aliquando conscribi coeperunt Consuetudines, Jus Justinianeum jam altas in Gallia radices egerit, & hinc etiam eorum, qui ita Consuetudines privato ausu scribebant, animos occupaverit, & ab his cum ipsa Consuetudine mixtum sit; cum porro in solemnibus Consuetudinum redactionibus horum privata scripta etiam in consilium vocata sint, cum Consuetudinibus redigendis plerumque adhibiti fuerint viri Jure Romano probe imbuti, cum inde omnes, qui Consuetudines Commentariis ornarunt, Juris Romani Leges frequenter in usum trahendas existimaverint, cum *ipsi Reges in restaurandis corrigendisque moribus per Gallias identidem ad Jus Commune Judices ablegaverint* (*i*), adeo ut quasdam Consuetudines cum illo pugnan-

gnantes ne admiserint quidem (*k*), cum cessantibus Consuetudinibus plerumque ad Jus Civile confugiendum sit (*kk*), uti jam Philippum Pulchrum R. constituisse vidimus (*l*), facile inde colligimus, quam graviter errent illi, qui suaviter somniant, se, si in Consuetudinariis provinciis vivant, abstinere posse a fastidio addiscendi Juris Romani (*m*), & in utramque aurem stertere; quem errorem haec, quae dicta sunt, jam satis refellunt, sed fortissime omnium confutavit gloriosae memoriae Ludovicus XIV. R. agnoscens, ambiguitatem in judiciis, fortunae civium adeo noxiam, primario ex neglectu Juris Romani ortam esse; unde & in ipsa Provincia Consuetudinaria Parisiensi Cathedram Juris Civilis restauravit, imo (quod gravissimo argumento est, quantae necessitatis ipse studium Juris Romani in Gallia existimaverit) neminem ad causas vel orandas, vel judicandas in provinciis consuetudinariis aeque ac iis, quae Jus scriptum sequuntur, admisit, nisi gradum academicum post examina in Jure Romano & Canonico instituta consecutus fuerit (*n*).

(*a*) Vid. CHOPPINVS de Comm. Consf. Gall. praec. P. III. q. 3. (*b*) vid. CHOPPINVS de Commun. Gallic. Consuet. praec. P. I. q. 3. §. 3. 4. (*c*) Simile consilium iniisse videtur Ludovicus XI. R. quem ex testimonio Cominei dicunt voluisse, ut Gallia omnis uteretur *d'une Coutume, d'un poids, d'une mesure, & que toutes les Coutumes fussent mises en François en un beau*

beau livre &c. v. Institution du Droit Romain & du Droit François &c. par un Auteur Anonime L. I. chap. 15. §. 27. p. 110. (*d*) vid. CHOPPINVS de Comm. Gallic. Consuet. praecept. P. I. q. 3. §. 1. (*e*) v. Institution du Droit Romain & du Droit François &c. par un Auteur Anonime L. I. chap. 15. §. 49. p. 115. (*f*) quod jam Carolus VII. R. in Constit. de an. 1453. art. 125. disertis verbis sanxit v. CHOPPINVS de Comm. Cons. Gall. praec. P. I. q. 1. §. 1. & q. 3. §. 1. P. III. q. 1. §. 4. & q. 2. §. 1. & sqq. Institution du Dr. R. & du Dr. Fr. par un Auteur Anonime L. I. ch. 15. §. 42. 45. (*ff*) Aliquas adhuc tamen dari provincias, quibus Consuetudines in scripturam non redactae, ex privilegio conservatae sint, quaeque ita exceptionem a regula communi faciant, observat Illustrissimus Bouhierius, cujus haec verba sunt: *Tels sont encore les Usages de quelques unes de nos Provinces & entre autres celle de Bresse, Bugey, Valromey & Gex, ou ces Coutumes non-ecrites ont conservé leur auctorité.* v. Observations sur la Coutume du Duché de Bourgogne chap. 1. §. 4. His Consuetudinibus nondum in scripturam redactis & auctoritate tamen gaudentibus addit ibid. §. 5. aliquas Consuetudines Provinciarum Lugdunensis & Matisconensis. (*g*) v. ibid. §. 38. p. 113. (*h*) vid. FRANCOIS DE LAVNAY Remarques sur l'Instit. du Dr. Rom. &c. l. c. p. 708. (*i*) quod praecipue etiam ex eo probatur, quod Ludovicus S. R. Consuetudinibus Parisiensi, Aurelianensi & Turonensi explicandis necessariam crediderit Legum Romanarum allegationem. v. §. praeced. (*i*) CHOPPIN. de Comm. G. C. praec. P. I. q. 3. §. 1. (*k*) Idem ibid. q. 4. §. 4. (*kk*) Illustrissimus Bouhierius in Praef. ad Consuet. Burgund. observat, quod Codicilli s. Literae Patentes, quibus Redactio Consuetudinum Burgundicarum appro-

probatur, ad Jus ſcriptum Judices ableget in decidendis quaeſtionibus Conſuetudine non deciſis. Imo de antiquis Burgundiae Conſuetudinibus deprehendimus a Principe diſertis verbis praeceptum, ut non tantum deficiente Conſuetudine ad Jus ſcriptum confugiatur, ſed & ut Conſuetudines a Principe jam approbatae, & ejus juſſu in ſcripturam redactae, ſi dubius ipſarum ſenſus ſit, explicentur & declarentur ſecundum Jus ſcriptum: *ſoient declarées & interpretées ſelon Droit eſcrit, & non autrement.* v. Bouhier Coutume du Duche de Bourgogne T. I. p. 25. (*l*) vid. ſupra §. 11. in f. (*m*) quibus copioſe reſpondit FERRIERE Hiſt. du Droit Rom. chap. 28. & Dictionnaire de Droit & de Pratique v. *Droit Romain. Droit François.* (*n*) Edit, qui regle les Eſtudes de Droit. Donné a ſaint Germain en Laye au mois d'Avril 1679.

§. XIV.

Ordinationis Bloeſenſis Art. 69.

Haec, quae de Conſtitutione Regia de anno 1679. Juris Romani neceſſitatem aſſerente, quaſi aliud agentes diximus, neceſſario nos admonent Conſtitutionis Bloeſenſis, qua menſe Majo 1579. promulgata ad ordinum Regni, ante biennium in Urbe Bloeſenſi (Blois) congregatorum, poſtulata reſponſum & in ejus Articulo 69. prohibitum fuit, ne Jus civile in Univerſitate Pariſienſi legeretur, aut in eo gradus ibidem conferrentur: *Defendons a ceux de l' Univerſité de Paris, de lire ou graduer en Droit Civil.* Hanc quidem Bloeſenſem Conſtitutionem, omni Ordinationis Regiae ſolenniſſimae forma ornatam, omni etiam, praecipue poſt reſtitutam ab Henrico IV. Regni tranquillitatem, vigore gaviſam eſſe,

esse, nemo negat, idque potius frequentes Legislatorum Juris-consultorumque ad eam, tanquam Legem certissimam, provocationes abunde comprobant. At vero ejus caput 69. quod Juris Civilis cathedram & dignitates ex Universitate Parisiensi iterum proscribit, nec ferri debuisse, nec perlatum vires unquam obtinuisse, Ferrerius (*a*) erudite quidem & ingeniose defendit, paucis tamen persuadet. Licet enim in postulatis Ordinum nulla illius capitis mentio facta fuerit; licet Chivernius Regni Cancellarius suo illud caput arbitrio forsan Constitutioni inseruerit, atque affectui, quo in urbem Aurelianensem, tanquam summus ejus Praefectus, & in ejus agro amplissima praedia habens, ferebatur, aliquid hac in parte dederit, & Aurelianensis Universitatis commoda per Cathedrae Civilis ex Parisiensi Universitate proscriptionem promovere studuerit, quae omnia, tanquam certissima, asserit Ferrerius, licet ratio, qua illa prohibitio defendi solet, quod nempe Juris peregrini doctrinam in Urbe Regni primaria & Sede Regia exponi, non ex ejus dignitate sit, cum ipsa ratione naturali pugnare videatur; haec omnia tamen persuadere non poterunt, hanc Constitutionem vel non fuisse Legem, vel Legem sine vi legali fuisse. Nec caput ejus 69. nova Constitutio fuit, sed tantum Legis olim latae & hucusque vigentis (*b*) repetitio; quae omnem privati affectus suspicionem amolitur. Et si quid

hic favori datum esset, Constitutio tamen in omnibus suis capitibus a Rege solennissime approbata, & consueto more promulgata has querelas omnes irritas faceret. Vigorem autem ejus integro seculo continuatum luculenta testimonia loquuntur. Primum sane est, quod Ferrerius pro sua causa defendenda producit, Statutum Facultatis Juridicae Parisiensis, jussu Henrici IV. R. anno 1598. per ejus delegatos reformatum & anno sequente actis Curiae Supremae insertum, cujus prologus laudes hujus Facultatis his verbis effert: *Juris Canonici Schola ad haec usque tempora Seminarium honestissimorum hominum ad Ecclesiasticos gradus & Reipublicae munia tam Ecclesiastica, quam Secularia promovendorum extitit.* De integra Facultate Juridica locutus, eam *Juris Canonici Scholam* appellat, nulla Professorum Juris Civilis mentione facta, quos si Parisiensis Universitas agnovisset, silentio praeterire non potuisset, sed Facultatem Juridicam sine dubio *Juris Canonici & Civilis Scholam* appellasset. Cum insignes, qui in Regnum ex Facultate Juridica effunduntur, fructus describit, Scholae Juris Canonici soli tribuit, quod homines aptos reddat *ad Ecclesiasticos gradus & Reipublicae munia,* & haec quidem *tam Ecclesiastica quam Saecularia.*, Si Facultas Juridica Parisiensis non tantum scholam Juris Canonici, sed & Scholam Juris Civilis complexa esset, ita fructus hujus Facultatis sine dubio divisurus fuisset, ut *Ecclesiasticos*

gradus

gradus, *& Ecclesiastica munia* ad Scholam Juris Canonici, *munia* vero *Reipublicae & Saecularia*, ad Scholam Juris Civilis retulisset. Et licet Articuli V. verba paulo magis Ferrerio favere primo intuitu videantur, curatior tamen eorum inspectio nostram sententiam egregie adjutura est. Verba haec sunt: *Prolyta a lectione & auditione Institutionum & Canonici & Civilis Juris studium exordiatur, ac sedulam operam in eo collocet, ut utriusque Juris titulos memoriter teneat.* Qui verba haec probe ponderaverit, ille non difficulter nobiscum perspecturus est, primario hic caussam Juris Canonici agi, illiusque progressibus unice litari, Jurisque Civilis mentionem tantum secundariam fieri, in quantum nimirum illud a Canonico non separari possit, & pro instrumento sit, quo hujus doctrina melius & facilius comparari possit, ut ita non immerito iterum dilabamur ad Heidelbergensis Universitatis formam, quae Juris Canonici tantum Professores ab initio agnovit, qui ob arctam hujus cum Jure Civili necessitudinem & hoc, quantum ad ejus faciliorem cognitionem faceret, docere, sed secundario tantum, jubebantur; cujusmodi etiam Universitatis Parisiensis faciem a tempore Decretalis *super specula &c.* id est ab anno 1220. usque ad annum 1679. fuisse merito existimamus (*c*). Idem fatum sub Ludovico XIII. R. Juri Civili in Universitate Parisiensi incubuit. Ita enim ipse Ordin. de anno 1629. art. 44. edixit: *Nous defendons a toutes*

 person-

personnes, soit de l'Université, ou autres de faire lectures publique ailleurs, qu'esdites Universités, meme de lire le droit Civil en nostre bonne ville de Paris (*d*). Nullum autem certius observati hujus capitis Bloesensis Constitutionis testimonium producere possumus, quam quod gloriosae memoriae Rex Ludovicus XIV. ipse tulit, his verbis totam causam decidentibus (*e*): *que l'etude du Droit Civil a été presque entierement negligée depuis plus d'un siecle dans toute la France, & que* LA PROFESSION PUBLIQUE EN a ETE DISCONTINUEE DANS L'UNIVERSITE DE PARIS &c. qui nunc demum hoc caput 69. Constitutionis Bloesensis abrogat, & cathedram Juris Civilis Romani Universitati Parisiensi restituit: *Que dorénavant les leçons publiques du Droit Romain seront retablies dans l'Université de Paris conjointement avec celles du Droit Canonique non obstant l'Article 69. de l'Ordonnance de Blois & autres Ordonnances, Arrets & Reglemens a ce contraires, ausquels Nous avons derogé à cet égard.* Magnificum, quo Jus Romanum ornat, elogium omittere non possumus, cujus verba aurea haec sunt: *Ayans d'ailleurs recornnu, que l'incertitude des Jugemens, qui est si prejudiciable a la fortune de nos sujets, provient principalement de ce que l'etude du Droit civil a été presque entierement negligée &c.*

(*a*) Hist. du Droit Rom. chap. 30. (*b*) quod satis probavimus supra §. 10. & 11. (*c*) vid. quae

supra

supra §. 11. & ad Heinecc. L. II. §. 96. n. (α) diximus. (*d*) v. Institut. du Droit Rom. & du Droit Fr. par un Auteur Anonime &c. L. I. chap. 15. §. 11. p. 107. qui Auctor Anonymus illud edictum Regium suo tempore promulgatum esse testatur. (*e*) Edit, qui regle les estudes de Droit. 1679.

§. XV.

Ordinationum Regiarum haec Periodus largam segetem produxit, ex quibus aliquae plane prae reliquis id consecutae sunt, v. g. Moliniensis, Bloesensis &c. ut singularibus Commentariis illustrarentur. Tanta autem harum Legum copia utique merebatur, ut in unum Corpus & Codicem colligerentur, cujusmodi Collectiones privata pleraeque, aliquae tamen & publica auctoritate prodierunt. Quam jam an. 1315. inchoavit Collectionem Guilielmus Breulius, & tanquam tertiam partem Operis sui, quod sub titulo: *l'ancien stile du Parlement de Paris*, allegare solemus, edidit, Ludovici S. IX. Philippi Audacis III. Philippi Pulchri IV. & Ludovici Hutini X. sub quo vixit, Ordinationes complectentem, eam Molinaeus, cum illum stylum antiquum corrigeret, perficere tentavit an. 1549. nonnullas Regum dictorum, multas etiam sequentium Philippi Valesii VI. Johannis, Caroli V. Caroli VI. Caroli VII. Ludovici XI. & Caroli VIII. Regum Ordinationes addens, sed scissas & in 53. titulos, rerum iis comprehensarum natura a se invicem diversos, relatas. Paullo post prodiit alia Colle-

Collectiones Ordinationum

Collectio duobus minutioribus in folio Voluminibus, quorum prius 45. tantum, omnes fere Gallico ſermone ſcriptas Ordinationes, & harum quidem aliquas ſat magnas Johannis, Caroli VI. Caroli VII. Ludovici XI. & Ludovici XII Regum, quasdam etiam in compendium redactas, poſterius vero Francifci I. R. ab anno 1514. ad 1546. ordine chronologico digeſtas exhibet. Petrus Rebuffus poſtea Regiarum Ordinationum capita in titulos iterum disjecta cum Commentariis ampliſſimis edidit. Anno 1580. Fontanonius, cauſarum in ſuprema Pariſienſium Curia orator, Petri Pithoei, Bergeronii, aliorumque JCtorum conſiliis adjutus, Collectionem ſuam quatuor Tomis in duo volumina in folio congeſtis edidit, quam anno 1611. Gabriel Rupemailletus (Rochemaillet) auctam, augmento in Appendicem confuſe conjecto, tribus in folio voluminibus dedit, ita tamen, ut multae ordinationes diligentiam utriusque fugerint, multae ita ſciſſae & disjectae ſint, ut integram Ordinationem legere cupienti grave negotium faceſſant, multa etiam acta, quae Ordinationum nomine commode inſigniri non poſſunt, exhibeantur, & denique multae Ordinationes ex vitioſis exemplaribus deſcriptae ſint. Tandem Henricus III. R. eo fere, quo Fontanonii Opus in lucem prodiit, tempore e ſua & Regni re fore exiſtimavit, Conſtitutionum Regiarum, in compendio exhibendarum, integrum

tegrum Corpus, ad normam Codicis Justinianei redactum, autoritate Regia edi. Rex illud negotium celeberrimo Barnabae Brissonio, tunc Advocato generali in Curia Parisina, mox Praesidi dedit, opusque perfectum ad Supremas Regni Curias mittere sibi proposuit, ut ab iis, ubi opus videretur, correctum, mox Regio jussu vim Legis acciperet. Turbae intestinae & infelicia Regis & Brissonii fata consilium Regis irritum hac in parte reddiderunt. Ipsum tamen Opus anno 1587. sub nomine Basilicorum & Codicis Henriciani, *Basiliques & Code Henry*, lucem vidit, satis quidem, si Collectionis magis, quam novae Legis indolem consideres, imperfectum, Ordinationum Capitibus nimium discerptis & in variis partes dispersis. Sub finem Seculi XVI. anno 1596. Guenoisii Collatio Ordinationum, *Conference des Ordonnances par Guenois*, uno volumine in folio prodiit, duobus postea voluminibus aucta, ea facie, ut sub variis titulis omnes Regum nostrorum de negotiis in vita civili obviis Constitutiones, temporum ordine se invicem excipientes, sistat, ut quas quaeque Ordinatio mutationes a recentioribus experta sit, id oculis statim subjiciatur. Tandem Petrus Neronius & Stephanus Girardus, causarum in curia Suprema patroni, novam collectionem dederunt, in tres libros, uno tamen volumine comprehensos, divisam, quorum primus res civiles privatas, secundus Ecclesiasticas, tertias pu-

blicas ſiſtit, ita ſub diverſis titulis integrae Regum Conſtitutiones ordine Chronologico exhibeantur, & a Franciſco I. R. initium fiat. Novam Editionem dedit Ferrerius 1720. (*a*). Elegantiſſimam vero, omnibusque numeris abſolutam omnium, quae Regia autoritate & impenſa ſummoque collectorum ſtudio in quibuscunque Regni vaſtiſſimi ſcriniis reperiri poterant, Regiarum ordinationum Collectionem, ordine chronologico diſpoſitam, maximorum Regum Ludovici XIV. cujus auſpiciis ea coepta eſt, & Ludovici XV. Regis noſtri clementiſſimi prudentiae & liberalitati debemus, cujus duo Tomi priores Laurerii potiſſimum, olim in Regia Curia Advocati, curis ex officina Regia prodierunt, reliqui poſt fata illius opera eruditiſſimi ſagaciſſimique Secouſſei, Regiae Inſcriptionum & elegantiorum literarum Academiae Socii digniſſimi, cum Annotationibus & Praefationibus conſummatae plane eruditionis partim prodierunt, partim proditurі ſunt, ſub titulo, quem ſaepius jam allegavimus. Studium Ordinationum Regiarum mire adjuvat egregium Opus, quo ab Hugone Capeto ad annum 1714. Conſtitutiones Regiae ordine chronologico per compendium recenſentur, quod ſub Titulo: *Compilation Chronologique contenant un Recueil en abregé des Ordonnances, Edits, Declarations & Lettres Patentes des Rois de France, qui concernent la Juſtice, la Police, & les Finances avec la*

datte

datte de leur enregistrement dans les Greffes des Compagnies Superieures, depuis l'année 987. jusqu'a present, par M. Guilliaume Blanchard, Avocat au Parlement Parisiis 1715. duobus Tomis in folio prodiit, quod Secousseus, judex sane in hac causa perspicacissimus, utilissimum sibique in gravissimo Opere perficiendo magno adjumento quotidie esse testatur (*b*). Duo tamen notat, nempe quod multae Ordinationes Regiae omissae sint, non paucae vero chartae irrepserint, quae cum non ex fonte Regiae voluntatis promanent, inter Ordinationes Regias locum tueri non possunt.

(*a*) v. De his omnibus plenius agens LAVRERIVS Ordonnances des Roys de France de la troisieme race. Vol. I. in Praefatione. (*b*) Ordonnances &c. Vol. III. Praefat. p. 15.

§. XVI.

Ordinationes Codicis nomine insignes.

Vidimus in Periodo Francica media insigne Ordinationis Regiae exemplum, quod ob amplitudinem & praestantiam suam *Codicis* nomine ornari meruit, nempe Codicem Ludovici S. (*a*). In hac vero Periodo plures occurrunt Ludovicorum Constitutiones, Codicis nomine, iisdem ex rationibus, illustres. In hunc censum tamen non referimus Codicem Henricianum (*b*), quippe qui Legis vires non obtinuit, adeoque Constitutiones ipsi insertae, si Legis auctoritate gaudent, non ideo eam obtinent, quia Henriciano Codici insertae sunt, sed quia virtute

tute obligandi, ſibi ab auctore ſuo impreſſa, muniuntur. Primam vero huc referimus nobiliſſimam Ludovici XIII. R. Conſtitutionem ſuper poſtulatis Ordinum Regni, Pariſiis 1614. congregatorum, & conſiliis Regi in Conventibus virorum Notabiliorum anno 1617. & 1626. ſuggeſtis, anno demum 1629. latam & d. 15. Jan. ejus anni actis Curiae Supremae Pariſinae inſertam, quae 461. Articulis multa, quae ad conditionem Regni & ſingulorum civium florentiorem reddendam egregie faciunt, complectitur, & ob inſignem, quae ipſi impenſa eſt, curam multis ſubinde elogiis ornatur. A Michaële Marillaco, Sigilli Regii cuſtode, cujus in ea conſarcinanda potiores partes fuerunt, derivatum nomen in ipſam Conſtitutionem, ſuffragante communi uſu, tranſiit, ut *Code Michaut* appellaretur. Multo applauſu primum excepta, impenſe laudata, plerarumque Curiarum Actis inſerta, eam tamen poſt fata Marillacaeae gentis calamitatem experta eſt, ut fere in deſuetudinem abierit, aliquot tantum ſui capitibus conſervata. Sed maxime omnium huc ſpectant ampliſſimae Ludovici XIV. glorioſae memoriae Regis Conſtitutiones, quibus rei praecipue Judiciariae novam faciem induit, quarum non niſi titulos hic indicare licebit. I. *Ordonnance de Louis XIV. Roy de France & de Navarre donnée a S. Germain en Laye au mois d'Avril* 1667. quae deliberationibus mul-

tis

tis Virorum Consilii Regii & Curiae Supremae eorum, qui rerum civilium & judicialium peritissimi habebantur, institutis, cura praecipue Seguierii, Cancellarii, egregie composita, formam Judiciorum in caussis civilibus novam definiens, *Code Civil* appellari meruit. II. *Ordonnance de Louis XIV. touchant les Evocations, les Reglements de Juges, les Committimus & gardes gardiennes, les lettres d'Etat, & les Repis &c. donnée a S. Germain en Laye au mois d'Aout l'an* 1669. III. *Ordonnance de Louis XIV. Roi de Fr. & de Nav. sur le fait des Eaux & Forets, verifiée en Parlement & Chambre des Comptes, le* 13. *Aout* 1669. IV. *Ordonnance de Louis XIV. R. de Fr. & de N. pour les matieres criminelles. Donnée a S. Germain en Laye, au mois d'Aout* 1670. Quae eadem, quam in componenda Constitutione Civili observatam diximus, diligentia consarcinata, *Code Criminel* dici consuevit. v. *Ordonnance de Louis XIV. R. de Fr. & de N. pour le Commerce. Donnée a S. Germain en Laye au Mois de Mars* 1673. quae nomine *Code Marchand* insigniri solet. VI. *Ordonnance de Louis XIV. R. de Fr. & de N. donnée a Fontainebleau au mois d'Aout* 1681. *touchant la Marine.* VII. *Code Noir ou Edit du Roy, servant de Reglement pour le Gouvernement & administration de la Justice, & la Police des Isles Francoises de l'Amerique, & pour la discipline & le Commerce des Negres & Esclaves dans le dit pays. Donnée a Versailles au moi de Mars* 1685. Quarum Constitutio-

tutionum singulae variis postea Edictis, Declarationibus, Arrestis Curiarum Supremarum auctae in publicum prodierunt, & uno vocabulo omnes simul sumtae Codicis Ludoviciani, *Code Louis*, elogio ornari consueverunt.

(*a*) de quo v. supra §. 12. (*b*) v. §. praeced.

§. XVII.

Ludovici XV. Constitutiones J. privati.

Quantum studii Rex noster clementissimus Ludovicus XV. in civium salute Regnique felicitate optimis Legibus firmanda ab eo, quo Imperii habenas suscepit, tempore posuerit, ingens saluberrimarum, quae prostant, Constitutionum numerus uberrime comprobat. Ex insigni multitudine aliquas, earum maxime, quae ad Jus privatum spectant, indicabimus. *Edit concernant les billets payables au porteur.* 1710. May. cum Declaratione &c. Junii ej. a. *Declaration du* 12. *Mars* 1719. *concernant les vagabonds & gens sans aveu.* Alia de eadem re 1722. 1. Julii. *Edit contre les Duels.* 1723. Fevr. *Declaration concernant la punition des voleurs.* 1724. 4. Mars. *Code Noir ou Edit du Roy, servant de Reglement pour le gouvernement & l'administration de la Justice, Police, discipline & le commerce des Esclaves Négres dans la Province & Colonie de la Louisiane.* a Vers. au mois de Mars l'an 1734. Adde *Declaration &c.* 1738. 15. Decemb. *Declaration, qui ordonne l'execution de celle du* 16. *Mars* 1700. 28. *Nov.* 1713. 20. *Fevr.* 1714. *concernant la maniere des payemens des Lettres & billets*

lets de change & autres pour valeur receue en marchandises avant les diminutions d'especes 1726. 7. Juil. *Declaration concernant les Insinuations.* 1729. 25. Juin. alia 1731. Fevr. *Declaration concernant les billets, promesses & quittances sous signature privée.* 1730. 30. Juill. alia hujus interpres 1733. Sept. *Ordonnance en forme d'Edit concernant les Donations.* 1731. Fevr. *Ordonnance en forme d'Edit concernant les Testamens.* 1735. Aout. *Edit, qui regle la forme des instructions de faux & la maniere de proceder a la reconnoissance des Ecritures.* 1737. Juill. *Edit concernant les demandes en Evocation & en Reglement de Juges tant en matiere civile que criminelle.* 1737. Aout. *Recueil des Nouvelles Ordonnances & Reglemens de Louis XV. sur les affaires, qui sont de Nature a etre portées au Conseil. a Paris* 1738. *en* 16. *Declaration qui regle la maniere d'elire des Tuteurs & Curateurs aux mineurs, qui ont des biens en France & dans les Colonies.* 1741. 1. Octob. *Declaration ampliative de cellecy* 1743. 1. Fevr. *Declaration, qui fait revivre en Alsace les peines des secondes Nôces, conformement a la Loy* hac Edictali *confirmée par l'Edit de François II. & aux deux premieres Loix du Code* de secundis Nuptiis 1743. 12. Octobr. *Declaration, qui defend de commettre les Testamens a la volonté d'un tiers, dans la ville de Strasbourg, comme dans le reste de la Province* 1744. 23. Decembr. *Edit touchant les gens de mainmorte.* 1749. Aout. *Declaration du* 6. *Mars* 1751. *par laquelle sa Majesté, sans infirmer les Actes de souscription des Testaments*

ftaments myftiques, qui ont été ecrits par les Clercs des Notaires avant la publication, enjoint a tous Juges de declarer nuls les teftaments, dont les Actes de fouscription n'auroient pas été ecrits pour la fuite de la propre main du Notaire.

§. XVIII.

Ordo fervandus inter diverfas Juris fpecies

I. per totum Regnum.

Rerum natura nunc expofcit, ut quis ordo inter diverfas Juris civilis privati, quo Gallia hodie utitur, fpecies obfervandus fit, indicetur. Per has tres fpecies intelligimus, Ordinationes Regias, Confuetudines, Jus Civile Romanum. Natura fummi imperii exigit, ut primas omnino partes obtineant Ordinationes Regiae, & quidem ut, fi ad certum locum Principis voluntate reftringantur, in eo faltem loco ante omnes alias Juris fpecies obferventur, ad quem reftrictae funt; fi vero univerfales fint, primae audiantur per omnes Regni provincias, five Juri fcripto, five Confuetudinario addictas. Unicam addimus Regulae limitationem; nifi Rex ipfe hujus Ordinationis Auctor difertis in ea verbis declaraverit, fe nolle, ut haec Ordinatio Confuetudini vel Legi contrariae, alicubi vigenti, deroget; quo cafu Ordinatio ibidem non obtinebit, non quod Rex illi Juri derogare non potuerit, quod dictu abfonum eft, fed quod noluerit. Si Ordinationes Regiae nihil de aliquo negotio, quod fe offert, conftituunt, tunc aliud in provinciis Juris Scripti, aliud in provinciis Juris

non

non-Scripti observandum. In illis confugiendum erit ad Jus Justinianeum, quod pro Jure Communi in his provinciis haberi nemo negat; non quia Romanum est, sed quia receptum est, libera Regum voluntate; vel, ut alii loquuntur, *non propter autoritatem dominationis, sed propter autoritatem receptionis.* Nec aliud sane constituit Philippus Pulcher Rex (*a*) in Constitutione de anno 1312. qua Juris Civilis studia in Universitate Aurelianensi instituit. In diversum quidem sensum aliqui inflectere volunt verba sequentia: *Ceterum super negotiis & causis forensibus, quae spiritualitatem* & *fidei Sacramenta non tangunt*, REGNUM NOSTRUM, *consuetudine moribusque praecipue*, NON JURE SCRIPTO REGITUR, *licet in partibus ipsius regni quibusdam, subjecti, ex permissione progenitorum & nostra, Juribus scriptis utantur in pluribus, non ut juribus scriptis ligentur, sed consuetudine juxta scripti juris exemplar moribus introducta &c.* ubi sollicite quidam observant, quod dicat 1. regnum NON REGI Jure scripto. 2. Subjectos in quibusdam partibus Regni Juribus scriptis UTI. 3. non uti in omnibus, sed tantum IN PLURIBUS. 4. *nec* tamen ibi Juribus scriptis LIGARI. Unde & in provinciis Juris Scripti JUS Justinianeum ex mente Philippi R. tunc demum observandum esse arbitrantur, quando deficiente Constitutione Regia illarum provinciarum cives illud tanquam aequitatis normam ob

servare voluerint, aut illud iam in simili casu observatum esse doceatur. Verum si res penitius consideretur, apparebit, hanc veram esse mentem Legislatoris; etiam in provinciis Juris Scripti Gallos non REGI Jure Romano, uti regantur Ordinationibus Regum, vi summi imperii, cui subjecti sint; sed tantum Jure Romano UTI, quod libera voluntate in usum receperint, cum consensu Regum; atque ita eos illo Jure uti, non quod se ad illud, tanquam ad regulam a Principe suo praescriptam, obligatos esse sentiant, *non ut ligentur*, sed quod, uti cives reliquarum provinciarum singulares Consuetudines recepissent, ita ipsi Jus Romanum cum consensu Regum, *ex permissione progenitorum* suorum *&* sua per modum consuetudinis agnovissent, atque ita uterentur *Consuetudine juxta Juris Scripti exemplar moribus introducta.* Unde colligimus, Philippum Pulchrum non tam de effectu, quem nunc Jus scriptum haberet, qui, sive Legis illud, sive Consuetudinis nomen in provinciis illis haberet, idem sane futurus esset, cum Consuetudinis receptae eadem sit vis, quae Legis, quam de causa, quae Juri Romano autoritatem in Gallia dederit, sollicitum esse. Scilicet recentissimae litis, quam cum Bonifacio VIII. S.P. nuper admodum aluerat, & opinionis ab hoc assertae, Regnum Galliae sibi etiam in temporalibus subjectum, imo & Imperio Romano obnoxium esse (*b*), memor, quem

quem etiam, utpote in hac causa maxime exercitatmu, latere non poterat, idem a Decretalium Glossatore ad verba Innocentii III. S. P. quibus Regem Galliae in temporalibus nemini subesse agnoverat (*c*), annotatum, &, quod id in dubium vocantes graviter peccarent, ab Hostiensi (*d*) dictum, ac nuper demum a JCto Gallo (*e*), magnis dignitatibus ornato, assertum esse; sollicite in eam curam incubuisse videtur, ut, ubi de Legibus Romanis sermo fieret, verba ita studiose temperarentur, ut nemo quicquam argumenti inde pro tuenda tam periculosa opinione trahere posset. Et haec vera est ratio verborum allegatae Constitutionis (*f*), quam itaque Juris Romani autoritati in provinciis Juris Scripti nihil omnino detrahere, satis apparet. Nec aliunde aliquid impedimenti Juri Rom. in provinciis Juris Scripti obmoveri memini. Illud autem omnino mentibus excutiendum est somnium, multos in addiscendo Jure Rom. remissiores reddens, quod Ordinationibus Regiis judiciariis qui operam dederit & per trituram forii iis probe imbutus sit; is Jure Romano, etiam in provinciis Juris Scripti, multum inhaerere opus non habeat. Illi autem, qui huic errori immersi sunt, perpendant, quaeso 1. quod & ante has Constitutiones Ludovicianas, quae litis formam praecipue definiunt, judiciorum sane instituendorum ratio parum ex Juris Romani formulis traxerit; nec tamen Galli

Juris Romani ſtudio negligenter incubuerint, ſed potius tanto illud ardore omnes exceperint, ut & exteri, Gallorum laudibus ſaepe non nimis tribuentes, agnoſcere coacti fuerint: *Jurisprudentiam Romanam, ſi apud alias gentes extincta eſſet, apud ſolos Gallos reperiri poſſe* (g) 2. Quod Conſtitutiones illae Ludovici XIV. R glorioſae memoriae, quas Codicem Ludovicianum appellare ſolemus, praecipue in forma judiciorum corrigenda occupentur, nec ſane omnia cauſarum controverſarum merita definiant regulamque quaeſtionibus Juris omnibus decidendis praeſcribant, atque ita, qui iis probe, ut debet incubuerit, is in forma litis obſervanda ſolertiſſimus quidem evadere poſſit, ſi vero reliqua omnia Juris praecepta, adeoque & Romanarum Legum ſtudia negligat, in multis cauſis, etiam leviſſimis, facile haereat, ſi quid, non quotidianum, occurrat, ſtupeat plane, & in teterrimas anguſtias compellatur, ex quibus ſe extricare non poſſit, niſi, favente Deo, in Autorem bonae notae incidat, ejusque argumenta, forſan ne ſatis quidem intellecta, in uſus ſuos conatu audaci magis, quam prudente, convertat. 3. Quod ita ab Auguſtiſſimi Legislatoris Ludovici XIV. ſententia longe aberrent, & juſſibus ejus parum obſequentes ſe ſiſtant, cum ipſe Legislator aliquibus ſuorum Codicum jamjam promulgatis, aliis mox promulgandis occupatus, nihil tamen ſaluti populi magis proficuum ſe

agere

agere posse existimaverit, *que de donner a ceux, qui se destinent a ce ministere, les moyens d'acquerir la doctrine & la Capacité necessaire*, EN LEUR IMPOSANT LA NECESSITE, DE S'INSTRUIRE DES PRINCIPES DE LA JVRISPRUDENCE *tant des Canons de l'Eglise & des* LOIX ROMAINES, *que du droit Francois*; eos sane, qui id studium neglexerint, reos faciens rei judiciariae confusae & salutis populi neglectae; *ayant d'ailleurs reconnu, que l'incertitude des Jugemens, qui est si prejudiciable a la fortune de nos sujets, provient principalement de ce que l'etude de Droit civil a eté presque entierement negligée* In provinciis Juris non-scripti post Ordinationes Regias Consuetudines cujusque provinciae sine dubio erunt observandae, legitime nempe redactae; nisi quaedam provincia probaverit, sibi etiam Consuetudine non redacta, annuente Rege, uti licere. Quod si vero quaedam Juris quaestio in provincia Juris non-scripti oriatur, quae nec Ordinationibus Regiis, nec Consuetudine decisa sit, tunc alii ad Jus Romanum confugiunt, alii ad alias Consuetudines, & horum quidem aliqui Consuetudinem proximam, aliqui vero Parisiensem consulendam esse censent. Has tricas enodare non possumus, nisi res paulo altius repetatur. 1. Jus Romanum plerumque, sub voce *Juris Communis* intelligi, plures observant (*i*), & quidem

3. In provinciis Juris non-Scripti.

dem in ipsis Constitutionibus Regiis, v. g. Philippi Pulchri R. de an. 1302. (*k*) & Johannis R. de an. 1357. (*l*), uti & sub nomine *Juris Scripti* (*m*), nec non *Juris Civilis* (*n*). Nec negare possumus 2. praestantiam Juris Romani prae Consuetudinario plurimorum consensu agnitam esse (*o*), quam gravissimis rationibus probatam dedit Bouhierius (*p*) 3. Non dari communem quendam totius Juris Consuetudinarii per Galliam genium; nec vicinarum Consuetudinum inter se affinitatem esse, ex ipsa originis illarum primaevae, imo ex redactionis natura, exemploque Consuetudinum Ducatus Comitatusque Burgundiae, idem contendit (*q*) 4. Saepe ne quidem loci situs, qui pluribus quandoque provinciis, aliis Juris Scripti, aliis Juris non-Scripti, sed inter se graviter dissidentis, cingitur certam praestare potest regulam, cujus provinciae Jura observanda sint. Ex his rationibus, magno testimoniorum apparatu, gravique argumentorum pondere probatis, Bouhierius merito concludit (*r*), nec vicinas Consuetudines, nec Parisiensem in casu, de quo nobis sermo est, observandas esse, nec hac in re constantem esse Jurisprudentiae Parisinae sententiam, cum in ejusmodi casu non idem judicium a Curia latum esse, duo arresta, aliud anni 1719. aliud vero 1730. non consentientia, probent. Jus Romanum autem per omnem Galliam ab antiquissimis temporibus pro Jure Com-

muni

muni habitum esse luculenta testimonia docent. Causa, quam agimus, non exigit, ut ultra Ludovicum S. R. ascendamus. Hic autem in suo Codice non tantum ubique Juris Romani Leges citat, adeo ut etiam ipse ejus Codicis prologus testetur, eum redactum esse *par les Concordances des Loix, des Canons & des Decretales*; sed tanta Jus Romanum benevolentia excepit, ut versionis antiquae Gallicae Codicis Justinianei, cujus exemplar manuscriptum servavit Bouhierius (*s*), auctor credatur, ipseque Laurerius, Juri Consuetudinario alias omnia tribuens, confiteri coactus sit (*t*), Jus Romanum ejus tempore Galliae Jus Commune fuisse. Philippus Pulcher R. in Constitutione saepius allegata de an. 1312. de Legibus Romanis loquens, PER QVAS, ait, *in causis forensibus regni hujus* JVDICARI CONSVEVIT, *ubi judicia, Constitutiones seu Ordinationes Progenitorum Nostrorum & Nostrae, quas omni Consuetudini praeponimus, deficiunt, & Consuetudo certa non reperiatur, ex qua fuerit judicandum.* Fonteneus ubique Jus Romanum allegat, & quidem saepius nominibus *Loi Ecrite, Droit, Droit Commun.* Bellomanerius in praefatione Jus Romanum appellat *le Droit, qui est communs a tous el Royaume de France.* Joannes Faber deficiente Consuetudine provinciae Jus scriptum statim consuli & hunc Jurium ordinem servari testatur: *Ubi casus determinandus occurrit, 1. attenditur Consuetudo, 2.* JVS, *expres-*

ſum ſi ſit, 3. *ſimile Juris*. 4. *Conſuetudo* vel potius, ut rerum ſeries docet, *ſimile Conſuetudinis*. 5. *Si praemiſſa deficiant*, *Conſuetudo Metropolis*. 6. *Locorum propinquorum*. Buticularius (Bouteiller) in *Summa Rurali* de eodem Juris Romani uſu teſtatur, ut & *Magni Conſuetudinarii* Auctor. Recentioribus temporibus eandem ſententiam plerique tuentur. Ipſe Molinaeus, contrariae alias ſententiae patronus, Jus Romanum appellat (*u*) *Commune omnium*, *etiam non Romanorum*, & quaeſtioni: *numquid ſimile Conſuetudinis ſit ſervandum*, *an ſimile Legis?* ſine haeſitatione reſpondet: *Teneas*, *quod ſimile Legis*. Tiraquellus, Bourdinus, Rebuffus, Pontanus (*x*), Eguinarius Baro (*y*), Choppinus (*z*), Bretonnierius (*a*), Tilletus, Charondas, Fontanonius, Loyſeus, Bignonius, Talonius, aliique, maxime autem omnium Bouhierius (*b*), hanc ſententiam, tanquam certam & conſtanter agnitam defendunt, eamque Regia auctoritate tueri videtur Henricus IV. R. (*c*) *Nous avons toujours approuvé la diſpoſition du Droit Romain contenue ez Conſtitutions des Empereurs & voulons icelle diſpoſition eſtre ſuivie en ce qu'elle eſt conforme a la raiſon & equité*. Alii limitationem ſententiae a tot Jctis aſſertae non immerito addunt, niſi negotium Conſuetudine provinciae non deciſum, ſit Juri Romano ignotum & ex ejus principiis non derivandum. Ita ſentiunt Brodaeus, Ricardus, Berroyerius, Thaumaſſierius, Bretonnierius, Ferre-

Ferrerius. Quantum Ludovicus XIV. R. dederit Juri Romano etiam in provinciis Consuetudinariis, testatur ejus Edictum saepius allegatum (*d*). Nostri vero in re tanta nihil omnino esse arbitrii, facile agnoscimus. Quod si tamen ex rationibus modo productis aliquid saltem inferre liceat, tunc hunc Jurium in provinciis Juris Non-Scripti ordinem servari crederemus. Primo omnium loco consulendae erunt Ordinationes Regiae; si negotium in litem deducendum vel jam deductum, his decisum non sit, adeunda erit Consuetudo provinciae. Si & haec de eo sileat, tunc confugiendum erit ad Jus Romanum. Si vero causa, de qua quaeritur, & a verbis & a principiis Juris Romani plane aliena sit, tum quidem ad aliam Consuetudinem progrediendum erit, & quidem vicinarum Consuetudinum illam, quae cum ea, de qua quaeritur, aliquam vel originis vel principiorum affinitatem habeat; & hoc quidem propter naturale & internum vinculum, quod inter utramque Consuetudinem deprehenditur. Si nullum ejusmodi vinculum inveniatur, tunc inter omnes Consuetudines merito agnoscenda erit Parisina, propter dignitatem metropolis. Sed nunc nova quaestio surgit inter Jctos Gallos quotidie agitata, an Judex tunc ad Jus Romanum confugiens, illud agnoscere debeat tanquam *Jus Commune*, an vero tantum, tanquam *Rationem Scriptam*? & illud quidem olim

 a Pe-

a Petro Lizeto, hoc vero a Christoph. Thuano, utroque suo tempore Praeside primario, assertum esse omnes dicunt, nemo probat, in dubium vero vocat Bouhierius (*e*). Si hic sententiae, quam dicunt, Thuanaeae sensus sit, Judici potestatem dari, a Jure Romano recedendi, si ejus sententiam in aliqno casu manifeste iniquam, aut ex principiis omnino reprobatis v. g. paganismi ortam, vel ex principiis Romanorum Reipublicac vel Imperio propriis, cum hodierna rerum facie non consentientibus, petitam esse deprehenderet, tunc omnes facile huic sententiae subscripturi sunt, cum illud Judici etiam in provincia Juris scripti non liceat tantum, sed & incumbat. Si vero haec sententia hujus sensus sit: licere Judici suo arbitrio vel agnoscere Juris Romani sententiam, vel repudiare, tunc quidem huic opinioni multa opponuntur dubia, quae praecipue congerit Bouhierius (*f*); nempe 1. ita fenestram aperiri aequitati cerebrinae, *cum semina scientiae*, Seneca judice, *natura dederit, scientiam ipsam non dederit*, & studiose distinguendum sit inter aequitatem mere naturalem & aequitatem civilem 2. periculosum esse Judici tantum permitti, cum facile in Jurisprudentiam plane arbitrariam & hinc incertam res abire possit, & hanc esse caussam, cur Sabaudiae populi olim a Francisco I. subacti, ex ipsius gratia petierint: *de n'etre point jugéz d Equité*, curque olim in prover-

proverbium abierit: *Dieu nous garde de l'equité du Parlement.* 3. cum quilibet diversam sententiam defendens, probabilibus etiam ornatam argumentis, sibi & ipse videatur aequitatem sequi, nullum superfuturum esse medium convincendi alterum, suae sententiae inhaerentem, nisi decisio Legis submittatur arbitrio. 4. ipsorum Jctorum conscientiae egregie consuli, si certam habeant normam, quam sequi debeant. Addendum, quod naturae Imperii Monarchici, qua omnis Potestas Legislatoria Principi soli competit, omneque judicandi Jus ex ejus Majestate pendet, parum aptum videatur, certam judicibus non dari regulam, quam ex Principis magis jussu, quam suo arbitrio sequerentur.

(*a*) v. Ordonnances des Roys de France &c. Vol. I. p. 502. (*b*) v. quae ad Heinecc. L. II. §. 69. n. (ζ) p. 922. diximus. (*c*) in Cap. *Venerabilem* &c. 13. X. qui filii sint legitimi. (*d*) ad idem C. *Venerabilem* &c. (*e*) nempe a PETRO DE BELLA-PERTICA in L. *Cunctos Populos* &c. n. 3. C. de S. T. (*f*) vid. BOVHIERIVS Observation sur la Coutume du Duché de Bourgogne. chap. 4. §. 38-48. (*g*) v. ARTH. DVCK de U. & A. J. C. R. L. II. c. 5. n. 1. (*h*) v. Edit, qui regle les Estudes de Droit 1679. (*i*) ARTH. DVCK. de U. & A. J. C. R. L. I. c. 2. n. 6. Ipse MOLINAEVS sur le conseil 685. de Decius. BOVHIERIVS Obs. sur la Cout. du Duché de Bourg. T. I. chap. 1. §. 15. & sqq. (*k*) Ordonnances &c. Vol. I. p. 366. n. 59. (*l*) Ibid. Vol. II. p. 461. (*m*) BOVTEILLER. somme rurale Liv.

1. ch.

I. ch. 82. p. 479. (*n*) Bovhier. Obferv. T. I. chap. 1. §. 25. 28. 29. (*o*) Henrys T. III. p. 812. Ferriere Pref. fur la Cout. de Paris n. 86. Ant. Faber de Error. Pragm. Dec. 29. err. 1. n. 11. Ricard Traité de la Repref. chap. 8. n. 62. des Donations P. I. n. 1073. (*p*) Obf. fur la cout. chap. 2. (*q*) Obfeɹv. çh. 2. §. 27-38. (*r*) Obfervations &c. chap. 2. §. 40. & fq. §. 54-65. (*s*) ibid. ch. 4. §. 34. (*t*) Ordon. Vol. I. in Praef. p. 6. & in Notis p. 272. (*u*) in Decii Confil. 685. n. 4. (*x*) in Confuet. Bloefenf. §. 20. p. 167. *Quod eft a Confuetudine omiffum*, ait, *Juris Communis difpofitioni relictum cenferi conftat* (*y*). Comm. Inft Tit. de I. N. G & C. *Si pacto, more, ftatutove regionis aut Lege Regia controverfiae forenfes dirimi non poffunt, ad Jus Caefareum Judices Regii, caeterique Laici confugiunt.* (*z*, Prael. in Conf. Andegav. P. I. q. 3. n. 1. q. 4. n. 4. 5. 12. q. 5. n. 1. P. II. q. 4. n. 3. (*a*) Pref. fur Henrys. (*b*) Obf. chap. 4. cui multa eorum, quae hic fcripfimus, debemus (*c*) Edit fur la fubrogation aux hypotheques. Au Mois de May, 1609. (*d*) v. fupra praecipue §. 14. in f (*e*) Obf. ch. 4. §. 68. (*f*) Pref. p. 3. Obferv. ch. 2. §. 43. & fqq.

INDEX.

RERUM ET VERBORUM AUCTIOR ET EMENDATIOR.

Primus numerus Librum, alter Paragraphum, Asterisci minores & Litterae Graecae Notas, Majores Hist. Jur. Gall. indicant.

Ado-

Bene-

Impp.

Caro-

Codex

Crasso

Decius

G.

H.

Hiſpa-

LEGVM ROMANARVM RECENSIO.

LEGVM GERMANICARVM RECENSIO.

Lori-

M.

N.

Juris

lecto

Proly-

 Stu-

Suevorum leges ignotae. ll, 12.

FINIS.

